

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

Srpski dijalektološki zbornik

СРПСКИ
ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ
ЗБОРНИК
XXXII

РАСПРАВЕ И ГРАЂА
Raspriave i građa

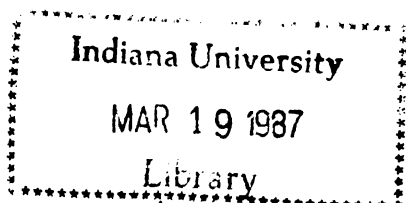
Уређивачки одбор

Др Павле Ивић, др Асим Пецо и др Мишар Пешикан

Главни уредник
ПАВЛЕ ИВИЋ

PG
1387
.A2
S77
v.32

БЕОГРАД
1986

Srpski dijalektološki zbornik
vol. 32, 1986

Секретари часописа

Др Слободан Реметић и мр Никола Рамић

Израду и штампање финансира Републичка заједница науке Србије

Издају

Српска академија наука и уметности, Београд, Кнез-Михаилова 35/II
и
Институт за српскохрватски језик, Београд, Кнез-Михаилова 35/I

Штампа: Издавачко-штампарска радна организација „МИНЕРВА“, Суботица

7-14-92
5-10-88

С А Д Р Ж А Ј

	Стр.
Милан Драгичевић: Говор личких јскаваца	7—241
Миодраг Марковић: Речник народног говора у Црној Реци	243—500
Слободан Реметић: Дијалекатски текстови из Жабара код Тополе ..	501—549

МИЛАН ДРАГИЧЕВИЋ
ГОВОР ЛИЧКИХ ЈЕКАВАЦА

*Посвећено
мајци Милици
и оцу Обраду*

С А Д Р Ж А Ј

	Страна
СКРАЋЕНИЦЕ УПОТРЕБЉАВАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ	15—21
УВОДНЕ НАПОМЕНЕ	23—34
ГРАНИЦЕ ТЕРИТОРИЈЕ, СТАНОВНИШТВО И ДИЈАЛЕКТИ	23—30
ДОСАДАШЊИ РАДОВИ О ЛИЧКИМ ГОВОРИМА И ПОДАЦИ О ИСПИТИВАЊУ	30—34
 Први дио: ФОНЕТИКА	 35—126
НАПОМЕНЕ О ФОНОЛОШКОМ СИСТЕМУ	35—36
А. ВОКАЛИЗАМ	36—88
ЗАМЈЕНЕ ЈАТА (ѣ)	36—44
САМОГЛАСНИЦИ ПОЈЕДИНАЧНО	44—75
Вокал а	44—54
Вокал о	54—64
Вокал е	64—67
Вокал у	67—69
Вокал и	69—73
Слоготворни сугласници	74—75
СУДБИНА САМОГЛАСНИЧКИХ ГРУПА	75—84
ПОКРЕТНИ ВОКАЛИ И НЕКЕ ДРУГЕ ПОЈЕДИНОСТИ	84—88
Покретно а	84—85
Покретно е	85—87
Покретно у	87
Друге појединости	87—88
Б. КОНСОНАНТИЗАМ	88—126
СУГЛАСНИЦИ ПОЈЕДИНАЧНО	88—104
Сонанти	88—94

Сугласник <i>x</i>	94—97
Сугласник <i>φ</i>	98—99
Африкате	100—101
Сугласници <i>k</i> и <i>i</i>	101—102
Остали сугласници	102—104
ДОМАШАЈИ ЈОТОВАЊА	105—108
РЕФЛЕКСИ ГРУПА *ST' (*SK') *ZD' (*ZG')	108—109
ДОМАШАЈИ АСИМИЛАЦИЈА ПО ЗВУЧНОСТИ И МЈЕСТУ ТВОРБЕ	110—111
О ПАЛАТАЛНИЈЕМ ИЗГОВОРУ СУГЛАСНИКА	111—114
СУДБИНА СУГЛАСНИЧКИХ ГРУПА	114—122
ОСТАЛЕ ПОЈАВЕ У КОНСОНАНТСКОМ СИСТЕМУ	122—126
Десоноризација финалних консонаната	122—124
Метатеза	125
Хапологија и сродне појаве	126
Други дио: МОРФОЛОГИЈА	127—177
ИМЕНИЦЕ	127—147
Именице мушког рода на сонант и консонант	127—137
Остале именице мушког рода	137—139
О именицама средњег рода	139—141
Именице женског рода на <i>-a</i>	141—145
Именице женског рода на сугласник	145—146
О колективним именицама на <i>-ад</i>	146—147
ЗАМЈЕНИЦЕ	147—154
Именичке замјенице	147—150
Придјевске замјенице	150—154
ПРИДЈЕВИ	154—157
БРОЈЕВИ	157—160
Основни и редни бројеви	157—158
Напомене о збирним бројевима и неким бројним именицама	159—160
ГЛАГОЛИ	160—175
Инфинитив	160—161
Презент	161—162
Аорист	162—163
Имперфекат	163
Императив	163
Глаголски придјиви	164—165
Глаголски прилози	165—166
Сложени глаголски облици	166—167
Неке напомене о појединим глаголима и групама глагола	167—175

ПРИЛОЗИ	175—177
Прилози за мјесто	176
Прилози за вријеме	176—177
Прилози за начин и количину	177
Компаративни облици	177
Трећи дио: СИНТАКСА	178—203
ПАДЕЖНЕ СИНТАГМЕ	178—188
Генитив	178—182
Датив	182—184
Акузатив	184—186
Инструментал	186—188
Локатив	188
ИЗ СИНТАКСЕ ГЛАГОЛА	188—198
Инфинитив	189—193
Перфекат и плусквамперфекат	193—194
Аорист	194—195
Футур II	195—196
Императив	196—197
Глаголски прилог садашњи	197—198
НЕКЕ ДРУГЕ СИНТАКСИЧКЕ ПОЈЕДИНОСТИ	198—203
Напомене о неким реченичним конструкцијама и појединим усталеним исказима	198—201
Конгруенција	201—202
Ред ријечи	202—203
Четврти дио: ТЕКСТОВИ	204—225
УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА	226—230
НЕКОЛИКЕ НАПОМЕНЕ О ПОЛОЖАЈУ ГОВОРА ЛИЧКИХ ЈЕКАВАЦА	
МЕЂУ ДРУГИМ НАШИМ ГОВОРИМА	226—230
Однос према сусједним јекавским говорима	226—228
Однос према ијекавским говорима у Херцеговини	228—229
Однос према сусједним нејекавским говорима	229—230
РЕЗЮМЕ	231—238
КАРТЕ ЛИКЕ (I—III)	239—241

**СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК
КЊИГА XXXII**

ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
ET
INSTITUT DE LA LANGUE SERBOCROATE

RECUEIL
DE DIALECTOLOGIE
SERBE
XXXII

TRAITÉS ET MATÉRIAUX

Comité de rédaction

Dr Pavle Ivić, Dr Asim Peco et Dr Mitar Pešikan

Rédacteur en chef

PAVLE IVIĆ

BEOGRAD
1986

СКРАЋЕНИЦЕ УПОТРЕБЉАВАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

- Амирова и др., ОИЛ Т. А. Амирова, Б. А. Ольховиков, Ю. В. Рождественский: *Очерки по историји лингвистики*, Москва, 1975.
- Барјактаревић, НСГ Д. Барјактаревић, *Новојазарско-сјенички јо-вори*, СДЗБ, књ. XVI, Београд, 1966, VII—XIV+1—177.
- Белић, ИСХ/1 А. Белић, *Историја српскохрватској језика*, књ. II, св. 1 (речи са дефлексијом), Београд, 1962.
- Белић, ИСХ/2 А. Белић, *Историја српскохрватској језика*, књ. II, св. 2 (речи са конјугацијом), Београд, 1962.
- Белић, О јез. природи А. Белић, *О језичкој природи и језичком развоју* (лингвистичка испитивања), књ. I, Београд, 1958.
- Белић, Решетар А. Belić, *Der štokavische Dialekt von Milan Rešetar*, Rocznik slawistyczny, t. I, Kraków, 1908, 184—202.
- Белић, Фонетика А. Белић, *Основи историје српскохрватској језика*, I Фонетика (универзитетска предавања), Београд, 1972.
- Бјелановић, Буковица Ž. Bjelanović, *Imena stanovnika mjesta Bukovice*, Split, 1978.
- Бошковић, Уп. граматика Р. Бошковић, *Основи ујоредне грамаишке словенских језика*, I Фонетика, Београд, 1968.

- Брозовић, ИБД D. Brozović, *O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta*, HDZb, knj. 2, Zagreb, 1966, 119—208.
- Будмани, Дубровачки P. Budmani, *Dubrovački dijalekat, kako se sada govori*, Rad JAZU, knj. LXV, Zagreb, 1883, 155—179.
- Вуковић, Пива J. Вуковић, *Говор Пиве и Дробњака*, ЈФ, књ. XVII, Београд, 1938—1939, 1—114.
- Вукомановић, Маргитић С. Вукомановић, *Језик Смиљана Марковица Маринића*, Монографије Филолошког факултета Београдског универзитета, књ. XXXIX, Београд, 1971.
- Вукушић, ЗПФР/2 S. Vukušić, *Grga Tomljenović i Milan Japunčić — preteče današnjih normativnoakcentoloških spoznaja*, Zbornik Pedagoškog fakulteta u Rijeci, br. 2, Rijeka, 1980, 267—271.
- Вушовић, ДИХ Д. Вушовић, *Диалекти источне Херцеговине*, СДЗб, књ. III, Београд—Земун, 1927, 1—70.
- Георгијевић, Јат ЛП С. Георгијевић, *Јаји (ѐ) у њовору Личкој Поља*, ЈФ, књ. XIX, Београд, 1951—1952, 133—149.
- ГСБ Група аутора: *Govori sjeverozapadne Bosne*, BHDZb, knj. II, Sarajevo, 1979, 7—157.
- Дешић, ЗИГ М. Дешић, *Зайаднобосански ијекавски њовори*, СДЗб, књ. XXI, Београд, 1976, 1—316 + карте.
- Драгичевић, Ист. Лика М. Драгичевић, *Важније особине вокалској сисџема њовора ијекаваца источне Лике*, Књижевност и језик, год. XXVIII, св. 2, Београд, 1981, 151—161.
- Драгичевић, Јат М. Драгичевић, *Рефлекси јаја у данашњим личким њоворима*, СДЗб, књ. XXVI, Београд, 1980, 147—232 + карта.
- Драгичевић, Ловинац М. Dragičević, *O samoglasničkom inventaru govora lovinačkih ikavaca*, Zbornik Pedagoškog fakulteta u Rijeci, br. 4, Rijeka, 1982, 219—224.
- Ердељановић, Буњевци J. Ердељановић, *O њореклу Буњеваца*, СКА (посебна издања, књ. LXXIX), Београд, 1930.

- М. Ивић, Инструментал М. Ивић, *Значења српскохрватској инструменталној и њихов развој*, (синтаксичко-семантичка студија), САНУ (посебна издања, књ. ССХХVII; Институт за српски језик, књ. 2), Београд, 1954.
- М. Ивић, Плусквамперф. М. Ивић, *О значењу српскохрватској илусквामीрфекција*, ЗФЛ МС, књ. XXIII/1, Нови Сад, 1980, 93—100.
- М. Ивић, Правци у лингв. М. Ivić, *Pravci u lingvistici*, Ljubljana, 1970.
- П. Ивић, ВРј П. Ивић, *О Вуковом Рјечнику из 1818. године*, Просвета, Београд, 1966.
- П. Ивић, ГТС П. Ивић, *О говору Галићкој Срба*, СДЗБ, књ. XII, Београд, 1957, XXI+520.
- П. Ивић, Дијалектологија П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватској језика*. Увод и штокавско наречје, Нови Сад, 1956.
- П. Ивић, Оточац Р. Ivić, *О говору личких јкаваца (околина Отоца)*, ЗФЛ МС, књ. VII, Нови Сад, 1964, 127—139.
- П. Ивић, Правци развоја П. Ивић, *Два главна праваца развоја консонантизма у српскохрватском језику*, Годишњак Фил. фак. у Н. Саду, књ. II, Нови Сад, 1957, 159—184.
- П. Ивић, Промена Р. Ivić, *Promena ra > re u srpskohrvatskim govorima*, Prace filologiczne, t. XVIII, Warszawa, 1964, 383—393.
- Ившић, Посавски I, II S. Ivšić, *Današnji posavski govor*, Rad JAZU 196, Zagreb, 1913, 124—254. i Rad JAZU 197, Zagreb, 1913, 9—138.
- Јапунчић, Буњ. М. Јапунчић, *Osobine bunjevačkoga govora u Lici*, Nastavni vjesnik, knj. XX, sv. 4, Zagreb, 1911, 266—273.
- Јовић, Трстеник Д. Јовић, *Трстенички говор*, СДЗБ, књ. XVII, Београд, 1968, 1—238+карта.
- Караџић, Рјечник В. С. Караџић, *Српски рјечник 1818* (приредио др Павле Ивић), Просвета, Београд, 1969.

- Касумовић, ИБР I. Kasumović, *Pabirčenje po Iveković-Brozović Rječniku hrvatskoga jezika*, Nastavni vjesnik, knj. XII, Zagreb, 1903—1904, 431—441. и 573—581.
- Кашић, Грђевац J. Кашић, *О јакавском говору Великој Грђевац села југоисточно од Бјеловара*, ЗФЛ МС, књ. VI, Нови Сад, 1963, 149—157.
- Ластавица, Кореница B. Lastavica, *Korenički govor*, Nastavni vjesnik, knj. XIV, Zagreb, 1905—1906, 752—765.
- Лончарић, Трновац Група аутора: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim atlasom. Posebna izdanja ANU BiH*, knj. LV, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 9, Sarajevo, 1981; M. Lončarić, *Trnovac* (OLA 33), 361—365.
- Маретић, Граматика T. Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb, 1963.
- Мелвингер, Пријед. инф. J. Melvinger, *Supstandardni prijedložni infinitiv i odgovarajuća sintaktička sredstva u hrvatskom književnom jeziku*, Jezik, god. 29, br. 3, Zagreb, 1982, 74—76.
- Милетић, Црмница Б. Милетић, *Црмнички говор*, СДЗБ, књ. IX, Београд, 1940, 209—663.
- Могуш, Сењ M. Moguš, *Današnji senjski govor*, Senjski zbornik, 2, Senj, 1966, 5—152.
- Могуш, Чак. нарјечје M. Moguš, *Čakavsko narječje* (fonologija), Zagreb, 1977.
- Наранчић, Дољани Љ. Наранчић, *Фонетске и морфолошке особине говора села Дољана у Лици*, Прилози проучавању језика (Издаје Катедра за јужнословенске језике Филозоф. фак. у Н. Саду), књ. 11, Нови Сад, 1975, 107—137.
- Б. Николић, Тршић Б. Николић, *Тршићки говор*, СДЗБ, књ. XVII, Београд, 1968, 367—473.
- М. Николић, Горобиље M. Николић, *Говор Горобиља*, СДЗБ, књ. XIX, Београд, 1972, 619—746.
- Павичић, Сеобе S. Pavičić, *Seobe i naselja u Lici*, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, knj. 41, Zagreb, 1962, 1—333.

- Павлица, Пољице Д. Павлица, *Акцентнајски систѐм у њовору села Пољица у Лици*, Прилози проучавању језика (Издаје Катедра за јужнословенске језике Филозоф. фак. у Н. Саду), књ. 7, Нови Сад, 1971, 69—103.
- Павлица, Удбина Д. Павлица, *О њовору околине Удбине*, СДЗБ, књ. XXX, Београд, 1984, 357—424.
- Петровић, ГБК Д. Петровић, *Говор Баније и Кордуна*, Нови Сад—Загреб, 1978.
- Петровић, Змијање Д. Петровић, *О њовору Змијања*, (п. о. из ЗФЛ МС, књ. XIV/1—2. и XV/1—2), Нови Сад, 1973.
- Пецо, ГИХ А. Пецо, *Говор источног Херцеговине*, СДЗБ, књ. XIV (сепарат 1), Београд, 1964.
- Пецо, ИГЗБ I, II А. Пецо, *Икавскошћакански њовори зајадне Босне*, I дио: Увод и Фонетика, БХДЗБ, књ. I, Сарајево, 1975, 1—264; II дио: Акцент, Облици, Текстови, БХДЗБ, књ. III, Сарајево, 1982, 7—258.
- Пецо, Јек. оазе А. Пецо, *Јеканске оазе у зајадној Херцеговини*, ЈФ, књ. XXVII/1—2, Београд, 1966—1967, 267—306.
- Пецо, Пром. непалатала А. Пецо, *Промена нејалаталних сујласника у вези са ј на срјскохрватском њодручју*, ЈФ, књ. XXVIII/1—2, Београд, 1969, 143—188.
- Пецо, ПСД А. Песо, *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, Beograd, 1978.
- Пецо, Социјатив А. Пецо, *Социјатив без њредлоја с*, Наш језик, књ. VIII/5—6 н. с., Београд, 1957, 175—183.
- Пецо, ЦХГ А. Пецо, *Мјесто централнохерцеговачког њовора међу осталим њоворима данашње Херцеговине*, ЈФ, књ. XXV, Београд, 1961—1962, 295—328.
- Пешикан, Императив М. Пешикан, *О неким специфичностима у њиојреби њријоведачког императива*, Наш језик, књ. VII/5—6 н. с., Београд, 1956, 153—166.
- Пешикан, СКЉ М. Пешикан, *Староцрногорски средњоканунски и њешански њовори*, СДЗБ, књ. XV, Београд, 1965, 1—294.
- Поповић, Жумберак М. Поповић, *Žumberački dijalekt*, Zagreb, 1938.

- Решетар, Штокавски М. Rešetar, *Der štokavische Dialekt*, Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung, VIII, Wien, 1907.
- РЈА *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, (JAZU), Zagreb.
- РМС *Речник српскохрватскога књижевног језика*, МС—МХ, књ. 1—3, Нови Сад—Загреб, 1967—1969; књ. 4—6, Нови Сад, 1971—1976.
- Секереш, Барања S. Sekereš, *Govor Srba u južnoj Baranji*, ЗФЛ МС, књ. XXIII/2, Нови Сад, 1980, 127—188.
- Симић, Левачки Р. Симић, *Левачки говор*, СДЗБ, књ. XIX, Београд, 1972, 1—618+карта
- Скок, ЕРЈ I—IV Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, књ. I—IV, Zagreb (JAZU), 1971—1974.
- Станић, Ускочки I М. Станић, *Ускочки говор, I*, СДЗБ, књ. XX, Београд, 1974, 1—259.
- Стевановић, ИЦГ М. Стевановић, *Источноцрногорски дијалекти*, ЈФ, књ. XIII, Београд, 1933—1934, 1—128+карта.
- Стевановић, СХ I, II М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* (Граматички системи и књижевнојезичка норма), I дио: Увод, Фонетика, Морфологија, Београд, 1964; II дио: Синтакса, Београд, 1969.
- Томљеновић, Буњ. дијал. В. G. Tomljenović, *Vunjevački dijalekat zaleda senjskoga s osobitim obzirom na naglas*, Nastavni vjesnik, књ. XIX, Zagreb, 1911, 335—348, 401—414, 483—499, 579—604.
- Торић, Пример адапт. Б. Торић, *О једном примеру међудијалекатске адаптације*, Зборник за језик и књижевност, књ. I, Титоград, 1972, 99—104.
- Ђупић, ГЂ Д. Ђупић, *Говор Бјелогавлића*, СДЗБ, књ. XXIII, Београд, 1977, XII+1—226.
- Финка, Ијекавци ГК В. Finka, *Štokavski ijekavski govori u Gorskom kotaru*, ЗФЛ МС, књ. XX/1, Нови Сад, 1977, 145—172.

- Финка, Икавци ГК В. Finka, *Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru*, ЗФЛ МС, књ. XX/2, Нови Сад, 1977, 167—197.
- Финка-Павешић, Бриње В. Finka—S. Pavešić, *Rad na proučavanju čakavskoga govora u Brinju i okolici*, Rasprave Instituta za jezik, Zagreb, 1968, 5—44.
- Шимундић, Имотски М. Šimundić, *Govor Imotske krajine i Bekije*, ANU BiH, Djela, knj. XLI, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 26, Sarajevo, 1971.
- Шкаљић, Турцизми А. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo, 1966.
- Шурмин, Сарајевски Ђ. Šurmin, *Osobine današnjega sarajevskog govora*, Rad JAZU, knj. 121, Zagreb, 1895, 186—209.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ ГРАНИЦЕ ТЕРИТОРИЈЕ, СТАНОВНИШТВО И ДИЈАЛЕКТИ

1. Данашња Лика обухвата територију трију некадашњих жупа: Лице, Гацке и Крбаве. То је „predjel u jugozapadnom dijelu Hrvatske između Velebita (...) i Senjskog bila na zapadu, a Plješevice (...), Male Kapele (...) i Velike Kapele (...) na istoku. Sastoji se od visokih kraških ravnjaka i polja (500—700 m nadmorske visine), koji su poprečnim vapnenačkim grebenima odijeljeni u tri veća (Ličko, Gacko i Kravsko polje) i nekoliko manjih polja (Koreničko, Gračačko, Lapačko, Stajničko, Dabarsko polje i dr.)”¹ У литератури и на терену постоје, иначе, противурјечна схватања при одређивању прецизних граница ове области. За језичка испитивања, међутим, ове дилеме немају већи значај. Испитивањима чије резултате саопштавам у овом раду обухваћено је јекавско подручје данашњих пет општина (Д. Лапац, Госпић, Грачац, Т. Кореница и Оточац) које сачињавају тзв. Заједницу општина Госпић (скр. ЗОГ).

2. На простору данашњег ЗОГ-а (укупна површина 5.563 km²) живи нешто више од 90.000 становника, углавном српске и хрватске националности. Попис 1981. год. показао је овакво стање:²

Општина	Срби	Хрвати	Југославени	Остали	Свега
Д. Лапац	7.691	47	627	82	8.447
Госпић	9.283	18.525	2.842	613	31.263
Грачац	8.578	2.150	985	150	11.863
Оточац	7.896	16.739	1.550	317	26.502
Т. Кореница	8.481	2.311	1.274	195	12.261
ЗОГ	41.929	39.772	7.278	1.350	90.336

¹ V. Balenović, *Lika*, Enciklopedija Jugoslavije knj. 5, Zagreb, 1962, 528.

² Према подацима које пружа: *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981 (stanovništvo po općinama i zajednicama općina - dokumentacija 501)*, Zagreb, 1982.

3. Ради бољег разумијевања наведених бројчаних показатеља треба напоменути да и бројну скупину Југословена сачињавају у основи припадници српске и хрватске националности који су се тако изјаснили, те да припадника ова два народа има и у категорији „остали” пошто се одређен (истина невелик) број становника изјаснио у смислу регионалне припадности или је избегао било какво национално изјашњавање.

Изношење ових показатеља који упућују на националну структуру становника овога краја потребно је због тога што су и данас национална и конфесионална припадност, у главнини случајева, повезане с одговарајућом дијалекатском припадношћу — бар кад је у питању однос јекавског говора према другим дијалектима на овом терену. Јекавски, наиме, говори цјелокупно српско становништво и само мањи дио јекавизираних Хрвата, углавном они који у мањим скупинама живе у претежно српским насељима или, пак, они чије су насебине истурене дубоко унутар компактног јекавског појаса (што није увијек обавезно). У урбаним средиштима, гдје је већа концентрација школованог свијета, већи је и постотак јекавизираних становништва, или бар оних који се труде да говоре јекавски, а преовлађивање јекавштине на цијелом подручју нарочито је уочљиво у говору младе генерације, што је нормална посљедица утицаја школе, средстава информисања и других посредника преко којих се књижевни језик устаљује као свакодневни и општекомуникативни језик у овом крају. Само, кад су у питању овакви начини ширења јекавског говора, без специјалних испитивања тешко је одијенити колико се у таквим случајевима стварно ради о преовлађивању јекавштине у говору појединих категорија нејекавског становништва, а колико о ономе што бисмо могли назвати језичком двострукошћу, при чему се јекавски говор јавља као средство званичног општења, а матерњи дијалекат остаје у домену језика за породично, пријатељско и незванично комуницирање. Ово подједнако важи било да је у питању говор појединих категорија сеоског или, пак, градског становништва, пошто у Лици готово и нема таквих средишта чији би градски тип говора знатније одударао од говора своје сеоске околине. Због тога посебно и не исказујем бројчане односе сеоског и градског становништва јер се они, за разлику од прилика у неким другим крајевима, показују овдје као мање-више дијалектолошки ирелевантни.

4. Већи дио хрватског становништва у Лици говори штакавским ијавским дијалектом, а у сјеверозападном крају (околина Оточца и Бриња) бројна је и скупина Хрвата чакаваца. У једној мањој подвелзбитској оазису на сјеверозападу Лике сусреће се и прелазни тип говора којим у неколико насеља говоре потомци неких ранијих досељеника из Горског котара и Крањске, чије су првобитне основе нејасне, а уплив штокавштине у њему данас знатан. То значи да се данас, ако овим дијалектима прибројимо јекавски говор и ако занемаримо чињеницу да се у уским међудијалекатским зонама стрпљивим испитивањима вјероватно могу наћи потврде и за неке друге прелазне комбинације, може говорити о присуству четири дијалекатска система на личком говорном подручју.

5. О распрострањености појединих дијалекатских типова и неким општинским одликама њиховим опширније сам писао у расправи о рефлексима јата у овим говорима,³ а размеђе њихове видљиве су и из карте коју уз рад прилажем (в. карту 1). У вези с овом картом напомињем да треба имати у виду да је она рађена првенствено из јекавске перспективе, што значи да би минуциознија истраживања других дијалеката на личком подручју (они су још увијек релативно слабо испитани) могла понегдје кориговати њихове међусобне граничне линије. Сигурно је, међутим, да ће такве корекције, ако их и буде, бити незнатне осим, можда, ако се у картографском приказу занемари конфигурација личког земљишта, или, пак, ако ова испитивања дочекају вријеме кад ће нивелација дијалекатских разлика бити изразитија, а, могуће је, и структура становништва друкчија. Потенцијална опасност која прати занемаривање првог момента произилази, наиме, из чињенице да у овом горовитом крају међу појединим скупинама насеља постоје често широки појасеви ненастањеног простора због чега је у микрокартама објективно тешко прецизно означити подручја распрострањавања појединих дијалекатских идиома, а да ни друга напомена није неоправдана, довољно је само поменути досадашње слабо интересовање наше научне дијалектологије за систематскије испитивање говора ове области, те чињенице да су и оvdје, као и у другим крајевима, процеси дијалекатских интерференција и уједначавања данас изразитији него раније, а процеси депопулације константна појава с далекосежним и данас већ забрињавајућим крајњим резултатима. Ово посљедње илуструјем подацима о кретањима укупног броја становника ове области које пружају поједини пописи становништва вршени у раздобљу од 1900. г. до данас:⁴

Година	Данашња општинска подручја					Лика
	Д. Лапац	Госпић	Грачац	Оточац	Т. Кореница	
1900.	18.737	58.711	27.460	51.540	37.012	193.460
1910.	19.151	56.354	26.587	51.595	34.059	188.146
1921.	18.891	54.671	27.212	50.372	33.072	184.218
1931.	18.838	53.913	27.715	48.610	30.939	180.015
1948.	11.751	42.060	18.857	40.906	18.139	131.713
1953.	11.573	40.531	18.614	37.889	18.044	126.651
1961.	10.727	40.173	17.586	33.479	17.266	119.231
1971.	9.641	37.365	14.907	30.331	14.633	106.877
1981.	8.447	31.263	11.863	26.502	12.261	90.336

³ В. Драгичевић, Јат, 158—160, 193—197, 211—212. и 215—216.

⁴ Подаци за пописе 1900—1961. узети су из рада В. Кесића, Г. Луковића и В. Стипетича „Кретање становништва и животних догађаја у Лици од 1857. до 1971. године”, Лика у прошлости и садашњости, збор. 5, Историски архив у Карловцу, Карловац, 1973, 498.

6. Данашње дијалекатско шаренило на релативно малом личком простору непосредна је посљедица познатих миграција које је проузроковала турска најезда. Велики помаци појединих етничких скупина, изазвани првобитно турским освајањима и учвршћивањем турске власти у овим крајевима а касније и одласком Турака са овог подручја, условили су да се „u dvjesta godina” оvdје „stanovništvo tri puta mijenjalo”⁶. Крајњи је резултат био измијењена етничка структура становништва ове области, а самим тим и чињеница да је некад, како се вјерује, једнообразно говорно подручје постало терен на коме се преплиће, напоредо живи и међусобно укршта више нарјечја и дијалеката. Стариначки чакавски говор одржао се само у појединим предјелима сјеверозападне Лике, гдје се, у општем узмаку пред Турцима, задржао дио старосједилачког хрватског живља и гдје се приликом поновног насељавања Лике након протјеривања Турака (1689) населило подоста чакавских досељеника из сусједних крајева.⁶ Православни досељеници раширили су у овој области свој источнохерцеговачки јекавски говор, а буњевачки миграциони скупови млађи икавски. Дијалекатском шаренилу допринијели су и: (1) говор покрштених муслиманских досељеника који су (мањим дијелом) оvdје остали и након повлачења Турака а који је морао бити икавскошћакавски, те (2) говори оних горанских миграционих скупина чија основа није била чакавска или, боље речено, није била чиста чакавска.

Заједнички живот последије смиривања миграционих процеса учињено је да се поједине дијалекатске разлике нивелишу, при чему се, како то обично бива, говор мањих скупина прилагођавао узусу већине.⁷ У томе су два новоштокавска говора (источнохерцеговачки јекавски и буњевачки штакавски икавски) били у предности пошто је и досељеника који су говорили овим дијалектима било највише. Њихова бројност је резултирала насељавањем у компактним зонама, што је погодновало не само очувању властитих дијалекатских особина, већ и могућностима за асимилацију мањих скупина досељеника друкчије дијалекатске припадности. Говори горанских досељеника, с друге стране, како због тога што су Горани били малобројнији, тако и због тога што су им насеља била некомпактнија, најчешће су подлијегали језичкој асимилацији.⁸ Географска блискост одређивала је у великој мјери смјерове језичких адаптација појединих скупина, али су на ово утицали и други моменти: већа сродност појединих говора, а и конфесионална припадност. Због тога су се говори појединих горанских скупина и муслиманских покрштеника чешће адаптирали буњевачком говору, или се бар на први поглед стиче такав утисак с обзиром на то да се у једном површном приступу највећа пажња посвећује главним дискриминатама које дијеле ове говоре, а то су, прије свега, различите замјене некадашњег вокала *ѓ*. Систематскије истраживање других дијалеката на овом терену, понајприје штакавско-

⁶ Павичић, Сеобе, 5.

⁶ Павичић, Сеобе, 171–185.

⁷ „Бројчани однос етничких компоненти” је нпр. и „у босанским приликама (...) одлучујући фактор од којег зависи у ком ће правцу бити усмерен ток језичке адаптације” (Ђорић, Пример адапт., 99).

⁸ В. Павичић, Сеобе, 292.

-икавских говора, омогућиће да се о домашацима ових уједначавања и смјеровима адаптирања у појединим ареалима личког говорног простора изведу поузданији и документованији судови.

7. Наша наука је, иначе, посвећивала дужну пажњу проучавању великих миграционих помака становништва које је проузроковала провала Турака. Међу бројним историјским, етнографским и другим радовима који захватају ову проблематику много је и оних који освјетљавају миграционе токове јекавског живља у наше западније крајеве.⁹ Сазнања која пружају поменути радови драгоцјена су помоћ проучаваоцима ових говора, али их она, ипак, не ослобађају у потпуности бројних недоумица које се јављају кад је ријеч о првобитном поријеклу данашњих јекавских скупова у западнијим крајевима наше језичке територије. Мањкавости и празнине у досадашњим сазнањима о поријеклу личких јекаваца нису мање од оних на које су већ упутили поједини истраживачи сусједних јекавских говора.¹⁰

Истина, у сложенем комплексу мање или више поузданих података које нуди досадашњи мозаик спознаја о сеобама јекавских скупова у личке крајеве најмање су спорне оне спознаје које упућују на шире просторе изворишних области из којих је потекла главнина миграционих скупова који су у личким крајевима раширили јекавски говор (јекавске области Херцеговине), спознаје које упућују на њихову конфесионалну и националну припадност (православци, Срби), сусједне области преко којих су ишли токови миграционих струја (западна Босна и сјеверна Далмација), као и доба у којем је извршено насељавање личког терена (XVI и XVII вијек). Данашњи лички јекавци су, вјерује се, потомци оних православних иселеничких скупова које су у вријеме ширења турских освајања у нашим западнијим крајевима издашно давале херцеговачке области и које су Турци претходно превели на сусједна западнобосанска и сјевернодалматинска подручја, откуда су их, од половине XVI вијека (в. Павичић, Сеобе, 131. и Ердџановић, Буђевици, 357), у већем броју и упоредо с јаким скупинама муслиманског живља почели систематски настањивати у новоосвојене личке предјеле. Старосједилачко становништво, за које се сматра да је било чакавско, напустило је, склањајући се испред турских пустошења, највећи дио личке територије током прве половине XVI вијека (в. Павичић, Сеобе, 124). Појава православног јекавског живља на овом подручју могла је услједити и раније (крај XV вијека), ако се узму у обзир први „мартолошко-четарски“ упади Турака на овај терен, и ако се већ зна да је споменуто становништво било тада дијелом укључено у ове јединице, чији су упади представљали претходницу турских освајачких напада. У пограничним предјелима према Босни може се претпоставити и масовније присуство овог становништва чим су се већ у првој половини XVI вијека, како наводи Поповић, могли јавити бројни „prebjezi ili uskoci (. . .) iz okolicе Srba“ (Поповић,

⁹ Исп. нпр. попис важније литературе у Јату; Драгичевић, Јат. 157 (у напомени под текстом).

¹⁰ Дешић, ЗИГ, 25–26, Петровић, Змијање, 8–13. и ГБК, 7–16, те Бјелановић, Буковица, 18–21.

Жумберак, I). Иначе, насељавање личких крајева скупинама православног становништва вршено је у више наврата и трајало је готово за цијело вријеме турског господства у Лици.¹¹ У прво вријеме зато што ни турска власт у појединим личким предјелима није била једнако учвршћена, убрзо и стога што је почесто требало замјењивати многобројне пребјеге који су одлазили на сусједна крајишка (аустријска) земљишта, као и оне далматинске крајеве који су били под влашћу Венеције. Од тих пребјеге из личких области које су биле под влашћу Турака формираше се, поред осталих, и јака колонија српских досељеника у сјеверозападном дијелу Лике (Гацка долина и брињско подручје) који никад није ни потпао под турску власт. Ова ће колонија, заједно с јаком струјом српског живља која је у „*velikoj seobi oko 1700.*” дошла „у Liku од Knina и Bukovice” (Павичић, Сеобе, 291) дати бројне насељенике другим личким крајевима у периоду након 1689. када је „*крајишка vojska, u suradnji s ustanicima*” ослободила „*za svega mjesec dana čitavu Liku i Krbavu*” (*Historija naroda Jugoslavije*, II, 1001), односно од 1699. када је миром у С. Карловцима највећи дио тих крајева припојен аустријској царевини и настањен претежно новим становништвом с распоредом различитих етничких скупина у појединим микрорегионима какав је мање-више и данас. Овај период с краја XVII и почетка XVIII вијека значајан је како по томе што је означио почетак преусмјеравања главног правца миграционих токова јекавског живља у овим крајевима, тако и због тога што се може узети и као почетак смиривања масовнијих миграционих кретања на личком тлу. Сељакања на релацији зап. Босна—Лика—сјев. Далмација, као и обрнутом смјеру остаће, истина, још задуго константна појава, али то су помаци становништва мањих размјера. Покрет становништва релативно већег обима на личком тлу везан је још само за период послје свиштовског мира (1791) када је и посљедњи дио личког подручја (узак појас земљишта с лијеве стране Уне од Срба до Ваганца) ослобођен и дјелимично настањен новим становништвом — углавном из раније ослобођених личких крајева. Од тога времена Лика која је дотад, стицајем околности, кроз неколико стољећа била важно имиграционо-емиграционо „чвориште”, постаје претежно емиграционо подручје које ће у наредним стољећима давати бројне иселјенике многим крајевима, у првом реду оним сусједним (западна Босна и Кордун), али и другим, географски знатно удаљенијим предјелима (Славонија, Барања, Сријем и др.).¹²

¹¹ Осим из крајева у непосредном сусједству (зап. Босна и сјев. Далмација) поједине јекавске скупине довођене су кадшто и из дубље унутрашњости Босне. Документи су нпр. забиљежили да је у љето 1658. у околину Оточца избјегла велика скупина Срба Усорчана које су Турци претходно довели из области доњег тока ријеке Босне и настанили на Кореничком пољу. Исп. о томе Наранчић, Дољани, 109, а в. и Павичић, Сеобе, 149.

¹² О томе доста података даје Павичић (Сеобе, 262—275). За бројна иселјавања Личана у сусједне западnobосанске крајеве исп. и радове М. Карановића (*Поуње у Босанској Крајини*, СЕЗБ XXXV, Насеља 20, 281—655; *Саничка Жуја у Босанској Крајини*, СЕЗБ XLVI, Насеља 26, 245—305) и П. Рађеновића (*Села њарохџије Крњеуше у Босни (код Пејровца)*, СЕЗБ, XXV, Насеља 13, 157—189; *Бјелајско Поље и Бравско*, СЕЗБ XXXV, Насеља 20, 125—276; *Унац*, СЕЗБ LVI, Насеља 30, 445—640).

8. У вези с изложеним чињеницама које омогућавају да се стекну глобалне представе о појави јекавског становништва на личком подручју мало је, међутим, сигурних података на основу којих би се могла прецизније фиксирати изворишта појединих миграционих скупова унутар широког простора јекавских области у Херцеговини, као и пратити њихове правце кретања и станишта прије доласка у предјеле из којих су преведени на лички терен. Нејасан је укупни уддио, као и правци кретања оних исељеничких скупова које је вихор миграционих помака покренуо са црногорског тла и које су различитим путевима приспијевале у личке крајеве, па и даље (до Истре нпр.). Такође, и евентуални уддио исељеника из других крајева који су се на различитим стаништима могли прикључити исељеничкој херцеговачкој матици. Недостатак ових података, ако и није сметња за оријентациону идентификацију момената које смо претходно издвојили, при конкретном опису одређеног дијалекатског система поставља се као озбиљан проблем. Без њих је немогуће узети у разматрање све потенцијалне чиниоце који су утицали (или су бар могли утицати) на формирање и консолидацију говорног стања одређеног дијалекатског идиома.

Усмена предаја којој се, у недостатку поузданијих извора, морамо обратити мало нам у овдашњим приликама у томе помаже. Поставши у једном времену уточиште многобројних и различитих миграционих струја чiji су припадници, међусобно изукрштани и згуснути на уском простору, стољећима били присиљени да мачем, крвљу и честим мијењањем станишта спасавају голу егзистенцију, Лика није била погодан терен за његовање усмених предања чији коријени сежу у дубоку старину. Отуда и предања о поријеклу, у најбољем случају, спомињу само посљедња станишта појединих породица непосредно послије смиривања миграционих помака, а најчешће чак ни то. Понеке „старине“, као што су нпр. предања о поријеклу „од Пећи“ и сеоби под руководством „патријара Чарнојевића“ које сам слушао у Зрмањи и Липовом Пољу, биће да су некритичка преношења књишких сазнања и зато им је изворна вриједност мала. Љ. Наранчић наводи, међутим, да се у Дољанима чува усмена предаја о поријеклу тамошњих Наранчића „из Македоније, са Овчег поља“, а Вукмановића „из Црне Горе“ и напомиње да би, можда, „требало веровати предању“ (Наранчић, Дољани, 109). Предања о црногорском поријеклу биљежио сам и ја, и то у различитим насељима: Петрову Селу нпр., Мазину (Ковачевићи), Брувну (Кривошије), Средњој Гори (Басте) и другдје, а, исто тако, вјерујем да у њима има зрнаца истине. Само, због одсуства прецизније фиксираних исходишта, ова предања својом магловитом неодређеношћу мало доприносе отклањању наведених нејасноћа. Осим тога, таква каква јесу, нужно су оптерећена бременом сумње због реалних претпоставки да и њихови зачеци могу бити посљедица нејасних представа о херцеговачко-црногорским размеђама.

На посебан начин побуђује пажњу предање које сам забиљежио код ширококулских Хрвата Никшића и Орешковића, а које чува традицију о поријеклу њихових предака из околине Никшића (Никшићи), односно Херцеговине (Орешковићи). Без обзира на то што његова стварна под-

лога може бити врло сумњива,¹³ оно је интересантно ако се доведе у везу са чињеницом да је јекавизација ширококулских икаваца глатко извршена,¹⁴ иако се ово насеље готово наслања на компактну икавску зону гдје се и данас икавица доста добро држи. Такви процеси, међутим, били су понекад мање резултативни и кад су у питању бројно слабији икавски скупови дубоко унутар јекавске територије.

Ван поменутих, других предања готово и нема, а у таквим приликама аутору овога рада није преостало ништа друго него да, како лијепорече Бјелановић, „jezikom, tim svojevrsnim spomenikom svakog naroda”, покуша доказати „ono što o izvorima i tokovima migracionih kretanja” ни „повијесни документи”, ни усмена предања „nisu mogli izdašnije potvrditi”,¹⁵ те да суду времена и нових спознаја остави у наслијеђе да процијене колико је за такав поступак било оправдања и колико је он био успјешан и плоносан.

ДОСАДАШЊИ РАДОВИ О ЛИЧКИМ ГОВОРИМА И ПОДАЦИ О ИСПИТИВАЊУ

9. Ако се изузму малобројни подаци разасути по радовима општијег карактера и радовима друге намјене, остаје да је специјално о овим говорима писано мало. Говори личких чакаваца, ипак, могу ићи у ред оних говора о којима постоје поузданији подаци. Поред низа информација о овим говорима које налазимо разасуте у радовима различитог карактера и намјене, о овим говорима су објављене и двије засебне радње које о њима дају исцрпније податке у колико-толико заокруженој форми. То су: рад проф. Ивића *O govoru ličkih čakavaca (okolina Otočca)*, скр. Оточац у лит., те Финкина и Павешићева расправа *Rad na proučavanju čakavskih govora u Brinji i okolici* (скр. Бриње у лит.).

Икавски говори нису досад цјеловитије приказивани, а нешто више података о њима дају у својим радовима М. Јапунчић (*Osobine bunjevačkoga govora u Lici*, скр. Буњ. у лит.), М. Лончарић (*Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim atlasom*, в. скр. Трновац у лит.) и аутор ових редова.¹⁶ Један општији осврт, попраћен краћим изворним текстом, на говор једне уже зоне коју захватају ови говори дао је и проф. Пецо у свом *Pregledu srpskohrvatskih dijalekata* (скр. ПСД у лит., стр. 106—107. и 109). Других радова, готово и нема.

Најслабије је проучен прелазни „крањски” дијалекатски тип који захтијева и своју најелементарнију идентификацију. Неколико података о овом говору дао је С. Георгијевић,¹⁷ а исп. и нешто информација о њему код мене у Јату (стр. 215—218).

¹³ Исп. „U tom naseljavanju Široke Kule sudjelovali su i Hrvati i nekoliko porodica. Bili su to Nikšići i Oriškovići iz starinačkoga otočkoga naselja” (Павичић, Сеобе, 189), а в. и податке које наводи Ердљеновић (Буњевци, 144).

¹⁴ В. Георгијевић, Јат ЛП, 135. и Драгичевић, Јат, 160—161.

¹⁵ Бјелановић, Буковица, 21.

¹⁶ В. Јат, 195—210, Ловинац и збирку одабраних дијалектолошких текстова у ЗФЛ, књ. XXVI/1 (Нови Сад, 1983), 179—188.

¹⁷ Георгијевић, Јат ЛП 139—140.

Што се тиче јекавских говора, први је — специјално о њима — писао Б. Ластавица. У свом раду *Korenički govor* (скр. Кореница у лит.) описао је основне фонетске и морфолошке особине говора кореничких јекаваца и дао нешто лексичког материјала. Иако непретенциозно писан, невелик по обиму и није без одређених недостатака, овај рад је деценијама представљао најинформативнији и најпотпунији приказ говора личких јекаваца.

Половином овога вијека у чланку *Jaiū (ē) u ioworu Lичkoј Поља* (скр. Јат ЛП у лит.) С. Георгијевић је објавио резултате својих испитивања вршених у четвртој деценији овога стољећа. Мада је испитивањима обухваћен широк простор, те саопштено доста поузданог материјала, као и више луцидних запажања, објективно гледано, због необичног начина на који је грађа у њему изложена, информативна вриједност рада није велика. Дапаче, рад је знао изазвати противурјечне, па дијелом и нетачне закључке о овим говорима у неким радовима општијег карактера који су се ослањали на Георгијевићева истраживања.¹⁸

Касније, све до почетка осме деценије овога вијека говор личких јекаваца није привлачио посебну пажњу наше научне дијалектологије. Тек у новије вријеме неколицина млађих истраживача објавила је неколико значајних саопштења као резултате проучавања ових говора: Д. Павлица прво рад *Акцентајски систем у iowору села Пољица у Лици* (в. скр. Пољице), а потом и своју магистарску тезу *О iowору околине Удбине* (скр. Удбина), те Љ. Наранчић расправу *Фонетске и морфолошке особине iowора села Дољана у Лици* (скр. Дољани). Скроман прилог бољем познавању ових говора дао је у неколико наврата и аутор овога рада.¹⁹

Сви ови радови су допринијели да научне представе о говору личких јекаваца постану поузданије и потпуније. Нису, међутим, у могућности да отклоне празнину коју изазива недостатак радова који би студиозније захватили типске одлике ових говора у њиховој цијелости. Намјера ми је да овим радом ту празнину начнем.

10. У овом раду исцрпије се приказују фонетске и морфолошке карактеристике, као и најважније синтаксичке особине говора личких јекаваца. Материјал за рад прикупио сам приликом дијалектолошких истраживања која сам повремено вршио у низу личких јекавских насеља у раздобљу од 1977. до 1982. г. Главнину података забиљежио сам у овим мјестима:

¹⁸ Исп. Драгичевић, Јат, 186—187.

¹⁹ Два релативно опширнија прилога наведена су у списку литературе (скр. Ист. Лика и Јат), а в. и: ЗФЛ XXIII/1 (Нови Сад, 1980), 207—208, ЗФЛ XXV/1 (Нови Сад, 1982), 174—176, те *Zbornik Pedagoškog fak. u Rijeci*, br. 6 (Rijeka, 1984), 173—182.

Општина Д. Лапац:

Беглуци (у даљем тексту скр. Бе), Бѝровача/ Бѝровача (Би), Брѝзовац (Бр), Гајине (Га), Кѝстеновац (Ке), Мѝшљеновац (Ми) и Нѝтека (Не);

Општина Грачац:

Брувно (Бру), Вѝеликѝ Пѝпина (ВП), Гѝрњѝ Пѝлѝча (ГП), Зрѝмања Врѝло (ЗВ), Зрѝмања Кѝм (ЗК), Мѝзѝн (Ма) и Штѝкѝда (ШГ);

Општина Т. Кореница:

Бѝлопоље (Бј), Вѝсѝћ (Ви), Крѝбава (Кр), Лѝчкѝ Пѝтрово Сѝло (ПС), Срѝдњѝ Гѝра (СГ), Ђѝић Крѝчевина (ЋК) и Фрѝкѝшић (Фр);

Општина Госпић:

Врѝбац (Вр), Лѝпово Пѝље (ЛП), Мѝдак (Ме) и Шѝрокѝ Кула (ШК);

Општина Оточац:

Вѝдотѝч (Во), Зѝалужница (За), Лѝчане (Лу) и Турѝјѝнскѝ (Ту).

Екстензивнија испитивања обавио сам у Бѝрлетама (Ба) и Пѝвловцу (Па), насељима у госпићкој општини, те селу Прѝкике (Пр) из општине Огочац. Нешто података доносим и из: Брѝтињѝ Дѝбросела и Дѝбашницѝ / Дѝбѝшницѝ (општ. Д. Лапац, скр. Бро, Дс, Да), Бунића, Врѝла и Пѝлтвичкѝг Лѝскѝвца (општ. Т. Кореница, скр. Бу, Вре и Пљ), Вучипоља (општ. Грачац, скр. Ву). Врѝховѝнѝ, Дѝљѝнѝ, Дѝњѝг Бѝбина Пѝтока и Пѝтринић Пѝља (општ. Оточац, скр. Врх, До, БП и ПП), те Млѝквѝ и Мо-гѝрића (општ. Госпић, скр. Мл и Мо). Додају ли се овоме и посјете неким мјестима које ван идентификације мјесног говора нису имале други циљ, број посјећених мјеста прелази бројку 50.

Све су то села насељена искључиво српским живљем, или бар села у којима је број Хрвата незнатан. Уз то, њихов се говор поодавно адаптирао говору бројчано надмоћне јекавске околине. Поменуто је већ да је тако и у Широкој Кули, гдје је, иначе, католичка скупина бројна. Дијалекатске разлике у говору становника различитих конфесионалних припадности чувају се једино у Лучанима (православци-јекавци : католици-чакавци) и Барлетама (православци-јекавци : католици-икавци), па је у овим насељима материјал узиман само од православца.

11. Највећи дио података ексцерпиран је из магнетофонских снимака спонтаног говора пробраних информатора, као и дијалектолошких прибиљежака које сам, напореда са снимањем, правим. Подаци су провјеравани више пута у говору различитих особа, а провјере сам вршио и путем писмених анкета преко наставника у мјесним школама. Занемарљив је број потврда које су прикупљене другачијим начинима (директна питања, попуњавања упитника и сл.), а које сам, у недостатку података из спонтаног говора, морао унијети у рад. Мањи број података дат је и према мом језичком осјећању и присјећању, пошто је говор личких јекаваца истовремено и мој материњи говор.²⁰ Због свега тога се изнесени материјал може сматрати поузданим.

12. Сам рад, иначе, представља скраћену верзију докторске тезе коју сам одбранио на Филолошком факултету у Београду 10. јануара 1985. г. пред комисијом у саставу: академик проф. др Асим Пецо, проф. др Славко Вукомановић и проф. др Милорад Дешић. Знатније су скраћени, прије свега — како то и данашње прилике налажу — многи одјелци у којима су давана шира образложења појединих дијалекатских феномена, као и бројне упуте на одговарајућу литературу. Исто тако, у цијелости су, овом приликом, изостављени они дијелови текста у којима су излагане важније особине акценатског система наведеног говора, као и одјелци који су садржавали приличну количину ономастичких података. Ово због тога што намјеравам дати потпуније приказе споменутих нивоа језичке структуре говора личких јекаваца у засебним радњама.

13. Дужан сам, најпослије, споменути оvdје и оне који су ми у различитим етапама израде рада пружали несебичну помоћ. У првом реду то су многобројни информатори из различитих дијелова Лике који су, уз своју познату гостољубивост, показали и бескрајно стрпљење проводећи сате и дане са мном у разговору, а затим и многобројни просвјетни радници из различитих дијелова Лике без чије би помоћи моја трагања за правим информаторима потрајала далеко дуже, а контакти са многима од њих били практично нестварљиви. Ту су и чланови колектива Педагошког факултета у Ријеци, РЈ у Госпићу: Јосиповић Стипо, проф., мр Иван Шутија, др Мања Ковачевић, мр Ђуро Узелац, мр Никола Узелац, мр Иван Адамовић, Голац Стипе, проф., Заставниковић Саво, проф., Бенковић Андрија, проф., Дошен Нада, тајница, и Буљ Сока, библиоте-

²⁰ Аутор овога рада рођен је у Бировачи, општ. Д. Лапац.

кар, који су ми различитим олакшицама на послу и низом корисних информација помогли да прикупљени материјал средим и израду тезе приведем крају.

Члановима комисије дугујем искрену захвалност због драгоцјених сугестија које су ми помогле да поправим и допуним текст приликом његовог припремања за штампање. Не мању захвалност, из истих разлога, дугујем и академику проф. др Павлу Ивићу.

Свима њима, као и многима које овдје нисам ни споменуо, остао сам вишеструки дужник.

Први дио

ФОНЕТИКА

НАПОМЕНЕ О ФОНОЛОШКОМ СИСТЕМУ

14. Схематски приказ фонолошког инвентара говора личких јекваца даје овакву слику:

Вокали:	и	у				
	е	о + р				
	а					
Сонанти:	в	ј				
	м	н њ				
	л	љ р				
Консонанти:	к	п	т	ћ	ч	џ
	г	б	д	ђ	џ	(s)
	(х)	(ф)		(џ)	ш	с
				(џ)	ж	з

У односу на фонолошки систем књижевног језика овај се систем одликује присуством фонеме *s* у неколико изолованих посуђеница, готово потпуним непознавањем фонеме *x* и још увијек несигурним положајем фонеме *ʃ*, иако је процес њеног враћања у фонолошки инвентар ових говора — у поређењу са сличним процесима који условљавају и повратак фонеме *x* — знатније одмакао.

У односу на прилике „у великој већини јекавских говора”,²¹ карактерише га маргиналан број случајева у којима се — недоследно, уосталом — појављују нови констриктиви *č* и *ž*. Тиме су и у најкрупнијем плану испољени резултати дјеловања основних тенденција чији је утицај на формирање фонолошког система ових говора више него очигледан:

²¹ П. Ивић, Правци развоја, 163.

тенденција настављања континуитета процеса зачетих у матичној зони и покушаја њихове неутрализације и прилагођавања новој ситуацији, тј. животу изван матичне зоне.

Јасно је да таквих резултата има више у оним сегментима фонолошке структуре који не захтијевају своју фонолошку идентификацију. О њима, као и о другим карактеристикама фонолошког система ових говора опширније говорим у наредним одјелцима.

А. ВОКАЛИЗАМ

ЗАМЈЕНЕ ЈАТА (Ѣ)

15. О овом, несумњиво најинтересантнијем проблему вокалског система говора личких јекаваца исцрпније сам писао у својој, већ неколико пута споменутој радњи *Рефлекси јата у данашњим личким говорима* (скр. Јат у лит.).²² Пошто ни накнадне провјере у старим пунктовима, као ни забиљежени материјал у неколико нових пунктова не дају основа за корекцију главнине закључака изнесених у овој расправи, овдје излагање о проблематици везаној за замјене некадашњег вокала Ѣ сводим на дјелимичну попуну материјала и незнатна прецизирања неких раније саопштених ставова.

16. Најприје наводим потврде за замјене дугог Ѣ из седам насеља у којима раније нисам вршио испитивања.

1) Потврде за рефлексе дугог Ѣ под силазним акцентима:

а) Ѣ > ѣје (ѣје):

у *Бјѣлѣ* *ѣдиоцим* Ту, *врѣјеѣ* ЗК, *рѣјеч* ЗК, *свѣјѣи* ЗВ ЗК Ма, *свѣјѣи* ЗВ Ма, *сѣјена* Га Ма, *сѣјено* Га Лу, *снѣјек* Га Ма СГ, *цвѣјеѣ* СГ, *цѣјев* ЛП СГ;

бјѣлѣ Га Ма, *лѣјей* Ма Ту, *лѣјейѣ чарайе* Ма, *лѣјейу* кикљу Ма, *мѣјеша* Лу;

дѣјелѣ Ма, *мѣјеша се* ЗК, *рѣјешѣ* Ту;

двѣје ЗВ ЗК ЛП Ма СГ Ту;

лѣјейо Га ЗК ЛП Ма СГ Ту, *ѣрѣје* Га ЗВ ЗК Ма;

лѣјеску СГ, *шѣјѣло* Лу, *лѣјейо* Га, *сѣрѣјѣд* Ма.

б) Ѣ > јѣ:

у *Бјѣлѣ ѣдиоке* Ту, *дјѣше*, Вјд Ту, *зјѣви* ЛП, *мѣјѣј рјѣчи* ЗК ЛП, *свѣјѣи* Лу, *кѣла сјѣна* Га, *сјѣно* Га ЛП Лу Ту, *шѣјѣло* ЛП Лу;

бјѣлѣ ЗВ ЗК, *лѣк бјѣли* ЗВ, *бјѣлѣ шкѣње* Ту, *смјѣшѣнѣ сѣварѣ* Ту, *ис цјѣлѣ Лѣкѣ* ЗК, *цјѣли рѣшѣ* ЗВ, *ѣо цјѣлѣј* Лици ЗВ, *цјѣлѣ сѣфру* Га; *смјѣшѣ* = смијеша Га.

²² О рефлекси јата у говору личких јекаваца в. стр. 157–192.

Овдје спадају и примјери с извршеним јотовањем сонаната *л* и *н*:
лѣви рѣцѣл Ту, *лѣи* ЛП, *лѣио* Ту, *снѣк* Га, *снѣа* Лу.

в) *ѭ > ѡѣ*:

лѡѣи ЛП, *лѡѣио* Ма Ту, *сѡѣно* СГ, *снѡѣ* Лу, *шѡѣло* Га.

2) Потврде за замјене дугог *ѭ* под узлазним акцентима:

а) *ѭ > јѣ*:

вјѣнац ЛП, *за врјѣме* ЗК, *дјѣише* Га ЗК Лу Ту, *одјѣла* Ту, *одјѣло* Ту, *одјѣлом* Га, *ијѣвац* Га ЗВ Лу Ту, *од ијѣвца* Лу, *рјѣчима* Лу, *ио свјѣиу* ЗВ, *цјѣици* ЛП;

иа се бјѣлѣ ЗВ, *бјѣли* ЛП, *дјѣлѣи* Ту, *измјѣшѣи* ЛП, *исцјѣди* ЛП, *мјѣшѣ* СГ, *освјѣсѣио* Ма, *иомјѣшѣ* СГ, *иришѣјѣдѣ* Ма, *иromјѣнѣ* Лу, *сасјѣкѣ* СГ, *свјѣилиле* Ма, *сјѣцѣ* = одсијѣцао Га;

дјѣлом ЗВ;

Примјери с извршеним јотовањем:

иљѣио Га ЗВ ЗК Лу Ту, *ињѣдо* Ма СГ Ту, *кљѣишѣа* Га Лу, *кљѣишѣима* Га, *мљѣко* Ту, *иљѣци* Ту, *иљѣсак* = пијесак ЗВ ЗК;

изљѣчио Ту, *лѣвала* ЛП, *лѣвали* ЛП, *њѣсам* Га ЗВ ЗК ЛП Лу Ма СГ Ту, *њѣси* ЛП, *њѣсмо* Ма Ту, *њѣсом* Га ЗВ ЗК Ма СГ Ту, *њѣсу* Га ЗВ ЛП Ма СГ Ту.

б) *ѭ > ијѣ*:

у вијѣку СГ, *вријѣме* ЗК Ма, *дѣа дијѣла* Ма, *дијѣише* Га Ма, *од лијѣка* ЗК, *сријѣда* Ма, *цријѣиња* Ту;

бијѣле ЗК, *бијѣло* ЗВ, *вријѣдан* Ту, *лијѣио* Ма, *ријѣишке* ЛП, *ишѣјѣсно* Ма;

вријѣћи Га СГ, *нијѣсам* Ма СГ, *нијѣсом* ЗК Ма Ту, *нијѣсу* ЗК ЛП Ма СГ Ту, *свијѣилиле* Ма, *сијѣкѣ* ЗК, *снабдијѣвала* ЗК.

Имам у материјалу и: *усијѣчеш* СГ Ту, поред: *усијѣче* Ма Ту, *усијѣчеш* Ту.

в) *ѭ > ѡѣ*:

врѡѣме ЗК Ма Ту, *мљѡѣко* Лу, *мљѡѣком* Лу, *ириѡѣклѣи* Ма, *риѡѣка* ЗК, *риѡѣчи* Ма;

лѡѣио Ма;

врѡѣћи ЛП, *иљѡѣсам* Ту, *иљѡѣсом* ЗК Ма Ту, *иљѡѣси* ЛП, *ириѡѣишѣ'o* Ма.

3) Потврде за рефлексе дугог неакцентованог *ѭ*:

а) *ѭ > јѣ (је)*:

ириѡѣи ЗВ Ма СГ, *ириѡѣи* Ту;

измјѣни ЗК, *нѣ мјѣнѣа* Лу, *нѣ мјѣнѣам* ЛП, *идмјѣнѣај* СГ, *ириѡѣди* ЗВ, *сасјѣнѣамо* ЛП, *усијѣва* ЗК ЛП Ма СГ Ту, *уијѣнѣ* Ма, *уијѣни* ЗВ;

вдвјѣ СГ Ту, *вдјѣ* Га ЗВ ЛП Ма СГ Ту, *вдјѣк* Ма Ту, *најријѣи* ЗК Ма, *идирјѣко* Ту, *уѣѣ* ЗК Лу, *уѣѣк* Га Лу СГ.

Примјери с извршеним јотовањем:

ддњѣи ЗВ, *ддњѣи* Ту, *надљѣћу* Га, *ддњѣли* Ма СГ, *ддњѣло* Ма, *ддњѣи* ЗК, *иддњѣла* Ту, *иддњѣи* ЗК, *идњѣи* Ма, *ирњѣли* ЗВ, *рѣзњѣла* Ту, *сѣњѣша* Га Ту;

идсљѣ Га ЗВ ЗК Ма Ту.

Кратко је од дугог неакцентованог *Ѣ* забиљежио сам у:

вдвје СГ Ту, *вдје* Ма СГ Ту, *идсље* Ма Ту.

б) *Ѣ* > *ије* (*ијѣ*):

изумријѣи Ма, *на двије* ЛП, *најјослије* Ма, *најрије* Га ЗК Ма СГ, *дбавије* Лу Ту, *ддњијели* Ма, *ид двије* Ма, *идслије* Ма;

здиријѣчи Ма, *умријѣи* ЗВ СГ, *исријѣка* ЗК, *ддњијело* Ма.

17. Изнесени материјал, видимо, упућује на стање које се, готово ни за длаку, не разликује од оног што су га предпочиле раније саопштене потврде из других насеља.²³ Извјесну новину представљају једино форме: у *Лијѣићу* СГ, *сијѣно* Лу СГ, *цијѣви* ЛП, *лијѣио* ЗВ ЛП, мада њихова спорадична појава у било ком јекавском насељу у Лици — како због општих прилика које утичу на развојне тенденције замјена дугог јат у овим говорима, тако и из стилистичких разлога — не би требала представљати изненађење. Што се раније нису нашле у мом материјалу, то је, вјероватно, случајност, а уједно и доказ колико су овакве замјене дугог *Ѣ* ријетке. Да је тако, свједочи и податак да сам и приликом накнадних испитивања у насељима чији сам говор истраживао и раније забиљежио само неколико потврда за овакву замјену дугог *Ѣ*:

звјѣре Во, *лијѣио* Бе За, *сијѣно* Ви Ми.

Као и у осталим мјестима,²⁴ и у говору становништва ових насеља обична је појава то да се исти облици ријечи с различитим замјенама вокала *Ѣ* сусретну у говору једне особе.²⁵

18. Ранија запажања о учесталости једносложних и двосложних замјена дугог *Ѣ* у свакодневној говорној комуникацији овдје документујем одређеним статистичким показатељима презентираним у четири табеле. Подаци за табеле прикупљени су простим пребројавањем потврда из примјера везаног говора становника 31 насеља,²⁶ који су (прим-

²³ Драгичевић, Јат, 163—169.

²⁴ Нав. дјело, 165.

²⁵ На ову је појаву, полазећи од тога колико је „*слушао јужњаčki говор из уста prostoga naroda*”, поодавно скренуо пажњу и Маретић (в. Маретић, Граматика, 69).

²⁶ Из: Бе, Би, Бр, Га, Ке, Ми и Не (општ. Д. Лапац), Бј, Ви, Кр, ПС, СГ, ЂК, Фр (општ. Т. Кореница), Бру, ВП, ГП, ЗВ, ЗК, Ма, Шт (општ. Грачац), Ба, Вр, ЛП, Ме, ШК (општ. Госпић) и Во, За, Лу, Пр, Ту (општ. Оточац).

јери везаног говора) за овакву прилику одабрани једино по критеријуму спонтаности. Овакав избор корпуса резултирао је неједнаким укупним бројем потврда из појединих крајева и, што је већи недостатак, неједнаком разноврсношћу и фреквенцијом интересантних сегмената. У крајњој линији то значи да бројчани омјери дати у табелама и не показују, увијек, праву слику стања на терену.²⁷ Нисам, међутим, ни имао намјеру да коректном примјеном статистичког метода математички прецизно изразим сразмјеру јављања једносложних и двосложних рефлекса дугог *ѓ* у овим говорима, већ само да покажем како и најобичније пребројавање потврда из случајних узорака указује на то:

а) Да говор личких јекаваца на цијелом подручју и у свим позицијама зна за хетерогене рефлексе дугог *ѓ*,

б) Да је јављање двосложних замјена најчешће под силазним акцентима, рјеђе под узлазним, а најрјеђе у неакцентованим позицијама (изузимајући, дабогме, флексионе наставке), и

в) Да су, укупно узевши, двосложне замјене нешто рјеђе у говору јекаваца сјеверозападне Лике (оточко подручје), али не у оној мјери која би допуштала да се овим говорима да статус посебне зоне у оквиру говора личких јекаваца као цјелине.

Тако сам констатовао у споменутој радњи,²⁸ а то, уз све мањкавости и мјестимичне противурјечности, потврђују и подаци које наводим у табелама:²⁹

Табела а

Општина	Свега облика са <i>ѓ</i>	Рефлекси <i>ѓје/ѓјеѓ</i>		Рефлекси <i>јѓ/уѓ</i>	
		број	%	број	%
Д. Лапац	116	76/10	65,51/ 8,62	30	25,86
Грачац	109	79/ 9	72,47/ 8,25	21	19,26
Т. Кореница	118	82/14	69,49/11,86	22	18,64
Госпић	85	45/ 9	52,94/10,58	31	36,47
Оточац	74	27/ 8	36,48/10,81	39	52,70
СВЕГА	502	309/50	61,55/ 9,96	143	28,48

²⁷ Да тога има, видљиво је нпр. из табеле б гдје показатељи упућују на закључак да је укупни удио двосложних рефлекса под узлазним акцентима мањи у лапачком него у оточком крају, а стварна ситуација је заправо обрнута.

²⁸ Исп. Драгичевић, Јат, 163–169. и 191–192.

²⁹ Подаци у табелама не обухватају рефлексе *ѓ* у флексионим наставцима и спорадичне замјене типа *ѓѓ*. Раздвајање примјера са *ѓје* и *ѓјеѓ* није извршено због занемарљиво малог броја случајева с реализацијама *ѓје* < *ѓ* (табела б). Због укупног малог броја потврда дати су заједно и бројчани показатељи за секвенце *ѓје/ѓјеѓ* које воде поријекло од неакцентованог дугог *ѓ* (табела в).

Табела б

Општина	Свега облика са ђ	Рефлекси <u>џѐ/џѐ</u>		Рефлекси <u>јѐ/јѐ</u>	
		број	%	број	%
Д. Лапац	172	45	26,16	127	73,83
Грачац	150	56	37,33	94	62,66
Т. Кореница	188	78	41,48	110	58,51
Госпић	114	44	38,59	70	61,40
Оточац	76	23	30,26	53	69,73
СВЕГА	700	246	35,14	454	64,85

Табела в

Општина	Свега облика са ђ	Рефлекси <u>џѐ/џје</u>		Рефлекси <u>јѐ/је</u>	
		број	%	број	%
Д. Лапац	88	25	28,40	63	71,59
Грачац	78	21	26,92	57	73,07
Т. Кореница	55	8	14,54	47	85,45
Госпић	36	7	19,44	29	80,55
Оточац	35	2	5,71	33	94,28
СВЕГА	292	63	21,57	229	78,42

Табела г

Општина	Свега облика са ђ	Двосложни рефл.		Једнослож. рефл.	
		број	%	број	%
Д. Лапац	376	156	41,48	220	58,51
Грачац	337	165	48,96	172	51,03
Т. Кореница	361	182	50,41	179	49,58
Госпић	235	105	44,68	130	55,31
Оточац	185	60	32,43	125	67,56
СВЕГА	1494	668	44,71	826	55,28

19. У вези с рефлексима дугог *ǫ* и мојом ранијом расправом навешћу још само ове три опаске:

1) Податке о двосложним замјенама *ǫ* у флексионим наставцима дајем овдје у одговарајућим одјељцима Морфологије. Укупни број потврда је већи, али оне не пружају основу за мијењање већ саопштених закључака.³⁰

2) Моја, истина опрезна, претпоставка по којој „личким говорима најближе је, изгледа, стање рефлекса дугог *ǫ* у ијекавским говорима Горског котара” (Јат, 171), ипак је преурањена — бар у толикој мјери док наша научна дијалектологија не пружи о овим говорима потпуније податке. Знатно потпуније од оних које даје, иначе хвале вриједна, Финкина расправица о овим говорима.

3) И као треће — једно прецизирање. Опширније указујући на „конзервисане црте херцеговачког наслијеђа” као коријен хетерогености „постојећих замјена дугог *ǫ* у личким јекавским говорима” (Јат, 171—172), ја сам имао на уму приоритет у редосљеду одређених језичких појава који се често пренебрегава при покушајима њихова тумачења. Далеко сам, међутим (и тад, и сад) од схватања која у маргиналне оквири желе свести удно разних других фактора, чији је утицај на формирање и консолидацију данашњег стања у овим (и не само овим) говорима више него очигледан.

20. На секвенцу је као најчешћи рефлекс кратког *ǫ* упутила је обимна грађа изложена у Јату (стр. 173—174). Међу бројним потврдама дате су и оне које упућују на уравнато: *вјѣра, мјѣра, њјѣсма, њјѣме, њјѣскоба* и сл., односно на обичност на највећем дијелу простора форми типа: *дјѣд, дјѣвѣр, дјѣца* итд. За ово в. и одговарајући материјал који се наводи у појединим одјељцима поглавља *Домашаји јошовања* (т. 151. и даље).

Посебне напомене:

1) Лексема *човјек* најчешће се чује у гласовном лику *чоек*, с тим што је разнолика акценатска остварења могуће чути и у говору једне те исте особе. Исп.:

чдек Бе Би Бј ВП Ви Вр БП ЗВ Ке Ми Не Па ПС Фр;

чдек Ба Бј За ЗК Ме, *чдека* ЂК;

чдек Бе Бј ВП Вр Ма Ми ПС СГ Фр, *чдека* За, *чдеку* Ми, а в. и: *бѣмѣ њѣб фјѣнѣ чдек* (Наранчић Дољани, 124).³¹

У сјевернијим предјелима, међутим, наведени ликови сусрећу се спорадично. Обичније је:

чѣјик/чѣјик ПС, *чѣјика* За, *чѣјк* БП Бу Во Врх ЛП Лу ПС Ту, *чѣјк* Лу, *чѣјку* ПЉ ПП Ту.

³⁰ В. Јат, 169—170.

³¹ Павлица, истина, из Пољица наводи само: *чдек-чдека* (в. Пољице, 84), али пошто тако није и у другим јекавским насељима, може бити да је ово неки неспоразум.

В. и Наранчићкино: *виде чојка* и *видла сам Марина чојка* (Дољани, 111. и 124).

Распрострањеност свих ових ликова видљива је из података које дајем у карти 3. Ликови типа *чојк/чојик* сусрећу се само у свим јекавским насељима данашње општине Оточац, а у осталим предјелима налазимо их у зони Липова Поља (госпићки крај), у зони Петрова Села (потпљешевичко подручје), те у сјевернијим крајевима кореничко-крбавског предјела (отприлике до висине Бунића на југу). Ови подаци интересантни су и због тога што се могу повезати с Финкиним саопштењем датим за говоре ијекаваца Горског котара: „*Od prvotnoga čovjek razvijen je glasovnom redukcijom lik čdek, a daljom je redukcijom dobiveno i čdjč*” (Финка, Ијекавци ГК, 157),³² чиме се и правци распрострања ове појаве у ијекавским говорима из наших западнијих крајева могу сматрати познатим. Нејасна је једино ситуација у ијекавским говорима најзападнијих дијелова Кордуна, за које немамо података у Петровићевом раду о овим говорима.³³

2) Уз облике: *ио(ј)есџи*, *иоде* (в. примјере у т. 311) сусреће се и: *изијџ*, *изјеле* ЗК.

21. Ранијем излагању о икавизмима и екавизмима готово и немам што придодати. Дакле:

1) свуда су обични облици код којих је *и* < *ѳ* добијено фонетским путем:

- а) *ѳј* > *иј* у: *иријалица*, *иријалии*, *сијали*, *сијалии* итд.
- б) *ѳљ* > *иљ* у: *биљан*, *биљеи*, *недиља* и сл.
- в) *ѳђ* > *иђ* у: *засиђали*, *сиђалии* и др.
- г) *ѳо* (< *ѳл*) > *ио/ијо* у: *видијо*, *вдлио*, *дијо*, *дио*, *живијо* итд.

2) Тако исто и форме с тзв. морфолошким икавизмима: *видили*, *видији*, *вдлили*, *ждлили*, *лџили*, *иријалии* и сл.

3) Знатну фреквенцију имају и форме с аналошким *и* (према *иријалии*): *дџијо/дџијо* (в. т. 43), а такође и асимилационе форме *сџира*, *сџирица* (уз мјестимично сусретање дисимилационих ликова: *сџера*, *сџерица*).

4) Од икавизама који су у овај говор могли ући из икавских говора свуда се употребљава једино форма *дичајк* и од ње изведени облици: *дичајина*, *дичајић*.

Кадашто се, дакако, могу чути и неки други икавски инфилтрати, као што су нпр.: *дид/дџи*, *дидо*, *дџи*, *ддли* и сл., али њихова готово редовна стилска обиљеженост показује да ови примјери у суштини немају карактер стандардних лексема у говору личких јекаваца. Шире о свему в. у Јату, стр. 182—188.

³² Исправније је, ипак, претпоставити сљедећи ток редукција: *човјек* > *чо(ј)ик* > *чојк*.

³³ В. Петровић, ГБК, 66.

5) Екавске замјене, баш као и у књижевном језику, досљедно се остварују у облицима с некадашњим префиксом *нѢ-* (*нѢкѡ, нѢкѣ, нѢко, нѢшиѡ* и др.), те у секвенци *рѢ* у примјерима типа: *врѢло, врѢћа, ирѢшка, мрѢжа, срѢћа, срѢсти, шрѢбаши* итд.

Обавезно је: *мѢзира, цѢсѡа*, а у екавском лику редовно се јављају и форме новијег лексичког инфилтратa *дѢчко*.

У говору старијих генерација најчешће је у употреби и лексички екавизам *шѢло*, који се, иначе, јавља „у разним јекавским говорима” па и у Вуковом језику,³⁴ а кога данас у Лици све више потискују из употребе ликови с јекавском замјеном јата (в. примјере у т. 16).

У сјевернијим крајевима, на простору приближно подударним с оним гдје се сусрећу и форме типа *чојк*, обични су у употреби и екавизми *дѢло, дѢлаши*, а у свим насељима могуће је спорадично сусрести и низ других екавских форми које у говор овдашњих јекаваца продиру преко разноврсних облика контакта становника овога краја с представницима екавског говорног подручја: *бѢда* Во, *врѢме* Ба Бр ГП За Кр Ма Мл Не Пр Шт, *дѢше* Фр, *кѢдеља* Ме Па, *лѢб, лѢба* Би Бр Га ГП Не, *лѢво* Ма Не ШК, итд. Исп. за све: Драгичевић, Јат, 188—191.

6) Напомене:

а) Према ријетком: *ѡрѢклаш* Ма, обичније је: *ѡрѢклад* ЗВ Ма, *ѡрѢклад*^ш Би Га ЛП СГ, *ѡрѢкладе* Вр Ту, *ѡрѢклош* Га.

б) Облици *ѡвде/ѡде, ѡвдека/ѡдека*, иако забиљежени на ширем подручју (Ба Бј БП Ви Вре Во Лу Фр ШК Шт), обичнији су само у говору јекаваца Лу, чему, вјероватно, доприноси чакавски утицај пошто у овом насељу живе помијешани чакавци и јекавци.³⁵

22. Наводим и неколико нових података за рефлексе тзв. секундарног *ѡ*.³⁶

Поред уобичајеног: *кѡлијер* Бе СГ, *дѡва колијѢра* Би, *колијѢри* Га, *кѡлјѢр* Би Дс ЛП, *кѡлѢр* Би Лу, обично је и: *шѡлијѢри* Бе Во Га, *шѡлѢр* Га СГ, *шѡлѢри* Во Га ЛП, уз рјеђе: *шѡлири* Бе, односно: *шѡ^олири* Во.

Познато је и: *кѡсијѢр* ПП, *кѡсијѢр* Бу Ме.

Слушао сам, међутим само: *сирѡмѡк* Би Га За ЗК Кр Лу Ме, *сирѡмака*, *сирѡмаци* Би ЗК Кр Ме Ми СГ, односно: *ѡдѡш*р Би Га Ви Вре Лу, *направи на ѡдѡш*р Фр, *шѡњѡр/шѡњѡр* Би Не Лу, *шѡњѡре* Би Лу.³⁷

³⁴ Исп. П. Ивић, ВРј, 105.

³⁵ Интересантно је споменути и то, да и чакавци из овога села доста често употребљавају јекавску форму *ѡђе*.

³⁶ О ранијим в. Драгичевић, Јат, 167—168. и 175.

³⁷ Лексема *ѡдѡш*р преовладала је у новије вријеме, али у толикој мјери да донедавно обичнија форма *ѡриѡ* живи још само у сјећању старијих генерација. Напротив, форме *шѡњѡр* и *шѡњѡр* — које својим јављањем, између осталог, упућују и на постојање процеса „преламања” варијантских двострукости из нашег стандарда у овом говору — не употребљавају се ни изблиза тако често као талијанизам *ѡлѡдан*.

Исто тако: *vai̯ir* Бро ЗВ ЗК Ма Ме Не ПП, *vai̯iri* Бро ЗК, *l̥ai̯ir* Би Бу ЗВ ЛП Ма СГ Ту, *lai̯iri* Би Бу ЛП ПЉ ПС СГ Ту, *lai̯irihi* Би Ма.³⁸

Лексема *водир* која се, такође, у низу источнохерцеговачких говора чује у постави са секвенцом *-ије-*,³⁹ изгледа, не постоји у лексичком фонду личких јекаваца.⁴⁰

23. Именицу *јас̣ирѐб* слушао сам само у ликовима с *-е-*:

јас̣ирѐб Га ЗК Лу СГ, *јас̣ирѐба* Бе Лу, *јас̣ирѐби* Лу, *јас̣ирѐбо̋а* Би, *јас̣ирѐб^а* Ма, *јас̣ирѐ^а* Би, *јас̣ирѐй* Во ЗВ Ту.

Наглашавам, међутим, још једном (в. и Јат, 168) секундаран удио споменуте форме у овим говорима. У највећем дијелу источне и централне Лике уобичајено је општије име *брле* (у Ви и СГ сам биљежио и облик *брина*⁴¹), а у ЛП и брињском крају су ме убјеђивали да се тамо претежно употребљава лексема *кобац* (*кбири*). На крајњем југоистоку (зрмањски крај) чешће је *др̣а*: *јас̣ирѐй*, тд е *др̣а* ЗВ, *д̣ив̣ан̣и̣те о бр̣ловма?* Неко *др̣а*, а мањѐ *јас̣ирѐб* — а *йм̣а-м̣й др̣л̣о̋в̣а крс̣и̣а̣ш̣а* . . . ЗК, док сам у Ту забиљежио: „М̣й в̣йч̣емо л̣ве, л̣ве — бр̣ле и так̣о. Неко *јас̣ирѐй*, а највиш *л̣ве* и *кобац*”.

24. Свуда сам слушао: *бр̣с̣и̣и̣ћ*; форму *бр̣с̣и̣*, спорадично, само у Би Га Ми Ту.

Ово је последица раширеног обичаја да се називи појединих врста дрвећа обично означавају деминутивним формама. Тако сам нпр. често био у прилици да забиљежим форме: *ир̣аби̣ћ*, *јав̣дри̣ћ*, *јас̣ѐни̣ћ*, *кл̣ѐни̣ћ*, *мл̣ѐчи̣ћ*, *р̣ас̣и̣и̣ћ* и сл., док сам употребу основних облика (*ир̣дб*, *јав̣др*, *јас̣ѐн* итд.) сусретао неупоредиво рјеђе.

САМОГЛАСНИЦИ ПОЈЕДИНАЧНО

Вокал а

25. Артикулацију овог самогласника, у поређењу с приликама у књижевном језику, карактеришу појединости које су дијалектолози запазили и у говору јекаваца у непосредном сусједству.⁴² Дуго *а* изговара се нешто затвореније од стандардног, мада не у свим позицијама и,

³⁸ Уп. банијско-кордунско: *vai̯ijer*, *vai̯ijeri* (Петровић, ГБК, 61) и *vai̯ijer* из В. Грђеваца (Кашћ, Грђевац, 151).

³⁹ В. нпр.: Петровић, ГБК, 61. и Змијање, 50; Дешић, ЗИГ, 127, Пецо, ГИХ, 60, Вушовић, ДИХ, 10, Вуковић, Пива, 17, Станић, Ускочки I, 75, Секереш, Барања, 135, а исп. и: Карацић, Рјечник, 77.

⁴⁰ Говори се *ид̣бал̣ица* (*ид̣бал̣ица*) на највећем дијелу подручја, а понегдје се чује и лексема *круздл̣ица* (*коздл̣ица*) *куздл̣ица*. Исп. и Павлица, Удбина, 372.

⁴¹ В. и Павлица, Удбина, 375.

⁴² Исп. Дешић, ЗИГ, 33. и Петровић, Змијање, 29–30. и ГБК, 33–34.

Ви, седом Бр Вр Кр Ми Ту Фр ШК, седомдесѣи Ви Ме Ми Па, седом-дсом
Вре ЗВ Не, седомстѣ Лу, шѣс-седом ЂК;

збoвѣ ме Би, збoлѣ Би Ма, збoлѣла се Вр Пр, збoлѣи Га, дооїнѣ
вучију СГ, увоїиѣ га ВП За Ту, увоїи Бе Би, увоїи ЗВ, увоїију Фр, уво-
їи Га Ма;

ако сом іладан Ми Не, бїјѣ сом ВП Вр ГП Кр Ма Ме Ми ЛП Не
ЂК Фр Шт, вѣлїю сом Бр, да сом довршију Би Бр, ње сом ідл мѣла ПС,
ње сом јѣ Кр, завршију сом Би Кр, знѣ сом Ке, єсом Бе Би ВП Во Вр ГП
ЗВ ЛП Ма Ми Не СГ Шт, имѣ сом ВП Па СГ, јѣ сом Ба БП Бе Би Бр
ВП Ви ГП За ЗК Ма Ми Не Па СГ ЂК Ту Фр Шт, ка-сом бїјѣ Бр Га
За ЗК Ми ЂК, ка-сом чѣла Би ЛП ПС, лѣѡа сом изїубила Бе, мѣрѣ сом
ВП Ке Ми, нијѣсом Ба Вр ГП ЗК Ке Ма Ми ЂК Ту Фр Шт, нисом Га
Па, нѣсом ЗК Кр ЂК Фр, нѣсом Бе Би Бр Бру ВП Ви Во Вре Га ЗВ ЗК
Ке Кр Ма Ме Ми Не Пр СГ Ту Фр Шт, дндѣ сом Бр ВП ПС Шт, ідїѣ
сом ЗВ СГ, рѣдију сом Ма ЂК, іїдѣ сом Га ГП ПС, іїу сом Би Бј Вр
Ми, індѣ сом Га Ма ЂК;

ѣдво Би За Ке, ѣдолѣ Ту, ѣдолѣн Пр, ѣдолѣ Бр Ту ЂК, ѣдолѣн Бј
За Не ЂК, дїтолѣ ВП За, дїтоле Во Ту, дїтолѣн Кр, днѣмо Би ГП ЗВ Кр
ПС Фр, днѣмо БП ПС, ідлок Би, унѣмо ГП Ке Ма Фр;

Стране ријечи: Јоїуди Ме, кобѣница Га, кобѣница Не, кобѣницу
Бру, кѣйору Не, комунїзом ЗК, кѣнок Би, іѣшкѣ мїїролѣзе СГ Фр,
мїїролѣзи Ви, мїїролѣзѣма Га, за Омѣрику ВП Кр Ме, из Омѣрикѣ Ма,
у Омѣрици Бру, и

2) Потврде за сличне форме у којима а остаје неизмијењено:

їрушална Би Вр, їрушална Га ЗВ ЛП Ма, їрушална Бе Лу, јѣрам
Би ЗВ ЛП Ма Ту, крчало Би ЛП Ма Ми Ту, крчалом Ма, у Лѣѣац Би
Ви Ми, лївада Би Ви Га, лїваде Во СГ, дїѡава Би Га Лу, рѣсада СГ, рѣсѣи
Би, сѣјам Би Бру ЗВ Ми, ўвалѣѣни ПЉ;

іолѣлав Би Вр ЂК, чїїѡавѣ збрка Би;

ѣбадѡѡ Би ВП Ту, ѣбадѡѡју Га, ѣбадѡѡје Лу, ѣбадѡѡе Би Ма Фр, ѣбад-
ѡѡја Би, ѣбадѡѡѡа Би Фр, ѣбадѡѡѡ Ма, ѣсам Ба Бе Би Ви ГП За Ма Ме Не
СГ ПС ЂК Фр ШК, ѣсамдѣс Кр, ѣсамдѣсѣи (в. т. 276), ѣсамстѣ Би ЗК
Ту Шт, сѣдам Бе Би Бј Вр Га ЂК, сѣдамдѣсѣи (в. т. 276), шѣс-сѣдам Ба;

зѡѡѡѡѡла се Ту, зѡѡѡѡѡи Би Га, дѡѡѡѡѡ Би СГ, ўѡѡѡѡѡ Ба Бе Ви
Вр ГП ЗВ ЗК Ке Не, ўѡѡѡѡѡ Па, ўѡѡѡѡѡ Би Бру Во ЗВ Ке Ма Ме Фр,
ўѡѡѡѡѡ Кр Фр, ўѡѡѡѡѡмо Би, ўѡѡѡѡѡи Бе;

ако сам бїла ПС, бїјѣ сам Би Ви Во Га ГП Кр Ми ЂК Фр ШК Шт,
бїла сам Бе Би ВП Вр ГП Ме ПС Ту, ње сам јѣ њѣла Вр, єсам Ба Бе Би
Бр Бру БП ВП Во Вр Га ГП Вре ЗК Ке Кр Ма, імала сам За Ме, јѣ
сам Бе Би Бр Бру ВП Ви Во Вр Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Ме
Ми Мл Не ПП ПС СГ Ту ЂК Фр ШК Шт, јер сам іознѡѡѡ Ви, ку-сам
њѣла Вр, како сам чѣо Бј ШК, нѡїкала сам Вр, нијѣсам Би Бј ВП Ви
Вр За ЛП Ма Ме Ми Не Па СГ Фр ШК Шт, нијѣсам Ба Ме Фр, нѣсам

Ба Бру ВП Вре Вр Ке Кр Ту Фр, *нисам* Ба Би Вр БП ВП ГП Ми Мл Па
Пр ПС Фр ШК Шт, *њесам* Ба Бе Би Бј Бр Ви ВП Вр Во Га ГП БП Дс
За ЗВ ЗК Ке Ма Ме Ми ЛП Пу СГ Ту Фр, *ију сам* Бј ГП СГ;

овдале Бр Ке, *овдале* Бе, *овдален* Би ВП Га ЗВ Ма Ме, *одале* Би Вр
Ме, *одале* Бр Ме, *одален* Бе Би Бр Ке СГ, *онома* Би Ми Фр, *ошале* Би
Га, *идлак* Ви;

Стране ријечи: *Америка* Би Бру, у *Америку* Би Бру Га, у *Америци*
ВП Вр Ке Кр Фр Шт, у *Америци* Би Бру ВП Во ГП, *кабаница*, *кайара* Би,
кднак Би Ви Вр ГП, *мијралези* Би Га Ма, *два јушкомијралеза* Ви.

29. У неколико ријечи страног поријекла и акценатовано *a* прелази
у *o*:

бардка Би, *бардке* Фр, у *бардку*, *ијред бардқиџм* Ви, *мијрџлџс* Би,
црнџ сдметџ Бе, *ијдрей* Би Га.

Наравно, познато је и: у *барџки* Би Фр, у *барџака*, у *барџаку*, у *барџици*,
ијред барџиџм Ви, *јушкомијрџлџс* Га, *ијџркџи* Вр Ме ЛП.

30. Говори се: *Дџбашиница* | *Дџбџшиница* и *Дџбашиница* | *Дџбџшиница*
Бе Би Да Ма Не, при чему је тешко оцијенити које су форме обичније
— без обзира на то да ли се ради о промјени *a > o*, или, пак, о акценат-
ским алтернацијама.

Поред *ајме*, свуда сам слушао и: *ојме*.

31. И Ластавица је указао на присуство промјене *a > o* у овом
говору: „*Veli se đsom* (мј. *osam*), *đros* (мј. *oras*), *ěsom* (пored *ěsam*)”,⁴⁷
а њу спомиње и Д. Павлица (в. Удбина, 370). Обимна грађа коју су изло-
жили Дешић и Петровић показује да је, у овом случају, стање у говору
ијекаваца западне Босне и Баније и Кордуна у потпуности подударно
с напријед оцртаним личким приликама.⁴⁸ У Дешићевом раду налазимо
и податке о другим говорима „који знају за појаву *a > o* или уопште
за затварање *a*”.⁴⁹ Обојица споменутих аутора објашњавају ову појаву,
прије свега, фонетским разлозима (утицајима сусједних консонаната и
међуслоговним асимилацијама), допуштајући, дакако, и могућност дејства
аналогије у појединим случајевима.⁵⁰ У томе су, нема сумње, у праву.

Такође, одавно није спорно да, кад су у питању стране ријечи,
прелаз *a > o* у њиховим облицима, осим из споменутих разлога, може
бити и посљедица чињенице да оне често улазе у лексички фонд нашег
језика у измијењеним и деформисаним ликовима.⁵¹

Исто тако, напоредо постојање форми *ајме* и *ојме* не би требало
посматрати одвојено од природе узвика као језичких знакова. По Бе-

⁴⁷ Ластавица, Кореница, 754—755.

⁴⁸ В. Дешић, ЗИГ, 33—35. и Петровић, ГБК, 33—35, 42.

⁴⁹ Дешић, ЗИГ, 35.

⁵⁰ Исп. Дешић, ЗИГ, 34. и Петровић, ГБК, 35.

⁵¹ В. за ово нпр. Дешић, ЗИГ, 34.

лићу, узвици су „значи извесних индивидуалних стања и нису, по садржини својој, добили још знаке колективности и друштвености у оној мери у којој то имају категорије речи”, због чега представљају „засебну категорију језичких знакова” који „још нису постали засебне речи у оном смислу у којем су то постале друге речи”.⁵² Отуда су различити облици појединих узвика честа појава у језику, као што је евидентно да, у главнини случајева немају ни „утврђеног акцента”. О овом другом исп. М. Дешић, *Акцентовање узвика*, Наш језик, н. с., књ. XIII/3—5, стр. 239—245.

Све нам ово говори да се при давању објашњења за прелазе $a > o$, односно за случајеве затворенијег изговора вокала a у говорима који знају за ове појаве могу и морају узимати у обзир различити чиниоци. Напомињем да је о томе у новије вријеме писао и Д. Вујичић, те да и он претпоставља да би узрок затворенијем изговору вокала a могао бити „не само један чинилац него и *cio splot*, *svakako*, *objektivnih okolnosti*”.⁵³

32. Спорадично затварање вокала a иде преко o све до y . Обично у y прелази $a < ɔ$ у позицијама испред сонанта m који затвара слог, али не и само оно. Исп.:

ја сум Бр, *како сум ја слѹша̄* Кр, *њесум* Бр, *ѡсум* ГП, *осумдѡсѡи* Би Фр, *седумдѡсѡи* ЂК, *седумдѡсѡиу* Ту;

Дулма̄ӣинке Шт, *кубан'ицу* Бру.

Сличне форме у којима долази до оваквог затварања вокала a забиљежио је и Петровић у говору ијекаваца Змијања и Баније и Кордуна; уп. Змијањс, 33. и ГБК, 42.

33. Неакцентовано a често се замијењује и вокалом e , и то и етимолошко, и $a < ɔ$ — у нашим, као и страним ријечима:⁵⁴

ӣљеда ВП Га, *ӣљеде* Би Ми, *двје ӣљеде* Би, *ӣљеду* Би Вр ЗВ Ма Ми СГ Фр Шт, *кр̄љеча* Бе Во Вр ЗВ ЛП Лу Ту, *кр̄љече* Вр, *кр̄љечи* СГ, *ӣр̄к̄љеча* Би Ту, *ӣр̄к̄љечѡм* Би СГ, *х̄ӣљеде* Бј, *х̄ӣљеду* БП ВП Лу Ма Фр ШК, *ӯшт̄елало* Бр;

јер̄бѡца Би Га, *ӣѡјѡта* Не, *ӣр̄ӣјѡш̄ел* Га Лу Ма, *ӣр̄ӣјѡш̄ела* Ми Не ПС, *ӣр̄ӣјѡш̄ел̄а* Вр, *ӣр̄ӣјѡш̄елу* Ми, *ӣр̄ӣјѡш̄елу*, Вјд Ми Шт, *с ӣр̄ӣјѡш̄елѡм* Бе, *ӣр̄ӣјѡш̄ел̄ице* ЗВ, *ѡбјѡнила*, *ѡбјѡниши* = ојагњити Би Га;

нѡћес Би Ми;

ӣруш̄елна Лу, *јѡчем* Бе ЗВ, *кр̄чело* Ма;

⁵² Белић, О јез. природи, 78.

⁵³ Исп. ГСБ, 13—15.

⁵⁴ На присуство прсмјене $a > e$ у овом говору упутили су почетком овога вијека Ластавица и проф. Респетар (в. Кореница, 754, и Штокавски, 98), а нешто потврда за њу дали су у својим радовима Љ. Наранчић и Д. Павлица (в. Дољани, 110. и Удбина, 370).

џсѣша Га ГП, џсѣше Би Бру ВП Га ПС Фр, џсѣшу ГП, џсѣшаша,
џсѣшаша, ош џсѣшаша Би;

дѣреду, у оѣреду Би;

наѣравѣ Би ЗВ, наѣревиши Па;

дрес Ту;

јѣдер Бру;

имеле Бе, имели Ви;

ѣден Бе Би Бр ЗК Кр Ма Ме Ми ПС Шт, ѣденѣш ШК;

нѣкедѣ, нѣкед Вр, нѣкедѣ Би Вр ВП ЗК СГ, нѣкеш Кр, дѣшелен Бр.

Стране ријечи: *Александер* Бру, *армен*, с *армена* Бе, *каѣдсѣтеру* Бр, *киломѣшер* Бј, *киломѣшер ѣуша*, *два килонѣшера* ГП, *килонѣшери* Би Пр ЂК, *мѣшер* Бе Би Ви Во Вре Га Ке СГ *мѣшер-два* Бе, *два мѣшера* СГ ШК, *ѣд мѣшера* Бе, *мѣшери* Би Ви ГП ЗК Лу Ми.

У сличним ситуацијама слушао сам понекад и прелазни глас *а'*, али примјере за ову фонетску вриједност вокала *а* нисам посебно биљежио. Између осталог и стога, што није увијек лако одредити степен изразитости овога прелазног гласа.

34. И при објашњавању промјена $a > e$ у наведеним примјерима треба, такође, узети у обзир дејства различитих чинилаца:

а) Најбројнији су, како видимо, случајеви пријелаза $a > e$ уз палатале (најчешће *љ* и *ј*), који се обично објашњавају међугласовним асимилацијама.⁵⁵

б) У готово свим наведеним страним ријечима *e* је могло бити усвојено из изворних њемачких облика. Изузетак је примјер *армен*, чији је фонетизам у вези с изговором ове лексеме у сусједним босанским говорима.⁵⁶

в) Промјена $a > e$ у *дѣреда* биће да је аналошког поријекла (према *дѣредак* = камењар).

г) У *имеле* у питању је међусловна асимилација чији крајњи резултат може бити и аналошко *e* у *имели*. Тако се могу објаснити и облици: *наѣревѣ*, *наѣревиши*, с тим што су овдје аналошки подстицаји могли полазити и од трпног придјева овог глагола (*наѣраљен* > *наѣрељен*).

д) У објашњавању фонетизма облика типа *џсѣша* не треба пренебрегавати ни утицаје емоционалних фактора који, такође, могу доприносити деформацијама гласовних ликова појединих ријечи.

е) Најпослије, бројни примјери за замјењивање поста акценатског $a < ь$ вокалом *e* могу бити и својеврстан показатељ трагова неких ранијих веза овог говора са оним говорима у којима се чува полугласник

⁵⁵ В. нпр. Пецо, Јек. оазе, 282. и Дешић, ЗИГ, 36.

⁵⁶ Исп. Дешић, ЗИГ, 36. и Пецо, ИГЗБ I, 96. Ријеч је, иначе, о лексеме која се у овом говору једино и може чути у ситуацијама кад се опонаща говор Босанаца.

реда *e*.⁵⁷ Истина, далеко је од тога да се данашње *e* у наведеним примјерима може просто и директно везати за посебну вриједност полугласника у споменутиим говорима,⁵⁸ али се у сложеном комплексу чинилаца који су у мањој или већој мјери утицали на формирање данашњег стања у овом миграционом говору и удио овог момента може узети у обзир.

35. Наведени примјери обични су у овом говору и у ликовима с неизмијењеним *a*, што показују и ове потврде:

й̆лад̆а Би За Кр Ма Ме Ми Ту ЋК, *й̆в̆й й̆лад̆а* ЛП, *й̆ладу* Лу, *кр̆љача* Би ВП Га ЛП Лу Ма Ту, *й̆р̆к̆љача* Га, *ўс̆йал̆а* ГП;

й̆о̆ј̆ӑй̆а Би Ми, *й̆р̆йј̆ӑй̆ӗљ* Би Кр, с *й̆р̆йј̆ӑй̆ӗљем* Бе, с *й̆р̆йј̆ӑй̆ӗљом* Би *й̆р̆йј̆ӑй̆ӗљичо* Би;

н̆о̆ћас ЋК;

й̆рўшал̆ина/й̆рўшал̆на/й̆рўшӑйна (в. т. 28), *ј̆ечам* Бе Би Ви Во Вр Га ЗВ ЗК ЛП СГ Ту Фр, *кр̆чал̆о* Би ЛП Ма Ми Ту, *кр̆чалом* Ма;

ўс̆йаша Би Ке Не ПС Ту, *ўс̆йашу* Би Га ГП, *ўс̆йаше* Бе Би БП Бр Бј Бру ВП Ви Га ГП Ке Лу Ма Ме Не ПС ЋК Фр Шт;

д̆ирада Би, у *д̆ираду* ЗК;

н̆ӑй̆рав̆ӗ Га ЛП Мс, *н̆ӑй̆равйли* Би Бј Бру За ЋК Фр;

д̆рас Бе Би Бр ВП Ви Вр Вре Га Ма Ме Ми Не ПС СГ Фр;

ј̆ӗдар Би Ми;

й̆мале Бе Би Во Вр Лу Ма Ме ПС Шт;

ӗдан Ба Бе Би БП Бру ВП Ви Во Вр Вре Га ГП За ЗВ ЗК Кр Ма Ме Ми Не Пр ПС СГ Ту ЋК Фр ШК Шт, *ӗдӑмйўй* Ту, *ӗдӑнйўй* Би Ви Ту Шт;

й̆кӑд Би Ви, *й̆кӑд̆а* Бј, *н̆ӗкӑд̆а* Ба Би Бј Вр Га ЗВ ЗК Ме ПС ЋК, *н̆йкӑд̆а* Бе Би Вр ЗВ Ке Ма Не Па Ту.

Стране ријечи: *кӑй̆ас̆йар* Би Га, *к̆й̆ло̆мӗйар* Би Ви СГ, *к̆й̆ло̆мӗйӑр̆а* За ЗВ, *мӗйар*, *мӗйра* Би, *мӗйӑр̆а* Би Ма.

Напомињем и то да није увијек лако оцијенити који су ликови обичнији: они с неизмијењеним *a*, или они у којима се остварује промјена $a > e$. Наиме, форме појединих облика с извршеном замјеном $a > e$, као што су нпр. *й̆леда*, *кр̆љеча*, *мӗйер* и још неке, јављају се у свакодневном говору с високим процентом учесталости и сигурно је да по употреби не заостају иза одговарајућих ликова ових форми у којима је *a* неизмијењено. Дапаче, могуће је да су и фреквентније.

36. Подаци о промјени $a > e$, иначе, чести су у дијалектолошкој литератури. Њени неједнаки домашаји у појединим говорима из личког сусједства видљиви су из материјала који су прикупили истраживачи ових говора; исп.: Пецо, ИГЗБ I, 96, Петровић, Змијање, 33—35, и ГБК, 35, 41, Дешић, ЗИГ, 36, те Томљеновић, Буџ. дијал., 339.

⁵⁷ В. Белић, Фонетика, 82. Бошковић, Уч. граматика, 42, Пецо, ПСД, 60—61. и тамо наведену литературу.

⁵⁸ Исп. за ово Вујичићево објашњење у ГСБ, стр. 15—16.

Говор личких икаваца још увијек није систематски истражен, но, судећи по мојим теренским биљешкама, ни тамо нису непознате форме типа: *иљеда*, *ноћес*, *мејшер* и сл.

И ијекавски говори нашег југоистока знају за ову појаву. О томе су писали Д. Вушовић,⁵⁹ проф. Вуковић,⁶⁰ проф. Пецо⁶¹ и други.

37. Затварање акцентованог вокала *a* у правцу *e* представља ријетку појаву. Само у експресивнијим и емоционалнијим исказима налазио сам примјере с прелазном вриједношћу *a'* умјесто акцентованог *a*:

брџ'ше Ке ПС, *брџ'ше* Ке Кр Па, *брџ'ше* мој ВП Ке Ми, *да'неска*, *камо ће ша'ј?* Ке.

Спорадично *ирџ'љиши* (= грабљиште) у ЛП биће да је инфилтрат из сусједних „крањских“ говора који практично окружују ово насеље.

38. У погледу познавања прелаза *ra > re* у основама *враб-*, *крад-* и *раси-* ови говори спадају у говоре III Ивићеве зоне.⁶² Говори се: *врѣбац* Бе Би Ви Га ГП Лу СГ Ту, *врѣйци* Би ЛП и *врабац* Бе Би Га ГП Ме ПС ЂК Ту, али само: *крајши*, *украјши*, *расиши*, *нарасиши* и сл.

Тако је и у говору западнобосанских ијекаваца,⁶³ чиме се ови говори дијелом разликују од гозора ијекаваца источне Херцеговине који знају и за *врѣб-*, и за *рѣсѣ-*.⁶⁴ Само, ја никако нисам могао стећи утисак да је *-ра-* у *врабац* у овом говору „новија појава, дошла путем школе, новина, радија или на који други начин“, како то тврди Дешић за говор западнобосанских ијекаваца.⁶⁵ Могуће је, истина, да је наведени фонетизам продро у овај говор нешто раније (нпр. крајем прошлог и почетком овога вијека⁶⁶) па се више и не осјећа као новина, али је исто тако могуће да је двојство у основи *враб-* знатно старије. Данашњи двојаки ликови ове именице, наиме, могу се схватити и као посљедица мијешања јекавских досељеника из различитих области — оних у којима се говори *врабац*, као и оних из предјела у којима је уобичајен у употреби лик *врѣбац*.

39. За промјену *a > u* готово да и немам потврда. Ту су, истина, ликови *ноћиске* Бе/*ноћиске* Не код којих се пријелаз *a > u* може објаснити утицајем облика глагола *ноћийи*, али који се могу схватити и као потврде за промјену: *e > u* (*ноћес > ноћис*). Уз њих и спорадично *дојши* До Кр,⁶⁷

⁵⁹ Вушовић, ДИХ, 34.

⁶⁰ Вуковић, Пива, 8–9.

⁶¹ Пецо, ГИХ, 33–35. и Јек. оазе, 282–283.

⁶² Исп. П. Ивић, Промена, 384. и 386–387.

⁶³ Дешић, ЗИГ, 37.

⁶⁴ Пецо, ГИХ, 34.

⁶⁵ Дешић, ЗИГ, 37.

⁶⁶ Између осталог и као посљедица честих печалби.

⁶⁷ В. и Нарачић, Дољани, 110.

поред далеко распрострањенијег *ддсѣа* Бе Би Бј Бру ВП Ви Вр Вре Га ЗВ ЗК Ке Кр Лу Ми Не ПС СГ ЋК Шт — двојство у коме се могу гледати „остацѣ (. . .) врло старих образовања од *do syti* и *do syta*“.⁶⁸

40. До редукција и елизија вокала *a* долази у овим случајевима:

а) У иницијалним позицијама само у неким ријечима страног поријекла:

ѣродром, ѣродрум, ѣроилан Би, у *Мѣрику* Бе Кр ЋК, *какеу Мѣрику?* Ма, *ѣровизација* Бр ВП ЗК Фр, *ѣровизацију* Бе ВП Вр Га ЛП Ма СГ, на *ѣровизацијама* Пр, *нѣшѣо ѣровизацијѣ* ВП Ма, *шлѣме* Би.

б) У средини ријечи обично при бржем изговору поздрава *добар дан*:

дѣбр дѣн/добр дѣн Би Бр Ме Лу ШК.

Остале потврде су такве да је, вјероватно, у питању случајност: *дѣмо* Не, *уѣшѣи* Ту, *ѣддлѣ* (= падала) Фр.

Уобичајено *нѣдѣа* Бе Би БП Бру ВП Ви Ке ПС Фр и *нѣдѣа* Би Бр Ви Ке Лу Фр може бити и послѣдица појаве $\text{э} > \emptyset$ у старијим формама *нѣкѣгда, нѣкѣгда*.

в) Такође, и у неким атоничким ријечима, а најчешће у ријечци *нека*:

ѣдр з Црнѣ Гѣру ВП;

нек ѣунѣ Би, *нек не лѣжѣ* Ту, *нек се весѣлѣ* ПС, *нек се жѣднѣ* Би Ми, *нек се ѣрѣје обѣче* Бе;

нек ѣдѣ Ке, *нек и лѣднѣ вода нѣсѣ* Ми;

н-дѣвѣ ѣѣвѣје СГ, *н-дѣвѣ нѣшѣѣ ѣрузи* ВП, *н-дѣнѣшѣѣ* Ви, *н-днѣ* Ту; *ѣ-днѣа* Ви Ме, *ѣ-ундѣа* СГ, *унд-унѣ рѣсе* ПС;

Ријечца *нека* зна за губљење *a* и кад се налази под акцентом:

нѣк је вѣлѣ Би Ви СГ Фр, *нѣк је бѣлѣ* Га.

О неким питањима која се могу поставити у вези с ликовима *нек* и *нека* исп. Дешић, ЗИГ, 57.

г) Акцентовано *a* губи се често у: *брѣше* Би Га Вр Кр Лу Не Ту и, рјеђе, у облицима именице *враѣ*: *врзи ѣа знѣли* БП, *врк се ѣ шеби дѣрѣ* Лу. *Брлѣше* за *Бѣрлѣше* биће да је случајност (ГП).

д) Неакцентовано *a* < э , испред *m* које затвара слог, зна и за дјелимичну редукцију при чему се своди на неутрални полугласнички елемент који, за разлику од изворних полугласника, обиљежававам знаком э .

ѣсѣм ВП Ви, *бѣјѣ сѣм* Ма, *да сѣм рѣкѣ* Ми, *забѣравлѣ сѣм* Га Не, *јѣ сѣм* Бе ВП За ЗВ Ке ПС Ту Фр, *јер сѣм бѣјѣ* Фр, *куд сѣм јѣ дѣѣу* ГП, *нѣсѣм* Бе Га За, *нѣсѣм* ВП Ви Кр Шт, *нѣ сѣм* Бе, *шѣкѣ сѣм жѣвилѣ* ПС Ту, *шѣ сѣм чѣо* Ми, *шѣ сѣм* Вр;

⁶⁸ Исп. Станић, Ускочки I, 57. и тамо споменути литературу.

осамдесѐћ ЗВ Бе Би Бру Ту, *седамдес*⁶⁶ Вре ГП.

Случајеве дјелимичне редукције етимолошког *a* нигдје нисам забиљежио.

41. Редукције се најдоследније спроводе у примјерима у којима се уклања иницијално *a*. То је и разумљиво јер се ради о ограниченом броју ријечи страног поријекла које су с оваквим фонетизмом вјероватно доспјеле у овај говор. Међу наведеним потврдама само су облици имена *Америка* обичнији у ликовима с иницијалним *a*, или, пак, у формама с извршеном замјеном $a > o$ (в. т. 28).

Мање је досљедности кад су у питању остали случајеви у којима долази до дјелимичне или потпуне редукције вокала *a*.

Исп.:

а) Бројне потврде за фонетизме *некада/некеда* и *никада/никеда* дате у т. 33. и 35, као и оне за ликове *(-)сам/(-)сом* у т. 28.

б) Ништа мање обичне примјере типа:

за *аусѐфријскѐ љравѐ* Фр, за *о̀нијѐм к`аблом* Бј, за *о̀нијѐм Сѐвѐѐм* Не, за *у̀ним* СГ, на *о̀вој* Би СГ, на *о̀вој* ВП ЂК, на *о̀номѐ бр`ду* Бр Лу, на *о̀пас`чу* Во;

нека б`удѐ СГ, *нека се зн`а* ГП ПС, *нека сл`уш`а* Ме Не;

нека љдѐ Би Фр;

ља о̀нд`а Бе Би Бј Ви За Лу Ме Не ПС ЂК Фр ШК Шт, *ља у̀нд`а* Бе Кр Фр Шт;

нѐк`а е б`аш Би Ма.

в) Најчешће: *бр`ашѐ* Би Вр Га ГП Ке ЛП Лу Фр, *бр`ашѐ м`ој* Би Ке Ма Ми, *дсѐ*, *бр`ашѐ* Бе Би Бј Бр Бру Ви За Ме Не СГ Ту ЂК, *нѐћу*, *бр`ашѐ* Би ВП Кр Па ПС Ту.

42. Неколике потврде за случајеве дјелимичних редукција самогласника *a* навела је у своме раду и Љ. Наранчић,⁶⁹ а податке о редукцијама и елизијама овог вокала налазимо и у другим радовима о источнохерцеговачким говорима.⁷⁰ Постоји висок степен подударности између напријед оцртаних личких прилика и стања које су Дешић и Петровић забиљежили у говору јакаваца западне Босне и Баније и Кордуна.

43. Од осталих појединости у којима се огледа судбина вокала *a* издвајам ове:

а) У неким глаголским композитама *a* (< ѝ) је стабилно на крају префикса:

⁶⁹ Наранчић, Дољани, 110.

⁷⁰ Исп. нпр.: Пецо, ГИХ, 44, Дешић, ЗИГ, 56–58, те: Петровић, Змијање, 35–36. и ГБК, 38–39.

дбасїѧ е Би Ма, дбасїѧла ЛП, дбасїѧли Бе Ви Ми, ддасїѧ Би Ми, ддасули Бј Ви Па, савлѧдѧ је Бј Фр, савлѧдѧи⁷¹ Фр, савлѧдѧии Фр, сѧкриѧи Ма, Брѧиѧ се сѧкријѧ За, сѧкрију ѧрсиѧн За, сѧкрили се Ма Ми ЂК, сѧкрило Би.

Имам и: ѧзѧнѧ Турке Кр, уз: ѧзѧнѧ сам ѧи ѧведа Би.

Код двојакних облика ддзвѧ се Би ГП: дзѧвѧ се Би Бј, озбѧвила, озбѧцла Бј, могу бити у питању и различити префикси.

Увијек је, међутим: скуѧѧѧи Би Ви, скуѧѧѧ нас Би ШК, јѧ и скуѧѧи, јѧ скуѧѧи ѧо дваѧѧѧи ѧ шѧсѧи цурѧ Вр, свѧкѧ вѧѧѧ скуѧѧи се, у јѧдну кућу се скуѧѧи Лу, ѧвочѧ скуѧѧи Ту.

б) Поред форми: дѧсїѧ Бе Бј Бру ВП Ви Вре ГП Лу Ма Мл Пр ЂК Фр Шт, дѧјсїѧ Би БП Бр ВП Ви Ме Пр и ѧрїсїѧ Бе Би Ви ГП Лу Ма Ми Пр СГ, чести су и ликови с крајњим о (вјероватно према облицима: сїѧ, ѧѧсїѧ и сл.): дѧсїѧ Би Бј ВП Фр Бе, дѧјсїѧ Ви Кр, ѧрїсїѧ Бе Би Вр.

в) Говори се: офензїѧ Би Ма Па, офензїѧѧ Фр, офензїѧу ВП, и: ованзїѧѧ Па, офанзїѧа Би, офанзїѧѧ, фанзїѧѧ Ви, што је још један доказ (в. и напомену под текстом бр. 37) да се у овом говору „преламају” варијантске двострукости које постоје у књижевном стандарду.⁷¹

г) Тако је и кад је у питању однос а : о у шѧчка, шѧчно и сл. Исп.:

шѧчно Бе Би Вр ГП Ма Ме Ми СГ, шѧчкиѧе Би ВП Не;

и

шѧчка Би, шѧчан Бру, шѧчно Би ЗК Лу Ми.

д) Доследно је: чѧрайѧ, чѧраѧѧ, Гмн чѧрѧѧѧ.

е) Новија форма бѧк готово је потпуно истиснула из употребе до-недавно преовлађујуће бѧк.

ж) Прилог зѧра (= мало) ријетко се чује у гласовном лику с крајњим а. Обично је: зѧро Би Бру ВП Ви Ке ПС Не и зѧру Би ВП Вр ГП Ма Ме СГ Ту Фр.

Вокал о

44. На најважнију посебност у артикулацији овог самогласника у говору личних јекаваца — затворенији изговор, односно често његово замјењивање вокалом у — већ је скренута пажња у научној литератури.⁷² На овом мјесту покушаћу да промјену о > у цјеловитије прикажем.

45. Најприје наводим примјере за случајеве у којима о > у. Напомињем да сам у сличним случајевима често слушао и прелазну вриједност

⁷¹ Примјера за ова „преламања” наћи ће се подоста и у наредним дијеловима овога рада, а због чињенице да се ради о више него схватљивој пјави, на њих неће увијек бити посебно скретана пажња.

⁷² Исп.: Ластавица, Кореница, 754, Наранчић, Дољани, 110–111, Драгичевић, Ист. Лика, 153–154. и Павлица, Удбина, 371.

о^у, али примјере за овакву реализацију вокала *o* нисам посебно записивао. Из истих оних разлога због којих нисам посебно биљежио ни прелазни глас *a'* (в. т. 33).

1) Потврде за промјену *o > y* у сусједству назалног *n*:

а) *Днуџоље* Би СГ, *звџно* ЛП, *звџнце* СГ, *кџноџље* Бе Би ЗК ПС, *кџнџом* Ту, *до кџнца* ГП, *лџнац* Бру, *Лџнџар* Ви, *кџвац* Фр, *кџваџа* Бру ВП СГ, *кџваџа* ВП Ма, *кџвџце* ВП, *кџвинџр* Би ВП, *кџџа* Би Бру Ви Ту, *кџџама* Ту, *кџџе* Бе Вр Мо, *кџџџм* Би До Ке Кр СГ, *кџџџ* Да Вр, *кџџџџе* Бру Дс, *кџс* Би Мо Ту, *кџсове* Бру, *кџџ* Би Ви Да Мл ПП, *кџџ* Ке ПЛЈ, *кџџџа* Бру, *сџџне* СГ;

докуџиџа сам Бе, *кџџџ* ЗК, *кџсџџа* Би, *кџџџџе* Лу;

џн Бе Би Бј Бр БП Бру ВП Ви Во Вр Вре Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Ма Ме Ми Не Па ПС СГ СП Ту Фр ШК Шт, *џна* Бе Би Бр Бру Ви ВП Во ГП Ке Кр ЛП Не ПС Ту ЋК Фр, *џна* Бе Би ВП Вр Га ГП За ЗК ЛП ПС ЋК, *џнаџ* Бе Би Ви ВП Вр Га За Ке Кр ЛП Ма ПС Фр, *џне* Ба Бе Би Бру ВП Лу СГ, *џне* Ба Бе Би Ви ВП Во Вр Кр Ма Ми Па ПС СГ Ту Фр, *џни* Ба Бе Би Бј Бр Бру Ви ВП Во Вр Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр Ме Ми Не ПС Ту Фр ШК Шт, *џни* За ПС СГ ЋК, *џниџе* Ту ЋК Фр Шт Во Па СГ, *џниџџм* Би Вр Ме Па, *с џниџџм* ВП Вр, *џред џниџм* Бр, *за џниџм* СГ, *џно* Ви СГ, *џно* Бе Би Бр Бру ВП Ви Во Вр Га ГП За ЗВ ЗК Ке ЛП Ма Ме Пр СГ Ту Фр Шт, *од џноџ* За, *џнок* Бе, *џноџа* Би Ви ВП Кр ЛП ПС Фр, *из џноџа* Во, *с џноџа* СГ, *џноџ* ГП Ке, *џномџ* Бе Би ВП Вр ГП ПС СГ Ту Шт, *џну* БП Бру Ви ГП Ту Фр, *џнуџа* Не;

џнуџило Не, *џне* Фр, *џни* Бе Би Ви ПС Ту, *џни* СГ, *џнило* Га, *џниџџџе* Не, *џниџџџи* Ке, *кџсџа* Би, *кџсџала* Вр, *кџсџе* Бру Вр СГ, *кџсџи* Бе Бру Вр Га Ма ПС СГ Ту, *кџсџи* ПС, *кџсџиџо* Бру ЗК, *кџсџиџџе* Не, *кџсџила* Бе Кр, *кџсџиле* Бе Бј Бру ВП Га ЛП Ма СГ Ту, *кџсџили* Бру ВП Ма СГ, *кџсџимо* ЗК Не, *кџсџиџи* Ви Ке, *кџсла*, *кџсле*, *џроџуџили* Лу, *скџџуџила* Ви, *скџџџџо* Ма, *уџџџило* Бр;

мџџо Ма СГ, *кџџиске* Не, *џнда* Бе Би БП Бр Бру Бј ВП Ви Во Вр Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Ме Ми Не Па Пр ПС СГ Ту ЋК Фр ШК Шт, *џндак* Бе Би ЛП, *џндаџе* Пр, *џндаџџе* Ви Вре Фр, *џндаџн* ПС, *џндаџре* За, *џндџџд* Бр Ви, *џндџџда* Ви, *џномо* ГП Ма, *џнумо* СГ, *џнџе* Би ВП ГП Дс Ма Не Пр Ту Фр, *џнџека* Ви Па, *џнџџка* Би, *џнџекана* Бе, *џнџекаре* Би, *џнџџика* Би Ви ВП Фр.

б) *кукаџиџа* Га, *и-Слџвџџиџџе* Вре, *у Слџвџџиџџи* ГП;

џ-џн је Вр Кр Шт;

уџџни Вр;

џндаџе Шт.

Стране ријечи: а) *брџнза* Лу, *брџнза* Би ЛП Ту, *брџнзе* СГ, *брџнзу* Лу, *у бџновиџе* Ке, *ваџуџа* Лу, *ваџуџе* Лу ЋК, *на рџскџџџ вџрџџиџи* Ке, *колџџ-*

дўнѣшїа рїјеч ВП, *дўнїи крѣј* Ви, *кўнскѣи мѣса* Ке, *на кўнскијѣ кдлїјѣ* СГ, *с кдлїма кўнскијѣм* Би;

ш-нўм Бе За Не;

дўнѣшїи Ту Фр, *дўнѣла, иўнѣли* Би;

б) *на куњијѣ* ВП, *куњићи* Би Ту.

4) Именица *йолої*, кад значи „јаје које се оставља на гнезду да би кокош опет снала онде”,⁷³ увијек се јавља у ликовима с извршеном промјеном *o > y*:

йдлуїк Би ЛП, *йдлук* Бе Би Га ЗВ ЗК Лу.

Промјена *o > y* честа је и у формама: *дїректїур* Би Га Ви, *дїректїур* Ке, *ддкїур* Би Бру ВП Во Вр Ке Лу Ма Ме Ми Фр, *ддкїура* Би Ми, *брез ддкїура* Фр, *од ддкїура* Ви, *ддкїури* Га Ме, *ддкїури* Лу, *ддкїурима* Би, *ддкїуру* Вр Ту.

Према њем. Stock (der Stock) и Türstock (der Türstock) редовно је: *шїуку* Би Во ЛП Ма, *на шїуку* Би, *шїишїук* Би Во Га Ма Ми, *шїишїуке* Бр.

5) За промјену *o (< a) > y* примјери су наведени у т. 32.

46. До промјене *o > y* у наведеним позицијама не долази увијек. То показују и ови примјери, који — вриједно је споменути — представљају само мањи дио забилежених потврда:

1) Потврде за неизмијењено *o* уз назално *n*:

а) *инѣј* Би Га, *инѣјом* Кр, *с їосїиѣбничаром* Би Га, *Днїѣѣѣ* Би Ми, *звѣно* Во Лу Ме Фр, *звѣнце* Би Га Не, *кѣнац* Би Вр ШК, *кѣноїѣ* Би ЛП Ма, *кѣнцом* Га, *лѣнац* Би Ви Га Ма ЛП, *нѣвац* Би Бр Ма Ту Фр, *нѣвѣцѣ* Би За ЗВ ГП Ма Фр, *нѣвце* Би Бр Па Фр, *нѣїа* Бе Би Вр Фр ШК, *нѣїама* Га Кр, *нѣїами* Ке, *нѣїу* Би Бру Га Не, *нѣжш* Ме, *нѣже* Би Ме Кр, *нѣжови* Би Фр, *с нѣжїје* Би, *нѣкѣїїа* Би, *нѣс* Би Не ПЉ СГ, *нѣћ* Бе Би Ви Ке Ме СГ, *нѣшња* Би Бру Во ПС, *сїѣне* ЗВ СГ;

нѣвї Би ВП Га Шт, *нѣво* Вр, *їо нѣѣѣме* ШК, *нѣшене* Би Лу Не;

ѣн Ба Бе Би Бј Бр Бру ВП Ви Во Вр Га ГП Дс За ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Ме Ми Не Па ПЉ Пр ПС СГ СП Ту Фр ЋК ШК Шт, *ѣна* Бе Би Бру Бј Ви ВП Во Вр Врх ГП Да Ке Кр Лу Ма Ме Не Па ПС СГ Фр Шт, *ѣнѣ* Би ВП Вр Лу ПС, *ѣнѣј* Би Га Да Дс Ке, *ѣне* Бе Би Вр Мл, *ѣнѣ* Би Ви ВП Не, *ѣни* Бе Би Ви ВП Бј За Кр Ту Фр, *ѣни* СГ Ту, *ѣнијѣ* Би БП Вр Ке Ма Мл Не ЋК, *ѣније* Во, *с ѣнїма* Лу, *у ѣнїм* Би, *ѣно* Би Кр, *ѣнѣ* Бе Би Бј Бр Бру ВП Ви Ке Кр Ма Ми ЛП Не ПС Ту ЋК Фр, *ѣної* Ба Би БП Бр Шт, *ѣноїк* Бе Би Бј ВП Ви ГП ЗК Ма Ме Не СГ Ту ЋК Фр, *ѣноїѣ* Бе Би Бј Бр Ви Во Вр Га ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Ма Ме Ми Не ПС Фр ШК Шт, *ѣнѣј* Би Вр За Не ПС, *ѣноме* Бру Ту, *їо ѣноме* Ке ЋК;

⁷³ РМС, књ. 4, 654.

иднији Би ГП, *идне* Би ГП Не Фр, *идни* Би Ма, *идмили* Би Ке, *идн'иши* Ке, *идмили* Вр ГП, *доидн'иши* Кр, *дднјџ* За, *дднјџ* За ЗК, *заинд'ило* Би Ме, *нбса* Би СГ, *нбсала* Би, *ндси* Би Ме Ми, *ндсиле* Бе Би Бру Во Вр За Лу ПС Ту, *ндћали* Кр Ма, *ндћјџ*, *ндћили* ВП, *ндћише* Га, *иоинјџи* Бј Шт, *иднјџ* Ме, *ирендћили* ШК, *иرويدнили* Би Бј ПС ЋК, *иرويدнјџ* БП;

мндіо Би Фр, *ндіо*=много Пр, *ндћиске* Би, *днамо* Би Ми Фр, *дндā* Ба Бе Би Бј Бр Бру ВП Ви Во Вр Га ГП За ЗВ Ке Кр ЛП Лу Ма Ме Ми Не Па ПП ПС СГ Ту ЋК Фр ШК Шт, *дндāк* Вр ЛП Не ЋК, *дндāн* Ме СГ, *дндār* Би ГП Ма, *дндūd*^м Бе Би Ви Вр Ма Ме ПС СГ Га За ЗК Шт, *дндūда* Би Ме Ту Фр, *онђе* Би БП Ви Во Га ГП Кр ПС СГ Ту Ме Мл Не Шт, *онђика* Би СГ;

б) *нокāиā* Ми, *Слāвднја* Би, *Слāвднји* ЋК, *Шлāвонскџм* Брдду Би;
ноћевали Би Ке Кр, *ноћивали* Би ЗК Фр, *ирендћи* Би, *ујони* Би Ме Сг, *сāиони* Би Ма;

ондале Би, *д-синдћ* Ме.

Стране ријечи: а) *авијоном* За, *у баиāлџну* Ма, *бџнови* Би Ке Ме ПЉ ПС, *брџна* Лу, *брџна* Би Га ЗК Ма, *брџнџн* Би Га Ма, *брџнџица* Би, *вајџни* ВП Ме Шт, *кџнак* Би Ви Вр ГП, *кџной* Би Ви, *кџнишија* Би Ви ГП Ке Не Ту Шт, *кџнишије* Бе Би ВП Кр СГ, *фрднџи* ГП Ма Фр, *фрднџија* Би;

брџнџиши Би;

б) *вајџн* Не ШК Шт, *колонизāција* ВП Ма, *бџџџн* Би Бј Ме Ту ШК;
бџџџијерали Би Ви Вр Га За Лу Фр, *колонизјерали* Ма Ми.

2) Потврде за неизмијењено о уз назално м:

а) *кџмāд*^м Би Ме, *кџмāи* Би Не, у *Кџмићу* ГП Кр СГ, *мџмак* Би ВП Вр За Кр Ме Не ПС Шт, *мџмџи* Бе Би Вр ЗК Кр ЛП Ме ЋК ШК, *мџмџи* Кр, *с мџмџима* Ма Ту, *мџмџић* Ви За, *мџси* Би Ви, *мџсић* Ме, *мџшика* Би Ма СГ, *мџшика* Га Ме, *идмџи* Би СГ, *сидмен'ица*, *сидмен'ицу* Би Га, *срамџија* Би ГП ЛП Ми Не ПС;

кџме? ПС, *мџе* Би, *мџије* лџџа Фр, *мџијем* ирāџом Ви, *мџ-је* . . . Би ВП За ПС, *мџије* иџкāлā Кр, *мџије* Би Бру Кр, *мџијем* џџом Бру Ма, *мџијем* рџкама Вр, *мџџџ* Вр ГП Ке, на *мџу* вџџу ВП, *мџме* иџџику Ту;

мџā Би Бру ГП Кр ЋК Фр Шт Ми, *мџāла* За, *мџāли* Ке Кр Ма Фр, *не мџāу* Вр Ке ЛП ПС, *мџрале* Би Ма, *мџрали* ГП За, *мџрāм* Бе Бр, *мџрам* Ту, *мџрāмо* Ми, *мџрамо* Ту, *мџраи* Бе, *мџрило* се Бе Би, *мџиāј* Би За Ма, *намџиāи* Би Не, *иомџли* се ГП, *смџиāј* Бе, *сидмиџе* Вр ЗК Ту, *умџли* ЛП;

бџме Бе Би Бру ВП Вр Га ГП За ЗК Ке Ма Ме Не ПС СГ Ту, *мџжда* Би За Не, *мџрда* Бе Би Бј Бр Бру ВП Во Га ГП За Кр ЛП Ме Пр ПС Ту Фр.

б) *домаћин* Би Ме СГ Ту, *домаћине* Вјд СГ, *комади* Би Кр Шт, *момка* Би Ке, у *Мостару* Би;

зломљано Фр;

надрамљу Би Ма Ми СГ.

Стране ријечи: а) *бомбу* Би Ма Фр, *команда* Би Ви Га Ме Ту ЋК Фр, *комјер* Бр Ви Кр, *модер* Би Бј Бр Вр Га ЗК Ке Ме ПС ШК, *комшија* Би Ме ПЉ, *комшије* Бе Би Ви Во Вр Лу Ке ЋК Шт, *сидмак* Би Фр;

кдомљно Би ПЉ;

б) *џродром* Би, *комаданџи* Би Ви Ма, *комаданџи* Шт, *комесија* Бе Лу Ме ПС, *комјери* Би Кр, *модоризација* Би;

бомбардирани Фр, *модирала се* Би Га.

3) Потврде за неизмијењено *о* уз назално *њ*:

а) *коњ* Бе Би Ви Вр Лу Ми, *коња* Бе Би Бр Бру Не Ту ЋК, *коње* Бе Би, *коњина* Би, *коњи* Бе Би Бј За ЗК Лу Ми Не Ту, *коњи* За Ке ПС, *коњима* Лу, *на коњима* Га, *с коња* Би Бру, *идњава*, *идњава* Би;

доњим јуштем Би, *из доња сѐла* ВП, *коњска кола* Би ЗВ СГ;

њдји Бе Би ГП ЛП Ту, *с-њоме* Бе Би Га, *ш-њом* БП ГП Ма Нс, *ш-њоме* Бе Би Ке Ми СГ;

доњели Би Фр, *доњели* Би ЗВ, *идњели* Ма;

б) *на коњима* Бј, *на коња* Ту, *коњића* Бу Ви, *коњићи* Би Вр Га ШК.

4) Вокал *о* је често неизмијењен и у страном суфиксу *-ор*:

директор Би Бј Ви Га Ма, *директор* ЋК, *дктор* Би ГП ЗК, *дктор* Ма, *ко-дктора* Би, *дктори* Вре, *дкторица* Фр.

5) На спорадичност пријелаза *о* ($< a$) $>$ у указано је већ у т. 32.

47. Анализа изложене грађе омогућава да се *о* промјени $>$ у у говору личких јекаваца закључи следеће:

а) Промјена $>$ у уз назалне сонанте захватила је акцентовано *о* у нашим, као и ријечима страног поријекла. Природа акцента под којим се одређено *о* налази нема утицаја на ову промјену.

б) У неакцентованим слоговима, без обзира на њихову квантитету, појава се сусреће спорадично. Независно од назала најобичнија је у страном суфиксу *-ор*, док се главнина случајева за промјену неакцентованог *о* у у уз назале лако да довести у везу с облицима у којима се *о* налази под акцентом. За форме неких страних ријечи које се не могу директно повезати с одговарајућим облицима у којима се *о* налази под акцентом (*џродром*, *кумјанија* и сл.) прихватљиво је Дешићево објашњење. Ради се „о манифестовању опште тежње (...) ка ширењу промјене

о > у (уз сонанте)” и чињеници да су томе „најподложније ријечи страног поријекла” пошто се „оне артикулишу са мање прецизности него домаће”.⁷⁴

в) Примјери за промјену о > у уз назале забиљежени су у свим насељима чији је говор испитиван, али се не може рећи да је у свима њима појава подједнако честа. Данас је, међутим, прилично тешко оцијенити колико је данашње неуједначено стање одраз првобитних неједнаких домашаја ове појаве у говору појединих личких крајева, а колико последица интензивног утицаја облика књижевног језика на говор овдашњег свијета. Ради се о дијалекатској појави која је, као и сви други дијалектизми, на цијелом простору који захватају ови говори данас све рјеђа. Њено губљење је уочљивије у срединама гдје је утицај књижевног језика јачи и гдје су такви утицаји почели раније, дакле у насељима која се налазе ближе урбаних средишта и прометнијих саобраћајница. Истина, у брињском крају ова је појава, чини се, свуда осјетно рјеђа, али би се и ово могло довести у везу са споменутиим утицајима. У бројним печалбама, наиме, по којима су становници Лике и иначе познати, Брињаци су деценијама предњачили. Вјероватно су преко говора многобројних печалбара у овај крај рано продрли облици блиски онима из стандардног језика, мада се не може посве искључити ни могућност да у овом крају на сјеверозападној периферији Лике промјена о > у није била толико резултативна као у другим личким крајевима.

48. О промјени о > у говоре и други испитивачи наших говора. Бјелановић истиче да се говор Буковице одликује „zavoreni-jim izgovorom vokala o s vrijednošću u (...) u znatno većem opsegu nego što je to slučaj s ostalim govorima istočnohercegovačkog tipa”,⁷⁵ а Дешић наглашава да је у говору западнобосанских ијекаваца ова промјена „најчешћа у југозападним и западним крајевима”, док је „из осталих региона забиљежен (...) само понеки примјер, а из неких нема ниједне потврде”.⁷⁶ Међу бројним примјерима које је за промјену о > у прикупио у говору ијекаваца Баније и Кордуна Петровић „има само покоја потврда из Баније”, а њихова је главнина „побиљежена у западном појасу Кордуна”. Међутим, и тамо су, напомиње аутор, ове потврде више свједочанство „о томе да је та зона била непосредније везана за говорне прилике у Лици” него доказ „о превази појаве у над оном у којој је сачувано о”.⁷⁷ У знатно ограниченијим размјерама ова је појава позната и говорима ијекаваца Горског котара и Жумберка,⁷⁸ а, такође, и говорима југоисточног крила источнохерцеговачког дијалекта.⁷⁹

⁷⁴ Дешић, ЗИГ, 47.

⁷⁵ Бјелановић, Буковица, 24.

⁷⁶ Дешић, ЗИГ, 47.

⁷⁷ Петровић, ГБК, 60.

⁷⁸ В. Финка, Ијекавци ГК, 158–159. и Поповић, Жумберак, 7–8.

⁷⁹ Исп.: Вушовић, ДИХ, 12, Вуковић, Пива, 18, те: Пецо, ГИХ, 38–39, ЦХГ, 302. и Јек. оазе, 283.

Ни у говору икаваца Имотске крајине и Бекије пријелаз *o > y* није особито чест,⁸⁰ а слично би се, узимајући у обзир обавјештења која садржи досадашња дијалектолошка литература, могло констатовати и за икавске говоре из личког сусједства.⁸¹ Скромног је домашаја учешће изразито затвореног *o* и у говору личких икаваца (исп. Јапунцић, Буњ., 268), мада се оно, вјероватно као посљедица утицаја сусједних јекавских говора, у једном њиховом дијелу чешће јавља него у говору сусједних икаваца (в. код мене, Ловинац, 220).

49. Из наведеног је јасно да је појава *o > y* особина која карактерише источнохерцеговачке говоре, и то западније, миграционо крило овог дијалекта. Што се тиче њеног жаришта, познато је да припадништво ове иновационе црте снопу далматинско-личких иновација никад није ни оспоравано у науци. Напријед изложени подаци омогућавају нам да га овдје и прецизније одредимо. Све, наиме, упућује на то да су ову иновацију најприје развили ијекавци настањени у сјевернодалматинским предјелима и на југоистоку Лике, изразито пасивним крајевима који су дали бројне исељенике сусједним областима. Због многоструких веза које су постојале између сјеверне Далмације и Лике прије и послије повлачења Турака из ових крајева појава је рано могла постати и обиљежје говора личких јекаваца у цјелини, а тиме је био отворен пут и за њено ширење у сусједним крајевима у којима се, како смо видјели, и данас сусреће. Појединачни случајеви, дакако, могли су се јавити и као резултат аутохтоних процеса на различитим просторима, али укупност чињеница недвосмислено упућује на напријед означене правце ширења ове појаве.

50. Промјена *o > e* ријетка је у говору личких јекаваца, а јављање *e* мјесто *o* у неколико забиљежених примјера може се на различите начине објашњавати:

а) Спорадично *e* у: *ѿољейрѿвредѿ* Би, *ѿољейрѿвредѿм* БП, ако није резултат међугласовне асимилације, могло је овамо доћи и према ријечи *ѿоље*.

б) У двојству облика: *дѿѿоше* Би ГП ЗК Ма, *дѿѿошмо* Вр, *наѿоше* Не, *наѿошмо* Бру, *дѿоше* Бе Бј Ви Вр Ке Не, *уѿоше* За, и: *дѿѿеше* Би Ме Ту Фр, *дѿѿешмо* Ту, *дѿеше* Би Бру Ви Га За Ми ШК, *уѿешмо* Ту, на које је указао и Ластавица,⁸² а понајприје видим посљедицу изражених тенденција које воде ка укидању разлика између појединих облика аориста. Тамо гдје је обично: *дѿѿе ја, ја ѿзѿѿе, ја дѿе* (в. т. 292), разумљиво је и јављање ликова типа: *дѿѿешмо, дѿеше* и сл.

в) У усамљеном: *ѿрѿѿрешка*, ВП ради се о аналошком преузимању читавог префикса, а у: *чеколѿда* Би Бру Ви ПС Фр и *чекулѿда* ЛП Ма Ми, поред обичнијег: *чоколѿда* Би БП Ви Вр ПС Не, о непрецизном изговору стране ријечи.

⁸⁰ Шимундић, Имотски, 32.

⁸¹ В. Томљеновић, Буњ. дијал., 342–343, Пецо, ИГЗБ I, 97. и Финка, Икавци ГК, 179.

⁸² Ластавица, Кореница, 754.

Из ВП имам и: у *армар*, према данас свуда обичнијем: *дрмар*. Форму *армар* налазимо и у Ластавичином материјалу, в. Кореница, 752. и 754.

54. Кадашто се и у облицима презента глагола *моћи* сусрећу случајеви замјењивања самогласника *о* вокалима *а*, *е* и *у*, уз готово уравнио *же* > *ре*:

не маре Би Бру;

не мере Бе Би Бр Бру Ви Во Га Ке Кр Лу Ма Ми Не Ту, *не мерем* Бе Би Бр Ке Кр Ми, *не мереше* ШК, *не мереш* Бе Кр Ме, *не мерше* Ма Фр;

мјуу Бе, *мјуже* Не;

мјуре Во Ке Не, *мјуреш* Ке СГ;

поред: *моју* Би, *не моју* Вр Ке ЛП ПС, *мјоже* Би, *не можем* Ме, *мјожеше* Га;

мјре Бе Би Бр Бру Вр Ке ЛП Лу Ми Не Пр ПС Шт, *не море* Во Лу, *мјрем* Би Кр Па Ту, *мјремо* Ке Ма СГ Ту Фр, *мјреше* ВП ЛП Ме Фр Шт, *не мореше* Лу, *не мору* ЛП, *мјреш* Бе Би Бр Бру Ви ЗВ Ке ЛП Ма Не.

55. Губљења и елизије вокала *о* сусрећу се:

а) У иницијалним позицијама неких именица, придјевских замјеница и прилога:

дјело (= одијело) Би, *Круиљак* (= Округљак) ПЉ, *слобођење* Ту Шт, *Точац* (= Оточац) Ту;

иераице Ке, *свина* ЛП Ту, *иџва свина* Ма, *свинама* ЛП, *свине* Би Ту, *свинешине* Кр, *ири свине* СГ, *свину* Ма, *кро-свину* Ма СГ,⁸³ *седме франзиве* Ви, *фицир* ВП ЗВ;

вака свар Шт, *ваке дчи* ГП, *ваки идс* ГП ЗК, *вдлика љейица* СГ, *вдликџ нйве* Бе, *вдликџ му нџс* Не, *вдликџ ийле* Га, *наква жена* Би Шт, и сл. (в. т. 268);

вакџ Бе Би Бј Бр Бру БП ВП Ви Во Вр Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Ме Ми Не ПС Ту ЂК Фр ШК Шт, *вакџ љдсно* Пр, *вак-вдликџ* Ту, *вамо* Би Ке Ма, *накџ* Би Бј Ви ГП За ЗВ Ке ЛП Ма Не ПС СГ Ту ШК.

Напомена. У: *ун вликџ избурџ* Ту, редукују се два *о*. За примјере типа: *вдликџ* Вр ЗК, *вдликџ* Ви ЗК, *вдликџ* Вр Ке, у *џ-вликџ* За, *днликџ* Вр, в. Дешићево објашњење.⁸⁴

б) У сантхију, гдје се *о* елидира као први (рјеђе) или други (чешће) вокал:

ев-џва Би Фр, *ев-џе* Ме, *џзмџ колк-џџе* Би Фр, *реџем-џнда* Ми, *шиџ џем џџе?* Бр СГ;

за-воџа Марка ПС, *за-ноџа* Би ПС, *џџ-нда* Бе Би Бр Бру Га Ке Ма Не ПС, *џџ-нда* Бе ВП Ке, *џ-наџ кџиџа* Бе, *џ-ниџ илџиџама* Ви, *џ-ниџ чџраџа* ВП, *џ-но џреме* Во, *џ-ноџ дџкиџи* Ви, *џ-ноџ сџби* Бј, *џ-номџ џџу* ГП.

⁸³ В. и Касумовић, ИБР, 441.

⁸⁴ Дешић, ЗИГ, 59.

в) Код везника неіо:

ауша њесу *била* нек у *Грачацу* Бру, *ідри* неі *икад* Вр, *ніко* нек *он* Ми, *іамжичије* нек *озѣ* Бз, *шѣчка* *није* *біло* *нзі* *ѣдан* Бру;

више неі *њи* Бз, *људи* њесу *ћѣли* *рѣдиш* *и* нек *само* *чѣшѣвали* Ви Ке, *нѣ* *блїжѣ* неі *до* *Јдсий-Дола* ГП, неі *за* *Врање* Ми, *нема* неі *ми* *оѣи* Би, *нема* нек *си* *іри* Ви, *нема* нек *шѣ* *шѣ* Фр, *није* *има* неі *мѣне* Фр, *није* *ніко* *муіа* *циѣеле* *вићши* *нзі* *на* *чадѣрима* Бру, *није* *ћијо* нек *да* *ће* *іа* *рѣ* *лами* За, *није* *ірије* нек *само* *свѣк* *са* *своји* *е* ПС, *није* нек *код* *неіа* Ми, *никоу* неі *Злѣду* Бј, *нијсам* *мѣла* *блѣнек* *сам* Ту, *њесу* *ајдуци* неі *лѣови* Га, *ірије* нек *се* *шѣ* *рѣдијо* Бз, *рѣѣ* *блѣ* нек *мушкарци* Бе.

56. До споменутих редукција не долази редовно, па су неки наведени примјери обичнији у формама у којима се самогласник *о* чува:

одијела Би, *одјѣла*, *одјѣло* Ту, *одјѣлом* Га, *Окруљѣк* ПЛЪ *ѣК*, *ослобо-*
ђење Би ВП Ви Га Кр Ме СГ Ту, *ослобођења* Би Вр За ПС *ѣК* Шт, *Ошочац*,
у *Ошочу* Би За СП Ту, из *Ошочца* ПС, *Ошочац* За, из *Ошочца* Ту;

ошрѣција, на *ошрѣцију* (в. т. 52), *освина* Бз *Дс*, *ованзіва*, *офанзіва*
итд. (в. т. 43в и т. 131), *озиѣир*, *офиѣир* и сл. (т. 131);

онѣки Ке;

овакѣ Би Ме;

блѣа *е* неіо *он* За, *нијсам* *ја* неіо *он* ВП;

ја *би* *вдијо* *бијо* *ићи* *нзіо* *биш* *и* у *сѣлу* Бз, *њеси* *мѣіа* неіо *шѣ* Фр, *ірво*
неіо *іроідвори* Шт.

Иначе, сличне редукције вокала *о*, као и напријед спомињани случајеви његова замјењивања самогласницима *е* и *а* јављају се и у другим источнохерцеговачким говорима. Податке о томе, као и о важнијој литератури која разматра ову проблематику в. код Дешића, ЗИГ, 40, 41. и 60.

Вокал *е*

57. Огворенјји изгвор озог вокала забиљежио сам и у позицијама под акцентом, и у ненаглашеним слоговима. Примјера је, међутим, мало да би се на основу њих могли изводити неки далекосежнији закључци, а, осим тога, биљежени су најчешће у тренуцима кад су се говорници налазили у посебним емоционалним стањима, па су, вјероватно, и она допринијела оваквој артикулацији озог самогласника. Све нам то говори да се личке прилике знатније разликују од онег што је Петровић констатовао за гвор ијекаваца Баније и Кордуна.⁸⁵ Потврде:

а) *Амѣрика* Бру, у *Амѣрки* Ке Кр ЛП, *ѣсам* Ви, *ѣси*, *нема* Би Ке, *немам* Ке, *немаи* Би;

б) *увечѣ* Бј Га Мз, *циѣле* Бз Во Кр Фр, *циѣлама* Лу, *циѣлице* ЗВ.

⁸⁵ Петровић, ГЕК, 35–37.

58. О замјенама самогласника *e* другим вокалинама напомињем следеће:

а) Обични су у свакодневном говору дисимилациони ликови: *дјџ-шалина* Би Га ГП Ме Не, *ђџшална*, *ђџшалу* ЗВ, односно: *дјџшалина* Бе Би Ми, *дјџшолне* Ту, *ђџшалина* Бе, поред оних типа: *дјџшелина* Би Бру Ви Ме Мл Пр Шт, *дјџшелну* Во.

Такође, уз: *решџшо* Вр ЛП Ма ПС Ту, и дисимилационе форме: *рашџшо* Вр За Ма Ту, *рашџша* Ту.⁸⁶

Примјери наведени у т. 364. показују да се у овом говору приједлог *јрема* јавља кадшто и у гласовном дику *јрама*.

Свега два пута био сам у ситуацији да запишем: *Валџбиш* Вр, односно: *Ошчираљ* Ма. Иначе је редовно: *Велџбиш* Ба Би Ви ВП Во Ме Не Пр Шт, *јреко Велџбиша* Би Вр Ву Га ЛП ШК, у *Велџбиш* Би Ви Ме Мо СП, уз *Велџбиш* Ба ВП ЗК Шт, *Ошчирељ* Би ВП Га ПЈ ЂК, и сл.

б) Мало је потврда и за асимилациона прилагођавања у којима $e > a$ у туђицама типа: *камара* Би ГП Ми, *камарица* Бе, *сшалајжу* Ви, али вјерујем да су овакви ликови наведених лексема обични на цијелом подручју. Напротив, дисимилациони облици типа *кџшан* Вр ЛП ни издалека нису фреквентни као форме типа *кџшен* (в. примјере у т. 136).

Њем. *Tischler* јавља се обично у ликовима с продуктивним суфиксом *-ār*: *шшшлār* Би Га ЗК ЛП Ма Ми СГ, *ко-шшшлārа* Би.

Спорадично је, ипак, могуће чути и: *шшшлер* Би.

Према њем. *Lärm*, међутим, слушао сам само: *лārма* Би Ви Га Ми Не Фр, *лārмаши* Би Га, *лārмаши* Би, *џно лārма* Би Ми, *шшшд лārмаш*? Ми.

в) Осим у споменути облицима типа *дјџшалина*, промјену $e > o$ забиљежио сам још једино у: *џвочџ* Бј Ту, односно: *овидџнцијџ* Би. Дакако, ако се занемаре случајеви типа: *џрућо*, *шшшљо* и сл. који су обични на цијелом простору (в. т. 272/2), а у којима, такође, према књижевном *e* стоји *o*.

г) Дисимилација узрокује замјену самогласника *e* вокалом *u*: *двādисџш* Бру Во Га ЗВ ЗК Кр Лу Ма Ми СГ Фр, *двādиџџш* ВП Га ГП ЛП Ма, а асимилација у: *шшшридисџш* Би Бру За Ке Кр Ма Ми Па Фр, *шшшридиџџш* Вр СГ.

Форме наведених бројева, међутим, обичне су и с друкчијим фонетизмима. Исп.:

двādесџш Бе Би ВП Вр Га Ке Ме ПС ЂК ШК, *двādсџш* (в. т. 60), *двādџџш* Би Ма Не, *двāдес/двāдсџш* (в. т. 79);

и: *шшшридесџш* Бе Би Бр Ви Вр Га ГП Ма Ме Ту Фр, *шшшридсџш* (в. т. 60), *шшшриџџш* ЛП Фр, *шшшриес* ВП Ма Фр, *шшшриесџш* ГП, *шшшријес* Вр За Ма СГ ЂК, *шшшријесџш* Бру Ту.

⁸⁶ У говорима насеља једног ширег појаса југоисточне Лике умјесто ове лексеме у употреби је ријеч *сшшшница*.

д) Према тал. *Inglese* кадшто се чује и изговор форми: *Їілѣз*^с Би, *Їілѣска* Бе, *Їнілѣска* Га Лу, *Їнілѣшка* Ми, поред: *Енілѣз*^с Би Ви Ме СГ, *Енілѣзи* Би Вре Га ГП СГ ЋК Шт, *Енілѣска* Би Бр Га Лу ЛП ШК.

Уобичајено је и: *џимѣнѣа* Бе Би Вр Га ЗВ ЗК Лу Фр, *џимѣнѣе* Ма, *џимѣнѣу* Би Га Ке Ми (франц. *сітеп*).

59. Афереза је досљедна у облицима: *лѣсѣика* Би Га Ми Не СГ, *лѣсѣикѣ* Би Га Вр, а ријеђе се сусрећу и форме: *лѣкѣрика* Ви, *лѣѣрика* Ми и *сѣнѣ* ПС, *сѣнѣа* За.⁸⁷

Рјеђе јављање ових посљедњих ликова првенствено је посљедица чињенице што се у овом говору, умјесто њих, чешће употребљавају лексеме *сѣрѣја* и *дѣсѣика*.

60. Медијално *е* редовно се губи у облицима ријечи *маѣријал*, а често и у формама именице *врѣѣно*, те неких бројева. Исп.:

маѣријал Би Бру Ви ВП Вр Га ЗВ Ке ЛП Не ПС Ту, *маѣријала* Вр ГП Лу, *маѣријалу* Би Га, *маѣријалом* СГ;

врѣѣно Би Бру Ви ВП Га Ке ЛП Не ПС Ту, *врѣѣном* Би Бру Га Ми, уз ријетко: *врѣѣно* Лу ПС;

двѣдсѣи Ви Вре ЗК Кр Лу Пр, *осамдѣсѣи* Лу, *ѣддѣсѣи* Би За Лу, *седамдѣсѣи* Ба Лу, *шридсѣи* Би БП Вру Ми Не, *шездѣсѣи* Би Лу Ма Ми.

Забилежио сам и: *на Крѣани* Ви, *неѣѣе* ВП Ме, *дѣка* Би, као и неколика случаја дјелимичне редукције медијалног *е*:

двѣдсѣи *седам* Би Пр, *дѣка* ВП.

61. Подједнако су чести случајеви редуковања вокала *е*, као и његовог чувања у клитикама. Исп.:

а) *брзо-ћ он* Ме, *ђе-с увѣѣ* Кр, *ѣво-с дѣѣ* ПС, *како-с ѣдѣ* ШК, *кѣко-с днѣ звѣло?* ВП, *како-сѣи ишли?* Не, *нѣј ѣмала* Пр, *нѣје-с ѣмало* Ми, *нѣје-с дна жѣрила* ВП, *дѣзвѣло-м ѣ* Кнѣн Бр, *ѣа-с ѣндѣ ѣѣѣ* ПС;

б) *ѣри ѣи мѣни најрави* Фр, *ако-ш-с мѣшѣи* Бе, *било-ј ѣдѣ* Во, *виш нѣиѣа* Би ПС, *ѣдину дѣнѣ с-с днѣ* Бј, *да су-с кѣриѣали* Ту, *како ѣз-с јадник оженѣи?* За, *мѣјѣр највиш* Ту, *највиш лѣѣи* Бе, *највиш Срѣа* СГ, *нѣј било* ЛП, *днѣ шѣо-с сјѣдѣ* Не, *смѣсѣила-с јѣ* Ме, *ѣдѣ-ј било* ПС;

и: а) *ѣдину дѣнѣ с се днѣ* Б, *онда ме увѣѣ* Не, *ѣзмѣ се днѣ* Би Га Ми, *днѣ се дѣ* Ви, *ка-се днѣ* ВП, *вјѣнѣај се днѣ* Бе, *дѣнѣ се ѣ он* Ме, *ѣндѣ ѣѣ ѣѣнѣ* Ма Фр, *онда ѣѣ дѣдѣ* ЗК;

б) *ѣдѣ ѣи* Би Бј Во За Кр Фр, *више нѣје* Би, *највише ѣи* Бе Ту, *нѣ сѣм се ѣиѣ дѣѣ* Бе, *ѣво ме ѣдѣи* Вр, *дѣдѣ б ме нѣѣ дѣѣѣ* СГ, *јѣ би ѣѣ ѣрѣсѣкѣ* Ме, *брзо смо се вѣриѣили* ГП, *ѣдѣ се нѣсѣло* Бе, *ѣндѣ се вјѣнѣај* ПС, *ѣндѣ се ѣрѣло* Ме.

⁸⁷ Форме *лѣѣрика* (:електрика) и *лѣсѣика* (:еластика) обичне су у говору севских љакаваца (Могуш, Сењ, 27).

62. Главнину наведених појединости којима је кадшто условљена фреквенција и дистрибуција самогласника *e* у говору личких јекаваца налазимо и у сусједним ијекавским говорима.⁸⁸ „Mjesto *e* dolazi *a* u tudijem riječima, na pr. *tišljar* (*Tischler*), *vrtalj* (*Viertel*), *larma* (*Lärm*), *petljār-pekljar* (*Bettler*), *katara* (*tal. camera*) i.t.d.” у говору Буњеваца залеђа сењскога,⁸⁹ а случајева замјењивања овог самогласника другим вокалима, као и примјера његових редукција има и у говору личких икаваца.⁹⁰ И у говорима ијекаваца источне Херцеговине и шћакаваца западне Босне забијежени су примјери у којима долази до замјењивања овога вокала другим самогласницима или, пак, до његовог нестајања. Исп. Пецо, ГИХ, 40, 45. и ИГЗБ I, 98. и 101.

Вокал *у*

63. Овај се самогласник често замијењује вокалом *и* у примјерима: *добрџиџиро* Би ЗК Кр, *џиџиру* Бј Ви Га ГП Ма Ме Ми, *џиџиру* Би Га, *џиџиџос* Би Ми Фр.

Није, међутим, необично ни: *џуџиру се њџиџи* Бј, како *џџи џџиџи* *џуџиру заџуџа* Ви, односно: *добрџиџиро* Вр Кр, *џиџиру рџано* Ви, *џиџиру рџано дџи* Фр, *дџџе џиџиру рџано* ЂК Фр, те: *џиџиџос* Би, поред: *од џиџиџос, од џиџиџос* Би Ви.

О промјени *-ну-* > *-ни-* в. у т. 324.

64. Мјесто *у* каткад се јавља и самогласник *о*: уз назале, али и не само уз њих — у нашим, као и ријечима страног поријекла:

нџка бџна Не, *ки бџнда* Га, *докомџниџи, докомџниџе* Вр, *докомџниџима, докомџниџиџиџу* ШК;

нџе вџрџе ВП ЗК, *џџасџе* Ма, *џриџиџискоџе* Би, *рџзликџе* Шт, *џо џриџисџа џџиџа* Ми.

Ту су и дисимилациони ликови: *коџуруз* СГ, *коџуруџа* Шт, *коџурузе* ЗВ СГ, *коџурузи* ЗВ ЛП, *коџурус* ГП СГ, *кџкорус* СГ, као и неколико облика у којима се промјена *у* > *о* јавља као последица хиперкорекције: *и-Слџна* Фр, *у Слџн, у Слџну* Би, *сџлџнски фрџниџи, на сџлџнскоџм фрџниџу* Пр.

Учесталост оваквих форми, ипак, није велика. Обичнији су облици у којима вокал *у* остаје неизмијењен:

нџка бџна Би Во Не, *у бџни* Бе Лу, *бџниџи се* Би ВП Ви СГ, *бџниџи се* Би, *бџнда* Би Га Во Лу, *докумџниџи* Би Ви, *докумџниџи* Фр;

џреко Слџна Би ПС, *у Слџну* Би Га За ЂК;

у Солџну Бру Ми Пр, *сџлџнски* Бру Ми, *солџниџи* Би Бру ВП Пр.

Исп. за ово и бројне потврде наведене у т. 96. и т. 179.

⁸⁸ В. Дешић, ЗИГ, 52–54. и 60–61, Петровић, ГБК, 36. и 39.

⁸⁹ Томљеновић, Буњ. дијал., 340.

⁹⁰ Драгичевић, Ловицац, 221.

Примјере за спорадичну промјену *y > o* забиљежио је и Дешић у говору западнобосанских ијекаваца (в. ЗИГ, 55).

65. Промјена *y > yo* још је ријеђа. Чуо сам је свега три пута: *мјодро* Не, *у шџ буони* Не, *иош Тјорцима* ВП.

66. До елизија и редукција вокала *y*, ако се изузму случајеви наведени у т. 63, најчешће долази у сантхију:

биле-с оне Бе, *били-с дѣани* Во, *били-с у Днѣољу* Би, *да-с уни* Бј, *зашо-с и дбичаји* Ме, *знѣли-с уни* Ми, *имали-с оми* Зк, *како-м оно име?* ВП, *как-сэ-м оно викали?* За, *как-ћ ићи?* За, *ка-с дили наши* Шт, *који-с дстали* ПС, *несстале-с уне* Га, *нешшо-с оми* Ке, *онда-с имале* ВП, *онда-с оми* ЛП, *дндѣ-с дрѣли* Бе, *идслѣ-с оми* ВП, *шѣко-с оми* Бр, *шѣмо-с оми* ВП, *шѣ-с ишле* Бе, *уни-с имали* ШК, *иша-с оми радили* ПС, *ишѣ-ћ ићи?* Ту;

ако-ћ ја Кр, *биле-с доде* СГ, *били-с шѣ* Не, *да-с били* СГ, *Дѣани-с били* Би, *у Дѣани-с најрије* Би, *ће-с знѣли* Шт, *ће-ћ дбичаји* Би, *ће-ћ ја* Ма, *ја-ћ шѣбе* Ке, *ја-ћ иши даши* Вр, *који-с крѣли* Га, *неки-с ддили* СГ, *није-м било дѣсно* Ма, *дѣ-с мѣ* Ту, *ође-с долазали* Ту, *дклен-с населили?* Ту, *дндѣ-с Тјурци* ЗВ, *оми-с јѣш* За, *иа-с идкрејале* ВП, *шѣ-с биле* Бру Ту, *шѣ-с били* ГП Ме, *шѣ-с носили* ЗВ, *унѣ-с дрѣ* Бр, *ишо-с биле* Ту, *ишѣ-ћ ја?* Кр.

Од на ум *иасши* уопштено је: *намѣасши* Би Кр СГ, *како кѣм намѣанѣ* Ма, *намѣало му* Ту.

И прилози *овуда*, *онуда* обично се јављају у ликовима без вокала у: *дѣдѣ* Бе Би Вр Ке Ми Не СГ Ту ЋК, *дндѣ* Би Бј БП Га Ма Па Шт.

Редукције овог вокала забиљежио сам и у примјерима: *жѣлдац* Би Бру, *више* Вѣкиа Би и *набѣри* кјкрѣка Бе.

67. У сантхијским везама најчешћа су и одступања од наведених редукција:

оми су и ослободли ЗК, *ја ћу им казати* ВП, *иа су оми* ВП, *ка-су оми* Шт, *дјѣца су дстала с дѣом а њу су одвели* Не, *ишли су оми* Бе, *ја ћу јндѣ* Бр, *Шѣбе су дшелѣн дђерале која су увашили* Бр, *људима су одидали* Ма, *шѣмо су обијали* Ма, *иричају да су у Кѣсињ* Бру, *дѣсаш су и иричали* ГП, *дили су у рѣш* Би, *оми су дшишли* Ме, *оми су јтрабили* Ме, *имали су и оми* Фр, *а дѣи су дили* Ви, *ка-су и ишћерали* СГ, *идкутили су дѣу* Бј, *дале су јсаше* ЋК, *ја ћу дѣ* Ту, *онда су и дѣчки шѣкви* За, *шѣ су одмешници* Лу;

шѣлијери су били ѡђе Во, *неѣ су биле оне шѣркије* Лу, *оми су били* Пр, *јндѣ су шѣки дбичаји били* За, *ка-су ддили дјдѣци* Ту, *дндѣ су биле мѣке* ЛП, *идслѣ су радили* ПС, *дѣ су били сѣиничари* Бј, *ка-су вјѣжбали* Фр, *ка-су Тјурци* ШК, *д-шоѣ су биле* Ме, *ја ћу дѣи*; *ка-су нас* Срби ГП, *владали су шриѣта јѣдѣна* СГ, *како су рѣчали* Ви, *шѣ су били* Рѣаши Кр, *уни су моѣли* Ке, *зѣли су ја* Ми, *шѣ су били сѣдсѣиѣли* Га, *јндѣ су најјрво* Бру, *сѣ-су дјѣвојке* Шт, *шѣ су биле* Ма, *моја су дѣ била* ВП.

Облици: *дѣдѣ* Би, *овѣдѣ* Ту, *онѣдѣ* Лу Ме, попут већине других инфилтрата из књижевног језика јављају се само спорадично.

Обично је, међутим: *више Вакуја* Би Бру, из *Вакуја* Би Не, из *Вд-куфа* Не, *кѹкурјек* Би Га Ми, а имам у материјалу форму: *желудац* Бру Га.

68. Само у насељима из југоисточних предјела (в. карту 3) чешће се говори: *рдиље* Бе Бр Бро ВП Га Дс ЗВ ЗК Ма Не Шт, *рдиљама* Бру, а ријетко: *рдиље* Бру Га ВП Не. У осталим крајевима редовно се јављају краће форме: *рдиље* Би Бу Ви Во Вр ГП За Ке До Кр ЛП Лу Ме Ми Па ПЉ ПС СГ СП Ту ЋК Фр, *рдиљама* Би.⁹¹

Нигдје, међутим, нисам чуо форму *ирабуље* — досљедно је: *ирабље* Би Бру Вр Га ЗВ ЗК Ке Лу Не СГ Ту, *ирабљама* Би ЛП, *ирабљама* Ту, *ирабљице* Би Га, *ирабљицама* ЛП.

Вокал и

69. До замјена вокала и другим самогласницима долази, углавном, у ријечима страног поријекла, и то првенствено у резултатима асимилационих и дисимилационих процеса. Појаве — да и то нагласим — немају шире размјере и нису без изузетака. Исп.:

а) *и > е* у: *аиелерија* Фр, код *аиелерије* ГП, *аиелерију* Бр, *комесија* Бе Лу Ме ПС, *комесија* Ке, *леиџимџија* ВП, *мисирача* Лу, *близо Муслемана* Ке, *сџиендија* Би, *џџо док је фрџико* Би Фр;

б) *и > а* у: *баџикли* Ми, *маџраљеџи*, *маџраљеџа* Лу;

поред: а) *арџиљерија* Ма, *арџиљерију* Би, *комисија* Га, *комисију* Ке Ма, *мисираче* Би Ми, *сџиендију* Би Бру ВП, *фрџишак* Ви;

б) *биџикл* Би, *миџраљеџи*, *миџрољеџи*, *миџрољеџе* (в. т. 28).

70. Најважнију, пак, особеност у артикулацији овог вокала у говору личких јекаваца представљају бројне редукције неакцентованог *и*. Ова појава, на коју је више дијалектолога скренуло пажњу⁹² и која је поодавно представљена као општа карактеристика говора штокавског сјеверо-запада,⁹³ позната је у подједнакој мјери свим личким јекавцима. Укупни резултати споменутих редукција у овоме говору не заостају, изгледа — ни по бројности, ни по посљедицама које изазивају — за онима које пружају пажљивије анализе података о домашацима наведене појаве у сусједним говорима.⁹⁴

⁹¹ Спорадично *рдиље* у говору мјештана појединих насеља из југоисточне Лике, а, посебно, досљедна употреба ове форме у осталим крајевима навели су ме да несмотрено одрежем: „Нигдје се не говори *рдиље* . . .” (Ист. Лика, 156), што, како видимо, није тачно. Овом напоменом ту погрешку исправљам.

⁹² Белић, Решетар, 198—199; Ластавица, Кореница, 754—755; Наранчић, Дољани, 111—113; Драгичевић, Ист. Лика, 156—157; Павлица, Удбина, 372.

⁹³ П. Ивић, Дијалектологија, 136.

⁹⁴ Исп. за ово: Дешић, ЗИГ, 61—66, Петровић, Змијање, 41—44. и ГБК, 39—41, Бјелановић, Буковица, 24, Финка, Ијекавци ГК, 157—158, и Икавци ГК, 178—179, Пецо, ИГЗБ I, 99—102, Томљеновић, Буњ. дијал., 341, Јапунчић, Буњ., 270, 272, Драгичевић, Ловинац, 222, а в. и: Лончарић, Трновац, 362.

71. Најмање су раширени случајеви аферезе. Налазио сам их само у двије стране основе:

некџија Би Ви Ке Фр, *некџијā* Би, *некџије* Би Бру Не;

Талијан Би Ви Га ГП Да За Ке Мо Не ПС ШК, *Талијанā* Ма Ту, *Талијане* Би Ву СГ, *Талијани* Ба Бе Би Бру Ви Во Вр Га За Ма Фр Шт, *Талијанима* ГП, *Талијанма* Фр, *Талијану* ВП;

до *шалијанскѣ іранице* За, *мѣрзерима шалијанскијем* Бр, на *шалијанској іраници* Ма, на *шалијанском фрѣнџиу* Пр, *шалијанскā йушка* Фр, *шалијански фрѣнџи* ГП, *шалијанскū* ВП Бру Не.

Ови други облици, познато је, усталили су се и као стандардне форме у западној варијанти нашег књижевног језика.

У говору старијих нараштаја могу се чути и облици: *Тāлија* Бе Га ЗВ Лу, на *Тāли'и* Ке. Преовлађују, ипак, ликови: *Ишāлија*, у *Ишāли'и* Ба Би ВП Ви Ке Лу Не Па ПС Фр ШК.

72. По крајњим домашајима најважније су редукције медијалног и. Оне, с једне стране, доводе до слоговне функције појединих сугласника, а, с друге, стварају услове за чешћа асимилациона прилагођавања консонаната. У говору личких јекаваца су честе, и то — и потпуне, и дјелимичне. Исп.:

а) *Бајновац*, у *Бајнџиу* Ви, *бѣл'ница* Ту, *Бѣрчевац* Га, *бѣчиу* Вр, *йрема Брѣнџи* Бр, *варѣнкѣ* ПС, *водѣнце*, *водѣнчāру* ЗК, *врнчāиши* Вр, *вршил'чу* Шт, *іѣдна* За ЗК, *іѣднѣ* Ви ЗК СГ Ту, *іѣдне* ВП Вр ГП Ме Пр Ту Фр Шт, *дѣје іодне* Бру Шт, *дѣйри іѣдне* ВП Вре Ке ШК, *ѣдну іѣдну* ЂК, *іраница* Бе Ке, *іран'це* Ке, *ірушална* Га ЗВ ЛП Ма, *ірушајна* Бе Лу, *ірушолна* ЛП, *дјѣшелна* Шт, *дјѣшелну* Во, *дјѣшолне* Ту, *дражѣшину* Ви, *ђѣшална*, *ђѣшалну* ЗВ, *жѣшалца* ЛП, *живце* ПС, *ѣвцу јāловцу* Бе, *кайшѣулаџија* Би, *кљачинца* Ту, *књишце* Би, *кобан'ца* Не, *кѣшуљца* ЗВ, *крчовне* Ма, *нис Крчовне* Ви, *са кѣварцама* Ви, *Мāрца* Вјд ЛП, *Обрадѣвѣ* Ви, *Обрадѣвѣу* Бј ЂК, *ѣдбѣрѣкā* Ке, *ѣимāновѣ*, *ѣимāновѣи* Не, *йѣл'це* (= пѣлице) Би Ке, *йѣмрчна* Ви, *ис йѣродѣ* СГ, *йрѣслца* Во ЗВ Ма СГ, *йрѣсл'чу* Вр ЛП, *йрѣсл'чанца* СГ, *рѣбѣ* Ме, *сйјалца*, *сйјалце* Би, *сйшѣца*, *слāмарца*, *слāмѣца* ЗК, *сѣбѣца* ЛП, *сййрне* Ту, *срчāн'ца* ЗК, *сйѣдлца* Би Ке ПС, *шѣбалца* ЛП, *удѣвца* (= удовица) ПС ШК, *ујсна* Би ЛП, *фѣрнџи* Во, *цилāн'це* ВП, *шѣн'ца* ШК;

кѣлкā Би ВП, *кѣлкѣ* Би Ви Во Вр ГП За ЛП Лу Ма Ме Не СГ Ту Фр ШК, *нѣколка* Би Ви ГП ЗК ЛП Фр, *нѣколке* Би Бр Бро Ви Ву Врх Га Ке СГ Фр, *нѣколко* Би Бру Ви ЗВ Ке Лу Ма Пр Ту Фр ШК;

вѣлкā ПС, *жѣѣна ѣчев'на* Шт, у *Јѣвчину кѣћу* Би;

чѣйри Би Бру Ви Во ВП Вр ГП За ЗВ ЗК Ке Лу Ма Пр Ту ЂК Шт;

бјѣжмо Ке Кр, *бѣрли се* Фр, *бранла* Би, *бран'ли* Не, *бѣдѣ* ВП, *вѣдли* Бе Ви СГ, *варѣи* Ма, *вѣдла* Бе Би Вр За Лу Ма Не ПС СГ Фр, *вѣдли* Би Бру ГП Фр, *вѣдло* Ма, *вѣдѣ* ВП, *вѣдли* Бе, *вѣдло се* Не, *вѣдла* Би Ме, *врāшла* Бе Вр, *врāшли* Бе Ви Ма Ту, *врāшло* Фр, *врāшѣи* ГП За, *іѣвѣрли*

ШК, *иднли* Вр ГП, *иднло се* Ма, *дјела* ШК, *длазла* Ту Фр, *длазли* ПС, *длазла* Би ПС, *досла* Шт, *дбше* ГП, *жело* За, *живло* Ма, *забрала* ВП Га, *зайл* ли Не, *зайло* Ма, *излазла* ЗК, *излели* Ви, *кайшулрала* СГ, *ксли* Ту, *лели*, *лело* Ви, *мјерло се* ЗВ, *мисла*, *мисли* За, *набавли* ВП, *надимла* Вр, *накшила* Бе, *налазли* Бру, *найрала* ЂК, *найрала* Ви Фр ШК, *ндле* Ту, *ндли* ПС, *нсла* Ма Ту, *нсле* Ту, *облачле* Вр, *длазле* Вр Ме, *ослабли* Би, *ослобдла* Ви, *дсавла* Би Кр Не, *дсавли* ЗК Ма Шт, *дсавши* Кр, *дсарла* Бе, *ошворле* ВП, *дшша* Ма, *идло* ПС, *идше* Би, *идши* Вр За ЂК, *идкули* ПС, *иджсла* Фр, *идвла* Бе, *идбла*, *идварли*, *идварло* ПС, *идршла* Не, *идрлазла* Бру Не, *идрло се* ВП, *идрши* Кр, *идрши* Ту, *идрлазли* БП, *идрши* ли Не, *идрла* Ви, *идла* Бе ЛП Ту, *идли* Ви ШК, *идло се* Бе Би ЗК Пр Ту, *идли* Би ВП, *идла* Бе, *идли* Шт, *идрла* Ту, *идли* Бе, *идла се* Фр, *идла* Бе Би Ви Ме СГ, *идли* Не ЂК, *идло* Ви Ме, *идло* Ме, *идли* Ви, *идла* ЛП, *идли* СГ, *идла* Бру, *идла* Би Ме;

идри Би Вр, *идри* За Не, *идло* Ме.

б) *варен* ка Би, *иди* *ид* не Би Ви Ма ЂК Фр, *ид* Би Ке, *ид* на Га ЗВ, *ид* Бе Га, *ид* Шт, *ид* Би Ми, *ид* СГ;

ид ли се Би Шт, *ид* ли Вр СГ Ту, *ид* Би, *ид* Би ЛП Па, *ид* ли Бру Шт, *ид* ли Во, *ид* ли Би, *ид* ли Ма, *ид* ли Ви, *ид* Би, *ид* Би ЗК Кр;

ид Би Ме.

73. Редукције и елизије финалног и сусрећу се:

1) Врло често у атоничким облицима:

а) *ид* би Фр, *ид* би дбра Ту, *ид* би *ид* Ма, *ид* би ми Ту, *ид* да Ме, *ид* данас За, *ид* ддро *ид* Ми, *ид* *ид*? ПС, *ид* ја Би Вр Га, *ид* кад *ид* Ми, *ид* ко *ид* Бру, *ид* кола *ид* Ме, *ид* мни *ид* Би, *ид* неко *ид* рнило Ви, *ид* *ид* дикака Вр, *ид* *ид* Лу, *ид* *ид* ддро Кр, *ид* *ид* Бј Ке, *ид* *ид* За, *ид* *ид* Шт, *ид* *ид* За, *ид* *ид* су Не, *ид* *ид* Во, *ид* *ид* Би, *ид* *ид* Ме, *ид* *ид* Вр;

ид да *ид* Вр, *ид* да некоме ВП, *ид* *ид* Лу, *ид* *ид* Во, *ид* *ид* *ид* ВП, *ид* *ид* Ма, *ид* *ид* Лу, *ид* *ид* *ид* Би, *ид* *ид* Фр, *ид* *ид* ПС, *ид* *ид* Вр, *ид* *ид* За;

ид сам кад Лу, *ид* сам каде Лу Ми, *ид* *ид* Би Га Ту, *ид* су *ид* Би Ме, *ид* *ид* ВП Ке;

ид л бра? Вр, *ид* л се *ид*? Фр, *ид* л *ид* Лу, да л *ид*? ЛП, е л *ид*? За, е л *ид*? Ту, е л *ид*? Би Га Ми, е л *ид*? За СГ, *ид* л *ид*? Ми, *ид* л *ид*? Би Ми, *ид* л *ид*? Не, *ид* л *ид*? Ме;

ид б данас *ид* ГП, *ид* б ја Би Кр, *ид* б ја ГП, *ид* б *ид* Би ГП, *ид* б *ид* Во, *ид* б *ид* ЗК, *ид* б *ид* ПС, *ид* б *ид* Не, како *ид* *ид* *ид* ВП, *ид* б *ид* Па, *ид* б *ид* ГП, *ид* б ја *ид* *ид* Ту, *ид* б *ид* *ид* Би, *ид* б *ид* Ке, *ид* б ја Кр, *ид* б *ид* За, *ид* б ја Би За;

ид ес *ид*? Би;

(в. т. 58а), *ддл'ина* Би Бј, *из ддлинѣ* Бр, *дражсѣйна* Би СГ Фр, *живица* Би, *урео живице* Не, *кабан'ица* Би, *кабаницу* Бру, *кнѣжица* Би Га, *крчевина* Би, *куварице* Би ПС, *идл'ицу* Ме, *идл'ице* Би Ми, *идродице* ЗК Кр ПС, *рдл'ице* Бе, *сидл'ица* Би Во Не, *на сидл'ицу* Кр, *идбал'ица* Би Ви Вр СГ, *уддвица* Бе Бј Би Вр Лу ПС, *шѣница* Бе Би Га ЗВ ЗК Кр ЛП Лу Ма СГ Шт, *шѣницу* Бе Би Во ЛП;

кдликѡ Би Во, *неколико* Би Ке;

вѣликā шидѣѣа Вр Фр, *вѣлики мѡмци* ЗК Кр Ту, *вѣликѣ* Шт;

бѡрили се Ви Ма ПС Шт, *брѡнили* Би Ме, *вѡдили* Би ЗВ, *видила* За, *видили* Би Ви Ми, *видиѣи* Би БП ШК, *вдлили* ВП, *врѣѣили* Би Ви Вр Га ГП За Мо ПЈ СГ ЂК, *врѣѣил'и* ГП Ма, *иовдрила* Би ПС, *иднили/идн'или* Би Ке ШК, *иунило* Га, *дјѣлила* Ке ШК, *живила* Би Пр Шт, *излѣѣили* Ви, *лѣѣили* Би, *налѣѣили* ГП, *ндсиле* Бе Би Бру Вр Во Лу За ПС Ту, *нѣсила* Бе Кр, *нѣсиле* Бе Бј Бру ВП Га ЛП Ма СГ Ту, *нѣсило* Бру ПС, *идлило* ПС, *иддјѣлило* Кр, *иддл'ило* Ви, *идварили* Би Бј Лу, *идројунила* ВП Лу, *рддила* Би Ви Вр ПС, *идуѣила* ГП ШК;

зѣрицу Би Ву За Ма;

али башка ѣ крсѣѣаш ЗВ, *али да е нѣмā* Ту, *али је јāко ириѣѣило* Лу, *али је ун* ЗВ, *али мѣло се и ирсѣѣило* Бј, *али мѣне* Ме, *али нијѣсам дѣију* замѣѣила Вр, *али нѣсом мѡѣ* Фр, *али сѣмо шивѣѣе* Ке, *али шѣмо око* Удбинѣ Бј;

између мѡмка или дјѣѣѣѣа ВП, *или двѣје фѣмѣлије* Во, *или до Бдѣѣѣа* Лу, *или шидѣ ја знѣм* Би Лу;

ниѣи би се дѣѣѣѣа За;

би ли мѡѣ? Га Ке, *е ли шѣкѡ?* Би ЂК, *е ли шѡ?* Фр, *е ли с ѣурами?* ЗК, *еси ли видѣѣѣ?* ШК, *еси ли шидѣ шидѣ?* Ви, *еси ли кѡѣ куѣ нѡѣали?* Ма, *имѣ ли зубе?* ЗК;

јā би вѡлијѡ Би, *јā би је ирѣѣѣѣа* Вр, *нѣ би видили* Шт, *нѣ би је бѡк* За, *шѡ би било* Би Бру ГП, *кѡко би рѣкѣ?* Бру ГП;

еси вѣѣѣ ЗК;

ако си зашиѣѣѣ ГП, *дѣѣѣѣѣ си шидѣ?* Во, *шидѣ си мѣѣѣѣ* Ту;

била ми двѣ брѣѣѣ ВП, *жѣна ми је живила* Ма, *сѣмо ми је мѣло сѣѣѣѣѣ* Лу, *сѣѣѣѣѣ ми се рѣѣѣѣѣ* За;

ако шидѣ ирѣѣѣѣѣ Кр, *вѣкѡ шидѣ је шѡ* Ке, *да шидѣ кѣжѣм* Вр, *днѣ ѣе шидѣ с ѣднѣ сѣѣѣѣѣ* ПС, *шѣкѡ шидѣ је шѡ* Ми;

али иѣѣѣѣѣ дѣѣѣѣѣ Во, *али иѣѣѣѣѣ* Кр Лу, *али у дѣѣѣѣѣѣѣ* Лу;

или иѣѣѣѣѣѣѣ Ма, *или у ирѣѣѣѣѣ* Лу;

би ли шидѣ? Би, *е ли днѣ?* СГ, *е ли дѣѣѣѣѣѣѣ?* ГП;

да би иѣѣѣѣѣ ЗК;

бјѣѣѣ Бру Во Вр ГП За ЗВ Ме ПС;

види-дѣ Би Га Фр, *донѣси-дѣ* Би СГ.

Примјере за инфинитиве с очуваним финалним и в. у т. 285.

Слојовиборни сујласници

75. Ако се чувају гласовни односи унутар једне ријечи, у вокалској функцији јавља се само сонант *p*, и то у оној мјери и са оним прозодијским карактеристикама како је то и у књижевном језику. Свуда је, дакле: *крџиј, њрџиј, смрџиј, рђа, рђа, крџ, џрџ, џрџа, искрџији, џрокрџији, искрџим, џрокрџим* итд.,⁹⁶ а билијежио сам и: *џрк је џај Би Ми, џрка е доџа Ви, е л џрка? Би Га, џшо е џрко Бру Ма.*

76. До девокализације вокалног *p* понекад долази у ријечима *јџрџа* и *сџкрџа*, али су у укупној маси потврда такви случајеви више него занемарљиви. Уп. уобичајено:

јџрџа Бе Би Га Ке Лу ПС, *јџрџе* Бе Ту, *сџкрџа* Бе Би Ви Вр ГП За ЗК ЛП Лу ПС, *сџкрџи* Бе Би ЛП, *сџкрџе* Бе Ме, *сџкрџу* Кр ЛП Ма Ме;

и ријетко: *јџрџа* За, *јџрџа* Ту, *јџрџу* ПС, *сџкрџу* ЛП.

Ови други примјери забиљежени су само у говору јакаваца из сјевернијих дијелова личке регије, а ни тамо нису особито чести. Њихово јављање у овим крајевима могло би се повезати са чињеницом да су такви облици доста раширени у говору ијекаваца Баније и Кордуна.⁹⁷

Девокализација *p* је, као и у главнини других наших говора, досљедно извршена у примјерима типа *џмрџ* због чега и није потребно наводити све забиљежене потврде. О двојаким објашњењима дугог финалног *o* у наведеном облику глаголског придјева радног в. Пецо, ИГЗБ I, 148. и тамо наведену литературу.

77. Бројне редукије вокала (понајприје вокала *и*), видјели смо, често ремете гласовне односе унутар појединих ријечи, а тиме се остварују могућности:

а) за појачану фреквенцију вокалног *p*:

бџрли се Фр, *вџрџиј* Ма, *џкрџа* (= покрила) Шт, *сџкрџи* Би ЂК, *сџмарџа* ЗК, *фџрџиј* Во;

Брџије, *брџије*, *врџи* (= врази), *врџк* (в. т. 40г), и

б) за појаву других сонаната у слоговној функцији:

вџдџа Би Ме, *џрџуџа* Бе Лу, *џрџуџа* ЛП, *дџдџа* ШК, *досџдџи* Шт, *мџсџли* За, *џаџло* ПС, *џваџло* Вр, *џрџло* ВП, *џрџџа* Во ЗВ Ма СГ, *џуџџа* Ви, *сџаџли* Шт;

зџаџ'ли Не, *џрџџ'цу* Вр ЛП, *џрџџ'чаница* СГ;

џџџџ Би Ке;

џџџџом Ми;

⁹⁶ Уп. и: Павлица, Удбина, 374.

⁹⁷ Петровић, ГБК. 62.

жвѣна Шт, кáзѣи Би ГП, дѣбрѣкá Ке, озвѣла Бј, ѣдѣици Би ГП, сѣиѣца, слáмѣца, шáндрѣѣи ЗК;

ѣрáѣце Ке, на ѣрáѣцу ШК, срчáѣца ЗК;

на ѣрáѣцу Бру.

Међутим, у највећем броју случајева, како то и бројне потврде наведене у т. 72. и т. 324. показују, редукације вокала имају као непосредну посљедицу само смањивање броја слогова одређене ријечи и, евентуално, продуженији изговор претходног сонанта. Мјестимично се у таквим приликама умјесто редукованог вокала јавља нека врста полугласничког елемента, али не увијек и кад су у питању исти случајеви. У овом говору, дакле, имамо ситуацију сличну оној у говорима западнобосанских шћакаваца гдје, такође, „редукција вокала може да проузрокује појаву слогтворних сугласника, али то није обавезно”.⁹⁸

СУДБИНА САМОГЛАСНИЧКИХ ГРУПА

78. Група *-aa* < *аха* обично се контрахује:

било ѣрá ВП Ма Не, дáј ѣрá Би ГП, имá ѣрá ЛП, свáри ѣрá Бру Вр, шѣри вáрићáка ѣрá Бе, ѡ-сѣрá Би Фр, умрѣ ѡ-сѣрá Ту, дѣи сѣрá За.

На читавом подручју чује се *снаá*, уз не мање честе форме: *снаја*, *снаша* и *снаа* (рјеђе: *снаá*).

79. Група *-ae-* у бројевима од '11 до '19 обично се реализује као *-áј-*, а рјеђе као *-á-* или *-é-*:

двáнáјс Ви За ЗК ГП Ма Ме Пр Фр, двáнáјсѣ Бе Ви Вр Не ПС ЋК, двáнáјсѣ Бр ГП Ма Ту Шт, двáнáјсѣ једáнáјсѣѡта Ви, двáнáјсѣѡ За, двáнáјсѣу Вр, двáнáјсѣро СГ, дѣвѣнáјс ГП ЗВ СГ, дѣвѣнáјсѣ Би ВП, дѣвѣнáјсѣ Пр, едáнáјсѣ ГП, едáнáјсѣá За, едáнáјсѣѣ Фр, ѣрвѣ едáнáјсѣѡк Ви, једáнáјс СГ Ту Фр, једáнáјсѣ Ви Лу Ту, једáнáјсѣѣ Ма, једáнáјсѣро Ви, осáмнáјс Бру Ви ГП ЗК Ма Ме ЋК, осáмнáјсѣ Кр, осáмнáјсѣѣ Вр ГП Ма Пр Фр ШК Шт, ѣѣтердáнáјсѣро Би, ѣѣнáјс Вр Вре ЗВ Кр ЛП Ма Ме ЋК, ѣѣнáјс^{ма} Ма Не Па ПС Фр, ѣѣнáјсѣ Бру ВП, ѣѣнáјсѣѣ Ви Лу, ѣѣнáјсѣѣ мáја Шт, ѣѣнáјсѣѡ ѣдѣиѣѣ ЗК, седáмнáјс Бр Вр За Не СГ Ту Фр, седáмнáјсѣѣ Бе Пр ШК Шт, у седáмнáјсѣѡј За Ту, седáмнáјсѣѣ Шт, шѣринáјс Би ГП За Ма СГ, шѣринáјсѣѣ Бр Лу СГ, шѣринáјсѣѣ ГП, на шѣринáјсѣѣ мáја Ви, шѣрбáнáјсѣро Би ГП, шѣринáјсѣѣ-ѣѣрнáјс ВП, ѣѣрнáјс Ма СГ, ѣѣрнáјс^{ма} Бру, ѣѣрнáјсѣ Вр Ми Не, ѣѣрнáјсѣѣ ГП, ѣѣрнáјсѣѣ Бр Ке Ту, ѣѣрнáјсѣѣ ШК, шѣснајс Вр, шѣснајсѣ За Фр, шѣснајсѣѣ Вр Лу Фр ШК Шт, шѣтердáнáјсѣро Ви;

двáнáс ПС, двáнáсѣ Ви, осáмнáс ЗК Шт, осáмнáсѣ Бру, ѣѣнáс^{ма} ЗВ ЛП, седáмнáс Бе Бр, шѣринáсѣ Бр, ѣѣрнáс Бр СГ, ѣѣрнáсѣѣ Ке;

⁹⁸ Пецо, ИГЗБ I, 104.

дванѣс ЗВ, *дванѣсѣ* Бр, *једанѣс* ЗК, *осамнѣс* Га, *иѣинѣсѣ* ВП, *седамнѣс* Бе.⁹⁹

Број *двадесѣ*, међутим, често се изговара у гласовним ликовима са секвенцом *-ае-*:

двѣс Бе Би Бр ВП Во Га ГП ЗВ Ма Ме Ми Пр ПС Ту Шт, *о-двѣс* ПС, *двѣс* њ *иѣи* Вр ЗК, *двѣс* *иѣи* ЗВ ШК, *двѣс* *ѣрѣ* Пр, *двѣсѣ* Би Лу СГ.

80. Подједнако су чести случајеви сажимања и чувања се квенце *ае* у сантхију, настале услед губљења *ј* из клитике *је*:

а) *а* *билā* *ндѣша* Пр, *а* *билā* *хрāна* *јѣфѣи*на ГП, *башкā* *бијо* *кѣшан* Вр^{*} *билā* *дјѣвојка* Шт, *билā* *ѣрѣ* Шт, *билā* *рѣба* *сукнѣна* ПС, *билā* *свā* *избјеила* Ви, *билā* *сѣбица* Ма, *билā* *ѣрнā* ПС, *вāшā* *шўма* Би, *да шō* *унō* ЛП, *држā* *дўћан шў* Фр, и *нāродма* *било шѣшко* ВП, и *уиѣклā* *крāва* *ѣрљѣна* *зā* *њима* Фр, *имā* *брчину* ЗК, *истиѣриѣи* *била* *ѣруѣа* *свā* Бру, *једнā* *била* *āмо*, *једнā* *била* *више* *Мушāлука* ШК, *каквā* *била* *шā* *ѣрāва* Ке, *крāвā* *била* *шѣшка* Фр, *кўма* *мōрā* *нāздравиѣи* *кўму* *да* *ѣрāсаѣ* Кр, *лѣжā* *на* *кѣвѣѣу* ГП, *мāлā* *зāрада* *била* ГП, *нāшā* *шўма* Би, *дндā* *било* *слобоћѣње* Шт, *дндā* *држā* *ѣн* Га, *дндā* *шѣби* *дѣшло* ПС, *ѣа* *двā* *мѣћа* *била* Не, *ѣдбѣѣ* *нāрош* Вр, *свāшѣѣ* *било* ПС, *сржмѣѣ* *да* *јā* *ѣдем* *ѣздесна* СГ, *шā* *Мāра* *ѣдбила* *њѣ* *шѣшѣронāјсѣѣро* Ви, *шѣшкā* *шā* *сѣвār* Бр, *шўдā* *нāмā* *ѣрāн'ица* Ми, *ундā* *било* *ѣоѣднѣѣ* ЂК, *унā* *ѣдчѣѣ* *двāнāјсѣѣ* Шт, *унā* *снабдѣвала* ЗК;

билā *Амѣрика* *ѣусѣа* Ма, *билā* *ѣдна* *из* *Брувна* Ма, *билā* *у* *Пāлāнѣи* *вѣјска* ЗК, *рāсѣѣвā* *ѣвѣк* *било* Га;

б) *ārмија* *е* *нāѣрāvла* ЂК, *башкā* *ѣ* *крсѣѣш* ЗВ, *била* *е* *дндāк* Бе, *била* *е* *шў* ШК, *власнѣкā* *е* *било* *мāнѣ* Бру, *вучија* *е* *била* Ту, *да* *е* *шō* *шā* ЛП Ме, *дкāзала* *да* *е* *нāјѣдрā* Бј, *дѣсѣѣ* *е* *ѣушā* *сѣдмѣнѣм* Вр, *звā* *е* *сѣби* Вр, *знā* *е* *нāрош* Фр, и *днā* *е* *дѣље* ЂК, и *днā* *е* *кѣѣала* *јāмицу* Фр, *имā* *е* *двā* *волићā* ЗВ, *имā* *е* *иѣи* *сѣнѣвā* ШК, *имā* *е* *чѣк* Ме, *ишā* *е* *ѣрѣ* *рāш* Пр, *кāѣ* *е* *било* Бј, *кѣнѣѣ* *е* *башка* Ма, *кўвала* *е* *шў* Ке, *мāјкā* *е* *јѣѣ* Ме, *њѣзѣнā* *е* *кўћа* *близо* ГП, *од* *чѣѣ* *е* *мāшѣр*, *ош* *кѣѣ* *е* *дјѣѣ*, *од* *кѣѣ* *е* *бāба* ПС, *дндā* *е* *шō* Во, *дўјка* *е* *било* ЛП Ту, *днā* *е* *дѣшла* Лу, *днā* *е* *Плāса* *нāјѣвѣћā* Лу, *ондā* *е* *дѣбијо* *брўк* Фр, *ондā* *е* *зāзвāли* *Злѣћудѣм* Бј, *ондā* *е* *Мѣлка* Лу, *дндā* *е* *шў* *било* Не, *дѣѣшла* *е* *шā* *мō* Би Шт, *дѣѣвала* *е* *шā* *влас* ВП, *Плāсā* *е* *нāјѣвѣћā*

⁹⁹ Група *-ае-* у наведеним бројевима обично се своди на *-āј-* и у говорима Банѣје и Кордуна, гдје се „само (. . .) понекад среће као *-ѣ-*“ (Петровић, ГБК, 59), те говору В. Грђевца (Кашић, Грђевац, 152). У говору западнобосанских њекаваца досљедно је њено свођење на *-ѣ-* (Дешѣ, ЗИГ, 80–81. и Петровић, Змијање, 60), а слично је и у: Жумберку (Поповић, Жумберак, 9), источној Херцеговини (Пецо, ГИХ, 42–43), околини Нинѣшѣ (Вушовић, ДИХ, 13), Пиви и Дробњаку (Вуковић, Пива, 21), сарајевском и дубровачком говору (в. Шурмин, Сарајевски, 191. и Будмани, Дубровачки, 158), говору њекаваца Барање (уз напомену да су овдје обични и случајеви у којима *-ае-* > *-āј-*; в. Секерѣш, Барања, 139), говору Тришѣ (Б. Николић, Тришѣ, 403) и Горобићѣ (М. Николић, Горобиљѣ, 658). Тако је и у говору западнобосанских њекаваца (Пецо, ИГЗБ I, 106) и њекаваца сењског залеђа (Томљеновић, Буњ. дијал., 587). У говору личких њекаваца биљежио сам сличне реализације као и у ѣкавским говорима те области, с тим што се уз форме са *-āј-* чешће јављају и оне са *-ѣ-* (в. код мене. Ловинац, 223, а исп. и Јагунчић, Буњ. 270).

Лу, *ирѣача е вакѡ сѣријед^ш Ма, ирѣсѣала е сѣи Бе, рђава е нѡшња бѣла ЋК, свѣ е Војводина бѣла саѡдрила Лу, слѣбѣ е шѣмо клима ГП, сѣшра е дѣн осевнѡ ЗК, шѣ е Мѣђарскѣ дѣвала ВП, шѣ е сѡриѣа и сад^ш усѡвна Кр, шѣ е шуба бѣла Лу, шѣдѣ е иѡкѡјни Мѣрко Бр, ѣндѣ е шѡ Во, хѣјдѣкѣ е бѣло Бј, шѣѣ е бѣло? Ви, шѣѣ е шѡ? Би;*

дѣ е ѣмо ПС, знѣ е ѡн ПС, имѣ е ѣн Ту, лијѣѣа е ѡна Ми, мѣѣнила е ѣ мѣи Ме, ѣа е ишло ЋК, са Бушѣвиѣа е ѣн Би, шѣ е ѡбјешена Ви, у нѡвина е ѡвѡ ПС, шѣѣ е ѡрман? Бе;

илѣдѣм кѣква ѣ Бе, нѣмѣ е Ма, облѣчила е Вр, шѣкѣ е Бј, урѣдила е Шт, шѣѣ е? Не.

У медијалним и финалним позицијама, послѣје испадања интервокалног *j*, у неким ријечима група *ae* остаје:

зѣднички Ке, зѣдно Ви СГ, зѣдно Бе Ке, зѣдно Бе, нѣли се Бр, у Сѣраеву Фр;

рѣсѣѣ Бру, снѣе Вр Шт, ѣдѣе Ми, ѣдѣе Би.

81. Секвенца *ao* се, углавном, сажима у *a*:

а) *-ao* > *a* у:

Грѣвци Па, зѣва ГП, нѣнѣ зѣвѣ Би, мѣм (< маом < махом) Би Бру Ке Фр, нѣѣк Лу, нѣѣко Би Бру ВП Ви ГП За ЗК Ма Ме Не Фр, за нѣѣко Бр, Оравац Би Га Ке Ми,¹⁰⁰ из Ораѡца Би, код Ораѡца Бр, Оравѣѣни, Оравѣѣнка Би Бр Га Дс, сѣниѣѣ/сѣниѣе Лу, сѣнѣѣе Би Ке СГ Ту;

али: *ирѡворина Бе Би Га ЗВ, Грѡвац Па, нѡколо Би ПС Фр, саобрѣѣѣѣ Га Шт;*

уз ријетко: *нѡѡѣк ВП, нѡѡѣко Би; и: ирѡворина ЛП Лу, ѣѡвоѣи ЗК.*

Чује се и: *сѡбрѣѣѣ Не, сѡбрѣѣѣнѣ шкѡла ЋК, а спорадично:*

Оровац Га, у Оровац Би биће да је аналошког поријекла (према Трнѡвац¹⁰¹).

б) *-ao* > *a*:

брѣ Би Вр СГ, дѣ Би ВП Вр Кр Ми Ту, дѣ би вола СГ, бѣѣе му жѣ Би, нѣиѣѣа јѡј је жѣ Не, зѣѣ Би Во Вр Га ЗВ ЗК ЛП Па СГ Ту, како ме зѣѣ — зѣѣ Кр, знѣ Би Бј Бру ВП Во Вр Га За ЗК Ке Кр ЛП Лу Ми Не ПС Ту Фр ШК Шт, крѣ ВП Ви Ке Ми ПС, ѣѣ Би Ви Га, ѣѣ ирѡдан снѣѣек СГ, слѣ Би Ке.

Мјестимично се, углавном при покушајима имитирања књижевног изговора, сусреће и: *дѡѡ/дѡѡ За Фр, знѡѡ/знѡѡ Га ГП, односно: дѡѡѡ ВП, знѡѡѡ Га, слѡѡ Би и сл.*

¹⁰⁰ Од Ораховац преко Ораовац (послије испадања медијалног *x*); в. РЈА, књ. IX.

¹⁰¹ Аналошко приближавање имамо и из супротног смјера, тако да се, поред Трнѡвац, говори и Трнѡваѣ. Није, међутим, искључено ни то да ово *a* мјесто *o* представља траг суфикса *-av* у придјевској основи ове именице.

82. Разнолико, али и недоследно укида се хијат у везнику као.
Исп.:

а) ка бѣк Би, ка большевици Шт, ка бунда Ту, њсѣо ка дјевѡјка ПС, ка вѣс двѡјца ГП, ка вѣше Би ВП, ка данас Бе Би Ме ЋК, ка јѡ ЛП, ка мѡло нѣшиѡ ка шѣѡфа ПС, ка двѡј Би Ке, ка ѡн Ке, ка ѡзѣиѡ шѡ ЋК, ка ѡѡѡчиѣ Би, ка сѡде Би Ке, ка сѡѣ Би Ма Ми, ка смѣриѡ се За, ка сѡѡдѡ ЗК, ка шѡј ЋК, ка у двѡрѣшиѡ ГП, ка ѡндѡ ПС;

б) ко да с ѡни ПС, ко да се нѡрод нѣчим бѡвиѡ ПС, ко да си знѡ Би, ко да смо ѡмали Ту, ко данас Ми, ко змѡј БП, ко мѣѣѣ Во, ко ѡнѡ Фр, ко ѡнѣ шѡчкиѡ ВП, ко сѡде Га, ко сѡѣ За, ко хармѡн'ику Лу, ко шѣлѣѣиѡ Не, ко шѣо ѣсу мѣни Ме, ко шѣо сѡѣ ѡвѡ нѡсѣ Во;

в) ѡдѡ каво рѡдиѣлѣи ПС Не, каво кандидатѣи Би, каво нѣкѡ гѣрѡѡ Би Фр, каѡ н-ѡнѡ Бј, каво у зѡѡаднѡј Лици Па, каво шѣо се кѡжѣ Фр, ѡлѣѣѡ каѡ ѡвѣ рѡѡѡ За, и

г) бѣѡ у кѡѣѡру као Не, као варѣника ПС, као вѡјник ВП, као ѣлѡмѡ Па, као гѡсѣѡ Бе, као гѣрѡ Бру, као данас ГП Лу, као да е свѣѣѣи Јѡван Бру, као дјѡк Шт, као дјѣѣе Бе, као јѡ Бе Би, као колѡнѣѡ ВП, као младѣѣ Ми, као ѡнѣ ѡѡѡѡѡ ПС, као ѡфензиѡ Ви, као ѡредузимаѡи Ма, као радѣника Ми, као рѡк Бр, као сѡде Вр, као сѡѣ За, као ѡѡрба Ту, као фѡл као за ѡсѣѡѣра ЋК, као шѣлѣѡ Не, као шѡс Во.

83. Према као и обично је ки: ки бѣк Би, ки вѣ ПС, ки вѡка Ми, ки гѣрѡ Бру, ки да си ВП, ки дјѣѣе Кр, ки за звѡна ЛП, ки јѡ Бј Ке, ки кѡд нѡс Лу, ки код^ш ѡѡрѡ Не, ки кѡбура зѡурѣна Бру, ки лѣсѣ Ме, ки мѣ Ту ЋК, ки мѡшко Вр, ки на Бѡѡѣ Би Ми, ки нѡ сѣрѡѡѡ Ми, ки нѣкѡѡ Бѣ-ѣѣѣ Бру, ки ѣѡу Би, ки двѡј Бј, ки ѡсѣѡлѡ дрѡѡѡ ВП, ки ѡсѣѡлѡ Фр, ки ѡѣѡѡѡ дрѡѡѡѡ Не, ки ѡрѡсѡѣ Би, ки ѡрѡсѡѡ Па, ки сѡд Во Га, ки сѡда Кр, ки сѡѣ Кр Пс, ки сѣрѡѡѡ Ма, ки шѡј вѡш ПС, ки Тѣѡѡ Би, ки шѡрѡѡ Ма, ки шѣрѣ кѡлѡѣѣѣ Ма, ки ѡ кола ЗК, ки ѡнѣ Бр, ки у ѡѡѡѡнѣ Па, ки ѡѡрза Во, ки шѣница СГ, ки шѣѡѡѡ Ви, снѡје ки снѡје ВП;

уз рјеѣе: ка и данаске ЗК Ме, ка и данѡшѣѡ вѡјска Шт, ка ѡ вѣ Ту, ка и гѣрѡ Бру СГ, ка и ѡѡѡѡр дан За, ка ѡ јѡ Ту, ка ѡ мѣ Вр, ка и Милана ГП, ка и сѡде Ту, ка и свѣѡно, ка и Сѣѡѡ Не, ка и ѡ коло ГП;

ко и гѣрѡ Бру, ко ѡ јѡ сѡде Бе, ко и мѣкѣ вѡк За, ко и Сѣѡѡ ПС;

и спорадично: каво и кѡд вѡс Фр; односно: као и нѡ Удбини Ви, као и шѣрѣѣику Бе.

84. Умјесто као да биљеѡи сам и: кѡнда данас бѣло Би, кѡнда сѣкерѡѡ ѡсѡкло ПС, кѡнда смо мѣ Би, кѡнда шѣѡѡ Ми.

85. Скупина ау се чува или разбија убацивањем интервокалног а: ѡѡѣ Би, ѡѡѡ Бру Ми, ѡѡѡѡ Ми, ѡѡѡѡ Ма ШК, с ѡѡѡѡѡ Би, јѡѡѡѡ Би ЛП, јѡѡѡ Би Га, јѡѡѡѡ Би Ме, у сѣрѡѡ Вр;

ѡѡѡѡѡѡѡ вѡјска Шт, ѡѡѡѡѡ Би, ѡѡѡѡѡ Ми, ѡѡѡѡѡ Би, ѡѡѡѡѡѡѡ Бру, гѣрѡѡ ѡѡѡѡѡѡѡ Бру, ѡѡѡѡѡѡѡ За, на сѣрѡѡѡ сѣ Не.

Спорадични примјери типа: *двоео Би Фр, развео Во* и сл., представљају новије импорте из књижевног језика.

89. Секвенца *-ији* обична је у овом или, пак, незнатно измијењеном фонетском лику *-и'и*:

у *Бесарабији Лу, њо Далмацији За, у Далмацији Би ВП Лу, у Далманицији Бру, у ошћерацији Ту, у њензији Шт, у Румунији ГП, у Русији Би Фр ШК, у Сибирiji Лу, њо Славонији Во, у Србији ЂК, сџарији Ми*;

бојаџи'и Би, у Ишћали'и Ба ГП, у Славџи'и ГП, њо Срби'и ВП, сџари'и Бе Би Га ГП Не, чи'и Би Га.

Подједнако су, међутим, фреквентни и облици у којима, послје губљења интервокалног *ј*, долази до сажимања два *и*:

бојаџиј нароџи Би Вр Ма, у Далмацији Би Ви ЗК, народ задовољни бијџо Не, здрави неј данас Бе, ко жалосни — ко кукави Би, у Ишћали Би Га, бијџо мојућни ЂК, моћни Ма, мудри Вр, најбојаџиј Во, највиђени Вр, најнесрећни Ме, најсиромашни Ма, најсџари Вр, нејослушни Би, врак је мислија о њензи Ту, њосџари Вр, сиромашни Би Ма, слаби нек ја Ту, слободни ЛП, сџари (= старији) Би ГП ЗК Ке Ма Шт, чи (= чији) Би Ви ГП Ту, њо Шлавџи Кр.

Спорадично се чује и: у *Аусџи* Во, у Далмаци* ЗК, индусџи* Ба, мојџи њензи* Ке, у њрџари* Ту, у Срби* Би*, а до сажимања два *и* понекад долази и у сантхију: *има ли одџа? Би, не би нико сџија Вр, њовџи џџмо Би Ви, џџуџили свџ ПС.*

За промјену *-ии-* (< *-ији-*) > *-и-* имам: *Илица Би Ке Ме Не и куџиџа Би Га Ми.*

90. Изговор самогласничке скупине *ио* приближан је новоштокавском стандарду, с напоменом да је уз „слаб прелазни глас *ј* између *и* и *о*” (П. Ивић, ВРј, 115), уобичајен изговор ове секвенце и с изразитијом артикулацијом секундарног *ј* (*ијо*). Наводим свега неколико примјера чији фонетизам, осим потврђивања изразитије артикулисаног *ј*, упућује и на раширеност аналошког дуљења вокала *о* у секвенци *-ијџо*, што каткад резултира губљењем *и*, односно свођењем ове скупине на *-јџо*:

бџијџо Ми, бијџо Ба Бе Би Бј Бр Бру ВП Ви Во Вр Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Ме Ми Не Па ПС СГ Ту ЂК Фр ШК Шт, џовџијџо Ке, дџбијџо ГП Па Ту, дџнијџо За, жџенијџо Бру За Не ШК, мислијџо Во, најбијџо Ме, најнијџо ЗВ, иџијџо Би, иџнијџо Ме, њрџвијџо, њроџнијџо БП, рџуџијџо Ма, разџумијџо Лу, џрџџвијџо Ту, џбијџо Би ВП Ви ЗК Кр Лу СГ, учџијџо ВП, чиџијџо Ви;

ес вџџџо? Лу, вџџџо Не; дџџџо Би Не, дџлазџџо Вр ЗВ Ме Не, дџнџџо За ЗК, забџдраџџо Кр, џсџраџџо ЗК, џсџаџџо ШК, џрџџварџџо За ЗК, џрџлазџџо Ме, џџџијџџо ЂК.

било? Не, како кд мѡѡ Бе ЗК, кд бијѡ? ЂК, кд два? Вр, некѡ вика ЛП, некѡ ѡубѡвник ГП, некѡ сѡм Бе, ѡвѡ бијѡ ѡрѡвѡиѡник Не, ѡвѡ муја сѡсѡра ПС, ѡнѡ бѡла крѡвѡиѡла Ма, ѡнѡ чѡек бијѡ ЗК, сѡмѡ ѡсѡло грѡза Ви, шѡ бијѡ ѡјѡучки гѡсѡ Ма, шѡ бијѡ члѡн ѡѡбора Ви, шѡ бѡла дѡбока Бѡсна Бе, шѡ бѡла сирѡиѡња Ма, шѡ бѡло и срамѡиѡ Во, шѡ бѡло свѡ Бј ПС Фр, шѡ ѡдре ѡрѡ За, шѡ бѡло ѡѡшко Вр, шѡ ѡдан грѡиѡ ВП, шѡ ѡдна жѡна сѡѡра Лу, шѡ свѡ срѡскѡ ЂК, ѡнѡ јѡжа Ту, ѡнѡ мѡмак Ма;

У примјеру: *нѡсѡло мѡ ѡдѡ Би, о у ѡе* добијено је промјеном $у > о$.

б) а ѡвѡ е дрѡѡ Бр, ако е за ѡѡиѡиѡ ГП, ако е каѡра Ме, ако е мѡѡ ЛП, бијѡ е вѡлик ГП, бијѡ е Сѡѡнко Ма, бијѡ е сѡѡѡ Лу, бѡло е бѡлѡ Ма, бѡло е дѡбро Ке ЛП, бѡло е и ѡѡе Фр, бѡло е ѡрѡје За, бѡло е свѡиѡ За, бѡло е свѡ сукнѡно ПС, бѡло е шѡкѡ Пр, бѡло е шѡкања Ту, бѡло е шѡ Бј, бѡло е шѡ Бру, ѡѡѡво е Бру Не, ѡвѡло е брѡиѡ Бе, ѡвѡно е шѡ бѡло Фр, дѡбијѡ е Ви, дѡбро е Бру, дѡсѡло е шѡ Ви, знѡш кѡ е? ГП, и како е свѡкѡ дјѡиѡ Бј Фр, и шѡкѡ е шѡ ГП, јѡко е ѡрѡѡѡло Лу, кѡ е бијѡ? Вр Ми, кѡ е знѡ? Фр, ко е неѡе дарѡвѡиѡ За, кѡ е шѡмо? Ви, кѡ е шѡ ѡрѡчѡ? Лу, Лѡзо е Шкѡнѡриѡ Ме, лѡко е за шѡ Бј, мѡли ѡѡѡ е ѡсѡѡ ВП, мѡло е шѡѡѡ Бј, некѡ е зарѡѡѡ Ма, некѡ е ѡзумрѡ Ба, ѡвѡ е бијѡ Дѡнѡ Врѡѡиѡиѡ Фр, ѡвѡ е бѡло сѡѡљѡно ЂК, ѡвѡ е Вѡсѡѡ Би, ѡвѡ е сѡѡ Крѡѡа Кр, ѡнѡ е рѡшѡк ЛП, ѡѡиѡло е шѡѡѡ мѡса ВП, ѡѡрло е шѡ ГП, рѡђѡло е Фр, свѡ шѡѡ е жѡво бѡло Бр, шѡкѡ е бѡло Бру Ма ПС, шѡкѡ е шѡ Бј Фр, шѡ е бѡло Ба Бе Бр Во Вр ГП Лу Не Пр Ту Фр, шѡ е лѡч Ме, шѡ е ѡрѡ ЗВ, шѡ е ѡѡѡмѡнѡѡ Лу, шѡ е ѡлѡе ЗК, шѡ е рѡка Ма ШК, шѡ е Рѡжѡѡ црѡѡа Фр, шѡ е шѡј Га, шѡ е шѡмо ВП Ке ЛП Ми ЂК ШК, шѡ е у Чѡнку ЂК, шѡ е убијѡно Би, шѡѡ е? Кр.

95. Група *оо < ол* редовно се контрахује у примјерима типа: *ѡѡ, ѡѡ, ѡѡ, ѡѡѡ, ѡѡѡ*, ѡѡѡ и сл. Незнатно смањује учесталост оваквих форми спорадично јављање облика: *ѡѡѡ ѡл Ме, ѡѡѡѡ Не, сѡѡѡ ЛП*.

Уз: у *Лѡхѡѡ Би Ке Ми*, бѡлѡжио сам и: у *Лѡѡѡ Би*.

Секвенцу *оо* забиљежио сам у примјерима: *шѡѡѡклѡ Би Фр, шѡѡѡклѡн ШК*.

96. Секвенца *уе (< ује)* обично се чува: *ѡѡрѡѡѡ Вр, ѡѡрѡѡѡѡиѡ Кр, ѡѡѡѡѡѡ Ту, кѡзуѡѡ Бе, кѡѡѡѡ Бр, навѡѡѡѡ Ке, нарѡѡѡѡ Бј, ѡѡѡѡѡ ГП, ѡѡѡѡѡѡ Ви, ѡѡѡѡ Ме, ѡѡѡѡѡ Ми, рѡѡѡѡѡ Бе, сѡѡѡѡѡ Бе Би, ѡѡѡѡѡ Бј, ѡѡѡѡ Ке, ѡѡѡѡ ли? Лу*.

Тако и у сантхију у примјерима типа: *ѡѡѡѡѡ е Бе, и мѡѡѡ му е ѡѡѡѡѡ ПС, ѡѡѡѡѡѡѡ му е ПС, шѡѡ е Би Во Вр ГП ЗВ Лу Ма Ме Ми Ту Фр ШК Шт, шѡѡ е бѡла Га Лу, шѡѡ е ѡсѡѡ Га, шѡѡ е Рѡѡѡѡѡѡѡѡ Бр*.

Свега једном забиљежио сам контракцију групе *уе* у сантхију: *ѡѡѡѡѡѡѡѡѡ мѡ кѡѡѡѡѡѡѡѡѡ Би*. Међутим, кад се зна за понашање других вокалских секвенци у оваквим ситуацијама (в. т. 80. и 94), онда ни чешћи случајеви сажимања ове самогласничке групе не би представљали изненађење.

97. За контракцију *уо > ѡ* увијек знају ови облици: *ѡѡѡѡ се Ке, зѡѡѡ Бј, ѡѡѡѡ Шт, ѡѡѡѡѡ Ба, ѡѡѡ се Би, крѡѡѡ Ви Ми, мѡѡѡѡ Би Лу*

Ме СГ Ту, *најнџ се Би Ме Ми, освајнџ За, дџијкинџ Би ВП, џдџинџ Бе Би Бру ВП Ви Га Лу Ма Ме Ми Не Пр СГ Фр, џдџинџ Би, џревернџ Вр, рџсџ Ви, рџскинџ Би, свџнџ ШК, свџнџ Га Лу, скџнџ ЗВ, сџомџнџ Би СГ, уш-шџнџ Га.*

Обичне су и форме с аналошким *-но*: *замџнџ Бру ВП, џримџнџ Ту, џромџнџ Би Бру Лу, смџнџ Ви.*

Слушао сам и: *Дџви Би Га Лу Ма, уз: Дџови Лу и Дџухови Би Га Дс.*

Група *уо* остаје у: *џџо Би Бј Бру ВП Ви Во Вр Ке Кр Ма Ме Ми Не ПС СГ ЂК ШК, а* *имам и: дџџуо Па, поред: дџџџ Би.*

ПОКРЕТНИ ВОКАЛИ И НЕКЕ ДРУГЕ ПОЈЕДИНОСТИ

Покрећино а

98. Најчешће се јавља у ГАјд придјевско-замјеничке промјене (примјери под а) и код неких прилога (примјери под б):

а) *бџа бџнићкџа Кр, из џдрнџа краја Лу, из дџнџа села ВП, кџишличкџа свџсџа ЂК, мџлџа ГП, од мџлџа сџмена ЗК, мџдџа народа Ме, нџјџрџа Бј, Јџнриџу џкџнџа Не, брџа рџженџа Га, слџџа нџсам џџџ Ту, шџмскџа рџнџка Во;*

кџа Ма, кџа џн нџшџ Вр, кџа нџ Ми, џш кџа? Би ВП Ви ПС Фр, нџкоџа Бе Ма Фр;

мџа Кр Ма, нџкџа Би Бј Бру Ви Кр ЛП Ми Ту Фр, нџкџа ЗВ, џвоџа Бе ВП Бр Бру ВП Ви Га ЗК Ма Не ПС, џвоџа Бе Би Бј Бр Ви Во Вр Га ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Ма Ме Ми Не ПС Фр ШК Шт, свџкџа Пр, свџа Ма, шџџа Бе Би Бј Бр Бру ВП Ви Во Вр Га ГП За ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Ме Ми Не ПС Фр ШК Шт, дџ шџџа ЗК, џс шџџа ШК, џвоџа Би ВП Ви Во ЛП ПС, с џвоџа СГ, џнуџа Не;

дџвџсџџ шџсџџа За, дџвџсџџџ џрџџа ЗВ, дџвџџџа Ви, дрџџџа Га, џдно дџ дрџџџа Ви, џднџа Би Бј Вр За Ке Ме Не СГ Ту Фр, ни јџднџа Ке, за џџџџа ВП, џш џрџџа ЂК;

за вријеме шџџа свџџкџа рџшџа Би ЗК, Николџ џвоџа шџбавџа Га, џ-шџџа шџџџа кџруза ЗК, џ-шџџа шџрскџа џџра Ке, џвоџа мџлџа врџка Фр, џвоџа свџџкџа рџшџа џрџџа Кр.

б) *џсџадџ Би, нџкадџ Ми, џкадџ Бј, џкџдџ Би Ма, кџдџ Бр Ви Га ЗК Ке Ма ПС Шт, врџџ зна кџдџ ЗК, кџдџ нџш? ПС, кџдџ нџ-ми? ГП, нџкадџ Ба Би Бј Бр Ви Га Вр ЗВ ЗК Ме ПС ЂК, нџкедџ Вр, нџкџдџ Би Га ГП, нџкадџ Бе Би Вр ЗВ Ке Ма Не Па Ту, нџкедџ Би ВП ЗК Вр СГ, нџкџдџ Ке Ма Фр, нџкадџ ШК, џвџџдџ Га Вр ЗК Фр, џвџдџ Ке Ме, џвџдџ Лу, џџџдџ Би Ту ШК, џшџџдџ Во ГП, свџкџдџ Ба Во Га, свџкџдџ Бру За Ма Фр, џндџџдџ Ви.*

Биљежно сам га:

а) У ДЛјд придјевско-замјеничке промјене:

вѣћоме Бру, друћоме Бе, едноме Га ГП За ЛП Ту Фр, једноме ШК, кѡме? ПС, кѡме? Ке Ма, брѣшу мѡлѡме ПС, дјѣду мѡме Вр, нѣкоме ВП, нѣкѡме идишѣру ЗК, нѣчијѡме Ту, нѣзинѡме СГ, ѡвомѣ Би Бру Во Не Фр, ѡвомѣ мѡме Ми, ѡномѣ Бру Во Не, свѡкоме Бру Ви За, свѡкѡме Не, шѡмѣ ВП Ма Фр, ћѣћи мѡме Ма Ту, ѡномѣ Бе Би ВП Вр ГП ПС СГ Ту Шт;

ѡ ѡшоме ѡбичѣју Па, на иѣчкѡме фрѡнѣшу БП, на друћоме Ви, на Кѡмѣску Мѡлѡме ЋК, у краћѣме рѡку Би, ѡ нѡвѡме Шт, у ѡвомѣ злѡ, у ѡвомѣ рѣшу Би, у ѡвомѣ сѣлу Га ЛП Ма ЋК, у Јѡнковѣ ѡнѣ Га, ѡ ѡномѣ Ке ЋК, у рѣшу иѣвѡме Бе, у живѡшу свѡме Би, ѡ шѡмѣ Бру Во Не, ѡ шѡмѣ дјѡку ЗК, ѡ шѡмѣ Во, у шѡмѣ Фр, у ѡномѣ Би.

б) У Ијд неких именичких замјеница:

с-кѡме Би Вр, ш-њѡме Би Га ЗК ЛП Ме Ту Фр Шт, с-њѡме Бе Би Га, ш-њѡме Бе Би Ке Ми СГ, чѡме Би Ви Ке, ш-чѡме Би Ми Лу Шт;

в) Код прилога *вѣћ, кад и сад*:

ѡ шѡи вѣће Ми, ѡн је вѣће далѣко Би, кѡде Би Ви Фр, сѡде Ба Бе Би Вј Би Вр Га За ЗВ ЗК Ке Кр Лу Ма Ме Ми Па СГ Ту ЋК Фр Шт;

уз једнако честе форме:

а) ѡдан друћѡм СГ, ѡдно друћѡм Бј, ѡдном брѣшу ГП, ѡдном нарѣдили СГ, ѡдном ѡ ѡдном Ви, ма кѡјѡм шѡри? Не, кѡм си иѡнијѡ? Не, кѡм ћеш дѡишѡ? Би, кѡм си кѡм? Ме, нѣмѡише мѡлѡм крѡво учинишѡ СГ, к мѡм ѡцу Ме, мѡм Би Ма ПС Фр, нѣком ѡиѡ нѡвѡце ВП, нѣком нѣишѡ ЛП, нѣѡвѡм Би Бр, ѡвом Во Вр, ѡном врѣшу Би, иѡкѡјном дјѣду ЛП, свѡком Би, свѡм јѣшу ШК, свѡм ѡцу За;

ѡ ајѡучкѡм ѡвѣ СГ, у Бѡчкѡм Грачѡцу Бру, на ѡдном брѡду ШК, у ѡдном комѡду Фр, у мѡм илѣсу Ту, у нѡшѡм сѣлу Ми, у нѣѡвѡм иѡју ГП, на ѡвом мјѣстиу Кр, на ѡном иѡложѣју Ви, у иѣвѡм рѣшу ВП, у рѣшу иѣвѡм Вр, у свѡкѡм се рѣшу иѣнѣ Бру, на шѡлијѡнскѡм фрѡнѣшу Ви, иѣричѡли ѡ шѡм Во ЋК, у шѡм слѡучѣју Бр, у ѡнуиѣрашњѡм иѣшу За.

б) с-кѡм? Би Ке, ш-њѡм Би ВП Вр ГП За ЗК ЛП Фр Шт, ш-њѡм БП ГП Ма Ме Не, ш-њѡм Бе За Не, ш-чѡм Би Бј Кр ЛП СГ.

в) вѣћ знѡ Би За ЋК, шѡ е вѣћ Би Ма, кѡд ѡлѡзи? ГП, нѣмѡ кѡи Би, кѡ-ш се шѡи? Не, а сѡд нѣмѡ Кр, и сѡд Вј Вр СГ, нѣмѡ сѡд ЋК, нѣћеш сѡд ЗВ, сѡд је лѡишѣ Вр, сѡд^ш у рѣшу Кр, сѡд^ш се рѡди ШК, а сѡи За, е сѡи Во, ка и сѡи Ту, ки сѡи Кр, ко сѡи За, сѡи знѡ Би Фр, сѡи нѣмѡ ЋК Шт, сѡ-ћу шѡи ѡкѡзѡишѡ ШК.

Спорадично: *ѡ чѣме Вр, ни ѡ чѣме Па* вјероватно је резултат аналогје, али треба имати у виду и чињеницу да су код неких икаваца из гѡспѡићког краја овакве форме доста обичне.¹⁰⁸

¹⁰⁸ По мојим теренским забиљѣшкама.

101. Осим у говору западнобосанских ијекаваца, покретно *e* сусреће се и у неким другим говорима. У централнохерцеговачком ова је појава „сасвим обична”, откуд се „највјероватније проширила и на нека сусједна подручја” (Пецо, ГИХ, 47). У неким староцрногорским говорима, пак, наставак придјевске промјене „у дат.-лок. јд. мушког и средњег рода увек је *-оме* или *-ему*”, а „никад *-еме*” (Пешикан, СКЈ, 163).

Покрејно у

102. Чуо сам га у свега неколика примјера:

данашињему дану Ми, нашој народу ПС, у нашој крају Га, свемо селу Би ЛП, њо свемо Ми, о чему? Би ЛП;

упоредо са: *у нашој крају Би Вр Га Ма, у нашој селу ВП, у нашој селу ЂК, о свемо ијијају Би, о чем ћемо иричати?* ПС, *у чем је* Би СГ, *чем то значи?* Би.

Рјеђе јављање покретног *у* може се довести у везу са честим изостајањима пријегласа у овом говору. У том случају међусловне дисимилације, које су регулисале дистрибуцију покретног *e* и покретног *у* у ријечима нашег језика,¹⁰⁹ морале су овдје чешће резултирати јављањем покретног *e*, а то је неминовно утицало и на слабљење фреквенције одговарајућег *у*.

Друје њојединосџи

103. Вокално *л > у* у свим наслијеђеним основама. Редовно је на читавом подручју: *вук, дубок, јабука, сунце* итд.

Напоредо с: *џумач Би Га Ми Фр, џумачи Ба Би ЛП, џумачији Би ВП Ви Ме, џоџумачији Бј* и сл., говори се и: *џолмак Бе Ма СГ, расџолмачији Би, џолмачији Би Ви*, итд. Ови други ликови биће да су се усталили као имитације њемачких форми: *Dolmetsch, dolmetschen*.¹¹⁰

Обавезно је: *кобасица Би Ма Ми Па ПС Бу, кобасица СГ, кобасице Би ЛП, кобасу Би Бу Га*.

104. Биљежио сам једино: *сан (< сџнџ), сџа, иза сџа, у сџу Бе Би Га Вр Вре Ке Ми Фр Ту*, а исто тако редовно је и: *џас, џса* и сл., за што исп. напомену у т. 204.

105. Некадашње *вџиџ* увијек се чује као: *џи Би Ту Фр Шт, џиџ Би Ви Га Кр ЛП Ту Шт, џиџ Бу ШК, џиџу Би Бру Во Га Ма Ту ШК Шт, од џиџу ПС, џуно џиџу За*.

¹⁰⁹ Стевановић, СХ I, 147.

¹¹⁰ Овако и Петровић објашњава њихово јављање у говору ијекаваца Баније и Кордуна (в. ГБК, 56). Проф. Ивић објашњавајући „пример *џолмач*” у Вуковом језику, претпоставља да је „позајмица из мађарског” (П. Ивић, ВРЈ, 107).

106. Доследно је и: *уддвац* Би За Кр Ма, *уддвица* Бе Би Бј Вр Лу ПС, *една баба уддвца* ШК, *унук* Би Га Кр Ме Ми Не Ту, *унука* Би Ви Га За, *унуке* Би Вр Ту, *Ускрс* Би Га Ма Не, *о Ускрсу* Бру Ма, *ушорак* Би Ви Га За Ке Ми Не ШК Шт.

Усамљено и нетипично: *вдскрснула* Шт, вјероватно је импорт из црквеног језика.

Б. КОНСОНАНТИЗАМ

СУГЛАСНИЦИ ПОЈЕДИНАЧНО

Сонанти

107. Сонант *ј*. У овим, као и у свим другим ијекавским говорима, а такође и у стандардном језику, изговор медијалног а посебно интервокалног *ј* није увијек стабилан. Судбина оваквог *ј* у секвенцама које воде поријекло од некадашњег јата (*ǰ*) видљива је из материјала изложеног у т. 16, а о, често далекосежним, редукцијама у другим интервокалним позицијама в. т. 80. и даље.

Интервокално *ј* редукује се и у самогласничким секвенцама чији је други члан вокал *и* којима, иначе, у одјељцима о судбини самогласничких група, изузимајући секвенцу *ији* (т. 89), и није посвећена специјална пажња. Тако:

1) *аји* > *аи*: *Баџић* Га, *даи* Вр, *на јаима* Би, *Кљаџић* Би ГП, *маџа* Би Ви Га Ма Ме, *Паџа* Би За, *Раџи* Би Ке, *из^с Крајинџ* ГП, *оџи сџија* (< спа-јија < спахија) Бру.

2) *еји* > *еи*: *јџина* Би ЛП, *Пеџа/Пеџа* Га, *Сеџа* Би Ми, *дај сеи сџџ* Би Ме ШК.

3) *оји* > *ои*: *Боџа*, *боџе* Би, *џрџа* Би Бру Во ЗВ Ма Не ШК;
коџи Би ВП Ви Во Вр Кр Не Ту ЂК Шт, *коџџем врајом* Ке, *моџи* Би Бј Бру Га ЗК Ке ЛП Лу ПС Фр Ми, *исџод моџџе леђа* Фр, *моџџе сџџиџину* Кр, *моџџем џрајом* Ви, *сџи су* Би Ма Ме СГ, *са сџџим* ПС, *сџије* За, *ни џџије* ни *моџџе* Би;

боџ се Би Ке Па, *боџ се* Ме, *џџиџи џџ* Би.

4) *уји* > *уи*: *Буџић* Не, *на Буџи* Кр, *куџа* Би, *муџи су* ГП, *Туџић* ЂК.

Сви се ови, као и примјери наведени у одјељцима у којима се разматра судбина самогласничких група, сусрећу и са сонантом *ј*, при чему је тешко оцијенити степен изразитости овог сонанта а још теже сразмјеру јављања ликова са *ј* и без њега. Биће да су, уз *сџџо* које се само тако говори, ликови без *ј* обичнији само у сантхијским везама, док су примјери са *ј* подједнако обични и са изразитим *ј* и с алофонским вриједностима у којима се огледају трагови дјелимичних редукција.

108. Радикално је уклоњено иницијално *j* у облицима броја (неодређене заменице) *један* и његовим дериватима, те у облицима презента помоћног глагола *јесам*:

јдан Бе Би БП Бру ВП Ви Во Вр Вре Га ГП За ЗВ ЗК Кр Ма Ме Ми Не Пр ПС СГ Ту ЋК Фр ШК Шт, *јден* Бе Би Бр ЗВ Кр Ма Ме Ми ПС Шт, *јдна* Би Ви Вре ЗВ ЗК ЛП Ма СГ ЋК Фр, *јдна баба* ШК Шт, *јдна јддина* ВП, *јдна жєнидба* Бј, *јдна здјєла* Ма, *јдна јсїїа* За, *јдна кућа* Ту, *јдна нѳ* Лу, *јдна јо јдна* Ви Вр, *јдна сєстїра* ГП, *јдна шїѳїка* Не, *јднє жсуйднїјє* СГ, *јднє јрїлїкє* Ме, *јдне цїїєлє* Вр, *с јднє сїрнє* ЛП ПС, *јдни* Ба Би Бј Бр ВП Ви Во Ма ПС ШК, *јдни и друїї* Бј, *с јднијєм* ГП Ма, *јдно* Бе Би Бј Бр ВП Ви Во Га ГП За ЗК Кр ЛП Ма Ме Не Ту ЋК Фр ШК, *јдно дрво* Да Дс Мо Па, *јдно јуїїро* Врх ГП, *јдно сєло* Бј Мо СГ, *јднѳ* Га Не ПС, *јднѳ* рѳјака Бј, *јднѳ* СГ, *јднѳк кѳња* Бе Ма, *јднѳа* Би Бј Вр ГП За Ке Кр Ме Не СГ Ту Фр, *јднѳ* За Лу, *на канїїи* *јднѳ* Ви, *н-јднѳ* нїви ГП, *у јднѳ* сѳби Кр, *јднѳм јо јднѳм* Ви, *јднѳм чдшѳм* Га, *на јднѳм брду* ШК, *јдну* Бру Ви ГП ЗК Не ПС СГ Фр, *јдну брзду* За, *јдну вчє* Ме, *јдну јддину* ЋК, *јдну кнїїу* Бј Па Фр, *јдну кућу* ЗВ Кр СГ, *јдну рїку* ЛП, *јдну рїч* Во, *јдну шѳрбу* Ма, *јдну цїру* Би Не.

јданјсїї ГП, *јданјсїїа* у кући За, *јданјсїїє* Фр;

јданїїї Би Ви Ме, *јданїїї* Ту, *јданїїї* Би Ви Ту Шт, *јднѳ* Бе, *јднѳм* ВП ГП Ке Ме, *јднѳм ја* Га, *јднѳм је* ЛП ЋК, *јднѳм ѳн* Фр, *јднѳм су бїли* Би За;

јднѳкє Ба Би Вр Га Ме Ту, *јдѳдєднѳкє* Ба;

є л д? Би ГП ЛП Ми, *є л ѳн?* Би, *є л ѳн?* Би Бј, *є л шїє?* Ме, *є л шѳ?* Бр Ке СГ, *є л у* Врнїїскѳј? Ма, *є ли кѳлїма?* ЗК, *є ли шѳкѳ?* ЋК, *єс, єс* — *бїло* є Шт, *єс вїдла?* Би ПС, *єс вїѳ* (= вїдїо)? Ми, *єс ѳнї јѳкрїшїєнї?* Кр, *єс дїрїла?* Бе, *єсам* Ба Бе Би Бр Бру БП ВП Во Вр Вре Га ГП ЗК Ке Кр Ма, *єси* За ЗК, *єси вїдїјѳ?* Га, *єси јлїднї?* Би, *єси дѳнѳсїлї?* Вр, *єси ли?* Ке Не, *єси чїѳ?* Ми, *єсмѳ* Би ВП Ви Ма Па Ту, *єсом* (в. т. 28/1), *єсїї* Ба Бе Би Бј Бр Бру ВП Ви Во Вр Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Ме Ми Мл Па ПС СГ СП Ту ЋК Шт, *єсїє бїли?* Ту, *єсїє вїдлї?* За ПС, *єсїє врїк* За, *єсїє ли?* Ба Би Ма, *єсу* Бе Би Бру Ви Га ЗВ ЗК Кр Ма Ми Пр ПС, *єсу кїшнє* Би Вр.

Истина, како то и неке потврде у разним одјелцима овога рада показују, могуће је, због све већег утицаја књижевног изговора, изложене примјере кадшто чути и у ликовима с иницијалним *j*.

109. И прилог *једва* обично се јавља без почетног *j*: *јдво* Би ВП За Ке Ми.

У другим, пак, случајевима иницијално *j* се чува:

јѳбука (в. т. 103), *јд'є/јаја* (т. 223), *јѳнє*, *јѳнєшїє*, *јѳнєшїїнї* (т. 172), *Јанїца* Би, *јѳрє* Бе Би Бр Бру Бу Га ВП За ЗК Ми Ме Мо Не ПС Ту, *јѳслє* (т. 239);

Јéја Ме Ке Не ПП, *Јé'ица* Ке, *Јéка* Ке Ме Не ПС, *Јéлача* Би ПП, *јéлић/јéл'ић/јéљић* (в. т. 168), *јéсён* Би Бр Во Га ГП За ЛП Лу ПП ШК Шт, у *јéсён* Лу, *ý јесён* Би Га Ме, *јéчам* (т. 35), *јéстии/јéдем/јéдеш* (т. 311);

Јóвица/Јóвици (т. 217), *Јóво/Јóвё* (т. 221), *Јóја* Ке Кр, *Јóкача* Ке Ме Не, *јóриан* Би Га Ма Ме, *јóрiоvаn* Би Вре Га;

јúва (т. 125), *јúжнi* Би Лу, *јúнац* Би Га Ке Ма Ми Фр, *јúшрёс* Би Га Ке Кр Фр, *јúшрёске* Би, и сл.

110. Губљење иницијалног *ј* у споменутим облицима забиљежили су и испитивачи низа источнохерцеговачких говора,¹¹¹ али се, изгледа, ово уклањање сонанта *ј* досљедније спроводи само у говорима сјеверно-далматинских и личких јекаваца.¹¹² Дешић и Петровић нпр. ову појаву биљеже само у предјелима који граниче с Ликом (југозападни и западни предјели зап. Босне и област Кордуна),¹¹³ што би могло да значи да је она продрла у ове крајеве преко говора бројних личких и далматинских исељеника. С друге стране, форме: *ёсам*, *ёси*, *ёдан* и сл. у говору жумберачких ијекаваца дошле су „prema slovenačkom” (Поповић, Жумберак, 12).

Пешикан, који је сличне ликове биљежио у неким староцрногорским говорима, мисли да се *ј* у датим формама губи због тога што „су речи које су често ван реченичног нагласка и које услед овога губе сопствени акценат подложније губљење *ј* него нормалне, наглашене речи” (СКЉ, 118—119).

Биће, међутим, да је узрок овоме и нестабилна артикулација интервокалног *ј* (остварива код ових облика у везама двију ријечи) и вено уопштавање у случајевима гдје се у иницијалним позицијама налази фонолошки релативно празно *ј*. Докази за ово могу бити: а) ограничен број лексичких јединица које знају за ову промјену, и б) досљедно чување фонолошки релевантног *ј*.

111. Финално *ј* досљедно се губи у облицима императива, у позицијама иза вокала и:

дóбi ПС, *извi* Би, *крi се* ГП, *нáбi* Вр, *нáвi* Бе, *иi* Би, *иiи*, *иá* *иi* Ме, *иdкрi* Ме Не, *иdкрi се* ГП, *иdиi* Би Ма Ме, *иdси* ЗК, *иrёбi* кdсу ПС, *кdнойё* Бе Би ПС, *убi* Би ВП, *иш* Би.

За губљење зна и финално *ј* у додиру с иницијалним *ј* из наредне ријечи:

мó-је дiиáц За ПС, *мó-је нáнá* Би ВП, *мú-је свёкар* Бе, *днá-је иcио* Би ЛП Лу Ме, *шá-је и сáш* *ýсdван* Кр, *швó-је уjáк* ПС, *дá-је áмо* Би Ту, *зашрiиá-је* Вр Ма, *ýдá-је блiжё* За, *шиiиiá-је* Па.

¹¹¹ В. нпр.: Пецо, ГИХ, 85. Вушовић, ДИХ, 21—22, Вуковић, Пива, 42, Дешић, ЗИГ, 144—148, Петровић, ГБК, 68. и Поповић, Жумберак, 12—13.

¹¹² По мојим биљежкама, једнако је често и у говору личких Буњеваца.

¹¹³ Дешић, ЗИГ, 148. и Петровић, ГБК, 68.

Иначе, *ј* се чува у облицима императива ако му не претходи вокал *и*: *бацај* За, *бој се* Би, *дај* Вр Ме Ту Фр, *закрчуј* Ви, *инверцај* ЛП, *набијај* Во Лу, *наифрај* Вр, *џво с обуј* ПС, *дсмуж* Бе, *ошкџ* Вр, *идишкџ* ПС, *ирдодџ* Вр, *рачунџ* Ви, *скрџ* Вр ПС, *слушџ* Би ВП Па СГ, *смодџ* Бе, *сиџкуј* За, *сиџрај се* Ту, *шучџ* Ма, *удџ се* ПС, *ушиџ* Ту, *чекџ* Би Шт, *чуџ* Вре Ту, *шиџ* Во, *ишиџ* Лу.

112. Протетско *ј* често је у формама: *јдиџ* Би Бј Бру ВП Ви Во ГП За ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Не ПС Ту Фр, *јдиџи* Бе Би Ви Вр ЛП Ма Ми Ту Фр ШК.

Обична су имена и хипокористици типа: *Јандрија*, *Јандре* и сл. (в. т. 217. и 221).

О секундарном *ј* између *и* и *о* в. напомене у т. 90, а о оном које настаје као резултат укидања вокалске секвенце *-ae-* у бројевима од '11 до '19 в. примјере у т. 79.

Јавља се и у примјерима типа: *ијако* Би Ви Ме СГ, *и јон је* шџкџ Бр Во ЋК, *и јон се* Би, *и јун је* Ке Вр Шт, *и ју њеџа* Би Ви ЛП Ме, те на крају прилога: *шџдај* Бе Би За ШК, *шџдај* Бе Би ВП Ви Вр Га ГП За ЗК Ке ЛП Лу Ма Ме Ми Не Па ПС СГ Ту ЋК Фр Шт, *шџј* (в. т. 338).

За јављање *ј* умјесто других сугласника потврде се наводе у одговарајућим одјељцима.

113. Сонант *в*. Редовно се губи у секвенци *дџв* у лексеми: *међед* / *међед*¹¹⁴ / *међеџи* (в. Јат, 177). Судбина његова у континуантама старијег *вџџк* видљива је из примјера датих у т. 340, а о судбини *в* у секвенцама *сџв*, *цџв* в. т. 172.

Обично је и: *ође*, *ођека*, *ођика*, поред рјеђег: *оџе*, *оџека* *оџика* и сл. (в. Јат, 177—178). Спорадично се сусрећу и ликови са секундарним протетским *в*: *овџе* Шт, *овџе* Кр, *овџе* *браџиџе* Би.

Њихова спорадична појава вјероватно је последица упрошћавања, иначе фреквентног, израза: *џво овџе* (*овђе*).¹¹⁴

114. О губљењу *в* у облицима лексеме *човјек* исп. податке у т. 20. Упрошћавање медијалне секвенце, *џв* потврђено је и у: *обајешиџјац*, *обајешиџјни*, *обејешиџјац* Вр.

За неке друге случајеве његова нестајања материјал се наводи у т. 172 (в. примјере за групе *џл* и *џљ*).

115. Као и у неким другим говорима,¹¹⁵ и овдје се сусреће паралелизам форми: *овдале* Бр Ке, *овдале* Бе, *овдолџ* Ту, *овдалџ* Би ВП Га ЗВ Ма Ме, *овдџд*¹¹⁴ ЗК Не, *овдџда* Бр Вр Га ЗК Фр, и: *овдалџ* Би Вр Ме, *овдале* Бр Ме, *овдалџ* Бе Би Бр Ке СГ, *овдолџ* Ту ЋК, *овдолџ* Бј За Не ЋК, *овдџд*¹¹⁴ Бј За Не ЋК, *овдџда* Би Ту ШК.

Ријетко се чују форме типа: *овдале* Фр, *овдолџ* Пр.

¹¹⁴ Исп. о томе: Ивић, Посавски I, 205. и Пецо, ИГЗБ I, 244.

¹¹⁵ Уп. нпр. Дешић, ЗИГ, 143.

116. Укупно узевши данас је гласовни лик *црвен* чешћи, али ни ликови типа *црљен* нису необични. Исп.:

црвен Га СГ, *црвенā кѝа* ГП Шт, *црвенā кѝа* Фр, *црвенē кѝе* ПС, *црвенē кѝе* Бе Ма ПС Пр Шт, *црвенē чѝаје* Би ПС, *црвенī шѝкови* ПС, *црвенō Вр*, *црвено* Бру Вр; *нѝшѝа се црвѝши ки рѝђа* Бе, *црвѝнī се* Фр; и: *црљен* Лу, *кѝа црљенā* ПС, *црљена* Фр, *црљенē* СГ, *црљенē крѝе* Вр, *црљенōм ђлѝкѝм* Кр, *црљено* Би Га; *црљенī се* Вр.

Преовлађивању ликова типа *црвен* допринио је, без сумње, све већи утицај облика који у овај говор продиру из књижевног језика.

117. Према њем. Wirtshaus, овдје је свуда: *бирѝија*, *бирѝиш* и сл.

Случајеви спорадичног прелаза *в > ј* у: *јѝина* ЛП Ту, *јѝино* ЛП СГ Ту, *јѝиненице* ЛП Ту и дисимилационој форми: *јѝленица* Ту, интересантни су само као фонетска појединост која је некад била далеко распрострањенија. Данас су већ преовладале лексичке јединице *клѝк* и *крѝч*, односно: *клѝчина* и *крѝчана*.

118. Потврде за секундарно интервокално *в* дате су у т. 81, 82, 83, 85. и 87. Овакво *в* јавља се и у облицима: *ѝеѝрѝеуље* (= петроуље, петролеј) Би Га Ме, *ѝеѝрѝеуљка* Би, *ѝеѝрѝеуље* Би Ма Ми Фр.

У Во је обично: *ѝѝква*, а у ЛП: *баѝва*, на *баѝви*. Другдје је редовно: *ѝѝка* Би Вр ЛП Ма Ми СГ Ту, *баѝа* Би Ви Во Вр ЗВ Ми ПП СГ, с тим што је у неким насељима у сјеверозападним крајевима (ПП нпр.) умјесторијечи *ѝѝка* чешће у употреби лексема *црѝѝња* (*црѝѝѝња*).

О употреби сонанта *в* умјесто сугласника *х* и *ф* в. т. 125а и т. 131/1.

119. Сонанти *л*, *н*, и *р*. Чешћим палаталнијим изговором сонаната *л* и *н* испред високог вокала предњег реда *и* (в. т. 168—169) овај говор знатније одудара не само од стандардних прилика, већ и од ситуације која влада у неким ијекавским говорима у непосредном сусједству (уп. нпр. Дешић, ЗИГ, 169—171).

У т. 95. наведени су неки примјери за спорадично чување сонанта *л* на крају ријечи и слога. Обично је и: *зѝселак* Ми, *сѝлце* Би ГП Пр ЂК Фр, у *нѝшом сѝлцу* ЂК, а спорадично се чују и облици: *ѝѝбел* Би Ма, *ѝѝбел* Би Бру, *јѝѝѝр* и *ѝѝбел* Бру.

Знатну фреквенцију имају и форме: *зѝселак* СГ ЂК Ту ШК, у *зѝсѝлцу* Би Лу Ту.

Према *сѝѝѝна* имам из Лу: *сѝѝѝлна*.¹¹⁶ Другдје је, иначе: *сѝѝѝлна* Бе Би Га ЗВ Ке Ма Ме СГ.

120. Сонант *р* се често губи у формама: *кѝмѝјѝр/кѝмѝјѝр*, а кадшто и у ликовима: *кѝмѝјѝр/кѝмѝјѝр* (в. Драгичевић, Јат, 168).

Примјери наведени у т. 54. и т. 164б показују да и ови говори на цијелом подручју знају за пријелаз *же > ре* у: *мѝрем*, *мѝреш* и сл., од-

¹¹⁶ Вјероватно под утицајем говора сусједних чакаваца; в. Финка—Павешчић. Бриње, 37.

носно да су на највећем дијелу личког јекавског простора обични облици типа: *ддренѐм, ѿорѐни, изрѐни* итд. Објашњења в. код проф. Белића (Фонетика, 117) и проф. Пеце (ГИХ, 41).

121. Сонанти *љ, њ* и *м*. Изговор ових гласова исти је као и у књижевном језику, а једино им је дистрибуција (као, уосталом, и других сонаната и консонаната) кадшто другачија. Ни то није, у поређењу с приликама у другим јекавским говорима, неки лички спецификум, изузев што је, можда, понека црта мање или више изразита. О томе ће, међутим, бити ријечи на другим мјестима, а овдје само скрећем пажњу на то да сам пријелаз финалног *м* у *н* (чакавски утицај)¹¹⁷ забиљежио само у неколика случаја у ЛП: *нѐ знѧн, мѧслѧн, ѡрѧчѧй се с нѧѧн*, и једном у Лу: *нѧсан*. У обадва ова насеља, међутим, далеко су обичнији облици с очуваним финалним *м*, а у осталим пунктовима такви су ликови обавезна појава.

Одрични облици: *нијѐсам/њѐсам/нисам*, ипак, у бржем говору могу се чути у свим насељима с дјелимично редукованим финалним *м*, при чему је тешко оцијенити да ли је та реализација типа *-м* (*нијѐса^м, њѐса^м, нѧса^м*), или типа *-н* (*нијѐса^н, њѐса^н, нѧса^н*). У таквим ситуацијама понекад долази и до краћења дугоузлазног акцента: *њѐса^м* Би Бру Лу ШК, *ниса^м* Га ПС ШК.

122. Секундарни сонанти. О јављању секундарних сонаната *ј* и *в* било је ријечи у т. 112. и 118. За друге случајеве дајем ове напомене:

а) Секундарно *л* обично је у: *дѧмлије* Би Ви Га Ке Ма Ми СГ, а чују се и форме у којима се *л* умјесто *н* јавља као посљедица даљинске асимилације: *лумѐрѧ* Би ГП Ту, *јѧйленица* Ту.

б) Секундарно *н* забиљежио сам у: *ѡреко Дѧлмѧнцијѐ* ЗК Па, *кѧнди-сѧли* СГ, *није кѧндисѧ* Би Кр Не Фр, *ѡрѧндјѧй* Би Бр Бру Во Вр Ке Кр Ту, *ѡрѧндјѧдѧѧ* ШК.

Обични су и облици типа: *дѧклѧн, дѧдалѧн, дѧѧлѧн* и сл.

Н је редовно и у: *нѧѧ Би Ви СГ, свѧј нѧѧ Би, ѡ нѧѧ Би Кр*,¹¹⁸ а за појаву као да > *канда/конда* в. примјере у т. 84.

в) Фреквенција сонанта *р* појачана је чешћим јављањем паразитског *р* у: *брѧѧврѧци* Би ЗК, *брѧбрѧзлука* Ма, *брѧдкѧљ* Ви, *брѧ-шумѧ* Би СГ Ту, *брѧж-њѧ* Бр Ви СГ, *брѧ мѧјкѧ* Бе, *брѧс сѧла* Кр, *брѧс чѧвѧ* СГ, *брѧс шумѧ* ЗК.

Према *ѡрѧрѧѧѧѧѧ/ѡрѧрѧѧѧѧѧ* спорадично се остварује: *ѡрѧрѧче* (= *ѡрегаче*) ПС, док узрок јављању *р* у *ѡрѧѧрѧѧѧѧѧ* (т. 118) може бити и уопштавање погрешног изговора ријечи страног поријекла.

¹¹⁷ За пријелаз финалног *м* у *н* исп. Могуш, Чак. нарјече, 79–82. и тамо наведену литературу.

¹¹⁸ О почетном *н* у *нѧѧ* в. Белић, Фонетика, 141.

Грџмила/ѣрџмила (< гомила < могила) = хрпа камења Би Бру Га Ке Ми ПС СП, пак, биће да је *р* добила према *ѣрм*, што је подстакнуто и потребом да се посебна нијанса значења изрази и посебним обликом.¹¹⁹

Потврде за секундарно *р* у оквиру партикула у прилошким формама дају се у т. 338. и т. 340.

г) Секундарно *љ* слушао сам у: *ѣѣкља* Би, *ѣрѣљаче* Бе ЛП, и дисимилационим облицима типа: *Љѣмац* Бу, *Љѣмица* ВП, *љѣмица* (= нијема жена) ВП ЗК, у *Љѣмачкој* Бру ВП ЗК.

д) Секундарно *њ* у: *лѣкињѣ* Би Бру, *лѣињѣ* ПС.

е) Секундарно *м* у: *ѣкѣѣмбар* Би СГ, *ѣрѣмјед*¹²⁰ Би Бј Га, *ѣиѣѣм пѣишѣ* Кља'ићи Фр, *скѣром* Би ВП Ке Кр Ме Ту.

123. Биљешке: а) О утицајима других асимилационих и дисимилационих процеса на дистрибуцију сонаната у овом говору в. т. 151. и 172.

б) Уп. и податке које за судбину сонаната у говору јекаваца удбинског краја даје Д. Павлица (Удбина, 377—379).

Суѣласник *х*

124. О присуству ове фонеме у говору личких јекаваца данас већ може бити ријечи, али само као о спорадичној појави коју намеће интензиван утицај књижевног језика. Ријетке потврде за фонему *х* биљежио сам, углавном, само у првим тренуцима разговора са информаторима када они, по правилу — због чињенице да разговарају с непознатом особом — чешће употребљавају стандардне ликове ријечи, или бар оне за које вјерују да су стандардни.¹²⁰ Иначе, одсуство овог сугласника из консонантског инвентара овог говора је евидентно. Исп.:

1) *х*- > \emptyset :

ѣѣѣи Би Вр Ма Ми Не, *ѣѣѣѣ* Ма, *ѣѣѣѣи* Би, у *ѣѣѣи* Би Ми;

ѣѣѣк Бру ВП ЗВ ЗК Ту, *ѣѣѣк* ЗК Лу, *ѣѣѣкѣ* Бру Вр За Кр ЛП Ма, *ѣѣѣке* ЗВ Пр СГ, *на ѣѣѣке* ВП, у *ѣѣѣке* Шт, у *ѣѣѣке* Вр ЗВ ЗК, о

¹¹⁹ Исп. за ово и: Касумовић, ИБР, 435.

¹²⁰ Најчешће сам у таквим приликама, како то и неки примјери у појединим одјелцима овога рада показују, слушао *х* у фреквентнијим лексичким јединицама које се свакодневно употребљавају: *хѣљада/хѣљѣда*, *хрѣна*, *Хрѣѣи*, *Хрѣѣѣи*, *Хрѣѣѣкѣ*, *хрѣѣѣѣ* итд. Међутим, кад су у питању лексеме чији је „живот” у најтјешњој вези с минулим и већ ишчезлим формама живота, онда се оне и у тим ситуацијама редовно јављају у облицима без консонанта *х*. Новију форму *хѣљина* (= „одећа женска . . . која се носи поврх рубља”, РМС, књ. 6, 710) употријебиће нпр., не тако ријетко, у свом говору и најпробранији информатори, али се лексеме *ѣљина* и *ѣљинац*, које означавају старе одијевне предмете, никад не могу чути у ликовима са сугласником *х*.

ајдџуку ЗК, ајдџици ВП Вр ЗВ Кр Ме Ту Шт, ајдџици Га, ајдџицима СГ, у ајдџицима ЗК, у ајдџичком, ајдукова СГ, ајдуковали ЗВ, ајдуковашти Кр, ајдџици ВП;

аљина Би Га Ми, аљину Га, аљинац Би ВП Кр Ту Шт, аљинце ЛП ПС СГ Фр, аљинци Вр ЗК СГ Фр;

аџамбаша ВП Кр Ту Шт, џо е аџало ПС;

ељда Во ЛП СГ;

Ерцејовинџе, Ерцејовину Ке, у Ерцејовини ВП, Ерцејовци Бр;

иљадџа, иџи иљадџа, иљадџу (в. т. 35), иљеда, иљеде, иљеду (в. т. 33);

лаџ Би Лу, џ лаџ Пр, у лаџу Бе Би Га, лаџна вода Ми, лаџно Лу, лаџи Би Во Кр Ту;

лаџе Би Бру Га Лу ПС, лаџа Би Ма;

лаџ Бр, лаџа Би Бр ГП Не Ту, лаџа Би Вр Ту;

џџбар џџац Кр, џџа Би Ми ПС, џџали Би ВП Ке, џџили Ма;

раџа Би Ви Лу, раџе ја Во, раџи ЛП, раџи Ме СГ Ту, раџиџо ШК, раџили се Би Ви СГ Ту Шт, раџим Ме;

раџиџи Би ВП Во Вр Га ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Ме СГ ПС, раџиџа ЗК ЛП Фр, на раџиџе Би Бру Фр, раџиџи Би Бру ЛП Шт, на раџиџима ЛП, раџиџина Би ЗК;

рџашти, џо рџашу Би Лу;

Рџаш Фр, за Рџаша ПС, Рџаша Кр, Рџаши Кр Фр, Рџашница Кр, Рџаџка Лу;

на рџу Би Ви Ми СГ;

је ли рџа (= хрома) Вр, раџа Би СГ;

џе Ке Кр ЛП Ме, џе Би За Ке, џе ли? Би Ме Ма Ми Ту ЂК Шт, џеџо Бе Би Во Ме, џеџе Га ЗК, џеџи Бе Би Бј ВП Ви ЗК Ме Ми ПС Ту ШК Шт, џџу Бе Би Бј Бр Вр ЛП СГ ЂК ШК Шт;

ајџ Пр Ту Фр, ајџе Би Бј ВП Ви ГП Кр ЛП Лу Ма Ми Ту ЂК Фр, ајџе Бе Би Бј Вр ЗК Ке ЛП СГ ЂК, ајџеџе Ме, ајџи Фр, ајџе ГП ПС Ту.

2) -х- > џ:

из Врџовина Кр ЂК, у Врџовина ЂК, за врџо Би, на врџу Во, ира (< граха) Бе Би Бру ВП Вр ГП ЛП Ма Не, Граџици, Граџовац Па, ираџорина Бе Би Га ЗВ, ираџа (< грџхота) Бе Би Бј Га ЗВ Лу Ма Ме Ту, Доџи Би Га Ма Лу, Дуџови Лу, маџне Би, Ораџац, из Ораџаца, Ораџани (в. т. 81), за иџиџиџаре СГ, иљџина Бе Би Ви, иљџе Бе Би Вр Лу Ме Ту, иљџи Лу, оџи сџиџа Бру, џ-сџира/џ-сџира (в. т. 78), у сџирау Вр;

њџеви, џџеџе, џџе, џџа, џџе итд. (в. т. 265);

врџа Би Ма Ту, врџи Бе Би, изврџа Би Ма СГ Ту, џџа сом Бе Би ЗВ ЛП;

заајџуџиџо се ЗВ, џоајџуџиџо ЗВ;

оладе Бе, олади Бе Би Вр ПС, оладије се Би, оладила Во ЛП Ме, оладим Бе;

йунѐ Би Ме Ми, йунѐм Би Га;

саранили Би Ви ЗК Ту ЂК, сарањени ЗВ;

скра се Би ВП, краиши Би Бру ВП Ви Лу Ми.

3) -x > ø:

вр Би Ви ЛП Ту, идѐмо у Вр Би Фр, Црни вр Би Пр, на Црни вр Би, ирд Би Би Бј Бр Бру Ви Во Вр Га ГП ЗВ Ке Лу Ма Ме Ми Не ПС СГ ЂК ШК, кру Бе Вр Кр Ме Ми, већи ма (= мах) Би Ма, слу ЗК, сира Би Кр;

њи Бе Би Бру ВП Ви Во ГП За Кр Лу Ма СГ Ту Фр ШК, њи је Би Не Фр, њи ири ГП Кр Ма Не, шесѝ њи Не, за њи Вр Ке, и њи Бру, код њи Га, на њи Би Вр Ту Фр, од њи ВП Га Кр Ту, око њи ГП, иредѝ њи Га, ирекѝ њи Би, у њи Би Ме;

бѝаши људи Кр, добри савѝаи Мл, има лѝи свѝкѝ Фр, љѝи цѝра За Мл, кои сѝака љовѝрљивѝ Вр, дѝ кућа ирѝи Фр, близо колѝ иредѝи ЗВ;

бѝѝ би ја Во Кр Фр, ја би вѝлѝ Не, ја би дѝ Би, иѝио би ше убиѝо Бј, ја би ВП ГП Ме, кад би ја Бј, нѝ би ја Би ГП Ми ПС Фр Шт, ја је дѝиѝу Фр, ја крѝну Ви, ја се иѝдиѝо Ми, реѝо Би ГП Ми ПС Фр Шт, уби ја ЗК;

нама Би Ке, дѝма Би Бј Бр Бру ВП ГП ЗК Кр Лу ПС Ту Фр;

ѝовр куће Би Ми Фр.

Обиле примјера за губљење финалног x, поготово оног из флексионих наставака, наводим у појединим одјелцима Морфологије.

125. Сонанте *v* и *j* у хијату и, аналошки уопштене, у другим позицијама умјесто старог *x* записао сам у:

а) бѝва Бе Би Га ЗВ ЗК Ке Лу Ме Ми ПЉ, бѝво Вјд ВП, дѝван Би Во Вр ЛП Ме Ми СГ ЂК, јѝва Би Вр Га Ма Ми, крѝв Бе Би Бр Вр ЛП Лу Ма Фр, крѝва Би Вр Ке Кр Лу Ма Ми Ту, крѝвѝ ШК, кѝвѝр Би Кр ПЉ СГ Ту, дѝр-кѝвѝр Кр, с кѝвѝрма Кр, кѝвариѝа Во, с кѝвариѝама Ви, мѝва Би Бе Бр Бру Вре Га Ке Лу ПС Шт, мѝвѝ Би Га Ке Ме СГ Ту ЂК Шт, дѝв Бе Би, дѝва Би Га ЛП Лу, рѝво Би Вр, рѝвом Га, сѝве Би, ѝо Сѝ-ваји Не, ѝва Би Вр, ѝво Би Бру Га За ЗК Ми Не ПС Ту, ниѝе ни хѝва Би;

ѝлѝв Би Ме Не, ѝлѝва Вр Ке Ми Шт, Милан ѝлѝви Би, сѝв Би Ке Не СГ, сѝва Би Га Лу, сѝвије ЗВ, сѝвљи ВП Ма;

кѝвѝ Бе Би Бру ЛП Ма, кѝвѝј Би Бру Га Ту, кѝвала Би ЗК Ке Ту, кѝвале Би Ви Ми Пр ШК Шт, кѝвали Би Бру Га, кѝвало Би Ме, кѝваиши Бе Би Бр Бру Лу Ма Ме Ми СГ, мѝваиши Лу, ѝвѝ Би Лу Ми ЂК, скѝвѝј Би Ви За ПС, скѝвала Би За ПС, скѝвѝм Ма;

б) Бѝјаћ Би ЂК, у Бѝјаћ/у Бѝјаћ Би Ке, из Бѝјаћа Би Ми ЂК, у Бѝјаћу Би Ке Ми Фр, мѝѝија Би Во Кр, мѝѝију Ви ЛП ПС, мѝѝови Би, мѝѝѝр Би Га ЛП Лу СГ Ту, Чѝја, Чѝји Лу;

виѝорѝо се Би Га, виѝорѝи Би, нѝ дѝја Ми.

Суиласник *ф*

131. Процеси његова враћања у консонантски инвентар говора личких јакаваца представљају новије појаве које на различите начине усмјеравају утицаји књижевног језика и говори урбаних средина, а потпомажу специфичности лексике у којој се ова фонема јавља (ријечи страног поријекла). На то да је, не тако давно, констриктив *ф* у овим говорима дијелио судбину фонеме *х*,¹²² јасно упућују:

а) Ластавичина категоричка тврдња с почетка овога вијека по којој „glas se *f* malo kad *џ*је”,¹²³ и

б) Говорно стање у једном дијелу ових говора (лапачко подручје) у вријеме мога дјетињства.

Због још увијек живих супституција: *ф* > *џ* и *ф* > *в*, ни данас се не може говорити о стабилном положају фонеме *ф* (в. т. 14), али је перспектива јасна: с изумирањем старијих генерација и домаћаји ових супституција биће сведени на ниво факултативних и спорадичних појава.

Забилежене потврде:

1) *ф* > *в*:

вдбрика Би ЗВ Ке, *вџда* Би, на *вакулиџиу* Бру, *вџмилија* Ми, *вџмилије* Ви, *вџмилију* Ви Ке СГ ЂК, *вџмилју* Ви, *виџер* (= фирер) Кр, *Виџума*, из *Виџумџ* Лу, *виџања* Би Вр Ма, *виџање* СГ, *виџкал'ића* ГП, од *вџиш* Бру, *вџриш* Вр ЂК, *вџриш* Ма СГ, *вџриша* Би, *вџриши* Бе Ма, *вџриши* Би, *вџриши* СГ, *вџриши* Ма, из *Врањускџ* Ма, у *Врањуској* Кр Ма, у *Врањускуј* Кр, *Врањџ Јосија* ВП, *Врањџ* Ме СГ, *Врањџ* Би ВП Ви ЗК Ке ПС СГ, за *Врањџ* Бе Би ЗК Ми, од *Врањџ* Ми, *џџру* *Врањџ* ЗК, на *Врањџ* СГ, *Врањџиш* Би Ту Фр, *Дџџи* *Врањџиш* Фр, у *Врањџиш* Би Ту Фр, *вџиш* Бе Би Вр Га ЗК Ке ЛП Лу Ма СГ Ту ЂК, на *вџиши* Ке, *вџишија* Бе Би Во Вр Га ЗК ЛП Лу Ту, *вџишије* Вр ЗВ Лу Ту, *вџишију* СГ, *вџишијама* ЛП, *куџлов* Би Вр, *куџлове* Вр, *новџка* Би, *овџзивџ* Па, *овџџир* СГ, за *овџџире* Бру;

виш *нарош* Ма, *виш* Га ГП Лу,¹²⁴ *вишџџ* Ту, *вишџ* Ма СГ, *вџишџак* Би Ке СГ, *вџишџу* *варџенику* Бе, у *Врањџишџевџ* *драш* Ту;

вџли Би ЗК Ма, *вџлиџо* *сом* Бр, *вџлило* Бру ЗК, *вџлиши* Кр СГ, *вџрбџ* Вр, *вџрбале* Ма, *вџрбало* Би Вр Ма СГ, *вџрбаш* Бе, *зџвџиш* Би Ма, *шџрџџи* се Кр Ми, *шџрџџи* Кр, *шџрџџи* Би Кр, *џџам* се Би Лу, не *џџа* се Ма Ту ЂК, не *џџише* се Би Ви Вр ПС ЂК.

2) *ф* > *џ*:

Вџкуј Бру, *више* *Вџкуја* Би Бру, *више* *Вџкиа* Би, из *Вџкуја* Би Не, *Кулен* *Вџкуј* Ма Не, од *Вџкуја* Бе, у *Вакуј* Бру Га Ке Не, у *Вџкуј* Би, у

¹²² О томе да се може говорити о повезаности судбина ових двију фонема у већем броју наших народних говора в. код П. Ивића (Правци развоја, 177) и Пеце (ЦХГ, 205–209. и ИГЗБ I, 241).

¹²³ Ластавица, Кореница, 755.

¹²⁴ Осим у служби одређеног облика придјева *џиш* овај се облик често употребљава и у значењу *иш* (*једнак*, *налик*). Нпр.: *виш* ли је *џџа* (Би ГП Ма).

Африкаше

133. Само ријетким појединостима у дистрибуцији и недоследним јављањем фонеме *s* у неколико изолованих посућеница разликује се систем африката овога говора од прилика које се сматрају стандардним.

Тако се, уз данас преовлађујуће: *Мађарска* Би ЗК Не Ми, *Мађарској* ЗК, *Мађари* Би ВП ЗК, у говору најстаријих житеља сусрећу и фонетизми: *Мајари* Бру Шт, *Мајара* Ма.

Једнако, уз обичније: *жандар* Би Во Лу, *жандар* Би За, *жандара* Ма, *жандара* Бру, и-*жандара* Би, *жандаре* Бру Вр Вре Ме, *жандаре* Не, *жандари* Би Вр ЗВ Ма Ме, *жандари* Ма, *жандари* Га, *жандари* ПС, *жандару* За, *жандарима* Ту, *жандарме* Не, у *жандарма* ЗВ ЗК, *жандамерија* ВП, и ликови: *јандар*, *јандара* Бе, *јандара* Бе Бру, *јандари* ВП Бе Га ЗК Не, *јандари* Бе Бру, *јандарима* Бру, у *јандарма* ЗК.

Двојство у наведеним ликовима, зна се, „резултат је мијешања утицаја страних језика” (Дешић, ЗИГ, 206).

134. Мјесто *ђ* изговара се *ј* у: *јдсјоја* Би Ви Ме, *Великој Гдсјо’ини* Ма, *око Госјд’инѐ* Би Ми ЂК, а у: *Јурјево* ЛП, *свѐиѐ Јурјевѐ* само при опонашању говора католика.

Ђ мјесто *и* обично се јавља у облицима именице *ђѐм* (= мармелада) Би Бр Га Ми, што се може објаснити чињеницом да је „ова ријеч (. . .) управо у том облику примљена (. . .) из говора оних који не разликују *и* и *ђ*” (Пецо, ИГЗБ I, 192).

На сличан начин могуће је објаснити и фонетизам облика: *ћѐк* Би Ме ПС, *ћѐкови* Би Га Шт, док је досљедно *ћушур* Би Бру Бу Ви Вр Га За Кр Ма Ме ПС Ту ЂК, уравнио под утицајем аустријског војничког језика.¹²⁶ Интересантно је, међутим, да се презиме *Љушур* увијек изговара с консонантом *ч*.

135. И именица *шубара* почешће се јавља с иницијалним *ћ*: *ћубара* Би Га Вр СГ ЂК, *ћубаре* Би ПС. Ако није преузет из дјечијег говора, овакав фонетизам наведене именице могао се јавити и према формама именице *ћуба*.

Као и у говору ијекаваца Баније и Кордуна,¹²⁷ и овдје разнолики ликови облика (-)јод доприносе чешћем јављању африката *ђ* и *ћ*. Исп.:
ђе идђ било Би, *који идђ* Би Ке, *оклен идђ* Ке, *ђе идђ^б* Вр, *кад идђ^б* Ке,
ђе идђ Вр ЗК Ке, *чим је идђ мдиѐ* Бе, *ишио идђ* Ви, *ишидиоћ* Би;

и: *ђе се идд* Кр, *ђе идш* Би Во Кр Не, *који идш* Би, *ку си идш* ЛП, *ишио идш* Ви.

136. Палатализовани оклузив *к* у ријечима преузетим из турског језика замијењен је досљедно на читавом подручју африкатом *ћ* у: *ћѐ-мер*, *шећер*, *заидћерини* и сл. Лексема: *идћер*, *заидћерини* итд. ушле су,

¹²⁶ Шјамундић, Имотски, 71.

¹²⁷ Петровић, ГБК, 70.

међутим, у овај говор у новије вријеме посредством књижевног језика, а раније су овдје преовлађивали германизми: *цукар*, *цукрица*, *идцукриши* и сл., који се и данас чују у говору старијих становника.

Непознати су, с друге стране, ликови типа: *кейен*, *ћеса*. Увијек је: *кейан* Вр ЛП, *кейен* БВ Би Вр ЗВ ЛП Ма Ту ЋК, *кейениши* Бе, *Кейениши* Би, *кџа* Бе Би Бј Бр Бру Ви Вр Га За Ма Ме Ми Па ПС ЋК Ту Шт, *у кесу* Би Га, *мејинџе се ба*са у *кџу* Не, *кџе* Би Бј СГ Фр.

Обично је, такође, и: *јелендар* Бе, *јендаре* Бе Бр Па, *јердари* Би За ПС, а само спорадично могу се чути покушаји опонашања књижевног изговора: *ђендар* СГ, *ђердане* Шт.

Изложени примјери упућују на сличност рефлекса палатализованих турских оклузива *к* и *ј* у говорима личких јекаваца и западнобосанских шћакаваца. То је, свакако, природна посљедица путева којима су ријечи оријенталног поријекла доспјевале у овај говор. Главнина њихова преузета је управо из говора сусједног муслиманског становништва, с којим су лички јекавци — у периоду заједничког живота на личком тлу, а и послје — били често у контакту.

137. Африката *s*, осим у познатим случајевима асимилационих прилагођавања у примјерима типа: *биљас би се ијадāj нџијо* у *вџ* Ма, *дијас би ме убијо* За, *ијлас ја бџи* Би, обична је и у изговору неких романских позајмица, али само у говору јекаваца ширег појаса југоисточне Лике:

брџна (= звоно које се ставља на стоку) Би Га ЗК Ма, *брџниши*, *брџница* Би, *брџна* Би Ми, *брџне* СГ, *цџрса* ВП, *цџрсе* Би Бру ВП Га ЗВ Ма СГ, *цџрсејина*, *цџрсејину* Ма, *цџрсу* Би Ма.

С овим се може повезати и Дешићево *цџрса* из говора ијекаваца западних и југозападних дијелова зап. Босне,¹²⁸ а све скупа са јекавским говорима сјеверне Далмације гдје је, по свој прилици, морало бити жариште појаве.¹²⁹

Форме са *s* спорадично се сусрећу и у говору јекаваца западне и сјеверозападне Лике: *брџна* ЛП Ту, *брџну* Лу, уз далеко обичније ликове ових лексема са *з* мјесто *s*:

брџна Лу, *брџна* Лу Ту, *цџрза* Во Лу, *цџрзе* Во.

Ликове: *брџонза*, *брџна*, *брџне* забиљежили су и Финка и Павеших у говору брињских чакаваца.¹³⁰

Сугласници *к* и *ј*

138. Недосљедно спровођење алтернација ових сугласника по првој палатализацији биљежио сам испред неких деривационих наставака:

а) *-ејина*: *кврјџина* Би, *крушкџина* Га Ви, *јушкџина* Бр, *сјџру-јџина* Ви;

¹²⁸ Дешић, ЗИГ, 171–172.

¹²⁹ Југоисточни дио Лике настаен је, углавном, становништвом чији су преци „и великој сеоби око 1700.” дошли овамо „од Клина и Вукovice” (Павичић, Сеобе, 291).

¹³⁰ Финка—Павеших, Бриње, 23.

поред: *драждѝ(и)на* Би СГ Фр, *кврждѝина* Не, *ѝушчѝина* ВП, *сѝруждѝина* Би Ма.

б) *-ерина*: *крушкѝрина* и *ѝушчѝрина* Би.

в) *-ина*: *бакина* Вре, *ѝраїина* Ма, *свакина* Би;

уз обичније: *бачина*/*бичина* Би Га СГ Шт, *вучина* Бе Би Вр За Лу Ми ПС Шт, *нара̄мчина* Би Ке, *ѝра̄жина* Ви.

г) *-ић*: *сокић*, *сокић* Би Ме;

према: *бичић* Вре ЂК, *ѝучић* Би, *ћачић* Га, *мдмчић* Ви За.

д) *-ица*: *Ндӣица* и *рукица* на читавом подручју, уз не мање фреквентне форме *нджица* и *ручица*, а слична би се констатација могла дати и за дистрибуцију ликова: *мајчица* и *мајкица*.

Имам и: *Ра̄дѝјкин чбек* Би, *Ра̄дѝјкин син* Бе Ми, поред: *мајчин сине* Би Бј ГП ШК.

Према: *мајка*, познато је само: *мајкин* Бе Би ВП Га Лу СГ Ту ЂК.

139. Сибиларизоване форме придјева *јѝднѝк* данас су већ случајност. Исп. ријетко: *јѝднѝци* Ми и преовлађујуће: *јѝднѝки* Би Бј Бру Га ГП Кр Ма Ме Ми ПС СГ Ту ШК.

За честа јављања других десибиларизованих облика уп. т. 230.

140. Дисимилацијом $k > \bar{i}$ у: *сока̄ӣ* (тур. sokak) Би Бру Бј Бу Га За Кр Ми Ту Шт, и $k > \emptyset$ у: *русѝк* (њем. Rucksack) Би Га Ми Не СГ ЂК Ту.

О неким другим појединостима везаним за употребу велара k и i в. материјал у наредним одјељцима овога рада.

Остали суїласници

141. Артикулационе карактеристике осталих сугласника углавном су исте као и у књижевном језику. Рјеђе посебности у артикулацији и нешто друкчијој дистрибуцији посљедица су различитих асимилационих и дисимилационих прилагођавања и о томе ће бити ријечи у сљедећим одјељцима рада. Овдје, пак, наводим само неке појединости о којима тамо неће бити говора.

142. У вези с билабијалнима b и \bar{i} напомињем да се у свим крајевима говори (вјероватно према јужноњем.): *ѝѝѝар* (књ. њем. *Butter*), те да се \bar{i} спорадично чује и у: *дѝсиѝурѝн* Ви, што се може повезати с префиксом *об-* и асимилацијом по звучности.

Факултативну појаву представљају и форме типа: *ѝѝѝѝн* Би ГП, *ѝо ѝѝѝѝну* Би.

ка-ће она? Кр, днб ка-ће бййи Бр, ку-ћеш тйи? ЗК, са-ћѣ уни Кр, са-ће у шкблу ГП;

исид-црквѣ Не, кд-црквѣ За Фр, о-цимѣнѣв Би Ма;

о-чдѣд ѡб? Би Вр ПС;

йо-цѣком Би;

г) сонанта ј:

д-јѣрѣс Би.

Овакве редукције, међутим, нису обавезне. Чување *д* у споменутим редукцијама испред *б*, *ж*, *з*, *ђ*, *и* и *ј* забиљежио сам у примјерима: *идд* *буквѣм/идод* *буквѣм* Би Ми Ту, *од ждѣв* Би Ма, *дд жалосѣи* Ме, *од зѣмѣ* Ке, *да е дд злѣи* Бру, *йрѣд зору* Вр, *код Бурѣ* Би ПС, *изнад ѡмѣјѣ* Би, *'дд јуѣрѣс/од јјуѣрѣс* Би Ви, а за друге случајеве в. потврде у т. 165.

Иначе, сви наведени примјери — они са *д* (*й*) или без њега — могу се чути у говору једне те исте особе, што значи да је говорна ситуација, са свим чиниоцима који је у датом тренутку чине специфичном, одлучујући регулатор у дистрибуцији споменутих ликова.

146. Фреквенција сибиланта *с* појачана је одсуством глаголских облика типа *йоменуѣи*. Овдје је, наиме, обично: *сѣдмиѣнѣи* Ви Фр, *сѣдмиѣм ѣа* Бе Бру Кр ЛП, *сѣдмѣнѣ* ПС, *сѣмѣнѣ* Би СГ, и сл.

Познато је и: *сѣрдѣшак* Би Ви Га ЗВ Кр Ма Ме ЋК, *сѣрдѣшка* За ЗК СГ, *сѣрдѣшкови* Да, поред: *йрдѣшкови* Бј, *йрдѣшкѣвѣ* Га, *йрдѣшкове* Бе Би Ми Пр Фр Шт.

Тако и: *сѣуѣж*^м Би Га СГ, *сѣуѣш* Би Бру ГП Ми, уз: *йуѣж*^м/*йуѣш* Врх За ПС Ту.

147. Имам у материјалу и неколико примјера за пријелазе *с > ш* остварене даљинским асимилацијама и дисимилацијама:

йѣшошѣ Ке, *йѣшошѣма Фр*, *сѣшѣѣине Па*.

148. Обавезно је: *осуѣшѣи* Би Вр Не, *сѣшѣ се* ВП Га, *йосуѣши* Би Ви Кр Ми Фр и сл., а једнако и: *сѣдѣжина* Би Ми Ма СГ, *сѣдѣжѣр* Би Га ЛП Ма СГ Ту итд. Даљинском асимилацијом, међутим, стабилизована је форма: *шѣшањ* (= суво лише) Би Ми.

149. Даљинским асимилацијама остварују се понекад и пријелазѣ *з > жс*:

Жѣложѣница За, у *Жѣложѣници* Ту, *јѣжѣчина* Би, *ймѣ дѣбру јѣжѣчину* Ма, *йѣвѣжѣче* ПС.

Дисимилационо *ж > з* чуо сам у: *Зѣжѣл* Фр.

150. Према њем. *Schiene* овдје су формиране двије лексичке јединице — различите и по гласовном склопу, и по семантици: (1) *жѣња* = „гвоздени обруч којим се стежу и држе наплаци на точку”,¹²² и (2) *шѣна*, *шѣне* (чују се и форме с палатализованим *н*: *шѣње*) = трачница, трачнице.

¹²² РМС, књ. 6, 958.

формама типа: *ђе, бђе* и сл., облицима именица: *међеџи, неђеља*, те глагола *виђеџи, зајдвидиђеџи* (уз: *видиџи, зајдвидиџи*). Од овог стања одударају једино прилике у говорима југоисточне Лике гдје је јотовање секвенце *дџ* знатно досљедније спроведено. Тамо су нпр. обични и облици типа: *ђеџер, ђџд, ђџца* који су у осталим крајевима, углавном, познати у нејотованим формама: *дјеџер, дјеџд/дјеџи, дјеџца* (в. карту 2).

155. Секвенца *џџ* јотује се досљедно у облицима са основом *џџр-* (*ђеџраџи, ишеџраџи*) и облицима помоћног глагола *хијеџи* (*ђеџи, ђџо, ђџла*).

Ту су и форме: *леђали, долеђаџи*, уз оне типа: *леђиџи, леђиџла*.

Више о томе, као и о резултатима јотовања секвенце *дџ*, в. код мене у Јату (стр. 177—179).

156. *С* као резултат новог јотовања слушао сам чешће само у: *сџџра* Бе Би ВП ЗК Кр Лу, лексеми која се, и иначе, јавља у разноликим гласовним ликовима: *сџџра* Би Ви Лу СГ, *сџџра* Бе Би Вр За Ме ЊК, *шџџра* Би За Ке Шт, *шџџра* Бе, *шџџра* Ви Кр Шт, *хџџра* Вр.

Примјери: *с'дрни вџџру* Бе ЗК и *ос'дјџј* Би Ма, представљају факултативне појаве које су добрим дијелом условљене говорном ситуацијом и природом поруке у датом тренутку. Такво ће бити и *с* у изразима за вабљење и гоњење стоке: *вд'с, вдлис, кравис, дјс* и сл. који се често чују свуда у Лици.

Облици типа: *класје, осје* нису се нашли у мом материјалу.¹³⁶

157. Јотовано з забиљежио сам само у: *џџџра* Би Вр.

158. За групе *-зј-* и *-сј-* у облицима придјева *козји* и *џасји* имам ове потврде:

кдзји Би Бру СГ, *кдзје кдчџи* Ви СГ, *кућерак џаси* ЊК, *џасјом ндјом* Ма, *џасју маџџер* Не.

Слична је и судбина група *-жј-*, *-чј-*, *-шј-* у примјерима типа:

бдџџи Би СГ, *бдџџје* Бе, *бдџџја, бдџџје* ШК, *враџџи* Би СГ Ту, *враџџје* Ми, *кодџи* Га, *кодџије* Ке Ме, *шџџчи, шџџчије* Би.

Група *жј* редовно остаје у: *дрџџја* СГ, *дрџџје* Би Бр ВП Га ГП Ке Фр, за *дрџџје* ГП.

159. На ограничене резултате јотовања секвенце *сџ* (*бџеџа, џџџок, џџди/џџџи* итд.) и одсуство јотовања у секвенцама *зџ* и *џџ* указао сам и у Јату (Драгичевић, Јат, 179), а на то су раније упутили и други испитивачи ових говора.¹³⁷

160. Судбина група *бј, вј, мј, џј* је оваква:

а) Групе *бј, вј, мј, џј* < *бџ, вџ, мџ, џџ* редовно се реализују као *бљ, вљ, мљ, џљ* у примјерима типа: *џрџбље/џрџбље* (в. т. 51), *џрмље* Би Га

¹³⁶ Имам само: *ос* Би Бру Га Ме Ми, *оси* Би Бру и *клас/класови* Би Ми Фр.

¹³⁷ Ластавица (Кореница, 754) и Љ. Наранчић (Дољани, 119).

ЗК Ке Па Ту, *здрале* Бе Би Бј Бр ВП Ви Вр Га ГП ЗК Ке Кр Лу ЛП
Ма Ме Ми ПС СГ Ту Фр, *кръле* Би Бр Вре Га Ми СГ, *крълами* Вре
и сл.

Уз рјеђе: *дѣвлѣч* Би Ту, што је, вјероватно, новија инфилтрација,
обичнији су на цијелом простору облици: *дѣвѣч* ЗК, *дѣвѣч* Би Ви Ми,
кръшка дѣвѣка Би СГ, *Дѣвѣк* Би Ту, *Дѣвѣков*, *Дѣвѣкова*, *Дѣвѣци* Ту,¹³⁸
односно: *дѣв*ји* Га, *дѣви вѣйар* Би, *дѣви свиња* БП Лу, *дѣвју лѣзу* ЗК Ма,
кръвѣм чѣдулѣм Би, *рѣиѣ крѣвиѣ* Кр, *рѣиа крѣвѣ* Ба.

б) Скупине *бје, вје, мје, њје < бѣ, вѣ, мѣ, њѣ* у главнини случајева
остају неизмијењене. Редовно је: *бѣжсѣи* Би Во Га ГП ЗВ ЗК Кр ЛП
Лу Ма Ме ПС СГ Ту, *вѣра* Би ВП Га ЗВ Ма Ме Па ПС СГ Ту Фр,
вѣру ШК ЗВ, *мѣра* Би Бру Га За ЗВ ЛП Лу Ма СГ Ту, *њѣсма* Би Бј
Ви Га ЗВ ЗК Ма Ми Мл Не Па ПС ЂК Фр и сл.¹³⁹

У зрмањском крају, међутим, обични су облици: *њлѣсак, њлѣска,*
њлѣском ЗВ ЗК, а није непознато ни: *њлѣшкѣ* ЗК.

У Би сам једном забиљежио форму: *заѣрмѣиѣи*.¹⁴⁰

161. Уз изложену грађу иду и ове напомене:

а) Честа јотовања сонаната *л* и *н* у позицијама испред дугог *ѣ* могу
се објашњавати природом рефлекса дугог јата у овом говору (чешићи
једносложни изговор), затим аналошким угледањима на сличне лексичке
форме у којима је до јотације долазило испред *је* као рефлекса кратког
*ѣ*¹⁴¹ и већом погодношћу ових сонаната за палатализацију.¹⁴²

б) Ниску фреквенцију случајева у којима долази до јотовања сек-
венци *сј* и *зј*, ограничене домете јотовања дентала *ѣ* и готово потпуно
одсуство примјера за јекавско јотовање лабијалних сугласника треба
доводити у везу с непревремелим стањем које је карактерисало говор
херцеговачких исељеника у вријеме њихових првих већих миграцио-
них помака, те чињеницом да су говори главнине миграционих скупина
које су у личким крајевима рашириле јекавски говор рано отргнути од
матичне зоне као жаришта иновационих импулса. Нешто радикалније
зрмањске прилике лако се дају објаснити природним везама овог југо-
источног предјела у Лици са областима сјеверне Далмације.¹⁴³

¹³⁸ В. и Наранчић, Дољани, 119.

¹³⁹ В. и низ других потврда за рефлексе кратког *ѣ* саопштених у Јату (Драги-
чевић, Јат, 173—174).

¹⁴⁰ Ластавица је почетком овога вијека констатовао да се „*уз trpljeti, svrbjeti,*
gmljeti govori (. . .) češće i trpiiti, svrbiti, gmliti” (Ластавица, Кореница, 754). „док је за
данашње стање карактеристично да код поменутих глаголских облика преовлађују
форме с аналошким *и*” (Драгичевић, Јат, 180).

¹⁴¹ На ову могућност скренуо ми је пажњу проф. С. Вукомановић.

¹⁴² Исп. о томе и: Пецо, Пром. непалатала, 168—170.

¹⁴³ У јекавским говорима сјеверне Далмације јекавско јотовање је знатно дос-
љедније спроведено него у говору личких јекаваца. Исп. Бјелановић, Буковица, 24.

в) Неке недоследности схватљиве су и из других разлога. Дешић је уз облике типа: *дѣиѣ, кѣзи, крѣви, ѣдси* итд., забиљежене у говору западнобосанских ијекаваца, навео и констатацију по којој „у овим придјевима није ни могло доћи до јотовања, пошто су уопштили наставак *-ији*, а не *-ји*”.¹⁴⁴ Овако би се могли објаснити и слични примјери из говора личких ијекаваца, укључујући и главнину потврда за чување секвенци *жј, чј* и *шј*. Данашње мјестимично: *кѣзјѣ кѣчѣиѣ, дѣиѣју лѣзу, крѣвѣѣм чѣдулѣм, ѣдсѣѣм нѣѣѣм* и сл. може бити и посљедица честих редукција неакцентованог вокала *и* (в. т. 72).

г) У двојству ликова типа: *нѣћѣк/нѣиѣјѣк*, треба, прије свега, гледати два слоја лексичких инфилтратата. Нејотоване форме представљају старији нанос преузет на једном од ранијих станишта,¹⁴⁵ а понеке, као нпр. *дѣјѣк/дѣјѣк* могле су се усталити и под утицајем црквеног језика. Јотовани ликови преовладали су у новије вријеме, а ушли су у овај говор посредством књижевног језика.

РВФЛЕКСИ ГРУПА *ST' (*SK'), *ZD' (*ZG')

162. За старије *st' (*sk') овдје је готово уравнато *шиѣ*:

ѣдѣиѣиѣ Би Во ГП ЗК Лу Ма Фр, *дѣвѣриѣиѣ* Би Га Кр, у *дѣвѣриѣиѣу* Пр, *зѣвѣриѣиѣ* Бе, *кѣѣиѣниѣиѣ* Бе, *Кѣѣиѣниѣиѣ* Би, *кѣсѣиѣиѣ* Би Вр Га ЗВ Ма СГ Ту, *кућѣиѣиѣа* Па, *кућѣиѣиѣа* Кр, *Кућѣиѣиѣ* Би Га СГ Ту, *лѣжѣиѣиѣ* Ме, *дѣиѣиѣиѣа* Би Во ПС, *дѣиѣиѣиѣ* Бе Би Бру Ви Во ЛП Ме Ми СГ, *код дѣиѣиѣиѣа* Ме, на *дѣиѣиѣиѣ* Вр, на *дѣиѣиѣиѣу* Бе Би Ви Ту, *Пѣдѣлиѣиѣиѣу* Фр, *сѣвѣрѣиѣиѣ* Бе Би Не ПС;

ѣуѣиѣѣриѣа Би, *ѣриѣиѣиѣ* Би ЗК Ма СГ, *ѣриѣиѣиѣиѣ* Ке Ми, *иѣиѣѣиѣ* Би ЛП Ту Фр, *иѣиѣѣиѣиѣу* За, *иѣиѣѣиѣиѣ* Би Ме, *иѣиѣѣиѣ* Кр, *иѣиѣѣиѣѣм* Би Ви Ма, на *иѣиѣѣиѣу* Би Га;

ѣриѣиѣиѣ Би ГП, *ѣриѣиѣиѣиѣ* Бр ЋК Шт, *зѣиѣиѣиѣ* Бј Вр Ма, *ѣиѣиѣиѣ* Би Бру Ме, *ѣиѣиѣиѣу* ВП Ви Га Кр СГ, *ѣиѣиѣиѣнѣ* Би.

Уз ријетке примјере опонашања књижевног изговора: *ѣуѣсѣиѣ* Га, *ѣуѣсѣиѣиѣа*, *ѣуѣсѣиѣиѣ* ПС, уобичајено је такође: *зѣиѣуѣиѣиѣиѣ* су Ме Не, на *ѣуѣиѣиѣиѣ* ГП, *наѣуѣиѣиѣиѣѣѣ* Ма, *наѣуѣиѣиѣиѣиѣ* Ви, *ѣуѣиѣиѣиѣ* Би Во Вр Лу ШК, *ѣуѣиѣиѣиѣ* Ке, *ѣуѣиѣиѣиѣѣѣ* Би Ке, *ѣуѣиѣиѣиѣиѣ* ГП, *ѣуѣиѣиѣиѣиѣѣѣ* Би Ке, *ѣуѣиѣиѣиѣиѣиѣ* Би, *сѣѣуѣиѣиѣиѣа* Би Ма.

Само уз обичније: *кѣриѣиѣиѣиѣ* су Би Вр ЗК Ту, *ѣѣѣкѣриѣиѣиѣѣѣѣ* Ме, *ѣѣѣкѣриѣиѣиѣѣѣѣѣѣ* вала Бру Га Ме, *ѣѣѣкѣриѣиѣиѣѣѣѣѣѣѣѣѣѣѣѣ* Ме, *ѣѣѣкѣриѣиѣиѣ* Би Ми, *ѣѣѣкѣриѣиѣиѣиѣ* Кр,

¹⁴⁴ Дешић, ЗИГ, 164.

¹⁴⁵ Овакве су ликове дијалектолози забиљежили у подоста наших говора.) Поред у чакавским и неким староштокавским икавским (в. Белић, Фонетика, 126 налазимо их нпр. у говору ијекаваца западне Босне (Дешић, ЗИГ, 163), Баније и Кордуна (Петровић, ГБК, 74), В. Грђевца (Кашић, Грђевац, 155), ијекавскошћакавским говорима источне Босне (Брзовић, ИБД, 137–138), а, такође, и у говору личких икаваца (моје теренске забиљешке).

юкришћавати Би СГ Шт, сусреће се спорадично и: *юкришћавā* Ви, *юкришћавала* Кр СГ, *юкришћавати* Ви, *юкришћала*, *юкришћен* Кр.

163. Старије *zd' (*zg') рефлектује се, такође, досљедно у *жд*, или прецизније — тако је у неколико потврда које сам успио прикупити за ову слабо фреквентну скупину:

жвижда (= пиштаљка) Би, *жвижди* Би Бру Ма ПС Ту Шт, *жвиждио* Би, *мјжина* Би Га.

Овако је, ако се може вјеровати подацима које сам прикупио путем анкете, и у Бу За Кр ЋК. Потврде за *жђ* нигдје нисам забиљежио, а не наводе их у свом материјалу ни Љ. Наранчић,¹⁴⁶ ни Д. Павлица.¹⁴⁷

164. Напомињем и следеће:

а) Секвенца *ши* потиче од старијег *џт* у: *юшишен* ВП, *юшишена* Би ЛП Лу Фр Шт, *юшишени* Га ЗК Кр Пр ПС, *юшишива* Ке Кр ПС, *юшишавали* Вр ПС, и секвенце *st* у посућеницама типа: *ширџмац*, *ширџмци* Би Ви Га, *шишмак*, у *шишмаку* Бру Ке Фр и сл.

б) Гласовним путем добијено *жд* у облицима презента и императива глагола (-)и*наши*¹⁴⁸ биљежио сам само у говору неких насеља у околини Врховина и Оточца: *дждженем* БП За Ту, *джджене* БП Врх За Ту, *дожддени* Врх За ПЉ СП Ту, *одажджене* ПП, *одажддени* ПЉ ПП.¹⁴⁹

Тако би, по подацима којима располажем, требало бити и у брињском крају, али због тога што нису довољно провјерени допуштам да би тамо (макар понегдје) стање могло бити и понешто другачије. Ако ни због чега, оно због чињенице да су данас, на цијелом овом простору у снажној експанзији облици типа: *ддренем*, *изрени*, ликови који су уобичајени у говору јекаваца највећег дијела Лике: Исп.:

ддрене ЗВ ЗК Ке СГ, *ддренем* Га ЛП ПС Шт, *ддренемо* Би, *ддренеше* Бру, *ддренеш* Ви Дс Ме Не, *дорени* Би, *ддрену* Би Ми, *изрене* Бј Ми, *изренем* Бу Кр, *изрениш* Шт, *изрени* Бе ЋК, *изрену* Би Фр, *нарениш* Бу Кр, *нарени* Би, *ддрене* ВП, *одрени* Би Бр Бро ГП, *ддрену* Вр Дс Не ШК, *юрени* Би Бру ВП Ма Па ПС Шт, *идрену* Би, *сарени* Би Ми.¹⁵⁰

Прилике у оточком крају, са *жд* у облицима презента и императива глагола (-)и*наши*, могу се довести у везу са сличним приликама у говору ијекаваца Баније и Кордуна, а и с онима у неким црногорским говорима. Исп.: Петровић, ГБК, 72. и 116, Пешикан, СКЉ, 129, а в. и Ђупић, ГЂ, 59. и 207.

¹⁴⁶ В. Дољани, 117.

¹⁴⁷ Ул. Удбина, 379–380.

¹⁴⁸ Белић, ИСХ/2, 17.

¹⁴⁹ В. и дждженем, дожддени, саждени код Љ. Наранчић (Дољани, 117).

¹⁵⁰ У Ластавичином материјалу уз: *ддренет*, *порени*, налазимо и: *ожденет*, *прождени* (Жореница, 756). Биће да су ови други облици забиљежени само у оним кореничким насељима која гравитирају према Врховинама гдје се овакви облици чувају и данас. Распрострањеност једних и других форми презента и императива глагола (-)и*наши* видљива је, иначе, из података датих у карти 3.

ДОМАШАЈИ АСИМИЛАЦИЈА ПО ЗВУЧНОСТИ И МЈЕСТУ ТВОРБЕ

165. Резултати асимилација по звучности су близу границе која би се могла назвати максималном — и кад се ради о додиру сугласника унутар једне ријечи, и кад су у питању везе ријечи типа:

брес чавла СГ, *ис Книна* Га Шт, *ис кола* Ме, *ис кола* Лу, *ис Круји* Би Га Ми, *ис Куле* ЛП ШК, *ис куће* За ПС, *ис Пђеи* ЗК, *ис Плавна* Ма, *ис Подише* ВП, *ис ши* куће Кр, *ис шои* Бру ШК, *ис Трубара* Не, *ис цркве* Вр, *ис Црне Гор* СГ, *исош* цркве ЂК, *каш* урасца Кр, *каш* шу Ме, *код* куће Бру Во Вр ГП За Ке Кр Ми Не СГ Ту, *кош* цркве Лу ШК, *крос* шу шужу БП, *нис* шоље Ма, *ош* кдјс Би Ту, *ош* Коренице Би, *ош* кучина Бру, *ош* иша Фр, *ош* идкбјнк Сиве Би, *ош* сламе Ви, *ош* сирница Би ВП, *ош* сукна ЗВ ПС, *ош* шифуса Ба ПС, *ош* чеја Би, *ош* Шкоре Бр, *шош* крвеш Ви, *уреш* кућу ЛП, *уреш* иочаиак ГП, *уреш* сјаријем Га, *уреш* Турцима Па, *уреш* челе ЗК, итд.

Ово, разумије се, не треба посебно коментарисати ако се зна да је асимилација по звучности „аутоматска гласовна законитост”.¹⁶¹ То што, ипак, у општој пројени стоји детерминатив *близу*, произилази из настојања да се данашње стање што је више могуће прецизније фиксира. Јер, чињеница је:

а) Да се, макар и спорадично, јављају и реализације типа: *двдсџи*, *шридсџи* (в. т. 60), односно: *из чшав* *Лик* ВП, *кад се шрџа* Лу, *кад ирџе* Шт, *код шди* Бурана Ту, *код шрџа* Ма, *од шди* ЗВ, *од Франко-иан* Лу, *од Шаб* Не, и

б) Да су одступања знатно чешћа у оним везама ријечи кад се безвучни сугласник на крају претходне ријечи прилагођава звучном сугласнику на почетку наредне. Обичан је тада паралелизам и у класичним обрасцима: *з блџом* Би Кр / *с блџом* Би СГ, *з брџа* Ту / *с брџа* Кр Ту, *з џав* СГ / *с џав* ЗК Ма, а тако је и у другим случајевима. Ово се, нема сумње, мора довести у везу са честим десоноризацијама финалних сугласника у овом говору (в. т. 173).

166. Од резултата асимилације по мјесту творбе истичем само да су обична прилагођавања типа:

брџ *њ* Ма Ту, *брџ* *ни* Бр Ви СГ, *иш* *њ* Би Ке Не, *ме-ш-чин* Бе Лу Ту, *мен-ш-чин* Бе, *нџ-ш-чим* Бј Фр Шт, *ни-ш-чим* Би, *ш људима* Би СГ, *ш људма* Ми, *ш њм* Би ВП Вр ГП За ЗК ЛП Фр Шт, *ш њма* Бе Би Бр Бру Ви Вре ГП ЗК Ке Кр Ма Ме Не Па СГ Ту Фр Шт, *ш њме* Би Га ЗК ЛП Ме Ту Фр Шт, *ш њом* ВП ГП Ма Не, *ш њоме* Бе Би Ке Ми СГ, *ш њум* Бе За Не, *ш њри* Би Бру Кр ПС Шт, *ш чим* Би Бј Кр ЛП СГ, *ш чиме* Би Лу Ми Шт, и сл.

За неке друге случајеве исп. грађу изложеноу у т. 172.

¹⁶¹ Јовић, Трстеник, 66.

167. Из примјера датих у т. 145. видљиво је да се, не тако ријетко, као крајњи резултат асимилација у везама двију ријечи јавља и губљење сугласника који се једначи. Ова појава није ограничена на $\bar{u} < \delta$:

vŭ-ŭa ŭdŭ Вр, *ŭđ-би ме ŭбијо* Не;

бре-шŭмѣ Би СГ Ту, *и-Срба* Би, *и-Србијѣ* Бе, *ŭ-школѣ* Би ВП ЗК СГ, *ŭ-шѣлѣ* Ма Ми, *ŭ-Шѣрбѣцѣ* Би, *ŭ-шумѣ* Би ВП ЛП Ме Не, *кро-сд-вину* Ма, *крд-шуму* Во Ма ЋК.

Примјери, видимо, показују да до оваквих редукција у везама *ѣроклитѣика+акцентѣоѣна ријеч* долази без обзира на то да ли је извршено преношење акцената на проклитику. Дабогме, редукције су чешће ако је преношење извршено.

О ПАЛАТАЛНИЈЕМ ИЗГОВОРУ СУГЛАСНИКА

168. Овакав изговор карактерише нарочито сонанте *л* и *н* у позицијама испред вокала *и*. Ти се сонанти у том положају реализују често као мање или више палатализовани гласови *л'* и *н'* (примјери под а), а неријетко се у таквим ситуацијама остварују и чисти сонанти *љ* и *њ* (примјери под б). Палаталнији изговор сонаната *л* и *н* сусреће се и у случајевима гдје је артикулација самогласника *и* слаба или је, пак, *и* у потпуности редуковано (примјери под в). Дакако, да се при том сусрећу и многобројна одступања (в. примјере под г), али је чињеница да палаталнији изговор ових сонаната у наведеним позицијама представља доста честу појаву. Исп. примјере:

а) *брѣшѣул'ице* Вјд Лу, *дѣв ѿдл'ића* Бе, *вишкѣл'ића* ГП, *врѣшил'ицу* Шт, *ѣрил'ици* Бру, *ѣрл'иће* ПС, *ддл'ина* Бј, *из Ддл'инѣ* Би Ке Ми, *у ддл'ини* Би Ви Не, *Дрѣкул'ићи* Вре ЋК, *жѣл'ица*, *жѣл'ицу* Би, *јѣл'ић*, *јѣл'иће* Фр, *кѣбл'ић* Лу, *кѣшл'ић* Ма, *крѣшил'ица* Би Га, *круздл'ица* Бе ЗВ Ма, *кул'ина* СГ, *из Л'икѣ* Би ВП, *уз Л'ику* ВП, *за Маркел'ицу* ПС, *Мил'ица* Ма, *дѣрл'ицу* ВП, *Пѣвел'ић* Ви Ма, *Пѣвел'ића* ПС, *ѣдл'ицу* Ме, *ѣл'иће* Лу, *Пѣл'ице* Бр, *ѣул'ица* СГ, *рѣл'ица*, *рѣл'ице* Бе Би, *сѣдл'ица* Би Во Не, *сѣдл'ицу* Кр, *на сѣдл'ици* За, *шѣбал'ица* Би Ви Вр СГ, *ѣвал'ица* Вре, *ѣл'ица* Ту, *ѣл'ице* Га, *шѣл'ицу* Би;

вѣл'икѣ Не Шт, *вѣл'икѣ ѣрѣи* Кр, *мл'и ѣосѣдине* ЗВ;

вѣл'и Не, *врѣшил'и* ГП Ма, *ѣрѣбил'и* Ке, *ѣрл'ила* Вр Ке, *досѣл'или* Би ЗВ Ке, *завѣл'ићи* ЋК, *коѣвал'и* (= окопавали) ГП, *насѣл'ила* Кр, *насѣл'или* Бр Га Кр Шт, *осѣл'или* Кр, *оѣсѣл'или* ВП, *ѣл'ићи* ПС, *ѣѣдл'ило* Ви;

како *ѣдл'иц*, *иѣѣ ѣдл'иц* Би;

у Бун'ићу и *Шаламун'ићу* ЋК, *ѣрѣн'ица* ВП Во Ке, *ѣрѣн'ице* ВП Ма Ми, *ѣрѣн'ицѣ* ВП Ви ШК, *на ѣрѣн'ицу* ШК, *земун'ице* Ви, *зидѣн'ице* ЋК, *јѣдин'ице* ГП, *Јѣван'ићи* ВП, *кѣн'ица* Би Вр ПС, *кобѣн'ица* Не, *кубѣн'ицу* Бру, *кубѣн'ице* Ке, *за Корѣн'ицу* ПС, *око Корѣн'ицѣ* ЋК, *у Корѣн'ици* Би,

Прийн'ића Ке, *сан'ице* Би Ке СГ Ту, *сиумен'ицу* Ке, *хармун'ика* Лу, *цилан'ица* крѣ ВП, *шен'ица* Би ЛП Ме Ту Шт, *шен'ице*, *иен'ицу* Ма;

бун'иши Бе, *идн'или* Би Ке ШК, *идн'иши* Ке, *иун'иши* Не, *иун'иши* Ке, *доидн'или* Кр, *наидн'иши* Не, *одврн'иши* Би.

б) *јелић* Би Ту, *маљи* вршак Фр, *маљине* (= малине) Би Ма, *маљић* Би ЗВ, *маљића* СГ, *маљићи* Ма СГ, *Пављицу* Ме, *идљице* Би ГП Ма Ми Не ЋК Фр, *иуљице* Вр СГ, *Туљић*, *Туљићани* Ма, *шињелић* Би Бру Ту;

врайњице Би, *ирањицу* Би Бру Па, *Дањић* Би, *земунјице* Ви СГ, *Јованјић* Би Не, *Ловињац* ГП, у *Ловињац* Ви, *иенјица* Вр Ма.

в) *вршил'цу* Шт, *зайал'ли* Не, *идљице* Би Ке, *ирдс'цу* Вр ЛП, *ирдс'чанца* СГ, *сидл'ца* Би Ке ПС Ту;

бран'ли Не, *іран'ца* Бе Ке, *ірац'це* Ке, на *ірац'цу* ШК, на *иу ірац'цу* Бру, *кобан'ца* Не, *срдан'ца* ЗК, *цилан'це* ВП, *иен'ца* ШК.

г) *волићи* Би, *вршилица* Би Вр, *вршилицу* Не, *іерілицу* ВП, *ірушајна* Бе Лу, *ірушолина* ЗК, *ірушодна* ЛП, *ддлина* Би Бј, из *ддлине* Бр, *јелић* Би, *каблић* Би Во Ма Ме, *кодјић* Бе Би Ви ЛП Ми Шт, *крешћалица* Би Ви Ми, *круздлица* Не, *кулина* Би, у *Ліки* Во Ке Не Фр Шт, у *Ліци* Бру ВП Га ЗВ Ми, *Мйлица*, *Павелић* Би, *идјићи* Би Ви Во Га ГП За Ке Кр Ма Ми Ме Не ПС СГ, *ирдс'ца* Во ЗВ Ма СГ, на *сидлицу* Кр, за *сидлицу* Не, *идболица* Би СГ, *улица* Би Не ПС;

вѣлика шидѣица Вр Фр, *вѣлики момци* Кр ЗК Ту;

вѣли Ба Бе Би Бј Бр Бру ВП Ви Во Вр Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр Ма Ме Ми Не Па ПС СГ Ту ЋК Фр ШК Шт, *врайици* Би Ви Вр Га ГП За СГ, *ірабили* Би, *досѣлили* Би Вр ПС, *насѣлили* Бру ЗК ЛП, *иалиши* Би Ту Шт;

Бунић Бу Кр, из *Бунића* Би, *іраница* Бе Ми ПС, *земунјица* Би, у *једици* Ма Ту Фр Шт, *каница* Би ЗВ Лу Ма СГ, *канице* Бе Вр ЛП, *кобаница* Га, *кобаницу* Бру, *колунјица* ВП, *Корѣница* Би Бј Ву Врх ПС ЋК Ту Фр ШК, *иѣница* Бе Би Га ЗВ ЗК Кр ЛП Лу Ма СГ Шт, *иѣнице* Ма Ту, *иѣницу* Бе Би Во ЛП;

бунјиши ВП Ке, *иднили* Би Ке ШК, *иуні* Бе Би Ви ПС Ту, *идтаиши* Би За ЛП Шт, *иднли* Вр ГП, *іроіунила* ВП Лу, *іроіунили* Лу.

169. У вези с мујирањима сонаната *л* и *н* споменућу још неколике појединости:

а) Фонетизам облика: *бол'ница* Би, *бол'нца* Ту, у *бол'ници* ГП Фр, у *бол'ницу* Ви, стабилизован је дејством дисимилације (*бол'ница* < *бол'н'ица* < *болн'ица*). Дисимилација узрокује и промјену *л* > *љ* у: *фалде* Лу, *фалѣ* Во и (даљинска) *вако љдсно* Пр, а даљинска асимилација у спорадичном: *лешкарили* Би Вр.

б) Палаталније *н* јавља се и у облицима: *ио сјајин'ски* Ми, *сјајин'ско* ВП, а *њ* мјесто *н* у: *сјајањац* Би ГП СГ, *сјајања рјеч* ВП, *сјајање* земље Шт, *у сјајање* земље Би Вр.

в) Ликовима *сѣрѣња* и *сѣрѣна* фиксирани су различите семантичке вриједности: длака појединих животиња (коња, свиња нпр.) првим, и „еластична нит“ на гулама (РМС, кв. 6, 41), другим. Почесто се, међутим, гласовни лик *сѣрѣња* употребљава у оба значења.

г) За њ мјесто *н* у облицима: *жѣња*, *шѣње* (уз: *шѣне*, в. т. 150) објашњење се може наћи у чињеници да је фонетизам посуђеница често нестабилан, а, разумије се, ово важи и за паралелизам форми *ѣѣну/ѣѣњу* који је, такође, познат на цијелом подручју.

д) Мјесто веларног *п* стоји палатално *њ* у примјерима типа: *буњкер* Би Га, *за буњкером* Ме, *ѣод буњкером* Би Ма Ту Шт, *шѣња* Би, *шѣњу* Би Ми, односно: *вѣрања* Би Вр Ма, *вѣрање* СГ, *фѣрање* Би ЛП, *шѣрање* Би Ке Ма, *шѣрања* Би ЗВ, *шѣрање* Би Ви Га ЗК Лу СГ ПП и сл.

е) Уравнато је: *ѣѣња*, *ѣѣња*, *кѣња*, а постоји паралелизам ликова: *ѣѣњаѣѣ се* и *ѣѣњаѣѣ се* Би Га Кр Фр, *ѣѣња* Би ГП ЗК и *ѣѣња* Би Ке Ми СГ.

Забилежио сам, међутим, само: *ѣѣња* Би Вре ГП Ме Ми, *ѣѣња* Би Ма, *рања* Бе Би Ви, а редовно је и: *скѣни*, *смѣни*, *уѣѣни* итд. Нема ни облика типа: *ѣѣња*, *ѣѣња*, *ѣѣња* који су познати већем броју народних говора нашег језика,¹⁵² за што исп. примјере за сугл. групу *ѣн* у т. 172.

170. Палаталнији изговор других сугласника је риједак, што је, вјероватно, последица њихове мање фонетске погодности за палатализацију. Забилежио сам:

а) Палаталнији изговор сугласника *д* у: *ѣѣња* Бе Вр Не, *ѣѣња* Би Ви Ма ЂК Фр.

б) Палаталније *ѣ* у: *ѣѣња* Га Ме.

в) Умекшано *з* у: *ѣѣња* Би Ту, *ѣѣња* Вр Ту, *ѣѣња* Би.

г) Палаталније *с* у: *ѣѣња* СГ, *ѣѣња* Би ЛП, *ѣѣња* Би Ви, *ѣѣња* Би.

д) *ж* у: *ѣѣња* Би СГ.

На цијелом подручју, иначе, ови су примјери далеко обичнији у ликовима с непалатализованим сугласницима. Исп. нпр.:

ѣѣња Би Ма, *ѣѣња* Вр Га Па, *ѣѣња* Бе Би Бр Бру ВП Ви Вр Во ЗВ ЗК ГП Ке Ма Ме Ми Не Па ПС Ту ШК, *ѣѣња*, *ѣѣња* (в. т. 72.а), *ѣѣња* Би Ма СГ, *ѣѣња* Би, *ѣѣња* Ба Бе Би СГ Фр, *ѣѣња*, *ѣѣња* (в. т. 103), *ѣѣња* Би Бр Не, *ѣѣња*, *ѣѣња* Би Вр Ма Ме СГ и сл.

171. Доста потврда за умекшани изговор сугласника навела је и Љ. Наранчић,¹⁵³ а о овој појави говоре и испитивачи ијекавских говора из личног сусједства. Прилике у говору западнобосанских ијекаваца разликују се од личких. Судећи по Дешићевој грађи, тамо је мужирање

¹⁵² В. Петровић, Змијање, 74–75. и тамо споменуто литературу.

¹⁵³ Исп. одјелак о вокалу *и* (Наранчић, Дољани, 111–113).

сонаната *л* и *н* ријетка појава.¹⁵⁴ По Петровићу, „фонетска реалност с којом се сусрећемо” у говору ијекаваца Баније и Кордуна јесте и „*л* пред вокалима предњег реда и спорадично на крају слога испред прекидног дентала”.¹⁵⁵ Аутор, међутим, не наводи и одговарајуће потврде, па тако и домашаји ове појаве у наведеним говорима, упркос тој недвосмисленој констатацији, остају у много чему нејасни.

Појава мужирања сонаната *л* и *н*, познато је, сусреће се и у низу других наших говора, с тим што је најобичнија у посавским икавским,¹⁵⁶ новопазарско-сјеничким¹⁵⁷ и, особито сонанта *л*, у говорима Црне Горе.¹⁵⁸

СУДБИНА СУГЛАСНИЧКИХ ГРУПА

172. Забијежене потврде упућују на следеће стање:

- бд-/-бн- Чувају се у: *дбдāн* Бе Би Бру Вр ГП Ме Ту, односно: *дбндћ* Би ВП ПС Ту. У Бе сам слушао и: *двндћ*, док за дисимилацију *бд* > *вд* немам потврда.
- бз- Према *бзова* овдје је обично: *збика* Би Бру Бу За Кр ПС Ту и *збика* Би Ви Га, уз, утисак је, рјеђе: *збљика* Би Ми и *звика* ПП Шт.
- вл-/-вл- Доследно је: *Владе*, *владати*, *влака*, *власи*/влас и сл., а имам у материјалу и: њесу цуре *власиовале* ка саде За. Упрошћавање је потврђено једино у: *не излџи се* Би Ма Ми СГ.
- вљ- Чешће је: *дсџављено* Па, *збављати* Би Га, *збављати* Лу, *збоља* Би Ма, *збољала* Вр Пр, *збољаш* Га, *зсџавља* Би, *најраљен* Кр, *најраљена* Фр, *најраљене* Ма, *дсџавља* Вр, *сџавља* Фр, *ујраља* Ма, *усџавља* ГП, а рјеђе: *збављају* Ме, *збављала се* Ту, *зидсџављена* Во, *зсџављали* Би, *дсџавља* Ке, *дсџављен* Би, *рџавља* Лу. Слушао сам само: *крљача* Би ВП Га ЛП Лу Ма Ту, *крљеча* Бе Во Вр ЗВ ЛП Лу Ту, *крљече* Вр, *крљечи* СГ.

¹⁵⁴ Наведено је свега неколико примјера за случајеве кад „сонант *н* (...) има умекшан изговор испред вокала *и* и испред меког сонанта *л*”, док се меки изговор сонанта *л* и не спомиње (исп. Дешић, ЗИГ, 170–171).

¹⁵⁵ Петровић, ГБК, 70.

¹⁵⁶ Ившић, Посавски I, 191. и 193.

¹⁵⁷ Барјактаревећ, НСГ, 55–58.

¹⁵⁸ В. нпр.: Рещетар, Штокавски, 126. Стевановић, ИЦГ, 44, Милетић, Црмница, 281–282. и Пешикан, СКЉ, 102. О неким посебностима којима се, у односу на неке друге црногорске говоре, одликује говор Бјелопавлића исп. Ђулић, ГБ, 48–50.

- вн- Редовна је у: *брвно* Би Бру Ке, *брвна* Би Ви Во ЛП Ма Ми Фр, *брвнашице* Бру, *брвнаше* куће Во.
- вр- Примјери за *врешено* дати су у т. 60, а за континуанте старијег *врме* у т. 16/2 и Јату (стр. 166—167. и 188).
- гд-/гд- Упрошћава се као и у другим јекавским говорима у облицима (-) *idb* : *ђе*, *неђе*, *није* (в. Јат, 177). Имитације стандардног изговора су ријеткост: *неде* За Лу, *није* Би, *сваје* Кр.
Редовно је, такође: *дуња* Би Бру Бу Га За Кр Ма ПС Ту Шт.
- гл-/гл- Свуда је: *илдиња/илдине* и *илуе*, а забиљежио сам и: *иланцаши*, *илсша*, *иџла*, *иџлаши* (уз ријетко: *иџла*, *иџлаши*), *цила* Би, *иџла*, *иџла* Бру Шт, *иџла* За, није било *иџле*, *иџле* Ту, *цила* Бу ПС, *цилан'ица* кућа, *циланице* ВП. Немам потврда за ликове типа: *иџла*, *цила*, који су, изгледа, обични у говору ијекаваца Баније и Кордуна.¹⁵⁹
- гм- Исп.: *а бдме ја*, *било шдиа бдме*, и *бдме* Ма, *бдме идно* Би, *бдме еси* Бру ВП, *бдме знаш* Кр Фр, *бдме лијето* За, *бдме ми нећемо* Не, *бдме мојој*, и *бдме ја* Ке, *бдме није* За Ту, *бдме он сшари* ЗК, *бдме, рано моја* Га, *бдме слушали* ПС, *вџли бдме*, *нема* и *бдме* ГП, *есом бдме* Ме, *еси бдме* Вр, *морам бјезашти бдме* Бе, *буме било* СГ, *буме еси* Ви За, *добра буме* ЂК.
- гн-/гн- Познато је само: *индј* Би Га, *овијем индјом* Кр, *индиши* Би ГП, *заиндо'ило* Би Ме, *иоиндо'и* Бј Шт, али је, исто тако, најобичнији лик *инздо* (в. Драгичевић, Јат, 176).
- гњ- Нема алтернативних форми за: *јање* Бе Би Бр Ви Во Вр ЗК Ма Ми Не ЂК Фр, *јањешце* Бе Не, *јањешина* Би СГ Фр. Познато је и: *објенила* (= ојагњила), *објениши* Би.
- дл- Свуда је: *длака*, *длаке*, *длакa*, *длан*, *длана*, *длани* и сл., али, исто тако, и: *иљето* Бе Би Вр Га ЗВ ЛП Лу Ма Ми СГ.
- дм-/дм- Уз обичније: *ддма* (в. т. 124/3), чује се и: *дма* Бј, *ума* Би Фр. Иначе је: *Дмиттар*, од *Дмитра*, *кући Дмитровој* Би Ке Не ПС ПП, уз мјестимично јављање форми имена субјективне оцјене: *Митта* Не, *Митто* Ке Не ПС, *Митшина* Не ПС, *Митрашина* Ке ПП, итд.

¹⁵⁹ Исп. Петровић, ГБК, 80.

- кн- Уз стандардне форме типа: *сукненā* блуза Бру, *сукненē* чарапе ЛП Пр, аљинце *сукненē* ЛП, *сукненī* аљинац Би Бру, *сукненīна* Ма, *сукненō* ПС, једнако се често јављају и дисимилациони ликови: *сукленē* аљинце Фр, аљинце *сукленē* ЛП СГ, *сукленī* аљинци Ма СГ Фр, *сукленī* капут ЗВ Ма, *капути сукленī* ЗК, *сукленī* прслук Ма, *сукленō* Вр Ма.
- кт- Чува се у: *нѡкѡе*, *нѡкѡи* Би Га Ми Не, *лāкѡа*, *ѡѡ лāкѡа* Би Вр СГ. В. и *ѡркѡѡи*, *ѡѡркѡѡи* у т. 127.
- кћ-/кћ- Обавезна је у облицима презента глагола *ѡркѡѡи* (в. т. 127), а редовно се упрошћава у формама именице *кћи* и од ње изведених придјева: *ћѡр* Бе Би Ви Во Вр За Лу Ме Ми Не Фр, *ћѡри* Вјд Бе ГП ПС, *ѡвјѡ ћѡри* Бе Ви Ту Фр, *ѡрѡ ћѡри* Бру, *к ћѡри* ГП, *код ћѡри* ЛП, *ш ћѡри* Би Бру Кр ПС Шт, *ћѡрке* Ме ПС, *ћѡрку* Бе Га, *ћѡрин* мѡш Би, *ћѡрска* Ту.
- кч- Увијек се јавља у облицима: *ѡрѡкче* Би Ми, *ѡрѡкчијѡ* Би Га За Ке ЛП Лу Ме Пр Ту Фр.
- мд- Стална је у ликовима бројева *сеѡамдесеѡ* и *осамдесеѡ* (в. т. 276).
- мк-/мц-/мч- Свуда је: *мѡмка/мѡмка*, *мѡмци/мѡмци*, *мѡмчина/мѡмчина* и сл. Имам, међутим, само: *слāнка* Би СГ и *ѡдну слāнчицу* Бј.¹⁶⁰
- мл- Редовна је у: *млīн*, *млāд^м*, *млāда*, *млāдā*, итд. Континуанте старијег *млвко* могуће је чути у говору сваког појединца у ликовима: *млѡјѡко*, *млѡѡко* и *млѡко* (в. т. 16/2. и Драгичевић, Јат, 166, 175).
- мљ-/мљ- Непознате су форме типа: *земња*, *мњели* и сл. Свуда је: *зѡмња*, *ѡ земљу*, *ѡѡд земљу*, *мњѡи*, *мњѡли*, *сāмњели* и др.
- мн-/мн- Сусреће се увијек у формама бројева '17 и '18 (в. примјере у т. 79), а обично је и: *мнѡи* Би Фр, *мнѡи* СГ, *мнѡи ѡѡлѡ* Ма, уз ријетко: *нѡи* (= много) Пр. Дисимилацијом *мн* > *вн* у: *ѡвнō* Бе Би Га ГП ЗК ЛП Ма Ми Ме Не СГ Ту ШК, *на ѡвну* Ви.
- мњ- Имам у материјалу: *ѡймњāк* Би Вр Га ЗК Ма СГ Ту и *сѡмњѡи* Би Га ЂК, поред: *ѡймњāк* Ву Шт, *сѡмња* Не, *сѡмњāј* Ма.
- мт- Сусреће се: *зѡѡмѡи* Ми, *ѡѡмѡи* *сам* Вр, али ће бити чешће: *врāг* би свѡ *ѡѡмѡиѡ* Би, *не ѡѡмѡи* Бе Шт, *не ѡѡмѡи* ПС, *ѡѡмѡи* Би Во ПС Шт, *ѡѡмѡиѡ* Га.

¹⁶⁰ Слично је, ако занемаримо неједнаку фреквенцију облика *с* у < *о*, и у говору Баније и Кордуна (в. Петровић, ГБК, 82).

- мц- *кѡнција* Би До, *кѡнцију* Ма СГ, *канѡилѡишѡе* Би.
- мш- Тешко је оцијенити размјере учесталости ликова типа *кѡмшија* (*кѡмишија*) и *кѡншија* (*кѡншија*). Чују се на цијелом простору и не тако ријетко у говору једне особе. Нешто примјера наведено је у т. 45. и т. 46.
- нб- У овој групи обично се спроводи асимилација по мјесту творбе: *зѡлембѡћ* Би Ми, *зѡлембѡћ* Би Га, *вѡмбрѡчно* Лу, тако да је њено чување ријетко: *вѡнбрѡчно* ВП.
- нг- Судбина ове скупине видљива је из појединих примјера наведених у т. 169. д.
- нд- Обавезно се упрошћава у: *комадѡнѡи* Би Ма, *кумадѡнѡи* ВП Би, *друже кумадѡнѡе* Би, *комадѡнѡи* Шт, *кумадѡ-рала* ЗК.
- нз- Обично је: *ѡѡнзија* Би Ке, *ѡѡнзије* Ке Ту, *о ѡѡнзи* Ту, *ѡѡнзије* Вр Ту, али се чује и: *ѡѡмзије* Ке, *ѡѡмзију* Ке Шт.
- нк- Чува се у примјерима: *бѡнка* Би Вр Ке Ми Шт, *бѡнка* Би Бј Во, *бѡнки* Би Га Ме Шт, *на бѡнку* Би Га ПП, *бѡн-кѡца* Би. О њеној судбини у неким другим случајевима в. у т. 169. д.
- нп- За ову групу исп. примјере типа *ѡданѡуѡи/ѡдамѡуѡи* у т. 108.
- нск- О облицима типа *стѡрински* в. напомену у т. 169б. Обично долази до упрошћавања ове скупине у формама: *Кѡмѡско* Би Га Ми, *до Кѡмѡска*, *за Кѡмѡско* Фр, *на Кѡмѡско*, *на Камѡско* Би, *на Кѡмѡску* ЂК, док су случајевни њеног чувања ријетки: *за Кѡмѡнско* ЂК.
- нц На паралелизам ликова *ѡнц/ѡћњц* скренута је пажња у т. 169.г
- пв- Према *ѡѡвѡѡи* овдје је уравниато: *ѡвѡѡи се*, *ѡвѡ се*, *не ѡвѡј се* и сл.
- пк- Само је: *кѡѡѡка* Би ЗВ ЛП Лу СГ, *кѡѡѡке* Би, *кѡѡѡку* Лу, *кѡѡѡка* Ту, *кѡѡѡко* Би За СГ Фр, итд.
- пкл- Забиљежио сам: *ѡклада* Бе Би Ви Ми, *ѡкладиѡ се* Би Га, и: *ѡиклада* Би Ме, *ѡикладиѡи се* Не.
- пс- Ријетка су упрошћавања типа: *сѡвѡ*, *сѡвѡѡи* Бе. Обичније је: *ѡсѡвѡ* Би, *ѡсѡвѡ мѡне* За, *ѡсѡѡ се* Ме, *ѡсѡѡ ѡн* Ту, *ѡсѡѡју* ПС Ту и сл.
- Увијек је, такође: *ѡсѡ*, *ѡсѡ*, *ѡсѡ*, *ѡсѡна* итд.

- пт-/-пт- Упрошћавање је обавезно у: *ӣић* Би Ке Ми Фр, *ӣица* Би Ви Га ЗВ ЛП Лу ЋК ШК, *ӣице* Бе Би Бр Бру Бј Во ГП ЗК Кр Ме Па СГ Ту Фр Шт, *ӣица* Би ЗВ. Чешће је: *л̄ѣӣѣ* Би Ви Кр, али сам слушао и: *л̄ѣѣ* Би.
- пч-/-пч- Говори се само: *ч̄ѣла* Би ВП Га Лу Не, *око ч̄ѣла* Би ЗК, *ч̄ѣле* Бе Би Бј Бр Бру ЗК ЛП Ме Фр, *ѣреѣ ч̄ѣле* ЗК, итд. Скупина остаје у: *к̄ѣче* Во, *з̄акоѣч̄а* Би, *ѣкоѣч̄а* Фр и сл.
- пш-/-пш- Доследно је: *ш̄ѣница* Бе Би Га ЗВ ЗК Кр ЛП Лу Ма СГ Шт, *ш̄ѣн'ица* ЛП Шт, *ш̄ѣниѣ* Ма Ту, *ш̄ѣн'иѣ*, *ш̄ѣн'ицу* Ма, *ш̄ѣницу* Бе Би Во ЛП, *ш̄ѣн'ца* ШК, али исто тако и: *л̄ѣӣш̄ѣ* Бе Би За Ма, *л̄ѣӣш̄ѣ нек с̄ѣӣ* За, *л̄ѣӣш̄ѣ р̄ѣб̄ѣ* ПС, *л̄ѣӣш̄и* Ви Ме Ми СГ и сл.
- пшт- Претежно је: *д̄ӣћина* Би Бр Бру ГП Ке ШК, *д̄ӣћинѣ* Бр Ке Ма Ми Ту, *д̄ӣћини* Ма Ме ШК, *д̄ӣћину* Бј Ма ЋК, у *д̄ӣћини* Кр, *д̄ӣћине* Бру Вр, *д̄ӣћински* Би, *д̄ӣћинскѣ м̄ѣстѣ* Бру, *д̄ӣћинскѣ кѣхињу* Фр, *д̄ӣће*, *о̄ӣћениѣ* Бр, *ѣо̄ӣће* Во ГП, али је познато и: *д̄ӣш̄ӣина* Бе Га ГП Не ЋК, *д̄ӣш̄ӣинѣ* Фр, *д̄ӣш̄ӣине* Би ВП ЗК, *ѣо̄ӣш̄ӣѣ* Лу.
- св-/-свр- О судбини секвенце *св̄-* в. Јат, 174, а исп. и: *с̄ѣѣ*; *нѣ*, *Р̄ѣде*, *нек ши је с̄ѣѣ* СГ, *бӣће му с̄ѣѣ* Би, *вр̄ѣ-ѣа с̄ѣѣш̄ѣв̄а* Би, *с̄ѣѣѣѣ ѣа* Дс Ми Фр. За *свр-* имам: *швр̄ѣка* Би Лу ЋК, *швр̄ѣк̄а* ЗВ.
- ск-/-скр- *шк̄ѣле* Би Ви Ту, *шк̄ѣл̄ин*, *шк̄ѣлини* Би, *шк̄ѣѣула* Би Вр Лу, а тако је и: *шкр̄ӣња* Би Вр За Лу, у *шкр̄ӣњу* Ме.
- сл-/-сл- Према старијем *слива* у овом говору доследно је: *ш̄љѣва*, *ш̄љѣве*, *ш̄љѣв̄р*. Уз: *Сл̄ѣв̄ниѣ* Би, *Сл̄ѣв̄ниѣ* ЋК, *Сл̄ѣв̄ниѣ* Фр и сл. није ријетко ни: *ѣо Шл̄ѣв̄ни* Кр, у *Шл̄ѣв̄ниѣ* ЋК, *Шл̄ѣв̄нскѣм* Бр̄ѣду Би, итд. Иначе је редовно: *сл̄ѣва* Ма, *кр̄снѣ сл̄ѣве* Шт, *сл̄ѣка*, *сл̄ѣке* Би Бру СГ Шт, *м̄исл̄и* Ви Ма Ту, *м̄исл̄им* Би Во Вр За, *м̄исл̄иш̄и* ПС и сл. Дисимилацију ове скупине у медијалној позицији забиљежио сам у: *бл̄ѣѣс̄ѣв* Би СГ Шт.¹⁶¹
- сн- Судбина ове групе у облицима лексеме *снијеј* видљива је из примјера наведених у т. 16/1 и Јату (стр. 163. и 176). Спорадично се чува у: *сн̄ѣм̄ѣи* Вр, *сн̄ѣм̄ѣѣ* ГП, али је, ипак, обичније: *сл̄им̄ӣи* Би, *ш̄ѣб̄ сл̄им̄ѣ* Би Ма, *дн̄ѣ си сл̄им̄ѣ* кѣшуљу Ма, *сл̄им̄или* Ме.
- ср-/-ср- Чува се у готово свим позицијама. Исп.: *н̄ср̄ѣѣѣан* Би Фр, у *н̄ср̄ѣѣѣнѣј* Јуѣд̄сл̄ѣви Ма, *ср̄ѣѣан* Би Ме ПС, *ср̄ѣѣина* Би Вр ЛП Шт, *ср̄ам̄ѣѣа* ПС, *ср̄ам̄ѣѣѣа* СГ, *н̄ср̄ам̄ѣѣу*

¹⁶¹ В. и Наранчић, Дољани, 119.

- (= силом) Би Ма СГ, *на̀сраму̀у* СГ, у *средини* ЋК, *сређу* Би ЋК, *сређом* Фр, *сређан* Вр, *срушена* Би Ви ЛП, итд.
- ст- Говори се: *си́абло*, *си́арѝ* и сл. Уз данас преовлађујуће: *си́а̀кло*, *си́а̀кла* итд., забиљежио сам и: *ца̀кло* Бу За Кр Ма ПС Ту, *ца̀ка* Шт, *ки ца̀кло* Би. Тако је и: *си́дма̀к* Би Бру, *си́у̀ма̀к* Фр, али и: *ши́у̀ма̀к*, у *ши́у̀ма̀ку* (в. т. 164а).
- ст- Биљежио сам редовно: *ма̀сан* Бе Би ЋК, *и́дсан* Га СГ, *свј́сан* Би ВП, али и: *чи́стиѝ* Би ЛП Шт, *очи́стиѝше*, *и́дчи́стиѝше* Ма, уз асимилациону форму: *очи́стиѝше* Ке.
- ст Обично је: *вла́сти* Би БП Бр ВП Вр Ке Не Ту, *ма̀сти* Би Га Ма Шт, *ча́сти* Кр Па, *ча̀рсти* Би Вр и сл., а ријетко: *вла̀с* Дс Ме, *војна́ вла̀с* ВП, у *си́тарбс* Ма. Уз: *ше́сти* ЗК Ке Лу Ме Ту ШК, *и́ѝш-ше́сти* Ту итд., међутим, није ријетко ни: *ше́с* Бру ЛП, *ше́с-се́дам* Ба, *ше-се́дам* Би Га Фр, *ше́с-се́дом*, *и́ѝ-ше́с* ЗВ. О судбини ове групе у облицима бројева '11 — '19 в. у т. 79.
- стр-/стр- На пријелаз *си́р* > *и́и́р* у примјерима типа *и́и́рѝмаѝ* скренута је пажња у т. 164а. Према старијем *оси́ро* овдје је свуда: *ди́и́ра*, *ди́и́ри*, *ди́и́ро* и сл.
- сц- Скупина остаје у: *и́расца*, *и́расцу* Би, *и́расци* Га, *и́расци* За Ме Лу Ту,¹⁶² али се обично упрошћава у: *ди́и́ли́на* Би Бр ВП Фр Шт, *ја̀кѝ ди́и́ли́не* Бр.
- тк-/тк- Доследно је на цијелом подручју: *кѝ*, *и́ко*, *не́ко*, *ни́ко* итд., а исто тако: *ка̀ница* Би ЗВ Лу Ма СГ, *ка̀ница* Би Вр ПС, *ка̀ница* Бе ЛП. Група остаје у: *и́ка̀ла* Ме ЛП, *и́ка̀ле* Бру Вр За Га ЗК Ма, *и́ка̀ло се* Бе Би ВП Во Вр Га ЗВ ЗК ЛП Лу Ма Ме Мл ПС, *и́ка̀на* Би ПС, *и́ка̀ње* Би Га ЛП Лу Ту и сл.
- тл- Увијек је: *ме́ила* Бе Би Вр ЛП Ми Не Па Ту Фр Шт, *ме́иле* Би ЛП СГ, *свј́ило* Би ВП Дс Ке Фр Шт и др.
- тс- Група *и́с* < *дс* чува се у мањем броју случајева: *ои́сѝлиѝ* Бр ВП, *ои́сѝлили* ВП, *ои́сѝлило* Бј ВП Кр, *ои́сѝкли* Лу, *ои́сѝкло* ПС. Примјера за њено упрошћавање је знатно више: *дсели* Кр, *осѝлиѝ* Ба Би Фр, *осѝлила* Би, *осѝли*или Кр, *осѝлили* ГП Ту Фр, *осѝли* ВП, *дсѝка* Ви, *дсѝку* *и́ољои́рѝвредѝ* Бр, *дсѝкли*, *дсѝкло* ПС, *дсѝѝи* Лу, *дсѝѝе* Бру, *дсѝѝене* Би Бру, *на дсустѝву* Ме, *дсустѝни* ШК, *и́ресѝдник* Бр Га Фр.

¹⁶² Форму *и́расци* наводи и Павлица (в. Удбина, 382).

- тск- Ова се група најчешће реализира као -цк-: *бѣцкѣ ашелѣ-рију* Бр, *идодѣоцки* ЗК, *љѣцкѣ шѣло* Ми Фр, *љѣцкѣ шѣло* Пр, *рѣцка* Бе Би Бр Лу, *рѣцка рѣјеч* Бру, *рѣцкѣ* Кр ЂК, *хрѣцки краљ* Лу, *хрѣцки ѣрб* ШК, *свѣцкѣ рѣша* Би Ке Кр Ма Ми, а само спорадично могу се чути књишки инфилтрати: *вѣлѣцкѣ* (= инвалидске) Ту, *хрѣцки* Ви.
- тст- *сѣрѣсѣавили се* Бј, *идѣсѣо* Би Лу Ма, *дѣвѣсѣѣ дѣвѣсѣѣ* Бру, *дѣвѣсѣѣ ѣлѣдѣ* Ту, уз ријетко: *идѣсѣо* Лу.
- тств- *бојѣсѣво* Би Вр ЗК Ма, *брѣсѣво* Би Вр, *срѣсѣва* ГП, *срѣсѣвѣ* ГП Кр, *срѣсѣво* Фр. В. и *бојѣсѣво* у материјалу Љ. Наранчић (Дољани, 119).
- тх- За *шхор* < *дѣхор* в. напомену у т. 127.
- ћк- *вдћке* Би Ма, *срѣћковић* Бру Ви.
- ћн- *бѣжѣнѣ* Бе Би Бј Вр Ту, *нѣнѣ* Би Га Фр, а уз: *срѣћна, нѣсрѣћнѣ* (в. примјере за групу *ср-*), кадшто и: *срѣћна* Би Га.
- ћњ- Уравната је дисимилациона форма: *идѣћњѣк* Би, *идѣћњѣке* Ма СГ, *на идѣћњѣке* Во, у *идѣћњѣку* Ту, *идѣћњѣци* Би Вр ЛП Ма Ми, *нѣкијѣ идѣћњѣчићѣ* Вр; в. и Наранчић, Дољани, 118.
- хв-/-хв- За судбину *хв* у *хвала, ухвалѣнѣнѣ* и сл. исп. примјере у т. 129.
- хт- За *хѣт* у облицима помоћног глагола *хѣтѣнѣ* дато је обиље примјера у Јату (Драгичевић, Јат, 178).
- цв-/-цв- *цвѣћѣла* Фр, *цвѣћѣ* СГ, *цвѣћѣ* Би; о судбини *цвѣ* у *цвѣћѣнѣнѣ, ѣроцвѣћѣнѣнѣ* в. код мене у Јату, стр. 174.
- цт- Умјесто: *оцѣт, оцѣта* — овдје је обично: *дѣтѣка, дѣтѣкѣ* Би За Ми ПС, односно: *сѣнѣ, сѣнѣца* За ПС.
- чк- За *дѣчко, дѣчка* и сл. в. Драгичевић, Јат, 189. Редовно је, такође, *мѣчка, мѣчке, мѣчка, њѣмачка, њѣмачкѣ* итд.
- чл- Имам: *члѣн* Би Вр Ке СГ Ту, *члѣнак* ЗК Ту, *члѣнци* ПС, *до члѣнѣкѣ* Би. О континуантама старијег *чловѣк* в. у т. 20/1.
- шк-/-шк- Увијек је: *шкѣла* Би Бј СГ, *шкѣлѣ* Би БП Га ГП Фр, *шкѣле* Би Лу Не Ту ШК Шт, *ѣушка* Би Бр Ви Во Ме, *ѣушке* Би Бј Бр Бру ЗВ Вр Во Лу ЛП ЂК ПС Фр ШК Шт, *ѣушку* Бе Би Бру Га ГП ЗК Не Ту Фр, али: *мѣчкаре* Би Га Ми, *мѣчкарѣ* Би.

б) у другим позицијама:

a iiii ка бѣк нѣмаш Би, вѣс је вѣлик Би Ми, врак едан Во, врак иiiiа СГ, врак није Ту, врак онај Би, дјѣи је бијо Би Ми, мо-је дјѣи бијо Не, мећѣи ми убијо краву Би, муш јој бијо Ме, муш и жѣна Бј ГП, муш Миле ГП, нѣвин нарои иуниие Не, рѣи је ВП, бијо снѣјек вѣлик Кр, сун осудијо Би, сун овај Ме;

унок власа Бе, унок Илију Би;

ни млаи нѣ мере Ке, идокојнок Јовице Би, идокојнок Николѣ Ке, сирријек мѣжа ПС;

еднок браша Бе, еднок имали, еднок је Би, осамнајсидок вјека Бј;

досаи било За Ту, досаи је ЂК, ње иѣћ било Ке, каи враи Ке, каи иѣе Ту, каи из Рјекѣ, каи ми иѣре Би, бѣлѣ нек он Ми, дшун од Лаица, саи зна Би, и саи је Ту, саи нѣма ЂК, саи двѣ нѣсе Во.

2) Примјери за дјелимичну десоноризацију:

а) на крају говорног такта:

брије^к Га Фр, вѣс^с Би, вра^к ЗК Фр, ирѣб^а/ирѣб^а (в. т. 51), дјѣд^м Дс Ме Па, њѣд^м ЗВ Фр Шт, зѣб^а Ви, јасирѣб^а Ма, лу^к (= пепео) Лу, мећѣд^м Би Во Мл, младеж^м Ме, мѣж^м ПС, народ^м Ма ПС, им^ам дѣбар нѣж^м Ме, дроз^с ЂК, иѣлу^к Би ЛП, раѣд^м ГП, цјѣл^и рѣд^м ПС, рѣ^к Во, снѣје^к Вр ГП Дс, Ч^ару^к ЗВ;

бијѣ сирѣ^к Би, двадесѣи осмѣ^к Ви;

наз^ад^м Фр, наир^а ЗК, нѣка^д Ту, никуд^м За, двѣд^м Не ЗК, нѣѣ с^ад^м Бр, сирријед^м Ма;

б) у другим позицијама:

бѣ^к бијо ЛП, бѣ^к им камишијо Не, а дрѣ^ио^к му Би, из оно^к дрѣ^ио^к раша Ми, кад^м усѣша Ке, код^м зѣрѣв^а За, кроз^с онѣ Га, на крѣ^к жѣли Ми, нашо^к ѣца Не, нѣкѣ^к Милана Ту, идокојно^к Вучена Ке, иред^м дјѣвѣ^ку Бе, с^ад^м у рашу Кр, ир^а на цес^и Ми.

3) Примјери за случајеве када не долази до десоноризације финалних консонаната:

а) на крају говорног такта:

Б^ач^ки Б^рије^к Бру, Бѣо^рад Би Га За ЗК Ма Ми Фр, ѣс^и вра^к Ви, рѣ^ац^ки ирѣ ШК, дјѣд Би Бру ГП Ме ПС СГ Ту ЂК Фр ШК Шт, д^ид Бј Ке ПС ЂК, м^рѣз Ке, народ Ма, на^иовѣд Ви ГП, с^њѣ^к ЗВ, с^иуб ЗК, бијо с^уд Ме, у с^уд ЗК;

ја сам њѣла за еднѣ; с^аи нѣмам ни^ии једнѣ ПС, није уѣи^е било и^вѣрнич-кѣ Во;

наз^ад ГП, ни^кад Шт, двѣд Би ЗК Не, он^д Би, унд^д Бр Ви, иа ш^иѣ нѣѣш с^ад^с ЗВ.

б) у другим позицијама:

бѣи је шѹ Би, бѣи је кáмишиѹ Не, врáи је биѹо Лу, врáи је шѹо Ке, мѣне врáи ѹдубиѹо Бру, мѹре ше врáи и вѹк извѹћи Во, íрб двáј ШК, дјѣд је биѹо Ту, мѣни е дјѣд ò шомѣ íричá Ме, кòмáд двáј Ви СГ, ѣдан кѹмáд је биѹо, мѹж мòј Ме, ко да се нáрод нѣчим бáвиѹо ПС, рáсиáд Аусѹриѹѣ Шт, кáи је снáѹѣи искòйниѹо Би, сѹд аусѹрѹски, сѹд и òсѹди Ме, Фрáнѹиѹз је íрáвиѹо Ми;

код ѣднòи је кáмена ЗВ, за нáшòи òноíá Сѹму Не, нѹкòи нѣсмо дѹрали ПС, из òвои је сѣла Бе Би Бр Ви СГ, ѹдкòјнòи Мáрка ГП, у кѹћу ѹдкòјнòи Мѹићѣ Кр, измѣћу íрвòи рáша Шт, кáо фѹзичкòи рáдника Ми;

кад ѹдѹ дрѹи ГП, кад је òòшá Фр, кад је чòек здрáв Ке, нáзáд у Мѣдáк ЗВ, неí ми òáи Би, нѹје неí ѣдан Бр, нѹје нѹкáд ни бѹло Во, òиѹд из Амѣрике ВП, и сáд је Бе, и сáд у Дáлмáнциѹи Бру, а сáд Лáжсиòле Би, ки сáд мòј ѹáлац Га, ка сáд òвѹ Бе Вр СГ, сáд нáс двòе Бру, сáд òиѹди ГП.

4) Напомене:

а) Не треба посебно објашњавати асимилациона прилагођавања (асимилација по звучности) типа: *бѣк ѹшáлѣ ЗК, нѣки бѣк Пáвловић Па, врáк сáвá Ме, врáк шѹи ѹòјò салáму Вр, кукурус кòйáвали ГП, млáи чòвѣк ШК, нáрои се бáвиѹо Бру, нáшок школáрца Шт, íрáвòк чòека За, сáи шòиá нѣмá Ма* итд. Ни одступања која узрокује граница између двије акцентогене ријечи: *òи сáиáнѣ ВП, врáи шѣби вјѣровá Би, нáрод срѹски ВП, нáшòи сáиѹѣи Ви, íрвòи чòека Вр, íрвòи сáиá Ту* и сл. В. о овоме код Пеце, ИГЗБ I, 255.

б) И у грађи коју су изложили Љ. Наранчић и Д. Павлица налази се нешто потврда за случајеве десоноризације финалних консонаната. Исп. Наранчић, Дољани, 118. и Павлица, Удбина, 381.

174. На појаву мање или веће десоноризације финалних консонаната у више наших говора указао је поодавно проф. Белић.¹⁶³ У јекавском огранку наших народних говора ово је изразитија особина неких црногорских говора,¹⁶⁴ говора јекаваца централне Херцеговине¹⁶⁵ и готово свих западних јекавских говора.¹⁶⁶ Иначе, ријеч је о аутохтоном процесу који је, као и многи други, био неједнако резултативан у појединим говорима наше штокавштине, а чији домађаји, кад су у питању сантхијске везе, овисе и о „нарави говора”.¹⁶⁷ Већа резултативност овог процеса у неким периферијским говорима може се довести у везу са чешћим њиховим контактима са страним језицима и њиховим фонолошким системима.

¹⁶³ Белић, Решетар, 197.

¹⁶⁴ В. Пецо, ПСД, 62–63. и тамо споменуто литературу.

¹⁶⁵ Пецо, ГИХ, 109.

¹⁶⁶ Исп. нпр. податке које дају: Дешић (ЗИГ, 194–197), Петрозић (Змијање, 75. и ГБК, 71–72), Бјелановић (Буковица, 24) и Попозић (Жумберак, 14).

¹⁶⁷ Исп. Шимундић, Имотски, 79, а в. и Пецо, ИГЗБ I, 255.

Метатеза

175. Случајеви метатезе чести су само у ограниченом броју лексичких јединица. Тако је нпр. и овдје, као и у главнини других говора: *барјак* Би Га, *барјак* ЗК, *барјакџар* Бе ПС, *барјаци* Би ЛП, *барјаци* За, *барјачиће* Вр, а метатеза је одредила и фонетске ликове облика: *цака*, *цакло*, *ки цакло* (т. 172, примјери за *си-*).

За друге случајеве имамо ове потврде:

бревенеке За ЛП СГ, *бревенеци* Бј Вр Ма Мл ЛП, *гендаре* Бе, *левдвер* Ма, *шрђван* Ми, *шунка* (= њушка) Би, *шунку* Ми;

убудијо Бру;

овђе Бе, *овђека* Би, *нође* Ке, *нођика* Би, *овдале* Бр Ке, *овдале* Бе, *овдален* Би ВП Га ЗВ Ма Ме, *овдуд*^м ЗК Не, *овдуда* Бр Вр Га ЗК Фр, *овдудак* Ме, *ундале* Пр, *ундале* Шт, *ундале* Ви Вре Фр, *ундуд* Бр Ви, *ундуда* Ви.

Ту су и примјери типа: *овликџ*, *овлики* (оволике > волике > овлике) и сл., наведени у т. 55а.

Разумљиво, већина ових облика чује се и у ликовима без премјештања фонема:

бендвреци Би СГ, *ђердане* Шт, *ревдвер* Би Ви, *шрџмај* Би Ме;
врак му ушуйијо Би;

овде Лу Шт, *овдека* Лу Фр, *овдје* Би Бј БП ВП Фр ШК, *овђе* Би Бр ВП Ви Во Вре ЗВ Лу Ма Ме Не Пр Фр ШК Шт, *овђека* За Ми ШК, *овђека* Па, *овђекаре* Би ВП, *овђикаре* ВП, *овдџде* ГП, *овђе* Би БП Ви Во ГП Кр Ме Ми Не ПС Шт, *унђе* Би ВП ГП Дс Ма Не Пр Ту Фр, *унђика* Би Ви ВП Фр итд.

176. Именица *нађе* редовно се јавља у неизмијењеној форми: *нађе* Би Ви Во Вр Га Ту Фр ШК, *нађеџине* Би Вр.

Увијек је: *сџв*, *сџд* и сл., али и: *вџдџан* Би Не СГ, *одрџни на вџдџан* Би, *ид вџдџан ради* ГП Ме.

Према старијем *лџица* овдје је: *жлџица*, *жлџице* итд.

177. И изговор неких страних ријечи које су у овај говор ушле у најновије вријеме одликује се каткад испремјештаним редосљедом фонема. Ријеч је, међутим, о индивидуалним реализацијама које су, с једне стране, неједначене и у говору појединаца, а, с друге, ипак спорадична и, дакако — кад је у питању овакав начин богађења лексичког фонда — нормална појава. Због тога је и излишно за такве случајеве наводити потврде.

178. Случајеве метатеза налазио сам и у говору личких икаваца, почесто и у примјерима које у таквим ликовима нисам забиљежио у говору овдашњих јакаваца. Такви су нпр. ликови *џбела* (= балега) и *намарак* (= нарамак) забиљежени у говору икаваца Подлапаче.

Други дио
МОРФОЛОГИЈА

ИМЕНИЦЕ

ИМЕНИЦЕ МУШКОГ РОДА НА СОНАНТ И КОНСОНАНТ

184. Вокатив једнине. Главнина ових именица, ако им је тврди консонант у основи, има у Вјд наставак *-е*:

преузвишени бәне Вр, *брајше* Бе Би ВП Га ЗК Кр Лу Ме Ту, *Вучене* Ке, *јосиддине* Не, *јосиддине кумаданше* ВП Ви, *дйде* ШК Шт, *дјде* Би Ви ГП ЗК Кр Шт, *ћде* ЗК, *домаћине* Би СГ, *Душане* Би Ке, *жујане* СГ, *Јоване* Би ГП, *куме* Би ЗК Ма Ме, *Милане* Би Ви Ке, *Мићане* Би, *Обраде* Би Ви, *идбрајшме* ЛП, *Резане* Вр, *рдаане* Би Шт, *рде мј* Не, *сине* Бе Би Бј ГП ШК, *Сидване* ПС, *Србине* Би.

Испред овог *-е* јављају се уобичајене алтернације консонаната *к*, *ј* и *х*:

бѣже Би СГ, *бѣже* Бе Би Бру Вр Га За ЗВ Ке Ма Ме Не ПС СГ Шт, *враже* Би Ке Ту, *друже* Би Ви Ке Ма Фр, *момче* Га Не, *рђаче* ЗВ, *сидарче* Би, *сидриче* Би Кр Ме, *идјиче* Би, и сл.

Нетипично: *бдју мј*, које су дијалектолози забиљежили и у неким другим говорима источнохерцеговачког типа,¹⁷⁰ записао сам само у Га.

185. Наставак *-у* у Вјд сусреће се код именица с предњонепчаним сугласником у основи:

Драичевћу Би, *краљу* Ви, *Милићу* Би, *младйћу* Вр Шт, *идријешљу* Ми Шт, *сидсинљљу* Ма, *учиљљу* Би Ме СГ.¹⁷¹

¹⁷⁰ В. Пецо, ГИХ, 113. и Децић, ЗИГ, 214.

¹⁷¹ Исп. и примјере које наводе Љ. Наранчић (Дољани, 120) и Д. Павлица (Удбина, 385).

Имам, међутим, у материјалу, поред: *Милошу* Би ЗК СГ, *Милџу* СГ, *Урошу* Ту, и: *Милоше* Би Ма, *Уроше* Га Па.¹⁷²

186. За оба наставка знају и Вјд именица са сонантом *р* у основи, али, изгледа, да је, укупно узевши, наставак *-е* обичнији. Исп.:

буразере Би Кр Не, *идведаре* Бј Ми, *Дмјйуре* Би Ви, *дџкшоре* Би Ма ПС СГ Фр, *дјдвере* Би Вр Лу, *мајбре* Би, *друже* *џфцијре* Би Га, *сџкрешјаре* Ме, *цјре* Га, *цјре* *Кјрло* Бе;

и: *буразеру* Би Ма, *идведару* Би, *кџмесјру*, *млјнјару*, *сџкрешјару* Би Га, *џбрсјјару* ЗК, *јјсјару* Би.¹⁷³

187. У именица на *-ак* и *-ац* Вјд је често једнак Нјд:

ишјј е, *Босанац?* Би, *е л дџбро*, *дјчјк?* Би Ми, *кјкџ*, *кџсац?* Ма Не, *рџћјк* Кр, *сјјбрац* *мџ* Ми, *јџсјџдин* *судац* Лу, *шјјјак* Бј.

С овим се слаже и констатација Љ. Наранчић по којој у Дољанима „именице *дјчјк* (момак) и *лјјац* (дечко) немају наставак у вокативу”,¹⁷⁴ а примјера за ово има и у Павличином материјалу.¹⁷⁵

188. И вокативне форме презимена често су једнаке Нјд:

Бјлјћ, *Дрјјичевић/Драјјичевић* Би, *Дураковић* Га, *Радџшевић*, *Узџлац* Ме, *Ћјк* ЗК.

Само у Па чуо сам облик Вјд *друјк*, али вјерујем да је такву форму могуће сусрести и у свим другим мјестима, првенствено у ситуацијама које карактерише непосреднији и интимнији начин обраћања саговорнику.

189. Слични синкретизми Нјд и Вјд јављају се и у неким другим источнохерцеговачким говорима,¹⁷⁶ а о њима је у новије вријеме опширније писао проф. Пецо (в. ИГЗБ II, 38—41). По њему, сви примјери таквог синкретизма „нису исте природе и не могу се на исти начин објашњавати” (нав. дјело, 39). Стога он одваја Вјд типа *мачак*, *шјјјак*, гдје су, како је то и раније указивано,¹⁷⁷ фонетски моменти одлучујући чиниоци синкретизма облика Нјд и Вјд, од примјера типа: *здраво друј*, *друј учјшјел*, *јањац мџ* и сл. који би се могли убројити „међу новије облике вокатива” и гдје се „цјјела синтагма (. . .) јавља у служби вокатива” (о. с., 39). При том одбацује могућност да се ови облици могу довести „у везу с особином која је својствена нашим кајкавским говорима у којима је В = Н”, пошто је та појава „врло ограничених размјера” и пошто су, „по правилу, њени узрочници (. . .) првенствено фонетске природе” (о. с., 40).

¹⁷² На ово двојство упутио је и Ластавица; в. Кореница, 757.

¹⁷³ Сличан би се закључак могао извести и на основу података које даје Павлица; в. Удбина, 385.

¹⁷⁴ Наранчић, Дољани, 120.

¹⁷⁵ Павлица, Удбина, 386.

¹⁷⁶ В. нпр. Пецо, ГИХ, 115. и Дешић, ЗИГ, 214.

¹⁷⁷ Стевановић, СХ I, 188—189.

Овим прихватљивим објашњењима додао бих само ово: у свему овоме могла је удјела имати и посебна природа вокатива као падежног облика. Добро је, наиме, знано да многи сврставају вокатив „у парадигму именица само зато што је један облик који именица може имати”, а не зато што га сматрају падежним обликом „у правом смислу те речи”.¹⁷⁸ То, дакако, важи и кад су у питању вокативне форме појединих презимена, мада се, разумљиво је, не може у потпуности занемарити ни позната чињеница да је у нашем језику и иначе присутна „тенденција к чувању што мање измењеног облика личних имена и презимена”.¹⁷⁹

190. Инструментал једнине. Осим у уобичајеним примјерима: *авијоном* За, *брџом* ГП За, *влаком* ПС, *вџом* Шт, *здеу дјџом* Кр Фр, *са каиушом* ЗК Ме, *с кумом* Бе Би ЗК, *лујом* (= пепелом) Би ЗВ Ма, *јред мџком* Би ПС СГ, *за јрџоном* ВП, *унијем снјјејом* Ме, *срјом* ЛП, *шрбувом* за *крувом* Во Ма, *шијџом* Ви Ма, итд., наставак *-ом* преовлађује и у примјерима који у књижевном језику могу имати или редовно имају наставак *-ем*:

с двијем инџом Кр, *с Вујсаном Грџићом* Ту, *с јредељом* ЛП, *за Баковићом* Не, *још кланџом* Ту, *кџном* Га, *кунџом* Ту, *с кунџом* ЗК, *ланџом* Ма, *за Лџићом* СГ, *нџом* Би Ви Га ГП, *с џом* Бру Ма Не, *двџем јрџавџом* Би, *с јрџијџиљом* Би, *с шрџавџом* Би СГ, *с шурскијем џром* Ке, *шијџавџом* Ви, *јо-шџиљом* Би Ми.

Обично је и: *са живџим крџом* ПС, *крџом*, *свџом*, *срџом* Га, *са свџом* или *бџом* Фр, а исто тако: *на-бунарџом* Би, *са вајџром* Лу, *вејренџром* Бр, *с јосџиџничџом* Би Га, *са дјџверџом* ЛП Фр, *јдљџи се кумџом* и *дјџверџом* Бе, *са мљџарџом* Би, *с унијем официџром* Би ВП, *са јисџром* Би, *још јрџорџом* За, *јо-шџерџом* Би.

Маргиналан је број потврда за наставак *-ем*:

с јредељем ЗК, *за Баковићем* Не, *с јрџијџиљем* Бе, *с јисџрем* Га.

Облик Ијд именице *јуџи*, такође, не одудара од општег стања. Забиљежио сам: *јуџиџом* Би ЗВ Фр, *за јиџи јуџиџом* Кр, *днџем јуџиџом* ЗК, и свега једном: *дџиџи јуџиџом* Би.

191. На уопштавање наставак *-ом* на штету *-ем* упутили су, такође, Ластавица, Љ. Наранчић и Павлица,¹⁸⁰ а такав процес познат је и главнини других источнохерцеговачких говора: Исп. Поповић, Жумберак, 27, Петровић, Змијање, 93. и ГБК, 86—87, Дешић, СИГ, 214—215, ГСБ, 121, Пецо, ГИХ, 116, Будмани, Дубровачки, 170, Шурмин, Сарајевски, 199, Б. Николић, Тршић, 412. и М. Николић, Горобиле, 670.

¹⁷⁸ Представници Фортунатовљевог московског школе (уп. Белић, О јез. природи, 107). О Фортунатовљевој школи в. М. Ивић, Правци у лингв., 88—89, Амброва и др., ОИЛ, 440—455. и тамо споменутој литератури.

¹⁷⁹ Стевановић, СХ I, 190.

¹⁸⁰ В. Ластавица, Кореница, 758. и Наранчић, Дољани, 120. Павлица, пак, категорички одсијеча: „Једини наставак је *-ом*, без обзира на претходни сугласник” (Удбина, 386).

О облицима *йуџиом/йуџиџем* и њиховој употреби у књижевном језику в. Стевановић, СХ, I, 194—195.

192. Употреба форманата *-ов/-ев-*. Најприје наводим потврде за краће множинске облике једносложних именица:

Влдси Би, *идсиџи* Би Во Вр За Ке Не ЂК, *идсиџе* Ма Ми, *Грџи* Би Бр Ви Во ЛП, *дјаџи* Ту, *дјака* ЛП, *дјаке* Бру, *ђаџи* Би, *ђака* ЛП *коњи* Бе Би Бј За ЗК Лу Ми Не Ту, *коњи* За Ке ПС, *куњи* Вр ЗК Ма ПС, *коње* Бе, *куње* Би Ту, *мраџи* Би ВП ШК, *иџсиџи* Би Бру Ви ЛП ШК, *иџсиџе* Би Лу Шт, *исџи* Би Вр Га Ке Ме, *Рџси* Би БП Ви ВП Лу Ма Ме Не СГ ЂК ШК, *џрџи* Би, *Чџи*, *Чџа* Лу, *Чџси* Ми Не итд.

Наведене именице, баш као ни у књижевном језику, никад немају облике множине проширене формантом *-ов- (-ев-)*.

193. Обично је: *кљуџе* За, *кљуџи* Би, *ђџ су кљуџи?* Ми, *шиџиџи* Фр, *извадџе шиџиџе* Вр, *шиџиџа* Кр, а исто тако: *краџи* Ви, *краџа* Кр.

В. и Павличино: *краџи*, *краџа*, *краџима* из Пољица (Пољице, 82), а за неке друге случајеве исп. Удбина, 387.

194. Редовно је и: *зуби* Би ЗК ЛП, *има ли ддбре зубе* ЗК, *било му сиџукло зубе* Кр, *да ја зубе имам* Вр, *има зубе* Би Ке Ми Не, али и: *исџриџа е зубове на иџи* Би, *бџлџд на зубове* Во, *зубови се исџуџили* Ми.

Уз спорадично: *на рџовма* Би, чешће су форме: *рџзи* Ке СГ Фр, *чувај — рџзима ње* Би, *увџи рџе* Ма, *на роџу* Ме, *око роџу* Би Бру. Но, кад се овом именицом означава коса греда кровне конструкције, множински облици су готово редовно с формантом *-ов-*: *рџови* Би Бј Вре Га Ке Лу Не, *рџови* и *иџниџе* Ми, *веђ дџжџ рџове* Би.

195. Поред: *брџи* Би, *ддбриџе брџа* БП, *има брџе* ЗК, *миџи* Би Во Ма Ту Шт, *има миџа* Бе Би Ме, *нџже* Би Кр Ме, *с нџжиџе* Би, *сџди* Би Ми, *иџре сџде* Би, забиљежио сам и: *брџови* СГ, *миџеве* Лу, *нџжови* Би Фр, *из дџвениџе сџдџва* ЗК.

Говори се: *враџи* Би Бј БП Вр Ми СГ и *вџи* Би ЗК Фр, али и: *враџови* Би Вр Дс (у Фр сам записао: *враџови*), *вџкови* Би Га. У ГАјд редовно сам слушао дуже облике: *враџџва* Би, *враџџва* Во, *иџиџи џе враџове* Га, *вџџва* Би Ми, *вџџва* БП Во ЂК, *вџкове* Би Га Ма Па Фр.

Изузетно је ријетко: *вдџи* Лу, а обично: *вдџови* Би БП ЗК Ми Ту Фр, *вдџџва* Бру ЗК Ме Ту ЂК, *вдџџа* Ту ЂК, *вдџове* Бе Би Га ЗВ Ке ЛП Лу Ма Ми Не Ту ЂК Фр Шт, *вдџовма* ЛП, *на вдџовима* Фр, *на вдџовма* ЗВ ЛП ПС и сл.

196. За множинске облике именице *сиџриџи* имам само двије потврде — обје од исте особе: *сиџриџеви су ми иџџ, да — сиџриџи* Би.

Двојаке множинске облике ове именице забиљежила је у Дољанима и Љ. Наранчић (в. Дољани, 121), док су у Пољицу, судећи по Павличином материјалу, редовни краћи облици: *сиџриџи*, *сиџриџа* и сл.¹⁸¹

¹⁸¹ Павлица, Пољице, 82. и Удбина, 388.

дваес мјесеци Би Га Кр, *двадесет мјесеци* Ви За, *дсам мјесеци* Ба, *осамнајс мјесеци* Би Ма, *ијет мјесеци* За;

четирдесет ијари ЋК;

осамнајс реди Кр, *седом реди* Ви Кр;

сати Би Ви Ма Ме Пр ПС, *кдкб е сати?* Би Ви Во За Не СГ;

шриесет ценити ГП.

Забилежено сам и паралелизам облика: *црвѣ* Би Шт и *црвѣ* Би.¹⁸³
Гмн *људи* нема алтернативних ликова.

в) -ѵ, изузетно ријетко:

нѣмѣ вѣлѣв, нѣ ЗК, зарѣди нѣвѣц Ми.

г) -ѹ, само у једном примјеру:

окѣ роѹ Би Бру.

Овакав систем наставака у Гмн имају и други ијекавски говори из наших западних крајева, с тим што у дистрибуцији појединих наставака има посебности. Исп.: Дешић, ЗИГ, 218—219, Петровић, ГБК, 88—89, Финка, Ијекавци ГК, 167—168. и Поповић, Жумберак, 28—29.

201. Датив-инструментал-локатив множине. У овим падежима најчешће се сусрећу наставци *-има* и *-ма*. У Л чешће, а у ДИ ријетко јавља се и наставак *-ије* (*-ије*). Образовања са старијим наставком за Дмн *-ом*, на која је Ластавица упутио као обична,¹⁸⁴ данас су прави раритети. Исп.:

1) Потврде за образовања наставком *-има*:

а) Датив: *ајдѹцима* СГ, *Грубићима* ШК, *зеленцима* Вр, *кѡњима* Лу, *кѡсцима* Би, *људима* Ма Па, *мѡмцима* Вр, *нашијем ориѡнима* Бр, *ијаршизѡнима* ПС, *Турцима* Би Во ЛП Ме Ми, *свѣцима* Вр;

б) Инструментал: *за враѡвима* Би, *с враѡвима* Би Ви, *жѡндарима* Ту, *с ѡнѣма кѡшима* Лу, *са сѣѡријѣм људима* Бј, *са сѣѡријѣм људима* Ви, *зѡвѹ* и *маѡрицима* Кр, *с миѡрољѣзима* Га, *с мѡмцима* Ма, *с ѡбрѹцима иѡнѡкијѣм* ЗВ, *с иѣиѡѡцима* ЛП, *иѡиѡљѣма* Бр, *с Рѹсима* Би БП Ма ШК, *са самѡрима* Би, *имѡмо свѣцима нѣкѣ вѣзѣ* Фр, *и ѡвијѣ друѡијѣ свѣцима*, *с Талијѡнима* ГП, *иѣиѡ Турцима* Па ШК, *с Турцима* Лу Фр, *с чѣиѡницима* Би;

в) Локатив: *у ајдѹцима* ЗК, *на вѡловима* Фр, *у враѡвима* Бе Фр *у докомѣнѡцима* ШК, *иѡ јѡиѡцима* Ма, *на кѡњима* ВП Во, *на кѡњима* Га, *на кѡњима* Бј, *у лѡѣрима* Лу ШК, *на људима* Бе Пр, *на мѣрзерима иѡлијѡнѡскијѣм* Бр, *у ѡиѡѡцима* Лу, *у ормѡрима* За, *у ијаршизѡнима* Бе, *иѡ ијѡрковима* За, *у Пѣѡновићима* Лу, *иѡ рѡдовима* ЋК, *на рѡсѡићима* ЛП, *у рѹѡницима* Ба, *иѡ иѡиѡ свѡиѡвима* За, *о Турцима* ЗВ, *у чѣиѡницима* Бр.

¹⁸³ Исп. и Ластавичино „*trāvi, stvi* (pored obiĉnijega *trāvā, stvā*)”. Кореница, 758; „*дјевѣри/дјѣвѣра*” Љ. Наранчић (Дољани, 121), те: *мѣиѣри/мѣиѣра* Д. Павлице (Удбина, 388).

¹⁸⁴ Ластавица, Кореница, 759.

203. Појединачне напомене. Да није увијек лако одредити однос учесталости јединских проширења с *-ин* и оних без овога наставка, показују и следећи примјери:

Ајдровчанин Бе Не, *Бајуничанин* Ме, *Бјелучанин* Бе Га Не, *Бировчанин* Би Га Ми, *Брџовчанин* Бр Ма Дс, *Бујарин*, *Бујарина* Фр, *Бунџанин* Бу Кр СГ, *Бушевићанин* Би Ке, *Врејчанин*/*Врејчанин* Вр Ме Па, *Вровљанин* БП Врх За Ту, *Гајинчанин* Би Га, *Госићанин* Би Ма Ми ШК Ту, *Грџчанин* Бру Ма Ке Шт, *Дивдселичанин* Ме, *Дољанчанин* Би Бро Дс, *Зајрејчанин* Би, *Лажчанин* Бе Би Ви Вр Га Ке Ма Фр Ту, *Личанин* Ми Ту Фр, *Мазинчанин* Би Га Бру Ма, *Небљушанин* Би Ми, *Обрлајчанин* Би Га, *Удбинчанин* Би Бру Ви Кр СГ Фр, *Цијанин* Кр итд.

односно: *Ајдровчџан* Да Не, *Бјелучџан* Не, *Бировчџан* Би Га Ми, *Бировчџан* Би Га, *Брџовчџан* Дс, *Бујара* Ма, *Гајинчџан* Би Га Дс, *Госићџан* Би ВП Не Па, *Дндољчџан* Би, *Доброселџан* Дс Не, *Дољинчџан* Би Ми, *Зајрејчџан* Би, *Лажчџан* Бру Ма СГ, *Личан* Га Ме, *Небљушџан* Ке, *Обрлајчџан* Га Дс, *Удбинџан* Бе Би Бру Ви ПС Фр, *укућџан* Не, *Цијан* ЗК ПЉ, *чџбан* Би ВП Ма Ми и др.¹⁸⁹

У множинским облицима, дабогме, формант *-ин* се не јавља:

Ајдровчџани Бро Не, *Бајуничџани* Ме, *Бјелучџани* ВП Не, *Бировчџани*/*Бировчани* Би Ми, *на Бујаре* Фр, *Буџани*/*Бунџани* Бј Кр, *Вровљани* Врх За Ту, *Гајинчџани* Га, *Госићџани* Бе Вр Кр ПС Ту, *Дивдселичани* Ме, *Зајрејчџани* Би Ви Лу Ту, *Лажчџани*/*Лажчџани* Би Бр ПС ЂК Фр, *Личани* Би Во Вр За ЗК Ма ПС СГ Шт, *укућџани* Ми, *Цијани* Би БП Ви Вр ЗК ЛП Лу Не Па Фр Шт, *ош Цијџана* Фр, *чџбани* Бе Би Бр Бру Бј Га Ви Вр Ма Ме Ми СГ Ту Шт и сл.

Увијек је: *Србин* Би Бру Ви ВП За ЗВ Кр Лу ЛП Ме Не Па ПС Ту ЂК Фр ШК Шт, *Срби* Бе Би БП Бј Бр Бру Ви Во ВП Вр Вре Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Лу Ме Па ПС СГ Ту Фр ШК Шт, Гмн: *Срба* Би Ви Вре Ме СГ ШК Шт.

204. Парадигма промјене именице *дан* гласи: Нјд *дан*, Гјд *дана*, Ајд *дан*, Лјд у *дану*, Нмн *дани*, Гмн *дана*. Исп. и: *Пајировдан* Би, *ио Пајировдану* Ми, *Сидсовдан* Бру, *на Сидсовдан*, *о Сидсовдану* Ту, *до Бурђова дана* Лу, *о Бурђеву дану* Ма, *Трифундан* Вр.

Досљедно је: *идс*, *иса*, *ису*, *исџ*, *идса*, *исџ* итд.

205. Обично је: *шрбу* Ке СГ Фр, *шрбув* Ма, *шрбува* Би, *на шрбу*, *нис шрбу* Ке, *шрбувом* Во Ма, *у шрбуву* Би Кр. Од множинских облика имам: *шрбува*, *шрбуси* Би Га, *извалијо шрбусе* Шт.

Свуда се говори само: *кожџун*, *кожџуна*, *кожџуни*, *кожџуна* и сл.

Облици именице *сиромак* дати су у т. 126.

206. Именица *дјед* понекад се јавља и у форми *дјџеда*: *дјџеда*, Вјд, ГП ЂК, *џеда*, Вјд, Во.

¹⁸⁹ Павлица је забиљежио само двојство облика: *чџбан**и *чџбан*. Иначе, по њему, „именице на *-ин* задржавају тај наставак у јединици“ (в. Удбина, 384).

У ПС сам слушао: *сиџсак*, *сиџсци*, *скџј ми сиџске*, а свуда другдје: *сиџсиј*, *сиџсији*. Из Ма и ПЛЈ имам и Нмн *сиџсијови*, а из Ту Гмн: *сиџсија*.

207. За Гмн именица *ндкаџ* и *џрсиј* имам ове потврде: *ндкаџа* Би, *нокџа* Ми, *нукџа* Га, *џрсија* Би Га и *џрсијџ* Га Кр.

Позната је форма Гмн *џдсијџ* Би Бу Вр ПС, али ће, ипак, бити обичније: *џдсиј* Бр Бру Бу За Ма ПС ЋК Шт, џма чџдо *џдсиј* Би.¹⁹⁰

208. Именица *крџв* (*крџ*) ријетко се употребљава у множини. Ипак, имам у материјалу: *стџ педесџт крџва* ШК, *крџва* Би и *десџт крџва* Га.

Кад означава усјев, и именица *јџчам* зна за облике множине: *јџчмови* Би, *јџчмова* СГ.

209. Формом *џџкови* означавају се и (махом незвани) учесници у дочеку младе (невјесте). У овом значењу не зна за облике једнине. У Ме сам је биљежио и у гласовном лику: *вучџри*.

210. Облици збирне именице *брџћа* редовно се јављају и као једини облици множине именице *брџи*. Исто тако, увијек је: *каџмџн*, *каџмена*, *каџмење*, *каџмења*, *каџмењом* и сл.

Окамењену форму *каџи* нигдје нисам забиљежио.¹⁹¹

211. За два рода и два деклинациона типа знају именице: *нџмер*, *форџнај* (*ворџнај*) и *фрџнај*:

џџри нџмера Би Бе, *шездесџи* и *чеџри* нџмера Бру;

вџринџ Вр ЋК, *вџринџи* Бе Ма, *вџрни* Ма СГ, *два вџринџа* ЋК, *џб вџринџа* Ке, *вџринџи* Би;

фрџнај Ма Пр, на *рускџ фрџнај*, на *срџскџ фрџнај* ГП, на *шалијџнскџ фрџнај* ГП Ма ШК, на *фрџнају* ШК;

према:

два нџмера Бр Ма, *џџ нџмере* Бе;

биле вџринџе Би, *џне вџринџе* ЛП;

на *рускџ вџринџи* Ке, на *фрџнаји* ШК.

Исп. и примјере за Гмн именица *нџмер/нџмера* и *форџнај* (*ворџнај*)/*фрџнаја* (*ворџнаја*) дате у т. 2006.

212. И именица *џџџо* чује се у двоструком лику: *џџџи/џџџи* и *џџџо/џџџо* (в. т. 85), с тим што овај други облик може бити и м. и ср. рода:

вџлики џџџо Ма, *џџџов џџџо* Би;

џџџово џџџо ШК, *слабо му е џџџо* Би.

213. Именица *рџџи* увијек је мушког, а именице *џлаџд* и *зџџџер* женског рода:

¹⁹⁰ Уз *џдсиј*, Павлица наводи и Гмн: *џрсиј*, *нџкиј*, поред: *џрсија*, *нџкаџа* (Удбина, 388).

¹⁹¹ Ластавица наводи да ју је чуо „U Babinpotoku, mjestu udaljenu od Korenice око 20 km” (Ластавица, Кореница, 757).

из оној другој* рђиша Ми, између њрвој рђиша Шт, сејецкој рђиша Би Ке
Кр Ма Ми, у њрвој рђишу Би ЛП Ми Ту Фр, у њрвој рђишу Бе Би ВП Во
Вр ГП Ту Фр Шт;*

вѣлика ілад Би Вп ЛП Ма, њакѣ ілади ВП Ту;

оѣна зѡјер Би, ѡрава зѡјер Бј Фр.

Познате су, међутим, и форме: *зѡјере* Би Ма Ми, *зѡјерѡша* Би.

214. Уз: *ддбар браво* Га, у ЗК сам забиљежио: спрѣмили пиће и
заклали *ѣдно браво*. Обје се, међутим, форме ријетко чују. Свуда је обич-
нији облик: *бравче*.

Само у зрмањском крају нашао сам: *касѡр, касѡра, у касѡру* ЗВ
ЗК.¹⁹²

215. Увијек су мушког рода именице *ђубар* и *ѡс*:

вѡзи ѡбар Би, *дѡмаћи ѡбар* Бру Ма Ми СГ, *нѣма ѡбра* ЗВ, *ѡрави*
ђубар Лу, *у ѡбар* Би Ви Ме, *ѡнај ѡбар* Ту;

ѡс Би Бру Ви Га Ма Шт, *ѡсови* Бе Би Га Бру СГ.¹⁹³

216. У говору најстаријих мјештана сасвим су обични облици:
Кијѡво Би, *ѡравац Кијѡво* ШК, у *Кијѡво* Лу ШК, *Сибѡрија*, у *Сибѡрију*
Лу.

ОСТАЛЕ ИМЕНИЦЕ МУШКОГ РОДА

217. Именице на -а. Све ове именице деклинирају се као и име-
нице ж. р. с оваквим завршетком. Исп. потврде за лична имена и имена
субјективне оцјене:

Андрија, Андрији Га, *Бања, Бањи, Бању* ПС, *Вѣлбаба, Вѣлбабѣ,*
Вѣлбабу ЗК, *Дѡниша, Дѡниши* Би, *Дѡња* Би Ву Ке ЛП Ме Не ПС, *Дѡ-*
њѣ Би Ву, *Дѡњу* Би Ме Не, *Драија, до Драијѣ* ЗК, *Илија* Би Ву Ке Ме
Не ПП ПС ПС СП, *Илијѣ, Илију* Би Бр Ви Ке Ма, *Јандрија, Јандрији,*
Јандрију Би Га Ке Ме Не ПС, *Јѡва, Јѡвѣ* Би Вр, *Јѡвица* Би Вр Ву До Ке
Ме Не ПС, *Јѡвици* Би Ке ПП, *Јѡвица, Јѡвицѣ, Јѡвици, Јѡвицу* Би Ву Га Ке
Ма Ме Ми Не ПП ПС, *Јѡца, Јѡцу* Ми Не, *Јѡцина, Јѡцини* Не, *Лѡзица,*
Лѡзицѣ Би Ке Ме Не ПП ПС, *Лѡзица, Лѡзицу* Би Бу Ке ПП, *Лука, Лукѣ*
ВП Вр Кр Не, *Лукица, Лукѡци* Ке Ме Не ПС, *Мића, Мићѣ* Би Ви Ке Кр

¹⁹² Тамо се овим називом, углавном, означава средишњи дио насеља гдје је
некад била касарна. Да је тако раније било и у неким другим мјестима, мѡже се прет-
поставити на основу оног што уз облик *касѡр* напомиње Ластавица (в. Кореница,
763).

¹⁹³ Павлица тврди да у удбинском крају именица *ѡса* „гласи *ѡсињак*” (Удбина,
389), али су моје провјере показале да и тамо, као и другдје у Лици, лексема *ѡсињак*
значи *ѡсиње ѡнајздо*, с тим што се кадшто употребљава и у фигуративном значењу као
ознака за ѡљутита, односно пргава човјека: *зѡрѡдѡ се ѡнај ѡсињак* Бру.

ЛП Ме Не ПП ПС СП, *Мићи, Мићу Би Ви, Ниќић Би Па, Никола, Никола, Николи Би Вр Ви Ву Га ЗВ ЗК Ке Ме Не ПП ПС Ту, Ниња, Нињи, Нињу Би Ву До Ке Ме Не ПП ПС, Сава, Савџ, Сави Би Ке Кр Ме Не ПП ПС СП, Ђџа, Ђџи Би Ке Ме ПП ПС, Црња, Црње, Црњи Би Ке, итд.*

Једнако је и код других *-а* именица: *вђвода Фр Шт, вђводи Би, вђводе Би, вђвдџа Ке, љџа, љџџ Би Кр Ту, исјрећ кдлибашџ Ма, кдмшија Би ПС, кдмшијџ Би, кд^ннија ГП, куншија, куншији Ту, куншијџ ГП, джења Лу ПС, джењу Лу, љџа, љџџ Би Бру Бј Бр ВП Вр Га ЗК Ке ЛП Ма Ме ПС Ту ЂК Шт, љџа, љџи, љџу (= назив одмила за стрица) Би Га ЛП Ми, и сл.*

218. Вјд ових именица увијек је једнак Нјд:

Биба ВП, Вџбаба ЗК, Даниша Би, Буђа Лу, Јџица Би Вр, Јџа Ми, Миђа Би Га Кр, Никола Би ЗВ, Пџца Вр, Сава Кр Шт;

вђвода Ви, љџа Ту, љџа Би ПС Ту Шт, љџа Би.

У Дмн забиљежио сам и примјер: *џди јави џсџешом Би.*

219. Туђице на *-исџ* иду, такође, по овој промјени у једнини:

бицкџисџа Би, бицкџисџу Не, комунисџа Би Бу, комунисџа Га ПС, комунисџи Дјд, комунисџу Би Га.

У множини, међутим, обични су облици именица м. рода:

бицкџисџи Би, комунисџи Би ВП Га Ме, комунисџџ Би.

220. Обични су и облици: *дђува Би Га ЛП, дђуџџ Би, џма дђуџу Би Га.*

Забиљежио сам и форму: *кџџ Бе Би СГ.*

Непозната су образовања типа: *Јџа, Буђа, Миђа* и сл.

221. Именице на *-е* и *-о*. Двосложне именице с дугоузлазним акцен- том на првом слогу имају деклинациону схему *-а* именица:

Бџиде, Бџиди Би Ву Ке Ме Не ПП ПС, Владе, Влади Би Ме Не ПП ПС Ту, Гџере, Гџеру Би Ви Ме Не ПС, Гџере, Вјд, Би Ви, Дџане Би Га Ке Не ЛП ПП ПС, од Дџанџ Фр, Дџани, Дџану, Дџане, Вјд, Би Га Ке ЛП ПП Не ПС, Јџандре, Јџандри Би Га Ке Ме Не ПС, Миље, Миљџ Би ВП Ви ГП Ке ЛП Ме Ми Не ПП ПС Ту, од Миљџ Не ПС, Миљи, Миљу Би ЛП Не, Миље, Вјд, Би Не, Раде Бе Би Бр Бру Ви Вр ЗВ Ке Ма Ме Не ПП ПС СГ, код Раде Би Ви ЛП СГ, Ради Бе Би Ма Ме Не ПП ПС, Раду Би Бј СГ Фр, Раде, Вјд, Ви Ке СГ;

Бџџо Би Ке Ме ПП ПС, Бџџи Би Га Ме, Бџџу Би Ми ПП, Вџсо, Вџси Би ГП Ке Ме Не ПС Ту, Вџсо, Вјд, Не, Вџањо Би Бр ЗК Ке, за Вџањџ Бе Би ЗК Ми, Вџањи ЗК СГ, Вџању Не Ви СГ, Дуђо, Дуђу Ке Ме Не ПП, Буђо Би Бр ГП Ке ЛП Ме Не ПП, Буђџџ Би ЗК ПС, ко-Буђџџ Ме Фр, Буђу Би ГП ЛП Ме, Буђо, Вјд, Би Ме, Јџво Би Ву Га До ЗВ Ке ЛП Ме Ми Не ПП ПС ВП Ту Шт, Јџџџ Би Ви Га Ке Ме Ми СГ, Јџџи Би ВП ЗК Не, Јџџу Бе Би Во ВП Вр Га Ке Ма Ме СГ Фр Шт, Јџво,

Вјд, Би Бру Ма Шт, *Мијо*, кум-*Мији*, на *Мију* ЗК, *Мићо*, *Мићѐ*, *Мићи* Би Бр Во Вр Не Га Ке ЛП Лу Ма Ме Ми ПП ПС Ту, *Пѐйо*, *Пѐји* Би Ке ЛП, итд.

Тако и:

Швабо Ба Би Во Вр ГП ЂК Шт, *Швабѐ* Би Ми, *Шваби* Не СГ, *Швабу*, *Швабо*, Вјд, Би Фр, *наш Швабѐм* Ми, о *Шваби* Би, *Швабе* Ба Бе Бр Ма Ми ШК Шт, *Шваба* Би Не, с *Швабама* Би, о *Швабама* Га.

брицо Би Га, од *брицѐ* Га, *џбро* Би СГ, *џбри* Би Ке, *џбро*, Вјд, Би Бе СГ, *џбио*, *џби* Вр Не, *џбио*, Вјд, Вр, *џако*, *џаки*, *џако* Ме, *џако*м ЛП Ме, *џаћо*, *џаћо*, Вјд, Ту.

Изузетак је именица *Карле* Бе Ма СГ, која зна за двојаку промјену: *Карлѐ* СГ, о *Карли* Бе, и: *унда се сјџџам Карлџа* Ма.

222. Остале именице на -о деklinирају се као и именице на сугласник:

Бџико Би ЛП Не ПП, *нџили Бџику* Би ЛП Ми, з-*Бџиком* Бј, *Вѐљко* СП, *Вѐљко* Би Га, *код Вѐљка* СП, *код Вѐљка* Би Бру Бу Га За Кр Ту Шт, *џдмџѐ Вѐљку* Бру Бу За Ту Шт, *зџви Влџи*ка Би, *Гџјко* Би Ви Га Ке Ме Не ПП ПС, *код Гџјка*, од *Гџјка*, *џдџм Гџјку* СГ, о *Гџјку* Би Га, *Душко*, *Душку* Би Ке Ме Не ПС, *Јанка* Би Ви Га Кр, *Мџрко* Би Бр Бру Ви Во Га ГП Ке Ме Не ПП ПС Ту ШК, *Мџрка* Би Ма ПС, од *Мџрка* ГП Кр, *Мџрко* Би Ке Ме Не ПП ПС, *џџџраџи Мџрка* Би ПП Ту, *Сџџанко* Ке Ма Не ПП ПС, *џџсала Сџџанку* Ма Ме, *Цџџџко*, о *Цџџџику* Га.

Свега једном чуо сам облик -а промјене ових именица: *џџмо* код *Бџикѐ* Ми.

О ИМЕНИЦАМА СРЕДЊЕГ РОДА

223. Опште напомене. Као и у књижевном језику и овдје ове именице знају за двојаку промјену: ону типа *село*, *џоље*, и ону типа *диџеџе*, *имѐ*.

Именице: *бјелџнџе*, *жџвџнџе* (*жџвџџнџе*), *ја'ѐ*, *ја'њешџе*, *сѐлџе*, *џџџе*, мијењају се, углавном, као именице типа *село*, *џоље*:

од *бјелџнџа* Би Бру Бу За Кр ПС Ту Шт, *дџа бјелџнџа* Би, *жџвџнџа* Би, Гмн *жџвџнџа* Га, *ја'ја*, Гјд, Би Бру Га Кр ПС Ту Шт, *кџџа од ја'њешџа* Би, *сѐлџа*, у *сѐлџу* Би ЂК, од *ја'кџи комаџа џџџа* СГ, од *џџџа* Би Бру Бу Га За ЗВ Ме ПС Ту Шт, Гмн *џџџа* Би Га.

Ријетку и спорадичну појаву представљају примјери типа: *џ-џџџџа ја'џџа* Би Дс, *џ-џџџџа ја'њешџџа* Бе, од *џџџџа* Би Га.

Именица *рџме*, међутим, редовно има облике: *рџме*, *рџмена*, *рџмену*, на *рџмену/на* *рамену*, Нмн: *рамеџа*, Гмн: *рамеџа*.

224. У Ијд готово је уопштен наставак -ом. Наставак -ем јавља се само спорадично чак и кад се основа именице завршава палаталом: Исп.:

јрџбљом Лу, камењом Би Бру, за карџањом, с кићом, кољом Би, с накићом Во, иићом Ме, ирејревуљом Ме, сџањом Не, шрњом Би Бру Ке;
и: *квљем Би, мбрем ШК, иод дрџжјем, иред иокришџвањем Ме.*

225. ДИЛМН имају наставке као и одговарајуће именице м. р.:
-има, -ма, -ијѣ (-ије). Најраширенији је наставак -има. Исп. примјере за:

а) облике датива:

идведима ЂК, јањцима Би Ви Ке Не;

идведма Би ЂК;

еси мџила јањцијѣ? Би, ииџико леђијѣ Ми.

б) облике инструментала:

кџлима Бе, с кџлима Би Бру Га Ми, унијѣм кџлима ЗК, раменима Би ЛП, с иијѣм сѣлима Би;

ујраља кџлма Ма, с кџленма Би;

за кџлијѣ Ке, с кџњскијѣ кџлијѣ СГ.

в) облике локатива:

у брџима ГП ПС, ио брџима Ви, ири брџима Бе, на врајџима ЛП, на кџлима ЗК, у иијѣм кџлима Би, у колима За Фр, на леђима Бј ЗК, ио леђима Фр, у леђима Во, на дрџџим мџџџима Га, на нџсилџима Ви, ио сѣлима ВП, у нѣким сѣлима, ио ирџвослџвним сѣлима Лу;

на врајџима Би Ви, у иодузѣма ЂК;

у брџијѣ Кр, за врајџијѣ Ви, у колијѣ Би, у кџлијѣ Вр, н-џвијѣ кџњскијѣ кџлијѣ СГ, у Карловића кџришџијѣ, у Кџришџијѣ Би, на леђијѣ Ви Ма, о њиовијѣ именујѣ, на сѣлијѣ СГ.

За спорадично: у *идџденијѣ кџли Ма, с кџлами ЗК, у колиџама ЛП,* важе напомене дате за сличне форме именица м. р. у т. 202.

226. Од осталих појединости издвајам ове:

а) Именице *ијле* и *иџеле* најчешће имају облике множине: *иџџоци, иџџџџа, ииџлићи, ииџлића,*¹⁹⁴ а рјеђе се као облици множине употребљавају облици збирних именица на -џд: *иџлаџ, иџџлаџ.*

Обиџно је, међутим: *џџџџа, џџџџѣ, бџраџ, бџраџи* и *ирџсаџ, ирџсаџи.*

б) Форме множине именице *џрџво* слажу се с Маретићевим облицима: *џрџва, џрџва, џрџвима,* кад значе „*ono што је исеџено за vatru i za gradu*” (Маретић, Граматика, 160). Међутим, кад ова именица значи „*ono што gaste sa stablom i granama*” (о. с., 160), уобичајени су, умјесто праве множине, облици збирне именице *џрџџџѣ.*

в) Именице *џко* и *џво* имају у Гмн облике: *џџијџ Би Га Ма Па, уиџијџ Би Га За ПС.*

¹⁹⁴ У експресивнијем излагању чује се и: *иџлићи, иџџџџи.*

г) Именица *іоведо* чује се само у гласовном лику: *іовече* Би Ви Лу Ма Ми Па; Нмн: *іоведѧ* Би Кр Лу Ту, Гмн: *іоведѧ* Бе Би Во Вре ЛП Не СГ ЂК Фр, код^м *іоведѧ* За, код *іоведѧ* Би За, а именица *доба* обично не зна за промјену:

зімно ддба Би, у *зімно* ддба ЂК, *зімска* ддба Лу, у *зімскѧ* ддба ЂК, *јѣсенско* ддба Лу, у *најсїарїје* ддба Би Во, у *ндвије* ддба Во, у *оно* ддба Шт, *у-но* ддба Во, у *сїарѧ* ддба ГП;

љѣина ддба ЗК, *у-на* ддба Шт, *їдїаснѧ* ддба Би.¹⁹⁵

д) Двојаке облике у множини имају именице *їлеће* и *їрса*: *їлѣћа* Би За, *їрса* Бру За Ту, *їрсѧ* Би Бру За Ту;

и: *їлѣћи* Би Вр Га, *дѧ* *їлѣћи* Бру, *їрси* Би Га ПС Шт, *їрсї* Би Шт, а забиљежио сам и облик Гмн: *їрсијѧ* Бу ПС.

е) Именица *їазуво* јавља се редовно у том лику (Би Бру Бу Га За Кр ПС Ту Шт). О облицима именице *ауїо* в. напомену у т. 212., а о именицама *кило* и *вече* в. у т. 239.

ж) Обичнији су данас у употреби облици Нјд *їїво* (*їїво*) и одговарајуће форме ове именице по промјени типа *село*, *їоле*, али нису ријетки ни случајеви употребе ликова: *їїва*, *дѣїје* *їїве* Би, *ош* *їївѧ*? Ке ПС; *ѣдну* *їїву* СГ, итд.

Поред преовлађујућег: *їрѧво*, *їрѧва*, *їрѧву* Би Во Вр Га ГП Ма Ми Не, у говору старијих нараштаја могу се чути и форме: *њїва* *їрѧва*, *їїѧ* *їрѧва* Ке, за *аустїри'скѧ* *їрѧвѧ* Фр, *нїје* *біло* *їрѧвѧ* ЂК.

з) Уз обичније: *берјѧкање* и *буїарѣње* (= нарицање), записао сам и: *берјѧкања* Ма, *буїарања* Би, с облицима -а промјене: *оно* *берјѧкање* Ме, *шїѧ* *буїарања* Би.

ИМЕНИЦЕ ЖЕНСКОГ РОДА НА -а

227. Вокатив једнине. У овом падежу именице ж. р. на -а редовно имају наставак -о у примјерима типа: *жѣно* Би Бј Бр Бру ЗК Ме Па Ту, *жѣнскѧ* *їлѧво* Би, *мајко* Вр Па, *їрїјо* Ми, *сѣсїро* Би Ви ЛП Ма Ме ПС Шт, а тако и у примјерима: *Бѧјо* Ме, *Бѧсо* Би Вр, *Дѧро* Би Ви, *Јѧко* Би Вр, *Мѧро* Би ЂК Шт, *Мїро* Би Дс Не, *Нѧдо* Не, *Пѧро* Би, *Смїљо* Би ГП и сл.

Говори се, међутим: *цѧро* Би Ме и *цѧра* Би Ми.

228. Обично је једнак Нјд код ових именица: *бѧба* Би Ке Ма Па, *їѧсїа* За ЛП, *мама* Би Во ВП Вр ГП Ме Па ПС, *млѧдѧ* Вр За Ми ПС, *їјна* Би За Не СГ ПС Ту.

Само у ситуацијама које је карактерисала примјетна пејоративна нијанса биљежио сам облик Вјд *бѧбо*: *їресїани*, *бѧбо!* Би, *шїїд* *кукѧш*, *бѧбо?* Га, *ћушїи*, *бѧбо!* СГ.

¹⁹⁵ Уп. и Павлица, Удбина, 390.

229. Увијек се чују вокативне форме: *Анка* Бр ВП ГП, *Драја* ГП, *Душанка* Би Ви, *Јелка* Би Шт, *Јованка* Кр, *Марија* Вр ГП ЛП, *Милка* Би Ма Не ПС СГ итд.

За Вјд именица на *-ица* имам ове потврде:

а) *Драјица* Ту, *Марица* Би ЛП, *Марца* ЛП, *Миллица* Би Ке, *Милца*, *Милкица* Би, *Сркица* Ви;¹⁹⁸

друидарица Би Га, *секретарица*, *иријашдљица* — *сидани* Га.

б) *балавицо*, *кукавицо* Би Га, *љидишицо* Би СГ, *иријашдљицо* Би.

в) *друидарице* Би Вр Ту, *секретарице* Би, *иријашдљице* ЗВ.

230. Датив-локатив једнине. Ови се падежи редовно завршавају на *-и*, а испред тога *-и* често изостају познате алтернације консонаната *к* и *ј*. Исп.:

а) *мјџџ* *војсци* Не, *задрузи* Не, *мајци* Би Вр За Ме, *нџма* *мајци* Лу, *сидци* Ма;

и: *војски* Не ПС, *дјевџки* За Ме, *мајки* Во ЛП, *мџџ* *мајки* Вр, *сидки* Ми.

Дјд именице *мајка* слушао сам само у гласовном лику с неизмијењеним сугласником *к*: *дај* *мајки* Би, *однеси* *мајки* Шт, *иддај* *мајки* СГ, *иоручи* *мајки* Ми, *рџци* *мајки* Ви Кр, а обавезно је и: *Драји* Би, *Ђуки* Кр, *Јџки* Би Га ПС, *Јџки* Би Ту, *Милки* Би Га Ви Во Вр Лу ПС СГ, односно: *баки* ЛП Ме, *идџки* Би ЗВ Лу ПС Фр Шт и сл.

б) у *Америци* Би Бру ВП Во ГП, у *бараци* Ви, на *вази* Би, у *војсци* Би ВП Вр Ме СГ Ту, на *дасци* Би СГ, у *дасци* Га, *ио* *дрџи* Бру, у *дрџи* Би Бј, у *задрузи* Би Бр, у *нџ* *књџи* Бј Ме, у *кџџџци* Бе, на *ируци* Кр Шт, у *Ријџци* Би, на *руци* Би Бј Бр Бру Ви Во Га За Ке Ма Ме Ми ПС СГ Ту, *ио* *руци* Бе Би Вр ЗВ ЗК Ке Кр Лу ЛП Пр Ту Шт, у *руци* Би Бј Бр Бру Ви Во Га За ЗК Ке Ма Ме Ми ПС СГ Ту ЂК Фр ШК Шт, у *снази* Ке, на *сируци* Ви;

пored: у *Америци* ВП Вр Ке Кр Фр Шт, у *бараци* Би Фр, на *ваџи* Ке, на *даски* Ми СГ, у *драџи* Би, у *задрузи* Бру Не, у *књџи* Би ЗВ, у *љџљџки* Бе, на *ируџи* Га ГП ЗК, у *Ријџки* Пр, на *руки* ВП За, *ио* *руки* Кр Лу, на *слики* Ту, на *сидки* Би Бру, на *сируџи* Би.

За паралелизам облика знају, дакако, и примјери типа: у *Лици* Бру ВП Га ЗВ Ми / у *Лици* Во Га Ке Не Фр Шт, чије двојне ликове признаје и норма књижевног језика.

231. У генитиву множине ових именица готово је уравнат наставак *-а*:

бириџија СГ, *брукџица* Ме, *влашија* Бру, *врџа* Бе Ме, *врџеџа*, *врџеџа* Би, *вучија* ЛП, *илава* Бе Би Га СГ, *иранја* Ту, *жџна* Вр, *јабџка* Би Га, *јаџџа*

¹⁹⁸ Ластавица је, уз обавјештење да „*мушка* и *жenska* *vlastita* *imena* (bez *razlike*) на *-ica* имају *vokativ* као *pominativ*“, напоменуо да се чују и форме: *Миллице*, *Анице*, *Марице* и др. (в. Кореница, 757), које ја нисам могао потврдити. Не потврђује их ни Павлица (в. Удбина, 391).

СГ, из *jámā* ПС, *káiyā* Бј ЂК, *kóžā* Ма, *kózā* Бе Би Бр Бру За ЗК Ма СГ, *kóšā* ЂК, *křāvā* Би ЂК, *křúnā* Бе Во, *křúhā* Ба Би Бј ВП Вр ЗВ Ту Фр Шт, *křučínā* Бру, *lěsā* Вр, *mašínā* Ме, *mŭkā* Не, *neħělā* Би Во Бру Ма ПС, *iyārā* ПС ЂК Фр, *is ūlanínā* Вр, *idl'iyā* Во, *iyul'iyā* СГ, *rānā* ГП, *svínā* Лу Ма, *slíkā* Ви, *sřnā* Лу, *stidlićā* Кр, *stijēnićā* Во, *fāmīlijā* ГП Фр, *čje-ijanićā* Во, *čŭrā* Вр Ма Не Ту Фр, *oko čelā* ЗК, *šibijā* Ви, *šlívā* Би ЗК, итд.

232. Код именица са сугласничком групом на крају основе најчешће долази до разбијања те групе:

djevojākā Вр Фр, *zemālā* Кр, *zúbālā* СГ, *konojālā* Би СГ, *křušākā* Ми, *lišijārā* Би ЗВ Ма Ту, *ovāćā* Бе Би Бр Бру Во Вр За Ма Ме Ми СГ ЂК Фр, *od ovāćā* Ма Пр ПС, *iyušākā* Бр, *sesijārā* Би Га, *šřđišānā* Ми, *čđkālā* Кр;

Тако је и: *brěsākā* Га, *brěskāvā* Би, *smđkāvā* Би Га, *šidšijākā* Би Бру Бу Га За Кр ПС Ту Шт, *čřkāvā* Би Га.

Имам, међутим, и: *vršijā* Ба Бј Бр, *křasijā* Ви, *lāmijā* Би, *mājkā* Га, *lićkije šibřbā* Во.

233. Спорадично се, уз бројеве и бројне изразе, јављају и старије форме Гмн:

dvāsesij ūlād bāšijin Ме, *dvēsij idđin* СГ, *o-dvānājs idđin* Ма, *sedam idđin*, *čejřnājs idđin* СГ, *šesnājsij stidšijin dīnārā* За.

Иначе, и у таквим ситуацијама обичнији су облици Гмн на *-ā*:

dvādes ū iēšij bāšijinā ВП ЗК, *dvādesēšij* и *iēšij bāšijinā* ВП ЗВ, *iēšij bāšijinā* Ту, *dvēsijā ūlādā* Вре ЂК Фр, *dvēsij ūlādā* Би Вр Ке Фр, *iēšij ūlādā* Би ПС Ту, *sedom ūlādā* ЗК Ма Фр, *stib ūlādā* Бе ВП Лу, *stidšijinu ūlādā*, *šes ūlādā* Би, *dvānājs stidšijinā* ВП ЗК, *iēšij stidšijinā* ВП ПС, *dsam stidšijinā* Би СГ.

Гмн *idđinā*, уз различите бројне изразе, налазио сам у свим насељима.

234. Наставак *-ij* у Гмн, ако се изузме могућност споменута у т. 211, обичнији је, изгледа, једино код именица *bānka* која је у овај говор ушла у новије вријеме: *bānki* Би Га Ме Ми Шт. Нашао сам још само: *čāvki* Би, поред обичнијег: *čāvkā* Би Бру Бу Га За Кр ПС Ту Шт.¹⁹⁷

235. Стари двојински облик на *-u* чува се једино у Гмн именица *noīa* и *ruka*:

ndijū Би Бру Га Не, *ne māšije nŭijū* Вр, *iz rŭkū* Би, *ijreko rŭkū* БП, *ne ijušijām rŭkū* Фр.

236. У дативу и инструменталу множине паралелно се сусрећу форме на *-ama* и *-ami*, док су облици с наставком *-a* ријетки Исп.:

¹⁹⁷ Исп. и Ластавичину тврдњу: „U imenica ženskog roda, koje imaju pred osnovnjem a dva konsonanta u nom. sing., ili dolazi a u gen. množine ili ga nema, a oblik se na *-i* ne upotrebljava” (Подвукао М. Д. — Кореница, 758), а в. и Павлица, Удбина 391.

а) *жѣнама Би Ке Ми, кѣзама ЛП, к бѣцама Бру, бѣцама Ке;*
 са: *кѣзама СГ, кућама ВП, к бѣцама Бру, бѣцама Би Бј, цурама ЗК;*
 и спорадичним: *ишӣ е бѣца Ми.*

б) *иддинама Не, идднама ЗВ, ирѣбљама Би ЛП, ирѣбљицама ЛП, даскама ЗК, мѣшицама Би ЗВ, нѣама Га Кр, нуама Ту, с рѣскама Вр, рукама Би Вр, сикирама Би, сјекирама Ма, с цурама Ме;*

са: *идднами Не, ирѣбљами Ту, иод двѣ дрѣама Ви, са јѣбукама Би, за клујама Ми, крѣљама Вре, за кућама Ба, мѣшицама СГ, нѣавицама Кр, нѣама Ке, нѣжицама Вр, с иддвезами Лу, с иушкама Га, рѣљама Би За, рукама Фр, сикирама Бру, иред унијѣм сѣлама Па, межу циѣрѣшицама Ми, с цурама ЗК;*

и ријетким: *межу дѣлина Би, за бѣца Га.*

237. Паралелизам облика на *-ама* и *-ами* влада и у локативу множине, с тим да су у овом падежу и облици на *-а*¹⁹⁸ готово подједнако чести:

а) *у вучијама ЛП, у иѣћама Бј, у дѣлинама ПС, ио сѣрѣније зѣмљама Шт, на кѣшуљама Вр За, у кућама Вр, на лѣводама Фр, у нѣвинама ПС, ио рукама Не, у Ричицама Ме, на слѣмницама За, на сѣвинама ЛП, у ишӣм удајама ПС, ио фѣмѣлјама Вр, ио цѣсѣама Би Вр, у цӣиѣ^алама Лу, ио Шкѣрама За, ио шкѣлама Фр;*

б) *у барѣкама Лу, у Гајинама Га, у ишӣјѣм иддинами Во, у задрѣама Би, на земѣницама Би Пр, на ирѣвизѣијама, на ирѣујама ГП, у ишѣрбама Би, ио улицама БП, ио фѣбрикама ГП, у чѣзмама Лу, у Шкѣрама За, ио шумама БП, ио шумама ГП;*

в) *у бара Би, у барѣка Ви, у ишӣјѣ вјѣра Фр, у иѣћа Ту, у иѣћа Лу, у дѣлѣина Би, ио кѣлиба Ма, ио кућа ГП, у лѣвода Би, у нѣвина ПС, у нѣвина Ту, ио дѣбала Ма, на ирѣуја ГП, ио радња Не, ио сѣрѣна Ви, у чѣраја ВП, ио нѣшије шума ЂК, ио шума Ма Фр.*

238. Облике старог Л двојине записао сам у примјерима: *на ноју Би Ма* и *на рѣку Би Фр*, а једном и облик Лмн на *-има*: *у брѣдима* и *идрѣима* ПС. Очито је да се у овом посљедњем примјеру ради о аналошком приближавању форми претходне именице у којој је такав наставак нормалан.

Спорадично: *у усѣановма* Кр биће да је дошло према облицима именица ж. р. на сугласник.

239. Појединачне напомене:

а) У овом говору познате су једино форме: *бѣдра, кила* и *(-)лиѣира*. Исп.:

за бѣдру Ви, дѣнѣло бѣдру Фр, на бѣдри Би, бѣдре СГ;

¹⁹⁸ У питању је стари наставак за Лмн *-ахъ* (в. Белић, ИСХ/1, 37), чија се употреба, видјела смо, аналошким путем проширила и у облицима Димн.

сл. Само код именица *кòкòши* и *уши* обичнији су у Гмн облици старе двојине, а мање обичне форме на *-и*:

кòкòшију Би Бру Га За Кр ПС Ту Шт, *ушију* Би Бру Во Га За Ма ПС Ту ШК Шт;

и рјеђе: *кòкòши* Би, *уши* ШК, *иуна му ілава* *уши* Бу.

242. Датив, инструментал и локатив множине имају наставке *-има* и *-ма*:

ишјем вјестима Ви Кр, *кòкòшима* Би Га, *кòсшима* СГ, *с лажима* Би Га, *рјечима* Би, *у сшуденима* Би Ми;

кòкòшма Би Ма ЛП, *рјечма* Би Га За, *у врлэйма* Га.

243. Појединачне напомене. Карактеристични облици именице: *кћи* гласе: Нјд: *ћер* Би Во Вр За Ме Ми Не Фр, Гјд: *ћери* Бе За Ту, Дјд: *к ћери* ГП Фр, Ајд: *ћер* Би Ви Во ЗК, Вјд: *ћери* Би ПС, Ијд: *с ћери* За, *ш ћери* (в. т. 166), Нмн: *ћери* Би Бру ВП Ке Лу Ту ЋК ШК, Гмн: *ћери* Би Га, Дмн: *ћерима* Га и *ћерма* Би.

Уз рјеђе: *машш* Би За Кр СГ, обичније је у Нјд: *машер* Би Во Вр ГП Лу Ма Не ПС СГ Ту Фр. У осталим падежима облици су као и у књижевном језику:

машерѐ Би Во За ЗК, *машери* Би Ма Не, *машер* Ајд, Би Ви Не, *с машербом* Га, *ѐдне машере* Би.

244. Именица *вече* углавном је ж. р. ако није саставни дио поздрава. У поздравима може се појавити у било којем роду.²⁰⁰ Исп.:

свакѹ вѣчѐ Лу, *днѐ вѣчери* Га, *свакѐ вѣчери* Би Га, *шѐ вѣчери* Бру Бу За Кр ПС Ту Шт, и

добар вече Бр Ма, *добра вѣчѐ* Би ГП, *добро вѣчѐ* Фр Шт.

245. Уз уобичајену употребу јединских форми *и́бноћи/и́уноћи*, забиљежио сам једном и облик Гмн: *до и́бноћа* Би. Овакву форму налазимо и у Дешићевој грађи, а аутор за њу претпоставља да је можда „остатак од именице *и́бноће*”, коју није забиљежио, а „која у множини гласи: *и́бноћа, и́бноћа*” (ЗИГ, 238).

О КОЛЕКТИВНИМ ИМЕНИЦАМА НА *-ад*

246. У т. 226. је споменуто да се, уз колективне именице *и́йлѧд* (*и́йлѧи*) и *шѐлѧд* (*шѐлѧи*), чешће употребљавају множинске форме: *и́йлићи, шѐоци*. Тако се и уз форме: *јѧњѧи* Би Ми, *јѧрѧи* Би Ви ВП Ми ПС, *и́рѧсѧд/и́рѧсѧд* Би Га Вр Не, *и́рѧсѧи* Бе Би Бр Кр Ма Ту, јављају и облици: *јѧњци* Бе Би Ви Вр Га Ми Не Ту Фр Шт, *јѧрићи* Би ВП Га, *и́рѧсићи* Би Ке.

²⁰⁰ Тако је и у говору западнобосанских ијекаваца; в. Дешић, ЗИГ, 238.

Иначе, у овом говору сусреће се повећи број колективних именица на *-ād*:

бӯјайи Би СГ, из *бӯјāди* Би Ви Ме, *унџм бӯјāди* Ме, у *бӯјāди* Би, *бӯрāди* Бе Би ВП Вре, *ждрѣбāд* Би Дс, *ждрѣбāи* Би Бу, *звјѣрāди* БП, *кљусāи* Би, *кљусāди* Ма Ми, *мајарāд^м* Би Кр Шт, *чѣљāи* ВП Кр, *шиѣнāд^м* Би Кр Па, за *шиѣнāди* Ме Шт итд.

Доста потврда за употребу колектива на *-ад* навео је и Д. Павлица,²⁰¹ а примјери, видимо, показују да се ове именице мијењају у једнини као и именице ж. р. на сугласник.

247. Од множинских облика имам неколико потврда за ДИЛмн:
у *бӯрāдима* Ви Ме, *ийлāдима* Га, *йрāсāдима* Би Ви, *са шиѣнāдима* Би;
у *бӯрāдма* Би Бру, за *кљусāдма* Ми, *иѣлāдма* Ма, и једну за Гмн:
шридисēи чѣлāди у кући Би.

Облици Гмн ових именица, како тврди Дешић, „су врло ријетки” и у говору сусједних западнобосанских ијекаваца (в. ЗИГ, 237).

ЗАМЈЕНИЦЕ ИМЕНИЧКЕ ЗАМЈЕНИЦЕ

248. Личне замјенице. У Нјд и Нмн ликови личних замјеница су стандардни. Одступања се испољавају једино у изговору личних замјеница 3. лица због познатог затворенијег изговора самогласника *о*, односно промјене *о* > у уз назале о чему је било ријечи у т. 44—49.

249. Личне замјенице *ја*, *ији* и тзв. повратна замјеница *сѣбе* у ГДАЛјд знају само за овакве ликове:

мѣне (ме), *мѣни* (ми), *мѣне* (ме), *о мѣни/ѝ мени*;
иѣбе (ше), *иѣби* (ши), *иѣбе* (ше), *о иѣби/ѝ шеби*;
сѣбе (се), *сѣби*, *сѣбе* (се), *о сѣби/ѝ себи*.

У Ијд редовно је: *зā мнџм* Би За Ме, *сā мнџм* Би Бр Вр Ке Кр ЛП Лу Ма Ме ПС Ту Фр ШК, *с иѣбџм* Би Га Ке Фр, *сѣбџм* Би Во Вр ШК, али је, уз: *йрѣ-иѣбџм* Би, *зā сѣбџм* Би Га Ме, познато и: *йрѣ-иѣбџм* Бе Би, *зā сѣбџм* Ме, *йрѣи сѣбџм* Бј Вр.

Ови посљедњи ликови могу се објашњавати међусловним дисимилацијама и уопштавањем „самогласника *е* из других облика тих замјеница”, али и утицајима говора у којима су овакви фонетизми обичнији. Исп. за ово: Пецо, ИГЗБ I, 97, Петровић, Змијање, 38—39. и Дешић, ЗИГ, 243. Напомињем да је и Ластавица билежnio „*йрѣ-иѣбџм* поред обичнијег *йрѣ шџом*”,²⁰² те да о овом двојству говори и Павлица.²⁰³

²⁰¹ Павлица, Удбина, 393.

²⁰² Ластавица, Кореница, 760.

²⁰³ В. Удбина, 394.

250. У ГАмн ових замјеница факултативно се јављају и форме с партикулом *-ке*:

vās Би Ке, *kōd vās* Пр, *ū vās* Би Лу, *nās* Ми Фр, *kōd nās* Би Бј Бр Бру
Вр За Лу Не Ту ЂК Фр, *ōd nās* Ке Лу ЂК, *ū nās* Бе ЂК;

и: *vāske* Би, *īmā nāske* ШК, *nāske dvō* Ту, *nāske ēdan vōd^m* Би, *kōd nāske* ШК;

251. У ДИЛмн налазимо скоро досљедно *-ами*:

vāmi Не Па ПС Ту, *īrēd vami* Би, с *vāmi* Би СГ Фр Ту, *nāmi* БП
Бр Ви Дс ПС СГ ЂК, *nāmi īrēbā* болница Фр, *ōn је nāmi* у шака Ке, к
nāmi Ви Га, *īrema nāmi* Ма, *svēdno nāmi* Ту, с *nāmi* Ба Ви ВП Ви Вр ГП
Ке Ме Не ЂК, *īīīā hē* с *nāmi*? ПС,

уз ријетко *-ама*: *vāma* Не Фр, *nē би vāma* Ба, *nāma* ШК, *међу nāma*
Кр ШК.

Форма на *-ами*, зна се, представљају облике старијег инструментала које су се касније (од XVI в.) почеле употребљавати и у другим падежним облицима.²⁰⁴ На њихово преовлађивање у говору личких јакаваца упутили су и Б. Ластавица, Љ. Наранчић и Д. Павлица,²⁰⁵ а ови облици преовлађују и у другим личким говорима: буњевачким икавским²⁰⁶ и, дакако, чакавским.²⁰⁷ Обичне су и у свим говорима у личком сусједству,²⁰⁸ а о њиховом јављању у ијекавским говорима матичних херцеговачких области в. Пецо, ГИХ, 133. и Јек. оазе, 305.

252. Деклинациону схему личних замјеница за 3. лице карактерише одсуство енклитике *ју* и, разумије се, финалног *х* у ГАмн:

ōdvēdū е Бе, *ōdōsīа е* *īūīша сīdмēнēm* Вр, *zā е себи* Вр, *nēmā е* Ма, *nēmām је* Би, *nīђе е* нема Бј, *ōн је īīīīā и* *ūна му дала* Би, *īdздрави је* Би Га СГ, *ја би је бīјō* *ūзō* Фр и сл.

nī је *ūна* Не Фр, *nī шрī* ГП Кр Ма Не, *nāшā сом* *ī* Би, *īīīīā и* је Бе Би Ме Ту, итд.

Уз обичније облике: *нōј* Би Бј Бру Га ЗК Ке Ма Не ПС СГ Ту, к *нōј* Лу Фр, *на нōј* Бе Ви ГП, *у нōј* ВП Вр Кр Фр, познати су у ДЛјд и ликови с партикулом *-зи*: *нōјзи* Бе ГП ЛП, *нōјзи бīјo* *брдш* Ту, *на нōјзи* Би.

Забилежио сам у приједлошким везама (када је акценат пренесен на проклитику) и енклитичку форму *нīа*: *ūdāла се за нīа* Не, *сīdвī* *īrēdā нīа* Га.

Остало је као и у књижевном језику.

²⁰⁴ В. Белић, ИСХ/1, 105.

²⁰⁵ Ластавица, Кореница, 760, Наранчић, Дољани, 122. и Павлица, Удбина, 395.

²⁰⁶ В. Јапунчић, Буњ., 272. и Драгичевић, Ловинац, 220.

²⁰⁷ Исп. П. Ивић, Оточац, 130. и Финка – Павезић, Бриње, 13.

²⁰⁸ Уп. Бјелановић, Буковица, 24–25, Дешић, ЗИГ, 243, Петровић, Змијање, 105. и ГБК, 98, Пецо, ИГЗБ II, 117. и 119–120, Финка, Ијекавци ГК, 168. и Икавци ГК, 192, Томљеновић, Буњ. дијал., 585, те Могуш, Сењ, 78.

253. Енклитичке форме личних замјеница честе су у А с приједлозима:

за ме Бј Во Ке Не, на ме Би За Ма СГ, на ше Би Ми Не, њо ше Би Бру
ГП Ма, у ше ЛП, за се Во Кр, на се Бе Би Во Ке Ми, њрѣдѣ се Ви, за њ
БП За ЛП Ту Шт, крѣдѣ њ ЗК, на њ Би Бј Вр Кр Не СГ, љзѣ њ Па.

Обични су и примјери типа:

за њу ПС, на њу Би Ви, њо њу За, њдѣ њу Не, у њу За ЗК, за нас
Фр, на нас Га, међу нас Ке, њо нас Ту, за вас Вр Не, за њѣа ПС, за њи Ке,
на њи Би Вр ГП Лу Ту Фр, међу њи Ке, њо њи ВП, њрѣдѣ њи Га, у њи Би
и сл., а, дабогме, да није необично ни:

за мене Би Ви Во Вр, на мене Бј Ми, на шебе Би, за њѣа ПС, у њу
Бр Фр, међу нас ШК, у нас Бе ЂК, на њи Би ЗК, међу њи Ми, итд.

254. Ни подаци изложени у т. 252. и 253. не иду у ред појединости
које би се могле означити као искључиво личке. Ако се занемари од-
суство потврда за њиѣа у овом говору, једнако стање налазимо нпр. у
говору ијекаваца зап. Босне,²⁰⁹ а с овим се у највећем броју случајева
слаже и стање у говору ијекаваца Баније и Кордуна,²¹⁰ те, у основним
линијама, и стање у свим другим говорима источнохерцеговачког типа.

255. Остале именичке замјенице. Именичке замјенице ко и
ишио/ишиа, те њихове композите, јављају се у формама које се, у основи,
подударaju с књижевним облицима ових замјеница.

256. У упитном значењу подједнако често се употребљавају форме
ишиа и ишио:

ишиа б љнда? Шт, ишиа би? Бј, ишиа вас, цуре, нешио бдѣ? Вр, ишиа е?
Ма Ме Не, ишиа е иѣ арман? Бе, ишиа имѣи? ПС, ишиа дѣ? ГП, ишиа ље?
Во, ишиа ље биѣи сѣи? Вр, ишиа љемо, Милане? Ке, ишиа љеи? Ке Ту, ишиа
ђу ља.и.иши? ПС, ишиа си иѣи? ВП, ишиа-ш иѣи љѣиѣи? Ма, и

а ишио иѣ? Ме, аѣме, иѣиѣа, ишио е иѣ? Би Ме, а ишио љеи? Бе ГП, кѣд,
ишио? Вр, љјна, ишио љу? ПС, ишио би ја мѣѣ љомѣи? Па, ишио вам је? СГ,
ишио дѣкѣур рѣка? Вр, ишио иѣи је? Бј, ишио е, сѣриче? Кр, ишио рѣдѣи?
ЗВ, ишио љемо рѣдѣи сѣуѣра? Шт.

Облик ишио обичнији је у употреби умјесто упитних облика зашио,
збои чеѣа, али се у таквој употреби јавља и форма ишиа:

брѣѣе, ишио иѣи љу лѣѣиѣи? ГП, ишио и неѣа? Ту, ишио ја сѣм да љсѣа-
неѣ? ГП, ишио ме није љуиѣиѣла? Вр, ишио с љзлазиѣо љж љѣ? Не, ишио си
неѣсѣ? Кр, ишио си иѣи дѣѣа? ЗК, ишио си иѣи љеѣа? Вр, ишио иѣо рѣдѣи,
мѣј Никѣла? ЗВ, ишио љ иѣи? Ту, ишио ље-ми у љѣју? ГП, ишио ље иѣ иѣ? Ту,

али и: ишиа ја сѣм да љѣѣиѣи? ГП, ишиа ме љиѣиѣи . . .? Би, ишиа ље
с бѣѣиѣи? ГП.

257. Спорадично се и неодређена замјеница нешио јавља у гласов-
ном лику нешиѣа, а одрична нишиѣа с фонетизмом нишиѣо:

²⁰⁹ В. Деѣиѣ, ЗИГ, 243–244.

²¹⁰ Исп. Петровиѣ, ГБК, 98–99.

брљали нешиша Ви, нешиша зарадимо Кр, идмоињем нешиша Бе;
 ма било нишишо Ма, немā нишишо обуши Би, немјојие казиваши нишишо
 Ту, нишишо шд немā Фр.

Забилежио сам и: у свдишио се иџиља Би.

258. За Г замјенице *ишио* имам ове потврде:

чџи^к се бдји? Би, ош чџиа СГ, и

ја не знам д-шиа он Би, д-шиа радји? Га, д-шиа крвс? Бј.

Тако је и: ницек се не бдј Би, о-свџиа и свџеџа ПС, уз чешће: од нишиша
 он немā ибјма Ми, ош свдишиа Ви Ма, ош свдишиа бдљи, и-свдишиа Би.

259. У Ијд обични су двојаки облици неодређених замјеница *неко*
 и *нешио*: с некџм иџамо Би Ту, с некџм Пољаџима Фр, ко да се народ с
 недџм бавиџо ПС, и: нџ-с-кџм Фр, нџ-ш-кџм ВП, нџ-ш-чџм Бј Фр Шт

260. Замјеница *свако* (*сваџко*) у Нјд гласи *свак*:

свак Би Бр Бру Во Кр Лу ЂК ШК, свак даде ВП, свак жџив Ке, свак
 има иџл'ицу Ме, свак је мџслиџо ПС, свак је џзб Шт, свак се џ њему жџениџо
 ЗК, војску слџужиџо свак Кр, џси свак СГ, има сџи нџвџаџа свак СГ, имаџеше
 свак џдну бразду За Ма, мџне свак иџсџе Ту, не чуџе свак Би.

У облику без крајњег *о* ова се замјеница јавља и у низу других наших
 говора. В. нпр.: П. Ивић, ГГС, 205—206, Пеншкан, СКЉ, 158, Станић,
 Ускочки I, 209, Пецо, ГИХ, 137. и Дешић, ЗИГ, 245. Такав облик ове
 замјенице унио је и Вук у свој Рјечник (в. Карацић, Рјечник, 746), а он
 је чест „и код појединих писаца” (исп. Стевановић, СХ I, 308).

ПРИДЈЕВСКЕ ЗАМЈЕНИЦЕ

261. У Ијд и ГДИЛмн ових замјеница обично се јављају наставци
 старих тврких основа:

мдџјем иџраџом Ви, исиод мдџје лџћа Фр, мдџије Би Бру Кр, мдџ'ије
 цдкџља Кр, оџлешџем и сад мдџ'ијем, мдџ'ијем рџками Вр;

иџвдџијем Би, иџвдџ'ије Бру, ни иџвдџ'ије ни мдџје Би;

нџџовије Бру, иџреко нџџовије лџћа Фр, у нџџовије Ту, нџџиније иџџеро
 дџџџе ГП, рдџиџиџеља нџџије Ме;

нџшије Би Бр Ви Ке Ма Фр, лџдџи нџшије Бе, нџшије Би Бру ПС,
 нџшије лиџнџја Кр, нџшијем ориџнма Бр, иџо нџшије шџума ЂК;

нџвије Ба Вр, нџвије Би Ке ПС, нџховије иџије календарџ Ми, нџви-
 јем коџџаџма Би, о нџовије имџније СГ, у нџвије иџдрумије, у нџовије иџдру-
 мије Вр;

свдџје иџиџсџа ГП, свдџ'ије рдџиџиџеља ПС, свдџије иџриџаџџи иџдџина За;
 с дџвијем Би Кр ШК, дџвије Бј Во Вр За ЗВ Кр, из дџвије нџшије сџла ВП,
 и дџвије Би Га Бј ГП, јџвиџо дџвије Ви, од дџвије Би Га, код дџвије мдџије Вр,

двигјем су казали ПС, иррдају двигјем Не, н-двигјем куњскије кдлије СГ, у двигјем својѣ дѣанције Би;

днѣм кѣблом Бј, за днѣм Сѣвом Не, днѣ Би БП Во ВП Ма Мл ЂК, днѣ нѣкије иѣиѣачиѣ Вр, из днѣ ПС, од днѣ Не, рјѣчима днѣм Би, днѣм друговма Ви, у днѣ Ке, унѣм снѣјеом Ме, с унѣм Би ВП Вр Па, унѣм иуѣом ЗК, унѣе За, унѣ Вр СГ Фр, унѣ иаласѣка Во, иред унѣм сѣлами Па, међу унѣ дѣлина Би, у унѣм кдлѣма ЗК;

иѣм иуѣом Би, за иѣм За, с иѣм Би Вр ЗК Ма Ме Ми Не, иѣ бѣиѣ ЂК, иѣ звѣниѣ Га, иѣ људѣ Би ВП, иѣ кумѣнда ВП, иѣ илѣмѣна ВП, иѣ ирезимѣна Вр Бј, иѣ рѣчѣ Лу, иѣ Туљѣхѣна Ма, кѣ-иѣ Рѣкиѣ Вр, д-иѣ Ивѣиѣ Не, ишли иѣм рѣдиѣи Вр, иѣм иѣмо Би Не, иѣ иѣе руковѣсѣвом ЛП, у иѣе вѣра Фр, у иѣм иѣдинами Во;

кѣм вѣиѣом Ке;

кѣквије Бј Ви Ке, кѣквије ВП Ке;

нѣквије мѣсѣи Ке, нѣквије Бе ВП;

бѣло свѣквије За Ту.

Наставци тзв. меких основа су знатно рјеђи:

мѣи, Гмн, иѣвѣи ВП;

а иѣ и нѣиѣ Фр, нѣиѣ, нѣиѣма ШК;

са свѣиѣ ПС;

завѣиѣи рѣне двѣм Ви, с двѣм Мѣланом Во;

днѣм дѣнѣм иуѣом Би, днѣм, днѣма ПС, са днѣма кѣиѣиѣма Лу, у днѣм ирмовма Би, унѣ нѣвѣиѣ Бру;

сѣсѣанѣка иѣ Би Га, иѣ иѣм рѣдовѣе Лу, иѣ иѣм свѣиѣовма За, у иѣм дѣлѣнама Би ПС, у иѣм руднѣиѣма Ба, у иѣм сѣлѣма Лу, у иѣм удајама ПС;

нѣкѣм иѣрама Бе, с нѣкѣм жѣнама Пр;

свѣкѣи иѣ Фр.

262. Изостајање алтернације $o > e$ иза предњонепчаних сугласника често је у примјерима типа:

иѣ вѣиѣом дѣиѣѣу Па, у вѣиѣом сѣлу Би, иѣ е вѣиѣо СГ;

нѣиѣ сѣло ШК, нѣиѣ иѣрѣкло Пр, нѣиѣиѣ ГП, нѣиѣиѣ ирѣбѣа Бр, дѣнѣм нѣиѣом Ту, из нѣиѣиѣ сѣла Фр, иѣ нѣиѣом За Кр, у нѣиѣом крају Га Би Вр Ма, у нѣиѣому крају Га, у нѣиѣом сѣлѣу ЂК;

кѣдѣ? Бру, кѣдѣ за ирѣиѣрѣдѣиѣи Ту, кѣдѣм иѣиѣи? Не, бѣ л јѣи кѣдѣ? Бру, нѣиѣ кѣдѣ; иѣ кѣдѣ бѣло; свѣ завѣиѣи чѣиѣ — кѣдѣ и нѣ Би, чѣиѣ е ВП;

Сразмјерно ријетко јављају се ликови;

вѣиѣм Га;

нѣиѣему нѣроду ПС, од нѣиѣиѣа кѣдра ГП, у нѣиѣе вѣрѣме Вр;

кѣе сѣло? Ми, кѣе? Кр, а кѣе дѣвѣ мѣсѣиѣ? Би.

263. Од присвојних замјеница: *мој (мџј), моје/моје (моде/мобе, мџје/мџје, мџе/мџе), швој, швоје/швоје (шводе/швобе), свџ, свџе/своје (своје/свобе)* забиљежио сам само сажете форме:

моја (в. т. 93), *нѣма моја јѣнѣша* Би, *за мој брајша* Би Кр, *мом* Би ПС Фр, *мом шѣнѣшѣу* Ма, *моме* Вр Ма Ми Ту, *мџа брајша* ЗК, *мџе свѣкру* Ма, *у мџм ѣлѣсу* Ту;

швоја *дјѣда* Би За, *швој* ѣѣ* Ви Га, *швом џеки* Би, *швоме ѣрѣсѣу* Дс;

своја ВП Ма, *своја ѣдѣчѣша* Би, *свом јѣшѣу* ШК, *свом дѣу* За, *у жшвојѣу своме* Би.²¹¹

264. Форме присвојне замјенице *њезин* с дугосилазним акцентом су ријетке: *њезин дјѣвѣр*, *њезин мџм* ЛП, *њезинџе ѣдѣшѣро дјѣџѣ* ГП.

Обичније су форме типа: *њезин брајш* ВП, *њезин зѣш* Би, *њезин ѣѣ* Ма, *оѣац ѣезин* СГ, *њезина мѣш* Кр, *њезина шѣшѣка* Ме, *њезинѣ фѣмилиџѣ* СГ, *њезини дѣчеви* Шт, *њезину мѣшѣр* Вр и сл., а уз њих и, истина са знатно нижом фреквенцијом, ликови типа: *мџм ѣн* Бе, *њѣнѣ воља* ПС, *њѣнѣ џуриџа* ГП, *њѣнѣ* Би ПС, *родшѣлѣ ѣнѣнѣ* Ме.

265. Замјеница *њихов* само се спорадично може сусрести с оваквим фонетизмом. Иначе је:

њѣв ГП Ма, *њѣв мѣѣш* Би, *ни ѣѣ* Бе, *њѣва вођу* Ми, *њѣва зѣмља* Ке, *њѣва комѣнда* ВП, *њѣва ѣрѣва*, *њѣве зѣмље*, *њѣве крѣве* Ке, *њѣве кѣѣ*, *њѣве шѣме* Би, *жѣне ѣѣ* Бру, *млѣде ѣѣ* Не, *њѣви мѣшѣ* Ма, *њѣви Зѣришѣ* Фр, *њѣви ѣѣ* СГ, *њѣви сѣнови* Не, *њѣви ѣѣ* Ма, *жѣндѣри ѣѣ* Шт, *ѣѣ ѣѣ* ГП, *њѣвиџѣ* Би Ке ПС, *у ѣѣ* Вр, *њѣво* ГП, *њѣво свѣ* Ке, *на ѣѣ ѣѣ ѣѣ ѣѣ* Би;

уз исто тако обично: *њѣва* ЂК, *њѣве* За ПП, *њѣве ѣѣ* Вр Ме Ту, *њѣви* Ма ПП, *њѣви сѣѣри* Фр, *њѣвоја ѣѣ* Ту, *њѣвој брајш* ПС, *њѣвиџе сѣдам* Ба Вр;

и знатно рјеђе: *њѣ'ѣви* Лу, *њѣ'ѣви* Ма, *о ѣѣвиџе ѣѣнѣнѣ* СГ, *у ѣѣвиџе ѣѣдрѣвиџе* Вр.

Изложени материјал упућује на извјесну географску поларизацију појединих ликова ове замјенице: (1) на преовлађивање форми *њѣв*, *њѣва* и сл. у говору јакаваца из јужнијих дијелова личке регије, и (2) на доминацију облика *њѣва*, *њѣве* у сјевернијим предјелима. С овим се слаже и Ластавичина биљешка: „Каѣ се на рг. да је било *на ѣѣ* (тј. на ѣѣ), а гѣтко се ѣѣ да је било *на ѣѣ*” (Жорениџа, 760), као и чињеница да Љ. Наранѣић у свом материјалу наводи само облике: „*њѣв*, *њѣва*, *њѣво*” (в. Дољани, 122).²¹² Облици *њѣв*, *њѣва* и сл. обични су и у Банији и Кордуну,²¹³ Жумберку,²¹⁴ а, што је с обзиром на данашњу поларизацију

²¹¹ Уп. и Павлица, Удбина, 396.

²¹² У Павличиној грађи налазе се само облици: *њѣѣв/њѣѣѣва/њѣѣѣво*; в. Удбина, 397.

²¹³ Уп. Петровић, ГЂК, 99.

²¹⁴ Поповић, Жумберак, 33.

Би Бј Бру, *било сѣдаријѣ лудѣ* Бј Ма, *ош сѣдаријѣ* Не, *сѣвијѣ* ЗВ, *шдѣлијѣ* *ѣредјѣла* ГП, *цивилнијѣ* Би, *ош црнијѣ јѣњаца* Вр, *црндѣорскијѣ* СГ, *шкдл-* *скијѣ* Фр;

мѣшкијѣм ЗК, *ндѣвијѣм* Би, *ѣрѣвослѣвнијѣм*, *дѣдоше ѣрѣвослѣвнијѣма* Ке, *сѣдаријѣм* Би Кр;

дрѣвенијѣм ѣлѣуѣма Вр, *с кѣњскијѣ кдѣлијѣ* СГ, *ѣрѣш ѣдмѣшнѣнијѣм* Ми, *са свѣлѣнијѣм ѣдѣлѣчѣма* Ма, *ѣрѣш сѣдаријѣм* Га, *са сѣдаријѣм лѣудма* Бр, *са дѣбрѣчѣма шѣнкијѣм* ЗВ;

у ѣвдзѣденијѣ кдѣнијѣ Ма, *н-дѣвијѣ кѣњскијѣ кдѣлијѣ* СГ, *у лѣнцама зѣмлѣ-* *нијѣ* ЛП, *ѣо сѣрѣанијѣ зѣмлѣма* Шт, *на мѣрзерѣма шѣлијѣнскијѣм* Бр, *ѣо шѣмскијѣм кѣћама* Ма.

Удио наставака меких основа знатно је мањи:

днѣм дѣнѣм ѣшѣм Би, *нѣјѣшиѣ сѣшнѣм ѣлѣхали* За;

бдѣашѣ лѣудѣ Кр, *нијѣ бдѣлеснѣ било* За, *дѣбрѣ сѣвѣшѣ* Мл, *ѣмѣ лѣшиј* Фр, *лѣшѣ цѣрѣ* За Мл, *млѣдѣ лѣудѣ* ЂК, *мѣдрѣ* ВП, *нѣоружѣнѣ лѣудѣ* ШК, *кош сѣлѣкѣ ѣвѣрѣливи* Вр, *рѣзнѣ ѣдѣврѣ* Ба, *сѣмѣшѣнѣ* Би, *о-сѣдѣрѣ лѣудѣ* Ту, *шѣлијѣнски* Вр, *шѣурски* Лу;

жѣнскијѣм Ту;

лѣсковѣм Бе Вр, *с млѣћѣм* Би ГП ЛП;

на Бѣјѣлѣм ѣдѣшѣма ЂК.

Овакви наставци обичнији су само у говору образованијег свијета и, разумије се, јекавизираних икаваца. За ово друго в. Драгичевић, Јат, 170.

2) Наставци тврђих основа (с вокалом *о*) обични су и код придјева с основном на предњонепчани консонант. Стандардно *е* у наведеним позицијама јавља се спорадично. Исп.:

бдѣлѣ Би, *вѣћѣмѣ* Бру, *винѣјѣ нѣшијѣ* Ту, *врѣћѣ* Би Ту, *из ѣдрѣлѣ краја* Лу, *Дѣкићѣма* Би, *дѣблѣ* Ту, *дѣнѣ село* Фр, *из дѣнѣлѣ сѣла* ВП, *кош кућѣ Бѣрѣчѣ* Би, *ковѣчѣв* Би Ми, *у кѣћи ковѣчѣвѣ* Ма, *лѣшо* ГП, *лѣшо шѣлѣ* Би ЛП, *лѣшо врѣјѣмѣ* Фр, *мѣжѣвѣ брѣшѣ* Кр Фр, *нѣјѣмилијѣ* Вре, *нѣјѣмлѣћѣмѣ* Бру, *слѣлѣ нѣсом ѣјѣ* Ту, *сѣдѣријѣ* мѣжѣ ПС, *сѣдѣријѣ* Би ГП, *шѣнѣмѣ* Ту, *у ѣнушѣришѣм ѣѣу* За, *шѣлѣ* Би Бр Ви СГ Ту,

и: винѣјѣ ѣзѣ Ту, *из ѣдрѣлѣ су краја* Лу, *дѣнѣшѣмѣ дѣну* Ми, *дѣнѣ дѣнѣ* Во, *дѣсѣдѣшѣнѣ* За, *у шѣшѣ краћѣмѣ рѣку* Би, *лѣше* Би Га, *нѣјѣскуѣлѣ* Га, *ѣо нѣдѣшѣнѣм дѣбѣчѣју* Мл, *ѣдѣсѣдѣнѣ* Во.

Иза *р*, такође, долази *о*: *ѣдрѣ мѣсѣ* Бр, *шѣрѣ нѣкѣ* Ту.

3) Тенденција уклањања разлика између одређеног и неодређеног вида на разини деклинационих типова доста је изразита, при чему опада фреквенција облика номиналне деклинације. Истина, уз још увијек обичне ликове типа: *бдѣлѣ млѣдѣ чѣкѣти* него *сѣдѣра дѣкѣти* Бру, *нѣше мѣшѣва* Ви, *нѣшли га мѣшѣва* ГП, *јѣ сам ѣмѣла ћѣћу дѣшѣра* Ту, *от сѣрдѣмашѣна*

оца Шт, њмала сам *сѣрдѣа* оца За Ме, о *сѣу* круџу ЂК и сл., стање у овом говору далеко је од прилика у говору ијекаваца Жумберка и В. Грђеца,²¹⁸ али би се, изгледа, могло упоредити са ситуацијом у говорима ијекаваца Змијања и Баније и Кордуна.²¹⁹ Материјал Љ. Наранчић из Дољана, такође, упућује на сличне закључке.²²⁰

4) О употреби форми с покретним вокалом и без њега в. напомене дате у т. 98—102.

273. Компарација је стандардна и на то је већ указао Ластавица.²²¹ Најинтересантнију појединост представља присуство двоструког акцента у облицима суперлатива. Истина, суперлативи придјева чији је компаратив на *-ји* обични су и с прозодијским остварењима типа:

најбоља Лу Ми, *најбоље* ЂК, *највише* Бе ЗВ Ма ПС Ту ЂК, *највише* Ви Кр Пр СГ, *најгоре* БП, *најгори* Ба Бј, *најмање* ЂК, *најмлађи* Вр, *најскупије* Га Кр Ми, *најшесје* Мл и сл.

али је у укупној маси потврда, ипак, обичније:

најбољашнија ЗВ, *најбољи* Вр, *најбрџији* БП, *највећа* Лу, *највићени* Вр, *највише* ВП Га ПС ЂК, *највиши* Лу, *најлавније* Вр, *најдра* Бј, *најдлађе* Фр, *најзиднији* Кр, *најљешје* Бру, *најмање* Кр, *најмилијџа* Вре, *најналичније* Ба, *најнесрећни* Ме, *најнижи* Лу, *најсиромашни* Ма, *најсјари* Ви Фр, *најсјарија* Ма, *најсјаричи* Бру, *најсјарију* Фр, у *најсјарије* дџба Во итд.

Двоструке акценте у облицима суперлатива забиљежили су Б. Ластавица²²² и Љ. Наранчић,²²³ па је лако могуће да је Павличина тврдња по којој у говору Пољница „нема акцента на компаративном делу речи” (в. Пољице, 88), ипак, искитрена.

274. У вези с образовањима дајем ове напомене:

1) Према *Јово*, *Миле*, *Мића* и сл., оvdје је редовно: *Вујин* ВП, *неког Грџе Дујина* Би Га, *Раде Јовин* Би, *Милин* Би ЂК, *Милина кућа* Бр Ми, *Владе Мићин* Би, *Пејин* Би ЛП, *Пејина кућа* Би ГП ЛП, *Рамино брџо* Бр, *Тџмин* Бру, *Тџмина* Не, итд.

Уз нормално: *Бџиков* Би, *Брањков* Би Вр СГ, *Мањков* Би Ву Ту, и сл., увијек сам слушао и: *Вељков* Би Бру За Кр Ту Шт.

2) Висока је и фреквенција форми типа: *тџ бџовско* било Ме, *идџовски* сјинови Кр, *унака синџвска* Би Ту, *ћерска* Ту, *цурска*, *цурско* ВП итд. Обично је: *вџлуњска* кџла Би Ма СГ.

3) О придјевима који се творе суфиксима *-ији/-ји* в. податке изложене у т. 158.

²¹⁸ В. Поповић, Жумберак, 31. и Кашић, Грђецац, 157.

²¹⁹ Исп. Петровић, Змијање, 108. и ГБК, 100.

²²⁰ Наранчић, Дољани, 125.

²²¹ Ластавица, Кореница, 759.

²²² Нав. дјело, 759.

²²³ Наранчић, Дољани, 125.

Чешће се јављају ликови типа: *ијан* Би Во Ми, *ми ијани* Ме, *ијани* ко *шубе* Не, али сам забиљежио и: *ијјани* смо били Би.

4) Придјевни типа: *бӯков* Би Ми, *дренов* Га, *љесков* Ке ЋК, *расиов* Би и сл. знају у НАјд и за облике одршеног вида: *бӯкови* колац Би, *бӯкови* пањ Бр, *лдоови* колац Га Ми, мдреш *љескови* ал бдљѣ *дренови* Би, *љескови* Би ЋК, у овај *расиови* штѣк Ме.

Сличне форме забиљежили су проф. Пецо у говору ијекаваца источне Херцеговине²²⁴ и Дешић у говору западнобосанских ијекаваца.²²⁵

5) Поред *вѣлик* и *јак* Би ВП СГ Ту у функцији неодрешеног вида обични су и ликови: *вѣлики* ВП Лу Ма Не Ту, *јака* ЗВ СГ, *била* ўна *јака* ВП, *јакѣ* чдѣк Би ЗК.

Уз: *мален* Би Ви За ПС и деминутивну форму: *малѣшан* Би Ме СГ, обичан је и неодређени облик: *малѣ* Би ЗК Ке Ми. Одређени облик овога придјева гласи: *малѣ* Би ГП ЗК Кр Ми.

Придјев *шӯђи* Би ВП Вр Во ЋК Шт нема облика неодрешеног вида.

275. У овом говору могу се чути и придјевски облици са префиксом *ио-*, али они, изгледа, нису чести. Забиљежио сам само: *идвѣлик* Га и *а дси* *иддобар* Ви, а уз њих и неколика случаја кад се префикс *ио-* додаје компаративном изразу: *идбољѣ* би тд *било* Би, *бијд* *иддебљи* зѣро ПС, *идљући* зѣру Вр. Немам примјера за облике *ио* + *сујерлаиив*, али вјерујем да је и њихово јављање могуће. Наведени облици имају у овом говору оно исто значење које је утврђено и за сличне придјевске форме у говору западнобосанских шћакаваца: „означавају ублажени степен онога што се исказује придјевским обликом без тога префикса”.²²⁶

Сличне творбене конструкције забиљежили су и многи други испитивачи наших народних говора, али, изгледа, значење њихово у свим говорима није једнако. В. о томе Пецо, ГИХ, 146. и тамо наведену литературу.

БРОЈЕВИ

ОСНОВНИ И РЕДНИ БРОЈЕВИ

276. О фонетским ликовима неких бројева било је ријечи у појединим одјељцима Фонетике. Тако је нпр. фонетизам броја *један* видљив из примјера датих у т. 108, а о обичности форме *чѣири* (с редукованим *и*) говоре потврде наведене у т. 72. О гласовним ликовима бројева од '11 до '19 в. у т. 79, а за бројеве '20 и '30 в. т. 58г, 60. и 79.

Број '40 јавља се, такође, у неколико ликова:

чѣирдѣсѣи Би Бр Ке Пр ЋК;

²²⁴ Пецо, ГИХ, 144–145.

²²⁵ Дешић, ЗИГ, 251.

²²⁶ Пецо, ИГЗБ II, 143.

НАПОМЕНЕ О ЗБИРНИМ БРОЈЕВИМА И НЕКИМ БРОЈНИМ ИМЕНИЦАМА

280. Примјери дјелимично модификованих ликова збирних бројева *двоје*, *тхроје* и *оба двоје* саопштени су у т. 93. У Бру сам забиљежио: *двдји-тхрдји*, *тхрдји*, а у СГ: *двдји*. Напомињем да су ови бројеви свуда обични и у свом основном, неизмијењеном лику.

Иначе, од ових бројева обичне су форме: *двбџа* Би Вр Ма ЋК, *и њџма двбџа* Ви Ке СГ Ту, *д-тхоџа тхрбџа* Кр, а тако и: *оба двбџа* Би Фр, уз: *д-тхоџа се дбадвбџа њрџло* Ма.

Имам и потврде за НАмн: *двдја* кдла Лу, *имала сам двдја-тхрдја* кдла За, *дбадвбџа врџџа* Би.

281. Уравнат је суфикс *-еро* за творбу збирних бројева од 'четири' па надаље:

двддисџи и *дсмеро* Ма, *двбнџсџи* Би СГ, *двдџи* Би Бр Ке Лу Ми Не, *двдџи* Бе Би Бј Бру Га СГ Фр Шт, *једанџсџи* ПС, *дсмеро* За Лу, *осмернџсџи* ГП, *џџи* Бе Би Ви Га ГП ЗК Лу Ме СГ, *џџи* Би СГ, *седамдесџи* и *чџи* Ви, *сџи* Би Бр Ке Лу Не СГ, *џџи* Би ГП, *чџи* ВП За Ту ЋК, *шџи* Во Не СГ ШК, *шџи* Би ГП.

НАмн: *чџи* кдла Пр, *била су чџи* кдла ЛП.

Образовања суфиксом *-оро* нигдје нисам забиљежио.

282. Према досљедном *-еро* за образовање наведених бројева, бројне именице имају формант *-ор-*: *џџи* Би Ке Ми СГ, *сџи* Ви Га.

Разумије се, обавезно је: *била су двд'џа-тхрд'џа* Фр, *ка вас двд'џа* ГП, *њџ двд'џа* Би Ту.

Бројне именице „обичније ће имати формант *-оро*” и у говору Баније и Кордуна,²²⁸ али су у западнобосанским говорима — како ијекавским, тако и икавскошћакавским — изгледа, обичнији примјери типа *чџи* и сл., мада нису непознати ни они са *-ор-*.²²⁹

О конструкцијама које доприносе снижавању честоте ових бројних именица биће ријечи у т. 400.

283. Бројне именице с основним бројем у основи и суфиксом *-џа* слушао сам на читавом подручју, и то углавном као називе школских оцјена и карата за игру. Тако је нпр. свуда познато: *двџа*, *тхрџа*, *чџи*, *џџа*, *џџа*, *шџа*, *сџи* и *дсџа*.

Обично је, међутим: *двџи*, *дсџи*, *једанџсџа*, *двџсџа* итд., а уз: *двџа*, *тхрџа* и *чџи*, ништа мање нису фреквентне форме изведене од збирних бројева формантом *-ка*: *двџка*, *тхрџка*, и *чџи*.

Свуда су познате и деминутивне форме: *двџић*, *тхрџић*.

²²⁸ Петровић, ГБК, 103.

²²⁹ В. Дешић, ЗИГ, 256. и Пецо, ИГЗБ II, 144.

284. Биљешка. У вези с бројним конструкцијама и изразима напомињем да су и у овом говору распрострањене конструкције типа: *имā шездесџи мањџ двџје* Би, *седмдесџи мањџ ђдну јā имām* Ту, *осамдесџи мањџ ђдна* Ми и сл. Сличне бројне изразе забиљежио је и Петровић у Банији и Кордуну (в. ГБК, 103).

ГЛАГОЛИ

ИНФИНИТИВ

285. Иако је фреквенција облика инфинитива с потпуно или дјелимично редукованим крајњим и повисока (в. примјере у т. 73/2), облици с очуваним финалним и су знатно чешћи. Тако је и у говору најзападнијих јекавских насеља гдје је, иначе, удио ликов с редукованим финалним и нешто већи од оног у другим крајевима.²³⁰ Исп. нпр.:

бјџжати Би ГП Кр Ме ПС СГ, *вџшати* Би Бру, *вџјати* Би Вр, *врдџати* Бр ВП, *вршати* Ви, *вџћи* Ту, *јовдџи* Би ГП Ми Ту, *дежџрати* ВП Ми, *дбџати* Кр ШК, *дозвдџи* Ме, *дбџи* Во Га За Ме, *дочекџвати* Ми, *жџи* Бе Би Га ЗК Лу Ма СГ Ту, *знџи* Би За Ма ШК, *извџћи* Би ВП Ту *извџћи* Бе Во, *имџи* Би ВП Ма Не, *иџи* Би Ви Га ЗК ЛП ПС Фр, *јавџи* ГП ЗК Лу, *казџи* Бе ВП Ви Кр Ми Не ЋК, *казџвати* Би, *кџдати* Би За, *кдсџи* Би Вр Ме, *набџдати* Па, *наорџжати* ШК, *наџреџи* Па, *наџи* Бе Би ВП Га Кр Ма Ми СГ Фр, *дбџи* ЗК, *дбуџи* Би, *дџати* Ке, *оџџати* Би Ке, *дџати* Бе Би Га Кр ПС, *освдџи* Лу, *дсџећи* Би Лу Ме, *иџшати* Би Кр Не, *иљдџкати* Фр Шт, *јомџриџи* СГ, *јдсџати* ШК, *јреџџи* Би Ма Фр, *јреџриџи* Би Бј, *јреџвати* СГ, *јреџресџи* ЗВ, *јриџати* Би Ми, *јрдџи* Бј, *јрдџи* Фр, *рдџи* Ба Би ВП Ви Вр ГП ЗВ ЗК Ме Ту ЋК Фр Шт, *разџати* Шт, *расџџати* Би ЛП, *рдџи* Би За ПС, *рџи* Би Га Не ПС ЋК ШК, *сџдиџи* Би Вр СГ Ту, *сџшати* Ма, *слџжџи* ГП, *сџдиџи* Би ЛП, *сџражџи* Ви, *шџдрџкџи* ЗК, *шџражџи* Би ГП ШК, *шџуџи* Би Вр Не, *убџи* Бру Ме Фр, *јџмиџи* Би Вр, *чџвати* Би ГП Ке, *шџи* Би Ке, итд.

У вези с окрњеним формама инфинитива и двије напомене:

а) И овдје се као последица честих редукција медијалног неакцентованог и, могу јавити форме с необичним сугласничким скуповима типа: *вдџи*, *идџи*, *рдџи* и сл. какве налазимо и у другим говорима у којима су редукције вокала и обична појава, и

б) Ријетки примјери усаглашавања обличке и прозодијске стране ријечи типа: *дџћ*, *рџћ* ШК, *жџсџи*, *наџ*, *идџ* ЛП, као и чињеница да су забиљежени у најзападнијим јекавским насељима наводе на закључак

²³⁰ Вјероватно због честих контаката становника ових насеља с представницима икавских говора. Познато је да „у огромној већини“ икавских говора „инфинитив има краће облике“ (П. Ивић, Дијалектологија, 178), а тако је и у говору личких икаваца (в. Јапунчић, Буџ., 272. и Драгичевић, Ловинац, 222).

да се овдје не ради о органској појави.²³¹ У источнијим крајевима нпр. сличне облике слушао сам само с узлазним акцентима: *живсѝ* Би, *нађ*, *рѣћ* Фр, *џ* не *џѣ* Ви.

286. Судбина инфинитивних форми глагола на *-ѣѝи/-им* видљива је из ових примјера:

виђейѝи Ба Би Бр Бру ВП Ви Ме Мл СГ ЋК Шт, *видѝаѝи* Би БП Га Кр ШК и *виђаѝи* Би Бру Бр Вр Кр Ма;

вдљейѝи Бе Бру, *вдлѝи* Би ШК, *вдљаѝи* Би СГ;

идриѝи, *изидриѝи* Би Дс и *идраѝи* Би, *изидраѝи* Би Бр Лу Ту;

зайдѣиђейѝи Би Кр, *зайдѣидѝи* За и *зайдѣиђаѝи* Ми;

лѣнейѝи Ми, *лѣѝи* Би Га Ми ШК и *лѣјаѝи* БП Ма, *долѣјаѝи* ВП;

сиђейѝи Бе, *сјѣдѝи* Би Бј Ми и *сиђѝи* Би ВП Кр;

сиѝиђейѝи се Би, *сиѝидѝи* се Би ПС и *сиѝиђаѝи* се Ма.

На често јављање тзв. морфолошких икавизама у наведеним формама, као и случајеве изједначавања глагола на *-ѣѝи* са глаголима на *-аѝи* скренута је пажња у Јату (в. Драгичевић, Јат, 179. и 193), а за ове одлике иначе, знају и сусједни западнобосански ијекавски говори (уп. Дешић, ЗИГ, 263—264).

287. И инфинитив глагола *(-)живјеѝи* обично се јавља у формама с морфолошким икавизмом: *живѝаѝи* Би Ма ШК, *доживѝи* Га, *ѝреживѝи* Не.

Осим наведених облика чести су у употреби и инфинитивни облици типа *(-)живсѝи*: *доживсѝи* За, *живсѝ* Би, *живсѝ* ЛП, *живсѝи* Би Кр Ма ЋК.

Уз обичније: *сијасѝи* Би Га ГП Ке Ме Шт, у ГП сам забиљежио и форму *сијасѝи*.

288. О инфинитивним ликовима глагола III врсте в. у т. 324.

Према: *вѣлѝм*, *вѣлѝ* и сл., никад се не јавља инфинитивни облик *вѣлѝи*.

Немам потврда ни за случајеве удвајања инфинитивних наставака који се, истина спорадично, могу срести у неким говорима источнохерцеговачког типа.²³²

ПРЕЗЕНТ

289. Ако се изузму презент помоћног глагола *ѝиђеѝи* и спорадични случајеви јављања књижевног инфилтрата *мѣѝу*, поред чешћег *мѣрем* (в. примјере у т. 54), у 1. л. јд. досљедно је уравнат наставак *-м*. Тако је

²³¹ Биће да су овакви акценатски ликови преузети непосредно из говора сусједних икаваца. О акценатским иновацијама у нашим икавским говорима које су произишле „из рократе infinitiva“ в. нпр. Вукушић, ЗПФР/2, 267—268.

²³² В. Пецо, ГИХ, 160. и Петровић, ГБК, 104.

овдје обавезно и: *вѣлим* Би Ви Ке Кр Ме Ми СГ Ту, *видѣм* Би Во Га ГП За Ке Не СГ Ту Фр, наспрот облицима: *вѣло* Би Вр ГП За ЗК Кр Ме Ми Не ПС СГ Ту и *виђо* Би Ке Не Па СГ, који увијек имају значење аориста.²²³

290. Облици 2. и 3. л. јд. и 1. и 2. л. мн. имају стандардне наставке:

2. л. јд.: *вѣлиш* Би Ке ШК, *знаш* Би Га ЛП Лу ШК, *лѣжѣш* Би ЗК Ма ПС Ту, *идмѣзујѣш* ЛП, итд.

3. л. јд.: *вѣли* Би Бј Бр Бру ВП Ви Во Вр Га ГП Ке Ма Ме Ми Не ПС СГ Ту ЋК Фр ШК Шт, *здѣвѣ* Би Лу Ме, *дбува се* ЗК, и др.

1. л. мн.: *кажѣмо* Би Бр Бру Га ГП ЗВ Лу Пр СГ, *идвијѣмо* Ту, *дмла-ијѣмо* Шт, и сл.

2. л. мн.: *видѣише* Бру За Ме Фр Шт, *знаише* Би ГП Фр Шт, итд.

291. У 3. л. мн. глаголи VII и VIII Белићеве врсте понекад имају наставак -*ју*: *лѣжју* Бру, *клѣчу* Ми. Овакви облици, међутим, нешто су чешћи једино у говору јекаваца Лу, села на јекавскочкакавској размеђи: *џни идвору*, *лѣжју вѣтру*, *мдлу се*, *идру се* коде.²²⁴

Неких других посебности у односу на стандардни систем презентских наставака — нема.

АОРИСТ

292. Фреквенција аориста у овом говору је знатна. Ипак, неће бити посве тачна Ластавичина тврдња по којој је аорист „најобичнији од свјију вгемена” (Кореница, 761). Петровић је већ указао на несклад између Ластавичине грађе и наведене констатације,²²⁵ а ја бих додао и ово: овдје је изузетно обична употреба крњег перфекта, а, исто тако, не мање честа употреба наративног императива.

Иначе, Ластавичине напомене о облицима су коректне.²²⁶ Поред: *виђо* (в. т. 289), *дѣдо му* Бе, *рѣко* Би Вр ГП Ке Ме Ми Не ПС ЋК Фр Шт и сл., у 1. л. јд. обични су и ликови без морфолошке ознаке:

виђе ја ВП Ке Ми Не, *ја вѣрже* Вр, *ѣдну дѣде нѣму* Ви, *дѣђе ја* Шт, *ја ван изѣђе* Ке, *ја изѣђе* Ке Не Фр, *ја исѣде* Ви, *нађе мѣтва* Ви, *ја ѣде* Би Фр, *идде ја*, *ја и идѣбе* Ме, *рѣче му ја* Би Вр Ми СГ, *нѣ ѣде ја* Би.

Множински облици аориста граде се редовно наставцима -*шмо*, -*ише* и -*ше*:

²²³ Ластавица, истина, напомиње: „Мјесто *vidu*, *vsjji* govori se u prezentu *vido* (to је oblik i за aorist), *vsjjo*” (Кореница, 762), али се у мом материјалу није нашло потврда за такву употребу ових облика. Нема их ни код Љ. Наранчић (в. Дољани, 126), ни Д. Павлице (исп. Удбина, 401), али су, изгледа, обични у говору западнобосанских вјескаваца (в. Дешић, ЗИГ, 262).

²²⁴ У говору чакаваца у 3. л. мн. презента обично је формант -*ду* (в. П. Ивић, Оточац, 131. и Финка—Павешћ, Бриње, 15).

²²⁵ Петровић, ГБК, 106.

²²⁶ Ластавица, Кореница, 761.

вратишимо се Ме Ту, одђешимо Вр, исјекошимо Ту, нађошимо Бру, одбујаришимо Ту, иревалшимо Би Ту, увајшимо се Ту, уђешимо Ту;

рѣкошише ли...? Ту, уздрашише ли? Би;

бѣрише Ме СГ, виђеши Ме, вратиши Га, дадоше Ке Ми, доведоше Лу, одђеши Би Ме Ту Фр, одђоше Би ГП ЗК Ма, исјудоше Ви, одвалши Бе, одеше Би Бру Ви Га За Ми ШК, одоше Бе Бј Ви Вр Ке Не, иодваши ЗК, иокварши Кр, ђдоше Ке, убише Би, итд.

Петровић, с разлогом, истовјетне банијске прилике повезује с подацима које су прикупили други испитивачи штокавских говора нашег сјеверозапада (Ластавица, Томљеновић и Дешић) и за њега су оне, прије свега, знак да се „у широком појасу наших сјеверозападних штокавских говора (...) опажају тенденције ограничавања” употребе аориста.²³⁷ Сличну констатацију о сужавању употребе аориста у неким војвођанским говорима дао је знатно раније и проф. Ивић.²³⁸

Личке прилике, видимо, потврђују ову претпоставку, а тако, према подацима које дају Финка и проф. Пецо, и прилике у штокавским говорима Горског котара и у говору западнобосанских шакаваца.²³⁹

ИМПЕРФЕКАТ

293. Имперфекат је у овоме говору нестао из система глаголских облика. Једини његов траг представља забиљежена потврда: како њџму бјџше йме? Га, ако се и овдје не ради о наносу из сусједних западнобосанских ијекавских говора гдје су овакви остаци чешићи.²⁴⁰ Ни други истраживачи говора личких јакаваца не наводе у својој грађи облике имперфекта, а они, изгледа, не постоје ни у говору личких икаваца.²⁴¹

ИМПЕРАТИВ

294. Облици императива у основи се слажу с одговарајућим облицима у књижевном језику. Нека гласовна неподударана разматрана су у појединим одјелицима Фонетике (в. т. 72а, 73/3. и 111). На чување облика с партикулама *-де* и *-дере* упутили су већ поједини примјери саопштени у т. 73/3. и 182, а овдје наводим још неколико потврда:

дајдџ Би ГП ЗК, дајдџере ја За, знајдџ Фр, иоипрајсидере ја брџше рџџенџ Би.

На присуство оваквих форми скренуо је пажњу и Ластавица,²⁴² а оне су обичне и у сусједним ијекавским говорима.²⁴³

²³⁷ Петровић, ГБК, 106.

²³⁸ П. Ивић, Дијалектологија, 75.

²³⁹ Исп. Пецо, ИГЗБ II, 168, Финка, Ијекавци ГК, 169. и Икавци ГК, 194.

²⁴⁰ В. Дешић, ЗИГ, 265.

²⁴¹ Јапунчић, Буњ., 272, а, такође, и по мојим теренским забиљешкама.

²⁴² Ластавица, Кореница, 761.

²⁴³ Уп. Дешић, ЗИГ, 64, те Петровић, Змијање, 125. и ГБК, 107.

ГЛАГОЛСКИ ПРИДЈЕВИ

295. Глаголски придјев *ириђев ирињи* гради се као и у књижевном језику наставцима *-н*, *-ен*, *-иш*, а једино је дистрибуција форманата нешто слободнија. Ово се првенствено односи на фреквентније јављање форманта *-иш*, али не увијек само на њега.

Тако „од глагола у којих се основа инфинитива завршава самогласником *-а*”²⁴⁴ сусрећемо готово равноправну употребу образовања с формантима *-н* и *-иш*. Исп.:

закoйāно ЛП, *збрѣсāно* Бе, *зидāна* Шт, *зидāни* ЛП, *нашāрāне* Вр, *дбдржāн* ГП, *дзидāне* Ми, *дзидāни* Фр, *диасāн* Би, *дишкāне* Лу, *дишкāно* Во, *идвѣзāна* Ма, *идвѣзāне* Бр, *идклāни* ГП, *идклāно*, *ирѣкојāне*, *разрезāне* ПС, *свѣзāна* Вр, *слујāно* Га, *сирѣљāна* Не, *ишкāн* Вр, *ишкāне* ВП Вр ЛП Лу Ма, *удāна* Би Не, *ударāни* Ма, *укојāн*, *укојāно* ЛП, итд.,

и: *држāиш* Би, *закoјāиш* ГП, *збрѣсāиш* Фр, *зидāиш* Шт, *зидāише* Вр, *клāиш* ВП, *нашāрāиш* Ми, *дзидāиш* Би, *диасāиш* ЛП, *дишкāиш* Лу, *дишкāиш* Вр Лу, *идзидāише* ЂК, *идклāиш*, *идклāиш* Ту, *сирѣљāиш* Бру, *ишкāиш* Лу, *удāиш* Би ВП ЗК Не Пр, *ударāиш*, *укојāиш* ЛП, и сл.

296. У глагола I врсте досљедно су спроведене и сугласничке алтернације типа: *вѣжене* СГ, *извѣжена* Во ЗК, *извѣжени* Вр, *извѣжено* Лу, *довѣжен* ЂК, *идмужене* Би, *ошрѣшена* Би Ми и сл.

297. Трпни придјевии глагола III врсте не разликују се од стандардних облика. Ипак, уз обично: *заврнѣиш* Лу, *иддиинѣиш* Би ГП, *сврнѣише* Вр, *смāкнѣиш* Би Ми итд., забиљежио сам и: *иддижено* (= подигнуто) Ме. На тај начин се и у овој врсти испољавају трагови колебања за која знају и неки други наши говори,²⁴⁵ а на које је поодавно упутио и проф. Белић.²⁴⁶

298. За глаголе IV/1 врсте имам ове потврде:

ирѣбијенѣ рукѣ Ме, *ирѣбијенѣ нѣиѣ* Не, *ирѣбјена*, *ирѣбјене* Ви, *убијен* Би Ма ПС, *убијена* ПС, *убијено* Ви ГП, *убјен* СГ, *убјено* Би;
изувен Би ЗК, *изувена* Ме, *назувен* Би, *нашкривено* Би Фр, *сашивѣна* Лу, *чувѣни* Ви Ме;

и неколико потврда за наставак *-иш*:

ирѣбиш Ке, *ирдлѣиш* варѣника Би, слабо *ирѣишиш* СГ.

Спорадично се формант *-иш* јавља и у трпном придјеву глагола VII Белићеве врсте, али је и овдје неупоредиво чешћи формант *-ен*:

зāробѣиш ШК, *јāвѣиш* нам је Ви Фр, *кѣишиш* Би,

уз обичније: *зāробљен* Би ГП Не, *зāробљени* Ту, *јāвљено*, *кѣљено* Би Га, *најраљен* Фр, *најраљена* Фр, *најраљене* Ма, *насāђена* Би Ке Ми, *д-*

²⁴⁴ Стевановић, СХ I, 347.

²⁴⁵ В. Дешћ, ЗИГ, 268, Петровић, Змијање, 121. и тамо наведену литературу.

²⁴⁶ Белић, ИСХ/2, 79.

жењен Ма, објешена Ви, осуђен ВП, *йрдоврћени* ЗК, *йроврћен*, *йрдоврћена* ЛП, *рађено* Ме, *рдћен* Во Лу Фр, *рдћена* Би За Ви Лу, *сидљено* ЂК, итд.

299. Глаголски *йридјев* радни не треба посебно коментарисати. Облици су му стандардни, а о неким фонетским посебностима в. т. 81. и даље.

И облици радних придјева глагола на *-џи* показују да су у овом говору познати случајеви изједначавања глагола на *-џи* с глаголима на *-аји*: *бдљало* ме Би Вре, *вдљало* ЛП, *идрала* Ма, *лђћа* Ту, *лђћали* Би БП, *обдљала* Ма, *йоидрала* Ту, поред стандардног: *вдљели* Би ГП Ме, *обдљели* Би ЂК Фр, *разбдљели* се Га Не Ту итд., и не мање честог: *вдљила*, *вдљили*, *лђћили*, *йоидрило* и сл. (в. код мене, Јат, 183).

За облике радних придјева глагола III врсте вриједи упута дата за инфинитив ових глагола у т. 288.

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОЗИ

300. Прилој садашњи образује се, углавном, наставцима *-ћи* и *-ћ*, при чему је тешко оцијенити који је формант обичнији:

пүтом *йдүћи* Фр, *налјевајүћи* Вр, *йлакајүћи* БП, *накө сједөћи* Би Ви СГ, *йрвжөћи* Бе Ми ЂК, *чувајүћи* Га Ме;

односно: *йдүћ* Вр Ма, *крјјүћ* ВП ГП Ма Ту, *йјөвајүћ* ЗК, *йдйкрјјүћ* Би ГП, *шйјүћ* кожүне Би.

Ластавица није изричито споменуо ово двојство, али је оно видљиво из примјера које наводи (в. Кореница, 761). Павлица га, пак, констатује и недвосмислено упућује на чешће јављање облика на *-ћ*.²⁴⁷ Сличну је процјену за честоту јављања наведених форми у говорима Змијања и Баније и Кордуна дао и проф. Петровић.²⁴⁸ С друге стране, у Дешићевој грађи нашло се неупоредиво више потврда за форме глаголског прилога садашњег на *-ћи*, али та чињеница, изгледа, није била довољна аутору да се категорички изјасни у прилог чешћег јављања споменутих ликова.²⁴⁹ У сусједним икавским говорима формант *-ћ* обичан је у говору Буњеваца „*zaleđa senjskoga*”, али су, изгледа, у говору западnobосанских шћакаваца у употреби углавном облици на *-ћи*.²⁵⁰

301. Старији облици на *-е* које, такође, налазимо у Ластавичином материјалу,²⁵¹ данас су већ ријеткост. Забиљежио сам: *клөкө* Би Га, *жмјрө* Бј и нешто обичнијг: *йркө* Бе Би Ви Га СГ Ту Шт.

Дешић за овакве облике вели да се „обично употребљавају кад је ријеч о надметању момака у рвању, бацању камена с рамена и сл.”,²⁵²

²⁴⁷ Павлица, Удбина, 404.

²⁴⁸ Петровић, Змијање, 123–124. и ГБК, 109.

²⁴⁹ Уп. Дешић, ЗИГ, 268.

²⁵⁰ В. Томљеновић, Буњ. дијал., 596–597. и Пецо, ИГЗБ II, 179–180.

²⁵¹ Ластавица, Кореница, 761.

²⁵² Дешић, ЗИГ, 269.

што важи и за говор личких језикаца. Овом њиховом ситуационом везаношћу која, дакако, подразумејива и одређену стилску обиљеженост, може се објаснити како њихов опстанак у овим говорима, тако и данашња све ријеђа употреба. И поменуте игре, наиме, скоро су већ раритет.

Дешић је, такође, упутио и на сродне прилике „у погледу чувања наставка -е” у неким црногорским говорима (в. ЗИГ, 269).

302. *Прилој ироши* не постоји у систему глаголских облика. Облик *бивши* у синтаagma типа: *бивша іарда* Шт, *бивша монархија* Па, за *бивше Јујослāвије* Бј Ви, за *бивше Јујослāвије* Би, *чїлїлїкā бившије* Не и сл., вјероватно је новија појава.

СЛОЖЕНИ ГЛАГОЛСКИ ОБЛИЦИ

303. *Перфектї* је жива категорија с високом употребном фреквенцијом. О честом јављању тзв. крњег перфекта биће ријечи у т. 384.

304. *Плусквaмїерфектї* се, што је због одсуства имперфекта и разумљиво, увијек твори од перфекта помоћног глагола бити и глаголских придјева радних:

јā сам бїјо ірoшā, нās је бїло рāsуло Ба, *бїјо ідшā* Бе, *есом бїјо нāїрāvјō*, *јā сам бїјо іддњō* Би, *досāдијо ми бїјō* Бр, *људе су бїли здїїрїāли* Бру, *јā сом бїјō дїшā* ВП, *бїла свā избјеїла* Ви, *ддшā сом бїјō*, *бїли смо осєлили* ГП, *ддбїло іа бїло* Ке, *зāузели дндā бїли* Лу, *бїли с дивāнили*, *едну шōрбу бїли осїавли*, *нєсам бїла ћєла* Ма, *људи с бїли ідбјеїли* ПС, *есом јā бїјо іунјō рāњенїке*, *шїу е бїјо држā* Ту, *мї смо бїли избјеїли*, *бїјо сом рāдијо* ЋК, *мєне су мєшїли бїли*, *шāдā бїло осїало* Фр.

305. *Фушур* I се у формама простог глаг. времена јавља не само у стандардним случајевима типа: *бїће* Би Во ЋК Шт, *врāшїиће* Не, *заклāћє нас* Ме, *засїаћу* Лу, *зāїрāћє се* Бру, *лєжсāћеш* ЗК, *їлāшїићу* Ке, *їосєлићє* ПС, *убићє* Фр итд., већ и у примјерима типа: *дбћеш*, *зāће*, *їће*, *нāћеш*, *нāћемо*, *їрōће*, *рєћеш ми* (в. за све т. 182).

Уп. за ово и потврде које у својој грађи излаже Павлица (Павлица, Удбина, 403).

306. *Фушур* II је риједак³⁵³ и чује се, углавном, од несвршених глагола:

нєко бїдє бїјо с іунїм свдїшoви Бе, *кад бїдємо ішїли* Би, *ако мї бїдємо сєлили* Бр, *бїдєш шїї шїд іовдрїјо*; *кад бїдїу шїрāжїли* Ке, *како бїдємо мōїли* Ме, *ка-се шїї бїдєш удāвала* Не, *кад нє бїдє бїло шїдїā*; *бїјо б јā умрō да нє бїдє бїло шїдїā* Фр.

Свега једном чуо сам футур II од свршених глагола:
да нє бїдїу Пєїрā мєшїли нє би бїјо дббїјо нї тō Би.

³⁵³ Исп. и: Наранчић, Дољани, 129. и Павлица, Удбина, 403.

307. *Пошеницијал* се твори као у књижевном језику, с тим што су облици помоћног глагола у свим лицима уравниати:

ја би *вд*лила Бе, *ја* би *и*и да, не би *кр*енила, *ради*јо би Би, *мр*да би *и*ма, како би *ка*за?, неко би *ид*беја Бр, не би *мд*ја Бру, како би *и*и *ка*за?, како б *и*и *р*ка? ВП, да би *ч*ка Ви, *би*ло б *и*д, не би *зн*а, *ја* не би *мд*ја, не би *м*ја Во, *би* л *и*и *в*јерова, не би *и*д *д*ало, *над*имла би, *ја* би је *и*р*е*ризила Вр, не би *зн*ао Га, *би*јо б *ж*ив, како би *р*ка? ГП, *бд*ље би *би*ло ЗК, *кад* би *му* *д*а *ид*равијо б се Ке, *кад* би *ид*ч Кр, не би *зн*ала, *унда* би *ч*ува *д*оце ЛП, *она* би *вр*дила *кад* би је *к*д *и*оказа, како б *и*и *р*ка? Лу, како се не би *с*јћала, *у*сијела би Ма, *ја* би *и*р*е*сјек, не би л је *с*идсила, *ја* би се *у*била, *би* л *ја* *у*зела Ме, *ја* би *вд*лијо, *ја* б *и*шла, *ја* б *у*ишк, Не, *ја* би *ж*елијо, *ја* би *мд*ја Па, да ме не би *з*р*д*била, *кад* би *ја* *ис*ричала ПС, *вд*лијо би, не би *ж*длјо, не би *му* *ка*за СГ, не б *ја* *и*дбе *в*укла, *Т*ишо би се *из*лчијо, не би *ја* *с*мјела Ту, *и*ша б *и* ја, *мд*ја би ЂК, *и*јоно би ми *в*аљало Фр, *унд*а би *и*д *в*идијо Шт, не би *зн*а ШК;

*м*и не би *зн*али, *д*ни б *м*иљали Би, *м*и би *м*рали Бј, не би *зар*адили, *и*рд*д*али б *и*а За, не би *ли* *д*дбили ЗВ, *кад* би се *с*и*а*ри *и*иљали ЗК, *кад* би *и*шле, *кад* би *м*и *и*шли Лу, не би *с*идли Ма, да б *ид*ваљали ПС, *кад* б *м*и *д*дчекале, *би* л *ј*д*ли* *и*ушар? Ту, не би *в*идли Шт.

308. У овом говору релативно је чест и тзв. *пошеницијал за прошлост*. Обична је, истина, умјесто њега и употреба облика краћег потенцијала (в. нпр. неке примјере у претходној тачки), али је, ипак, фреквенција дужих облика, у поређењу с приликама у књижевном језику (в. Маретић, Граматика, 298, 634—638. и Стевановић, СХ II, 692—693) знатна:

ја би *вд*лијо *би*јо, не би *би*јо *д*дбијо, *би*јо б *и* *ја* *д*иша, *би*'о б *ја* *у*риша Би *би*ти б *у*ни *на*и*в*лави *ш*кандала Бј, *м*и би *би*ли *д*ишили Бр, *ја* *и*а не би *би*ла *ни*како *д*с*и*авла Вр, *би*ло би *и*а *з*акачло, *би*јо б *д*с*и*а, *мр*да б *би*јо *и*р*е*ж*и*вијо, *би*ла б се *ја* *с*нашла ГП, *и*д би се *би*ло *и*шло и *и*јд*и*шце За, *ја* би *у*мрб *би*јо Ке, *би*ли би *нд*жали Кр, *ја* би је *би*јо *у*зб Фр.

НЕКЕ НАПОМЕНЕ О ПОЈЕДИНИМ ГЛАГОЛИМА И ГРУПАМА ГЛАГОЛА

309. Глагол *и*ћи редовно има промјену по I Белићевој врсти: *ид*ем, *ид*еш, *ид*у и сл. Облика типа: *и*ћем, *и*ће итд. нема у овом говору, али сам их слушао у говору овдашњих Буњеваца (Ловинац).

Императив обично гласи: *ид*и Би Га Ме, *и*ше Би Во Вр Не, али и (кад је заповијед оштрија) *ид*и Би Ми, *и*ше Ма.

Досљедно је: *и*ша (= ишао), *и*шла, *и*шло, *и*шли и сл.

310. За композите глагола *и*ћи наводим ове појединости:

а) Облици презента глагола *д*оћи Бе Би Бр Ви Вр ГП За Ке Кр ЛП Лу Ма Ме Ми СГ ЂК Фр Шт гласе: *д*оћем, *д*оћеш, *д*оћемо итд. О спорадичном јављању ликова типа: *д*ојдѐ, в. у т. 153.

Наративни императив увијек гласи: *дођи* Бе Би Бј Ви За ЗК ЛП Лу Ма Ту, а за изрицање позива, заповиједи, молбе — обично: *дди* Би Фр, *д-дѣ* амо Би Ви Ке ЂК, *ддидѣ* Ми.²⁵⁴

б) Од *оџићи* досљедно је: *ддѣм*, *ддѣ*, *ддѣмо* и сл., а у императиву се чују ликови: *оџиџи* Би ГП Ке Ми СГ и *оџиџи* Би За, *оџиџице* Би, односно: *оџиџице* Сави Кр.

И радни придјев овога глагола има више ликова:

оџиџи Би Лу Ма Фр, *оџиџа* Би БП, *оџа* Бе Би Ви СГ Ту, *оџа* Би Ви, *оџли* Би Бј Ви За Кр ЛП Ма ЂК Фр ШК Шт;

оџиџила Ме, *оџила* Би ЗК Кр, *оџиџиле* Ме, *оџиле* Би Вр Ме;

оџиџило ПС, *оџло* Би ПС СГ, *оџила* говеда Би.

Примјере за аорист в. у т. 292.

в) Облик императива: *наџи* Бе, забиљежио сам само једном. Обично је: *наџи* Бе Вр Ке Ми ПС, *наџице* Га,

г) Познато је: *изаћи* и *изићи*, *саћи* и *сићи*, али су, изгледа, форме с а обичније. Исп.:

Инфинитив: *изаћи* Би Ви Лу СГ ЂК, *изаћ* Вр и *изићи* ЛП; *саћи* Би ВП ГП и *сићи* Би СГ.

Презент: *изађџи* Га, *изађџе* Га Вр СГ ЂК, *изађџемо* Би Га и *изиђџе* ГП.

Аорист: *ја* *изађџе* Ке Не Фр, *ја* *ван* *изађџе* Ке.

Императив: *изађи* Вр Ке; *сађи* Би Ту.

Глаг. прид. радни: *изаџи* Би Ви Вр ГП ПС, *изаџила* Не Фр, *изаџиле* ПС Ту, уз: *изиџи* Би ГП ПС СГ, *изиџиле* Би, *изиџило* Ба Вр СГ;

саџи Би Ви Не, *саџила* Би Лу, *саџили* Би Ви ГП, али и: *сиџили* Не.

Уз: *дбићи*, *обићи* *ја*, *дбиџи* Би Га, забиљежио сам једном и: *дбаџила* Ме.

д) За глаголе *унићи* и *уљећи* нема потврда у мом материјалу.

311. Глагол *јесџи* и његове композите потврђене су овим примјерима:

Инфинитив: *јесџи* Бе Би Га За Ке Кр ЛП Лу Ме Ми СГ Ту ЂК ШК Шт, *на'есџи* се Кр Ме ЂК, *идесџи* Би ГП СГ, *идесџи* Кр ЂК, *идесџи* Ма.

Презент: *јџем* Би Ви, *јџеш* Га, *јџе* Вр Ту, *јџемо* Би Га Мл Па, *јџе* Бе Би ЗВ, али и: *јџе* Ке, *јџу* Бе Вр Ке, уз посебно: *идеш* парче меса Ви.

Аорист: *на'едоше* се Ма, *идеде* *ја* Би, *идедоше* ШК.

²⁵⁴ Уп. за ово и Ластавица, Кореница, 761.

Императив: *ије* Би ГП Ке Ма, *ије шд* Ми Фр, *ијеше* Би Вр Кр, уз: *јдди* (*јдди*), *јдше* Би, *идје* Кр СГ, *ид'еше*, *брдише*, *свд* — *најеше се ддбро* Би.

Глаг. прид. радни: *ијд* Би Ви Вр ГП ЗВ ЗК Ке ЛП Лу Ма Ме ПС СГ Ту ЂК Фр, *јдла* Би Ту, *најд* Ме, *идјд* Би Вр ЗВ Кр СГ, *идела* Би.

Напомене:

1) У односу на податке које дају Ластавица и Љ. Наранчић,²⁶⁶ мој материјал упућује на радикално снижавање фреквенције старих презентских форми типа: *ијем*, *ијеш*, *ију* и сл. С обзиром на све већи и далекосежнији утицај књижевног језика на локалне дијалекте, оваква судбина наведених форми није изненађење. Њихово досљедније чување у облицима императива и глаг. придјева радног може се објаснити изразитом спонтаношћу императивних изрека и високом фреквенцијом форми перфекта.

2) На спорадично јављање облика типа: *изију*, *изјеле*, скренута је пажња у т. 20/2.

312. Разноликост ликова инфинитива глагола типа *донијети* видљива је из примјера датих у Јату (Драгичевић, Јат, 169. и 176) и т. 16/3 овога рада. Тамо су наведене и карактеристичне форме глаголских придјева. За глаг. придјев радни исп. и т. 90.

Облици презента гласе: *дднесемо*, *изнесем*, *нанесѐ* га врѝк Би, *дднесѐ* Во Ма Ту, *дунесѐ* ВП, *дунесу* павѐнку За.

У аористу, као и код највећег броја других глагола (в. т. 292), уравни су облици у једнини:

дднесе ја За, *дднесе ти*, бѝгами, дѝста Би, *дднесе нам нѐква жѐна* Ту.

Од множинских облика имам: *дднијеше* Вр.

О императиву с партикулом *-де(ре)* в. у т. 294. Иначе је: *донѐси* Би Ма Ме, *изнѐси* Би Ке СГ, *унѐси* Ту и сл.

313. Према инфинитиву *узѐти*, досљедно је у презенту: *узѐм*, *узѐмѐ*, *узѐмѹ*. Од облика аориста забиљежио сам: *узѐ ја* Би, *узѐ она* Ту. Императив гласи: *узми* Би Ви ЗК Ту, а глаг. придјеви: *узѐ* (в. т. 87), *узѐла* Би ГП Ма, *узѐли* Ту и *узѐти* Би Кр Шт.

314. Презент глагола *идѐти* слушао сам у ликовима: *идѐм* Бе, *идѐмѹ* Не СГ Шт, и: *идѐнеш*, *идѐнѐ* Би ЗК Ма, *идѐну* Бе Во Ми.

Од глагола *кљѐти* само је: *кунѐм ти се* Вр, *кунѐмо* Би Ви ВП Га Ке Ме Ту.

315. Према: *умријети*, *изумријети* Би Ма, облици презента су увијек: *умрѐм*, *умрѐмо*, *умрѹ*, *изумрѹ*; императива: *умри*, *умрише* Би СГ; глаг. прид. радног: *умрѐ*, *умрла*, *умрли*, *изумрли*.

²⁶⁶ Ластавица, Кореница, 761. и Наранчић, Дољани, 126.

Тако је и: *зайријети*, *навријети*, *насиријети* Би; презент: *зайрѣм* Би, *наврѣ* Ми Фр, *насирѣ* Би; императив: *наври*, *ирири* Би Ми; глаг. придјевни: *насири*, *наври*, *ирири* Би Ви Ма, односно: *насирио*, *иририо* Би Ми.

316. Од облика глагола (-)врћи имам у материјалу:

Инфинитив: *вријети* Би Ви Вр Га Ми СГ, *врѣти* Би ЛП, *врѣти* ЛП, *врћи* Вр, *оврћи* Шт, *вршии* Лу;

Презент: *вршем* Ба Бе Би ЗК Ма, *вршеш* Би СГ, *врше* Би ЗК Ми, *оврше* Бе ЛП, *вршемо* Би Вр, *вршѣ* Вр;

Императив: *врши* Вр, *иоврши* Бе;

Футур I: *вр'јетемо* Би, *врѣћу* Би Ми, *врћи ћемо* Вр;

Глаг. прид. радни: *врѣ* Би Вр Га Ма Ту, *изврѣ* Вр Ту, *оврѣ* ЗВ Лу Ма Ме СГ, *оврли* Бе Би Ме, *оврли* Би Ми, *оврли* смо свѣ Би;

Глаг. прид. трпни: *овршено* е Би Га.

317. Према *живети* (в. т. 287) иду нормални облици презента: *живем* ГП Ту, *живе* Не Ту, *живѣ* Бру Лу Не Ту, *живѣ* међу њима ГП.

Чешће је, међутим, у употреби инфинитивна форма *живети* (< живѣти), а с њом и облици промјене по VII Белићевој врсти:

живѣм Бе Би Ви Вр Га ГП ПС Шт, *живѣ* Би Ке Лу Ма Ме Ту, *живѣ* Бј Бр Бру Во За ЗК Не ПС ШК и сл.

318. Спорадично *сидети* (в. т. 287) не оставља трагове у промјени. Према обичнијем: *сидети* (т. 287) иде увијек промјена по VII врсти: *сидѣм*, *сидѣ*, *сидѣмо* итд.

319. За промјену глагола (-)дјети карактеристични су облици:

Инфинитив: *дјети* Би Бј СГ, *надјети* Би, *сидјети* Би Га Ма Фр;

Презент: *дѣм*, *дѣш* Би, *дѣ* СГ Ту, *надећ* Би Га, *сидећ* Би СГ Фр, уз ријече: *сидиј* СГ;

Императив: *дѣ* тѠ Ми СГ, *сидѣши*/*сидѣши* Би, уз: *сидиј* у навйљке Би СГ;

Глаг. прид. радни: *дјѣ*, *дјѣла* Би Ми, *надијо* Би, *сидијо* Ке Ма, *сидјели* Би Ту;

Глаг. прид. трпни: *сидјено* Би Га Ми, *надјено* Би.

320. Глаголи I врсте с веларним консонантом у основи знају кадшто и у 3. л. мн. презента за I палатализацију:

обучу Лу, *иѣчу* ПС ЂК, *рѣчу* Ба За ЛП Ми, *иѣчу* Бј Фр.

Обичније је, међутим:

врѣ ме Ме, *вукѣ* Бе Би Бј Ме ПС, *обукѣ* Би, *иѣкѣ* Би Вр Га, *рѣкѣ* Би Кр СГ, *иѣкѣ* се козе Лу, *иѣкѣ* ГП Фр, итд.

321. Пријелаз глагола I врсте у III врсту није толико раширена појава. Исп. нпр. обичније:

идможѐм Би Ме Не СГ, *идможѐ* Би Вр Ке Га СГ, *идможѐмо* Бе Ми, *идмоју* ВП Ту; императив: *идмѐзи* Би За ЛП Шт;

рѐчѐм Вр За ЗВ Ми СГ ЋК Ту Фр ШК, *рѐчѐш* ПС, *рѐчѐ* Бј Вр За ЗВ ПС СГ Ту ЋК Фр, *рѐчѐмо* ЛП СГ Фр, *рѐчѐше* ЗК Фр; императив: *рѐци* Би Вр ПС, *рѐцимо* Во;

сјѐдѐм Ма, *сјѐдѐ* Га Ма Ме Не СГ Ту, *сјѐдѐмо* Би Вр ЗК Ма, *сјѐдѐу* Бе Би СГ Ту; императив: *сјѐди* Бе Бј ВП Во Кр Ме Па Ту;

срѐшѐм Ви, *срѐшѐ* Га СГ, *срѐшѐу* ја Би Кр Не;

ушѐчѐ Би ВП Ма Ме ПС Фр; императив: *ушѐци* Би Ке Ма Ту;

с мање-више спорадичним:

идмојнѐм Га ЗК, *ако* *идмојнѐу* ВП Ма;

рѐкнѐм За;

сјѐднѐм Би, *сјѐднѐ* Га, *сјѐднѐу* Бе Би Ту;

срѐшнѐм Ви;

ушѐкнѐ Бе.

322. Од облика глагола (-)сашѝ имам инфинитив: *идсашѝ* Би За Ке Лу Ми, и облике презента: кад *идсѐ* Лу Шт, *идсѐш* Шт, кад *идсѐу* Би Ту, *сѐм* Бру, *сѐш* Бру Бу, оно *сѐ* Бру Кр, *сѐ* добро Би, *сѐ* ли јѐш? Не, *сѐу* Би, уз: *сѝсѝм* За Ту, *сѝсѝ* За ПС Ту.

Глаг. прид. радни: *идсало* Би Лу, *идсѝ* воле Би, *сѝ* е дѐста Би Бру.

323. О композитама глагола (-)инашѝ које имају промјену по II врсти в. напомене у т. 164б.

Промјену по II врсти, иначе, имају глаголи *вијашѝ*, *бријашѝ*, *иријашѝ*, *сијашѝ*, *смјашѝ* се и сл.:

Презент: *бријѐм се* Би, *бријѐ* се Би Бј Во СГ, *бријѐ* се Бј Лу, *иријѐм/иријѐш* Би, *иријѐмо се* Бру, *иријѐу* Вр, *заиријѐ* Би Ви За, *дбријѐм* Би, *дбријѐ* Га, *иријѐшѐ* Би СГ, *сијѐм* Во, *сијѐ* Ба Би ЛП Ми, *нѐ сијѐм* Кр, *нѐ сијѐш* ЛП, *нѐ сијѐмо* Во ЛП, *смјѐш се*, *смјѐу се* Би, *уиријѐ* Би Га, итд.

Глаг. прид. трпни: *ндобријѝн* Би Га Кр ЛП, *иријѝнѝно* Би, *уиријѝнѝна* Ви, *узѝнѝно* Би Бр Га Ке Лу Ту Шт, *идсијѝно* СГ, *ндсмјѝн* Би Ма; уз рјеђе: *заиријѝшѝ* Бј, *узѝнѝна* Би Кр, *сијѝшѝ* куношља Ме, *сијѝшѝ* Кр.

Исп. и одговарајуће облике императива међу примјерима наведеним у т. 111.

324. Инфинитивни облици глагола III Белићеве врсте обично се јављају у ликовима с извршеном промјеном -ну->-ни-. Биће да је ова промјена проузроковала и честе редукције вокала у споменутиим позицијама, тако да су форме са -ну- данас само спорадична појава. Исп.:

дйїниїи Би ЗК, *дйрнїиї* ЛП, *мйїниї* Вр, *окрїниїи* Би Не, *дйїкниїи* Ту, *дйїкниїи* Лу, *йїїниїи* Не, *йдїниїи* ГП Не, *йрїиїїниїи* Га, *скїниїи* Вр, *скрїниїи* ЗВ, *сїїїниїи* Фр,

и: *йдїниїи* Бе Би, *йдїиїи* ГП;

с ријетким: *дйїнуїи* Га Лу.

Једнако је и кад су у питању форме футура I и глаг. придјева радних ж. и ср. рода:

йдкисниїе Би, *йдїниїеш* Бе;

зїнила Би, *їзїнило* Вре Ма Ту, *кїнила* Би, *клїзнила* Ви, *крїнило* ВП, *крїнило* Би, *мйїнила* Ме, *мрїнила* Би, *озвнила/озвїла* Бј, *окрїнило* ГП, *окрїнило* Вр, *йдїнило* Бр Ке, *йдїнило* Би ВП Би Ми СГ Фр, *йдїнило* Би Лу Ма Ми Фр, *свднило* е Га, *скїнила* Би;

уз спорадично: *свднуло* Би Вре.

Радни придјев м. рода у једнини обично гласи: *звнїо*, *крїнїо*, *мйїнїо*, *йдїнїо*, *свднїо*, *скїнїо* итд. (в. т. 97), али су познати и облици типа: *брїниїо се* Би Бј, *йдїниїо* Фр, *скїниїо* СГ. У множини, пак, обичније је: *їзїнили* Ту, *кїднили* ГП, *йдїнили* Бе, *йосврїили* Вр, а рјеђе: *йдїнули*, *свднули* ШК.

У облицима презента, међутим, чувају се стандардне основе:

дйїнїем Ми Не, *звнї* Би Ви, *звнїу* Вр, *крїнїем* Би Бј ГП Ме, *крїнїемо* кући Га, *мйїнїеш* Кр Не, *мйїнїе* Би Ке СГ, *мйїнїемо* Ма Ту, *йдїнїем* Га Ту, *йдїнїе* Би Бру ВП Во ШК, *йрїицинїе* СГ, *скїнїу* Ме.

Основа се чува и у облицима једине аориста:

бубнїу дн на врата Ке, *ја се дйїну* Фр, *ја крїну* Ви ГП, *ја се ндїну* — *ндїну се* й дн Ме, *скїнїу* кдпу Фр,

али је у множини обично: *заврїише* Би, *мйїнише* Би Вр Ме, *йдїнише* Фр, *скїнише* ВП Вр Ту, *сїїїише* Ту.

О облицима глаг. придјева трпних в. у т. 297.

325. У промјени глагола IV врсте нисам запазио карактеристичне појединости по којима би се овај говор разликовао од књижевног језика. Наводим овдје само облике глагола (-)*їшкдїи*, и то због материјала Љ. Наранчић из којег произилази да се у говору Дољана овај глагол редовно мијења по овој врсти.²⁵⁶ У Ластавице је претежно: *їшкдм*, *їшкдш* и сл., уз спорадично: *їшкдемо*, *їшкдїе*,²⁵⁷ док Павлица има само: *їшкдм*, *їшкдмо*.²⁵⁸ На приоритет облика: *їшкдїем*, *їшкдїеш* и спорадично јављање форми VI врсте у говору личких Буњеваца, упућује М. Јагунчић.²⁵⁹

У мом материјалу нашла се свега једна потврда за промјену по IV врсти: *їшкдемо* Вр, уз и у том насељу далеко обичније форме типа: *їшкдм*, *їшкд*, *не* *їшкд*, *їшкдмо*. Другдје су, такође, редовни облици по VI врсти:

²⁵⁶ Наранчић, Дољани, 126.

²⁵⁷ Ластавица, Кореница, 762.

²⁵⁸ Павлица, Удбина, 402.

²⁵⁹ Јагунчић, Буњ., 272.

шкѧм Би Га, *ѡшкѧш* Би Ми Кр, *шкѧ* Би Бр Га ЗК Ту, *шкѧ се* Ма СГ, *свѧ се шѡ шкѧ* Бру Во Лу, *ѡшкѧ се* ПС, *нѡшкѧ се* СГ, *шкѧмо* Ту.

Обавезно је, дакако: *шкѧју* Би Вр ЛП Лу СГ.

Императив је обично: *шкѧј* Би Бру ВП Вр Ма ПС Ту, *ѡшкѧј* Бе Вр, *идѡшкѧј* ПС, а у нарацији се може чути и: *ми тѡ шкѧји* Вр.

Сличне форме императива забиљежио сам и уз клитику *се*: *бровнеке се шкѧји*, *јндѧ се шкѧји* СГ.

Облике глаг. придјева в. у т. 172 (примјери за групу *шк*) и т. 295.

326. Глаголи *клѡши* и *мљѡши* имају стандардне облике презента: *кѡљѧм* Би Га, *кѡљѧмо* Кр, *кѡљѧ* Бе Би Бру Вр ГП Не ПС Ту, *мљѡш* Би Во, *мљѡѧ* Би Га Ме Ми Фр итд.

327. Презент од *жѡши* у потпљешевичком предјелу и већем дијелу југоисточне Лике обично се јавља у формама: *жѡњѧм* Би Бр Бру ВП Не ПС, *жѡњѧш* Бр Бру ВП Ма ПС, *жѡњѧ* Би Бр Ма, *жѡњѧмо* Бр Бру Ма Не, док је у главнини других крајева, изгледа, обичније: *жѡњѧм* За ПП, *жѡњѧш* За ЛП Ту Шт, *жѡњѧ* Бу За ЛП СГ Ту Шт, *жѡњѧ* Бу Кр ЛП СГ Ту.²⁰⁰

На то да не постоје строжије граничне линије међу ареама споменутих форми, упућују ови детаљи:

а) Подаци из Вр гдје сам у спонтаном говору неколико информатора забиљежио само: *жѡњѧ*, *жѡњѧмо*, *жѡњѧ*, *иджѡњѧ*, али и гдје су ме сви, након директних питања, ватрено увјеравали да се код њих обично употребљавају ликови типа: *жѡњѧм*, *жѡњѧш* и сл.

б) Увјеравања из зрмањског краја по којима се тамо употребљавају обје форме, при чуме: „Ако е сѧма ѧдна, вѧлѧ (ако нѧко упѧтѧ: штѡ рѧдѧш?): *жѡњѧм*! Ако и имѧ вишѧ: ѧто ѧ ѧе *жѡњѧ!*” ЗВ.

в) Чињеница да моје потврде из крбавског краја (Бу Кр СГ) за форме типа *жѡњѧм* сужавају домете Павличине тврдње по којој „глагол жети овде у презенту гласи: *жѡњѧм*, *жѡњѧш* . . .” и сл. (в. Удбина, 402).

328. Обично се по V врсти мијењају и глаголи (-)*зидѡши*, (-)*каѡши*, (-)*ѡшѡми*, (-)*сиѡши*, (-)*узѡми*, али се они спорадично јављају и у облицима VI врсте. Исп.:

зѡзѡѧ Би, *зѡѧ* Би Га, *зѡѧ се* Ту, *ѡзѡѧ* Би Вр;

зѡкаѡѧ Вр, *кѡѧ* Ке Ми Фр, *кѡѧѧ* Кр;

ѡшѡмѧ Га Лу Ме Не Шт, *ѡшѡмѧм* Ту;

зѡсиѡѧмо Ту, *зѡсиѡѧ* Би Вр Ту, *идѡсиѡѧ* Бе Би ВП ЗВ Ме Не Шт, *рѡсиѡѧ* Би Ми;

ѡѡзѡмѧ Га Ма, *ѡзѡмѧш* ЛП, *ѡзѡмѧ* Би Кг, *ѡзѡмѧмо* Не;

и: *зѡзѡѧм* Бр, *зѡсиѡѧ* СГ, *ѡшѡмѧ му* Би, *идѡсиѡѧ* Га, *ѡзѡмѧју* Бру.

²⁰⁰ По подацима прикупљеним приликом попуњавања краћих упитника, форме типа *жѡњѧм* употребљавају и мјештани села До, Мо и Пљ, те *Чѡшѡлука* (општ. Госпић) и *Пѡума* (општ. Оточац).

329. Према *звѣкѣи* и *клевѣи* билежно сам увијек: *звѣкѣ* Би Во СГ, *клевѣ* ЛП СГ Ту, *идклевѣ* кѡсу Би Га Ма СГ; императив: *идклевѣи* Би Ма.

Од *шеѣи* имам: *шеѣ се* Ке Ме, *шеѣу се* Би ВП ЋК Ту, и: *шеѣа* Ма ПС, *шеѣају* Бе.

Глагол *јахѣи* биће по VII врсти: инфинитив: *јашѣи* Би Ми Ту; презент: *ујашѣм* Би, *јашѣ* Бе Бру Ма, *јашѣ* нѣ коњима Ме.

Само у преузетим пјесмама забиљежено сам: *јашѣ* (крѡл Пѣтар *јашѣ* кѡња бјѣла) Бру и *јашѣу* Бе.

330. Глаголи *дѡѣи*, *знѡѣи* и *имѡѣи* имају следеће облике презента: *дѡм ѣи* Бе Би ПС ЋК, *нѣ дѡм* Бе Би ВП Ме ПС, *ако дѡш* ВП, *нѣ дѡ* Га За Ма, *дѡју* Бе;

уз исто тако обично:

дѡдем Ке, *дѡдеш* Би, *дѡде* Бе Би ВП Вр ЗВ Ке СГ Фр Шт, *дѡдемо* Ке, *дѡдѣу* Би Вр Ке.

знѡм Бе Би Бј Бр Бру Га ГП Ке Кр ЛП Лу Не Фр ШК Шт, *нѣ знѡм* Би ЛП ШК, *знѡи* Бе Би Бј Ви Вр Ке Кр Лу Не СГ, *знѡ* Би Га Кр Ми, *знѡ се* Кр, *знѡше* Бј Не Фр, *знѡју* Би Кр;

и мање обично:

знѡдем Бру, *знѡде* ЗВ Кр Ме, *знѡдѣу* Бе Кр Ме, *да знѡдѣу* Бј, *не знѡдѣу* Би.

имѡм Бе Би Бј Бру Во Вр Кр Лу ПС Ту, *имѡш* Во, *имѡ* Ба Бе Би Бј Бр Бру ВП Ви Во Вр Га ГП За ЗВ ЗК Ке Кр ЛП Лу Ма Ме Ми Не Па ПС СГ Ту ЋК Фр ШК Шт, *имѡмо* Бе Би Га ЗК ЛП Ми, *имѡју* Би Бј Бр ВП Вр Кр ЛП Ме Фр;

и спорадично: *имѡде* ВП Га, *имѡдѣу* ВП Лу.

331. Глагол *илѡдѡи* има редовно облике по VI врсти: *илѡдѡм* Би Бр Вр Кр Не Ту, *илѡдѡ* Бе Би Бру Во Ке Лу ПС Фр Шт, *илѡдѡју* Ба Бе Бру Не Па Пр; императив: *илѡдѡј* Би Во ШК.

Форма *илѡдиѣи* по VII: оѣеш га *илѡдиѣи* Би, *илѡдиѣи* ли *илѡдиѣи*, *јѡбуко* мѡја Ме, *илѡди* тѣ *илѡди* Би, *заилѡдила* се *уна* Ма.

332. Од *зѡсѡѡи* увијек сам слушао: *зѡсѡѡм*, *зѡсѡѡи* и сл. Такође, увијек је и: *сѡѡѡѡи*, *сѡѡѡѡм*, *сѡѡѡѡ* итд.

За *сѡѡѡи* имам само једну потврду: свѣкрва, велѣи, вѡду нѡсѣи — снаѣица *сѡѡ* За.

333. На неке појединости везане за форме глагола на -ѡѡи скренута је пажња у т. 286. и т. 299.

Напомињем да су умјесто облика глагола *врѡи* овдје обичнији облици глагола *вѡриѡи*:

вѡри ти вода Би ГП Ми ПП, *вѡри* у мени, брѡте Ма ПЛЈ, *узвѡрило* свѣ Ви.

Инфинитивну форму *зрейи* чуо сам само у композитама: *ирезреиши* Би Га, *ирезреће* Би, а и ти случајеви представљају, вјероватно, новији нанос. Иначе је: *доздраиши* Во, *здршии/здриши* Би Ми Не, *саздраиши/саздршии* Би; презент: *зори* Би Ма СГ, *кад²⁶¹ дзори* СГ, *ако сазори* Би и сл.

Облици „суперлатива” глагола *вдљети*, на које је упутила и Љ. Наранчић,²⁶¹ потврђени су у више пунктова из различитих крајева:

шју најволѣ Би СГ, *најволѣ сјдети* Кр, *дна најволѣ* ЂК Шт, *најволѣ шјмо* Бру Га ЗК, *најволѣ шб* Лу, *најволѣ ћћи* Би, *ја најволѣм шјко* Ми Ту Фр, *најволѣм ілѣдаши* Ме.

Нигдје, међутим, нисам забиљежио примјере са два акцента, иако они, с обзиром на грађу изложену у т. 273, не би требали бити изненађење. Такве примјере не наводи ни Љ. Наранчић, али их има у Петровићевој грађи из говора ијекаваца Змијања.²⁶²

334. Редовно је: *иушииѣм, иушииѣ, иушииѣмо*; императив: *иушииѣ*, а од *слѣмииѣ*: *слѣмиѣ, слѣмиѣш* — никад: *сломиѣм*.

Уравнато је и: *ћушиѣм, ћушиѣ, ћушиѣ*; императив: *ћушиѣ/ћушиѣ (ћушиѣ)*.

За неке случајеве приклањања глагола VII врсте глаголима III врсте в. примјере у т. 97.

335. Од итеративних образовања издвајам глаголе на *-авиѣ* и *-иваѣ* који се мијењају и по VI и IV врсти:

дѣ'емо Га, *удѣ* Ми;

доказујѣ Бј, *дочекујемо* Ту, *изирабљу'е, казујем* Бе, *наређуе, наређу'е* Бј, *одређујѣ* ШК, *иодмазујѣш* ЛП, *ириѣиѣское* Би;

и: *дѣвѣм* Би Ту, *дѣвѣ* Ке СГ, *изирабљѣвѣмо* Би Вр Ме, *изирабљѣвѣ* СГ Ту, *ирѣдѣвѣм* Ми, *ирѣдѣвѣ* Би ВП, *ирѣдѣвѣмо* Не;

дѣрѣвѣ ПС, *ириѣиѣскиѣвѣм* Би, *уѣиѣсѣвѣ* Ту.

Формант *-ѣвѣ-* забиљежио сам и у облику: *ја сам тѣбе ілѣдѣвѣ* СГ.

336. Промјена помоћних глагола не одступа од оног што је карактеристично и за друге говоре источнохерцеговачког типа. О фонетским ликовима појединих облика ових глагола в. у т. 28, 32, 40д, 80, 86, 94, 96, 108. и 124/1.

ПРИЛОЗИ

337. Прилошке се форме, у основи, не разликују од оног што је познато и главнини других источнохерцеговачких говора. Стога овдје упућујем само на неке интересантније појединости.

²⁶¹ Наранчић, Дољани, 125.

²⁶² Петровић, Змијања, 157.

ПРИЛОЗИ ЗА МЈЕСТО

338. Прилози са финалном секвенцом *-d̥b* обично се јављају у јотованим формама (в. т. 154, т. 175. и карту 2). О спорадичном јављању ликова типа *овде/оде* в. у т. 21/66.

И главнина других форми, чији фонетски ликови одступају од стандардних облика, изложена је у појединим одјељцима Фонетике. Упућујем на т. 28, 45, 46, 98, 113, 115, 172. и 173. у којима је, уз други материјал, наведено и више интересантнијих ликова прилога за мјесто. Изложени материјал, поред осталог, указује и на честу употребу појединих прилога с партикулама: *-н* (*дбелѐн, двдалѐн, ддолѐн, дклѐн* и др.), *-ка* (*овђека, дђека, дђика, унђика* и сл.) и *-каре* (*овђекаре, овђикаре, дђикаре* итд.).

Насупрот овоме, изгледа, да форме с партикулама: *-ј, -јка* и *-јкаре* овдје нису тако обичне.²⁸³ Имам само: *шјуј* Би Ке Ма.

339. Облици: *амо, вамо*, свуда су чести, а биће да је тако и кад су у питању форме: *дзиб* Би ВП Вр СГ Шт, *дздб* Би Бр Вр ЗК Ма Ме Ту.

Према рјећем: *близу* Би Ме Па, овдје је обичније: *близо* Ба Бе Ви Во Вр Га ГП ЗК Ке Кр ЛП Ма Ми Не СГ Ту ЂК ШК Шт.

Спорадично: *најмоље* Во За Ме, *најмољу* Би Ви ШК, преузето је из књижевног језика. Оздје је, иначе, обично:

идѐмо ван Би ВП ШК, *однесѐ ван* Ме Ту, *дђе ли ван?* Кр, *цљра идђе ван*, ПС, *изнеси на ван* Би Бру Во Фр, *с вана ис куће лоджѝ* Во Вр, *вани смо сѝвали* Ма ЂК, *чекају вани* Ви ЗК Ме Ми.

Исто значење имају и облици: *надвѐр* Би Га Ми, *надвѐру* Би Ви Ке Не.

ПРИЛОЗИ ЗА ВРИЈЕМЕ

340. Разноликост ликова прилога *оѝѝ* видљива је из података изложених у т. 112. и т. 143. Интересантнији ликови неких прилога за вријеме саопштени су у т. 33, 35, 40, 45, 46, 63, 98, 100, 108, 172. и 173.

За континуанте некадашњег *вѝѝк* имам ове потврде:

вѝѝѝк Бј ГП Ме, *вѝѝѝѝк* Бе Би, *вѝѝѝ* Би Бј ГП Ке Ми СГ ЂК Ту, *вѝѝѝ* Бе Бру ВП Ви СГ Ту;

вѝѝѝк Кр Ма Ме Ту Шт, *вѝѝк* Би, *вѝѝк* Ме;

вѝѝѝ Бе Би Бру Га ЗВ Ке Кр ЛП Ма СГ Ту Фр, *вѝѝѝ* Би Бру ВП Ви СГ Шт, *вѝѝѝ* Би Га;

ѝѝѝѝѝк Би, *ѝѝѝѝѝк* Ба Би Вре Га ГП Дс Лу Пр СГ;

ѝѝѝѝѝѝ Ме, *ѝѝѝѝѝѝ* Бе, *ѝѝѝѝѝѝ* Би ЗК Лу Ме ПС.

²⁸³ Обичне су нпр. у говорима ијекаваца западне Босне и Баније и Кордуна (в. Дешић, СИГ, 274. и Петровић, ГБК, 122).

С партикулама иду често:

šādāj (в. т. 112);

дндāk Вр ЛП Не ЂК, *ундāk* Бе Ви ЛП, *ундакѐн* ЛП, *дндāн* Ме СГ, *ундāн* ПС, *дндār* Би ГП Ма, *ундāре* За;

дāнаске Бе Бр Во Ви ЗК Ке Кр Ма Ме Не ПС Фр Шт, *зимуске* Га, *јушрбоске* Би, *ноћиске* Бе, *нућиске* Не, *сйнѓшке* Би.

Фреквенција форми *йрйје* и *йдслије*, без обзира на то што се могу чути у говору сваког појединца, релативно је ниска. Према *йрйје* свуда је обичније *йрво*, *најйрво/најйрво*, а уз *йдслије* чешће је: *йдслѐ/йдшлѐ* (в. Драгичевић, Јат, 175. и т. 16/3 овога рада), а нарочито: *кашнѐ* Ба Бе Би БП Бр Бру Ви ВП Вр За ЗК Ке Кр ЛП Ма Ме Ми Не Па СГ ЂК Фр Шт, *укашнѐ* Ма.

Обични су и облици: *лāни* Би Бј Бр Бру Ви Вр Лу Ту Фр, *йрѐклāни* Бе Би Бр Вр Кр СГ ЂК, *йрѐколāни* Би, *ѓломāни* Би Ке, *ѓломлāни* Ма, а редовно је: *ѓекад* Га, *ѓекадā* Ми, *ѓекаш* Бе Би ЗК Ма СГ Ту.

ПРИЛОЗИ ЗА НАЧИН И КОЛИЧИНУ

341. Међу прилозима за начин честа је форма *на̀срамошџу* (= силом, преко воље):

јѓду на̀срамошџу Бе Би, *свѓ на̀срамошџу* Ми, *на̀срамошџу ко и добрѓ вѓлѓ* Би, *мѓј ѓишџ мѓне на̀срамошџу на̀ина* Ма, *ал нѓмā данас на̀срамошџу* СГ, *йрйцинѓ да ка мāло на̀срамошџу јѓѓ* СГ.

И овдје је,²⁸⁴ уз: *мнѓѓо/мнѓѓѓо* (в. т. 172, примјери за *мн*), обично и: *йрѓвишѓ* Во ГП Не, *йрѓковишѓ* Би СГ; *сйла* Би Бру Ви Ма, *сйло њи* Би, *мāнѓ сйло* Бру; *чѓдо* Би Вр Ке Лу Ма Ми ПС СГ Фр.

Форме: *йѓѓшкѓ*, *йѓѓшицѓ*, наведене су у Јату (стр. 174), а о ликовима прилога *ѓѓшѓ*, *зѓра* и *вāздāн* в. т. 39, 43ж и 176. овога рада.

КОМПАРАТИВНИ ОБЛИЦИ

342. Уз обичније: *лакшѓ* Бе Би Бр Бру ВП Вр Га ЗК Ма Ме Ми ПС Фр ШК, чује се и: *лакшнѓ* Би Бру, *лакшѓ* ПС.

Говори се: *радѓјѓ* ВП Ви ГП Ке Не ЂК и *рāѓѓ* Би Вп ГП Ме СГ Шт.

О двоструком акценту у формама суперлатива в. т. 273, гдје је наведено и неколико прилошких форми.

²⁸⁴ Исп. и Дешѓ, ЗИГ, 274.

Трећи дио

СИНТАКСА

343. Изложићу само важније синтаксичке особине овог говора, оне које, у поређењу с приликама у нашем књижевном језику, изгледају значајније. Њихову подударност у главнини случајева са оним што представља карактеристику и других источнохерцеговачких говора из наших западнијих крајева не треба посебно наглашавати, а на, евентуалне, разлике у домашајима појединих појава упутиће изложена грађа.

ПАДЕЖНЕ СИНТАГМЕ

ГЕНИТИВ

344. Генитив без приједлога. Тзв. *йаршйивни* генитив обичан је у овом говору у свим случајевима у којима је познат и у књижевном језику. Нормално је, стога, и његово јављање у конструкцијама из којих је видљиво да се ради о дјелимичности која је „фигуративна, апстрактна, а не дословна”:²⁶⁵

йдчб йрадшйи ййје бажйā ТК, йрџвијо нџшйо куће Ви, најравй нџшйо куће Ви, било нџшйо наслона Ви, била сџбица у средини а йџре ојњеницџ нџшйо Ма, и йџслџ му дџли йлџџ ВП, йрймџм йџмоћи нџкџ Би СГ, дџвало йкашнџ нџшйо йровизџциџ Ма, добиџјали смо нџкџ йровизџциџ ВП.

345. Глагол *йшйашйи* има обично допуну у генитиву:

йшйашйм Ймјџ Ма, йшйшй сшџрй мџ Јџвицџ Би, џн је Јџџ йшйшй Ви, џј сам Мйрџ йшйшйала Би, ушйшйшй Рџдџ Ке, дџлазй мџмак йшйшйшй цџрџ; дџлазй

²⁶⁵ Стевановић, СХ II, 188.

имали сресѿава̄ Кр, нѣмā ӣдѿа̄ ӣлѣмена ође Во, нѣмајӯ һа̄ћѣ ВП, а дāнас нѣмā цурѣ од лијѣка ЗК, ӣб срамѿша рѣћи да нѣмајӯ шкѿлѣ Фр.

Примјере спорадичне употребе акузатива у наведеним ситуацијама дајем у т. 365.

349. Тзв. темпорални генитив забиљежио сам у овим случајевима:

ѣднѣ ӣддинѣ бијѿ дѿбар Ту, свāкѣ нѣђелѣ ӣдѿ Би, ѣднѣ нѣђелѣ ишиā јā у Лайац Ми, ѹнѣ офензивѣ кано бјѣжāли Фр, исѣдло е ӣрвѿа рāша Ма, ӣб бѿло ӣрвѿа рāша Шт.

Немам у материјалу примјера за темпорални генитив без одредбе.

350. Примјери типа: „iljedu ѿвсѣ, кѿзѣ, осамдесет ѿвсѣ”, које наводи Ластавица,²⁶⁸ а који су обични и у говору ијекаваца западне Босне,²⁶⁹ данас су већ ријеткост:

ӣмā сам до двѣсѿа оваѣ Кр, бѿло кѿзѣ — мѿре Бр.

Обичније је: *бѿло ӣо сѿдѿшину кѿзā ЗК, вѿдла кѿзā сѿдѿшину дваѣѿи ПС, ође бѿло ӣред рāш осāмнāс сѿдѿшнā кѿзā и дваѿдесѿи двѣје сѿдѿшине оваѣа СГ, ӣо ӣрѿсѿа ілава̄ кѿзā и оваѣа Би, ӣу бѿло дѿрѿмно кѿзā Бр, имали ӣљеду оваѣа Фр, ӣо ӣрѿѣѿи оваѣа Би Фр, ӣрѿјесѿи оваѣа Бру, чѣшѿес оваѣа ЂК, шездѣсѿи оваѣа Во Не и сл.*

На цијелом подручју, уз мање често: *брѿа мѣ, није ме брѿа* итд., обичније је: *брѿѣ ме, није ме брѿѣ* и сл.²⁷⁰

351. Генитив с приједлозима. Напоредна употреба конструкција *код+Г* и *у+Г* обична је у примјерима типа:

код Јѿвѣ секѿиашѣње бѿло Би, знāш кāко иши је кѿд нāс бѿло Во, ӣмā кѿд нāс ЂК, ӣмā кѿд нāске Шт, кѿд нāс велѣ двѣсѿа Фр, кѿд нāс се іовѿрило ПС Бј, мāло се кѿд нāс ѹиѿрѣблāва̄ Би Бј, нѣмā кѿд нāс Фр, ӣб нѣмā кѿд нāс ВП, ӣмā кѿд њѣа дѿсѿа Би;

ӣмā у нāс Ба Ми, у нāс је бѿло нијесам а у њѿ је бѿло нисам ЂК, у нāс рѿдили кукурузи Бе, у нāс се іовѿрило Бј, ӣмā у њѣа свѿшша Би, у њѿ је бѿло нѣдиља а у нāс је бѿла нѣђелѣ ЂК.

Конструкција *код+Г* честа је и уз глаголе кретања:

ӣшāмо дѿлазла код Брѿићā За, ӣдѣм код Гѿјка СГ, онда сам дѿшшā код ѣднѣ еконѿмије ШК, дѿшā јā кош Мѿл'ицѣ ӣкѿјнѿк Сѿмѣ Би, кѿд нāс је убāчено Бј, ӣдѣм јā кѿд њѣа Би, јā ӣбѿи ӣшāмо код ѿвѿ мѿји Бе, сѿјѿ код дѿ-њѿшшā Ме.

За премисивно значење имам ове потврде:

слѿјей код дѿијѿ Кр, јā сом слѣйа код дѿијѿ Би, ко-шѿдлики мрѿѿваѣа ӣа ӣб би срамѿша бѿла да ми дѿѣш исѿрѣ-кућѣ іладан Кр.

²⁶⁸ Ластавица, Кореница, 760.

²⁶⁹ В. Дешаћ, ЗИГ, 281.

²⁷⁰ Исп. и Ластавица, Кореница, 759.

радијо Бдишку Би, радила им ПС, радијо Талијанма Фр, кџсили мџме шџишку Ту, идџа им јдџе Бр Во Шт, да ја ваџи ирџичаџ ПС, мџни ирџичајџ Га Ми, мџни су нџки ирџичали Бе Би ЛП Ми, нџш командџр нам је рџка Га, ја њџму кџжџм Би Ви Ме ПС итд.

361. Уз дворекцијски глагол (-)лаџаџи²⁷⁷ углавном стоји датив: *лаџџе ми Би Ви ЛП Лу, лаџџеш ми Би Ке Ма, не лаџџи ми ЗК, слаџџе њџму За Ту Фр.*

Тако најчешће и уз глагол воџеџи: *вџли вџше Влади Би, маџери вџше вџли Би Ту Шт, џн њџј заволи ЗВ.*

О спорадичној употреби акузатива уз наведени глагол в. т. 365.

Дворекцијски је, у овом говору, и глагол свеџиџи:

сџм смо свеџима свеџили Вр и свеџе смо свеџили Би.

362. Поред одређених приједложно-падежних конструкција (в. т. 351. и т. 364) обична је и употреба датива без приједлога уз глаголе кретања:

идџу зџџру ГП, кад је иџвџла мџне зџџру За, џиџиџа кџћи Бј Ви Шт, идџаџо ја кџћи Фр, ирџиџа кџћи ГП Фр, џџџу џџље мџру Шт, уџшека џмо (. . .) Пџџаџлиџиџу Фр, џџде цркви ЂК, кад би иџшле жџне цркви Би Лу, цркви смо иџшле џџџџне Вр;

идџм Гоџку СГ, идџм Драџој ГП, џџиџа џџе каџеџиџану Кр, џџџм Милану Иванџиџу Ке, џмо ирџеџеш нџми Ту, унда нџми џџиџа Би Ви, и џџџе њџј Фр, идџчинџе мџло иа у Корџениџу идџбраџиџму Би, џџлази иџџме Брџиџу За;

иџиџа идџведма а и уна иџшла идџведма ЂК, идџм ја кџзаџи СГ, идџм ја мџџџј вџџџи Не, ја сам иџиџа сџџџки Ми.

363. Чест је, такође, посесивни датив:

џа џн мџни у куџу џџџе Ме, мџни сџсџџра сџрџељаџа Не, џџџе кџм и иџџа шџџка ми Ма, иџушка ми џсџџала идџре Би Ви, свџ ми џџџа жџџа За, иџу ми је џџан брџиџ идџџиџџ ВП, џџџа ми није вџлиџо ирџичаџи Би, иџиџџ си ми џџниџо рџџиџџаку кџрџиџу Кр, мџм свџџру бџла сџсџџра бџџо мџне Ма, џнџј му брџиџ Ви, рџџиџџеџи му њџсу бџли џџџри ПС, уна снџја му Ви, џџџџџџ шџџџџ жџне Шт, сџкрџиџу шџџме Иси кџџџиџ Вр, вџлови су иџи иџу и иџу Фр.

364. Датив с приједлозима. Обичније су једино конструкције $k + D$, а, вјероватно као посљедица утицаја књижевног језика, спорадично се сусрећу и синтагме *иџрема (иџрама) + D*:

а) џј к вџџу Ту, ал сам вџџла да к вџџу окрџнло Вр, идџн је к вџџу Бе, крџниле к вџџу Шт, џшла к вџџу ЗК, иџуџиџи шџџ к вџџу Во, иџџмо џеш к вџџу Не;

идџм к џџџј мџџџј јџџин'иџи ГП, идџшли из Бџнџџџа ка Кнџну Га, идџшли к нџџџџј цџри Ма, и к џџџаџи се цџџџеџе њџсе Бру, идџм к Раџи СГ, џџџе к џџри ГП, к цркви је иџиџа Вр;

²⁷⁷ В. Стевановић, СХ II, 356–357.

*дoђу к мѣни Ма, ешо еднѣа к мѣни СГ, нѣће он к мѣни Ту, оклен гдѣ — свѣ
врѣови к мѣни Ке, идѣ к мѣни За, дoшѣ к мѣни Фр, дoђу шѣмо к нѣма Ме,
врѣиш се к нѣми Га, дoшѣ к нѣми Бру, дoшли к нѣми, идбѣјели к нѣми Ви,
двѣ Турчина на врѣша к нѣму Ме, и они дoшли к нѣму Ту, јѣ к нѣму Би,
ддѣ к нѣму Фр, ишли смо к нѣма ВП, одѣ к нѣма ПС, ишли к нѣј Фр,
он идѣ к нѣј Лу, одвѣла ме бѣба к сѣби Бе.*

б) *иду ѣрема Грачацу ГП, идшѣ ѣрама Кнѣну Шт, иду ѣрема Моѣ-
рићу ГП, ишли смо ѣрема нѣму Га, кад идѣше ѣрема Удбини Фр.*

Обје конструкције, видимо, јављају се као допуне глагола кретања и управљености што је, иначе, њихова најчешћа функција и у нашем књижевном језику.²⁷⁸

Употребу ових конструкција у временском значењу (в. Стевановић, СХ II, 360—361) нисам сусрео у овом говору.

АКУЗАТИВ

365. Акузатив без приједлога. Осим у стандардним ситуацијама, акузатив без приједлога забиљежио сам и уз глаголе који обично имају допуну у генитиву или дативу (в. т. 346. и т. 361):

*ддчекѣ кумове ЗК Кр ПС, сѣчекѣј ћѣћу Би Ме, чѣкѣм мѣшѣр Га Ме;
рађала дјѣцу Би;*

и да шѣ кѣжѣм слѣшала рoдишѣље ПС, слѣшаш шѣј жѣну ГП;

не бoли мѣне рѣка кад јѣ мoѣа Мѣрка вdлѣм ПС.

Споменуто је већ (т. 348) да се спорадично јавља и уз одричне глаголске облике:

*вѣчије мѣ нѣсмо ѣмали Лу, ељду јѣ нѣ сѣјѣм Во, нѣшшѣа нѣје бѣло ПС,
нѣсам ѣмѣ обавезе Во, нѣ дѣ ракију За Ма.*

Од осталих интересантнијих случајева издвајам примјер: *ѣн замѣвѣ
рѣке — идѣ ѣдре Бј, у коме се А јавља умјесто, у нашем језику а и овом
говору, обичнијег И без приједлога.*

366. Акузатив с приједлозима. Поред мјесних значења, синтагмама *на+А* изричу се циљ, начин и вријеме:

*вддѣ и нѣ воду Би Ми, дdшле нѣ воду Кр, идшле нѣ воду Га Ке, иду на
ѣрoшњу ЛП;*

*мјѣрило се на шѣѣљѣ мјѣру ЗВ, шѣ се на мѣѣишке свѣ рѣдило Ту, кoси
свѣ нѣ рѣке Ма Ту, ѣа ћу ѣа нѣ рѣке ѣрѣиш Бе, свѣ се рѣдило
нѣ рѣке ПС, шѣо се вѣзла нѣ рѣке Бе;*

²⁷⁸ Стевановић, СХ II, 356—357.

на Бџић Би, на Млăду нѣдиљу Фр.

Околности под којима је нешто учињено изражавају се, такође, овим синтагмама:

на моју вјѣру је дѣшā ВП, на њѣову рјѣч дѣ ЗК.

Намјену имамо у примјерима:

најишѣ иѣсамѣ на зајвор ВП, ирăви љириѣ н-уну шѣрбу ГП.

Обичне су и конструкције типа: *ја сам јако слаба на сѣце* Бе Би Вр
Ма Ту, *слаб је на бубреге* Га.

367. Синтагме *у+А* умјесто конструкција *ио+А* са значењем циља обичне су у примјерима:

ишā на вдловма у дрѣа ПС, *ја у дрѣа а Лука иза ірма* ВП, *дили су у дрѣа* Би Га Кр Ми, *дчā љ сјѣно* Би.

Редоено је међутим: *ајде ио њѣвѣжу* Зк, *дишћи ио Злѣхуду* Бр, *идѣ се ио млăду* ВП За Не ПС, *иду ио цѣру* Бе Би Бј ВП СГ Шт.

368. Конструкције *у+А* обичне су и у временском значењу:

идѣ љ јесѣн кући а у ирѣље њ рāи Би, *дѣм љ јесѣн* ЂК, *укваиѣ и љ јесѣн вāлда и сњѣк* Га, *у ирѣље било* Га, *чѣшрдѣсѣиѣ љ јесѣн* ГП.

Спорадично се ова конструкција јавља умјесто конструкција *на+А*:
иљ се сѣдишину јāњāѣ у едан рāжањ набијало Фр,

и конструкција *у+Л*:

бијѣ у добровѣце Би, *који су били у добровѣце ирѣвѣ* Бру, *ка-смо најравли у уну јāму шкāле* Ви.

Ови последњи примјери, ако нису случајне омашке,²⁷⁹ могу се објашњавати чињеницом да у овом говору, као и у књижевном језику нашем, „акузатив с предлогом у прво одређује све глаголе који означавају било које врсте кретања у правцу било чим омеђеног појма”.²⁸⁰ С тим у вези илустративан је примјер: *ка-смо најравли у уну јāму шкāле*. У површинској структури исказа управни глагол захтијева одредбену синтагму *у+Л* (*у оној јами*) јер је ријеч о *шкалама* (= лѣствама) које су прављене у јами, али је овдје употријебљена својеврсна синкретичка фраза *у уну јаму*, вјероватно у подсвјесном настојању да се помире семантичке компоненте површинске структуре исказа са оним (примарнијим и важнијим) семантичким компонентама које су морале стајати у његовим дубинским структурама, а које нису у потпуности ишчезле ни у површинском склопу: *шкале које воде у унуиришностѣ јаме/којима се силази у оку јаму*. Истовјетност приједлошких морфолошких ознака (приједлог *у*), дакако, омогућава да се таква „помирења” каткад остварују и у исказима у чијим се површинским структурама не испољава тако јасно веза с њиховим дубинским слојем (тип: *бијо у добровѣце*).

²⁷⁹ С обзиром на ниску фреквенцију случајева ни ова се могућност не може у потпуности искључити.

²⁸⁰ Стевановић, СХ II, 398.

369. Синтагме за +А изражавају најчешће намјену:

оддален смо идн'или за војску Ке, ишакб дни кричѣ за дјѣцу Би, даде м за днѣвницу Шт, ддбили за иширјаре СГ, ми ранили овцу за ичѣвницу Ма, ишкало се за илѣше, за кшшуље Лу.

Овим конструкцијама казује се и правац кретања:

идѣ за Лѣица а друић идѣ за Бѣжелѣ идишоке Фр, иреко Лѣица бѣдѣали за Камѣнско ЂК, ишло се за Омерику ВП, да изаѣе за ирѣу кукару ГП.

Нијансу узрока, али, прије свега, одредбу околности налазимо у примјеру: *за моју рјѣч је ддшѣ кући ВП.*

370. Удвајање приједлога је ријеткост. Забиљежио сам само: *бијѣ сам до иод Арѣнѣловац ГП, до иред Бдѣжић Лу, до иод Удбину Ви.*

ИНСТРУМЕНТАЛ

371. Павлица је своје излагање о овом падежном облику почео констатацијом да „у овом говору нема разлике између инструментала оруђа и инструментала социјатива” (Удбина, 410). Овакву тврђњу могуће је, међутим, поткријепити само мањим бројем примјера, док главнина њихова упућује на чување морфолошких разлика које су у вези с различитим значењима наведеног падежног облика. Исп.:

а) Примјере инструментала средства:

Буѣарин ја убб бајонѣшом Фр, најѣрво се дѣишѣ брдѣом Ма, букарѣм се иило ЗВ, вршилицѣм оврѣи Шт, ирѣбљама ирѣврѣшѣм ЛП, облѣжило је жѣлезом ЛП, лѣић ја жѣлѣом Не, жѣињѣм се окѣвало Ма, заишриѣле ја иричѣише каменом Вр, заишриѣн каменѣом и ишрњом Бру, клѣишѣица ја му сјѣцѣ; вѣзло се кѣнѣом Га, ожѣуљѣиш дѣбро кѣсѣм Ту, убијѣ чѣири краѣиѣом Би, унѣ кунѣом ушѣвај Ту, нѣкадѣ виѣвали лѣиѣишѣом Вр, унѣ жѣишѣо бѣцѣ лѣиѣишѣом Ту, маказѣми расјѣчѣш Бе, садѣи моѣишѣкама СГ, моѣишѣкама сѣјало јѣчѣм ЗВ, ишѣ се ишѣишѣобљѣма уѣуѣило у њу Бр, свѣјѣом иѣушѣкѣом и бајонѣишѣом убб нѣѣа Фр, уби едан Сѣму иѣушѣкѣом иѣо илѣви Би, сѣириѣи се да ја рѣѣлами не убѣдѣ За, убѣ и рѣѣлами Би, мѣни дѣмѣ канда сѣкерѣом дѣсекло ПС, сѣрѣом дѣбро жѣѣнѣ ЛП, нѣсѣи ишѣбрѣом ишѣѣѣра и брдѣишѣна Ма, забиљежѣи ирѣљѣнѣом дѣлѣвѣом Кр, еднѣом чѣишѣом иѣјѣлѣу сѣфру обрѣѣѣивѣ Га, маѣком се иѣкрѣи Ма, а днѣо ишѣѣиѣама Кр, удари ишѣѣиѣом; накѣиѣј ишѣиѣѣѣом Ви;

мѣрѣше ѣвушѣом Фр, ишѣѣ унѣиѣѣ брдѣом За, ишѣѣ влаѣком ЂК, ишѣѣ вѣдѣом Шт, вѣзѣиѣо војску кѣдѣиѣа Бе, иѣдѣ ишѣрѣѣишѣором Би Шт;

иѣкрѣиѣи свѣ свѣјѣом рѣкѣом Ме;

днѣ лѣјѣвѣом рѣкѣом Фр, иѣдѣ нѣѣѣами свѣ Ке, дѣиѣжѣ нѣѣѣами Кр, нѣ меж рѣкама Фр, нѣ мѣш ни рѣкѣом ни нѣиѣом ниѣкудѣ Ке, ишѣо сам ишѣѣѣла ја моѣиѣѣѣ рѣкама Вр;

нѣѣо врѣѣиѣѣѣм млѣјѣѣом Ме, зѣмљѣом зѣмљѣишѣили Фр, нѣбиѣѣѣ зѣмљѣом ишѣловѣѣом Ту, мѣсом се рѣниѣо Ке, иѣдѣчѣиѣиѣ ишѣиѣом Ме, и

идѣше шѡм вѡдѡм Фр, ја днѣм дѡнѣм иушѡм окрѣнѡ а Пѣѡ ѡрнѣјѣм Би, идѣше шѡм драѣѡм Фр, мѡреш ићи мѡјѣм шрѡѡм Ви, иушѡм идући Фр, ајде ирѣинѡм мѡјѡм Ви, вѡјѣ шклѣбала унијѣм снѣјѣѡм Ме, није се цѣсѡм ишло ЂК,

Темпорални инструментал, такође:

неђелѡм се ишло и ѡвије дрѡиѣ свецима ГП, неђелѡм несмо радиле Вр, а ја с неђелѡм ѡбуј Ту, неђелѡм се шѡмо забѡла Ма, иѣшѡм у Гѡсѡићу, сријѣѡм у Лѡйцу, четвѣрѡм у Вѡкују и шѡкѡ Бру, идндѣлѡм ајде Фр.

374. Предикативни инструментал је чест уз глагол (-)звѡи:

ми ѡ звѡли Бѡлѡком ЗК, уни звѡли блѡѡм СГ, звѡли дјѣѡм Кр, унучѡд ѡ зѡву дјѣѡм Фр, ѡа су ѡа звѡли Зѡрезѡм Бру, ун ѡа звѡ именов ГП, зѡзвѡли је Кѡбурѡм Бру, мѣне звѡли млѡдѡм ПС, вѡјѣ ѡа Чѡчкоњѡм звѡли Бру.

Забилежио сам и: *ја ѡсѡала сирѡињѡм Бе.*

375. У вези с конструкцијама *с(са) + И* напомињем да су оне обичне уз облике глагола *оженѡи се*:

ѡженѡ се ш-њѡм Не, оженѡ се ш-њѡме Би СГ, бѡјѡ ѡжењен са кѡшѡл-кињѡм ПС.

ЛОКАТИВ

376. Судаћи по материјалу којим располажем мали је број случајева употребе локативних синтагми који знатније одступају од онога што се може сматрати књижевним стандардом. Имам потврде за *у + Л* мјесто обичнијега *на + Л*: *ја сам бѡјѡ у сѡрѡжи СГ, и на + Л* уместо *ири + Л* (код + Г): *бѡјѡ сам на мѡѡзѡну, на склѡдѡишѡу Ви.*

Занимљива је и употреба конструкције *на + Л* у примјеру: *сѡд бѡме на сѡрѡву сѡ Не.*

377. Уз обичније: *дивѡниѡе ѡ ѡрѡвма? ЗК, бѡвѡ ши да ириѡвидѡм ѡ Лѡзи ВП, бѡш смо сѡндѡ ирѡчали ѡ шѡј нѡињи Во, знѡм шѡкѡ ирѡчаши ѡ ѡрѡби ПС и сл., говори се и: ѡд Лѡзи ши не знѡм рѣћи ЂК, ѡд нѡињи ши мѡрем дѡсѡа кѡзѡши Ма, ѡд њѡму свѡ ирѡчају Би СГ.²⁸²*

О честом јављању конструкција *од + Г* у оваквим случајевима било је ријечи у т. 355.

378. У вези с конструкцијама *о + Л* ваља истаћи и то да су у овом говору обични примјери типа: *мѡре ли ѡ себи? Би Ме СГ, дѡбрѡ да мѡре ѡ себи Ма, сѡшѡ ѡ себи и ѡ себи ѡзѡшѡ Ви.*

Поредбену конструкцију *сѡрема + Л* чуо сам у примјеру: *ја сам бѡјѡ ки дјѡше сѡрема ѡудма сѡѡријѣм Кр.*

²⁸² Овакви су примјери чести у говору западнобосанских ијекаваца (в. Деѡић, ЗИГ, 292, и Петровић, Змијање, 148), а спорадично се (као и у Лици) јављају и у говору Баније и Кордуна (Петровић, ГБК, 136).

ИЗ СИНТАКСЕ ГЛАГОЛА

ИНФИНИТИВ

379. На присуство тзв. историјског инфинитива у овом говору указао је још прије неколико деценија В. Бабић.²⁸³ Таква употреба инфинитива сусреће се и данас, али је она све рјеђа — чак и у говору старијих нараштаја гдје ју је данас једино и могуће наћи.²⁸⁴ Примјери:

ајде шамо, обавиши унб свадбенџ увочџ (. . .) — ујитиру идџ; идсједати на кџне — идџ Бј, а џне ја одњџи иџре, ја јџиџ дџњџи Ту, иџре дџи у село — иџдно свџ, мџиво; кад изнџси — џдне џо џдне скуџљаи Ви, нишиа, џиџи џо Злџџду; скуџиши свџшове (. . .) и бираиши свџ кџње, ал младџжења неџе ман најџдрџа; зайџл'иши унџ свџшове на кџне — идџ шџ Бј, рџсиушиаи, мџ брџи, иџре и шџи Не, узимали бџју, кџра јџсџнова, ја мџраиши, ја му-дрџ'џл куџџваиши, ја џндџ вџрџаи Ма, унда е иџрџиши од џџџ Ту, унда иџраиши, илџсаиши воџе у џвџ бџре Бе, џсиџ у лџнаџ ја куџаиши, куџаиши Бру.

380. Употреба инфинитива уз глаголе и изразе непотпуног значења је изузетно честа:

вџлџ сџми лџжаиши Кр, вџли иџи куџиши ПС, џна вџдла иџиши Ме, ја би вџлиџо биџо иџи Би;

ако жџлиџе и мџни дџаиши; џџ жџлиши сџсџиши? Ми;

ниџе зџа иџриџџидиши ШТ, не би зџаџо рџџи; џн је зџа иџвџриши ГП, ја би ши зџа иџриџџиџеши; не зџаџ сџсџиши Кр, ко ниџе зџа џкрасиши шџ ниџе биџо чџек ЗК, зџаџа иџџлеџаи свџки куџлиџ; да вџџџ зџа ли рџџиши; зџаџи су џиџиџи За, кад јџдан зџа иџвџриши иџсиџо ки ми; ун је зџа шџ извџсџиши Ту, ја бџлџ зџаџ слџџџбу вџришиши Вр, не би зџа џ шџме рџџи ШК, ниџи сџм зџаџа скрџџџиши Ме, ниџе зџаџо иџрџиџиши Би, ако зџаџи скрџџџиши; зџа ли слџџџиши жџиши Бе, не зџаџа ја џсџџиши се шџџмџ Фр, не би зџаџо џчиши ЛП;

ниџе иџмала вџлџу дџиши Ме, џндџ б иџмала иџриџаиши За, иџаџи шџи иџи Кр, иџаџа ја иџрџаиши Бе, неџаџи шџиџа џиџаџиши Не;

њџсу кџндџсџли иџсџиши ни иџишиши СГ;

не мџслим је џзџџиши ЗК, шџаџан мџслим шџџиџра џџлазџиши Кр, ако мџсли жџивџиши Ви, које се мџсли кџсџлиши Лу, ако се мџсли жџџиши; ако мџслиши вџрџаиши ВП;

кџма мџрџа џџзџравџиши кџму Кр, мџрџа џн сџџаџиши Ви, мџрџа дџиши СГ, шџ мџрџа биши ШТ, мџрџам ја иџи ЗК, мџрџало се, бџме, дџаиши; не мџраџу се ни жџџиши; мџрџа мџсиши За, мџрџаџо џџс џвџ дџиши Ту, мџрџа вџиџру џџџџиши; иџџраке шџлџџ да ја мџрџам дџиши Ме, мџрџам иџи џа себи џсишиши Бр, не мџрџа се за шџ иџџишиши Не, џџди су мџрџали бџџџаиши; мџрџаиши сџшишиши Бе, ја мџрџам свџе џџсишиши Ке, ми мџрџаџо рџџџџаиши"; мџрџа иџсџџавџиши кџиши куџџ

²⁸³ В. џегов рад: „Уџиџреба историџскоџ инфинитива у џвџрџном јџзџку”, ЈФ, кџџ. XIX, стр. 213—224.

²⁸⁴ Сличџа је, изглеџа, судџина историџскоџ инфинитива и у сџсџџним говџ-иџрма зап. Бџсџе (исп. Деџиџ, ЗИГ, 292).

ћела рећи ПС, ја сам ћијо узети; ћијо ја убити Фр, није ћијо узети СГ, није ћијо ићи; нијесу ћели чекаи ГП, ћели ја убити; да су ћели радити Бру, њесам била ћела осити; ћела се била враћити Ма, ил је ћијо издати ајдуже ВП, њесу ћели рајивати Бе, њесу мени ћели казати; њесу ћели иуцати на њ; ћели се иући; није ћијо окренити Не, није ћијо бјезати; и он није ћијо бити; нити ме ћедоше оидати Ке, њесу ћели радити Ви Ке, није ћијо иричати; ћијо искључити Би;

лијеио е ишб свѣ иситиати Ми, није лако било оитић у Мерику Бе, ишешко ми е дозволити Не, бдље ии је дјеше удати Кр, ишб е иштов умријети ЗВ, њесам била волна ићи Ма, није бијо кадар ићи и носити Бру, срамотиа е ићи у село За, он је слаби оиткинат се ои кућѣ Ту.

381. Додајмо и ово:

а) И овдје се јављају „арханчни примјери у којима инфинитив иде уз облике презента глагола *хијеи*, кад *хијеи* значи *бити* *иштов*, *сиреман*, или *имати* *обичај*, *навику*“.²⁸⁵

дће ишњети и луја Би, дће, бме, узети сваки Ту, Ту’лићани дће украсити Ма, нима шрѣвало људи који дће радити ШК.

б) Инфинитив се често јавља и уз глаголе кретања, „а у функцији најмерне реченице“.²⁸⁶

идемо жети ЗВ, иша сам сијено ирвритиати ВП, иде кувати Бе, идем ја ишитати; иду ситару ирсити и звати Не, Турчин иде лежати ирву вѣче Ке, идем ја сјѣћи; он им иша казивати; финанси ишли ишражити; идем водѣ доњети; ја сам одѣ ни наиасити; ддина он водове иродавати Би, идемо радити Шт, идемо иситиати; оитиша сам акитивно служити; оитиша клати; оитишла звати; оитишла чувати овце; ја ћу ићи идицати ГП, кд ће ићи илѣдати; Бру, кад је дшиа дјед ишѣбе ирсити; ишли сви копати Ма, ддѣм ја ишражити; идем ишражити љекове; исидоше виѣети Ви, дшиа илатиати; ишб ћу ићи ирекувати; иша иазарити СГ, ддинали иведеа идиити Кр, идем ја ишражити; дшли су му ирдвити Фр, ддлази ммак ишитати; идемо кудити сијено; скдчи бјезати Ма, ка-сам оитиша учити; сиромашни ишли ишјем радити Вр, дшиа ишражити сшб људи ШК, ирије дѣѣ дбити; ка-су ме дшли ирсити За, он ишб дшиа нешшо мућкаити Лу.

в) Такође, и као допуна императивних рјечци *ајде* и *немој*:

бдље ии је ајде радити Во, ајмо итраити Вр, ајмо ми бјезати у шуму ПС, ајмо се ми враћити Фр, ајмо нешшо идиити ЗК, ајмо и идиити Би;

немој се ваћати Би ВП, немој ддлазити ПС, немој ићи Ви, немојше кд мојој жѣни заидвити За, немојше казивати нишшо Ту, немој казати Шт.

г) Једнако и уз облике глагола *дати* у примјерима кад „субјекат инфинитива и субјекат управнога глагола, насупрот глаголима у претходним тачкама, нијесу исти“.²⁸⁷

²⁸⁵ Дешић, ЗИГ, 297.

²⁸⁶ Дешић, о. с., 297.

²⁸⁷ Дешић, о. с., 299.

дála им Дéва јéсѝи Би, он нѝкако нѝму нé дá ѝѝѝи Не, дáде му се јéсѝи Фр, нéсу дáли ѝлáчкаѝи Шт, није он дá нáѝѝм лудима се жéнѝи Ви.

382. У свим наведеним ситуацијама није необичан ни *ѝрезенӣ* с *везником* да, али му је фреквенција неупоредиво нижа. Исп.:

свáк вóлијо да јéде ЂК;

знá да ћуѝѝи Би;

ѝмáш шѝд да вѝдѝш ЗК, нéмáш кумѝјера да ўкрѝжáш Ви, шѝо ћу јá ѝмáѝи да дбујем Вр;

јá мѝслијо да ѝднесем лáмѝу Би;

нáјѝрије мóрáш да е ѝдсијеш Бе;

они су мóили да рáдé шѝо дће Ке, нé мерем да јéдем Би, мóре да будé ѝддина дóбра Би Ту;

нáучѝи да краде Ми;

одбѝјáју да ѝлáћају Ви;

нé смѝје да крéné Фр, нé смѝју да вѝчү Га;

кад éднóм сѝѝснү командѝр да шүче Ми;

јá б шрѝбала да ѝдмоинем Бе, бáш шрѝбá да ддé Ке, и кад је Шéсѝá шрѝбала да крéné Бр, шрѝбá да се жéнѝи Бј;

оћеш да кáлемѝш? Вр, дћу да ѝдѝијем Би За, дће да ѝа ўбије Ви, дћу ѝ јá да обучем нá се одјелце Во, коѝа он дће да ѝдзовé ЛП;

нéћу Ликé да ружѝм Ми, нéћé ни да рáдé Вр;

éдво чéкá да се ўдá За;

ддшá вáкó да ме ѝѝѝá нéшѝо ПС, ѝдé нéће да учѝ Фр, ѝдү да крáдү ЂК, ѝдшá сам да вѝдѝм Не;

áјде да ѝдѝијеш нéшѝо Би Ме;

нéмóј да се врáћáш Ви;

срамóѝа ѝа да ддће Би, срамóѝа ѝа да ѝлédá Шт;

Обје допуне забиљежио сам у примјеру: *мóре бѝѝи да будé ѝддина дóбра Ту.*

Употребу презента допунског глагола без везника да, коју су дијалектолози спорадично налазили и у ијекавским говорима у личком сусједству,²⁸⁸ чуо сам само једном: *нéће ѝѝјé вóдé ПС.*

383. Тзв. *ѝриједложни инфинѝтив* је жива категорија, што потврђују и слeдећи примјери:

није за кáзáѝи; није за ѝдвјеровáѝи Би, није дóбра за ѝѝѝи Га, није за ѝрѝчáѝи кáкó шáмо бѝло ШК, нéсу за јéсѝи Га Ма, нéсмо за одбáцѝѝи Бр Ме ЂК;

ѝекли за јéсѝи ШК, ўсѝáше ддлазле за кўѝѝѝи одјéла Ту, сѝáѝови за мéсѝи ЛП, унда чѝѝѝо за мéсѝи Ту, ако е за ѝдѝѝѝѝи јá ћ ѝѝи ГП, ѝмáѝе

²⁸⁸ Исп. Дешић, ЗИГ, 302. Петровић, Змијање, 155. и ГБК, 138, као и тамо споменуто литература туру.

ли за *йрдааи*? За, *шб* е било за *убиаи* ПС, *вдје* *имā* *људи* за *умириаи* *свађу* Бј, *шб* е за *илдааи* Би Га Ми, за *очекивааи* је *шб* Би, а за *шџи*, *бдиина* *дџи* — *шб* *џси* ЗВ.

Конструкције за + *инфинитив* (романски и германски утицај) честе су и у говору личких жекаваца²⁸⁹ и чакаваца,²⁹⁰ те у низу других наших говора,²⁹¹ а оне, не тако ријетко, продиру и „у језик усмених медија, новинства и лијепе књижевности”,²⁹² упркос томе што се „normativna gramatika одлучно (. . .) противи употреби приједлозног инфинитива”.²⁹³

ПЕРФЕКАТ И ПЛУСКВАМПЕРФЕКАТ

384. Употребу перфекта карактерише висока фреквенција тзв. *крњеи перфекта*, нарочито у експресивнијем приповиједању:

узџли *ја* *ми* *сџби* у *ддбор* — *бијџ* у *ддбору* и *дндā* *дџишиā*; *сāмо* *чџиовāли* и *бдали* и *крāли* *њиве* *крāве* Ке, *дн* *дџишиā* као *младџи* Ми, *ја* *ми* *слијо* да *ће* *дндџи*; *дднā* *дн* и *йродāвā* *вдлове* Би, *ун* *дџишиā* и *дā* *дндџме* Га, *нџкā* *рāја* *шџудā* *ишла*; *идкā* *им* *ун* *јдње* Бр, *ми* *ддшли* *вāкб* на *рјвницу*; *ддвб* *ун* а *двāј* *си* *му* *ддвб* у *идјашу* Не, *вдзијо* *вџјску* *кдлима* и *шдмо* *ндџила* *вџјска* Бе, и *идслџ* *му* *дāли* — *дāли* и *илāћџ* ВП, *дн* *њу* *зайрџсијо* а *днā* *ддбила*; и *шāкб* *идбјетā* ЗВ, *нџкџ* *бијо* *Вџлбаба*; *ддшиā* *кџћи* *нџкџиā* *Милџиā* *ЗК*, *свџ* *скџи* *ли* и *дднāли* *йод* *ддну* *вāкб* *йросидџрију* ГП, *цијџиāли* *букве* *ја* *йокривали* с *шџјџм* — *йсијо* и *йддџи*; *дзџ* *унā* *шџишила* и *йддџи*; *ддџи* *ли* у *Брџвнo*, *двoмџ* *умрџ* *ћдћа* . . . *Бру*, *ја* *засџиуљивā* и *рāдијо* *свџ*; *ми* *рāни* *ли* *двџу* за *йечџицу* Ма, *кџсил* *Чџлџчāни* *ја* *ддџи* на *Брешиāне* — *едан* *зайвџријо* а *уни* *зайџевали* СГ, *шā* *Мāра* *идбила* *њи* — *наидџила* и *идџиукла* *свџу* *дјџу* Ви, *ундā* *ја* *жџнā* *дсџавла* и *дџила* за *дндџиā* *шдмо* Кр, *шд* *нāс* и *йрџварло*; *чџвāла* *кдзе* *идре* и *рāдџи* и *дџлāла* ПС, *днџ* *ја* *зайријāле* *ја* *йричџи* *ли* *кдмџном* и *врџле* *слдмџ* на *њ*; *чџвāла* *двџе* *шџџџ* *ја* *ндсила* *врнчāше*; *двāј* *омџиā* *шднā* *идџиā* Вр, *дјџџа* *слџи* *мла* *дрвā* *ја* *йрџлџла* *рāкију*; *кд-шџџ* *бāбџ* *зџмoвā* *йрџи* *зџме*; *днāј* *лџјџо* *дџишиā* — *јзџ* *двā* *дџчкā* (. . .) — *вијкну* *ли* на *кдње* и *дџиши* Ме, *ддвезā* *ун* *жџнџ* и *шџу* у *Кулу* *ддшиā* ШК, *сиāри* *ддшиā* *йо* *Николу*; *ундā* *дсџиāвли* — *унџ* *ддрџе* *дснoвāли*; *рāдијо*, *брāше*, *кџијџо* *рāнџу* — *рāсиорџиāв* Ту, *шдм* *дoлāзлā* *код* *Брџкџћā*; *мџј* *ћдћа* *имā* (*вāкб* *рāкију* *йродāвā*), *имā* *вдјџ* *ндвāцā* За, *ја* *дāшлā* *ја* *идврāлā* и *ддлџе* *лџжāлā*; *кдд* *днџ* *ошвџрлџ* *шџиāлу* Лу, *едан* *шдмо* *кџијџо* *двā* *коњџиā* и *вдзијо* *вāибнџ*; *кдд* *нāс* *била* *шā* *цāрзā* Во.

Крњим перфектом се често саопштавају и неке новости или, пак, изричу одређене тврдње, а обично је и његово јављање у клетвама:

²⁸⁹ Према мојим теренским забиљешцама.

²⁹⁰ В. Финка—Павџић, Бриње, 17.

²⁹¹ Уп. нпр.: Дџић, ЗИГ, 292—293, Петровић, ГБК, 137, Финка, Икавци ГК, 195, Шџмундџић, Имотски, 192, Милџић, Црмница, 561. и др.

²⁹² Мелвингер, Пријед. џнф., 74.

²⁹³ Мелвингер, о. с., 74.

жила свѣ; али ја вѣдје се нѣкако искойрцај и дођи свѣ њеџа Фр, оийиди додолѣ ијѣшишѣ ља унда сјѣди на влак и дѣде ЂК, кад кѣ ирѣби кѣсу, изађи људи ља јѣјачу; сѣ кунѣи ље и ирѣди и идишкѣј едно иѣ друидѣи и скрѣј и нѣси ПС, кад љѣши унѣси се ийѣа у шѣале — кѣ кѣдѣ Ме, зађи ља бѣули кѣрѣ о-црнѣи јасѣниѣа и шѣкѣ масѣили и фѣрбали ЛП, бѣди нѣђѣља и унда се кѣиш шѣмо нѣкѣу у долину; љвочѣ вѣкѣ скѣиш са мјѣсѣцом ља жѣњи Ту, шѣ се сѣсѣиј у иѣљу, љуби се у колу, бѣди иѣвѣн . . . ; дођи бишѣи ијѣшкѣ — дођи иѣљено и бѣсѣно; ијѣвѣј и вришѣи — и хармѣнѣика и свѣ — мѣишѣи на бѣрѣк љѣбуку, кѣкѣи, љѣиш машиѣолѣиѣја . . . За, бѣди шѣрѣ-чѣшѣвера кѣла и оийѣи на закон — иѣзакѣни се и ис цркѣвѣ у куђу љѣѣову Пр, свѣкѣ вѣчѣ скѣиш се (. . .), дођи цѣре, дођи дѣчки — шѣмо се шѣли, шѣишѣиј се — до иѣнођи ирѣди, илѣиш . . . , а оиш иѣнођи шѣишѣиј до дѣвѣ-шѣри сѣишѣи и унда бѣиш кѣђи; би сѣиш, довѣј, нѣђѣ на шкрѣишѣи ил нѣиѣе а љна ља љзми овѣкѣ и мѣишѣи ља на крѣвѣиш Лу, љсѣи доиѣи сѣјѣрка ља нѣиѣрави мѣишѣу; нѣиѣрави онѣ кѣлибу, љнијѣ љаласѣкѣ нѣијѣијѣ ља нѣишкрѣи на ѣдну вѣду и мѣишѣи шѣмо Во.

391. Мало је, међутим, примјера у којима се сусрећу „обичне свршене радње”, тј. оне које треба схватити „више као чин или догађај, а мање као процес”.²⁹⁶

дођи би шѣмо ља расѣишѣи љнѣј љѣмер љѣчкѣ — нѣ илѣајѣу љ љ Ма, иѣо дрѣжѣјем онѣ дођи, у јѣчѣрми иѣо дрѣжѣју у Гѣсѣиш Ме, кад мѣиш ѣдну вѣчѣ дођи љи дѣвѣ — дѣвѣ бѣла дѣбѣра вѣкѣ — унѣси м онѣ жѣишѣи Ту.

У означавању оваквих радњи забиљежио сам у два маха и императив несвршеног глагола *дизаиш се*: *ми се дѣжѣи* (= дигосмо) ља за љима Ви, *ја се онѣ љѣјѣо дѣжѣи* (= дигох) — *ирѣишѣу, вриѣѣно вѣжѣ љ рѣку Вр*.

392. Наративни императив, иначе, често се чује и у другим личким говорима — штокавским икавским²⁹⁷ и чакавским,²⁹⁸ а његово јављање дијалектолози су забиљежили и у низу других народних говора нашег језика.²⁹⁹ Налазимо га и у Вуковом језику, а и у језику многих писаца при чему чешће код оних „нешто старијих”.³⁰⁰

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ САДАШЊИ

393. Као и у говору западнѣбосанских ијекаваца,³⁰¹ и овдје је овај облик обичан у функцији одредбе за начин:

ѣде крѣјѣишѣи ВП Ма, сѣсѣијѣали се крѣјѣишѣи Ту, љдѣ се иѣдишкрѣјѣишѣи ГП, ја ијѣвѣјѣишѣи ирѣд љѣм ЗК, мѣне нѣиѣравѣло илѣакајѣишѣи БП.

²⁹⁶ Пешѣикѣн, Императив, 154–155.

²⁹⁷ По мојим забиљежѣсѣама.

²⁹⁸ Финѣка—Павѣшѣишѣи, Бриѣње, 17.

²⁹⁹ Исп. нпр.: Пешѣикѣн, СКЉ, 200. и Императив, Ђушиѣ, ГЂ, 171–172, Барѣјѣк-тарѣвишѣи, НСГ, 137, Пеѣцо, ГИХ, 184. Петровишѣи, Змијаѣње, 156. и ГЂК, 138, Финѣка, Ијѣкавѣци ГК, 170. и др.

³⁰⁰ В. Стеванѣвишѣи, СХ II, 682–683.

³⁰¹ Дѣшѣишѣи, ЗИГ, 304.

Имам у материјалу и неколика случаја његове преобразбе у праве придјеве:

држсѣћи је он Би СГ, била ја нусѣћа Би, ја ддила, јадна, за њ срамѣћа Ту.

НЕКЕ ДРУГЕ СИНТАКСИЧКЕ ПОЈЕДИНОСТИ

НАПОМЕНЕ О НЕКИМ РЕЧЕНИЧНИМ КОНСТРУКЦИЈАМА И ПОЈЕДИНИМ УСТАЉЕНИМ ИСКАЗИМА

394. На обичност тзв. имперсоналних конструкција упућују бројни примјери изложени у т. 384.

Уз конструкције типа:

*куд владѣ двѣј врѣи**; *лѣни куда слѣна увѣила ЗК, и њѣма шѣмо куд је шѣ авѣирѣска вѣјска ударала Шт, кудѣ ће-ми Мѣше? ГП, куд идѣш?; кѣмо ћеш? Би, кѣмо ће шѣј?; ја ћу шѣбе уѣуш*иш кудѣ ћеш Ке, кѣмо идѣш?; кѣш-ћ-ѣ дѣле? За, њѣ имала куд дѣићи Пр, кѣ-ћеш иш, Сѣрѣка? Лу,*

обичне су и конструкције са *ће* умјесто *куд* и *камо*:

а ће њѣе бѣло слѣнѣ ЗК, ће шѣ ишло!? Ма, ће ћеш?; одлази на идѣа у Србију ил ће шѣ бѣло ГП, ће-ш иш сѣш? Би, шѣмо ће с удѣм свѣ дѣрујѣм ПС, ће-ш иш, ѣзда? Ту, кѣ данас ишѣѣ ће је дшла? За, ће жѣлѣш сѣсѣш? Ми, ће-ш? Лу.

Констатујући да се „у Далмацији и Црној Гори говори (. . .) искључиво 'ће идеш' мјесто 'камо идеш' за правац кретања као и за мировање 'ће си био'", проф. Скок наглашава да се „с правом држи да је употреба 'гдје' у два значења настала на Јадрану под утјецајем романске синтаксе" (в. ЈФ, књ. XII, 131). Сличне конструкције забиљежио је и Петровић у говорима ијекаваца Баније и Кордуна.³⁰²

У монографији о овим говорима Петровић је указао и на учестало јављање начинских конструкција „с везником *ће* мјесто *како*",³⁰³ што се, такође, слаже с одговарајућим приликама у говору личких ијекаваца. Исп.:

ѣно ѣ, вѣли, ће шѣрѣжѣ Би, ѣшли и ће се разѣлазѣ Ви, ѣшли ѣ ће сѣдѣ СГ, вѣдили и ће се крију Фр,

и сродне упитне конструкције:

ће ће иѣшѣѣ сѣдѣиѣна вѣјскѣ да се иѣдѣири? Кр, ће ћемо ѣа сѣсѣш, дѣѣо моја, у иланѣни? ГП, ће-ћ ја о сѣдѣ иѣдѣиѣ ићи . . .! Ма.

395. Зависне реченице с везником *чим* нису честе:

чим шѣмо ирѣћѣ ирѣко вѣдѣ, ѣишѣа му ѣе сѣијѣ Бе, чим се усѣѣѣнак дѣѣа, ја сам ѣѣма дѣшѣ шѣмо; чим се шѣ заметѣло, мѣѣа вѣмо уиѣћи Ке.

³⁰² Петровић, ГБК, 140.

³⁰³ Петровић, о. с., 140.

Обичнија ће бити употреба везника док умјесто чим:

ддк излазише из две шумѣ, ишамо е; ддк су Талијани ушли, ми смо се сасиали Фр, узели су одма ддк су ушли Би, док мјриш мјесеџ долази жена чдеку ирвѣи уирише н-уну шѣрбу ГП, он је у ирвѣи шѣури дѣишиа — ддк сѣ зарашило; ддк њи вѣди за кљуѣами, ун зна кѣ ће учиши Ми.

Иначе, и овдје се, као и у говорима ијековаца Баније и Кордуна „овај везник појављује (. . .) уз негацију и без ње“:³⁰⁴

враћаши нѣириа док се не оврше сѣ; лѣиши шѣром за њѣм док је не увоиши Бе, ишако сам дѣиа у раиу до кунца осамнајсѣи ѣддинѣ док се није завршио ГП, дни намѣ зайошљавају док не дође да се иде идо воду Ми, и ишако шѣ радили док несу Руси нѣиравли ирѣокрѣи ШК, била у шуми док се нисмо ирѣбѣили ПС, радио сом док нијесмо чѣирес ирѣѣ . . . ЂК, она ѣа није вѣдла док није вѣде цркѣи . . . Лу;*

мѣраш иласније док свѣиш ВП, чекали ѣа док дође Би, чувала бѣце иѣдину данѣ док сам искоѣала блузу Вр, мѣчила се док је урадила шѣ Фр, свѣишиа смо вѣдили док смо се ирѣбѣили ЂК.

О везама које се, кад је у питању ова особина, могу успоставити између ових говора и прилика у неким црногорским говорима в. Петровић, Змијање, 159. и ГБК, 140 (у напомени под текстом).

396. Мјесто везника *неио* и *већ* често се употребљава рјечца *ман*, односно њен дисимилациони лик *мал*:

нису дни унда дзбиљне мѣмке шѣукли ман кѣкавице црне Не, не мореш сѣиући ман уѣаши кѣње ѣа иоврши Бе, не крѣишла се крѣишом ман иѣсѣѣм ша-ѣѣм Ма, није он да нѣишм људима се жѣниши ман дѣвѣи нући мѣра он мѣ-дѣм сѣаваши Ви, дни неће ни у кућу — дѣаѣ и мѣја — ман чекају вѣни Ме, нема сѣд ман дѣје куће; сѣд нас нема ман иридисѣи нумѣри; не мереш ниѣако ман вѣко; нема кѣве ман од бѣкова жѣра; ја несам дѣиш ман дѣиш Кр, и кѣм ће цѣрсѣво ман ѣѣѣ дѣишвиш; дѣаѣ ѣезин није има ман ѣу СГ, није имало да ије сѣиурно ман нѣсило иѣ шума Фр, није ѣиѣо ман нѣјѣорѣ Бј, и дѣо сѣд неће ман крѣду нѣвѣе ЂК, није било црвене јѣи кѣиѣ ман бѣли унѣ — ѣубаре унѣ ПС;

не је се ни сад мал ирѣјеиѣљ; ја се нисам уѣала, вѣли, за Итију, мал за Мѣрка Баѣиѣа илас Ма, д-ишиа-ш је радѣиш мал од дѣскѣ; нема кѣда мал бѣжѣаши Ви, није мал ишако Би, и немају мал иѣиѣе Вр, нијесмо ни ирадили мал онѣ ишио смо иѣслѣ раиша начинили ЂК.

Петровић је у сличним конструкцијама биљежио употребу везника *ван* (в. Петровић, ГБК, 140).

397. Релативне реченице су, изгледа, обичније са *ишио* него са који:

иѣсју мѣиѣр сѣаѣѣме чдеку који се сѣиѣви у браѣ сѣде дѣѣѣ Не, иѣу цѣре које дѣѣ За, било и 'е ишѣ дѣсѣиа који су иѣишнли Шт, дѣсѣиа и је шѣу било који е иша за ѣку крѣва кѣиѣиш Ма, сѣиѣне нас иѣѣ нѣиш комѣндѣр који нам је рѣка Га, и сѣи се враћају јѣиѣи који су дѣсѣили из Лѣиѣа Ми, ниј ишѣу кѣѣѣ

³⁰⁴ Петровић, о. с., 140.

399. У свим се крајевима могу чути окамењени императивни искази: *нѣка* (= пусти, остави/пустите, оставите) и *шѣмо се* (= одмакни се, помакни се):

нѣка, људи СГ, *нѣка, дјѣцо* Би Ме, *нѣка, брајше* Ма, *нѣка, Јово* Вр.
шѣмо се Бе Би Бј Бр Ви ВП Ке Ма Ме Не ПС СГ Шт.

Тако је и кад је у питању форма за одобравање *дѣла*:

Бѣба, мѣу ли? Дѣла! Би, *Оћу зашѣдриши?* *Дѣла, дѣла!* Ту, *Бѣ л јѣ узѣла?* *Дѣла, дѣла!* Ме.

Овом се рјечцом могу изрицати и потицања, молбе или блаже заповиједи:

дѣла, брајше Би, *дѣла, Сѣва* Ту, *дѣла, Раде* Ма.

Умјесто уобичајене потврдне честице *ѣси* у говору млађих нараштаја све чешће се јавља форма *јѣ*, а њеном устаљивању, без сумње, доприноси обичност ове честице у говору многих урбаних средишта у Хрватској.

КОНГРУВНЦИЈА

400. Употреба основних бројева уз именице које означавају мушке особе је сасвим обична:

дѣа брајша Бе Би Ви ЛП Не, *дѣа дѣчка* Ме, *дѣа Лѣбуса* Шт, *дѣа официра* Га, *дѣа иаршизана* Фр, *дѣа сина* Би Во За Ту, *дѣа сѣрица* ВП, *дѣа јѣка* Шт, *нѣ дѣа* ГП Ма ПС, *дѣа дѣа* ГП;

шѣри брајша ГП За, *нас шѣри* Кр, *шѣри нѣ* ГП, *шѣри нѣ шѣри* и *нас шѣри* Не, *нѣ шѣри* Би Ви;

чѣшѣри брајша, *чѣшѣри нѣ* Кр Шт, *чѣшѣри љсѣшеш* Би, *шѣри сѣнѣва* ШК, *шѣри сѣнѣва* Не и сл.

Основни бројеви чују се и у примјерима типа:

оће нѣ дѣшло дѣвѣш брајше СГ, *имѣ* и *сѣдам брајше* ЂК, *дѣанѣсѣш дѣцѣ* рѣдила Ма, *шѣредисѣш чѣљѣди* у кући Би,

али је овдје обична и употреба збирних бројева на *-еро*:

имала сом сѣдмеро брајше Ма, *кѣмушѣла кѣрузе ѣа јој дѣшало шѣшѣро дѣцѣ* у сѣшешу; *шѣрли нѣ дѣдѣвоѣ а дѣшало дѣвѣшѣро дѣцѣ* Би, *од шѣлѣ до шѣшѣ шѣшѣро дѣцѣ* Не, *бѣло шѣшѣрошѣсѣшѣро чѣљѣди* Ви.

Судећи по обимној Дешићевој грађи (ЗИГ, 255—257), све наведене особине карактеришу и говор сусједних јекаваца у западној Босни.

401. Уз именице *кѣмшија* и *ушѣаша* атрибут у једнини долази по значењу:

шѣј мѣј кѣмшија Би СГ, *кад је шѣј кѣмшија бѣјо шѣу* Га, *шѣбијо ѣднѣа ушѣашу* Би, *кад^м шѣшѣшѣ ѣдан шѣкѣчијо се* и *шѣше се* Ке, *шѣбијо ѣднѣа ушѣешу* ГП.

Тако је и у примјеру: *слушкиња една била и една куншија* Ту, пошто се синтагмом *една куншија* означава женска особа.

Међутим, уз именице *кукавица* и *ишјаница* забиљежио сам само слагање по облику:

ишј кукавица ддошла бђе Кр, *ишјд си ишјкѧ кукавица?* Би, *а бијѧ вѧлика ишјаница* Фр.

Предикати уз множинске облике свих ових именица долазе најчешће по облику:

ишј кукавице ишјбјеѧле Би, *ишј куншије* ддошле Не, *двѧ ишјанице ми досѧдиле* Ме, *дале ишј усѧиаше* ВП, *усѧиаше су ишј завладале*; *усѧиаше су ишјчѧле* *ѧмеишјице* Бру, *ддаишјале и усѧиаше* ГП, *док су усѧиаше* *мѧло двѧ ишјрѧжиле и ишјѧчкале* Ма, *ддалѧ су усѧиаше ишјкушјле* *луде*; *усѧиаше ишјнале и вѧишјале* БК, *ддаишјале и усѧиаше* ПС, *усѧиаше* *ддлазле за куншии одјѧла* Ту.

Изузетно ријетко сусрећу се и случајеви слагања по значењу:

усѧиаше су и бђика *ддлазли* ВП, *ддошли су усѧиаше* — *ддоишјали* *ддоишјали* Бр, *вѧкѧ су усѧиаше* *рѧкли* *нѧми* ПС.

402. Слагање предиката с најближим чланом напоредне субјекатске синтагме није условљено редосљедом субјекта и предиката у реченици:

сишјдрила се вѧишјра и дѧишј Би, *ишјчѧла му је кѧишјишји* *вѧда и знѧј* Фр, *слушкиња њѧѧова и една куншија нѧсла* *јѧсишји* Ту, *кѧишја и сишјѧи* *облѧдѧ* Би.

Проф. Маретић је, зна се, овакве случајеве сматрао нормалним појавама пошто је за њих нашао доста потврда у Вуковом језику (в. Граматика, 443—447). У савременом језику, међутим, ова је појава „свакако ређа” и углавном се ограничава „на случајеве у којима предикат, односно његов глаголски дио, долази испред субјекатске синтагме” (Стевановић, СХ II, 121).

Неконгруентности у примјерима: *убиѧо ми усѧиаше* *јѧшјрову* ПС и *Турци им дали да наишјравѧи* *нѧишјо* *кушјѧ* Би, биће да су случајне омашке информатора.

РЕД РИЈЕЧИ

403. У поређењу с приликама у књижевном језику овдје су спорадично нарушена правила тзв. обавезног реда ријечи. Тако нпр. имам у материјалу потврде:

а) За случајеве када енклитике не стоје на свом карактеристичном мјесту иза прве наглашене ријечи:

бѧла една ишјѧка им ишј Не, *бијѧ* *ѧѧѧа им ишјѧмо* Ма;

б) За нарушавање обавезног редосљѧда замјеничких енклитика: *јѧ се ѧа сјѧѧѧм*; *да се јој није ишјд* *ишјрѧвило* Би;

в) За употребу замјеничке енклитике *се* испред везничке енклитике *ли*:

оће се ли неђе мући идишии? Не, и

г) За слободнији распоред енклитика у примјерима типа:

ја и смо ши били на сирџи; ја и смо ши осам дана да крува не види Ви.

У укупној маси потврда, међутим, број примјера за овакве случајеве није велик. Исп. и:

бијо им ујак шамо Би, икџа им јање Бр Во Шт, шу ми је едан брџи идишнб; едан ми је рањен ВП, едном ме ранило Ке;

ја ја се ддбро сјџам Га, да му се није нешишо дџило? Ми, да јој се није на зло дало; шб му се идишевило Би;

да ли се? Би Га ЗК Кр, оће ли се мући шшб? Ми, мџре л се знашии? Би Вр Ми;

ја и јун смо сџали вакб Би, ја и ши смо сџуили ка-се џрва основица народне милиције оснивала; ја и ши смо држџали џрво и дрџио сџрџџарско мјџшо Ви, итд.

404. Ријетке су и потврде за употребу конструкција с приједлозима између атрибута и именице:

одеше свој ио кући Бе, нућиске је мјџсџ џрџша џуно шије џреко брџа Не, шу били Крџановџа иод двџ дрџаами избјеили Ви, унда се кући шамо некеу у дрџу Ту.

Одступања од стандардног поретка ријечи забиљежио сам и у примјерима:

шб било днџ Јџкџ за брџшом Не, ја исџаде вџ на неку крушку Ви.

405. Ни разбијање суперлативних форми није посебно често. Забиљежио сам само:

на-је бдљџ Би, нај бијо зидни'и Кр.

Четврти дио

ТЕКСТОВИ

1.

Некѝ бѝјо Вѣльбаба за време Аустријѣ у џандарма. Дѡшѧ кѡѣи некѡг Милоша — ми га звали Бѝлаком. Гѡре он његову некѡу заграду дѝрѧ — штѧ јѧ знам. Дѡшѧ тѧј Бѝлак:

- Зѧшто си тѝ, Вѣльбаба, мѣни дѝрѧ у ѡграду?
- Њѣсам!
- Ёси!

А тѧј Милош бѝјо јѧкѝ чѡек, јѡш је бѝјо дѡста млѧт. Окрпатѝ он Вѣльбабу и кад га гѡѣ свѧтѝ, он ѡчинѝ: Ајме мѣни! Тѡбоже да он њѣга свѧтѝ.

Дѡшѧ брѧту о-стриѧца, тѧмо некѡм пѡштѧру Нѝколи:

- Ојме мѣни, Нѝкола!
- Штѡ ти је, Милошу?
- Ђби јѧ Вѣльбабу!
- Ма, кѧко си га ѡбијо?
- Ма, нѣ пѝтѧј. Ђбијо га јѧ, вѣлѝ, испребѝјѧ га — ѣно га лѣжѝ.
- Јѧдѧн ти си! Свѧчѝ кѡшуљу и лѣти под мѡју трѝнку прет чѣле. Нек те ѝзијѡ и бѝѣжи дѡктѡру.

А, бѡме, Милош свѡче кѡшуљу и прет чѣле. А чѣле — лѣтнѧ дѡба, бѡга ти — свѣгѧ га ѝзјеле. Отекѧ он.

Он у Граѧац, дѡктѡрма дѧде ѧјгнис (ѡндѧ се звѧ тѧј ѧјгнис — ѣ). Милош ѡ сѡд — ѣво ти Вѣльбабѣ зѧ њѝм:

- Добрѡјитро! — ѡнѡ под гѡспоѧки.
- А добрѡјитро, кѧжѣ. Штѡ си тѝ дѡшѧ, Вѣльбаба?

Велї: Овај ме лопов убијо!

— Убијо си ти њега, бок те убијо, помири се ш њим — оде ти, кажѣ, на робију.

И помиријо се. Овликѣ имѣ брке, дѣље. У жандарма наредник, имѣ брчину дѣвлѣн, а малї чдечїи бїјо.

...

Сирѣмак нѣкї Драгица Прѣдѣновић прѣвијо кѣћу. Вѣлило му гѣрѣ. Шта ње? Тѣмо стѣбови пѣчупѣни стѣри — нѣвї усађени. Договори се с кѣмом (бїјо му тај Мїјо кѣм): Ајмо одњѣти стѣб! — Ајмо! И унда ње уни (зѣвѣ се гѣре Капитѣлца), ѣндѣ ње ѣнијѣм пѣтом, па ње уни кроз Мацановац стѣбом. Упртили стѣп, а Драгица ишѣ напрѣт — кѣм му. Цѣндари, ѣвѣј: Пушке на гѣтовс (вершлѣс за врѣме Аустријѣ)! Драгица ѣпази, бацї сѣ себе . . . Овај нїје мѣгѣ утѣи — утѣчѣ ѣвѣј Драгица. Е уни, натѣварѣ стѣб — цѣндари — на тогѣ Мїју. Бѣ то у врагу далѣко, ал стѣб — ѣн га сѣм вѣка до Прѣдѣновићѣ. И ѣндѣ ѣбадѣвѣ, кад? Мїјо дѣвѣ до Драгијѣ, е онѣ ѣбадѣвѣ носити у касѣр. Ал то далѣко бїло . . . Унда пѣкѣјнї Драгица ѣвѣ вїка: Крѣс-ти ј . . . ѣдмѣнѣ на кум-Мїји — тѣндкрнѣ! Кѣко нѣѣ тѣндкрнѣти од сѣдом-ѣсом мѣтерѣ стѣб дугѣчак!?

(Зрѣмања-Кѣм: Сѣво Чѣнак, рођ. 1897)

2.

Лѣзо се вѣкѣ заѣдѣчијо — осѣмнѣјс гѣдїнѣ бїјо е ѣјдѣк и ѣјдуковѣ. Ал је ѣн сѣмо (ѣвѣје грѣнѣица бїла — ѣндѣ с Тѣрци бїли), кад вѣкѣ бѣга ѣвати њѣкога, па га уцѣни ѣѣ ње дѣњѣти пѣре . . . Ајдѣци чѣкајѣ на прїмѣер код ѣднога кѣмена: тѣ и тѣ — тѣ ње бити исплата и дѣѣ му сїна нѣзѣт. И ѣвѣј бѣк пѣшаљѣ. Они с ишли вїшљїм дѣлом нѣ би л штѣ дѣбїли вѣкѣ о-Тѣрѣкѣ . . . Ал њѣсу, за чѣдо, убијали лѣдї — њѣсу бѣш. А за тѣѣ, бѣтїнѣ дѣт — то ѣст.

Али тѣ су вѣтали њї, тѣ е бїла ѣдна колѣна која е за врѣме Аустријѣ вѣтала тѣ ѣјдѣке. Нѣкав капѣтѣн, зѣвѣнї Дѣшан Дрѣбоња, имѣ е нѣчѣвѣчан ѣбичѣј. Кад ѣн ѣвогї ѣјдѣка, онѣ прѣвѣсї га преко бѣнка и дѣде му двѣдесѣт и пѣт бѣтїнѣ. Уден пѣт се освѣтили ѣни њѣму у Мѣтку, у Пѣпучи . . . Тѣ е ѣјдѣк Цѣгало брѣјиѣ. Велї: Ајде, дѣј му двѣс и пѣт. Унда, кажѣ, брѣјиѣ. Кад дѣѣ до девѣтнѣјс, ѣн се пѣбрѣка па јѣпѣт иѣз новїцѣ.

...

Тї мїслиш, рѣде мѣј, да то бѣк стѣворијо. Тѣ сам јѣ стѣворијо и мѣја лѣѣа. Тѣ мѣја грѣбача знѣде. Тѣ е пѣчѣ (. . .) мѣј дѣт ѣвѣ радити . . . Кад? с ѣни то крѣчили, тѣ е бїјо нѣкадѣ, колико сам јѣ, тѣ е бїјо ѣбрлај Бѣгѣновић вѣкѣ. Он је бїјо фїцїр и имѣ трї сїна. Нѣсїли свѣ четрї сѣбље. А тај Бѣгѣн да е рѣкѣ, велї: Нѣстаѣе Врѣла е нїкадѣ вїшѣ из јѣднѣ кѣѣѣ

четри сабље неће бити. И стварно, тако ће бити. *Е, ту е рѣка (што е пѣчѣ тај мој дјѣт ђвѣ радити): Штѣ тѣ радѣш, мој Нѣкола?! Нѣ би тѣ, вѣлѣ, швапскѣ вѣбрика. „Вѣбрика”, бѣш вѣкѣ. — Е, а мѣл’и господине, бѣ, бѣме, полагаѣно . . . Онда јѣ сѣм свѣ прѣврѣ за шездѣсѣт цѣнтиметри ѣ земљу (. . .) лѣпатѣм. Тѣ е сѣмо направљено, рѣде мој, тако што су лѣђа направла гѣднама и гѣднама — ѣгнајѣта и свѣ скѣпа. Ту ѣмѣ шѣдера нѣ знѣ се кѣликѣ кад би га прѣсијѣ. А ѣмѣ га, ѣмѣ га четвѣртина вѣђека. Ал мѣре ту расти кѣрус ко у Банѣту

(Зрмѣња—Врѣло: Мѣрко Бѣгунѣвић, рођ. 1898)

3.

Нѣсам бѣјѣ јѣ у прѣвѣм рѣту пошто сам јѣ бѣјѣ мѣлат. Сѣмо су бѣла ми двѣ брѣта и двѣ стрѣца у прѣвѣм рѣту. Бѣла вѣликѣ гѣлд, разѣумѣш тѣ, као дѣље Далмѣнција и нѣ знѣм тѣмо. А мѣ смо бѣли пѣтпадали тадѣј под Мѣђарскѣ, па су нѣми јѣш давали нѣкѣ провѣзѣцију. Мѣ смо се јѣш спасѣвали. Тѣ е Мѣђарскѣ (. . .) давала тѣмѣ нѣроду као нѣми, а нѣ знѣм дѣље Далмѣнција дѣ л је ѣна прѣпадала у Мѣђарскѣ јер је бѣло дѣста који нѣјѣсу добѣвали провѣзѣцијѣ. Јер нѣје бѣла под Мѣђарскѣм него бѣла под Аустријѣм, а Аустрија нѣје тѣ ѣмала. ѣна нѣје ѣмала (. . .) ни вѣјску рѣнити. Мѣђѣтѣм, мѣ смо чѣсто и лѣјѣпо прѣшли ѣвѣје. Јѣ сом бѣјѣ ѣнѣј клѣпац, бѣјѣ сом вѣћ вѣликѣ — скорѣм четрѣнѣјс-пѣтнѣјс гѣдѣнѣ. Нѣје бѣш такѣ гѣлѣди бѣло. Добѣјѣли смо нѣкѣ провѣзѣцијѣ, сѣћѣм се.

...

Бѣш и нѣ кѣжѣмо: сѣјѣно, него бѣш мѣ кѣжѣмо по лѣчки: сѣјѣно. Мѣ смо, разѣумѣш, данас: ѣшѣ сам сѣјѣно прѣвѣрати, и: сѣшијѣ сом сѣјѣно. Сѣјѣно, а нѣ сѣјѣно . . . , у нѣшѣм стѣрин’скѣм, рѣћемо. ѣвѣј сѣд мѣлѣдѣ, ѣни мѣжда ѣзврѣћѣ

(Вѣликѣ Пѣпина: мушкарац, рођ. 1904)

Бѣме нѣпѣко . . . Бѣло тѣшко . . . Стварно. Јѣ сѣм ѣмала четри брѣта — тѣ ѣдмѣ крѣнило у бѣрбу. Нѣмѣ . . . ѣднѣло нам, ѣпѣчкало нам — лѣти за ѣнима, кѣ-ћѣ. ѣнѣј пѣгинѣ ѣнѣје, ѣнѣј ѣнѣје, ѣнѣј ѣнѣје — три. Ки грѣнѣм да си и пѣбијѣ. ѣдан је ѣстѣ, ѣдан ми је рѣѣен ѣт стрѣца — ѣ сѣт мѣјѣке мѣчѣ. ѣдагнѣло бѣло, пѣкупило жѣто . . . ѣсмо, бѣме, бѣжѣли тѣмо прѣма Дѣбашници. Јѣ сом, ѣвѣј, ѣсто бѣла у Лѣпцу, ѣнѣ Пѣштѣлѣчкѣ дѣрагу, ѣнда — кѣко с ѣнѣ зѣвѣ — ѣнѣј, у Бѣричѣвац. Скрѣ се нѣрот у ку-ћѣтине, нѣмѣш штѣ јѣсти, нѣмѣш ѣбућѣ — зѣма. Штѣ ћѣш — мѣчи се. Унда Рѣпѣчкѣ клѣнац, ту ми је ѣдан брѣт пѣгинѣ. ѣдан је бѣзѣо Трнѣв-ца . . .

ѣсу — двѣ су ми пѣгинѣла: ѣдан на Рѣпѣчкѣм клѣнцу, ѣдан на Трнѣвцу.

(Вѣликѣ Пѣпина: жена, рођ. 1908)

4.

Мй смо врли и гра̄. Нйје бiло — гра̄ рѡдй па нe мореш стӯћи, ман увоти кӯе па површи. Насадйш, метнeш унѡ дрво (стѡжeр), смѡтaш конопац, направйш вакѡ кӯку и метнeш онaй ајам (канaпа и такѡ) Унда ћeрaш, дѡћeрaш до стѡжeра. Кад дѡћeш до стѡжeра, враћaш нaтрaг* јѡпeт док се не оврше свe . . .

Гувно ѡђе кaжy, а кaжe Бѡсна армен. Ймала сом ја тeтку тaмо у Бѡсни:

— Ајде, вeлй, дyшo — донeси с армена.

Јадница цркла тражећи: Ема, кaжe, ћe тѡ — штa е тa арман?

Тѡ била дyбокa Бѡсна — нијeсу знaли нйшта. Закѡлй ѡвцу јaловцу, закѡлй па сасјeци — ш нyм у-нaй вeлйкй кѡтa. Скyвaй — унѡ прѡспи, а мeсo сaмо јeдy. Тa тeтка мѡја, кад је дѡшла тaмо, ондак ти је ѡна знaла по нaшки. — А, вeлй, нe тѡ рaдит такѡ! (Бaци дрѡб, бaци цйгерцу — свe побaцйвало, сaмо мeсo јeдy скyвaно) Вeлй: Кѡд нaс вакѡ рaдe . . .

Ймали су, ћe се мѡја тeтка yдaлa, по трйста глaвa кѡзa и овaцa. И кa-тѡ пѡћe, тѡ нe меш прeгледати кѡлико тѡ йдe. Унда гѡвeдa по трйцeт кoмaдa. Чeтрй брaтa бйла су зaедно.

(Бeглуци: Ђница Пйлиповић, 89 год.)

Ма штѡ ћу ти причати, сyнце мѡe . . . Тй ћеш пaгати, а ја мѡгу нaмa пѡкров и y грѡблe. Ондa нйје бiло, сaне мѡј, дћеш — нeћеш. Нeго тй нy укебри сeби и лeтйш трком зa нѡм док је не yвaтйш. Ако yвaтйш, тй си и дѡбйјѡ. А нйје бiло кa сaд: ѡвy ѡћу — ѡвy нeћу . . . Бѡме, ја сом од седaмнeс гѡдйнa, од седaмнeс рѡдлa ћeр. Рaнко мѡј, двaес пeт (бѡга ми до и трй'ес), тѡ онда стaрe цyре — тѡ нeће нйко . . . Ундa нйје бiло y кући йграти, плeсати, нeго вѡће в ѡвe бaре. Па кѡло йгрaй и цyре и мѡмци. Свйрaч ѡнy мјeшинуцу, одeри јaњeшцe па нaпйри и мeтни дйпле . . . Нйје бiло пyдер и помaдe, ман прйрода. Па кa-се yвaтйш y коло, йгрaш и нйшта се црвeнйш кй рйђa.

(Бeглуци: жена, око 80 година)

5.

И ондa ме yвaтe ѡвй лѡпови нaши, пaс им мaтeр . . . Увaтe ме ѡђе кa-сe-се пребaцйвa у Мaзйн по рѡбу ѡдбору. Мй дѡшли вакѡ нa рaвнйцу. Дa сам ја ймa йћe грм ил кaмeн, ја б yтeкa . . . Кaжe: Стѡј! Кѡ йдe? Пaртизaни? — О, Вaсо! — мйслйм ја тaј е вѡт. — О, Вaсо, ес тй тѡ? — Ёсом! — Дѡбро, рeко, свѡји смо . . . Йдy нй трй и нaс трй. Нй трй, а сeдeм тaмо — шeст нй и жeнскa . . . — Одлѡжи ѡрyжјe! — вйчe ѡзгѡ и митрaлeс пyцa вакѡ преко нeкѡк кyкa. Кад ѡно, јaдна ти мaјкa, дѡђе ѡн: Вeзa! А сyтон бйјo, дрyгй јyлa — сeдмй мјeсeц. Јa, нйcам гa забѡрaвйјo, j . . . му

дан . . . Вељо: Пòшли смо ва̀ко, рѐко, сèстра ми је настра̀дала — пòша сом да вѝдим х̀е је, шта̀ е, ка̀ко е. А та̀ко и 'ест, м̀ени сèстра стрèља̀на та̀мо . . . Нус̀имо мѝ ра̀кијè, нус̀имо цигàра, нус̀имо свèгà — òвд̀уд дòбијèмо прѐко вèзè . . . Òтм̀у нам свè. Имà сам пу̀шку òв̀у ма̀узèрку и ўзèли с̀илòм. Имà ја дòламицу талијàнск̀у — св̀укло м̀ене свèгà. — Бу̀ра-зере, свè ўзимљèмо што е во̀јничкò! А ја м̀етну ва̀ко р̀уку нà сàт — зна̀ш, кад је ч̀дек ў шуми, тèшко ми е тò дозвòлити — а би пиштòљом та̀п и м̀ени мèђу очи: Пу̀сти, ма̀јку ти ўсташк̀у! Па вељо: Ђв, бу̀разере — нè мòра се за тò пòгинити . . . Унда, м̀уја ма̀јко, т̀у испребѝјај̀у, испребѝјај̀у свàк̀у кòст. Јà би во̀лијò — ништа лијèвà вода нѝзà ме — дру̀гови, ја б во̀лијò да ме ўбијè м̀ументàлно . . . Ка-т̀у ја, прѝпуцаше òни, а Ђлија Б̀уић скòчи прѐко нèкè лèскè. Вељо: Пòбићè нас! Ал свèдно, ч̀дек прèчисти с т̀ијем кад вѝди да ће . . . Тò би, свèдно нòћ п̀ута да идèш и кад вѝдиш да те нèмà . . . Ал т̀у сам се спàсијò нèка̀ко — л̀удо и м̀удро . . .

(Нèтека: Стèво Дубàјић, рођ. 1902)

6.

Ка̀ко се ўни насèлили т̀у? Као лòпови нàјприје, да т ка̀жèм — прàво ка̀жèм. Јер т̀у су нàјприје лòпови насèлили. И òдале су к̀рàли òздò из Бòснè, прегòнили т̀у. А òв̀хе, кад òхе сàкријè, унда више бòг га нàћи нè мере. Ни м̀иллиција, ни врàг. Òдале су ўндà лифèровали та̀мо дàљè — ишли прѐко вèзè, зна̀ш . . . И ўндà та̀ко с òни нàјпрè, ка-се т̀у насèлѝили, нàправл̀и стàнове. И ў тè су стàнове òни пòмало др̀жали стòку и к̀рàли . . . Нàјприје н̀й пè-шест, а кàшнè су се òни расплòдили и òстали т̀у за нàшу нèсрећу. Дàнаске т̀у имà тридисèт и шèст домаћинстàвà. Тò е свè потèкло, на прѝмер, òдалèн, што се т̀ичè тòгà Брèзòвца. Вр̀ло е м̀али брòј отселијò. А у рàту и је б̀ило, бòга ми, дòста. Свè и јèдан — ни јèдан на стрàну нè-пријатèља није б̀ијò . . . Крòс тò вр̀е́ме тèжак т̀у б̀ијò ж̀ивот. Четрдèсèт и трèћè гòдинè тò спр̀жено свè, òстало ж̀иво ништа није. Ништа нег òвà јèдинà т̀у к̀уна. Швàбе су òтелèн òхèрале свè што е ж̀иво б̀ило и кога су ўватили — и нàрот, и стòку. А òвò е дру̀гò свè изгòрило и та̀ко да се та̀ј нàрот ц̀рно, ц̀рно пàтијò кроз рàт.

(Брèзòвац: Стèво Мèдић, рођ. 1912)

7.

А к̀ирија т је б̀ила — пи́ће се из Далмàцијè већинòм г̀унило на кò-њима. Унда бирт̀аши — б̀ило н̀й више. Мòј òтац ишà Тòрбици та̀мо. И ўкват̀и и ў јесèн, вàлда, и свèк и та̀ко да е имà òнè òпанке с òпутòм (опут̀аши), па му прозèб̀у нòге и пòслè дòбијè — òпан̀у му нòкти. И пòслè дòбијè, бòже прòсти, нòкте ки сàд мòј пàлац, па вàјè кљèштима ја му с̀јèцà. Кљèштима — нè меш нòжом.

Унда из Бихаћа се вџило жџто и ис Крупѣ тџ на пџјацу. Вџечито, јер дџчим тџ нџје бџло дџста жџта. Ундџ ти је бџло, кџко б^п ти кџзџ, нџјскуплѣ кад је бџло, мџслим: кџла (литра) — дџнар. Унда сом јџ ѣднџм и Рѣла пџкџјнџ и Нџко (џбадвџ су пџкџјнџ), из^с Банџта дџренѣм кџрузе. И знџм, џџика е мџј џтац: кџлу сџѣна — кџлу кџрџзџ. Еси вџдијџ . . . А сџт кџла сџѣна нѣ мере џзѣти ни фрџтџл кџрџзџ. Нѣмџ бџџа, па се не трџшџ.

(Гајине: Нџкола Дџраковић, рођ. 1905)

Кџко сом натџкаче вѣзла? Исплѣло се дџтлѣ, па се тџ дџ — фџрбало се. Бџло џнџ мџр, џмџрило се (. . .) црнџем, па се тџ вѣзло. Вѣзло се, бџже мџј, кџнцом џвије што се од џнгџ прѣло, па се прѣпрѣдџ, па се тџјем повѣзало. Па смо онда гџре, џвдџ јџпѣт, џнѣ тџкаче вџлико пѣртџале, са џглџм и кџнцом свѣ. Свѣ на џглу се с тџрѣ џзимало тџ. А тџ лџјепџ бџло. Чџрапе пџмучнѣ бџјелѣ џбџј под џнџ па, џндџ, лџјепџ кроз^с џнџ. А ди-вџта.

(Гајине: жена, рођ. 1903)

8.

А договџрџли смо се — џшли, дџчекали џтобџс лџпачкџ, па џбијџ е пџкџјнџ Йшо ѣднџга џстџшу џ тџјем кџлима прџје џстанка. У апрџлу се крѣнло сџ тџјем дџговорџм. Унда се џвечѣ, џочи дваес сѣдмџк сѣдмџк — ѣ, џвечѣ на Врџлина. И тџ мѣне Стѣво вџратијџ пџкџјнџ. Унда јџ џдѣм џ кућу нѣговоу са Мџћџм Стџјѣлџм и да слџшџм рџдијџ, тџко да јџ, што сом знџ рџскџ јѣзик, да прѣносџм, да извѣштџвџм нџи на фрџнт. Тџко и бџло. Нџши су џшли преко Висџчицѣ, а јџ сам бџјџ џставџен у сѣлу по наређѣњу. И тџко да сам јџ и џстџ до кад је џсновџт џдбор и кад је џсновџт жѣнскџ џдбор и кад је пџстџла џмладџнскџ џргџнизџцијџ — свѣ . . . Јѣдан-пџт џни тџмо дебџтирџли џ томѣ што сам јџ џмо, па дџшџ М . . . и С . . . по ме. И јџ пџшџ ш нџма дрџгѣ вџлѣ. Јџ би вџлијџ бџјџ џџи него бџти у сѣлу. Ал нџсу смѣли џт пџкџјнџк Стѣвѣ, мал вџрџтли ме џпѣт нџзџт. Сџмо, вџлџда су ме прџвали, бџ л јџ нџјџ. Кџкџ! Јџ се нѣсом нџје у живџту свџме . . . Они с бџли на пџложџју у Дџбровџми, па су кџшнѣ прѣшли у Дрѣновџчу. Они су на пџложџју бџли, јѣдџно сам јџ бџјџ у сѣлу и извѣштџ-тџвџ свѣ што се дешџвџ. Нѣсом џмџ штџ ни извѣштџвџти, Рџси сџмо су прѣдџвали џвџко: „Прџлетѣри свџ земаџџ џјѣдџните се.” Тџ им је нџ-вишџ парџла бџла.

(Бџровџча: Бџрађ Блџнуша, рођ. 1895)

Унда тџ су, кџко с кџјџ насѣџџвали, тџ џзимџли за слџву. Који с џко свѣтџк Јџвџна насѣл'џли, онда тџ, тџј дџн џзѣли за слџву. Нџши насѣ-лџли на свѣтџк Јџвџна џџџка, зџми, онда џзѣли Јџвана за слџву. Вџши џко Бџџиџа досѣл'џли и џзѣли Стџѣпџндџн. И кџко гџл'џц кџјџ досѣџџ-

вали, тако с узели тај дан — који најближи год бијо. Унда се звали годови, а и било й: свети Саве бијо, онда су биле Месне покладе, онда се ишло на сајам и тако ти је било.

...

Муж није ћијо ћаћа причати, али Тóде, Тóде. Ун ти је, ун ти је — и нама почне плакати. Велй: Нестане јести. Штò ћеш — нема јести. Свежè стрйц двòе гòвèдà кòњма за рèпове па за Бòсанскй Нòвй. Кад^г није ништа наша, ј... га, идү... Прòдà гòвèдà (њесу мòгла дòћи, òтабала се гòвèдà — нијесу мòгла дòћи), он дòјашијо на кòњийè — дòшà. Кад жèне виђеше òзгò, тудà нис крај, да ништа не гонй, стàла бугàрања. Накò, велй, не би стàла бугàрања да стрйц мртав. Трйдисèт чèљадй ў кући, а ништа јести! Штò ће? Ймà пòбратима у Корјеници — прèноћй, пòчинè мàло, па у Корјеницу пòбратиму. Ё, ал пòбратим на пò пута от Корèницè òномо. Догòнијо из^о Рјèкè, догòнијо курүзà с кòлима куњскијè*. Они òшли, па чèкати га у пòноћи иза Корèницè, јер ако дòђè у Корèницу — неће га дòпасти. Чèкали га неђе на дèсет киломèтерй от Корèницè — чèкали, па чèкали, па дòчекали: Дàј, велй, ишти нòвàцà колко òћеш, сàмо дàј, пòбогу брàте...

...

Сèдам путà ишà у Амèрику, а кад не идè у Амèрику, идè у Прàјскү (Њèмачкү). Ал он, ј... га, он идè ў јесèн кући, а у прòљеће на рат у Амèрику. Не смијè бàбè одвèсти... Велй: Отèше лóпови. Који гòђ је жèну дòвò, свè и јèднòм òтèло... И он, ће није мòгà кувàр бити, он по пèт днèвницà òстави — намà идè, идè тражити ће мòре кувàр бити. Он није ћијо рàдити мал ће мòре кувàр бити. А, велй: Ј... ти тò, мèни ўвјè тврдо око рптèницè, ће сом јà кувàр. Који м се гòт, кад мјèшам òнò мèсо, који м се гòт комадић свйкнè, јà нèга мàкнèм.

...

Штò се òндà нàрот пàтијò!? У Кòритијè, глèдàм јà, па идү кòсити. Онда идү јèчам влàтати. Дòклè клàс се зàметнè, онда ў пèку па пòпржè, па нòсè ў жрвaњ и онда нòсè кòсцима пàлèнтè и млијèка òногà. Под свàкйм трном од лүка и кàпулè канда си òвцу зàклà. А дàнас: гòнè пивò, гòнè вйно, гòнè пршуте — пòтрошй сàм вишè него штò сйјено вàљà. Ал јòпè ће òвò òпúстити, јер нàше неће да кòтè. Ёдно — двòе, ёдно — ни-јèдно; ёдно — двòе, ёдно — ни-јèдно. Дòшà дòктүр, дàвà нèкције дјèци, òспице — кòјегà врàга не знàм тү... Сàмо јèдйтò дјèте дòшло ис цјèлè Бйровачè. Е ј... ти пòст, *à!

А ће Букàнац бијò, двàдесèт и трде — òвàј, ће твòја мàтèр — двàдесèт и трде дјèцè. А јà тринàјстй бијò ў ћаће, тринàјстò прàсе. Бàцè ме

нѣће и ја изгорѣм. И њѣсу ми ћѣли дѣктѣра . . . Вѣлѣ: Штѣ за њѣм, ѣн ѣе умријѣти. Да су ме ѣдѣѣли код дѣктора, па да су ми завѣзали свѣкѣ ѣнѣј прѣст за се, бѣили би (ѣнѣ би обгрѣрало бѣло ѣзгѣ) прѣсти би изрѣсли јѣпѣ бѣили. Бѣили б мѣло краћѣи, ал и нѣшто бѣ мѣгѣ искѣристи.

(Бѣировача: Дѣниша Обрѣдовић, рођ. 1908)

9.

Слѣшѣј, тѣи. Ка-се жѣнѣи, а да ѣмѣ свѣтове, па мѣрѣ пѣставити кѣт кућѣ . . . Ымѣм двѣ прѣјѣтељѣ — свѣ распѣјѣлили . . . Вѣлѣ: Свѣк је дѣбѣио нѣшто, али тѣи. Вѣљѣ: Штѣ? Вѣлѣ: Дѣчек свѣтѣвѣ. Дѣшѣ ја, двѣје жѣне — нѣ би врѣзи ш њѣма . . . Кад ѣдѣ, ѣни мѣни дѣдоше чѣшу, па им ја по старѣин'ски: Фѣла гѣспѣду бѣгу и дѣнашѣмѣу дѣну, ѣе сом ѣизбрѣн — тѣу сом и дѣшѣ. Ко е жѣнитѣл и ко пѣтуѣ у ѣвѣј дѣм, ја му жѣлим ѣј-вѣшѣ здрѣвљѣ и весѣљѣ и срѣтна пѣта. А ко ѣизбрѣ ѣвѣј дѣм, а ѣије — и тѣкѣ, брѣте мѣј. Да тѣ им не рѣко, да сѣм рѣкѣ: Фѣла, жѣвијѣ! — мѣјмун. Па кад ја ѣѣ пѣчѣ дѣчекѣвати, па кад нѣкѣга Бурѣна из Мѣзѣна: на дрљѣчу га мѣтѣ, а кад је пѣшѣ, на дѣшѣк — на дѣшѣк.

Штѣ ѣе бити ка-се Мѣрица ѣдѣла? дѣр се ѣдѣе — ѣмѣ дѣктѣра тѣ Мѣрица — а ѣмрла ѣвомѣ мѣме прѣјѣтељѣ мѣтѣр. Ўн рѣкѣ: ѣди да нѣ будѣ пѣсмѣ и штѣшта, па гѣре ја ѣтишѣ за тѣ . . . Сјѣдѣм ја — ѣѣ седѣм-дѣсѣт. Дѣѣ дѣ мене чѣша. ѣн рѣкѣ да ме прѣскѣчѣ, а ја се пѣдѣго. Вѣљѣ: Јѣ сам ѣден лѣјѣп глѣс измѣђу ѣѣс од дѣѣвера и от кѣма. Вѣљѣ: Прѣко Лѣчѣнина ѣије прѣскѣкѣвало (а јѣдѣниј ја Лѣчѣнин — ѣнѣ свѣ дрѣгѣ). Вѣљѣ: Нѣћу Лѣкѣ да рѣжѣм!

И прѣскѣчијѣ сом. Да ја нѣмѣм дѣнѣр, нѣ би ја тѣмо ѣшѣ. А дѣктѣр сјѣдѣ ѣзѣ ме . . . Кад ја дѣље дѣшѣ, ѣватѣ ѣн мѣне пѣд рѣку: Бѣ жѣлѣш сјѣсти? Вѣљѣ: Мѣћу лѣѣде. Ако шѣјѣднѣмо мѣђу жѣне, ѣне жубѣркајѣ, а ја мѣјмун мѣђу ѣма.

(Мѣшљѣновац: Стѣвѣн Бѣлѣћ, рођ. 1900)

10.

Тѣу ѣ тѣј зѣтвор бѣили и пѣпови, ковѣчи, млѣнѣри, кнѣзови и ѣвѣ свѣ пѣглавице. Лѣѣде пѣкупило, па ј . . . га — ѣ мене мѣћѣ ѣи бѣцѣи, и пѣкѣјѣнѣг Вѣчѣна. Тѣкѣ, лѣѣди, по дѣсѣт пѣтѣ у дѣну ѣѣ дѣѣ по дѣсѣт мѣћѣу ѣс. Тѣкѣ, гѣзѣ нѣгами свѣ. Па ј . . . га, ја да се ѣцѣсам апѣрѣсѣ, ја би ѣмрѣ бѣјѣ. И апѣрѣсѣ се и ѣчиштише, слѣшѣј, и ѣстѣ здрѣв. Ёво, ја ѣ сѣт у штѣмѣку, ја сом здрѣв. А бѣјѣ б ѣмрѣ . . .

И тѣмо кадѣ на апѣрѣцијѣ, па нѣт ме ѣѣдоше опѣјѣти (. . .), мѣн ме извѣлише на ѣнѣј стѣ, па за ѣнѣ нѣжѣну. Тѣѣликѣ! Па ѣзѣ, па вѣкѣ нѣс трѣбу. Ајме, кад вѣѣе ја ѣнѣј нѣш, кад вѣѣе кѣликѣ је па кад га пѣнесе на трѣбу. *Б — ајме, брѣте.

Али, људи муји, и муреш дурати. Али само шивење, шивење ти је, браће . . . А уно умаже, утрљуша, враг^к зна с ким умаже, којијем врагом. Мбреш дурат, бдга ми . . .

. . .

На Таличи бйјо сам . . . Најприје бйјо сом неколко, неколко на Срби, па-нда нас пребаци (моју регименту) на Талију. Тамо сам бйјо — вражје мјесто, браће, Тирол. Тамо некви врови — снйјега ту има по цјјело љето. Вајје има онијѐ, онијѐ — има снйјега вајје. Вражијѐ мјесто.

Ест, едном ме ранило мало у ногу. И то кући поша, а рани ме вако у велики прст. До полѐ одбило га било.

(Кѐстеновац: мушкарац, 1888)

11.

Ест, било увјѐ љѐпшѐ рбѐ. Извѐзе се, наредѐ се онѐ фино — ест, ест . . . Ожења унѐ лаѐе нусијо, па унд унѐ рѐсе, па јѐпѐ гѐре неѐве рѐсе, па доље, па кошуља она велка — она мушка права — прслучак унај мали и прслук овај без рукава. Прслук исто мушки кѐ тај ваш капут, само што нема рукава. Бйјо црн, а било и зеленѐе, и црније и плавије. А мали прслучки били као унѐ о-глѐта овај амо дйјо, а овај амо ка мало нешто овога ка штофа. Ја не знам, Стево, да л ти пантѐш? Не пантѐш. Пантѐм ја свѐ то. Ја пантѐм, моја дјѐцо, свѐга и свашта. Само што то т има мбрда цјѐли рѐд^т кад би ја теби испричала своѐ кѐнаѐе и кут сом ја, на пример, прѐшла и нарот наш. Мало ѐђе кѐ преживијо што сом ја преживила. Ја сам кроз рат ишла, што велѐ, рѐдила и дјѐцу водила и војски ишла на сусрет. Бе сом гѐл мѐгла — помѐгла. Само сам вајѐ бјѐжала од бандѐ да ме не би она зрабила. И ѐто успѐла сам утећи. А мѐј муш није успијѐ ман ѐтиша им у руке. Кажѐм: Бјѐжи тѐда у шуму! — а ун ѐде к ѐйма. Врисну још и ѐде. Вѐлѐ: Пазите ми на дјѐцу!

Свађе ме било: и у шуми, у брдима и гѐрима, и с народом и дјѐцом — са туђицом и са својѐм . . .

(Личкѐ Петрово Сѐло: Милка Бѐбић, рођ. 1906)

12.

Ја ка-сом бйјѐ дичак, ја сам својѐм вајѐ блага чувѐ. Благо чувѐ и прѐлијо. Иша говедма а и уна ишла говедима. А код говедѐа било то ашиковање, што кажѐ Муслимани. И унда увечѐ ајде у зимнѐ дѐба, ајде сваку вѐчѐ. Ајде сјѐди до поноћи и даљѐ от поноћи . . .

...

А ношња? Како се моголо. Највише се ишло голо и босо... Ткало се, прело се, ткало — сиромашно. Ко бијо могућни, тај нешто и купи, а ко није бијо могућни, тај је боме и плед и све — није има окле купити и тако. Ношња била, знај — рђава е ношња била. Рђава.

...

А док је било оваца, било и вукова. А сат немā оваца, немā ни вукова. Е било досат, буме, свашта — било код нас свега. Било и блага. Оћика најмање шес-седом стотина оваца у овоме нашем селцу и преко три-четри стотине гведџа. А сад, кажем ти, има — море бити — мого би лако набрџити...

(Ћуић Крчевина: Мане Ћуић, 73 год.)

13.

А то ти је била една женидба. Има отац и маџи еднок сина, ослужује војску и сат трџба да се жени. Уни остарили, а љн неће. Оће љн едну дјевџку а коју нико неће. Бијо некако, шта ја знам на којџи начин с љни то закључили — ш чџм је она доказала да е најгџра? Онда е зазвали Злоћудом. И велџи: Сџне, ајде се жени — видџш да мџ више не маремо. — Оћу, велџи, хаћа! Како не! — А коју? А велџи: Злоћуду! Кажџе: Ама не Злоћуду ако бџга вјџрујџш! Какову Злоћуду!? Те: Имām ја побратима оће, па пријатеља оиће — па от на њ: Не! Не! Нијкако!

Ал да — нијкако мал Злоћуду.

Гџдину дана с се ои то прегањали — није моголо ништа бити. Дџдјало — старџ нарџт више се не мере бџрити — он неће да се жени. Уни се мало догџворџ, старџи и старџа, велџи: Па дџбро, ајде рџци му. Е јџпџ лопџвију: Оћу, оћу — ја сам рџка да оћу, ал сџмо нијку дџругу нег Злоћуду. — Е ајде, велџи, кад оћеш, па да е било каква. Али јџпџ одбијџ га, ал није мого ништа.

Ништа, отџи по Злоћуду. Брзо с ои — мџкџ њу испрџсити кад је нико неће. Скџпити свџтове, а тада су свџтови бџли на коњима. Бџрају се ту коњи и љџди за свџтове, мџј брџте — све преко вољџ старџга. Ал морало е тако бити.

И бџрати свџ коње, али младџжења неће ман најгџрџга. — Дџбро, велџи, ништа! Кад неће — неће!

Ајде тамо, обавит љнџ свџдбенџ љвочџ (знаш, тако е то бијо тај дџбичај), љјитру љдџ. Пџсџдати на коње — љдџ. Дџшли пот сџкат, сад одџ цџстџ до сџката има, море бити — ма како љџ — неће отпџриликџ кџло-метџр. Нарџђуџ љн војводи свџтџва да љстави. — Устави! — Шта е? — Нарџђуџе, велџи, младџжења. — Е, велџи, сџт слџшајте: ко брџџ море — кџћи!

Добро. Запáл'ити унй свáтови на кòње — идѣ тò. Одеше. Онй нѣгов нѣ мере — нѣ мере, нájгорй. Нйје нйјо ман нájгорò. Ун лйјепò скòчй с кòња, за òнy кyбуру и прет кòња — тòв у чело. Пáде òнá кљyсина, ун замáвá рyке — идѣ гòре. А уно вйкa, кавò òнò: Уби кòња! Штá бй? Кáко бй? Лáко! *Ај — дрyгијѣ лyдй — вáвјѣк ймá лyдй, знáш, вáјѣ ймá лyдй за умйрити свáђу: Нйшта тò, кáжѣ, нйје — лáко е за тò. Нйје ни вáлá! И дòбро — дòбро.

Обавити тáј дáн, ўвечѣ йдy спáвати. Ка-дòшли у крѣвет, е сáт трѣ-бајy се òдно дрyгòм да йскáжѣ, да знáдy се — знáш. Вѣлй òн вòј: Слyшáј, сáт тò е гòгово. Мй смо мyш и жѣна и мй би мòрали сáде знáти тѣ хyди нáше. — А дòбро, кáжѣ, áј тй, кáжѣ, кáжи. Вѣлй: Дá, лáко е за ме — дáј тй! Вѣлй: Јá ймáм, бáш нѣмáм — јá ймáм дòста гáдну хyт. Кáжѣ, òвáј, млáдá. Вѣлй: Кáд нѣко мѣне зòвѣ а мѣни нáкò . . . , е нѣ би се јá озòвнила за мáјку бòжијy. Јá, етò тáкò, мyзем òвце па нѣнѣ да мйрујy — јá òнијѣм кáблом и òнòм варѣникòм по òвци и свѣ. И јòш òна нѣму тáкò тòгá йспрйчá. Вѣлй: *А, нйје тò мáна нйквa! Лáко е за тò. — Е сáд, áј тй, кáжѣ, кáжи мѣни. Вѣлй: Ођу! А кáд је лѣгá, онда кyбуру òбјесно вáко више глáвѣ и прйје пйтáнá тòгá. — Ма јá, вѣлй, нѣмáм мáнá бáш. Ёдну ймáм, кáжѣ, нйје тáкò вѣлка. Вѣлй: Кáквá ў тебе мáна? — Вйдйш, вѣлй, кáд би јá тѣбе зòвнò а тй се нѣ би озòвила — вйдѣ је, вѣлй, ђе вйсй . . . Исто би те ўбйјо ки òногá кòња дáнас. — Áјмѣ, вѣлй, бòга ти! Гáдна мáна ў тебе! — Ётò, тáкá е. И òни се тy спòразyмили у рѣду.

Ўјитру се пòдигли, дá — млáдá врѣдна, нѣмá шáлѣ. Дрyги дáн, трѣћй дáн . . . Прйђѣ òн вáкò òднеклйн иза хòшка па полáко е зòвнѣ. Нѣмá тy, òзйвлѣ се òна, мòј брáте, нѣмá тy шáлѣ. А кáд мyзе блáго — мйлујѣ. Мáло пòмáло, нѣмá тáкѣ, вѣлй, жѣнѣ, јáдна ти мáјка — нйђе е нѣмá. Дòбра, дòбра, дòбра — *á, дòбра!

Нѣкòга врáга се òн рáзболй, ма нйје дyго ни бйло, и ўмрѣ. Останѣ òна удòвица. Јáдна т мáјка, просáцá! *А, просáцѣ колко ѣш! Ўдá се, ўдá се, ўдá се у Крбаву за òднòга. Кат се ўдáла у Крбавицу, унáј нйје бйјо чѣк, нйје запрѣтијо ки òвáј — поквáрила се. Јòпѣ, бйла Злòхyда гòрá нек йкáдá.

(Бјѣлопоље: мушкарац, 56 година)

14.

Мѣни с ўкрали сá тѣ пòланѣ òзгò више тòгá вѣликòг тòчила вòлове. Укрáдy и ўтечѣ крáва за нйма, а јá и òдан òтáлѣ йшли за нйма. Да смо бйли пáметни, мòгли смо и бйли стйгнити. Ал ймали су и òни òрyжје. Јá сом ймá пyшку, али ймали су и òни òрyжје. И ўтекy ш нйма, ўтекy ш нйма áмо Пáдалйшту.

Ал бйјо у Пѣћáнима òдан који је бйјо áгент свйјѣ нй. Мòј пòкòјнй òтац òдѣ к нѣму (Бѣвáнда му вйкали, а кáко му е йме јá нѣ знáм), ун је ймá гостйòну. Пйтá òвáј: Кáкви су ти вòлови? Тáкй и тáкй, и, кáжѣ, ўтѣкла крáва црлѣна за нйма (Крáва бйла тѣшка òко шѣст мѣтерй).

Велї, кажѣ: Дѡбро, тї аїде, кажѣ, кўћи ил нѡћи тў љекако — ўїтру рѡно дѡћи, па ћу т ја казати штѡ-ш рѡдити. Ако су тў и ако нїѣсу кудѡ ѡшли, дѡбићеш.

Он дѡћѣ ўїтру рѡно, а ўнѡј велї: Вѡлови с ти тў и тў. Аїде тудѡ и тудѡ пўтом, нѡћеш ўсаћена трї штѡпа љѣсковѡ, и кад нѡћеш ѡнѣ трї мѡтке љѣсковѣ, ўнѡм драгѡм аїде и вѡби.

Бѡш Рўдоња бїло ѣднѡме ѡме: *Ѕ, Рўдоња! *Ѕ, Рўдоња! — а ѡбек ѡзгѡ са брѡда кажѣ: Штѡ трајїш? — Трајїм, кажѣ, трајїм вѡлове! Кажѣ: Расцїјѣпи штѡп, ѡстави тў нўвац и аїд нѡзѡд! Ун расцїјѣпи штѡп и ѡставї нўвац, па ѡдѣ...

Ал јѡш ѣдан ѡталѣ бїјѡ ш њїме — Сїмо бїјѡ. Ѳвѡј бїјѡ другѡвѡшї: Аїмо се мї, велї, вратити уз ѡвѣ грѡве па да вїдїмо кѡ е. И ѡни се вратѣ уз грѡве тѡкѡ, а ўно — кїша пѡдла, ўнї сўкленї ѡљїнац (не ўпазїте вї мѡрда тѡ, тѣ сўкленѣ ѡљїнце) мѣтло нѡ глѡву и плѡшї нїз ўнў драгў. Крава ѡдѣ за њїма, а ѡни ѡдў... Ѳвѡј ѡмѡ пўшку, ћїјѡ га ўбити, ал пѡкѡјнї ѡтац ўвѡтїјѡ. Нїје ѡтац ѡмѡ нег мѣне ѣднѡга, па се бѡјѡ мѣни: Нѣ, кажѣ, ўбићѣ ми јѣдїнѡ дїјѣте! Нїје ўн, кажѣ, сѡм — ѡмѡ њї вѡг знѡ кѡликѡ!

И ўни тѡкѡ дѡбїјў вѡлове — плѡтили, дѡбїли, дѡгнали и гѡтово.

(Фрѡкѡшїћ: Стѣво Клѡшња—Кљѡїћ, рођ. 1898)

15.

Мѣне прѡвѡ рѣвїзїја нїје, цупрѣтїра ме као нѣспособна. Јѡ другї пўт њѣсом ћїјѡ — ѡно ме ўзмѣ... Бїла вѡјска велїкѡ, јѣла се рѣпа — ўнї резѡнци. Да њї дѡста, тѡ би бїло дѡбро, ал нѣмѡ њї дѡсти, брѡте мѡј. А тѡдѡј нам је дѡвало као дўшло на Бѡжїћ кѡтоличкї... Дѡвѡ крушѡчїћ вѡкѡ ѡвликї, дѡде ти мѣса кумѡдић, а издѡбївѡ си кѡрте. Ѳнѣ бїле кѡрте тѡл'їкѣ, ѡбїљѣжен дѡтум, унда нѡрежѣ прѡвї — трї пўта т забїљѣжї црљенѡм ѡлѡвкѡм. А ја ўвечѣ, нѡћ — ћѣ ће петнѡјс стѡтїнѡ вѡјскѣ да се пѡдмїрї — ја, мѡј драгї, ѡдѣм па избришѣм ѣдан пўт. Нїје мѣни, нѣ мерем ја више пѡести ѡнѣ сўпѣ и ѡногѡ, мал ради круѡва — ја ћу круѡ ѡстави. Тѡкѡ другї пўт, па трѣћї пўт... Ка-дѣвѣтї пўт пѡшѡ, прим'ѣтѣ ме... Ѳно штѡпма, ал кѡ би мѣне ўвѡтїјѡ — нѣ би на кѡњу... Јѡ лѣгѡ, мѡј брѡте — већ блїзо пўноћ — ал ѡвѡј цўксфїрер (*вијер* ўндѡ вїкало) мѣне пѡтѣжѣ за ноге... Ѳтѣше ми ѡнў мїнѣр-кѡрту и пѡрцију, ј... га.

Ал ѡмѡм ја рѡдијѡка, мѡј драгї, ѡн јѣде с кўвѡрма што дѣе — тѡ-је мѡгѡ бит ѡбр-кўвѡр, ал тѡ е ѡпѡш, нѣће ѡн да бўдѣ... Јѡ ўїтру нѣвесѡ — ѡтѣло и кѡрту, и шѡл'їцу. Штѡ ћ ја — ја сам ѡндѡ млѡт, нѣискусан — нїѣсом ѡшѡ нїкут. Јѡ, брѡте мѡј мїлї, а ѡн зѡвѣ мѣне: Рѡћѡк! Вѣљѡ: Штѡ е? — Па штѡ си нѣвесѡ? Кажѣм ја њѣму штѡ е. Сдѣ ѡн сѡ мнѡм — Јѡнко из Врѡвїнѡ ѡбр-кўвѡр — зѡвѣ ѡн њѣга: Јѡнко! Штѡ е? Ун да му ј... мѡјку њѣгову: Штѡ си ми ѡднїјѡ рѡдијѡку кѡрту? — Ма, велї, кѡ е знѡ да ўн тѡј!

Ўнај мѣни ўјутру даде (немā кавѣ ман од бѹкова жѣра, ал дѡбра е), усѹ ми каву и даде тај јѡпѣ цѣјѡ крушчић. А да нѣ будѣ Дмитра, бѣјѡ б ја ѹнѣ на Ђуи, бѡме знāш око Бѡжића — стѹдѣн, снѣјек, а на Ђуи самѡј, на вѡди, напращен зātвор. Онѣ б ја бѣјѡ најманѣ пѣт дана зātварен.

...

Имā Смрдељ — ето га ѡдмā вѣжѣ за нас. Ёно код гаја. Они се зѡвѹ Шаламѹнић, а зѡвѹ и вākѡ кѣ нас, браће мѡј, Пѣшāћ. Унда кад је ишā сѹдац ал је прѣсједник, нѣ знāм ти казати: Кѡјѣ ѡвѡ сѣло? Вѣлѣ: Пѣшāћ! Ун даљѣ: Кѡјѣ ѡвѡ? — Смрдељ! — Бѣжмо, вѣлѣ — да извѣнѣте — сā-ћемо мѣ ѹ некѹ ствāр! Бѣжи ѡтолѣ!

(Крбава: Нѣкола Смѣљанић, рођ. 1897)

16.

Ка-су Тѹрци заўзимали Црнѹ Гѡру, ѣ ли, и Бѡснѹ, унда ис Црнѣ Гѡрѣ мнѹго нāрода прѣшло у Далмāцију. И данас имā у Ёстри, чинѣи-м-се, трѣнајс сѣлā црногорскијѣ. . . И ѡндā ка-су Тѹрци, ка су и ишћерали Јāнковић Стѡјан, Смѣљанић Ёлија — бѣло њѣ вишѣ лѹдѣ, ѣ ли — и ѡндā ка-су Тѹрке ишћерали, унда ѡђе њѣ дѡшло дѣвет браћѣ Црногорацā. Уни, вāљда су се звāли ўни Бāсте, ал рѣћемо као Срѣдњā Гѡра — Сердāри. Унда њѣма у Кѹрјак најприје дѡшā тај Сердāр, ѹнѣ ѣ спѹменик, ѹнѣ ѹнѣ првѣ кѹће. Уни су Бāсте ѣсто, ал, знāш, тај шпицнāмет вāљда. А ўнѹму су, мāло даљѣ з-ўним, Ђурићи (Дѡшā Ђуѡ Ђурић). Амо у Срѣдњѹ Гѡру дѡшли: Мѣле Мѣлановић, Бāбо Батић, Бѣшо Бѣшић, браће мѹј. ѡвѣ у ѡвāј засѣлак од рѡгља гѡре шкѡлѣ Мѣдо Мѣдић, ѡвѣ Лāзо Лāзић (мѣ шпицнāмет Лāзић), а гѡре Драгија Драгић и Прѡто Прѡтић. Њѣ дѣвет браћѣ Црногорацā ѡђе дѡшло. Па ѡђе су ѣво и дан данас Бāсте. Ёто — тѡ ти мѡгу испрѣчати.

...

Прѣчали су стāрѣ да бѣјѡ бѣк Штѹла дѡље у Плѡчи. Имā ѹнā кѹлина, вѣдѣ се — и дан данас јѣ. Унда бѣјѡ нѣкѣ Раѣе Орловић, па с прѣчали стāрѣ, ѣ ли, да с бѣли пѡбратими и да ѣдан дрѹгѡм дѡлазјѡ. Дѡшā Раѣе код бѣга, вѣлѣ, а пѣтā га бѣг имā ли кѡлкѡ блāга. Вѣлѣ: Ёмāм чѣтристо главā сѣтнѣјѣ и, нѣ-м кѡлкѡ — осомдѣсѣт, кѡлкѡ ли, комāдā гѡвѣдā. А вѣлѣ: Нѣ пѣтāм ја тѣбе за стѡку — имāш тѣ злāта? Ё — тѡ ўни звāли блāгом. Вѣлѣ: Нѣмāм, бѣже, вѣђера е. Вѣлѣ: Тѣ нѣмāш нѣшта. Тѡ, вѣлѣ, свѣдно ки кат пāнѣ рѡса, а сѹнце грāнѣ.

Пā грдан снѣјек, дѹго бѣјѡ — Раѣе, ѣ ли, нѣмā штѡ давати. Ёдѣ к бѣгу (јер давало се бѣглук бѣгу — десѣтина, прѣчали су). Вѣлѣ: Гѹни,

Раде, и рани! И, браће мој, кад изранио, Раде е прѣдѣ и ў љету доша к бѣгу платити. Вѣли: Нѣ, Раде, нек ти је сјѣт. Није нијѣ узѣти ништа.

(Средња Гора: Пѣтар Баѣта, рођ. 1901)

17.

Нѣши Цвјѣтићани, ми смо били плѣме Обрадовић. А Обрадовћом фамѣлија била на Вѣликом Цвјѣтничу. А бѣг (у Беглуције бѣио тај неки бѣг) бѣио стрѣг*. Није он да нѣшим људма се жени, ман девет нући мора он младѣм спавати. Овај наш Обрадовић има пѣт синова. Синови се неженѣ, вѣли, мршово . . . Овај се едан најстари рѣши — било му име Прѣклѣп. А унда љн се рѣши, па бѣга чѣкати. Нуш за бѣдру, кубуру за пас, жени наредѣ да наложи вѣтру па добро задими ў кући. А љндѣ заклунѣ се за врата — чѣка на вратије. Йн за вратије чѣка, а бѣг љндѣда с врата: Е*сам ја теби рѣка да ти мене чѣкаш у кревету! Йн на врата, а овај иза врата — трѣс! Нѣжом, па прѣкољѣ. Ископају на огњѣшту јамо до поноћи и закопају га. Заравнају огњѣште и јѣпѣ наложи вѣтру н-огњѣште. Нѣма кѣда, мал бѣжати. Сви су побегли, само стари ѣста нако сјѣдѣћи код љниѣг љгарка . . . Налѣжи онѣ вѣтру и сјѣдѣ.

Кадѣ поћера тражити бѣга — нѣма бѣга код Обрадовћа вамѣли'е тамо. Тамо нѣма нек стари сјѣдѣ, и тако сјѣдѣ код ватрѣ. А огњѣште заравнѣто . . .

А ономо ка-су прѣбегли преко гран'ицѣ, онда није било тадај фотографије и слика да се сликало, мал, овај, ка-су прѣбегли преко гран'ицѣ, питали и тамо (кад је била поћера) за ту вамѣлију, за Обрадовћа вамѣлију. — Како се зѣвѣте? А, вѣли: Ми се зѣвѣмо Цвјѣтићани. Ту су тадај прѣдѣли себи име и унда с ѣшли у Равнѣ Котаре, тамо кот Стојана Јанковића у Ислам Грчки. Тамо су били три гѣдине као на прѣрани (радили и ранили се) и ѣтуда, ка-се ослобѣдла Лиќа амо, пољѣ тѣга трѣћѣ гѣднѣ найћу ту. Дѣсѣлило е ту двѣнаѣст плѣмѣна у овај Вѣсѣх . . .

Унда раја свѣ љндѣдѣ ис Кѣлѣта и Дѣљана и Дѣбросѣла била свѣ избегла ѣћѣка у Лиќу ѣсомѣтѣ седмѣдѣс шѣстѣ кад је заратио Врѣњо Јѣсип. А ка-се Врѣњо Јѣсип крунисѣ, ѣндѣ мој дѣѣт погинѣ на талијанском фрѣнту у Далмациј. А мој наћа ѣста у ѣтробци маћерној. Пољѣ љѣговѣ смрћи он се родио три мѣсѣца. На двѣдѣѣт прѣви дѣвѣтога, а онај погинѣ на седми седмѣк. Унда знаш какви су ту били крѣвави прѣживљѣји и сирѣтиња. Вајѣ гѣни те, па те гѣни нѣкав баксус или лѣповштина, ил свѣшта.

(Вѣсѣх: Гѣвре Цвјѣтићанин, рођ. 1905).

18.

Мѣм свѣкру била сѣстра близо мене. Они пошли к неќвој цѣри, та цѣра ѣдала се, а они доћу к мѣни. И да т кажѣм, ѣтац мој и маћер: Тѣ

е дѡбар грѹнт! Дѡбар грѹнт! А њив се дјед дрѣжѡ с мојијем оцом, мѡли бѡже. Ёто, такѡ они дошли . . .

Јѡ сам рекла бѡла за дрѹгога момка, а они мене пресандирају д ѡдем вѡмо јер дѡбар грѹнт. Врѡгу и грѹнт . . . Тѡ бѡла сирѡтиња, мој браће . . . Доша у тѹђоме — у тѹђѡј ѡбући доша, у тѹђѡј кошуљи, не крстила се крстом ман пѡсјом шапѡм. Ёто ти.

Јѡ нашла њѡ три кѡ три кѡлуђера, што велѡ, и гѡла и бѡса. Нашла свѡкра, свѡга дјѡвера, а ништа није бѡло. Видѡш у ѡном, ѡнѡј кѹћици, наѡ бѡла сѡбица у средини, а гѡре огњеницѡ нешто. Тѹ е свѡга и свѡшта бѡло, моја дѹшо . . . Ниј ѡма ниѡко дѡнара. Ѳклѡ ће ѡмати? А да није бѡло думаћинѡ, бѡјо б нароѡ иша гѡ. Освјѡстијо се нароѡ прѡсти и тѡати. Тѡала се думаћина за лѡче и за кошуље и за свѡ. Прѡшћеш, гаћѡтине — тѹрину до земљѡ. А нѡма данаске — данас је свѡк бѡгат

(Мазѡн: жена, рођ. 1895)

19.

Е ли кѡко се нађошмо? Па лѡко, браће! Дошли у Брѹвно, ѡвомѡ ѹмрѡ ћѡћа — морѡ се жениѡи. Нађошмо се, такѡ да му е бѡло пѹнијѡ четрнајѡс гѡдинѡ ка-се женијѡ. „Стѡри” момак бѡјѡ. И кад је двѡе дјѡцѡ бѡло, ишли да ћемо се вјѡнчати и није ћѡјо пѡп. Није пѹнијѡ осѡмнајѡс гѡдинѡ навршијо и врѡти нас. А двѡе дјѡцѡ ѡмали. И такѡ смо ѡмали десѡтеро дјѡцѡ. Свѡ смо ишколѡли, свѡкоме лѡбац ѹ рѹке дѡли. Ѳвѡј ѡстѡ кѡт кућѡ, да е бѡг дѡ да није ни ѡвѡј — лѡкшњѡ му бѡло. Ёто такѡ. А кѡжем: Трѡбѡ — нѡ маре се кѹћа напѹштѡти. И такѡ смо дѡбро пѡсали. Рѡдијо е у рѡгу колико се гѡћ мѡгло, свѡ моја пѡродица. Јѡдѡнога браћа ѡма, пѡгинѡ му е у рѡгу. Мој ѹзѡ пѹшку ѡт трѡнајѡс гѡдинѡ нађѡтаријѡ. Па није бѡјо кѡдар шињѡла нѡсити, па му нѡкав краткѡј дѡвали шињѡлић . . . И ѡтиша — сѡд је пѹкѡвниѡ. Ёно га у Нишу. И такѡ су свѡј рѡдили. Три ћѡри ѡмали, свѡ три за ѡвицире ѡтишле . . . Ѳвѡ се свѡ ишколѡли. Три су у Зѡгребу, ѡден је у Гѡспићу, ѡдан је у Сѹботѡици што на вакултѡту бѡјѡ. Тѡмѡ нађмлађѡме Тѡто кѹмовѡ. И свѡ тѡ срѡћено сѡде. Аѡко смо рѡдили, ѡмали смо и зѡшто. Сѡд нас двѡе, ка-смо свѡ срѡдили, трѡбѡло би да ѹмрѡмо.

Ёто такѡ т смо се, срѡћо моја, снашли. А мѡни врѡг ѹбудијо ѹ главу да су стѡри ѡуди рекли: „Бѡлѡ мѡлаѡа чѡкати, него стѡра дѡкати.” А јѡ се упѹтила ѹ тѡ, па ѡдем јѡ мѡлѡдога чѡкати. А бѡло ѡудѡи који су бѡли са мојијем оцом у добровѡљце прѡвѡ, да мѡло мѡлађѡ бѡјѡ ѡд мѡга ћѡћѡ, па мене звѡ за се. Ал ѡсѡм ћѡла за стѡрѡк. Да школа ка сѡде, јѡ би га мѹрала ѡпрѡмати ѹ школу.

(Брѹвно—Подѹрлѡј: жена, ѡко 75 година)

20.

Бийо Лазо Шкундрић, арамбаша. Он је из Зрмање — и Лабуси његови сусједи. Унда била нека старā, било-ј име Буја Орелова — била дјевбјка. Унда се носиле црвенē капе. А они били ђвдје дље ђево сад тунел овај прāvи се за језеро. А она пјевала окд њи. Кажē:

Два Лабуса, два свилена паса,
Шкундрић Лука, дика од ајдука.

А уни слушају. А на њој била црвенā капа. — Ђе, велй, кат такō лй-јепо пјеваш, дај ту капу амо. И натрпају жутйћā и сребрењакā. Велй: Пјевāј, даљē само немōј казати кō т је да.

(Штйкāда: Сава Жутић, рођ. 1899)

21.

Ђсом ја бийо у Амѣрици. Ја сам сјѣо у Брѣмену и трйнајст данā сам пўтовā са брдом и йзишā сам у Балтимору, тāмо ђе се слāзло . . . Ал знāш, тō су само рāдили ђнй људи који су пōткријућ, кријућ йшли за Амѣрику. Нијесу ймали свѡијѣ пāшѡсā, онда рāди тāмо, као унй матролози — унй њйви . . .

Ја сам ѡтишā у Амѣрику от пѣтнāјс гѡдйнā. Бийо ми је тāмо пѡкѡјнй брāt и тāмо сам ѡтишā код њѣга. Тāмо сам, ѣ ли, двйје гѡдине нўсијо вѡду људма, а пѡтљē сам пѡчѡ рāдити вākō . . .

Већйнѡм сом, рāдијо на прўга, по прўгами, јер тāмо су се прво изра-ђйвале прўге и кѡпāли тунѣли. Тāмо ймā тйјѣ тѡплијѣ прѣдјѣлā ђе се мѡре рāдити на вāни по сву зйму. Сāмо, слāбе с ундā биле плаће у Амѣрици. Рāдило се по дѡлār трийст центй, по дѡлār й пѡ, мāло ђѣ по дѡлār седамдѣсет й пѣт центй . . . Рāна јѣдйно нйје била тādāј скўпа тāмо . . . Плаћало се, на прймер — људи ђвй који су рāдили на вāни — плаћали по дѣсет дѡлārā мјѣсечно кѡшту. Тѡ нйје било такѡ скўпо, ал нйје се ни зарађйвало. Мāлā зāрада била.

(Гѡрњā Плѡча: Нйкола Лāзић, 88 година)

Знāте кākо! Дѡсат су нāши људи били сирѡмашни — било пўно фāмйлијā, а мāло било зѣмљйшта за већу фāмйлију. И такѡ су, ја знāм — дѡсат су и прйчали (й јā већ ка-сам била већā), велй: Дѡк мāрт мјѣсѣц дѡлази (трѣћй мјѣсѣц), жѣна чѡеку прāvй ўпрте н-ўнў тѡрбу и пāкуѣ, и ѡдлази на пѡсā у Србију ил ђѣ тѡ било. А, велй, свѣтй Нйкола дѡђѣ — ѣво га кўћи. Ундā мѡрā, дѡћерā га зйма.

(Гѡрњā Плѡча: Мāрија Кљāјић, 70 година)

22.

Ајде, баба, стави каву да вам приповидим. Овђика нас зову, браће мој милї, као овај — како би ти каза — као глумце на Личкѡ прело у Загребу. Е сада, ту идѡ — дрпачина. Али код нас није дрпачина, дрѹк, каво у западној Лици. Код нас, сам кад дђе дрпати цѹру момак, оно финѡ ѱватї е по пасини, браће мој милї, извѹче онѡ сишѡтине — гура ки прасац. Али код њї нѡ . . .

Раде Шѡрбеѡија, онај наш глумец, он нам је иша на рѹку и, онај — извѹкли, помѡгли. Нас је требало ѡтићи више, ѡтишло нас је мало . . . Кат овај, браће мој милї, тѡ свѡ намјештено: пјевачи, пјѡва се тѡ, а, овај, ѱ њега кожѹн ки у покѡјнѡ М . . . от по дѡвет мјѡшїна. Петнајс иљадѡ, осамнајс гледалацѡ . . . Чарапе завратијѡ, ѡбѹка онѡ личкѡ ѡпанке. И ѱн бацї ѱнај кожѹн . . . Ма, дрѹгови моји, како ѱ њї с онѡ, ѱнѡ сїсе?! Мѡга бѡ ш ѡма ѡпанке набадати — овакѡ стѡѡ!

(Павловац: мушкарац, рођ. 1908).

23.

Слушајте, јање! Душе ми мѡе, код маѡерѡ сам ја бїла тадај. *Е! — покѡјнї ѡтац и покѡјна маѡѡр: он, пѡп Ђуро — бѡк . . . Е чѡка се пѡп ки бѡк. Ето Лукѡ напervo и ѡбјешен — нѡко му да — нѹсї два пршута и торбу жїта . . . Покѡјнї ѡтац и покѡјна маѡѡр дѡчекаше прѡт кућѡм. А покѡјнї ѡтац велї: А ѡе господин Ђуро? А код мојијѡ ѡвијѡ, ѡе сом се ја рѡдила, и сад има — знаш ли, Бѡѡо, онѹ бунарину? Велї: Нѡстало мѡ ѱ боци водѡ, велї, ѡста налѡевајѹћи ѡѡу. А видї се колкѡ маѡѡр моја блѡсава. Сад ѱн на нашѡј бунарини натѡчијѡ литру и ѹѡе и зѡру прѡбенаѡа крѡс кућу, а покѡјна маѡѡр изнесе нѡкакву ѡѡцицу: Оѡе ви мѡени мало водѡ ѡлите за благо. Ест, прѡктѡта бїла, дјѡцо, ако вам ѡвѡ истина није. О-тадај сам ја врагу испѹштила воду и свѡ. А он велї вако: Ма ајде јадна, Јѡко — ајде!

(Врѡбац: жена, рођ. 1891)

. . . А сѡстра му пјѡвала:

Ој дјѡвере, дїко наша,
Изведидѡ снашу нашу,
Да видїмо валду вашу:
Је ли рѡма, ал ѡѡрава?
Али глѹва на два ѹва?
Али клѡста ѡ-два прста?

Тако три пѹта и унда ѱнај ѡапї ѡдну и ѹзмѡ е.

(Врѡбац: жена, 91 год.)

Бйјо едан Богдάνовића поп, бйјо у Рүсији па үчијо тē пјесме. А прйје њесу били шкдлозани лјуди, него што научиш слүжби одговарати и пјевати. Поп држā слүжбу у цркви врѣбачкōј, а овај ометā тōгā попа. Онда милитār њѣга, кад изашā ис цркви: Штō си ти ометā у слүжби чōвека? А ѓзāј њѣму одговāрā (тāј Богдāновић нѣкй, нѣ знāм нй јā кākо му бйло йме): Он је слүжбу вршијо на чāsове, а јā бōљѣ знāм слүжбу вршити нег он. Он је на чāsове вршијо сāмо да йдѣ прйје кӯћи, да прйје се наједѣ, а јā сам, кākѣ — знāм слүжбу вршити бōљѣ нег он. И тākō — ѓвогā слймили са пдложāја, а метли ѓвогā . . .

(Врѣбац: Јдзица Пдповић, 80 година)

У тārѣ свāкй врāг ймā. Ймā у тārѣ трй сāпона што се сāпињѣ да се ѓна нѣ би рāставила, и мōрā да се йзмјерй на длāку. А онда у тārѣ ймајү жош нйти, тā брдила ѣе ѣе брдo — свѣ тō ймā на тārи. Ил да ви дōђѣте нѣђе сād ѣе се бāш ткā. Ткāјү свѣ, ткāмо мй свѣ у ѓвом нāшом крāју . . . Ткāле смо бйльце, шарѣнице, ткāле смо плātно, пешкйре — ткāле смо пешкйре од влāса и кончāца. Свѣ мй ткāемо, Мйћo, вāјѣ — само јā нѣмā више снагѣ. Наткала сам јā — мōји свй ймајү док су жйви бйльāцā . . .

(Врѣбац: жена, рођ. 1914)

24.

Ймāш чүвенōга тōгā Лāзу Шкүндрића . . . Кō-тѣ бāбѣ зймовā трй зйме и дōбро му бйло. Бāба га рāни.

А еднōм, бāба дōшла па јāvй. Он дōшā үвечѣ, сйјō — ймā нѓвāцā, нарѓбијo. Вѣлй: Тākō сйјō код ѓгњйшта, вāтра гōрй — грйје се. Бāбѣ нѣстало. Она јāvила Түрцима . . .

Двā Түрчина на врāта к њѣму: *О, стрйче Лāзо! — Ёво ме! — дйгнѣ се й ѓн, нōш му зā пāсом. Вѣлй: Кākо-ш сāде, бѓже мōј?! Кākо ћу пōсећи и? А вѣлй: Лāзо, ймāш — ймāш дōбар нѓж^ш! — Ймāте й ви! — вѣлй. — Па кākо ћемо, кākо ћемо-ј прōвати? — Лāко, брāте! Стāни ѓђе, вѣлй, и свāти у ѓвāј рāстовй штѣк и ѓстави га. Он нй прѣваријo. Кад ѓвāј свāтијō, вѣлй: Е дōбар је — ај ти сād^т прѓбāј! А Лāзо свѓј држй у рүци. Кад је Лāзо нōже ѓставијo еднōга па другōга, скѓчй бѣжати. Гстанѣ му цевѣрдār, ѓстанѣ му свѣ — үтечѣ прео пѓтока. Тү заалāкајү, ал дā — үтекā Лāзо.

Зйми: ѓ тора дѓ тора. Кад дōшā Лāзо у прѓльѣне, а ѓвй га пйтајү. Вѣлй: Бѣ си, Лāзо, зймовā? Вѣлй: О тора — дѓ тора. Тѓрови, бйло блāга . . .

Кад у прѓльйѣне, йдѣ ѓн бāбу потрāжит нāјпрво. И тākō, нāћѣ бāбу, а пѓнијō брүквйцā — ѓнијѣ ѣксѣрā. Па йзујѣ, вѣлй, бāбу, па јoј пйне пѣте наүдарā . . .

(Мѣдак: Бүро Радѓшевић, 68 година)

Да, да. Знате ви како се дџат носило? Зато ја овој ношњи вајек се дивим и чудим. И скупињи. Дџат се носила сѣјатā конопља — мџрда тџ разумијете — некадā конопља. Та се конопља најприје покисели у води. Ка-се из водѣ извади, ђсүши се. Онда стүпало — стүпā се. *Ондā се, грѣбѣн је бијџ, што ми кажѣмо гаргаша. Грѣбѣн — такџ било. Онда се тџ прāвило на тај грѣбѣн. Унда се стāвљало у кудѣљу, унда се прѣло, па се у лүгу күвало. Онда ка-се скүвало у лүгу ондā се лүкшијало као и вѣш што се лукшијā лүгом, што знате. Ондā се тџ ткāло; тāра и ткāло, и тџ се кројило. О-тогā су биле кошуље и, да ђпростите, гаће и плāте и слāмарице. И свѣ ђ-тогā . . .

(Мѣдак: Бџа Лјштина, рођ. у Пџчитѣљу, 82 г

25.

Слүшāј да ти рѣчѣм . . . Бијџ сам у Рүсији у рџпству до дѣвестџ осāмнāјстѣ . . . Дѣвестџ осāмнāјстѣ изишā из рџпства из Рүсијѣ и тџ йстом када су Рүси направили револүцију — скйнили династију и краља и пџставли онџ штџ су. Унда су дāли нāма слџбџду — војнопљѣнима. Ми смо били тāмо распџрѣђени: ѣдни су били у лāгерима, ѣдни су — какџ кџ бијџ — ал ја сом, ја се бџријџ (нѣ ја, него ми ђстāли) да йдѣмо ван на пољопрйвреду. Унда сам ђтшā код ѣднѣ еконџмијѣ . . . Та се звāла Жй-томйр, тā губѣрнија . . . Трѣбало е рāднйкā пошто су Рүси ђшли (били на фрүнту), а нйма трѣбало лүдй који ђнѣ рāдити за пољопрйвреду — ђрати, сйјати, рāдит . . . Трāжили који ђнѣ дџбрѣ вџлѣ на рāt — такй и такй . . . А ми ѣдво дџчекали да се извүчемо йс тогā. Штџ мйслиш, дйјете? Тāмо ѣе смо ми били у том лџгору у Кйјеву, у Дārницама — тāмо било па нѣ знāм колкџ йлāдā војнопљѣније . . . Тү се е нџн-стџп дйјелило йѣсти (минāжа по рүскџм, по нāшки йѣсти), а нйкат нйси мџгā дџћи на рѣт . . . Тү е била ѣдна мāса вѣликā с којџм нйѣси мџгā дџћи крају.

(Шйрокā Күла: Йван ђрешковић, рођ. 1895)

26.

Дст, ткāло се . . . Ткāло се нāвишѣ за плāте и за кошуље, биљце и слāмнице — и свѣ. Свѣ се ткāле от конопљā и вүнѣ. Чāрапе плѣло и прслуке, а брвѣнеце се ткāји. Брвѣнеци су пџпүт панталџнā, сāмо сүкненџ. Алйинце сүкненѣ, алйинци сүкленй — тџ сам и сāма шйла.

Кџнопља се нāјпрво пџсијѣ, па се почүпају, па се у воду мѣтнү, па се үндāк набијāју, па се прѣдү, па се унда күвају у лүгу, па се үндā снүју, па тѣк се үндā ткāју. Ондā тѣкар се бйјѣли, па се тѣкар шйјѣ и кројй. Ймā дџста окџ нѣ.

Д, үнџ се нāвијā и снүјѣ. Нāјпрво се снүјѣ, па се нāвијā. Ймā вратило, ймā үнā прѣшчаница, па имāдү нйти, па имāдү брдо. Ймā, ймā дџста ко-

-тарѣ. Чўнак, цијѣви — свѣ. Їмā чўнак, па се мѣтнѣ цијѣв, па се пробā-
цујѣ кро-зјѣви. Причѣпй се с ногѡн, па скѡчй — пѡднѡжњи. Цијѣщи
мѣћў се што ѡдмичѣ гѡре ка-се снўјѣ . . . Ёст, имā дѡста кѡ-тарѣ.

(Лйпово Пѡље: жена, рођ. 1899)

27.

Бѡме й сад, дјѣте мѡе. Знā бāка, ако нѣ знā пйсати. Нāјпрво ка-се
пѡчнѣ о тāри рāдити, нāјпрво опрѣдемо, па ўндāк, које за препрѣдат“,
вāкѡ дрўгāмо. Унда, ка-дѡћѣ, имали нѣкве витлове па мўтāмо. Унда имāмо
нѣкве снѡвāлке. Тѡ се снѡји — мѣћѣмо ѡнā клўпка. Нāјпрѣ прўжй се
ѡнā нѣква лѣтва, унда ѡнѣ мўтāш око њѣга, ѡнѣ ўз'ице, онда провўчеш
ѡнā клўпка — унда, тѡ снѡ'и н-ѡнѣ кѡчиће. Ка-тѡ ѡснојѣмо, онда прѣбро'ймо
и смѡтāмо — ѡставймо ѡнāј снўтак. Унда мѣтнѣмо тāру, прўжймо — унда
ѡнѡ нāвйјāмо око вратила. Имā нѣква снўчица, тѡ нāвйјѣмо, унда нйти
имāмо што мѣћѣмо ѡнѣ и онда тѡ ўведѣмо двйје . . . Мѣтнѣмо ѡнā нѣкā
брѡдла што брѡдо стѡйй, унда тў йглу ўзмѣмо, у брѡдо е ўвлāчймо, āмо
вѣжѣмо, ѡнѣ ўзлове грāдймо — шйпку мѣтнѣмо (ко имā дрўвенў, ко гвѡз-
денў), унда тѡ затѣгнѣмо и чўнак имāмо што бāцāмо. Унда шāра, тѡ шā-
рāмо ко је вāкѡ ћйлиме, а ѡвѣ прѡстѣ тāре што с бйле — ткāње дѡсат ткāло
се, бјѣлѡ ѡвѡ ткāње — тѡ пāмуком ткāмо . . .

(Турјанскй: Стāка Хрkāловић, 69 год.)

Нāправйш ўнѡ гўвно, ожўлāш дѡбро кѡсѡм, ил с мўтикѡм ожўлāш.
Нѣчијѡме лѣжй блāго свў лѣто п-унда ѡстрўжѣ ўнāј ћўбар — нāбијѣ
зѣмљѡм йловачѡм, п-унда лѡѣпо, чйсто за мѣсти. Унда ўнйѣ трпā по
ѣдан шлāст — двā, кўње гўнло . . . Нāјпрво гўнй кўње, гўнй нѣколко па
ўндā прѣврнѣ. Унда јѡпѣ гўнй, гўнй унда претрѣсе — с вйлами вāкѡ
трѣскā и унда кад трѣскā, унда вāдй слāму ўнў грāбљами . . .

Кўње гўнло — кўње, вѡлове, крāве . . . Пѡслѣ рāта врā йсто нā коњма,
а и у рāту. Бйло двāцѣт Талијанā — зарѡбљени. Јā и тў распорѣйвā,
чйстили лѡкве и бунāре и онда кѡд мене ѡје нāјвиш ноћйвали ў штали . . .
Кад јѣдан знā гѡвѡрити йсто кй мй. Кад мѣни ѣдну вѣчѣ дѡћи нй двā —
двā бйла дѡбра вāкѡ — унѣси м ѡнѡ жйто (Бѣ гўвно — тāмо бйло дāље!)
Мѡја снāа дāла свāкѡме кѡшуљу . . .

(Турјанскй: Сāва Хрkāловић, рођ. 1912)

28.

Јā сам бйла кѡд гѡвѣдā — мѡрда сам ймала свѡйјѣ трйнāјст гѡдйнā — и
јā сам зāспāла гѡре у нāшѡј шўми. И прйшā к мѣни чѡек (имā брвѣнеке,
сўкненў капўтину и штāпину) и дрмā мѣне вāкѡ: Штā тй мālā спāвāш ў

шуми? Више да те њесом наша да спаваш! Ако те другџи пут нађем да спаваш, е онда ћеш добити. Ка-сам га ја видла — брада и унџ — ја сам тадај прѣмрла. Ја сом мислла да нећу жива кѳћи доћи џт стрѧ. Ка-сам ја дошла кѳћи и казивала свџме џцу, велџ: Тџ е Вѳјсан. Ја ушла у комшиљук и онда сам ѳстога тџга видла код њѳ у кући. Бѳла и она Смиљана нека из Вровѳна, уна ти је, џвај, рџдбина тамо, а џн се ш њѳм дрђка — ено ѳмала и џнога копѳлана ш њѳм . . . Ја јџпѣ кажем свџм џцу како сам ја видла тџга чѳјика што ме будиџо, а ун велѳ: Тџ ниђе не смијѣш спомѣнити. Ун ће ући и подѧвити нас, каже . . .

(Зѧлужница: жена, рођ. 1912)

Знаѣе како! Тџ се дошат другџије удавало и женло. Ниѣсу бѳла дјѣца џт пѣт мјесѣѣи, ни џ-триј мјесѣца — ни џ седам мјесѣѣи. Мџј хаћа нас пѣт ѳма, и двѧ сѳна. Свѳ на време морали доћи у кућу — нема. А џном ко е доша да нас зџве за перушање, каже: У пџла нџћи да си и дово. Њесмо мѳ ишле ка саде. Ыдѳ кат се смрачѳи, па дојде у зору да е нико не видѳ. Такџ није ишло . . .

А, бџме, не мџгу се сјѣтити да е било код нас да се кџја развела. Јер би брѳка бѳла . . . Није унџ било: свѣкрва, велѳ, вџду нџси — снајица спѳи. А тџ е сѧт такџ, па се зѧтџ и разводе . . .

(Зѧлужница: жена, џко 60 година)

29.

Пѧзи! На примѣр мџј џтац, наш, причѧ покџјни тѧта — џн је бѳјџ дѣчкиѳ џвакѳ отприликѣ кад се удавала Мѳлка Лѧба ис Шкал'ѳна, кад је долазла џвдека у Лучан. Тџ ѣдна жена старѧ. џтац је наш ѳљеду џсом-стџ седамдѣсѣт трѣћѣ рџђен, а тџ е, мџжда, било хѳљеду џсомстџ осамдѣсѣтѣ, осамдѣсѣт и јџш некоје гџдинѣ. И џвдека су дошли свѧтови из гџрњџга краја — двџја кџла. Запрѧво јѣдна кџла из гџрњѣга су краја дошла свѧтџва, а двџја су кџла дошла . . . џвде у Лончѧре се џна удавала, та Мѳлка. Онда ка-су свѧтови џдека дошли, онда е Мѳлка (тџ е, велѳ, бѳла цурѣтна — кодкаџ тџ бѳла цурѣтина!?) ѳмала шѳбу (џнда се шѳба нџсила) и шѣшир на глави. Није било вијѣнца, није било, мѧн цванџике и пѣрје џд пѳјѣца на шешѳру . . . Онда кад је Мѳлка сѧшла та, џвај та млаѧа кад је ѳс кџла сѧшла (џна цурѣтина, ѳмала преко стџ кѳла — јака џна, ј . . . ти, ко зма'ѳина), каже: Бѣ је тај мџј џжења? џна га није видла док није, док није џвде цркви (тѳ е бѳла црква) . . . — Бѣ је, каже, тај мџј џжења? А џни, велѳ, њѣга доведџше — рџдитељи: Ёво га! — каже. А велѳ: Дџбар ми је, сѧмо ми је маџо сѧтан. А тај Мѧне покџјни (било м ѳме Мѧне) бѳјџ маѳи, сѧтан — није бѳјџ бџг зна штџ . . . А џна ко зма-јина! џн заспи, џвај, неђе на шкрѳњи ил негде, а уна га ѳзми и мѣтни га на крѣвет. Е такџ е тџ некаѧа било.

УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА

НЕКОЛИКЕ НАПОМЕНЕ О ПОЛОЖАЈУ ГОВОРА ЛИЧКИХ ЈЕКАВАЦА МЕЂУ ДРУГИМ НАШИМ ГОВОРИМА

ОДНОС ПРЕМА СУСЈЕДНИМ ЈЕКАВСКИМ ГОВОРИМА

Да бих показао односе међу миграционим ијекавским говорима у нашим западнијим крајевима и прецизирао положај говора личких јекаваца међу њима, дајем најприје упоредни табеларни приказ неких карактеристичних особина ових говора. Напомињем да се подаци за јекавске говоре сјев. Далмације, Горског котара, Баније и Кордуна и зап. Босне наводе према, већ више пута спомињаним, радовима Ж. Бјелановића, Б. Финке, Д. Петровића и М. Дешића, те да ознаке + и — у табели значе присуство или одсуство одређене особине, а знак (?) недостатак података за одређено говорно подручје.

Већ и површан преглед изложених података (којих је, дабогме, могло бити представљено и далеко више) открива нам висок степен хомогености наших западнијих јекавских говора, нарочито када су у питању изоглосе са спискова дискриминаната између сјеверозападних и југоисточних ијекавских говора.³⁰⁷ Пажљивија анализа, међутим, показује и реално присуство црта на основу којих бисмо могли и те наше сјеверозападне говоре источнохерцеговачког типа подијелити на двије скупине: а) на (условно названу) *западну* скупину сјеверозападних говора, и б) на *источну* скупину сјеверозападних говора. Границе распрострањања, односно размеђа међу овим дјвјема скупинама подударају се у основи с границама раширености феномена $-ao > -\bar{a}$ (односно: $-ao > -\bar{o}$) у тим крајевима,³⁰⁸ при чему се као изразитије особине западне скупине, осим контракција $-ao > -\bar{a}$, показују и случајеви промјена $o > u$ уз назале, те случајеви губљења иницијалног j у: $\acute{e}сам/\acute{e}сом$, $\acute{e}су$, $\acute{e}дан/\acute{e}ден$ и сл. Ту ће се свакако, ако буде потврђен у говорима сјеверне Далмације и Гор-

³⁰⁷ В. Брозовић, ИБД, 122–127. и Петровић, Змијање, 171–172.

³⁰⁸ О границама распрострањености ове изоглосе исп. Петровић, ГБК, 58. и тамо споменуто литературу.

ског котара, као важна дискриминанта појавити и палатализовани изговор сонанта *л* у позицијама пред вокалима предњег реда (насупротив веларној артикулацији „гласа *л* без обзира на фонетску околину” на другој страни³⁰⁹), а готово без двоумљења се већ сада списку дискриминаната

Особина	сјев. Далмација	Лика	Банија и Корд.	Горски кот.	зап. Босна
1. Промјене неакцент. самогласника	+	+	+	+	+
2. Пријелаз <i>o > y</i> уз назале	+	+	- + ³¹⁰	+ -	- + ³¹⁰
3. Вокалске редукције	+	+	+	+	+
4. - <i>ao > -ā</i>	+	+	+ - ³¹¹	+	- + ³¹¹
5. - <i>ao > -ō</i>	-	-	- +	- ³¹⁴	+ -
6. Губљење <i>j-</i> у <i>ђдан</i> , <i>ђсу</i> и сл.	+	+	- +	+ -	- +
7. Веларна артикулација сонанта <i>л</i>	(?)	-	-	(?)	+
8. Палатализ. изговор <i>л</i> испред вокала пред. реда	(?)	+	+	(?)	-
9. Стари или уопште нестандардни наставци у множини именица	+	+	+	+	+
10. Ген. <i>Бурѐ, Јовѐ, Мићѐ</i>	+	+	+	+	+
11. Енклитике <i>ни, ви</i>	-	-	-	-	-
12. Имперфекат	-	-	-	-	-
13. Форме аориста са <i>-шмо, -шиѐ</i>	+	+	+	(?)	+
14. Историјски инфин.	+	+	+	(?)	+
15. Генитив у служби објекта	+	+	+	+	+
16. Безличне реченице типа: <i>дошло ...</i>	+	+	+	+	+

³⁰⁹ Уп. Петровић, Змијање, 72–73. и 172.

³¹⁰ Углавном у „западном појасу Кордуна”; в. Петровић, ГБК, 60.

³¹¹ Претежно у „југозападним и западним крајевима”; в. Дешић, ЗИГ, 47.

³¹² О изоглоси „која предваја феномене *дошђ/дошā*” у говору Баније и Кордуна в. Петровић, ГБК, 58.

³¹³ Исп. Дешић, ЗИГ, 72–79.

³¹⁴ Уп. Финка, Ијекавци ГК, 159.

могу придодати и рефлекси дугог *Ѣ*, тј. њихов (укупно узевши) чешћи једносложни изговор на западу, напрама чешћем двосложном на истоку.

Говор личких јекаваца — видљиво је то и без посебних образложења — појављује се у свјетлости датих показатеља као типичан репрезентант западније скупине наших сјеверозападних јекавских говора.

ОДНОС ПРЕМА ИЈЕКАВСКИМ ГОВОРИМА У ХЕРЦЕГОВИНИ

Поређења неких говорних особина у троуглу Лика — централна Херцеговина — источна Херцеговина³¹⁵ показују да је највише језичких чињеница које повезују лички и централнохерцеговачки јекавски тип.

	Лика	централна Херцеговина	источна Херцеговина
1. Рефлекси дугог <i>Ѣ</i>	чешће једнослож.	чешће једнослож.	чешће двосложни
2. Јек. јотовање <i>Ѣ</i> и <i>ѣ</i>	ограничено	+	+
3. Јек. јотовање <i>с, з, ц</i>	углавном —	+	+
4. Јек. јотов. лабијала	углавном —	углавном —	+
5. Десоноризација финалних сугласника	+	+	није изразита
6. Акцент: <i>ѣлубова</i>	гѢлубѡвѡ	гѢлубѡвѡ	голубѡвѡ
7. Акцент: <i>чиѣамо</i>	чиѣамо	чиѣамо	читѡмо
8. Скраћивање квантитета <i>р</i>	—	+	—
9. Ген.: <i>Бѣрѣ, Јѡвѣ</i>	+	+	—
10. Хипокористици типа: <i>Мѡра, Пѣра</i>	+	+	—
11. Вок. од <i>Мѡра</i>	Мѡро	Мѡре	Мѡро
12. Придјиви на <i>-ин</i> типа: <i>Јѡвин</i>	+	+	—
13. Енклитика <i>ви</i>	—	—	+
14. Наставци тврђих осн. у зам.-прид. промјени	+	—	+
15. Имперфекат	—	—	+
16. <i>ѡдлийи-ѡдмила</i> и сл.	+	+	—
17. Презент од <i>иѣи</i>	ѣѢм	ѣѢм	ѣѢм

³¹⁵ Подаци за говоре централне и источне Херцеговине узимани су из Пециних радова означених скраћеницама ГИХ и ЦХГ.

Видимо да међу 17 одабраних случајева разлика личке и централнохерцеговачке прилике заједнички се супротстављају стању у говору источне Херцеговине у 11 случајева; у 4 случаја говори ист. Херцеговине и Лике разликују се од стања у централнохерцеговачком, а у 2 случаја, пак, прилике у говору личких јекаваца су нешто друкчије од оних у говорима централне и источне Херцеговине. Ваља, међутим, нагласити и то да је међу карактеристичним особинама које повезују централнохерцеговачки говор с говором личких јекаваца понајвише таквих које се више могу узимати као потврде за она схваћања која би упућивала на то да су развојне тенденције ових говора, у времену кад су се већ налазили на удаљеним просторима, кадшто биле одређене сличним околностима,³¹⁶ него што могу послужити као неки релевантнији доказ за ближе одређивање изворишних области оних миграционих скупина које су у личким крајевима распротрале источнохерцеговачки тип говора.

ОДНОС ПРЕМА СУСЈЕДНИМ НЕЈЕКАВСКИМ ГОВОРИМА

Ако се изузму случајеви на које је упућено у напомени под текстом бр. 316, а који заслужују да се посебно размотре већ и због тога што представљају заједничке особине свих ијекавских говора у нашим западним крајевима, остаје нам да констатујемо то како изложена грађа показује да је у говору личких јекаваца занемарљиво мало трагова који би се могли посматрати као посљедица утицаја оних нејекавских говора с чијим представницима лички јекавци већ неколико вјекова живе напоредо, тијесно контактирају па и мијешају се. Тако би се нпр. списак појединости чије би се јављање могло повезати с непосредним утицајем буњевачких икавских говора могао готово свести само на општераширену употребу икавских форми *дича̋к*, *дича̋чина*, *дича̋чић*, спорадично и нерегуларно јављање понеког другог икавизма и нешто чешћу употребу покраћених облика инфинитива у говорима насеља из западних предјела Лике (в. т. 285). Ријетко *њџи̋ша* и *њџка̋д̋а* (в. Драгичевић, Јат, 176—177) вјероватно је у вези с раширеном употребом сличних форми у говору сусједних западнобосанских шћакаваца (в. Пецо, ИГЗБ I, 136—143), а с обадва споменута икавска говора могли би се (значи, не и обавезно) довести у везу рјеђи случајеви јављања демонстративних форми типа: *од д̋и̋ш̋о̋к*, *д̋и̋ш̋* и сл. (в. т. 267).

³¹⁶ Проф. Брозовић је, знамо, појаву језичких посебности које карактеришу наци западну јекавштину, оних по којима се она разликује од ијекавштине нашег југоистока, објаснио везама ове групе говора с говорима икавског дијалекта, тј. чињеницама да ова група практично живи „u symbiozi s ikavcima”, да је „od njih (. . .) primila ili pak s njima zajednički razvila” а и „vjerojatno pod njihovim utjecajem izgubila” неке црте (в. ИБД, 126). И премда би се о крајњим домацајима овако постављених тврдњи дало дискутовати, мора се признати да споменуте подударности на релацији централна Херцеговина — Лика, с обзиром на то да се и централнохерцеговачки говор развијао под снажним утицајем сусједних икавских говора, у многоме иду у прилог овим схваћањима. У сваком случају не може бити двојбе о прихватљивости оног мишљења по коме су судари с икавским говорним комплексима „djelovali kao košnica” (в. ИБД, 126) у развоју неких иновационих црта у овим говорима.

Ни контакти с чакавским говорима нису у том погледу били особито плодносни. Честоћа спомињаних случајева пријелаза $m > n$ (т. 121) и јављања нејотованих секвенци jd (т. 153) таква је да ови случајеви једва и заслужују помен, а ни распрострањеност неких других појединости (в. нпр. т. 21/66) не заслужује већу пажњу. Све у свему, дакле, говор личких јекаваца, кад су у питању његови односи с околним нејекавским говорима, показује висок степен самосвојности. Ширу употребу неких карактеристичнијих особина сусједних нејекавских говора могуће је, колико сам примијетио, сусрести у говору личких јекаваца једино у пригодним ситуацијама кад се употребом споменутих особина настоји остварити овај или онај стилски ефекат. Такви случајеви, међутим — само је по себи разумљиво — нису могли бити предмет разматрања у овоме раду.

Милан Драгичевич

ГОВОР ЕКАВЦЕВ РАЙОНА ЛИКИ

Резюме

Именем Лика сегодня называется территория трех старых жупаний: Лики, Гацки и Крбавы. Это горная область в югозападной части СР Хорватии в которой сегодня живет около 90.000 жителей, главным образом сербской и хорватской национальности. В этой области встречаются четыре диалектальные типа говора сербскохорватского языка: восточно-герцеговинский екавский диалектный тип, штокавский икавский, чакавский и, в одной меньшей части Лики, один переходный тип говора в котором встречаются чакавские, кайкавские и штокавские особенности. В настоящей работе рассматриваются особенности штокавско-екавского говора восточногерцеговинского типа. Этим диалектным типом говорит большинство населения Лики: все сербы и небольшое число екавизированных хорватов. Хотя об этом говоре печатано в последних десятилетиях несколько замечательных работ, эта работа является, в действительности, первым широким охватом в изучении говора екавцев района Лики. В ней подробно показываются фонетические и морфологические характеристики этого говора, как и его самые важные синтаксические особенности. Изложенный материал записан во время исследований проведенных в течение 1977—1982. гг. и он дает возможность прийти к следующему заключению:

І. Ф о н е т и к а

Вокализм

1. Рефлексы древнего вокала ять (*ъ*) в долгих слогах в говоре екавцев района Лики разнообразны:

а) Под (˘) *ǃ* > *ǃje/ǃjě* (гораздо реже: *ǃjě*): *сїјено/сїјěно, лїјейо, сїјěно*, но и так же часто: *јě* (реже: *јě*): *сјěно, лђейо, сјěно, лјейо*.

б) Под (˘) *ǃ* > *јě* (реже: *јě*): *дјěше, ѡјěвац, дјěлїи, мљєко*, но так же и: *ѡјě* (гораздо реже: *ѡјě*): *дѡјěше, сријєда, свијєћиле, дѡјěше*.

в) Безударное долгое *ǃ* обычно отражается как *јě* (*нє мјěнā, ѡсїјєвā*), но известны и отражения *ѡјě/ѡјє* (*нāсїријєћїи, изѡмријєћїи*).

Часты и такие случаи что одно лицо употребляет одни и те же формы слов с разнообразными отражениями долгого *ǃ*.

2. Рефлексы *ǃ* в коротких слогах, как и присутствие определенного числа икавских и экавских замен вполне совпадают с общеизвестным положением характерным для всех восточно-герцеговинских говоров. Исключения представляют икавские формы: *дїчāк, дїчāчина, дїчāчић*, которые употребляют все экавцы и маргинальное присутствие в периферных краях форм: *дђло, дђлаїи*.

Раньше часто употребляемая экавская форма *їѡло* в данное время обычно употребляется в экавских формах *їѡјело* и *їїѡјело*.

В некоторых словах имеем *їр* > *јєр* (*ѡјєр/ѡјєр*): *кдлїјєр/кдлїјєр/кдлїєр, колијєри, кдсїјєр/кдсїјєр, кумїјєри/кумїїјєри, шāлїјєри/шāлїєри* и под.

3. Пять основных фонем гласных (*а, о, е, у, и*) артикулируются чаще всего как и в сербскохорватском литературном языке. Однако, иногда можно услышать более открытое или более закрытое произношение отдельных гласных (напр. более закрытое произношение гласных *а* и *о* и более открытое произношение гласных *е* и *о*).

4. Примеры со совершенной заменой *а > о*: *лївода, ѡ Лоїцу, сєдом, ѡсом, ѡсом, нєсом* и под., употребляются наряду с формами в которых не переходит *а* в *о*: *лївада, ѡ Лайац, сєдам, ѡсам, ѡсам, нєсам* и под.

Очень часто является переход *а > е* в примерах типа: *їљєда, крāљєча, їрāкљєча, їрїјєћїель* и под.

Вокал *о* в соседстве с носовыми сонорными так же часто переходит в *у*: *нѡїа, ѡн, нѡсїѡ, мѡмак, мѡј, кѡњ, ш нѡм*.

Встречаются иногда и замены остальных гласных но гораздо реже.

5. Часто встречаются и редукции неударяемых гласных, особенно неударяемого гласного *и*: *їѡдна, їрѡшална, вїдла, дђлазла*.

6. Хиатус чаще всего теряется контракцией гласных групп. Так:

а) *-аа > а* в примерах типа: *їрā* (< граа < граха);

б) *-ае-* в числительных с '11 по '19 чаще всего сводится на *-āj-* (*двāнāјс/двāнāјсїи, ѡѡнāјс/ѡѡнāјсїи*), а реже на *-ā-* (*двāнāс/двāнāсїи*) или *-ē-* (*двāнēс/двāнēсїи*);

в) *-āо/-ао/-āо > а*: *Грāвци, Оравац, знā* (< знао), *їā* (< пао); *-ао*, так же: *їшā, дђшā, рєкā, шїука*;

г) Группа *eo* главным образом сводится на *ō* (*īrbōša*, *đdōb*, *đīb*, *īđōb*), а реже на *ē* (*đdēē*, *đīlē*).

д) *oo* (< *ol*) > *ō*: *vō*, *īō*, *ūbō*;

е) *ui* (< *uji*) > *ī*: *kūīīīca*, *čī*, *boīāīī*;

ж) *-uo* > *ō*: *vāīnō*, *īđīīnō*.

Известны, однако, и случаи сохранения хиатуса (*снада*, *маица*, *īrđo-рина*, *ауш*/*аушо*, *ждо*, *īlēo*/*īlēō*, *ддакашш*, *мде*/*мбе*, *свде*/*свбе*, *мди*, *казуём*, *чю*), как и случаи его отмены развитием сонантов *в* и *ј* в интервокальных позициях (*ддвб*, *авуш*/*авушо*, *иджсвб*, *бавијб*, *дднијб*). К этому относятся численные примеры явления *ј* и *в* в интервокальных позициях образующих после выпадения фонемы *х*.

7. Наличие слогообразующего *р*: *крси*, *ірси*, *рђа*, *рја*, *црв*, *црква*, *искршиш*, *искрчим*.

Слоγοобразующий *л* > *у*: *вук*, *јабука*, *сунце*.

Консонантизм

1. Систему согласных характеризует отсутствие фонемы *х*, которая или утрачивается (*лад*, *расшшћ*, *ірђ*, *крү*) или заменяется другими фонемами, чаще всего фонемами *в* и *ј* (*јува*, *крүв*, *ілүв*, *Біјђћ*, *снаја*).

Группа *хв* сводится на *ф* или *в* у: *фала*/*вала*, но всегда имеем: *вāшā*, *вāшшш*, *ддвāшш* и под.

2. Процессы возвращения фонемы *ф* в системе согласных этих говоров очень интенсивны, но все еще часты случаи замены этого согласного согласными *в* и *й*: из *Вāкуфа*, *офицйр*, *фāмйлија*, наряду с: *Вāкуй*, *овицйр*, *вāмйлија*.

3. Начальное *ј* обычно теряется в формах числительного (неопределенного местоимения) *један* и в формах настоящего вспомогательного глагола *јесам*: *едан*/*еден*, *еднōта*, *есам*/*есом*, *есу* и под.

Медиальное *ј* часто теряется в интервокальных позициях перед гласным *и*: *маица*, *йрдица*, *күица* и под., а финальное *ј* в формах повелительного наклонения после гласного *и*: *ддбй*, *нāбй*.

4. В нескольких словах иностранного происхождения является фонема *з*: *брōнса*/*брўнса*, *брōнсун*, *цāрса*.

5. На самой большей части территории обычно не является йотация зубных согласных в примерах: *дйјāк* (*дјāк*), *рđдјāк*, *нēшшјāк* и под.

6. Екавской йотации последовательно подвержены сонанты *л* и *н* (*кдљено*, *љēшо*, *сњēшови*, *њēжан*), а особенное свойство этого говора представляют случаи частой йотации *л* и *н* в связи с рефлексамии долгого *ђ* (*кљēшшшā*, *мљēко*, *Њēмац*, *њēсам*/*њēсом*).

Группа *īb* йотируется последовательно только в формах с основной *ībr-* (*ħēraiīi*, *doħerā*) и в формах вспомогательного глагола *ħijēiīi* (*ħēla*, *ħēli*, *ħēiīi*).

Группа *db* йотируется на всей территории только в ограниченном числе примеров. Таких примеров больше в говорах поселений на крайнем юговостоке Лики (см. карту 2).

В зрманьском крае встречаются и некоторые случаи йотации лабиальных согласных (*īlēsak*, *īlēškē*), пока в других краях йотация этих согласных почти неизвестна.

7. Согласные *ć* и *ž*, несмотря на то получены они в результатах новой или екавской йотации, встречаются очень редко: *śūīra*, *bēśeda*, *īžīra*.

8. Сонанты *l* и *n* являются часто палатализованными в позициях перед гласным *i*: *rāl'ица*, *śīdl'ица*, *īdbal'ица*, *īrān'ица*, *kān'ица* и под.

Гораздо реже встречаются в приведенных позициях палатализованные произношения других согласных: *đ* (*vođ'ица*), *ī* (*mđī'ика*), *z* (*ūz'ица*), *s* (*lās'ица*), *ž* (*ūž'ина*).

9. На всей территории звонкие согласные в финальных позициях часто, вполне или частично, оглушаются: *ki bōk*, *đjēi*, *śnījek*, *brījeī^k*, *īžījeī^k* и под.

10. Группы согласных становятся проще так что обычно выпадает первый согласный в ряде: *nāīraļen* (< направљен), *komadānīi* (< командант), *bōme/būme* (< богме), *jāње* (< жагње), *īśīanē* (< испадне), *śovaiīi* (< псовати), *īēniца* (< пшеница), *ħēr* (< кћер), *čēla* (< пчела) и под.

Случаи выпадения второго согласного в ряде значительно реже: *śvēsān* (< свјестан), *vīās* (< власт), *krūšīīħ* (< крушчиħ) и под.

11. Встречаются и случаи выпадения звукосочетаний: *kūрузи*, *крузана*, *viīše*, *mđи*, *nēи*, *doħ-ā*, а известны и формы со совершенной метатезой: *bārjāk*, *бревенеци*, *voħje* и под.

Морфология

Имена существительные

1. Существительные муж. и сред. рода в творительном падеже ед. ч. имеют главным образом окончание *-ом* и в примерах типа: *с кўном*, *с ірїеїеїельом*, *їїћом*, *їрњом*.

Подобно тому, значительно снижается частота морфемы *-ев-* в пользу морфемы *-ов-* в множественных формах типа: *kđшови*, *krājōvā*, *nōжови*.

2. Архаичные множ. формы существительных муж. рода: *брци*, *кљуџи*, *мйши*, *џи* и под., часто являются в этом говоре, но в совокупной сумме подтверждений число примеров для длинных множественных форм далеко больше: *бѣгови*, *бѣџвѣ*, *вѣкови*, *ѣрмови* и под.

3. В родит. падеже множ. ч. существительных муж. рода встречаются следующие окончания:

а) *-ā* (в большем числе случаев): *ājđūkā*, *бѣџвѣ*, *од баџāčā*;

б) *-ī* (главным образом у существительных для обозначения меры и количества): *мѣйерī*, *мјесѣцī*;

в) *-θ* (совсем редко): *нѣмā вѣлџв*, *зарāди нџвāџ*;

г) *-(и)ū* (в нескольких примерах): *окџ роīū*, *īдсīиū* (наряду с *īдсīи*), *īрсīиū* (наряду с *īрсīā*).

В дательн., творит. и предложн. пад. мн. ч. этих существительных чаще всего встречаются окончания *-има* и *-ма*: *ājđūцима*, *кџњима*, *с лџдџима*, *на кџњима*, *вџловма*, *с кџњма*, *на кџњма*.

В предложн. чаще, а в дательн. и творит. реже являются и окончания старых твердых основ: *кѣрмџиѣ*, *с моџџриѣ*, *у ајдџџиѣ*, *о лџдиѣ*.

Формы со старым дательным окончанием *-ом* сегодня очень редки: *нџси Обрадџџом*.

4. Имена собственные типа *Јџво*, *Мйћа* склоняются как существительные жен. рода на *-а*: *Јџвѣ*, *Јџви*, *Мйћѣ*, *Мйћи*.

5. Дательн., творит., и предложн. пад. мн. ч. существительных сред. рода образуются главным образом окончанием *-има*: *īдведима*, *с кџлџима*, *у брџдима*, реже *-ма*: *īдведма*, *с кџлџенма*, *на врāиџма*.

Предложный пад. часто имеет и окончание *-иѣ*: *у брџдиѣ*.

6. Родительный пад. мн. ч. существительных жен. рода на *-а* почти всегда гласит: *бйрџиџā*, *вџдā*, *земāљā*, *смџкāвā* и под. Только в некоторых конструкциях с числительными встречаются нерегулярно устарелые формы с окончанием *-θ*: *двāес йљāд бāиин*. Формы с окончанием *-у*, как остаток двойственного числа, встречаем только в примерах: *нџїū*, *рџкū*.

В дательн., творит. и предложн. пад. мн. числа этих существительных существует параллелизм формы на *-ама* (*жѣнама*, *кџзама*, *їрāб.џама*, *у кућама*) и *-ами* (*кџзама*, *їрāб.џама*, *у барџкама*). Предложный пад. часто имеет и окончание *-а* (*у бара*, *у барāка*, *у йāћа*).

7. В творит. пад. ед. ч. существительных жен. рода на согласный обычно употребляется окончание *-и* (*свџџџм кѣви*, *с мāсīи*), а редко *-ју* (*с мāћиу*).

Местоимения — прилагательные — числительные

1. Личные местоимения *ми*, *ви* имеют в дателън., творит. и предложн. пад. чаще всего окончание *-ми* (*нѣми*, *вѣми*), а значительно реже *-ма* (*нѣма*, *вѣма*).

2. В винит. пад. с предлогами часто употребляются энклитические формы личных местоимений: *за ме*, *на ѿе*, *йб ѿе*, *за се*, *на њ*, *уза њ*.

3. Творительный пад. ед. ч., родит., дателън., творит. и предложн. пад. мн. ч. местоимений-прилагательных и прилаательных муж. и сред. рода обычно имеют окончания старых твердых основ: *мѣѣм*, *мѣѣ*, *нѣнѣм*, *нѣнѣ*, *нѣнѣм њѣнѣм*, *онѣм*, *с унѣм*, *у унѣм кѣлима*, *са дш-шриѣм крѣвом*, *с шуѣм*, *сѣриѣм*, *са сѣриѣм*, *йо сѣраниѣ земљама*, *йо шумскиѣм куѣма*.

4. Сравнение прилагательных отличается присутствием двойного ударения в формах превосходной степени: *нѣбоѣнѣмѣ*, *нѣзѣднѣмѣ*, *нѣмилиѣма* и под.

5. Количественные числительные склоняются как в нашем литературном языке, но есть тенденция их перехода в неизменяемые формы. Примеры для склонения числительных „2” и „3” встречаются очень редко (*дваѣм*, *двама*, *двѣм*, *сѣрма*), а для склонения числительного „4” нет даже ни одного подтверждения.

Глаголы

1. В этом говоре существуют все глагольные формы, кроме имперфекта и деепричастия прошедшего времени.

2. Окончание 1-го лица ед. ч. настоящего времени, как правило, *-м*, а *-у* встречается только в формах вспомогательного глагола *хѣѣмѣ* (*дѣу*) и иногда (наряду с *-м*: *нѣ мерем*) у глагола *моѣ* (*мѣу*/*мѣу*, *не мѣу*)

В 3-м лице мн. ч. настоящего времени иногда встречаются формы типа: *обучѣм*, *йѣчѣм*, *рѣчѣм*, а окончание *-у* употребляется реже и в формах 3-го лица мн. ч. некоторых глаголов VII и VIII спряжения: *лѣжѣм*, *йѣворѣм*, *лѣжѣм*.

3. В 1-ом лице ед. ч. аориста являются часто окончания как и в формах 2-го и 3-го лиц ед. ч.: *вѣѣ ја*, *ја вѣѣ*, *ја ѣѣѣ*, *нѣѣ ја*.

В формах 1-го и 2-го лица мн. ч. аориста почти всегда проникает по аналогии *ш* вм. *с*: *враѣшѣмо*, *дѣѣшѣмо*, *узѣрашѣмо*.

4. Повелительное наклонение часто встречается с частицами *-де*, *-дере*: *дѣдѣ*, *дѣдѣре*.

5. Страдательное причастие прошедшего времени образуется как и в литературном языке окончаниями *-н, -ен, -ӣ*, но дистрибуция окончаний немного различается.

6. Деепричастие настоящего времени образуется суффиксами *-ћи и -ћ* (*идӯћи, сједѣћи; идӯћ, крјӯћ*), пока старые формы на *-е* (*клѣкѣ, шїркѣ*) сегодня встречаются все реже.

7. Будущее время имеет простые формы и в примерах типа: *дбѣш, збѣ, нбѣш*.

III. Синтаксис

Употребление падежей

1. С глаголами, имеющими отрицание, употребляется почти всегда родительный падеж: *нѣћешѣ извӯћи ілавѣ; нївијѣ лудїи нѣсу ўзѣли*.

Винительный падеж встречается очень редко: *нѣ дā ракїју*.

2. И у функции дополнения глаголов *їиїїаїи, чѣкаїи* и под., чаще всего имеем родит. падеж: *їиїїām Илїјѣ, чѣкām Мїїћѣ*.

3. Конструкциями *ради + родит.* падеж обозначается причина: *нїје мѣни ради шѣбе — мѣни је ради ловацā*.

4. С глаголами движения употребляются часто конструкции *код + родит.* падеж: *ддлазла код Бркїћā, ддшā јā кош Мїл'ицѣ*. Наряду с ними употребляются и простые формы дательного падежа (*идӯ збдру, їрїшā кући*), как и конструкции *к + дател.* падеж: *дбћӯ к мѣни, ддѣ к нѣму*.

Гораздо реже являются с глаголами движения конструкции *їрема / їрама + дател.* падеж: *идӯ їрема Грачѣцу, їдшā їрама Кнїнку*.

5. Конструкции *од + родит.* падеж часто употребляются вместе конструкции *о + їредложн.* падеж в примерах типа: *а од Врāнѣ да шїи нѣшїшо рѣчѣм; он знаде од свїјѣ владāрā и крāлā и држāвā и јунāкā*.

В примерах этого типа иногда встречаются и конструкции *од + їредложн.* падеж: *од ндишїи шїи мдрѣм ддсїа казāшїи*.

6. Известные отличия между творительным падежом со значением орудия и творительным падежом в социативном значении (*їрāблāма їрврћѣш: бїли с нāми*) сохраняются в большом числе случаев. Однако, известны и явления замены творительного социативного творительным орудия (*їдлӯбѣ се кӯмом и дјѣвером*), как и обратно — замены творит. падежа орудия социативом (*їрѣшїрѣси с вїлами*).

Из синтаксиса глаголов

1. Повествовательный инфинитив все еще употребляется (*a уна ја одњейи їдре ја јојей дуньейи*), но его частота уменьшается.

2. Конструкции *за + неопределенная форма* являются живой категорией: *йекли за јесїи, ддлазле за куйїи одјела*.

3. В качестве глагольного дополнения обычно употребляется *инфинитив* (*вдлє сами лєжайи, мора дбїи, иражили смо јесїи*), реже — *да + настоящее время* (*зна да ћуйїи, научї да краде*).

4. Очень часто встречаются формы повествовательного повелительного наклонения: *ја сједи, ја сједи, ја ћуйїи, ја мучи — ја лє — не мереш*.

Структура предложения

1. Предложения типа: *лани куда слана увайла; камо ћеш?* и под., имеют часто *је* вместе *куд* и *камо*: *а је није било сланє; ћє ћеш?*

2. Вместе союза *неїо* встречается употребление союза *ман*: *не крсїила се крсїом ман йасїом шайбм*.

3. Очень часто встречаются предложения без подлежащего: *єд-ноїа убило, чарайе йлєло, двало као мїрїз*.

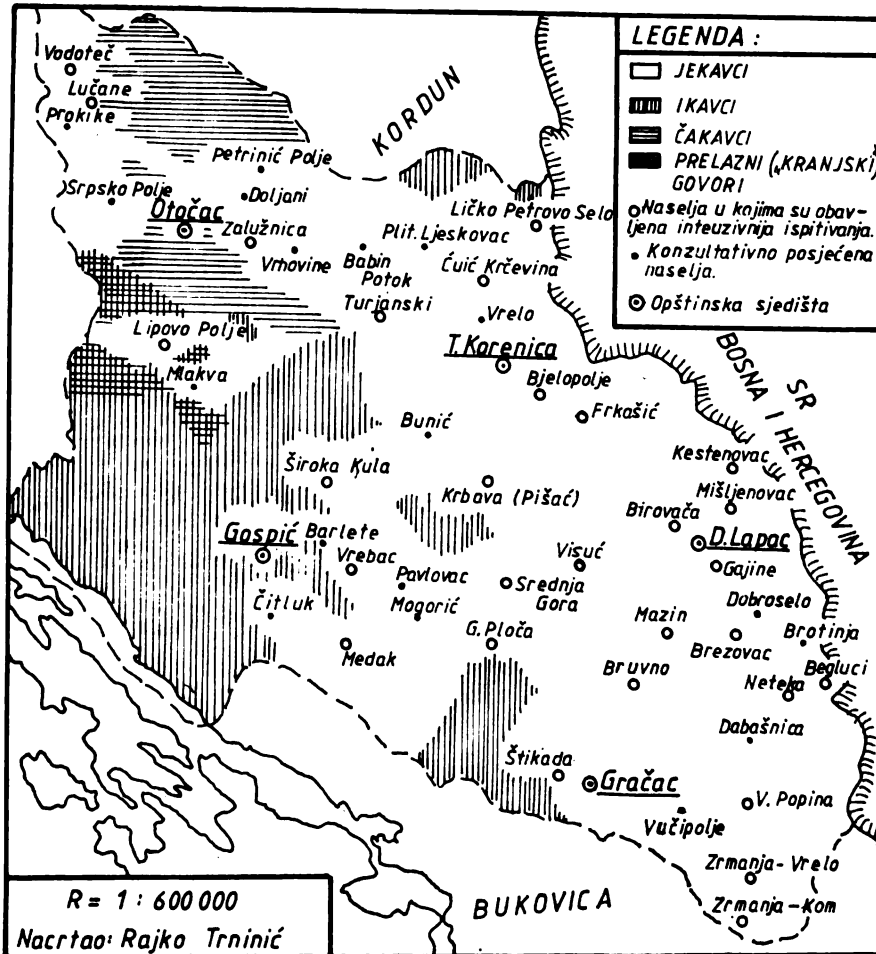
4. Иногда являются и случаи нарушения обязательного порядка слов: *ја се ја сјєћам, одеше свдї ю кући*.

...

В конце надо подчеркнуть и то что говор ликских екавцев главным образом имеет те известные характеристики, которые свойственны всем екавским говорам в наших западных краях. В связи с этим надо подчеркнуть и самостоятельность этого говора когда речь идет о его отношениях с соседними говорами другого диалектного типа.

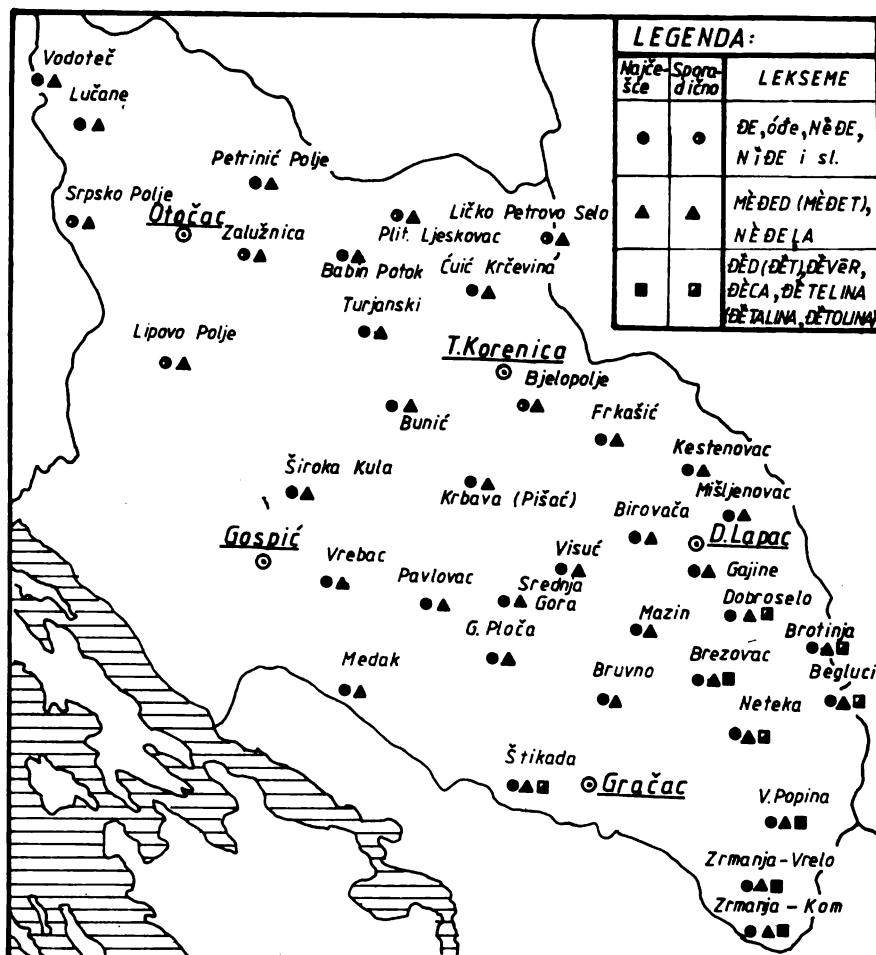
KARTA LIKE

*s rasporedom dijalekatskih tipova
i naselja u kojima su vršena ispitivanja*

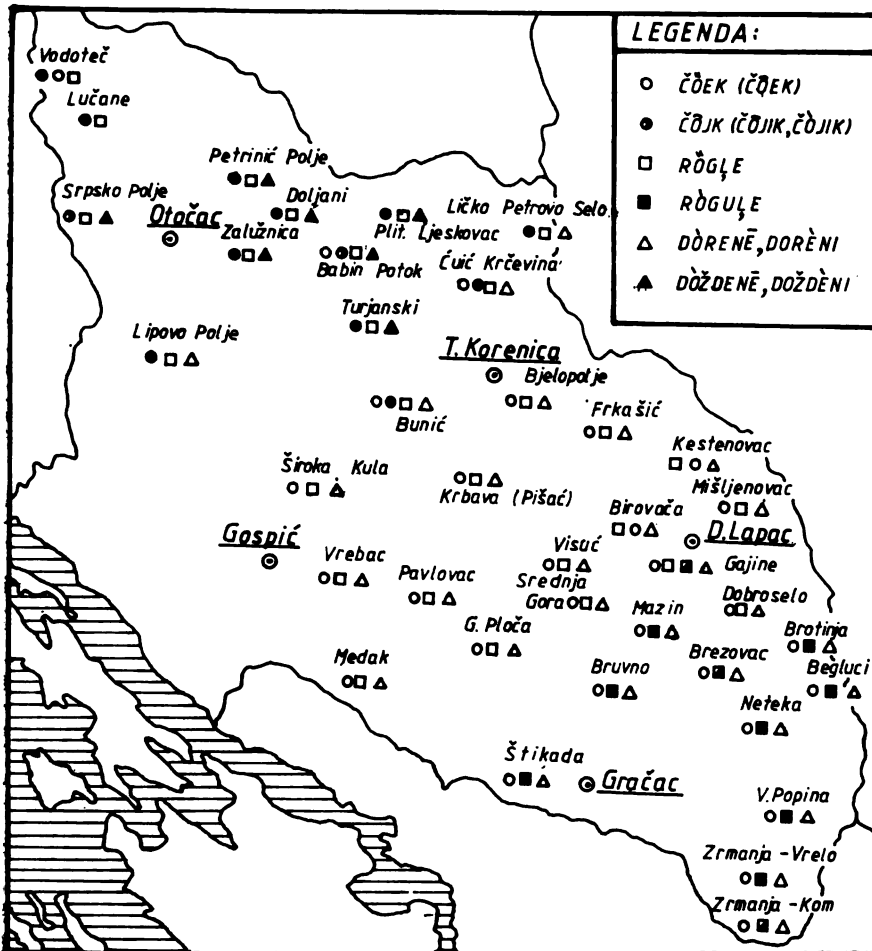
Karta 1

RASPROSTRANJENOST NEKIH OBLIKA SA JOTOVANOM SEKVENCOM dě

Karta 2

RASPROSTRANJENOST POJEDINIH LIKOVA
 IMENICA ČOVJEK I ROGULJE TE OBLIKA
 GLAGOLA (-) GNATI

Karta 3

МИОДРАГ МАРКОВИЋ

**РЕЧНИК
НАРОДНОГ ГОВОРА У ЦРНОЈ РЕЦИ**

УВОД

Црну Реку чини валовита котлина, преко које тече истоимена река са својим притокама, и њој нагнуте стране планина и побрђа, који је окружују. На истоку се ова котлина атаром села Звездана отвара према Зајечару и прелази у долину Тимока. На западу се теснацем Честобродице везује за Поморавље.

Очекивало би се да су је, природно ограђену планинама и брдима, у прошлости имала мимоићи померања нашег и других народа и мешања која прате оваква померања, те да је и развојна линија језика у њој једноставна.

Међутим, бурни догађаји који су се по инвазији Турака одиграли од XIV до XVIII века на тлу Вардарске и Моравске долине имали су делимично попрште и на подручју Црне Реке, а многа померања нашег народа која су ови догађаји изазвали прострла су се и на њу, што је било од великог утицаја и на развој народног говора у њој.

Народно језичко благо данас, услед динамичног развоја његове друштвено-економске основе, нестаје брзо: у годинама после другог светског рата у селима Црне Реке већ је нестао значајан део њене некадашње језичке грађе. Данас овде у селима многи старији људи, који нису суштински изменили свој начин живота, неће моћи тачно и без колебања казати значење многих речи свога говора које су само пре тридесетак година биле у употреби. Социјална померања села према граду и утицај града на село вишеструко су се одразили и на језик у селу. Већ одавно жеља је скоро сваког нашег човека у селу да се изражава, да говори, као варошанин, и то не само у општењу са људима из града, већ и са онима из села. У овоме су први били демобилисани војници, ратници и кадровци, који су међу првима из села „прошли свет,” за њима службеници, колико их је било, и радници, којих је из године у годину све више. Тако се у село уносе речи и други језички елементи градског говорног језика, који је донекле једнак у свим градовима и приближава се, мање или више, књижевном српскохрватском језику.

Велики значај за језик имају промене у начину рада и живота. Индустријализација у нашој земљи има, поред осталог, за последицу

и напуштање читавог низа радова у кући, у пољу, код стоке, на читавом плану сеоске привреде и сеоског живота. Ово повлачи и напуштање многих израза који су означавали врсте радова, оруђа за рад, производе, материјал и слично, што су нестали са видика свакодневног живота у селу. Они прелазе у заборав. Отуда неке од њих данас не знају ближе и тачније ни они који још нису доспели у дубоку старост, а њихово непознавање од младих људи је сасвим разумљиво.

Са новим облицима рада, новим средствима за рад и другим појавама које прате измене у раду и животу, уносе се у говорни језик села нови појмови и изрази за означавање делатности и објеката насталих као последица измењеног рада и живота. Настаје противречан процес једновременог осиромашавања и обогаћивања говорног језика.

Изношење говорног материјала прошлости и данашњих језичких посебности има циљ и да пружи делимичну слику нашег човека у прошлости и садашњости, да изнесе неке облике његовог рада, неке стране његовог живота, облике мишљења, нарави, веровања и заблуда, најзад, без којих би његова слика била једнострана и непотпуна. Сакупљање и објављивање језичке грађе ужих рејона може у извесној мери допринети и обогаћењу нашег савременог језика. Објављивање овог рада треба и да покрене што већи број људи на сакупљање језичке грађе читаве Тимочке крајине, које би, ако би се спровело у дело, било од великог научног значаја.

То су само неки од разлога који покрећу на сакупљање и изучавање језичке грађе појединих рејона.

У овом раду износи се речи народног говора у Црној Реци како се он чује у селу Малом Извору (у бољевачкој општини), које се налази на око седам километара северно од Ртња и на око један километар од десне обале Црне реке, тј. у средишту њеног слива. У обзир су узете речи којих нема у „Српском рјечнику” Вука Ст. Караџића. Унет је и мали број речи које су ушле у Вуков речник у истом или сличном облику, али са значењем које се разликује од значења у Вуковом речнику.

Говор Црне Реке припада косовско-ресавском типу говора.

НЕКЕ ФОНЕТСКЕ ОСОБИНЕ ЦРНОРЕЧКОГ ГОВОРА

Г Л А С О В И

Народни говор у Црној Реци има тридесет гласова. То су гласови које има и књижевни српскохрватски језик, изузев гласа х, који се у овом говору не чује, и гласа s, кога у књижевном српскохрватском језику нема, а у црноречком говору постоји.

У одговарајућим речима, у којима књижевни језик има глас х, у овом говору, по правилу, нема никаквог другог гласа: греџа — греџота; ора — орах; стра — страх; или на његовом месту стоји глас ј: гр'еј

— грех; муја — муха; см'еј — смех; снаја — снаха; стрéја — стреха; или глас к: вáздук — ваздух; кожук — кожух.

Гласа х нема ни у аористу: викину́ — викинух; д'оћо́ — доћох; чу́ — чух.

ГЛАС S

Овај глас у црноречком говору чује се у малом броју речи. Изговара се кад се као један глас изговоре гласови д и з: св'ездá — звезда; сид — зид; сипка — скакуће; назирне — навири, погледа; озвркне — одсочи.

САМОГЛАСНИ ДИФТОНЗИ 'Е И 'О

Ови сложени гласови су посебност црноречког говора и веома су чести. Због тога што се у њима мешају по два чиста самогласника — и и е у 'е; у и о у 'о —, могли би се назвати самогласним дифтонзима или помешаним самогласницима.

Дифтонг 'е добија се тако што се као један глас изговоре самогласници и и е — ие: д'етé (диете); мл'екó (млиеко); п'ет (пиет); с'ено (сиено).

Дифтонг 'о добија се кад се као један глас изговоре самогласници у и о — уо: к'оњ (куоњ); њег'óв (његуов); 'он (уон); пл'от (плуот); тв'ој (твуој).

Међутим, у неким изведеним облицима дифтонзи 'е и 'о се редуцирају на своје основне (чисте) самогласнике: 'е на е, 'о на о: л'éd — лёден; к'оњ (коњ) — коњски (коњски); т'орба (торба) — торби́че (торбица).

У овом раду дифтонзи 'е и 'о написани су са тачком испред слова, а ако су наглашени, написани су са тачком испред и знаком ' одозго — 'é, 'ó.

СОНАНТ Л НА КРАЈУ СЛОГА

У црноречком говору л на крају слога задржало се у унутрашњости речи: жáлка — жаока; к'олци́ — кочеви (али: тéоци); м'óлба — моба; ст'éлна — стеона; б'елка́ — бела; мáлко — мало; тóлкује, тóлмачи. У радном глаголском придеву се не појављује: трчаó, платио, видео, дóшо; слично и код придева: цéо, бéо, кíсо. У неким случајевима се губи: рáник, зáва, сани́це, понед'éник; пéпе.

УМЕКШАВАЊЕ ГЛАСОВА Д И Т

Испред гласова е и и д се понекад умекшава у ђ: појéђен; украђен — украден, т у ћ: завéћина — заветина; пилéћина — пилетина.

У неким речима чују се и т и ћ: тíпа, ћипа — крпа.

ИЗОСТАНАК ГЛАСА Ј

У црноречком говору нема гласа ј у неким речима у којима га у књижевном српскохрватском језику има: едán; едвá; ел (е л') добро?; ел дóшо?

У неким речима нема ни гласа е испред кога у књижевном српскохрватском језику стоји глас ј; у њима је глас е замењен гласом и: идвá — једва; идинáес — једанаест; изи́к — језик.

Гласа ј нема ни у неким демонстративним заменицама: овá — овај, ова; тá — тај, та, и у императиву глагола чија се инфинитивна основа завршава на и: пí, пíte; сашí, сашíte; уби́, убите.

ОТКЛАЊАЊЕ СУГЛАСНИЧКИХ ДОДИРА

Ова појава, која је веома честа, састоји се у отклањању кумулације, додира и сусрета сугласника. До ње долази: на почетку речи — р'еђа — (в)р'еђа — позлеђује; на крају речи — мýлос; рáдос; у простим речима — одé — овде; стáља (трпезу) — ставља (приређује) помен умрломе; при формирању сложених речи префиксима — на граници између префикса и основне речи: прéседник; ицéри (зуби); при формирању деминутива — на додиру између основне речи и суфикса: брече — брег-че; па чак и при сусрету двеју посебних речи: каћеш (кад ћеш); кућеш (куд ћеш); отвоју — о(д) твоју.

Нестајање гласа т иза с дешава се само на крају речи: бýјос — бујност, бес; жáлос; рус — трун; платíчас — плòснат; плóчас; штркљас. Међутим, у другим облицима, кад није на крају речи, т се појављује: од бýјости; од жáлости (генитив плурала); рустић (деминутив од рус); платичаста, платичасто; плóчаста, плóчасто; штркљаста, штркљасто.

ИЗОСТАВЉАЊЕ САМОГЛАСНИКА

До изостављања самогласника долази да би се избегао зев: д'íде; д'íду; з'инáт; н'умém.

СРАСТАЊЕ ПРЕДЛОГА И ИМЕНИЦА

Неки предлози се обједињавају по смислу са именицама и изговарају се као једна реч: не мóже изглаву (из-главу) — боли га глава; не мóже изгрудн (из-грудн) — боле га груди. Понекад је ово срастање тако чврсто да настаје нова целина, прилог: дóзем — до земље, до корена; нáзем; пóзем; úзем; нáдан — дневно; нáноћ — преко ноћи, ноћу.

Ово спајање предлога и именица повлачи и померање нагласка на први слог новог склопа: изглаву, изгрудн, нáглаву, пóглаву, úвојску

(у војску, у војсци), углаву (у главу, у глави), док ван устаљених обрта именица задржава свој нагласак: Г'е га ударио? — По главу (Где га је ударио? — По глави); Г'е му искочи́ле кра́сте? — На главу́.

НАГЛАСАК

У многим речима црноречког говора нагласак је на истом слогу као у књижевном српскохрватском језику. То је најчешће случај код двосложних речи: во́да; др́во; ре́ка; шу́ма. Међутим, има и двосложних речи у којима је нагласак на другом слогу: глава́; глиста́; трава́.

Уколико реч има више слогова, нагласак често одступа од нагласка у књижевном језику: арти́ја; лива́да; водени́ца; воденича́р. Често се налази и на последњем слогу: Драгути́н; Миланка́.

На последњем слогу је и нагласак 1) у множини неких једносложних и двосложних именица мушког рода: ђа́ци; ко́лци; св'е́ци; 2) у једнини и множини неких именица које се завршавају на -ар, а означавају а) радника: говедáр — говедари́; коза́р — козари́; овча́р — овчари́; или б) везаност неког лица за одређен простор: појата́р — појатари́ (човек који живи на појати); посела́р — поселари́ (човек који траћи време по селу); или в) густиш, одн. скуп стабала неког растиња: граба́р — грабари́; дуња́р — дуњари́; јесења́р — јесењари́; топоља́р — топољари́ и 3) у једнини и множини именица које се завршавају на -ач и означавају радника: копа́ч — копачи́; коса́ч — косачи́.

На последњем отвореном слогу је и нагласак многих деминутива: кочинка́ (кошчица); кошулка́; паничка́ (зделица); п'ерце́; чарапка́; св'онце́.

У неких речи које у једнини имају нагласак на последњем слогу он је у множини на првом слогу: рана́ (купа цепаница која се о Белим покладама пали „за душу покојника”) — ра́не (номинатив плурала).

Неке именице имају двојак нагласак: грн'енце́ и грн'енце (лонац); дет'енце́ — дет'енце.

У овом раду место нагласка је обележено знаком ' одозго. Наглашени дифтонзи 'е и 'о, као што је већ изнето, обележени су знацима '.

НЕКЕ МОРФОЛОШКЕ ОСОБИНЕ

И М Е Н И Ц Е

Неке једносложне именице књижевног српскохрватског језика у црноречком говору су проширене са а и двосложне су: хлеб — леба; лук — лука.

У овом говору род неких именица не поклапа се са родом истих именица у књижевном српскохрватском језику. Тако су многе именице у црноречком говору мушког рода, док су у књижевном језику женског рода: крв; мас; слас; с'о.

Једну посебност овог говора чине именице које се завршавају на *ор* (или *ор*) и означавају невелике скупове живих бића (људи и животиња), тј. једну множину посебне врсте или један збир: *цигањор* (деца); *Влашор* (Власи, Влашчад); *Цигањор* (Цигани); *прачор* (прасад). По значењу то би могла бити и једна врста збирних именица.

Овако настале именице имају благо погрдно значење.

ДЕКЛИНАЦИЈА

У црноречком говору нису подједнако развијени сви падежи српско-хрватског књижевног језика, а махом се и не граде као у књижевном језику.

Генитив једнак са акузативом једнине неких именица гради се као у књижевном српскохрватском језику: *к'оњ* — *коња*; *овчар* — *овчара*; *пас* — *пца*; *човек* — *човека*; *Видој* — *Видоја*; *Милан* — *Милана*; а у неких је једнак акузативу: (од) *пóток*; (од) *пúт*; (од) *пóље*; (од) *сéло*; (од) *жéну*; (од) *ливáду*; (од) *овцú*; (од) *судíју*; (од) *Или́ју*; (од) *Дани́цу*; (од) *Љуби́цу*.

Генитив множине гради се, по правилу, од одговарајућих предлога (и акузатива множине: (од) *коњи*; (од) *овчари́*; (од) *људи*; (од) *пóтоци*; (од) *пúтови*; (од) *пóља*; (од) *сéла*; (од) *жéне*; (од) *ливáде*; (од) *овце*; (од) *судíје*).

Сви падежи збирних именица, осим вокатива и акузатива без предлога, граде се од одговарајућих предлога и акузатива: *лисје*, од *лисје*, на *лисје*, у *лисје*, *лисје* (лише!), с *лисје*, по *лисје*.

Датив једнине се у неких именица гради као у књижевном српско-хрватском језику, тј. одговарајућим наставцима: *вук* — *вúку*; *јунак* — *јунаку*; *човек* — *човеку*; *дрво* — *дрвету*; *пóље* — *пóљу*, при чему именице женског рода које се завршавају на *-а* добијају наставак *-е*, који води порекло од *јата*: *жéне* — *жени*; *краве* — *крави*, *овце* — *овци*.

Међутим, датив множине гради се с предлогом на и номинативом множине односне именице: *Дај* на *људи* да *једú*; *Дај* *вóду* на *коњи*; *Дај* *лисник* на *овце*; *Дај* на *јáганци* *травú*. Има и облика датива множине и на *-има*: *Не да* *људима* ни *лéти* ни *зíми* ни *да пр'ођу* *прéко* *њéгово* *имáње*.

Акузатив једнине поклапа се са акузативом једнине у књижевном језику: *но́си вóду*; *во́ли д'етé*.

Акузатив множине врло често једнак је номинативу множине: *Видим* *не́ки* *људи*; *Видим* *овце*; *Јури* *пи́лићи*.

Шести падеж једнине се најчешће гради од акузатива једнине с предлогом: *Лáко* се *ради* с *човека* [*Лáко* се *ради* с (*добрим*) *човеком*]; *Довéзо* *кóла* с *крéвет*; *Дошо* с *ћ'ерку*; *Мили́ца* *оти́шла* с *д'етé* на *пи́јац*; *Душáн* *још* *óre* сас *соплúшку* (*Душáн* *још* *оре* *ралицом*); *Мили́вој* *уда́рио* *Милáна* с *ка́мен*.

Постоје неке именице које су некада имале 6. падеж једине без предлога, тј. са наставцима као у књижевном језику: страном (косо, попречно); тавнином (врло рано ујутру, још за јутарњег мрака). Те су именице добиле прилошко значење и постале су прилози.

Ови случајеви, који су малобројни, остаци су некадашње шире употребе шестог падежа без предлога, а само у неким случајевима се 6. падеж без предлога „окаменио” и тако остао, добивши прилошко значење.

Шести падеж множине гради се од одговарајућих предлога и акузатива множине: с жéне — са женама; с рúке — рукама.

Седми падеж једнак је с акузативом и увек иде с одговарајућим предлогом (уместо предлога о долази за): Дéца су у школу; Дéда прича за Милоша Обилића; Помéти по кућу, па иди с óвце; Шта ти прича за то д'етé?

ДЕМИНУТИВИ И АУГМЕНТАТИВИ

Док се у књижевном српскохрватском језику деминутив гради само од именица, у црноречком говору среће се код именица: д'етé — дет'енце; јáгње — јáгњ'енце, придева (у сва три рода: слаб — слабачак, слабачка, слабачко; тáнак, тáначка, тáначко; úбавачак, úбавачка, úбавачко; или само у женском и средњем роду: црна — црнка, црнкó; б'елка, б'елкó; или само у средњем роду: црвено — црвэнко) и прилога (брго — бргачко [брзо]; полако — полагачко; толко — толичко).

Употреба деминутива је у црноречком говору веома честа: Довéзо еднá кола с'енце (Довезао је једна кола сена); Отишо да напасé онé овчице; Одвéзо пченичку у воденицу.

Многи од ових деминутива су и изрази једног мањег степена милоште (хипокористици).

Широка употреба деминутива створила је у Црној Реци деминутиве који су се толико осамосталили од своје основе (именице од које су постали) да су постали искључиви, тј. употребљавају се само они, док је њихова основа изишла из употребе: клупче (од клубе); усница (од усна).

Неки деминутиви су били основа за грађење нових деминутива: кóсица — косичка; усница — усничка.

Овакви деминутиви могли би се назвати деминутивима другог степена. Они се срећу и код именица које нису ишчезле из употребе: кóса — кóсица — косичка; прéђа — прéђица — прéђичка.

Деминутиви од придева и прилога су нешто друкчијих квалитета него деминутиви од именица, што се види и из њиховог друкчијег облика и значења. То, уосталом, произлази и из посебне суштинске и појмовне структуре ових речи (придева и прилога).

На другој страни, постоје искључиви аугментативи, тј. они који су се толико осамосталили од своје основе (именице од које су настали)

да се чују само они, или је њихова основа ретко у употреби: кочи́на (основа: к'о́с [кост]); ма́чи́на (основа: ма́с [маст]).

И аугментативи су врло честа појава у црноречком говору: Ел до́шле он'е же́нштине? (Јесу ли дошле оне жене?).

Врло често аугментативи имају погрдан смисао.

АПСТРАКТНЕ ИМЕНИЦЕ

Глаголске именице су много ређе него у књижевном српскохрватском језику: иде́ње и ид'е́ње (од иде — ићи); мора́ње (од мо́ра — морати); сед'е́ње (од се́ди — седети).

Ове именице махом имају самосталнији и шири значај од глаголских именица насталих од одговарајућих глагола у књижевном српскохрватском језику. Тако именица мора́ње значи и обавеза, принуда, именица сед'е́ње значи и посело, седељка итд.

Мислених именица има такође мање него у нашем књижевном језику, а нарочито оних које се у књижевном језику завршавају на -ост (у црноречком говору на -ос): гол'ем'о́с (горделивост); пр'њ'о́с (тврдоглавост); св'ет'л'о́с.

ЗАМЕНИЦЕ

Постоје енклитички плуралски облици личних заменица у дативу (ни — нам, нама; ви — вам, вама) и акузативу (не — нас; ве — вас); затим облици трећег и седмог падежа јединине са наставком е: ме́не (мени); те́бе (теби) и скраћени дативски (ме́н — мени; те́б — теби) и акузативски (ме́н — мене; те́б — тебе) облици.

Лична заменица 3. лица женског рода има овакву промену: у једнини — о́на, њ'о́ (2, 3, 4, 6. и 7. падеж); 4. падеж има и облик: ју (је, ју), а у множини — о́не, њ'и́ (2, 4, 6. и 7. падеж), њ'и́ма (3. падеж).

Присвојна придевска заменица 3. лица женског рода гласи у једнини: њ'о́н, њ'о́јна, њ'о́јно (њен, њена, њено), у множини: њ'о́јни, њ'о́јне, њ'о́јна (њени, њене, њена).

Постоји такође облик за сва три рода: њ'и́н, њ'и́на, њ'и́но (њихов, њихова, њихово) у једнини, и њ'и́ни, њ'и́не, њ'и́на (њихови, њихове, њихова) у множини.

Присвојна придевска упитна заменица 3. лица гласи: чи́ј, чија́, чиј'о́ (једнина); чиј'и́, чиј'е́, чија́ (множина).

Показне заменице су: ова́, ова́, ов'о́ (овај, ова, ово); ов'и́, ов'е́, ов'а́ (ови, ове, ова); та́, та́, т'о́ (тај, та, то); ти, т'е, та (ти, те, та); она́, она́, он'о́ (онај, она, оно); он'и́, он'е́, он'а́ (они, оне, она).

Нагласак двосложних заменица ове врсте је на другом слогу. По томе се неке од њих (она́, он'о́; они́, он'е́, она́) које су гласовно истоветне са одговарајућим личним заменицама (она, оно; они, оне, она) разликују од ових код којих је нагласак на првом слогу.

П Р И Д Е В И

Неки придеви немају мушки род, већ само женски и средњи: тија, тијо (тиха, тихо). Средњи род неких придева има два облика — један на -е, други на -о: сиџе́, сиџо́ (модро, плаво).

Од неких градивних именица настају придеви додавањем наставка -јив. Такви придеви означавају да је нешто умрљано материјом коју означава именица од које је настао придев, или својство суда услед тога што је у њему била та материја: брашњи́в — умрљан (посут) брашном; својство нечега услед тога што је у њему или на њему било брашно; гасай́в — умрљан гасом, својство суда услед тога што је у њему био гас (петролеј); катрањи́в — умрљан катраном.

У оваквим придевима нагласак је увек на -ив.

Неке именице имају и придевско значење, услед чега би се могле назвати попридевљеним именицама: јуна́к — храбар, јак; му́ж — јак, снажан; сирóма — сиромашан. Оне се и пореде: Ниси́ ти по́ му́ж од мене́ (Ниси ти јачи од мене). Он је на́ј му́ж од сви́ њи́ троји́цу (Он је најјачи од њих тројице).

Компаратив придева се гради помоћу прилога по и позитива придева који се мења: Љубо́мир је по́ ја́к од Мила́на. Прилог по́ и позитив одговарајућег придева изговарају се у компаративу као две посебне речи.

Неки придеви могу градити компаратив и помоћу прилога по́ и по правилима књижевног српскохрватског језика: ја́к, по́ ја́к, ја́чи; ла́к, по́ ла́к, ла́кши.

Неки придеви праве компаратив само са прилогом по́: ле́њ, по́ ле́њ; убав, по́ убав (леп, лепши).

Један број придева гради компаратив наставцима -еј за мушки, -еја за женски, -еје за средњи род, на чији дифтонг 'е (за мушки род) пада нагласак. У облицима компаратива за женски и средњи род дифтонг 'е из компаратива мушког рода редуцира се на е, на које такође пада нагласак: млађ'еј, млађеја, млађеје; стар'еј, стареја, стареје.

Суперлатив се код неких придева гради стављањем речце нај испред позитива: нај ја́к, нај јака́, нај јако́, а код неких испред компаратива: нај млађ'еј, нај млађеја, нај млађеје; нај стар'еј, нај стареја, нај стареје.

Саставни делови овог облика суперлатива задржавају своју посебност при изговору.

Код неких придева суперлатив се гради и на изнет начин и као у књижевном српскохрватском језику: нај ја́к, нај јака́, нај јако́ и нај

ја́чи, на́ј ја́ча, на́ј ја́че; на́ј ла́к, на́ј ла́ка, на́ј ла́ко и на́ј ла́кши, на́ј ла́кша, на́ј ла́кше.

Да би се изразио највећи степен својства које показују неки придеви, они се употребљавају двапут, с тим што се други пут наведени придев узима у облику проширеном наставком -цит уз одговарајуће гласовне промене на додиру између овог наставка и основног придева: бе́о—бе́л-цит; бе́ла—бе́лцита; бе́ло—бе́лцито; це́о—це́лцит, це́ла—це́лцита, це́ло—це́лцито; сув—су́вцит, сува́—су́вцита, сувó—су́вцито.

Као што се види из наведених примера, речи које улазе у састав оваквог склопа задржавају своју посебност и свој нагласак.

Код неких придева најјачи степен основног својства изражава се на тај начин што се додају наставци -шат, -шата, -шато (у једини), -шати, -шате, -шата: мо́кар—мокриша́т, мо́кра—мокриша́та, мо́кро—мокриша́то, мо́кри—мокриша́ти, мо́кре—мокриша́те, мо́кра—мокриша́та.

Има изванредан број придева који су, добивши или заменивши наставка, добили облик и значење именице са погрдним значењем: гру́б-на, од груб (ружан) — ружна жена; ћ'орна — слепица (у смислу: несмотрена); ша́шна — безумница.

Б Р О Ј Е В И

У црноречком говору не постоје збирни бројеви двоје, троје, четворо, него се уместо њих употребљавају бројне именице двојица, тројица, четворица, којима се исказују односни мешовити скупови лица оба пола.

Бројним именицама петина, шестина, седмина и другима исказују се скупови само лица мушког пола.

Такође не постоји именица пар (која је, уосталом, немачка). Уместо ње употребљавају се збирни бројеви двоји, двоје, двоја (Отерáo на пијац двоји волови) или именица чив[т] (Купио чив опанци; Сашио чив дрэје — Сашио је пар одела; Исплела му два чивта наглавци).

Г Л А Г О Л И

Од неких градивних именица настају глаголи стављањем префикса у- и наставка -иви.

Такви глаголи означавају да се нешто мрља (запрљава) материјом коју означава именица од које настаје глагол или да се та материја ставља у одређен суд: угасайви — умрља(ти) нешто гасом (петролејом), сути петролеј у неки суд; узејтињи́ви (у-зејтин-иви); укатрањиви.

У говору Црне Рече нема инфинитива. Услед тога нема ни футура I, који се гради помоћу инфинитива, одн. инфинитивне основе.

Недостатак инфинитива отклања се у неким ситуацијама употребом свезе „да” и презента глагола који се мења: Она је морала да стигне

до сад. Међутим, остаци напуштеног инфинитива налазе се у изразима: биће (можда), можебит, оће бит — н'ће бит.

Такође нема глаголског прилога прошлог. Недостатак овог облика надокнађује се одговарајућом темпоралном реченицом: Кад је стиго у шуму, наложио је огањ.

Императив. Понекад императив је без наставка -и: трч — трчи; беж — бежи; од — ходи. Примери: Трч одма куд њега, па му рекни: „Беж од њ'о док је времје!“; Од ова́м да ти кажем нешто!.

Императив нема 1. лице множине. Уместо њега служи конструкција од свезе „да” и презента глагола који се мења: Да пијемо ов'о вино!

Императив неких глагола такође нема глас ј у 2. лицу једине (видети излагање о недостатку гласа ј у одељку „Неке фонетске особине црноречког говора” на стр. 248).

Напред је већ речено да у црноречком говору нема гласа х, те га нема ни у имперфекту, а појављује се уместо њега глас ј: Они копају (Они копаху), а у неким нема ни гласа ј: Они плаћау (Они плаћаху).

Глаголски прилог садашњи гради се у неких глагола кад се трећем лицу множине имперфекта дода наставак -ћи: копају-ћи — копајући; плака́у-ћи — плакајући; плаћа́у-ћи — плаћајући.

Нагласак овог облика је увек на трећем слогу од краја.

Глаголи пак који одговарају глаголима у књижевном српскохрватском језику чија се инфинитивна основа завршава на-и граде овај облик додавањем наставка -оћи 3. лицу множине свог презента: јуре-оћи — јурећи (јурећи); косе-оћи; носе-оћи; раде-оћи.

Нагласак је увек на крајњем слогу поменутог презентског облика.

Међутим, употреба овог облика је нешто друкчија него у нашем књижевном језику: он се употребљава само на крају реченице, а не на почетку сложене реченице као у књижевном српскохрватском језику: Убио се плака́ући (тј. много је плакао); Искида́о се бежа́ући.

Овај глаголски облик се ретко јавља, а од многих глагола се и не гради.

Неки глаголи имају глаголски прилог садашњи са завршетком на -чки: леж'ечки; стој'ечки.

Нагласак овог облика је на наставку -чки.

Овај облик има прилошко значење: Кој ради леж'ечки?. Моја ма́ти је у́век је́ла стој'ечки.

Такав облик глаголског прилога садашњег гради се кад се 3. лицу плурала презента односног глагола дода наставак -чки.

Аорист. Овај облик нема глас с између глаголске основе и личног наставка у 1. лицу множине: д'оћо, д'оћé, д'оћé, д'оћо́мо, д'оћо́сте, д'оћо́ше; реко, ре́че, ре́че, реко́мо, реко́сте, реко́ше.

Као што је већ речено (у одељку „Неке фонетске особине црноречког говора”), аорист нема глас х у 1. лицу једине: ја́ се оми́ (ја се умих); ја́ падо́; ја́ рипну́ (ја скочих); ја́ трго́.

Футур I. Овај облик гради се од личне заменице, краћег презентског облика помоћног глагола *ће* (хтети); свезе да и презента глагола који се мења: ја ћу да радим, ти ћеш да радиш, он (она, оно) ће да ради, ми ћемо да радимо, ви ћете да радите, они (оне, она) ће да раде (ја ћу радити, ти ћеш радити итд.).

Постоји и облик овог футура од личне заменице и 1. лица једнине скраћеног презентског облика глагола *ће* (хтети) и без свезе да за 1. лице једнине и са 3. лицем скраћеног презентског облика истог глагола за сва остала лица и презента глагола који се мења за сва лица: ја ћу радим, ти ће радиш, он (она, оно) ће ради, ми ће радимо, ви ће радите, они (оне, она) ће раде.

Врло ретко (у неким претњама, клетвама и псовкама) појављује се и футур начињен од инфинитивне основе и краћих презентских облика помоћног глагола *ће*: Платиће он мене ову моју мuku! — Убићу га кај пца! — Изећеш ђавола (Изешћеш врага)!

Оптивни футур. То је облик који не постоји у књижевном спрско-хрватском језику. Њиме онај који говори изражава да жели да се догоди радња глагола који се мења. Гради се тако што се основи замишљеног инфинитива (према одговарајућем глаголу у књижевном језику) глагола који се мења додаје наставак с (за сва лица) и одговарајући краћи презентски облици помоћног глагола *ће*: до-с-ћу — д'ошчу, д'ошћеш, д'ошће (ваљда ћу доћи, ваљда ћеш доћи, ваљда ће доћи). Примери: Д'ошћеш ми ти кноћи на коматић) — (Ах, доћи ћеш ми ти довече на вечеру!) — Паднуће киша, па да посејемо ту пченичку. (Кад би пала, Ваљда ће пасти киша . . .).

Радни глаголски придев. Напред је изнето да глас л не постоји на крају радног глаголског придева. Он је прешао у о. Међутим, вокала а испред крајњег о у мушком роду овог облика нема код неких глагола: дошо (дошао); отишо; прешо. Но, ако је нагласак на том вокалу, он је сачуван: плакао, плаћао, причао.

ПОМОВНИ ГЛАГОЛИ

Глагол јесам. Краћи презентски облици овог глагола истоветни су са истим облицима у књижевном језику, док дужи облици постоје само у једнини: јесам, јеси, јес /јесам, јеси, јест(е)/.

Одречни облик презента има у свим лицима, осим 3. лица једнине, друкчији нагласак него у књижевном језику: нисам, ниси, није, нисмо, нисте, нису.

За употребу овог помоћног глагола карактеристично је често изостављање његових краћих презентских облика: Благај дошо да те з'овне на орање јутре; Лазá звáо на свáдбу; Рáдини покосíли ц'елу ону ливáду у р'еку (крај реке).

Глагол буде. Презент је истоветан са истим обликом у књижевном језику. Ређе се употребљава и облик: бидем, бидеш, биде, бидемо, би-

дете, биду. Исто тако ретко се чује и овај облик презента: биднем, биднеш, бидне, биднемо, биднете, бидну.

Имперфекат: ја б'е, ти б'еше, 'он (она, оно) б'еше, ми б'емо, ви б'есте, они (оне, она) б'еју.

Аорист: ја бѝ, ти бѝ, 'он (она, оно) бѝ, ми бѝмо, ви бѝсте, они (оне она) бѝше.

Перфекат: ја сам био, ти си био, 'он је био (она је била, оно је било) ми смо били, ви сте били, они су били (оне су биле, она су била). Као што се види, сем нагласка, све је као у књижевном језику.

Постоји и облик овог времена без личне заменице: био сам, био си, био је (била је, било је), били смо, били сте, били су (биле су, била су).

Футур I: ја ћу да будем, ти ћеш да будеш, 'он (она, оно) ће да буде, ми ћемо да будемо, ви ћете да будете, они (оне, она) ће да буду.

Радни глаголски придев: био, била, било, били, биле, била.

Оптивни футур: бићу, бићеш, биће, бићемо, бићете, биће (ваљда ћу бити, ваљда ћеш бити итд.).

Глагол оће (хтети). Презент: краћи облик је исти као у књижевном језику. Дужи облик: оћу, оћеш, оће, оћемо, оћете, оће.

Имперфекат: ја ћа, ти ћаше, 'он (она, оно) ћаше, ми ћамо, ви ћасте, они (оне, она) ћаше (и ћају и ћају).

Аорист: ја тедо, ти теде, 'он (она, оно) теде, ми тедомо, ви тедосте, они (оне, она) тедоше.

Одречни облик аориста може бити и овакав: ја не те, ти не те, 'он (она, оно) не те, ми не тедомо (и ми не т'едомо), ви не тедосте (и ви не т'едосте), они (оне, она) не тедоше (и не т'едоше).

Перфекат: тедо сам (и: ја сам тедо), тедо си (ти си тедо), тедо је ('он је тедо, она је тедо, оно је тедо), тедо смо (ми смо тедо), тедо сте (ви сте тедо), тедо су (они су тедо, оне су тедо, она су тедо).

Футур I: 1. лице једине и множине не постоји. Даљи облици су: ће да оћеш, ће да оће, ће да оћете, ће да оће.

Оптивни футур: тедчу, тедћеш, тедће, тедћемо, тедћете, тедће. Постоји и облик код кога је у првом слогу дифтонг 'е: т'едчу, т'едћеш, т'едће, т'едћемо, т'едћете, т'едће.

Радни глаголски придев: тедо, тедо, тедо, тедо, тедо, тедо.

Кондиционал: ја би тедо, ти би тедо, 'он би тедо (она би тедо, оно би тедо), ми би тедо, ви би тедо, они би тедо (оне би тедо, она би тедо).

Постоји и облик: тедо би (за сва лица једине мушког рода), тедо би (за сва лица једине женског рода), тедо би (3. лице једине средњег рода), тедо би (за сва лица множине мушког рода), тедо би (за сва лица множине женског рода), тедо би (3. лице множине средњег рода).

П Р И Л О З И ,

Неке именице имају и прилошко значење: л'ечáк (деминутив од л'эк) — мало: Штó си ју далá л'ечáк в'уну, да не мóже нíшта да исплет'е (Заштo си јој дала (тако) мало вуне, да не може ништа да исплете); камáра — много, пуно (Дóшли му камáра гóсти); п'рвица — први пут (Штá се бојíш — нíје ти п'рвица да óдиш п'реко брв).

НА КРАЈУ НЕКОЛИКО НАПОМЕНА

Још увек је у употреби један број турских речи, односно, речи које су у црноречки говор дошле преко турског језика: п'енц'ер — прозор; фињ'ер — фењер; цáм — окно (прозорско). Ове речи се све ређе употребљавају.

Имена као што су: Ђ'орђе, Илија, Јáнко, Јовáн, Пав'ун, Јáна, Јовáна, Марија дају деци само Власи, а Срби их сматрају влашкима само зато што су код њих изишла из употребе, а задржала се код Влаха.

Утицај црноречког српског говора на влашки језик овог краја је веома јак, што се огледа у великом броју речи тог говора у влашком језику. Обратан утицај није изражен: у српском говору овога краја нема влашких речи. То се објашњава вишим нивоом рада, културе, традиције и живота у целини српског становништва у прошлости.

У црноречком говору постоји богата специфична лексика. Ово ће, надам се, бити видљиво из речничког дела овог рада, коме је поклоњена главна пажња, док је неколико основних граматичких појава само додирнуто.

РЕЧНИК

Придеви који немају сва три рода дати су у родовима које имају.

Глаголи су дати у 3. лицу једине презенте, а ако немају овај облик, дати су у 3. лицу множине истог или 3. лицу једине неког другог облика.

У тексту, на одговарајућим местима, дати су и неки изрази, изреке, као и неке друге примедбе које нису примери употребе речи.

СКРАЋЕНИЦЕ И ОБЈАШЊЕЊА

ак., акузатив
аор., аорист
аугм., аугментатив

безл., безлично
бот., ботанички
бр., број

в., видети
вок., вокатив

ген., генитив
гл., глагол

дат., датив
дв., двојина
дем., деминутив
дем. II, деминутив другог степена
деф., деформисано
деч., дечји говор

енкл., енклитика, енклитички

ж., женски род
ж. плт., именица женског рода која
има само множину (*pluralia tantum*)

заг., загонетка
зам., заменица
зб., збирно
зб. им., збирна именица
зоол., зоолошки

и. аугм., искључиви аугментатив
и. дем., искључиви деминутив
изр., израз, изрека
им., именица
имп., императив
импф., имперфект
инстр., инструментал
ир., иронично

комп., компаратив

л., лице
лок., локатив

м., мушки род
м. ж., именица која означава и мушки
и женски род
мит., митологија, митолошки
мн., именица која се употребљава пре-
тежно у множини
множ., множина
м. плт., именица мушког рода која има
само множину (*pluralia tantum*)

нар. мед., народна медицина
нем., немачки
непотп., непотпуни, дефектни глагол
непрел., непрелазни глагол
непром., непроменљив
несвр., несвршени глагол
н. п., народна песма
н. посл., народна пословица
н. пр., народна приповетка

оном., ономатопеја, ономатопејски
опт., оптаивни футур (будуће време
којим се изражава жеља)

парт., партикула
п. и., именица са придевским значењем
(попридевљена именица)
повр., повратни глагол
погрд., погрдно
подр., подругљиво
п. п., поименичени придев (придев
који је постао именица)
празн., празноверје, сујеверје
предл., предлог
през., презент
презр., презриво
прел., прелазни глагол
прибл., приближно
прид., придев
прил., прилог
пр. пр., прилог прошлог времена
пр. сад., прилог садашњег времена

рлг., религија, религиозно
р. пр., радни глаголски придев

с., средњи род
сам. аугм., самостални аугментатив
сам. дем., самостални деминутив
св., свеза
свр., свршени глагол
с. дем., средњи род, деминутив
син., синоним
сл., слично
с. плт., именица средњег рода која има
само множину (pluralia tantum)
суп., суперлатив
супр., супротно

трен., тренутни глагол
трп., трпни глаголски придев
тур., турски (реч турска или примљена
преко турског језика)

узв., узвик
уч., учестани глагол

фиг., фигуративно, у преносном смислу
фосил (остатак)

хип., хипокористично, одмила

ш., шаљиво

А

á, прил., чим; замало; управо, таман; скоро. — Á ја д'ођем, 'он ме под-
вáти (Чим дођем, он ме спопадне). — Á да ме увáти, кад ја рипну'
у'страну и утéко. — Á да га стíгнем, кад 'он у'тече у к'ућу. — Кóлко
гóдине има тв'ој баштá? Па íма á как педес'ет (Па има скоро педесет).

á, узв., је ли; шта? (узвик одзивања); тако (ли је то)? шта! (узвик изне-
нађења). — Дошли чергарí у сéло. Á? — У'утру га вíкнем: „Сíне!“
'Он се одз'овне: „Á?“ и пá заспí (. . . и поново заспи). — Нíје Милán
исéко крушку на мéђу, нéго Данíло. Á? (Тако?) — Нémци с камíони
наиђóше у сéло! Á?! (Шта?!).

á-á, св., да, јест. — Ел /Је л(и)/ íмаш да ми даш мáло брáшно на зајám? —
Á-á (Да).

á . . . á, св., или . . . или. — Á тí ýшо куд нéга, á јá — свејéдно.

á . . . á, прил., час . . . час, сад . . . сад. — Вучé га á тáм, á овáм.

áјдамáчи, трен., удари, одалами (батином). — Одлáзи одóтле, да те не
áјдамáчим!

- ајдук, м., натега од тикве дугачка рога; исп. чаша. — Она извади вино из буре сас ајдук и да и да пију.
- ајет, м., тур., отворен кућни трем на сводове. — Лети спимо пред ајет (Лети спавамо под тремом).
- ајлук, изр: Слуга без ајлук (Слуга без плате).
- ака, непрел., лудује (деца), немиран је, несташан је. — Не акај толко, Љупче, ће те заболи мешина.
- ака се, гл., труди се узалуд, ломи се узалудно. — Боље би му било да се не ака толко.
- акне, трен., стави; наспе; навали; удари. — Шта си акнула оволки с'о у ову л'ећу? — Акне воду у вино, па продава на пијани. — Акнули на мене да ме урнишу. — Ако те нападне, акни га с ногу у колено што можеш, па бежи.
- акне се, трен., проневаљали се; занемари се; олењи се; упадне у нешто; легне на нешто. — Одавно се 'он акнуо (проневаљалио). — Акнуо се све до мало, па иде дрпав кај нико. — Акнула се, па н'ће ништа сама да повати (Олењила се . . .). — Беж' овам, ће се акнеш у та бунар, па те нико н'ће мож' извуче. — Шта си се акнуо обут на та одар (Зашто си обувен легао на тај кревет)?!
- ала, м. ж., лењивац; лењивица; немарна особа; грдосија; јуначина; рђа; змија. — Н'ем (не знам) на кога се метну таква ала (такав лењивац, таква лењивица). — Млого је 'он испао ала (немаран). — К'оњ му ала (грдосија). — Т'о је ала човек (То је врло снажан човек). — Не дирај ту алу ниједну (Остави се те рђе). — Туј, прекај поток, има млого але (много змија). — Неки људи у селу осећају такав страх од змије да избегавају и саму реч „змија” и уместо ње кажу „ала” или „она дугачка.”
- ал-абар, прил., тур., свеједно му је, не мари, као и да не чује за нешто. — Ја му казујем да су ми његове свиње изриле компири, а 'он ал-абар.
- алав, а, о, запуштен, одвратан. — Иде алав кај нико. — Мани несрећу алаву.
- алавужда, м., рђав човек. — Море, то је голема алавужда; н'емај никакву работу с њега.
- аламан, м., лењивац, нерадник; лскомац. — Т'о су аламан — гледају све од другога (да им све други да). — Г'е је она аламан што гледа само нешто да довати?
- аламуња, м., неозбиљан човек, ветропир. — Дошла она аламуња, тражи те.
- алачуга, зб. им., ж., опрема, справе, алат. — Шта си повуко толку алачугу, кад не можеш све да носиш?
- алеv, а, о, отворено црвен. — Учинила сам за покровице у алеву фарбу (Обојила сам прећу за покриваче у црвеној боји).

áлен, а, о, в. алев.

áli, прел., мази; исп. уáli. — Немóј тóлко да áлиш тó д'етé — н'éће за њéг да ваља.

алис, прил., готово, скоро. — Милутин грíзне печéне лудáје, па кáже: „Ов'ó алис дóбро за јело.”

аловит, а, о, штóдљив, опасан. — Ора́ је аловито дрво. — Неки верују да ће онај ко лежи у хладу ораха навући на себе неку болест.

алóсан, а, о, трп. од алóше се (в.), сатрвен неком недаћом; запуштен. — Мани га — видиш кóлко је алóсан (кóлико је пропао). — Нисáм знáо да је тóлко алóсан (да се тóлико запустио).

алоси́ја, м. ж., грдоси́ја. — Тí ћеш да се обáраш с њéга — ви́ш кóлка је алоси́ја?!

алóше се, повр., запусти се, занемари се. — Он се сáв алóсао (Он се сасвим запустио).

аљине, изр.: По кишу и аљине (После кише хаљине [су сувишне]).

амин, м., рлг, проклетство; неодређена фантастична невидљива сила; бог. — Убиó га не́ки амин. — Убиó те амин, штá оћеш од мéне?!

ámшица, ж., погрд., развратница; рђава жена. — Видиш штá чíни она́ áмшица с он'ó зелéно д'етé (Видиш ли штá ради она развратница с оним недораслим дететом)? — Мóре, т'ó је áмшица, бéжи далéко од њ'ó.

ándара-ándара, израз за неспретан ход и површан рад. — Заопáо се па áндара-ándара прéко мóје жíто. — Куд њéга ти је, кад рáди, áндара-ándара, и за чáс уради кáко бóде.

антериче, с дем. од. антери́ја, женска блуза од танке фабричке тканине — Штá си обóкла т'о нóво антериче кад ни́је св'етáк?

áo, узв., зар тако, вај (узвик изненађења, жаљења). — Милóрад укрáо кóла грéде — áо (Милорад је укрáо кола греда — зар тако)?! — Áо мáјке — ли́пцало тéле Мијáјлу!

áпне, трен., смота; дохвати; добије. — Србин држáо Тúrчиновога рта у пóдрум п'ét дáна без лéба и без вóду, па му тáд бáци једну́ кисељку, а он ју увáти кај с рúке и óдма ју áпне (па му онда баци једну киселу дивљу јабуку, а он је дохвати [још у лету] као рукама и одмах је прогута). — Мáчка áпну мртво пíле, па úтече íза кућу (Мачка смота мртву птицу...) — Вúк áпну јáгње, па стрúгну уз чуку. — Апнуó је он гол'ém мирáз.

арвали́ја, ж., велика незграпна грађевина или просторија. — Штá гради тóлку арвали́ју кај да му трéба б'огзнáшта?

арли́ја, узв., тур., срећно! нека је са срећом! — Тéбе пáре, мéне крáва — нек је арли́ја!

арлу́че, непрел., завија, урла (пас, курјак). — Штó ли арлу́че она́ пас? а́рна, прид. (само женски род), добра, ваљана. — А́рна вече́ра.

Арнау́та, ж., име реке (десна притока Црне реке). — Арнау́та протíча кроз Боље́вци.

а́рно, прил., добро. — Ка́ко íде рабо́та? А́рно.

артали́ше, непрел. (махом у перфекту), претера сваку меру. — Мо́ре ђон је артали́сао сас ту њего́ву зло́ћу (злом нарави).

арти́ка, ж., дем од артија, хартијица. — Збе́ри т'е арти́ке, па ба́ци у огањ.

арти́ца, ж., в. артика.

арти́шка, ж., в. артика.

арши́ца, ж., зрнасти каменчићи којима је покривено и прожето неко земљиште (махом на планинским странама). — Њего́ве су њíве са́ма арши́ца, прего́ревају и не рађају ништа.

астрага́н, м., мушка капа од црне јагњеће коже, астраганка. — Накривíо астрага́н на ўво, па к'о́ј кај ђон.

астрага́нка, ж., в. астрага́н

ау, узв., (узвик запрепашћења), ух. — Ау, бре, шта́ се на́прави од бра́ћу — побíше се!

афе́рим, узв., тур., зар тако?! наопако! — Милíвој уте́ко од башту́, велиш? Афе́рим! — Зар га он'о дете́ још н'е́ма из ре́ку? Афе́рим!

ачи́ја, м., тур., кувар (на гозбама). — Мо́рају за сва́дбу да ўзну ачи́ју.

ачи́ка, ж., тур., куварица. — Која́ ти билá ачи́ка за ов'о јело́?

а́чка, прел., прља; (у)маже. — Не да́ј то́му дете́ту да а́чка дре́је с т'е сли́ве. — Немóј да а́чкаш ру́ке, тре́ба да ме поли́јеш да се омíјем.

а́чка се, повр., прља се. — Шта́ се а́чкаш с т'е цре́шње?

Б

ба́, св., како да не; шта зар; још како; као да није (израз за појачавање тврђења у најкраћим реченицама). — Видој пушта ђо́вце у тво́је лива́де? — Ба́ није! (Како да не!). — Да л' ти Благој однео ко́ло? — Ба́ није! (Шта, зар није?!). — Т'о́ је све њего́во ма́сло. — Ба́ није — (Још како!). — Ти мислиш да сам ти ја убио пца? — Ба́ ниси! (Као да ниси ти!).

ба́ба, ж., ташта, жена (супруга). — Баба́ ми по́шла на копа́ње два́ да́на. — За ме́не и за мо́ју ба́бу ћу да íмам док сам жив. — Изр.: Си́лом ба́ба у рај не íде (Не може се добро учинити си́лом).

ба́ба-дев'о́јка, ж., уседелица. — Шта́ се Ру́жа не уда́ва? Оће да бу́де ба́ба-дев'о́јка?

- баба́ц, ж., погрд., бабетина. — Та баба́ц ме по́једе живо́га.
баба-шкúрда, ж., погрд., в. баба́ц.
- ба́бине девети́не, ж., (јд. девети́на), тричарије; празне приче. — Мán' да причаш ба́бине девети́не. — При́ча ми ва́здан ба́бине девети́не.
- ба́бичи, прел., фиг., бави се много око нечега; угађа некоме. — Не мо́гу ја мло́го да му ба́бичим. — Око де́цу трéба мло́го да се ба́бичи, па да бúду здра́ва.
- бабу́ра, ж., бот., врста крупне паприке, бабура. — Бабу́ре нисú луте ба́гим, парт., тобоже. — Милка ба́гим рече да д'ође куд мене, али ју н'ема.
- ба́грен, м., бот., багрем. — Штó си одсе́ко она́ ба́грен, кад ти ни́је смићао ништа?
- ба́грено́вина, ж., багремовина. — Е л' ти овé дуге од ба́грено́вину?
- багрења́р, м., багремар, багремов густиш. — Натéрај 'овце у багрења́р, па нек пла́ндују док је же́га.
- бадани́ца, ж., суд од издубљеног дебла, сличан великој ступи. — Стопио је ма́с једну́ канту и једну́ бадани́цу.
- бадија́в, прил., узалуд; бесплатно. — Све му бадија́в кад н'ема здра́вље. — Он во́ли све да дова́ти бадија́в.
- бађа́в, прил., в. бадија́в
- бађавци́ја, м., беспослен човек, бадавација. — Нисáм бађавци́ја да се ба́кћем с т'е ситни́це.
- бађавци́ка, ж., беспослена жена, бадавацика. — Мо́ре, т'о су бађавци́ке, не гледај, т'и њи́!
- бађавци́ше, непрел., беспослич. — Не́ка га, нек бађавци́ше док башта́ мо́же да га ра́ни.
- базáр, м., бот., зова (Sambucus nigra Lin). — Исечи та́ базáр, да ми не заузи́ма ме́сто у гради́ну.
- базаро́вина, ж., зовина, материја од зове. — Де́ца пра́ве пуца́лке од базаро́вину.
- баси́ка, непрел., погрд., скита. — Не́ка ју, нек бази́ка док мо́же.
- баја́, м., нежења. — Не́ка га, не́ка, нек се не ожéни још не́ку го́дину, па ће да оста́не баја́.
- бакару́ша, ж., ситан бакарни новчић. — Да ми је да на́ђем не́ку бакару́шу, да ми калајци́ја уда́ри на рúпу на бакра́ч.
- ба́кла, ж., дрвен суд за воду у облику буренцета. — Донеси во́ду у ба́клу, ће да ни има́ до пла́дне.
- баксу́жљив, а, о, несрећан, злосрећан, малерозан. — Мло́го је та́ чо́век баксу́жљив: што го́д узне да ра́ди, све на́поко.

баксуз, м. ж., погрд., намћор, зао човек; злосрећник (особа која нема среће и за коју се верује да доноси несрећу); несрећа, малер. — Н'емај послу с њега, т'о је гол'ем баксуз (зао човек). — Мани се од њ'о, она је баксуз — што год почне, све отидне уђавола. — Све што радим од неко вр'ем'е, ове ми убије баксуз.

баксузлук, м., зла срећа, малер; опака нарав (злоћа). — Дај да пијем, баксузлук да разбијем. — Докле ће они с та њин баксузлук да ме муче?

бакће се, повр., труди се узалудно; заузима се. — Дигни руке кад н'ум'еш, нем'ој више да се бакћеш. — Адам се доста бакће, м'сж' и да направи кућу дојесен.

балдише, непрел., малакше, умори се, посустане. — Дај да јем'о м'ало, баш балдиса одглади. — Пушти т'е краве, нек се м'ало одморе; видиш да су балдисале од толко јурење. — Не м'оже м'лого да ради, брж балдише.

балегара, ж., зоол., котрљан (инсект који полаже јаја у балегу, а затим од ње направи лоптицу и котрља је). — „Видиш балегара какву кућу направила”, каже деда унуку, „и свуд ју гура пред себе.”

балешка, ж., дем. од балега. — Узни лопату и изрини ту балешку одотле.

банда, ж., труба (музички инструмент). — Мијајло св'ири у банду, а Видој бије тупан.

бандрља, непрел., гунђа; брбља. — Боље ти је да радиш, да не бандрљаши. — Ђути, не бандрљај ми туј.

бансов, погрд., неотесанко, грубијан; глупак. — Шта тражиш од тога бансова, видиш какав је?! — Праги си бансов, зар не видиш како раде људи?!

банка, ж., десетодинарка (новац). — Кад сам ја био м'омак, оро је било банка (коло је стајало десет динара).

бања се, повр., купа се. — Бањај се, бањај, док је вода топла, па чак друг'о л'ето (па ћеш чак идућег лета).

бапне, прел., лупне; удари; баци. — Бапнуо га с м'ошку по-главу, па утеко. — Бапну с камен у врата и она одлетеше. — Бапни му бремена'к с'е'но у јасле, па 'ко оће, нек ј'е, 'ко н'еће, нек др'емље ваздан.

бара, ж., локва; влажна ливада; влажна њива. — Што си направила толку бару у собу? — Његову бару 'он к'оси по два пут сваку годину.

бароба, м., човек без имовине, бескућник. — Направио се на баробу.

баретина, ж., мушка капа од овчије коже са дугачком вуном. — Ујутру се ом'ије и обр'ише с баретину, па пушти 'овце по ладовину.

бари, прел., прокува. — Она прво бари п'етла, па га тад печ'е.

барка, ж., дем. од бара, барица, локвица. — Саг'ед'ила се барка од њега, толко је пок'исо.

- бáрке, узв., узвик којим се овца која се отима при мужи позива да буде мирна. — Бáрке, ћу те бијем!
- барљив, а, о, влажан, подводан, баровит. — Његове су њиве барљиве, зато и рађају на сүшу.
- бáтка (и баткá), м., хип., дем. од бáта (вок. бáтке), старији брат. — Бáтка ми наградио ову куделу још док сам билá девојчица.
- батлó, с., најнижи део стабљике кукуруза и других зельастих биљака. — Дóбро си наћубрио њиву, види се по батлó на кукуруз — глe каквó је.
- баца, изр: бацáли д'етé, празн., оставили неворођенче поред пута, да га нађе неко од пролазника; први ко наиђе постаје кум детета; ово су радили они којима су умирала деца, да до тога више не би долазило. — Њима су мрела деца, па овó бацáли и нашо га Милутин.
- бацамак, м., благо. — Врђај се овáм' — ку'ћеш у тá бацамак?
- бáч, м., онај коме роди највише пшенице у селу, „првак.“ — Ову гóдину јá сам бáч у сéло сас пченицу.
- бачија, изр.: разбије бачију, растури друштво, растави. — Он ће да разбије ту њину бачију.
- бáш, парт., зар, је л', није ваљда; не (није). — А: Мíле погодио да му сви́ре Лúковци на свáдбу. Б: Бáш? (Зар?) — А: Лúба је реко да д'ође да ми помóгне данас у орање, али ће да изневери. Б: Бáш! (Неће ваљда). — Мíја оставио жéну и дéцу и утeко куд баштý. Бáш! (Није!)
- башкарење, с., подвајање; одвајање; туђење. — Живка ће дóвек с тó њóјно башкарење. — Тó његово башкарење ми дóјади. — Он с тá његов срам и башкарење кај да у планину живи!
- башкари се, повр., одваја се; туђи се. — Д'ођи овáм' куд нас — штá се башкариш тóлко? — Рeкни му да се не башкари — нек д'ође овáмо.
- баштá, м., отац. — Кад је био мláд, м'ој баштá је био нај јачи у сéло.
- баштин, а, о, очев. — Тó ми је баштин сáт, дóнет од Сóлун.
- б'едá, ж., невоља; напаст. — Да сам знао да ће да ме снађе тá б'едá, не би ни ишо тáм. — Такву б'еду још нисáм доживео у м'ој живот.
- б'еди, прел., лажно (неосновано) окривљава, набеђује. — Кáжи ју да ме не б'еди куд њéга, кад зна да јá тó нисáм учинио.
- бедовина, ж., невестински вео. — Мíлица турила бедовину — вуче ју се пóзем.
- безглаван, а, о, својеглав, тврдоглав; непослушан. — Млóго је он безглаван, ал зато млóго и пати. — Она је безглавна — не слúша мáтер, али ће да се кáје.
- бездeтка, ж., нероткиња. — Штó је морáо да узне бездeтку?
- бездeткиња, ж., в. бездeтка.
- бeка, ж., дeч., овца. — „Дeда чува бeке,“ казује бáба унúке у крилó. — („Дeда чува овце,“ говори бáба малóј унуци на своме крилу).

- б'елац, м., беланац (јајета). — Ова деца се опситила, па једу само б'елац а жутац бацају.
- б'еле, ж., мн. (јд. б'ела), деч., руке. — Дај бабе б'еле (Дај баби руке).
- белѣга, ж., ожиљак; камен међаш. — Ударио га с камен међу веђе — ће да му остане белѣга. — Милорад много воли да помича белѣге.
- белензѣке, ж., плт., женски украс за руке од нанизаних стаклених комада у боји (врста наруквица). — На гушу ју врста дукати, а на руке зелене белензѣке.
- белени, непрел., лудује, немиран је. — Беленео, беленео док га заболела мешина.
- белѣшка, ж., запис, забелѣшка; свеска. — Направи белѣшку кад се отелила крава, да не заборавиш. — Понеси си белѣшку у школу, да те не кара учитељка.
- белија, ж., бот., белица (пшеница). — Пролећ је била толко кишна, да је његова белија истерала до груди.
- белило, с., пралиште (место на реци где се пере рубље и бели платно); козметички препарат за бељење лица. — На белило ми вода одиела два пешкира. — Влање у Крајину толко тѳрају белило на лице, да су блгедѣ кај да су б'олне.
- б'ели се, повр., пере; умива се; употребљава белило. — На крај сѣло скобимо двѣ жѣне с мокре дрѣје на кобилке. Нана и рече: „Ви сте се б'елиле, ја не знам ка'ну.“ — „Добро јутро, дев'ојко! Шта радиш — б'елиш се?“ (умиваш се?). — Некад су се дев'ојке много б'елиле, а сад се не б'еле.
- белица, ж., зоол., бела овца беле губице; врста трешње отворене боје; врста крупне округле шљиве бледожуте боје (бот.). — Она белица ми близнила, оба мѳшки. — Миливојева белица на крај њиву већ узрѣла (трешња). — Шљиве белице су се одавно изгубиле.
- беличас, ста, сто, плав (човек); овца белог руна и беле губице. — Драгутинов зѣт ми дошо нешто много беличас, кај да није од наши људи. — Милетину беличасту овцу ујѣла змија.
- б'елка, б'елко, прид. (само женски и средњи род), хип., дем. од б'ела, б'ело. — Дај ми ту б'елку кокошку, да ти дам ову моју јастребајку (Дај ми ту (своју) белу кокошку, да ти ја дам своју јастребасту). — Нећу да кољем ово б'елко јагње, жао ме за њега.
- б'елка, ж., бела женска марама; бела крава. — Омѣ се и забради б'елку крпу, па иди на оро. — Моја б'елка се отелила још прѣ два дана.
- б'елке, ж., мн. (јд. б'елка), деч., дем. од б'еле, ручице. — Дај ми б'елке, да те водим да спавкаш.
- бел'ојка, ж., бот., врста конопље која даје влакно отворене боје. — Даничине бел'ојке у рѣку стигле за брање.

- белолучи, прел., посипа постељу ижваканим белим луком „ради здравља.” — Драга́ у́век белолучи њ’ојну де́цу кад је у сéло болечина.
- белому́ас, ста, сто, плав (за људе). — Не́ки непознат белому́ас чо́век про́шо данас кроз сéло.
- белосвѣтска, п. и., ж., погрд., жена из бела света, скитница. — До́кле ће Ми́де да дово́ди т’е белосвѣтске?
- белосвѣчанин, м., погрд., човек из бела света; непознат човек; туђинац. — Живка довела у ку́ћу некако́вога белосвѣчанина. — Ка́ко см’еш да пуштиш у ку́ћу белосвѣчанина, кад не знаш ни к’ој је ни шта је? — Он је до́бар с белосвѣчани, а с њего́ви крв и н’о́ж.
- б’елоша, ж., хип., бела девојчица (девојка). — Мо́ја ба́ба ка́же мо́је сестре: „До́ђи, б’елошо, да те ма́ло помилујем”.
- белужња́в, а, о, отворене боје. — Не во́лим т’е дрѣје — мло́го ми белужња́ве.
- белут, м., периферијски део стабла (који је отвореније боје од унутрашњег дела). — Белут је у́век ме́к и трѣба да се оде́ље.
- б’елцит, само са придевом бео, ла, ло: бео-б’елцит, б’ела-б’елцита, б’ело-б’елцито, потпуно бео, а, о. — До́шо до́ма бео-б’елцит од праши́ну, кај да је био у водени́цу. — Дала́ сам му јуч’ер кошу́љу б’елу-б’елциту, а он гле́ данас какву́ ју направіо! — Он’о њ’ојно д’ете́ б’ело-б’елцито — не лічи ни на њ’о, ни на башту́ си.
- б’елче, с., бело теле. — Ја́ продадо́ мо́је б’елче — н’емам са шта́ да га ра́ним ви́ше.
- бе́ља, м., плавојко (плав човек); бео пас. — До́ђи ти, бе́љо, ова́мо, да ми помогнеш не́што. — Г’е ти је бе́ља, да ме не иц’епа.
- б’ена́ц, м., лажан дукат. — Сі́рота Душа́нка — н’ема да в’е́же ду́кат на гу́шу, не́го но́си б’ена́ц.
- б’енце́, с., клатно звона. — Испало́ ми б’енце́ из сво́но на ’овцу́, па ми сад ’овце н’емају сво́но (Испало́ ми клатно из звона на овци, па ми сад овце немају звоно).
- бе́ре па́мет, изр., паметан је. — Па́мет да бе́реш — немо́ј да о́диш кај му́ја без главу́!
- бе́ре ра́на, изр., отиче ра́на. — Ра́на му јо́ш бе́ре на но́гу, јо́ш не мо́же да о́ди.
- бери́ћет, м., бот., биљка према којој се, по народном веровању, може предвидети којих ће плодова те године бити, а којих неће бити. — Ви́ш кака́в је вр на бери́ћет: н’еће да има гр’о́јзе и вино́ ову́ годину.
- бесловесан, сна, сно, неразуман; тврдоглав. — Ни́је чу́до што су де́ца бесловесна, кад и је башта́ така́в. — До́кле ће да бу́де то́лко бесловесна, да ју ни́ко не мо́же ништа да дока́же?
- бесна́ра, ж., опака жена. — До́шла па она́ Војина бесна́ра — тра́жи да ју да́м бра́шно на заја́м.

- бес'олан, лна, лно, који не лиже со (стока). — 'Овце му, бес'олне, бл'еје.
- бесраман, мна, мно, бестидан. — Она је бесрамна: мрзи ју да ради, па краде г'е шта довати.
- бесра́мник, м., бестидник. — Г'е је та бесра́мник, да му изва́дим очи, кад је мого́ то́лко да на́лаже за ме́не?!
- бесра́мница, ж., бестидница. — Бесра́мнице, зар си мо́гла да ми би́јеш д'етé?!
- беч'есан, сна, сно, непоштен, нечастан. — Није беч'есан, да гле́да све од дру́гога му́ле да дова́ти.
- би́гар, м., земљиште поред извора (подводно). — Ђ, да ми је она́ тв'о́ј би́гар у Плу́жник, не́ би се ја секира́о за с'ено на́зиму.
- би́је сво́но, безл., звони звоно. — (ударањем у звоно са звонаре у школском дворишту позивани су ђаци у школу и оглашавани су смрт, погреб и помени). — Би́је сво́но за ђаци́. — Што ли би́је сво́но? Да л' ни́је не́ки у́мрео?
- би́је свињу́, коље свињу́. — Ми́ ћемо у недељу да би́јемо свињу́ — д'о́ћи да ни помоѓнеш.
- би́је шéгу, изр., подсмева се. — Зар не ви́диш да би́је шéгу с те́бе?
- билéт, м., исправа о својини стоке (сточни пасош). — Мо́рам да ва́дим билéт за ову́ кра́ву; у недељу ћу да ју те́рам на пана́хур, ако мо́гу да ју про́дам.
- би́ље, с., отров за риболов. — С би́ље мо́жеш да ва́шаш ри́бу са́мо у ма́јцак ви́р и што не оти́че. — Изр.: Г'орко кај би́ље (веома горко).
- Би́на, ж., име жене (скраћ. од Госпођи́нка). — Би́на Драги́на се обо-лести́ла још дете́том.
- биошéглив, а, о, подсмешљив, онај који се подсмева. — Они су биошéгливи — сва́кому на́ђу за шта́ ће да се см'еју́, а не ви́де нај пр'е се́бе.
- бирóв, м., викач при сеоској општини. — Изр.: Ви́че кај бирóв. — Што ви́чеш кај бирóв, ниса́м глү́в?
- би́т, а, о, трп. од би́је, бијен, бивен. — Чу́јеш ти: о́ћеш да бу́деш ми́ран, ел ћеш да бу́деш би́т?
- би́ће, с., батинање, туча; бијење. — До́кле ће 'он с т'о њего́во би́ће?. — Ка́д ли ће да се ма́ну они́ с т'о њи́но би́ће?
- би́ће, прил., можда (би́ће је фосил фу́тура I глагола бити од инфинитивне основе). — Не́ки ка́жу да Мија́јло краде но́ћу по по́ље, а ја ми́слим би́ће ни́је 'он покра́о све што се ле́тос укра́ло у на́ш крај.
- бла́г, изр.: блага́ рана́ (лака храна); блага́ ср'еда́ (среда која се не пости); блага́и п'ета́к (петак који се не пости).
- бла́гдан, м., дан када се не пости. — Ле́ба ти тре́ба и за п'ос и за бла́гдан, а дру́го ко́лко бу́де.

- благодáри, непрел., захваљује. — Дé да рúчаш с нас. — Благодарим, ручáо сам, нисáм глáдан.
- Блáгој, м., име човека. — Блáгоју Гмитри́ному ўмреле двé жéне.
- блáгота, ж., масноћа од које се прави сапун. — Жéне збíрају блáготу, па кад стóпе мачíну, направе сапун.
- блажáк, м., мрсни дани (време када се не пости). — Штá ће да једу́ у блажáк, кад у п'ос блáже.
- блáжан, жна, жно, мрсан, мастан. — Е л' ти ов'о јéло блáжно éл ни́је? блáжи, гл., мрси (в. пример под блажáк).
- блáжно, с., п. п., мрсна јелá. — Дá л' они данáс гóтве блáжно ел пóсно? блáнтав, а, о, блу́тав. — Блáнтаво ју он'о јéло данáс б'éше, нисáм мóгла да ј'ém лју́цки.
- блатáрка, ж., алатка за узимање блата при лепљењу зграда. — Иди ми донéси блатáрку од Будíмира, ўзо ми још лéтос.
- блáто, с., гудводно земљиште; исп. бара. — Он њего́во блáто не мóже да оре кад је гóдина млóго кíшна. — Немóј да ми пу́шташ говéду у блáто, да ми гáзе; кад се осу́ши, остáну рúпе ц'елó лéто.
- бледуња́в, а, о, блед; слаб. — Т'о д'етé ти нéшто млóго бледуња́во. — Од кáко ју знáм, она је свé бледуња́ва и мрша́ва.
- близнакíње, ж., мн. (јд.: близнакíња), двојке (женске). — У нáше сéло сáмо је Љу́ба Милгенти́јина имáла близнакíње.
- близна́че, с., дем. од близнак. — Овá 'овцá ојагњíла једн'о б'елó, а једн'о црнó близна́че.
- близни́ћи, м., мн. (јд. близни́ћ), близанци (у стоке). — Изнéси ми онí близни́ћи од јуч'ер, да и подóјимо.
- близни́ца, ж., челик у облику четвороугластих шипки. — Тá ти секíра н'éма близни́цу нíкако (нема нимало челика).
- близни́чи, прел., обнавља челиком сечиво секире. — Идем куд Цíгани да ми близни́че секíру.
- блíзо, прил., близу. — „Нíје блíзо ни далéко, већ до двóри Давíдови.“ (из н. п.)
- блúткaв, а, о, в. блантав.
- бљíне, непрел., плине (вода). — Немóј да чéкаш прóлећ, кад пóчне да се тóпи сн'ег, и бљíне вóда, па не мóжеш ни с кóла ни са сáна.
- бљуштýра, ж., погрд., (рђава) ракија. — Штá ми дáваш тý бљуштýру за мóје ўбаве пáре?
- бóба, ж., деч., пасуљ. — Оћеш бóбу да ти дá бáба да рúчаш?
- бóбеш, м., зоол., крпелъ (одрастао и угојен). — Поскíдај бóбеши т'é 'овцé, вíдиш да ће да ју умóре.

- бóбице, ж., зоол., мн. (јд. бóбица), тачкице, округле пеге; пантљичара (трихина). — Купила сам за антериче свиљу на бóбице. — Немóј да ј'еш м'есо куд њí — њíне свиње имају бóбице.
- бóбичаво м'есо, месо с пантљичаром. — М'есо трéба дóбро да вáриш ел да га печ'еш зáто што мóже да бóде бóбичаво.
- бобу́нка, ж., бот., пупољак, пупољчић. — Упролећ рúже прво пúште бобу́нке, па се пóсле рацветáју.
- бóг, изр.: Да је бóгу на путу (да хоће; кад би хтео). — Да је овá мóја кáшљица бóгу на путу, па да ме не дíра ову́ зиму (Кад би овај мој кашаљ хтео да ме не дира ове зиме).
- богатлúк, м., имућност, богатство. — Јáдан ли је њíн богатлúк: ц'елу́ гóдину се убíвају од рáд, а гóли су и једу́ сáмо качáмак и пасу́љ кај гóд и јá.
- богíње, изр.: боду́ богíње, пелцују против великих богиња. — Не знáм кáд ће да јáве да ће да боду́ богíње на ову́ децу.
- Боговíње, с., име једног села у Црној Реци. — Бóшко úзо жéну из Боговíње.
- бог'óвски, прил., силно, добро, лепо, дивно. — Љу́пчини рáде дóбро и пáметно и живé бог'óвски.
- Бóгој, име човека. — Дéда Бóгој нíје волéо да чу́ва 'овце.
- бóжем, прил., тобоже, као да. — Рáдој ми бóжем рече да ће да ми одвезе цáк сас жíто у воденицу; не знáм штá га н'éма да д'óђе.
- Божíка, име жене. — Божíка Цíганка је последња од Цíганке у нáше сéло ишла да прóси.
- божу́рика, ж., бот., врста питомог божура. — По нáше чу́ке има млóго божу́р, а у сéло р'етко г'é божу́рика.
- б'óј, м., спрат; стас, раст; батинање, туча. — Áдам наградиó ку́ћу на двá б'óја. — Гóдина билá кишна, па куку́руз израсó до човéчи б'óј. — Гíта утэкла од мýжа — нíје мóгла да трпí више тóлки б'óј.
- бојáна, изр.: Ђе те нађе бојáна (Извући ћеш батине).
- б'óлан, а, о, прид., болестан. — Она свé б'óлна, а нијéдан закóн ју не промиу́је (Она је тобоже стално болесна, з ниједна светковина не прође без ње).
- болéдување, с., боловање (за стоку и растиње) и туговање (за стоку). — И стóка и дрво има болéдување кад и се нéшто слóми ел ис'ечé. — Сваки жив ств'ор има болéдување кад се одвóји од мáтер.
- болéдује, непрел., болује, трпи последице повреда или оштећења (животиња, растиње); тугује (животиње). — Штó ти такó смршавéла та крáва? — Убóла се на нéки голém трн, па болéдује. — Штó ти овá кру́чица (крушчица) не растé? — Пролéтос сам ју извадиó изпоље и посадиó овде, па болéдује. — Штó рíче тóлко Мијáјлово тéле? — Прóдали му мáтер, па болéдује.

бóлес ти (се), узв., нека ђаво носи, дођавола. — Бóлес ти таквога мýжа, кад 'он н'еће ни дрва да накрáти, ни у воденицу бра́шно да самеље, него му т'ó све жена ради (Нека ђаво носи таквог мужа . . .). — Бóлес ти се и у пáре, кад и нíкад н'емам кóлко ми трéба (Дођавола и с па-рама . . .).

болечíна, ж., сам. аугм. од бóлес, болештина, болест. — Найшла нека болечíна у децу, па н'еће нíшта да окусе.

болí га п'етá, изр., није му жао, свеједно му је. — Болí га п'етá за н'ó — штó да плáче.

бољевски, а, о, бољевачки. — Бољевски дуһанí су сáд затвóрени, не мóгу нíшта да кúпим.

Бољевци, м. плт., име града. — Влáда прóдао теоци на пáнађур у Бољевци.

б'óлка, ж., болест. — Ёте, за његову б'óлку имáо л'эк, а за н'óјну н'ема.

бомбрíчне, прел., гурне у воду. — Бомбрíчни га у вóду са све дрéје, да се мáло окупље.

бомбрíчне се, повр., падне у воду. — Не íди такó по íвицу һупрíју, ће се бомбрíчнеш у вóду.

бóрице, ж., мн., сам. дем. (јд. бóрица), набори на сукњи. — Óне су обе срезáле óпрези на бóрице (Оне су обе скрóјиле сукње са наборима).

борóвина, изр.: Горí кај борóвина.

Босáнка, име жене. — Е л си чуó да је умрела бáба Босáнка?

бóске, мн., деч., ж. (јд. бóска), ножице, ноге. — Обúј бóске, да ти не с'ебу.

бравíћ, с., дем. од брав. — Од стóку íма некóлко бравíћа 'óвце.

брадичкá, ж., сам. дем. П од брадá, жилице у празилука. — Исéчи дóбро брадичкú на лúка, да не остáне зéмља.

бра́њиште, с., браник, шумски забран. — Íма и у нáше сéло десетíну човéка што воле да с'ечу дрв'еће у туђá бра́њишта.

братáнац, м., син рођеног брата, братучед. — Стојáн н'ема децу, па по-синíо братáнца.

брáтљев, а, о, братов. — Сад íдемо да вíдиш брáтљеву кúћу, што је градиó нáш дéда.

браћíја, зб. им., м., сродници који потичу од браће. — Óни су нека бра-ћíја и рáде зáједно.

брацá, брат по тазбини (Тим изразом снаха ословљава свог девера). — Љутре ће брацá да чува 'óвце, јá мóрам да гóтвим за копачí.

бра́че, м., вок. од брáтац (братац се сада не употребљава); чује се само у следећој народној причи: Бíо некад једán сирóма и прóс човек, кóга су нéпоштени лúди мóгли лáко да превáре. Једн'ó јутро 'он

п'ође у шүму да набере дрва. За јело понесе качамак завит у једну крпу. На пут пред шүму скобе га два лењивца и питају га куд ће и шта носи у крпу. Он и одговори да иде у шүму да набере дрва и да у крпу носи качамак. Лењивци р'еше да га преваре и да му узну качамак. Један од њи рекне сиромáу: „Штó си лүд да носиш качамак, кад је тјј, íза ов'ó брдо, на чистину, свáдба и свáкога кáне да ј'е бео пченичан леба, печ'ење и друга јела кóлко óће, и ракију и вино, кóлко мóже да пије. Него бáци тá качамак, па иди и нај'еши се кај чóвек.” „Јес, јес, такó је” — тврдиó је и други лењивац, „ми бáш сад íдемо од свáдбу.” Сирóма повéрује, па бáци крпу с качамак прéкај пут и пограби у лүг „на свáдбу.” Чим је он зашо у лүг, лењивци узну нег'ов качамак и, кáко су били мртви глáдни, што одавнó нису ништа јели, за чás га поједу. Сирóма је íшло мlóго кроз шүму, áли од свáдбу и гóзбу нигде ни траг ни глáс. Áли он је јóш íшло у нáду да ће да нај'е на свáдбу. Кад је изгубио нáду у т'ó, врне се и потражи качамак, који је био бацио. Али ни од качамак не нај'е ни траг. Он је íшло од грман до грман и викáо: „Качамáче, бра'че, изиђи из трња'че, па ме упүди!” Али нег'ове м'олбе остáше без óдговор.

брашинáр, м., дрвена пречага која спаја кракове п'иска (в.). — Изломío ми се брашинáр, па не мóгу да ти п'ођем јутре с кóла у дрва.

брашн'ив, а, о, брашн'ав, посут брашном; умрљан брашном изнутра; са траговима брашна које је било у њему (врећа, торба и сл.). — Воде-ничар је үвек брашн'ив. — Штó ниси истрéсла ову брашн'иву т'орбу, него түраш у њ'ó чисте дрéје?

брбори, непрел., брчка по води; гуња; мрмља. — Она дéца цео дán брборе по р'еку кај пл'óвке. — Дáј му што íска, немó да ти брбори тјј вáздан. — Брбори нешто, ни јá не мóгу да знам штá врећи.

брго, прил., брзо. — Штó је брго т'ó је күсо.

бргојте (брго-јте), прил., брзо, хајдете брзо. — Бргојте овáм, лүди, погину.

брдáнка, ж., берданка (старинска пушка једнометка). — Г'е удáри мéтак од брдáнку, тјј н'ема л'ек.

бр'ез, м., бот., брест (*Ulmus campestris*). — Мита исéко бр'ез и направио кóло (точак).

бременáк, сам. аугм. од бреме. — Фр'љи му бременáк с'ено, пá, ако óће, нек ј'е, ако н'еће, нек ћути.

брестáр, м., брестов шумарак, брестик. — Отидни у м'ój брестáр, па си исéчи прүће и исплети к'ош.

брéће, непрел., брекће. — Штá брéћеш тóлко кај да вучеш кóла?

брéче (брег-че), с., дем од брег, брдашце. — Кад твоје крáве не мóж да извучу кóла уз т'ó брéче, кáко ће да вучу уз планину?

брéчић, м., в. брече.

Брéшко, м., зоол, име пса. — Тв'ój Брéшко хáше да ме искáда.

- брж, прил., брзо (комп. побрж, суп. нај брж); исп. брго. — Како је почео да ради, брж ће да искуса попару с њи (да изгуби њихову наклоност).
- брзак, м., непромишљен човек (који доноси брзе и непромишљене одлуке). — Млого је брзак он, неће далéко да дотера.
- брзи, прел., јури. — Брзим га да ми врне паре што сам му дао на зајам.
- брзи се, повр., јури; јури за нечим; жури. — Седи бајав, па се брзи по село од сабајле. — Цео дан се брзим по овце, па увечер не могу да стојим на ноге (на-ноге). — Шта се брзиш толко?
- брзомётка, ж., војничка пушка (петометка). — Од брзомётку нема заклон ни иза горун.
- брџи се, повр., брије се; лиња се, мења длаку (животиња). — Он се не брџи и не шиша, кај калуђер. — Влада рани добро његове краве, па му се брџе, милина је да и глédаш.
- бриће, с., бријање. — Кад узне да ради нешто, куд њега нема ни миће ни бриће.
- брка, прел., дира. — Не бркај то, кад ти није за рабóту (кад није твој посао).
- бркља, меша се; исп. убркља. — Немóј да ми бркљаш кад нешто радим.
- бркне, непрел., завуче руку у нешто. — Бркни у сандук, па ми извучи једну крпу. — Изр.: Бркне у очи (рекне некоме нешто непријатно). — Кај да си му бркнуо у очи (Страшно си га наљутио).
- брлóg, м., смеће; нечистоћа. — Нóси та брлóg на буњиште. — Да знаш ти колки је брлóg у њóјну сóбу!
- брлóжи, прел., наноси смеће. — Немóј да ми брлóжиш по кућу, да те не истéрем напољ.
- брлóжљив, а, о, са смећем, нечист. — Сóба ми брлóжљива, мóрам да ју пометém.
- брлóжљиви, прел.; в. брлóжи; исп. убрлóжљиви.
- брљавштина, ж., вртоглавица (врста болести мозга у оваца); болест. — Овца му уватила брљавштину, па мóра да ју прекóље, да не липче. — Не чува се никакo, док не увати неку брљавштину.
- брља́к, м., погрд.; в. брљавштина.
- брљив, а, о, оболео од (овчје) брљивости. — Десини су р'етко кад имáli брљиве овце. — Трчи кај брљив сваку н'оћ негде, па јутру не мóгу да га разбúдим да иде на њиву. — И.р.: У сваки буљук мóра да има по једнó брљиво бравче.
- брљивица, ж., погрд., безумница; обесна жена. — Видиш шта ураде она брљивица: остави д'ете на пút, да га згазе говéда! — Та брљивица летí из један вр у други, нигде да се примири (Та обесна жена јури сад тамо, сад овамо . . .).

брљивко, м., погрд., безумник; обестан човек. — Нíко не зна кúд се изгуби та брљивко. — Тóму брљивку нíко не мóже да стáне на пúт — рáди шта óће.

брљуша, ж., погрд., в. брљивица.

брњка, ж., брњица, гвоздена алка која се ставља свињама на њушку да не рију. — Ов'е свињ'е трéба да тóриш брњку на прњицу, прéврну цeлу ливáду.

брњушка, ж., дем. од брњка. — Твóја свињá изгубíла брњушку и пá пóчала да рíје по мóју градíну.

бронза, ж., бронза. — Брoнза лáко прска кад је вруhá, па се на њ'ó тóри студéно.

бронзан, а, о, бронзан. — Брoнзана ц'éвка је т'éшка и лáко се разбíва.

брука, изр.: Брука íде у лúди, н'éће у говéду. — Куд ће брука, нéго у лúди.

брукуља, ж., аугм. од брука. — Ђути, брукуљо нијéдна! — Изр.: Брукуља и ругуља (Брука и ругоба).

брца, непрел., кори; подвикује на некога. — Слúшам што траже, не вóлим да ми брцају (Радим [све] што траже . . .). — Брца óна њéму, не бојí му се нíкако.

брцине, непрел., прекори; пребаци; рекне некоме нешто непријатно. — Já му брцину за он'е пáре, па кáко бóде. — Кад му брцинеш за ону краћу, кáј да му óчи вáдиш.

буав, а, о, великих грубих образа. — Млáденевеста му бóвава и дугáчка. Изр.: бóвава папрíка, в. бабóра.

буаћ, м., зоол, водени миш. — Буаћ ми уíшо у к'ош и распудíо ми рíбу.

буач, м., зоол., инсект који прогризе лишће купуса (нарочито расада), бухач. — Буач ми свé изéо рáсаћу од купúс.

буба, зб. им., ж., зоол., пчеле. — Зимúс му пóмрела буба у сéдам трмке.

бубалáзачки, прил., лазећи, потрбушке (кретање). — Њ'óјно д'етé већ íде бубалáзачки.

бубалáзи, непрел., иде потрбушке, лази. — Óни бубалáзе до пл'от, па тáд урíпну у бостáн, накíдају пúпољци и лубенице, па штó те н'éма (па побегну колико их ноге носе).

бубе углаву, изр., необичне замисли, занесењаштво. — Уíшле му нéке бубе у главу, па се млáти кај млатишúма.

бубњí (кúбе), непрел., тутњи (пећ). — Заложíо кúбе сас сувá дрва, па сáмо бубњí.

бубрече, с., дем. од бубрег, бубрежић. — Испéкла сам ти бубрече на жáр — на јéћи.

- Бугарија, ж., Бугарска. — Чим почела тимочка бѹна, Никóла Пáшић утeкне у Бугарију.
- бугарка, ж., бот., бугарка (врста шљиве). — Ову гóдину бугарке родиле, па преродиле.
- Бугарско, с., в. Бугарија.
- бѹд . . . туј, св., не само . . . него и . . . — Бѹд га опљачкаó, туј га и изу-бивáо.
- Бѹда, ж., име жене. — Бѹда Блáгојена рáно остáла удовица, али се више није удавáла.
- будалиње, ж., мн., глупост. — Запáлиó кућу из будалиње.
- будáлски, прил., глупачки; глупо. — Начиниó будáлски, па сад не мóже ни тáм ни овáм (Поступио је глупо . . .).
- будáлство, с., глупост; незнање. — Т'ó је урадеó сáмо из будáлство. — Његово будáлство н'éма крај.
- буја, ж., зоол., бува. — Врát му све ушарениле бује.
- бујá, непрел., расте (снажно). — Ову прóлећ ишла киша ч'есто, па ку-кѹруз бујá кај óгањ.
- бѹјос, ж., бујност, жестина; лудост. — Мóре, óна кука од бѹјос, а није од жáлос. — Њина бѹјос ће да и одведе у неку несрeћу. — Изр.: од бѹјос (од лудости, из беса).
- бѹквица, ж., војничка књижица. — Н'éмам у мóју бѹквицу ни једán дán áпсу.
- буклѹк, м., смеће, љубре; прљавштина. — У њ'óјну кућу буклѹк до ко-ленá. — Куд њи је буклѹк свѹд р'едом по кућу.
- була, ж., прибл., сеја (израз поштовања којим млађе жене ословљавају старије). — Д'óђи, було, кнóђи куд мéне, да седимó (Дођи, сејо, дове-че . . .). — Изр.: кај була (као була), жена која не излази из куће и не ради ништа. — Њине жéне кај бѹле (јер све они раде).
- буљи, непрел., пиљи. — Ништа не рáди, него цео дán буљи кроз п'енџер.
- бунá, ж., разговор, жагор. — Чу се нека бунá и пѹче пѹшка.
- буњи, непрел., говори, разговара. — Буње за њéга да краде по пóље. — Ц'елу н'óћ буње, не мóж чóвек од њи да заспí.
- буњиштáр, м., погрд., скитница (пас, човек). — Зар је он'ó пас — т'ó је буњиштáр.
- буњиштáрка, ж. зоол., кучка скитница. — Т'ó су буњиштáрке — не чувају óне óвце.
- буп, оном. (израз за означавање шума при паду нечега), трес. — Гр'едá се óмаче из ко́ла и буп нáзем (на земљу).
- бушне, непрел., деч., падне. — Д'етé бушне од крeвет и расплáче се. — Немој буп! (Немој да паднеш!)
- бургица, ж., дем. од бургија, бургијица. — Полáко врти с ту бургицу, немó да ми слóмиш.

бургиче, с.; в. бургича.

буричка, непрел., меша по некој течности. — Мán да буричкаш по та вíр, нек се избíстри.

бу́та, прел., гура. — Дé, бу́тај т'é тарáбе отúд, ја ћу одовúд, да и испрáвимо.

бу́тање, с., гурање. — У воденицу н'éma бутáње, мóра да чéкаш на р'éd.

бу́та се, повр., гура се. — Жив'óјко се ўвек бу́та, не зна шта је р'éd. — Изр.: Бу́тају се пáре у њéга (Он нема новаца).

бу́ћкас, ста, сто, ћубаст. — Све су ју кокóшке бу́ћкасте и ўбаве.

бу́ћкуриш, м., измешана течност; слабо пиће; слаба чорба. — Он сипúје во́ду у вино́; к'óј ће да пије њег'óв бу́ћкуриш? — Милéва сварíла нéкакав бу́ћкуриш — нíко н'éће да га окúси. — Дáо и нéки бу́ћкуриш, а óни н'éће да га пíју.

бу́ћумиш, м., зоол., врста ћубастог миша. — Забиó се у ћóше, па ћутí кај бу́ћумиш.

буца́ло, с., дрвен клип бу́ће (којим се мути млеко); в. бу́чка. — Буца́ло је котурáто, íма рúпе и дугáчку дршку.

бу́ч, м., чобанска свирала, дугачка преко 1 метра; дувајући снажно у њу, овчари производе јеку којом разбијају планинску тишину и своју самоћу. — Ба́ци та бу́ч, па иди врни крáве, видиш да су оти́шле у тућу ливáду.

бу́ч-булумáч, израз из једне народне приче, прибл. ништарија. — Мán да ми при́чаш ви́ше, све је т'ó бу́ч-булумáч.

бу́чина, ж., букова шума. — Упролећ, кад се угрéје зéмља, овчари́ цео дан лежé уз óвце у бу́чину.

буца́к, м., забачен кутак куће. — Мачáк се заби́је у буца́к, па вáрди мíша.

Буца́к, м., Назив једног потеса у атару села Малог Извора. — Идемó у Буца́к, да набéремо грабóве сучке (суварке).

В

ва́зноси се, повр., горди се, поноси се. — Штó се тóлко ва́зноси, кад га нíко за нíшта не смáтра?

вајдá, изр.: Оти́де на вајдú (Пропаде). — Оти́де ти мáти на вајдú (Опсова ти мајку).

вајкар, м., танко црвено памучно предиво за вез. — Прéдњишта на кошу́љу извэзла му с вајкар.

вајта се, непрел., жали се, вајка се. — Не трéба да се вајта, сáм је крív за све што га сна́шло.

вајтање, с., вајкање. — Вајтање сад не помага, требало пр'е да води рачун шта ради.

вал, м., невестински вео; в. бедовина. — Младеневеста имала вал д'о зем (до земље).

валá, ж., хваљење; самохвалисање. — Цáбе му валá кад рáди кај р'об од ујутру до увечер. — Т'олка њ'ојна валá и надокрáјку — ништа.

валиткиња, ж., деф., жена која прима инвалиднину по погинулом мужу или сину. — Живáна у младé године изгубила м'ужа и отáд је валиткиња.

Вáлка, ж., име жене. — Кад ју умрео м'уж, Вáлка се преудала.

вал'ога, ж., мала увала; улегнуће. — На крај с'ело има једнá вал'ога и у њ'о пр'опáс (в.). — По тá п'ут је вал'ога до вал'огу; н'оћу ч'овек н'оге да полóми.

вал'ошка, ж., дем., од вал'ога, увалица. — У његову авлију има једнá вал'ошка, па се у њ'о зб'ира к'иша.

ваљавица, ж., ваљалица (за ваљање сукна). — У нáше с'ело има сáмо једнá ваљавица.

ваљáр, м., власник ваљанице. — Ваљáр дáва рáбош, да се знá чиј'о је сукно.

ваљен, изр.: Вáљене јáгоде, празна крошња.

ваљувак, м., облутак (обао речни камен). — Ваљувац'и по камењари су р'етки, а пр'екај р'еке и има д'оста и од њ'и се прáви калдрма.

Вáнка, ж., име жене. — Бáба Вáнка је имáла с'ина М'иту, ковача и свирача.

варáк, м., лажно папирно злато (за украшавање хлеба и јáбука о свадби). — За свáдбу се облагају с варáк леб'ови, јáбуке и цв'еће.

вáрда, узв., чувај (чувај се)! — Вáрда, да пр'ођем, да те не закáчим!

вáрдиште, с., место где ловци сачекују дивљач, заседа (ловачка). — Н'оћас íдем с комшију на вáрдиште у његову д'етелину.

вар'ен, éна, éно, трп., куван. — Искоколио кај вар'ен зајак (Мршав ч'овек избуљених очију).

вар'енц'е, с., дем. (нешто модификован) од вáриво. — Мáјцко грн'енц'е — слáтко вар'енц'е (изр.).

варивце, с., дем. од вáриво. — Ујутру спр'еми леба и н'еко варивце, па на њ'иву.

варошáнче, с., варошанче (дете из града). — Л'ети варошáнчићи долáзе да се купљу у нáшу р'еку.

варошлија, м., варошанин. — Варошлије на пáнађур излáзе увечер.

варошлика, ж., варошанка. — Леп'осава се удава у вáрош, да б'уде варошлика и да не к'опа.

- варошлѝче, с., дем. од варошлѝка (женско дете из града). — Наша учитељка довела једн'о варошлѝче, да не буде самá.
- ваћа, непрел., хвата; тежи (има тежину). — Помогни дѣде да ваћа јаганци. — Има возник што ваћа ст'о óке.
- ваћање, с., хватање. — Влас забрањује ваћање раци с црпац.
- ваца, ж., нелагодан осећај у ножним прстима услед промочености росом. — Рано џутру роса је голѣма, па ме увати ваца.
- ваша, ж., дугачак одрезак свињске или говеђе коже (за више опанака). — Нестáла ми кóжа за опанци, па морам да кúпим једну вашу.
- вашка, ж., зоол., ваш. — Липцала му вашка зáврат (изр.) (Јако је сиромашан).
- вашљѝвица, ж., жена која има ваши. — Дóкле ће да ме оговáра та вашљѝвица ?!
- вашљѝвка, ж., в., вашљѝвица.
- вашљѝвко, м., човек који има ваши; мн. вашљѝвци. — Учитељ је ђаци вашљѝвци праћао дома, да и мáти истр'ѣби од вашке.
- ве, зам., ак., од ви, вас. — Не мóгу више да ве глѣдам такви кáљави.
- ведрења́к, м., мраз ведре зимске ноћи. — Видим ја да ћеш ти да изиђеш на ведрења́к (да ћу те истерати напоље, на мраз).
- ведри́ца, ж., сам. дем. од в'едрó, суд од издубљеног дебла (махом од врбе); служи за маст и за остављање ситнијих ствари. — Л'ѣњи Брánко није имао ни т'óрбу кад је просио, него је вуко ведри́цу на грбину.
- везани́ца, ж., свежањ. — Прати́ла ме мáти да ми даш дв'ѣ везани́це лúка на зајам.
- везува́ње, с., везивање. — Ов'о везува́ње снопóви бáш ме íзмори.
- вејали́ца, ж., ручна машина за вејање овршеног жита. — Док нису искочи́ле вејали́це, лúди су вејали жíто с лопáте.
- в'ѣ́рка, гранчица с лишћем и од лисника. — Само у изразу: кај в'ѣ́рка. — Исушио се кај в'ѣ́рка.
- в'ѣ́жник, м., надстрешница од лиснатог грања (под којом се одржавају свадбе, славе и сл.). — Ако не иде кíша, свáдбу можемо да прáвимо и нáпоље, под в'ѣ́жник.
- велиципѣ́т, м., деф., велосипед, бицикл. — Нѣки пúт је р'ѣтко к'óј у сѣло имао велиципѣ́т.
- венчани́ца, једна греда у кровном саставу куће; исправа о венчању. — Венчани́це везу́ју друге грѣде на товáн испод кр'óв. — Сад млади́, кад се в'ѣнчају, óдма доби́ју и венчани́цу.
- вѣра, ж., народност. — У Луково има три вѣре: Срби, Власи и Цíгани. — Изр.: Кај да си турска вѣра.

- верига, изр.: Кај верига (Врло мршав).
- верижало, с., јака дрвена облица учвршћена попречно у димњаку изнад огњишта, о којој висе вериге. — У старе куће верижало увати чађу.
- Веригице, ж. плт., Часне вериге (хришћански празник 14. јануара). — На Веригице жене не раде úруке (ручне радове).
- вѣтрушка, ж., зоол., ветреушка (*Falco tinunculus*). — Нашо жѣну кај вѣтрушку. — Изр.: Кај вѣтрушка (вредна жена).
- вѣш, шта, што, вѣшт; окретан; паметан. — Он је вѣш за свѣ. — Штó си тѣ вѣш (Штó си ти паметан!).
- вѣштичина, ж., сам. аугм., зоол., вѣштица (врста крупног ноћног лептира). — Вѣштичина, кад уиђе у сóбу, н'ум'ѣ да се одвоји од лампу док не опрли крила.
- ви, зам., дат., од ви, вама, вам. — У пѣтáк úвечер не мóжемо ништа да ви дамó зáто што не вáља тад да се дáва. — У селу „ви” кажу онеме на кога су љути; тиме га сврставају међу људе с неком рђавом особином, због које су и на њега љути.
- видело, с., дан; светлост; лампа. — Д'óђи за видело, немó да тўцаш по тавнину. — Не пáли још видело, знáш да н'ѣма гáс.
- види, изр.: Штá те вѣде (шта је теби)?!
- видовданка, ж., бот., мала нежна биљка с лепим црвеним или плавим цветићима. — Видовданка цветá пред Видовдан.
- видовка, ж., бот., врста ране крушке. — Видовка зрѣ кад пóчне лѣто.
- Видој, м., име човека. — С'ѣлски кн'ѣз Видој нађе ајдўци у планину и доведе и у мрáк у сѣло, те убију Мустáјбашу.
- вијáла, ж., бот., врста домаће винове лозе и грождá. — Вијáла не дáва млóго вино, али је јакó кад узрѣ гр'óзе.
- вијáр, м., вихор. — Наљутѣо се, па óтиде кај вијáр.
- вијоглáв, а, о, кривоврат, кривошијаст. — Ако идеш такó подсáвита, ће остáнеш вијоглáва.
- вијоглáвка, ж., кривовратка (жена крива врата). — Нѣка ју, нек прѣча шта óће та вијоглáвка.
- вирá, непрел., расте снажно, буја (за растиње). — Кад рáсађа пóчне да вирá, не бојѣ се од врућину.
- вѣсне, непрел., висѣ (за обилат род воћа); махом перф.: виснўли, -е. — Ову гóдину виснўле слѣве, зѣмље т'ѣшко.
- високѣња, ж., бот., дивља јагода високог стабаоца. — Високѣње растў на дóбру шўмску зѣмљу.
- вистáн, м., тур., сукња, фистан. — Чувај н'óв вистáн за дóбар дáн.
- витиљáш, врста памучног предива. — Мáти кўпи ўјесен вителиáш, да ѣма зѣми штá да ткá.

- вѝтлошка, ж., дрвен уређај за затварање вратница. — Удари вѝтлошку, да не отвори вѝтар вѝракњицу.
- вѝто, м., вѝтао (дрвен уређај за сукање узица и врваца). — Дѝда направи вѝто, па вѝздан сѝче вѝрце по ѝвце.
- вѝче, прел. и непрел., зове; позива; каже; казује. — Мати вѝче дѝцу да д'ођу на ручак. — Љупче вѝче да н'ѝће да д'ође.
- вѝче се, непрел., зове се. — Пѝле што н'ођу ѝбаво поп'ѝва вѝче се славој.
- влас, м., бот., зелене водене нити (водена биљка). — Лѝти се вода у р'ѝку устојѝ, па свѝ добијѝ влас.
- власан, сна, сно, влакнаст (вуна), добре (густе и дугачке) вуне. — ѝвце, кад се дѝбро р'ане и поје и лежѝ у сѝвоту, имају власну вуну.
- власат, а, о, в. власан.
- Влауца, м., сам. дем. од Вла, Влах, Влашчиѝ. — Њј, Влауцо, не прѝлази се с кола прѝко туђу ѝѝву!
- Влаче, с., дем. од Вла (Влах), Влашче. — Нѝко Влаче вѝче на вѝракњицу (в.).
- владѝк, м., дрвена ракла за затезање пређе при навијању на вратило. — На владѝк се тѝри нѝки веђи камен, да бѝље затѝжа прѝђу.
- владѝљке, ж., мн., (јд. владѝљка), жене које заједнички ручно владѝ вуну (врста мобе); жене се радо окупљају на овом послу, јер тако имају прилику да се до миле воље разговарају, а и угосте се добро. — Владѝљке се збѝрају доцкан ѝјесен, кад више н'ѝма шт'а у поље да се рађи.
- Владѝћи, с., плт., Владићи (сазвежђе), Плејада. — Кад ођу да се дѝгнем р'ано за нѝку рабѝту, поглѝдам да л' су Владѝћи стѝгли над Р'тањ.
- Влашѝр, м., зб. им., погрд., Власи. — Не мѝгу да одбѝјем Влашѝр да ми не прѝлази прѝко ѝѝву.
- воган, м., дрвена здела (дубена на коловрату). — Искусај јѝдан воган попару, па пушти ѝвце на попашу.
- вода, изр.: Вода и леба, оскудно јело од у добро посолѝну воду надробљеног пројиног хлеба. — Лупа се кај вода од брѝгови (Заноси се).
- воденичка, ж., дем. од воденица, машиница за млевење ораха, кафе и сл. — Очишти дѝбро ораси, да ти се не покв'ари воденичка кад и мѝљеш.
- вод'ѝњак, м., бот., врста крушке (дрво и плод). — У наше л'ѝже у Чуку има јѝдан стар вод'ѝњак.
- вод'ѝнци, м., мн., плодови крушке зване вод'ѝњак. — Вод'ѝнци се тѝрају за зѝму у хѝп с воду.
- водица, ж., рлг., вода освеђена од свештеника. — У водицу стојѝ босѝљак и жѝне ју тѝрају у г'ѝсто кад м'ѝсе колач. — Изр.: Пронѝси водицу (Обилази познанике и расприча нешто по селу).

- Водице, ж., плт., рлг., Богојављење (хришћански празник 19. јануара). — На Водице пуца и дрво и камен од студ (и одстуди).
- водурљив, а, о, јако водљив. — Напоље је водурљиво и не може да се осуши скоро.
- водурљина, ж., аутм. од вода. — По путине бљинула водурљина, па не може да се пр'ође.
- возник, м., велико буре. — Ујесен се напуне возници с вино, па има за целу зиму.
- в'ојска, ж., стални кадар; увојску, у сталном кадру. — Драгутин је отишо увојску. — Изр.: Зло ни на в'ојску не гине.
- вр, м., врх., брдо. — К'ој зна у који је вр 'он сад.
- вракњица, ж., дворишне вратнице. — Затвори вракњицу, да не излеті куче, да уј'е неко д'ет'е.
- вракњиче, с., дем. од вракњица, дашчана вратанца на кућном трему; затвара се клинчићем. — Тури клинчић на вракњиче, да га не лупа ветар.
- врањ, м., дебео дрвен запушач за горњи отвор бурета и бачве (махом од врбе или липе). — Затвори добро врањ, да се не укисели вино.
- вратњи, а, е, вратни. — Кад осебну вратње ж'иле, трљају се с каиш.
- врачка, ж., врачара. — Неки пут у свако село имала по једна врачка, а у нека с'ела и по неколко.
- врбена, ж., бот., врста баштенског цвећа. — Врбена се сади по градине, што се наводе.
- врвина, ж., стаза, путања (дем.: врвинка). — Увати врвину прекај поток, па ћеш да изиђеш на пут.
- врвца, ж., од козје длаке усукана узица за обување опанака. — Деда Лазá је сукáо врвце за сви у њег'ов крај.
- врг, изр.: Кај крајински врг (Румен, здраг).
- вргањ, м., бот., врста гљиве (*Boletus*). — Овчари ујесен наб'еру вргањи, па увечер сваре у грне ч'орбу прсти да си из'еш.
- вргудá, непрел., вијуга. — Врвина вргудá проз шуму, па преко поток уз брег.
- вргúдав, а, о, вијугав. — Треба да исправимо она вргúдав пут, да не заузима толко место, и да ни се од њега не излива вода у њиве кад су кише.
- вргуљица, ж., вијуга (вијугава линија). — Све некакве вргуљице навезла на кошуљу.
- врдáње, с., дечја игра лоптом. — Некад су ђаци м'лого волели да се играју на врдáње. Игра се изводи тако што половина играча стане уз неки зид или тарабе, па их један од играча из друге половине гађа

- лоптом; ако погоди некога, он и сви његови другови беже, а један од оних уза зид узима лопту и са линије са које је противнички играч гађао његове другове гађа било кога од оних што беже, ако погоди некога, долази са својим друговима на место оних што су гађали, а они стају уза зид; ако не погоди, игра се наставља као раније.
- врѐва, ж., граја; разговор. — Синоћ се чу́ не́ка врѐва у сѐло и мло́го лајаше пщѐта.
- врѐви, непрел., говори; оговара. — Врѐве да Савина жена не во́ли да ра́ди. — Не ва́ља кад не́ки мло́го врѐви на сво́ји људи. — Изр.: Врѐв'те ўста да нисте пу́ста (У смислу: Жив ми Тодор, да се чује говор).
- вр'ѐж, м., врежа бундеве. — Начу́пај вр'ѐж, ако н'ѐма попо́нац, па дај на сви́ње.
- вр'елáц, м., велика врућина, страшна жега. — Припéко вр'елáц, па не мо́же да се ду́ва.
- вретенáрка, ж., Циганка која размењује вретена за сеоске производе. — Ода́вно н'ѐма ви́ше да о́де вретенáрке по сѐло.
- вр'ечí, непрел. мекеће (коза). — Ни́ ми кр'ечí, ни́ ми вр'ечí (изр.).
- врждáло, с., дрвена чегртаљка; служи као дечја играчка и за плашење птица штеточина на њивама; покреће се обртањем, при чему производи клепетање. — Врждáла прáве овчари́ од клено́вину.
- врждí, непрел., зврји; хуји, хучи. — Цео дан и до по́ла н'о́ћ врждí вршалица на гўвно.
- врз, предл. на; преко, поврх. — Обарáше се и падоше једán врз дру́гога. — Обу́чи грўдњак врз кошу́љу. — Сланá пáдла врз Негину паптрíку, ни́је стíгла да ју обéре на вр'емé.
- врзáзем (врз-земљу), прил. на земљи. — Не мо́гу ни врзáзем ни ўзем (Не могу ни да живим ни да умрем). — Бо́ље врзáзем не́ ўзем (Боље жив него мртав). — Трули́ врзáзем (Веома се много мучи услед болести).
- врломéти, непрел., смета, омета. — Кад не д'о́ђе на вр'емé, све ми врломéти.
- врлугá, ж., зоол., врста мале речне рибе. — У Арнаўту врлуге су ситне и р'ѐтке.
- врља чивтѐ, рита обема задњим ногама (коњ). — Ћдри кобилу и оду́чи ју да врља чивтѐ, да те не уби́је кад се не на́даш.
- врс, м., нараштај, генерација, једногодишњаци. — Сви су о́ни једán врс, и заједно су пошшли у шко́лу и ишли у в'ојску.
- врста́, ж., ниска. — Бојána се ўдала и понéла мáтерину врсту́ дўкати.
- вртачка́, ж., дем. од вртача. — У Вртачку́ има кла́данац и про́пас.
- врћа, прел., враћа. — У прву недељу по свáдбу дев'ојкини врћају гóсти (тј. позивају госте).

- врћање, с., враћање. — Што даш њему, н'ема врћање.
- врћка, ж., мала шиваћа игла. — Крпѝ с једну врћку, па ми љпаде траву и не могу да ју нађем.
- врц, узв., фрц (шум при цепању тканине). — Ја се сави и врц — отоше ми панталоне на колѣно.
- врчи, непрел., лије; тече обилно. — Немо да ти мас врчи из гибаницу, него турѝ умерено.
- вршан, шна, шно, пун до врха, препун. — Стопици смо од свињу три вршне канте мас.
- вужди, непрел., фијуче, хуји. — Легнемо увечер прекај куће и слушамо како напољ вужди ветар.
- вўза се, непрел., вози се на дечјим санкама. — Зиѝи се деца вўзају од бр'ег до поток, па се неко слети и у поток.
- вузалька, ж., клизалька (на снегу). — Дечурлија направила вузальку на пут, па човек не може да пр'ође.
- вукодавина, ж., вуна од овце коју је удавио вук. — Како Илија каже да је вуц удавио овцу, кад н'ема ни вукодавина ни други стрв?!
- вўница, ж., с. дем. од вўна, танко вунено фабричко плетиво. — Сестра ће да му исплет'е грудњак од вўницу.
- вуче, изр.: Вучу се кај свињска г'овна (Много се друже).
- вўчија јабучица, ж., бот., велебиле (врста њивског корова). — Уз друге траве, људи беру и вўчу јабучицу и ране краве.

Г

- гагрица, ж., зоол., житни жижак; изелица; мучитељ. — Лански пасуљ увек има гагрицу. — Свекрва је гагрица, мани ти н'о.
- гагричав, а, о, жижљив, са жишцем (пшеница, пасуљ). — Ланска пченица му је гагричава, н'еће да никне.
- гадина, м. ж., погрд., аугм. од гад, одвратан, лош човек (жена). — Знаѝ ја њега: т'о је голѣма гадина.
- газдаши, м. мн. (јд. газдаш), богаташи. — Газдаши не верују сиротиње, они н'емају срце.
- газдински, а, о, богаташки, обилан; раскошан. — Милѝца се ўдала у газдинску кућу. — Миланови спремѝли газдинску славу. — Милѝја носи сваки дан газдинске дреје.
- гајде, изр.: Те да отиднеш с гајде (Отићи неш плачући [јер неш добити батине]).
- гајка, ж., кожни причвршћивач каиша (опасача). — Искидала му се гајка, па му висѝ крај од каиш.

- галатан, тна, тно, непристојан (речи). — Он увек има галатне речи.
- галати, прел., ружи, говори непристојне речи. — Не поштује свекрву и галати ју. — Немóј да галатиш уста. — Изр.: Галати уста (Погани уста непристојним речима).
- гаља, ж., зоол., црна овца. — Пролетос ми вуќ уграби нај бољу гаљу.
- гаљац, м., зоол., црн ован. — Мóрам да продам онога гаљца, млого бије и óвце и људи.
- гаљче, с., зоол., дем., од гаљац, црно јагње; млада (или мала) црна овца. — Ўјесен ћу да закољем онó гаљче, да има за копус кад се зберу влачиљке.
- гара, м., зоол., црн пас. — Мóј гара јучер излетí на пут и удави за nóгу Илијино д'етé.
- гарван, м., зоол., гавран. — Гарван летí по вуќа и, кад вуќ удави óвцу, слетí и óн на мршу.
- Гарваница, ж., овеће шумовито брдо североисточно од Ртња. — Ртањ и Гарваница су кај башта и ћ'ерка.
- гас, м., петролеј. — Нéки пут су жéне мазале кóсу с гас кад су се чешљаале; нéки су гас и пили за л'ек.
- гасайв, а, о, умрљан петролејом; суд у коме је био петролеј. — Дáј ми онó гасайво стáкло, да кúпим гас.
- г'е-г'е, прил., где-где. — У орање билá сýша, па пченица никла г'е-г'е.
- г'е год, прил., где год. — Г'е год га нађем, ћу да му причам да се мане од орање по кíшу.
- гергина, ж., бот., георгина. — Дéса насадила гергину у градину, пол'ева ју и убаво ју се рацветала.
- гиба, ж., прибл. гибаница. — Само у изр.: И моја би нана гибу гибала, кад би имала (У смислу: И ја бих умео да нешто учиним, кад бих могао).
- гижа, ж., бот., чокот. — Стáре гиже трéба да се изваде и да се посаде младé лóзе.
- Гита, ж., име жене; скраћено од Маргита. — Гита имала ћ'ерке Јулку, Гóру, Дéсу и Раду.
- главачки (и главачкí), прил., стрмоглавце. — Кад се кúпљу, дéца рíпају главачки у вир.
- главина, ж., прен., глупак (од главина, главчина у точку). — Он је прáва главина, ништа не мóжеш да му докажеш.
- главња, изр.: ўглавње (у-главње), прил., украј огњишта (од главња, ж., клада нагорелá на огњишту).
- главњица, ж., бот., снет, главница (врста црне житне гљивице). — Главњица у кукúруз мóже да порастé кај п'есница.

главњичав, а, о, снелљив. — Ову гóдину пченица није билá млого главњичава.

главчé, с., с. дем. од главá, глава печеног јагњета или прасета. — Да оставимо главчé од прáсе за деду кад д'òђе од колибу.

гледáц, м., зеница (ока). — Даница је млого убава — гледáц ју сáв црн. глé(ј), прел., императив од глéда, (по)гледај! види! — Глéј си пóсла (Не обраћај пажњу на то!).

гли́ве, мн. (јд. гли́ва), бот., гљиве. — Сваку јесен, кад пр'òђу кише, бéремо гли́ве.

гливи́ца, ж., дем. од глива, гљивица; мало дете. — Кад ју је погинуо му́ж, Милица се није удавала — чувáла је он'é дв'é гливице што су остале без баштџу.

гли́па, непрел., гази по јако расквашеном земљишту (путу, расквашеном снегу). — Не гли́пај по ту водурџину, не́го д'òђи у sóбу и осуши се.

глисти́ца, ж., сам. дем. од глιστά, дугачак прамен вуне (извучен ручним влачењем); више глисти́ца свијају се у освојак. — Пола́ко ву́чи т'é глисти́це, немó да и кидаш.

гл'óг, изр.: Од трн па на гл'óг (Са зла на још горе).

гло́ђа, прел., глође; заједа; секира; оговара. — Ни пáс к'óс гло́ђа, ни дру́гому да́ва (изр.). — Немóј да га гло́ђаш, до́ста му је од дру́ги. — Цео в'éк ју гло́ђао и отерао ју у грóб пр'é вре́ме.

гложа́р, зб. им., бот., глогов густич. — Леси́ца има јазбину у гложа́р, па но́ћу излáзи и односи кокóшке.

глождáр, зб. им., бот.; в. гложа́р.

гло́мотан, тна, тно, гломазан; незграпан. — Направио не́какав гло́мотан орман, једва́ смо га смести́ли у ку́ћу.

гло́цка, прел.; в. гло́ђа.

глу́в, изр.: Глу́в двá чу́је.

глу́вка, ж., коло које се игра без музике. — Шта́? Ви́ глу́вку и́грате — г'é су ви свирачи́?

глу́вча, м., погрд., (на)глув човек, глуваћ. — Еј, глу́вчо, глу́вчо! Прорч-кај у́ши. Ништа не чу́јеш.

гљџкда́в, а, о, блатњав (земљиште, њива). — Скóро је и́шла ки́па — гљџкда́во је за копа́ње.

гма́рне, прел., погрузи, потопи. — Буди чо́век — да те не гма́рнем у ви́р.

гма́ца, гази по блату, гаца. — Шта́ гма́цаш по т'ó блато, укаља́о си се до колéна?!

гм'е́ља, прел., муља (грожђе). — Цео дáн сам гм'е́љао једна́ ко́ла гр'óјзе. гм'е́љан пасу́љ, изгњечен куван пасу́љ и измешан са празилуком.

гмецаљка, ж., муљача, овећа рачваста облица за ручно муљање грозђа.
— Баш ми ова гмецаљка начини мозуљи (жуљеве).

Гмитра́, име жене. — Гмитра́ оженила сина у друго село.

Гмитровдан, м., Митровдан (хришћански празник 8. новембра). — На Гмитровдан су се ајдуци растављали до упролећ, до Ђурђевдан, кад су се поново збирали и ајдуковали.

гму́ра, прел., потапа у воду, гура. — Немој да гмураш дрeје у ту мутну воду. — Одвој теле, да не гмура више ту краву.

гму́ра се, повр., гмура се, рони. — Кад д'ете научи да плива, може и да се гмура.

гмура́ц, (за сва три рода), несналажљивко, неспретњак, јако повучена стидљива особа. — Како су сва њина деца испала некакви гмурци?

гму́рне, прел., потопа, зарони. — Док човек не научи да плива, не см'е да гму́рне главу у воду.

гму́рне се, повр., зарони. — Де гму́рни се у чкаљу и увати ми неко рипче за ч'орбу.

гв'е́ван, вна, вно, невесео, нерасположен, тужан. — Од јутрос Милан је нешто гв'е́ван.

гвезданце́, с., дем. од гв'ездó, гвездашце. — Миш ми изгризо покровицу и направико гвезданце́.

гвезди́на, ж., од мишева изгрижен материјал у коме они и обитавају. — Гле колку су ми гвезди́ну направили миши!

гв'ездó, с., гнездо. — Упролећ деца се пењају по дрв'еће и траже гв'езда.

гвeт'е́, прел., погрд., једе ненасито, трпа. — Он ваздан може да гвeт'е́.

гвивí, непрел., трули, труне. — Дуг не гвивí (изр.).

гобелја́, непрел., животиари, живи некако, кубури. — Да гобелја́м некако допролећ, па ћу после да видим.

говéда, изр.: И говéда се на зајам лижу. — Говéда не липцу́ју од пр'екóр, него од п'омóр (У смислу: На лоше људе се не може утицати преко-рима, него оштрим супротстављањем).

говедарка, ж., говедарица, жена која чува говеда. — Вр'една говедарка уз говéду плет'е чарапе.

Говеђариште, с., назив једног потеса у атару села Малог Извора. — По ливаде на Говеђариште н'ема добра трава, него све нека дивља: типак и грмóтрн.

говí, непрел., угађа. — Докле ћеш да му говíш, а он да те не поштује?

говнајéђа, погрд., ништак. — Ђј, знам ја не́га, т'ó је говнајéђа.

говно́, изр.: Не дирај говна, да ти не смрдé. — Ни́збрдо се и говно́ ваља. — Ни́ од говно́ дирéк, ни́ од зéта човек. †

- говно̀ваља, м., зоол., котрљан (*Scarabaeus stercorarius*). — Видиш како се и говно̀ваља брине за своју децу.
- говњив, а, о, упрљан говном, говнав. — Њи треба да бију с говњиву мотку.
- говржљају се, повр., гушају се у лежећем положају. — Видео сам и док се говржљају, не знам кој је кога ударио.
- гò-гòлцит, гòла-гòлцита, гòло-гòлцито, потпуно наг. — Деца се лети купљу гòла-гòлцита.
- гогомán, м., готован, нерадник; изелица. — Упропастише ме ови гогомани — нико ништа не ради, само једу и пију.
- годí, чека, вреба прилику. — Не брине ти за њега — он годí и зна кад ће да рипне.
- гòзден, а, о, гвозден. — Нисам ни ја гòздена, не могу ни ја дóвек овако. Гòздена, име жене. — Баба Гòздена живела стó двé гòдине.
- гоздењак, м., гвоздена кофа за захватање воде из бунара. — Искидала ми се ўзица и гоздењак ми остао у бунар.
- гојешљив, а, о, подложен гојењу. — Они су гојешљиви на мáтер.
- гòјзе, с., гвожђе. — Да сам од гòјзе, па не би мого тóлко да издржим.
- гòјзен, а, о, в., гòзден.
- голém, изр.: То ће да изиће на голéмо (У смислу: Испашће крупна неприлика).
- големење, с., уображеност. — Њòјно големење ми је дóшло до гўшу.
- голéми бас, м., велики бас (музички дувачки инструмент). — За голéми бас свирач треба да има груди кај брэг.
- голéми се, горди се (уображено), држи се охоло, надувено. — Чóвек што нéшто врéди нéма пòтребу да се голéми.
- голéмо цв'еће, с., бот., врста баштенског цвећа крупних жутих цветова. — Стáре жéне воле голéмо цв'еће.
- голémос, м., гордељивост, надменост, уображеност. — Голémос нашкóди само онóму што се голéми.
- големстó, с.; в. голémос.
- големци́ја, уображењак, гордељивац. — Он је грдан големци́ја, ал му тó ништа не врéди.
- големци́ка, ж., уображеница, гордељивица. — Душánка је големци́ка, али нéма за штá да се голéми.
- голи́ја, ж., бот., пшеница с класјем без осја (*Triticum vulgare nudum*). — Сви волимо голи́ју, али она мање рађа од осилáвку (в.).
- гологўза, ж., бот., биљка цевасте стабљике и плавих цветова; употребљава се као „ц'евка“ за ракију. — С гологўзу се везују снопови.

- голокракас, ста, сто, голих ногу (без панталона). — Деца лети їду голокракаста.
- голотїња и босотїња, ж., велико сиромаштво. — Тамо ти је сама голотїња и босотїња.
- голошакас, ста, сто, голорук, без ичега у рукама, неопремљен, ненаоружан. — Штá сам мого да и чїним, они са секїре, а ја голошакас?
- г'олча, м., го, наг човек. — Бѣжи, г'олчо, у собу, да се не смрзнеш.
- г'оља, м., голаћ, пуки сиромах. — Милорад је г'оља зато што н'ће да ради.
- гољак, м.; в. г'оља.
- гољаш, м.; в. г'оља.
- г'олча, м.; в. г'оља.
- г'ор, прил., горе. — Истерáј овце г'ор у Чўку и мáни и да пасу́. — Изр.: Н'ема г'ор-дóл (Нема другог излаза, Нема друге).
- г'орнї, непрел., горчи, има горак укус. — Н'еке тра́ве г'орнѐ, а леко-вїте су.
- горуњар, горунов (храстов) шумарак (густиш). — Горуњар је још сїтан, н'ема штá да се с'ечѐ за дрва.
- гостјанка, ж., гошња. — Волѐла би да ми бѹдеш гостјанка ц'елу недѐљу.
- готвáлка (ложїца), ж., кашика за кување. Нáј бóља је дрвена готвáлка — не утрѐва се.
- готвáрка, ж., куварица. — За свáдбу ти трѐба млóго готвáрке.
- граотáр, м., земља прожега каменчићима (величине граха). — На граотáр мóже да се сáди једїно багрењар.
- Грапчина, ж., име једног каменитог и шумовитог потеса у атару села Малог Извора. — Јáбланчани зову Грапчину Плóчице.
- Грапчинкá, ж., сам. дем. од Грапчина, име једног потеса у близини села Малог Извора. — У Грапчинкѹ зѐмља је рудињава и рађа само кад је кишна гóдина.
- грбїна, изр.: Лáсно се удáрају батине по туђу грбїну. — Н'ема грбїну од нїкога (Нема заштите ни помоћи ни од кога).
- грбинáт, а, о, нераван (са једном избочином). — Пу́т је тáмо на више мѐста грбинáт.
- грбїначки, прил., полеђушке, на леђима. — Билá је полѐдица, па се омáко и пáдо грбїначки.
- грбњáча, ж., кичма. — Заболѐло ме у грбњáчу, па н'емам нїгде мѐсто.
- гргољак, м., врежица (дршка) плóда лубенице, бундеве и сл. — Кад се осуши гргољак, и лубеница је зрѐла.

гргољив, а, о, гргурав, кудрав. — Њино д'етé има гргољиву кóсу и црне óчи.

гргуљив, а, о, в. гргољив.

грдá, ж., ругоба. — Г'é ли нађе ону грду, кај да није имáла бóља жéна за њéга?!

грéбени м., мн. (јд. грéбен), алатка (са дугачким гвозденим клинцима) за ручно влачење вуне. — Из грéбени ми попадали клинци, не знам к'óј ће да ми и поправи.

грéбеници, м., мн. (јд. грéбенац); в. грéбени.

гр'éј, изр.: Гр'éј, не гр'éј (Био грех или не био). — Кад се тóлко мучи, бóље је да умре — гр'éј не гр'éј.

гр'éјка, ж., топлота, јара. — Сédни одовúд, прéкај кúбе, да ти бије гр'éјка.

гр'ешкí, прил., нехотице, омашком, грешком. — Није тéо да га удáри, билó је гр'ешкí.

гр'éшно, прил., погрешно. — Ту чарáпу си заплéла гр'éшно, мóраш да ју расплет'éш.

Грк, м., Мировац (подручливи назив којим људи из суседних села називају људе из села Мирова, у северном подножју Ртња). — Грци купили литру з'ејтин, па имáли да прослáве Вртолóму и остáло и да подмáжу пушке.

грклић, м., с. дем. од грло, грлић флаше. — Затискáч уишо у флашу, па не може да се извáди кроз грклић.

грмáн, м., дбун, грмен. — Зáјац úтече у грмáн, не мого да га убијем.

грмáње, зб., с., дбуње. — Кокóшке ми се кúтају од орлóви по грмáње.

грмóтри, м., бот., врста трнатог ливадског корова (*Ononis spinosa*). — Из ливáду трéба да се очíсти грмóтри, да не квáри с'éно.

грне, изр.: У свáко грне миродíја.

грнчáр, м., лончар. — Рáдојко грнчáр је одáвно úмрео, и сад у сéло н'éма к'óј да прáви грнци.

грњáјка, ж., погрд., сам. аугм. од грне; употребљава се само у псовци жéна: У грњáјку ти се сер'ém!

грозá га, гади се. — Њéга је грозá да увáти и в'éже кúче, нéго тéра мéне.

Гроздán, м., име човека. — Од гáзда Гроздána нéкад смо узимáли њíве нáполе.

грозд'én, éна, éно, грожђан, од грожђа. — Гроздéно сíрће је лéти мlóго дóбро на врућину.

гроздíна, ж., петелке од грожђа. — До úјесен пíлићи покљúцају гр'óјзе, па остáне сáмо гроздíна.

гроздовíћ, м., зоол., дрозд (*Turdus*). — Гроздовíћи праве гв'éзда у кам'éње.

- грозотија, ж., одвратност, рутоба. — Куд њи је неуредно, да је т'о једна грозотија.
- гр'ојзе, с., грожђе. — Гр'ојзе беру, бију вуци.
- гројзоб'ер, м., берба грожђа. — Милка се удала лани у гројзоб'ер.
- гр'омка, ж., звечка за малу децу. — Баба донела унуку гр'омку.
- гр'тко, прил., nelaгодно, непријатно. — Гр'тко ми је да га питам за т'о, знам да би му било негодно.
- гр'убна, ж., п. п., ружна жена, ружница (употребљава се из милоште за малу децу). — Мори, гр'убно, к'ој ти купио обочићи?
- грудат, а, о, прсат (јаких, широких, прса). — Њег'ов син је здрав, јак, грудат.
- гр'удњак, м., врста сукненог прслука. — Обучи гр'удњак под гунче (в.), напољ није баш топло.
- грумџа, ж., „коцка” (парче) шећера. — Дај деде грумџу шић'ер и воду.
- грунцџе, с., китица трешања; групица људи. — Дај ми једн'о грунцџе прешње, ал нем'о да л'омиш грање. — Збрали се у грунцџе, па разговарају.
- гр'цав, а, о, кржљав. — Он'о, гр'цаво прасе м'ора да пр'одамо, не може да се оправи.
- губежља, прел., гужва. — Не губежљај ту капу, него ју тури на главу.
- гуги, непрел., деч., легне. — Де, ћеро, гуги да спаваш.
- гутуљајка, ж., дугуљаста грудва нечега меког (сира, качамака и сл.), начињена шакама. — Направи му једну гутуљајку качамак и сирење и дај му да ј'е.
- гудичка, прел., голица. — К'ој осећа кад га гудичкају ће се ожени с младу, а к'ој не осећа ће да узне стару дев'ојку.
- гудичљив, а, о, голицав (који не подноси голицање). — М'ој брат није никако гудичљив, ће да узне стару дев'ојку.
- гужњџе, с. (само средњи род и само у изр.: гужњџе пр'ев'о). — У стари људи гужњџе пр'ев'о ослаби.
- гужњак, м., завршни мишић дебелог црева, сфинктер. — Јак кај бабин гужњак (изр.).
- гуза, непрел., пуже (уз дрво). — Он је још јак, може да гуза уз стожер.
- гука, ж., округла натеклина, израслина. — Избила му некаква гука на чело — кај да је падо, па се убио.
- гуљав, а, о, слаб, мршав (овца). — Неће да може да пр'ода он'е његове гуљаве овце.
- гуљавица, ж., мршава, слаба овца. — И зимус м'орам да раним ов'е гуљавице, па кад се изјагње, да и пр'одам.

- гумењаџи, м., мн. (јд. гумењаќ), гумени опанци. — Кад пр'е њцепа гумењаџи; ц'епа и кај наогањ?
- гунче, с., с. дем., од гунџа, кратак мушки сукнен капут. — Деда не свукје гунче ни ноћу.
- гургусало, с., врста дивљег голуба. — Док ми косимо, некакво гургусало ваздан се чује из шуму.
- гуска, ж., дугуласт пшенични хлепчић у који се стављају по два зрна пасуља („очи“); меси се за Божић; цела јаја стављају се у „гуске“ за Ускрс. — Дај свакому детету по једну „гуску.“
- густињаќ, м., погрд., густа течност или јело (и једно и друго лоше). — Исиипи та густињаќ у помије за свиње.
- гутавац, м., бот. (махом мн. гутавац), врста крушке. — Треба да присадимо од оних гутавац, да се не изгуби срта.
- гутка, прел., деч., гута. — Гуткај, сине, није врућо.
- гутњак, м., гутљај. — Дај ми ту купцу, да узнем неки гутњак воду.
- гутунар, м., сипња (у стоке). — Крава му има гутунар.
- гутунарљив, а, о, сипљив. — Наша говеда никад нису била гутунарљива.
- гучи се, поврат., грчи се; прибија се. — Шта се гучиш кај да си се срзо? — Јаганци се гуче уз матер.
- гучма, ж., смотуљак. — Направи гучму на један крај, да се не извуче.
- гуши се, повр., љути се. — Шта се гуши кај ћуран, нико му није крив.

Д

- дада, ж., старија сестра; израз којим млађа сестра или млађи брат ослонљавају старију сестру, а и свака млађа старију жену, из поштовања. — Дада Деса је била млого убава девојка.
- да, изр.: Даде га ђаволу (Кажу ономе ко се протегне у току обеда, јер верују да неће имати користи од онога што је појео).
- дајка (и дајка), ж., в. дада.
- далак, м., црни пришт. — Некад су говеда млого липцувала од далак.
- далакљивица, ж., бот., врста биљке (траве) којом се лечи далак. — Далакљивица расте по градине и по ливаде.
- далап, м., дашчана остава за посуђе и јело уграђена у један угао „куће“ (кухиње). — Затвори далап, да не уиђе мачка у њега.
- дама, ж., мица (врста игре зрнима кукуруза, пасуља и сл.); игра се са три (мала дама) или са девет (велика дама) зрна, која се помичу по „дама“ (цртежу). — Нај више сам волео да играм „даму“ с девет зрна.

- дан, изр.: Дан из-дан (Свакодневно, више дана узастопно). — Киша иде дан из-дан.
- дарак, ж., гребен за чешљање кудеље и вуне. — Од кад сам дала дарак Анђелије и још ми га није врнула.
- дари, прел., спрема дарове за удавачу (кћер, унуку и сл.). — Што тóлко дариш твоју кћерку, кад је она још дете?
- дари се, повр., припрема себи свадбене дарове. — Даница се дари још ову годину, па ће надогóдину да се ўда.
- дар'ован, вна́, вно́, који спада у свадбене дарове. — Т'о ми је платно дар'овно́, од њега ћу да шијем кошуље за сватови.
- дар'ована, прид. (само женски и средњи род), испрошена (верена) девојка. — Душанка је дар'ована за Милоша.
- дарује дев'ојку, прел., испроси (вери) девојку. — Драгóљуб ће кноћи да дарује Јулку.
- двизарка, ж., зоол., коза у другој години. — И двизарка се по некад окóзи.
- двизарче, с., зоол., дем. од двизарка.
- двиче, с., зоол., дем. од двиска, овца у другој години. — Двиче се ојагњи ако се добро чува.
- дв'огóдац, м., мушко грло крупне стоке у другој години. — М'ој бик дв'огóдац је нај бољи у сéло.
- двoдинáрка, ж., двoдинарац (метални новац од два динара). — Нeкад је двoдинáрка дóста вр'едeла.
- двожуче, с., јаје са два жуманца. — Нај боље кокóшке снeсу понeкад и двожуче.
- двојани, прел., донесе на свет (роди) два младунца, близни (домаће животиње). — Жив'ојкова б'елá коза двојанила.
- дв'ојац, м., двојни плод шљиве, трешње и др. — Сливe тургóње рајају нај више дв'ојци.
- дв'ојка, ж., в. дв'ојац.
- дв'окáт, м., деф., адвокат. — Њeму не трeба дв'окáт, 'он свe зна.
- двопáрка, ж., (ковани) новчић од две паре. — Куд нaс се двопáрке одавнo изгубилe.
- двоп'олка, ж., поњава од два дела; исп. пóла. — Покри́ла се сáмо с ону́ двоп'олку, па ће свуноћ да дрти.
- дебáнца, м., дебeљко. — Еј, ти, дебáнцо, куд си пóшо преко мóје жíто, није ти туј пúт?
- дебелокóжас, ста, сто, неосетљив, немаран; бeстидан. — Дебелокóжас је 'он, не мáри за ништа.

дебелокóрас, ста, сто, дебеле коре (на пр. лубеница). — Кóсине лубенице су дебелокóрасте, а мóје су танкокóрасте и мlóго бóље.

дебéљача, ж., бот., врста биљке (траве) са кромпирастим кореном. — Кад на Ђурђевдан беремо дебéљачу, трéба да ћутимó, да не утéкне кóрен (празн.).

дébљак, м., дебљи крај обореног стабла. — Дébљак од она́ горун мóра обојица да бијемо сас секíре; не мóгу сам да га иц'éпам.

Д'евá, ж., име жене. — Бáба Д'евá је билá дéда Лазíна сéстра.

деведес'ét, изр.: Иде на деведес'ét (Понаша се несмотрено и неодговорно).

деветá, прел., галами, брбља; удара, туче. — Она знá сáмо да деветá, а не знá ништа да рáди. — Немóј да ми деветáш бáбине деветíне. — Она деветá дéцу свáки дán кад н'éће да слóушају.

девојчиште, с., аутм., од дев'óјче. — Удали он'ó њíно девојчиште, иáко н'éма гóдине.

девојчурљак, м., девојчица. — Рáда није више д'етé, него, éј, девојчурљак.

дегмéчас, ста, сто, дежмекаст, здепаст. — Такáв је њíн с'óј, нису порáсни, него дегмéчасти.

дéда, м., таст; деда. — Нéки пут је зет дéде купуваó на свáдбу кожук. — Мóјему дéде два брáта погину́ла у рат.

дé-дé, узв. не-не (узвик којим се нешто забрањује). — Дé-дé, не пуштај 'овце тавниг'ом, íма кáд да се напасу́!

дежд'éвник, м., зоол., даждевњак. — Кад дежд'éвник излáзи из вóду, ће да íде кíша, а кад улáзи у вóду, ће да бóде сувó вр'емé.

дéка, прел., погрд., пије много воде. — Дóста, штá дéкаш тóлко тó студéну вóду на ову́ врућину!

дé-ли (а дé-ли), св., а камо ли, а то ли. — Није стíгла јóш ни у пóток, а дé-ли на бр'ег.

Д'елкá, ж., дем. од Деса(нка). — Д'елкá се ўдала у Лўково, а њ'óјна сéстра у Изв'ор.

д'елница, ж., деоница. — Мијáјло поорáо дв'é д'елнице, а брáту оставио сáмо једну́.

дéље, прел., теше (секиром, ножем). — Кад је правио појáту, дeљаó гр'éде и по мéсечину.

дeља́нка, ж. (махом мн.: дeља́нке), ивер, треска. — Не остáљај дeља́нке пред кóбе, да не испáдне нéка жíшка и да запáли сóбу.

деснáк, м., човек који више ради десном него левом руком. — Љубóмир је деснáк, а њeгóва сéстра левáк.

дeтелиште, с., земљиште засејано детелином. — Будíмир јесенáс изорáо дeтелиште у Плўжник, па му сáд кукуруз кај Дўнав.

дететом, прил., у детињству, као дете (фосил б. падежа без предлога). — Војислав је још дететом био слабодушан и видело се да н'ће много да живи.

дешња́к, м., десни во у запрези. — Драгутинов в'о је дешња́к, па спрежају с Милутина.

дибид'олчина, ж., аугм. од дибид'олина. — Миливој изгубио 'овце, па и тражио по т'е дибид'олчине.

дибиду́с, прил., претерано, сувише. — Оно има, има да нешто није добро, али Миланка дибиду́с не ваља.

дибина, ж., дубина. — У Арнауту р'етко г'е има дибина добра за купање.

диб'ок, óка, óко, дубок. — Црна р'ека преко наше поље нигде није толко диб'ока да не може да ју се довати дио.

Дика́, ж., име жене. — Љуба Дики́н био је писар у општину.

ди́ле, ж., дика (само вок.: диле!). — Парá баба Жива је на унуци викала: „Иди, ди́ле, врни 'овце, отоше у ја́бланички рж!”

Ди́на, м., (скраћ. од Живади́н) име човека. — Де́да Ди́на је чувао 'овце и пра́вио четке.

дири́нчи, непрел., много ради, бди над нечим. — Не могу́ цео в'ек да дири́нчим, нек ра́ди ма́ло и дру́ги.

длѐкав, а, о, гњѐцав. — Јована н'ум'е да ум'еси ле́ба, у́век ју длѐкав и непеч'ен.

до́бар дан, м., празник. — Сва́ки дан л'еп, на до́бар дан сл'еп (изр.).

добр'ем, прил., на леп начин, добрим (фосил б. падежа без предлога). — Добр'ем се и ца́рска врата отварају (изр.).

до́век, довека, вечито. — Ни́ко не мо́же да живи́ до́век.

довољ'е, прил., доста, довољно, до миле воље (фосил генитива јединине жењског рода са наставком е). — Митини су сиротиња, имају зе́мљу, али не во́ле да ра́де, па ни́кад н'емају ни ле́ба довољ'е.

догла́ви, прел., допуни, дода до одређене количине. — Јави се де́де да ти догла́ви па́ре ко́лко ти још тре́ба.

догле́да, прел., дочека жудно. — Милија једва́ догледао да му уну́к порасте́, а 'он отишо од њега.

догори́, дозлогрди, не може се више поднети. — Кад му је догорело да више није мо́го да издржи́, ди́го се и отишо из ку́ћу.

до́долке, ж., мн. (јд. до́долка), додоле, девојке које сушних лета „дозивају” кишу играњем и певањем, при чему их поливају водом; у Црној Реци додоле су биле Циганке. — Није те́ла да понесе амрел, па уда́рила киша и направила ју на до́долку. — Изр.: Кај до́долка (Мокар до коже).

доземак, м., део дрвета при земљи; дежмекаст човек. — Доземак од бр'ез је јачи од средину и добар је за главине. — Видој је доземак и јак је кај земља, нико не може да га обори.

доземас, ста, сто, в. дегмечас.

доземац, м., в. доземак.

дозори се, повр., стигне, узри, дозри. — Т'есто ти се дозорило, можеш да разм'есиш леба.

дојани, издржи, истраје. — Баш не могу више да дојаним на оволки рад сваки дан од ујутру до увечер.

до једанг'ут, изр.: До једанг'ут ће да ти буде (То ће ти се једном десити).

докачи, прел., дохвати. — Ако не можеш да докачиш осем, усправи стубу, па се укачи.

докусури, доврши нешто; потроши. — Јуч'ер смо запели и докусурили смо ону њиву, обрали смо кукуруз.

дол, прил., доле. — Отишо је там дол у Арнауту да напасе краве, па ће да се врне, да жњемó овде. — Куд Живојина н'ема г'ор-дол, мора како 'он нар'еди.

дóлма, ж., начин грађења кућних дуvara ужљебљењем кратких цепаница међу диреке. — Одавно све куће у село су биле у дóлму.

дóлми, прел., ужљебљује долму међу диреке. — Живадин ће да дóлми кућу, н'ће да ков'е кованце.

д'онде, изр.: Дóшо д'онде (Допао у велике неприлике, пропао).

доплáдница, ж., њива од пола дана орања. — Поори ону доплáдницу пр'е плáдне, па пóсле д'ођи у С'енци, да бремо њиву куд Микајлову појату.

допóи, прел., састави, spoји. — Ов'е дв'е гр'еде ниси дóбро допојило; мораш да и удариш сас секиру јóш н'еколико п'ут, да се допóје.

дор'еди се, повр., дође на ред. — Руже јóш не може да се дор'еди да ми сашије јелече.

д'ос, м., до, долина. — Кукуруз у д'ос пр'е убије манá н'е на бр'ег.

Досан, м., надимак једног човека. — Првул Досан је и име добио зато што борáви на колибу у њег'ов д'ос до Тимок.

дóцно, касно. — Немóј дóцно да седиш, ујутру мóрамо да се дízамо рáно.

дочим, прил., ако не буде, као да. — Дочим Милкána је синоћ ут'екла за Добрóсава.

дочујава, прел., чује добро; само у изр.: не дочујава (не чује добро). — Ч'еде мораш да вичеш, 'он не дочујава.

драмлије, ж. мн. (јд. драмлија), сачма за ловачку муницију. — Двоц'евка даље и шире растура драмлије. — Изр.: Кај драмлије (ситни). — Л'етос билá с'уша, па сливе остáле кај драмлије.

дранголије, ж., мн., (јд. дранголија), ситне, безначајне ствари, бесмислица, дрангулија. — Мани брѣ, да ме дангубиш с т'ѣ твоје дранголије, н'ѣмам кад да стојим уз тебе.

дрангуљаџи, м. (и дрангуљаџи), мн., в. дранголије.

драсне (се), прел., повр., окрзне (се), лако се повреди нечим оштрим. — Кад сам се бријао, драснуо сам се с бријаџ.

дрвен, а, о, фиг., груб, крут. — Мани га, он је дрвен, не тражи од њега ништа, н'ѣће да ти да.

дрвендека, м. ж., погрд., јогунац, јогуница. — Како се тако нађоше; и он и она дрвендеке, кај да су браћ и сѣстра.

дрвендекас, ста, сто, в. дрвен.

дрвенице, ж. плт., дрвена кола. — Одавно су скоро сва кола била дрвенице, и осовине су и биле дрвене.

дрвењак, м., онај који се брзо љути; грубијан. — С њега нико не може, он је дрвењак.

дрви се, повр., љути се. — Шта се дрви он, треба мало да погледа какав је, па тад да види како ће.

дрвник, дрвљаник. — Добар домаћин лѣти спреми дрвници, па зими не брине за дрва.

дрводѣљштина, ж., прозори и врта (за кућу у изградњи). — Понеки ум'ѣ сам да си направил дрводѣљштину, па кад гради кућу, н'ѣма да мисли да плаћа друтому.

дрвца, с. мн. (јд. дрвце), снопих кратких пругића од врбе за бројање и рачунање ученика у основној школи. — Ми смо одавно бројѣње и рачун у школу учили на дрвца.

дрдагац, м. речи које су изгубиле смисао. — Дрдавке, дрдавке, голе, дрдавка, ж. босе Циганке (Тако се тепа малој женској деци док се цупкају на коленима).

дрдоњак, м., брабоњак. — Помѣти ти дрдоњци и баџи на буњиште.

дрдори, брбља; кори. — Благој зна само да дрдори, па га зато нико у кућу не слуша. — Немој да дираш што је његово, да не дрдори кад д'ође.

дрѣје, ж., мн. (јд. дрѣја), одело, хаљине; стојаћне дрѣје, стајаће (празнично) одело (хаљине). — Човек треба да има стојаћне дрѣје и за добро и за лоше.

дроњак, м., згрудвана прљавштина на вуни овце. — Вуна с дроњци нај пр'ѣ се остриже око р'ѣп.

др'емало, с., врста кости у кокоши. — Стари људи гледају у др'емало да виде каква ће зима да буде. — Видиш да ов'ѣ кокошке било сломљено др'емало.

- др'емка, ж., дремеж. — Овољи ме нека др'емка, идем на спање.
- др'емка му, изр., спава му се. — Ако ти др'емка, иди па спавај.
- дремљивица, ж., жена која дрема. — Ђј, дремљивице, дремљивице, све се ниси наспала!
- дремљивко, м., човек који дрема. — Диг' се, дремљивко, треба да пуштиш говеду да пасу.
- др'емне, непрел., кратко постава, заспи накратко. — Дремнуо сам мало, сад могу да идем.
- дреновача, ж., ракија од дрењина; батина од дреновине. — Како летос нису родиле сливе, добро је што има дрењине, па смо испекли дреновачу. — Без дреновачу у планину не иди, да те не иц'епају овчарска пц'ета.
- дрешар, м., дреник (густиш од дренова). — Дрешар немó да с'ечеш ни да трсиш, др'ен рађа кад друго ништа не роди.
- др'ење, зб. им., с., дрење, дренови. — Некад се од др'ење правиле трмке.
- дреуљине, ж., мн. (јд. дреуљина), аугм. од др'еје, хаљине, одело. — Има дреуљине б'ели св'ет, док је жива не може да иц'епа.
- дрешке, мн., (јд. дрешка), дем. од др'еје, одело, хаљине. — Питали Илију Ђурулију: „Што си, Илијо, иц'епан?“ Илија реко: „Нисам ја иц'епан, дрешке ми иц'епане.“
- држé се, повр., друже се (две девојке); в. другаче. — Израз „држé се“ потиче отуда што се „другаче“ заиста држе испод руке приликом изласка у свет (на саборима и о празницима).
- дриг'ије, ж. плт., талог тамне боје на дну суда при кувању сапуна. — И дриг'ије, кад се осуше, ис'ечу се, па и óне п'еру скóро кај сапу́н.
- др'ља, ж., погрд., прљава и поцепана жена. — Ђј, др'љо, др'љо, кад ћеш ти једанг'ут да се ур'едиш?!
- др'љав, а, о, прљав и поцепан. — Како га није срамóта да иде онако др'љав?
- др'љине, ж., мн. (јд. др'љина), погрд., очи. — Не помагају ти др'љине, не видиш (Не помажу ти очи).
- дрнда, ж., хип., пуначка девојчица. — Ђне, иде бабина дрнда.
- дрнут, а, о, трп., луцкаст, ћакнут. — Шта му је данас, кај да је дрнут?
- дроб'ење, с., удробљен хлеб (у млеко, чорбу и сл.). — Ракá кусао само млекó, па му рекли: „Кусај, Рако дроб'ење.“ Ракá одговорио: „Дóбро ми и млекó.“
- дроб'ењци, м., мн. (јд. дроб'ењак), парчад удробљеног хлеба. — Дóста си дроб'ио, не могу да ј'ем сувí дроб'ењци.

дроби, фиг., погрд., брбља, прича. — Немó по мlóго да дрóбиш, нéго ћути.

дрпа, прен., узима, дохвати. — Научио да дрпа и што мóже и што не мóже.

дрпав, а, о, поцепан; рашчерупан. — Штó иде онако дрпав, кај да нéма у штá дá се обуче.

дрпне, прел., дохвати; узме, украде; шчепа, зграби. — Ујутру дрпнемо на брзину мáло лéба и сáрење, па идемо на њиву. — Вук дрпне нај бóље јáгње, па шмугне у луг.

дрпољци, м., мн. (јд. дрпољак), дроњци, крпе. — Штó ли Зóрка изнóси онí дрпољци, да ју се смéје свéт?

дрт, á, ó, стар. — Нí:е 'он тóлко дрт да не мóже да чува 'овце.

дртеник, м., дрхтавица. — Увати ме нéки дртеник, иáко нíје зимá.

дртí, дрхти; плаши се. — Дртí кај пáс на пузд'ер. — Дóкле ћу да дртíм за њéга, а 'он да не мíсли за своју глáву?

ругáче, ж., мн. (јд. другáча), другарице; две девојке које се друже („држе се”), тј. при излазима у друштво увек иду заједно држећи се испод руке; сматрало се необично да девојка нема „другáчу”; само рђаве девојке немају „другáчу.” — Кам ти другáча, Душáнке? Штó идеш без другáчу?

друкши, а, е, друкчији. — Данáс је облачно, а јутре ће већ да буде друкши дан.

друска, прел., трукца (за кола); трукца на коленима. — Не с'едај на кóла, да те не друскају по овá камењар. — Óди дéде, да те мáло друскам на колéна.

друсна, ж., погрд., крупна жена. — До скóро б'еше ситначка, а сáд глe каквá друсна порáсла.

друсне, непрел., падне, лупи (у смислу падне). — Кад друсну на л'ед, нéм (не знам) кáко не пóломи нóге.

друшка, погрд, ж., другарица; само у изр.: мíле друшке (тобожње, назови другарице). — Свe су ју т'ó начиниле в'óјне мíле друшке.

дрчан, чна, чно, лаком, похлепан. — Já сам вíдо дрчни лúди, ал кај 'он нéма нíко.

дршка, ж., ручица; петелка трешања, јабука и сл. — Дe, увáти се мáло за т'е дршке, н'еће ти отпáдну рúке. — Не лóми грање од црешњу, него бeри црешње сáмо с дршке.

дршља, м., хип., малишан. — Бѣжи, дршљо, у кућу, да се не смрзнеш тако гó.

дуг, изр.: Дуг је зао друг.

дугмѣчас, ста, сто, дежмекаст. — Бранко је висóк, а ўзо је дугмѣчасту дев'óјку.

дугоносас, ста, сто, дугонос (дуга носа). — Биó је дугоносас кај и њег'óв сýн.

дугообразас, ста, сто, дугообраз, дугих образа, дугуљаста лица. — Мати му билá котурáта, а 'он се метнуó дугообразас на башту́.

дудњи, непрел., тутњи. — Дудњи далéко на запад, сад ће и овде да загрми и да падне град.

дудуј'ор, м., трка, тугањ. — Здаде се неки дудуј'ор, неки се побíше и чу́ се заг'евка.

дужá (дан), расте (дан). — Зíма је тék пóчала, дан јóш не дужá.

дўља, непрел., издржава (терет); сноси тешкоће. — 'Он мóже јóш мlóго да дўља. — Не знам дóкле ћу јóш да мóгу да дўљам на ов'ém (овако).

дўнда, ж., хип., дебелуша, пуначка девојчица. — Треси, треси, дўнда дебела!

дўндаста, прид. (само женски род), пуначка. — Ђ, није више сýтна кај пр'е, сад је дўндаста и ўбава.

дуњ'овина, ж., ољуштена кора од грана дуње у којој се, (уз додатак галице) боји сиво. — Дéда ће да ми спр'еми мáло дуњ'овину, па ћу да учíним (офарбам) прéђу и да му исплет'ém грудњак.

дўса се, повр., обрецује се. — Није ўбаво да се дўсаш на стáри лўди.

дўсне се, повр., обрецне се. — Óна се дўсне и излетí нáпоље.

дўше, ж., мн. (јд. дўша), лўди. — М'óј брат дóшо с дéсет дўше и свé ми покосили за један дан. — Изр.: Двојица без дўшу, трéћи без гўшу. — И 'он има дўшу. — И душá му нестáла. — Једнá дўша, једнá гўша.

душман, п. и. (за сва три рода), злобан, пакостан. — Милéвина свекрва је мlóго душман, с нíкога у кућу не спорéдује.

душманит, а, о, злобан, пакостан. — Такáв се родиó, душманит, нíкад н'ће да се пром'ени.

душманлўк, м., злобност. — Њег'óв душманлўк ће и кућу да му растўри.

душовáдник, м., мучитељ, крвопија, зао човек. — Н'éma близо такáв душовáдник кај што је 'он.

душовáдница, ж., зла жена. — Óна је душовáдница, ал т'ó за њ'ó не вáља.

Ђ

ђавола! узв., врага! није тако. — Е л има вода у та бунар, да пијемо?
Ђавола има вода на ову сушу!

ђаволесан, сна, сно, враголаст. — Он се такав ђаволесан родио и такав ће довек да остане.

ђаволија, ж., враголија. — Мани се од т'е твоје ђаволије, да не направиш неко зло.

ђаволук, м., враголија; лукавство. — Ёте шта је начинио с ти његови ђаволуци, за њега не ваља.

„ђаволче,” с., дечја играчка (од дашчица изрезана људска фигурица и стављена на конач, разапет у одговарајућем раму покретних стра- ница, чијим стискањем изводи разне покрете). — Сίδα Гроздин свакому детету направио „ђаволче.”

ђав'олштина, в. ђаволук.

ђебра, прел., трља; удара, туче. — Кад су уморне, краве треба увек да се ђебрају, да не би осебле. — Буди миран, да те не ђебрају.

ђилкош, м., погрд., мангуп. — Мани да се дружиш с Воју, он је ђилкош.

ђипак, м., бот., пиревина. — У његову њиву израсо ђипак и угушио му и кукруз и пасуљ.

ђипевина, ж., бот., в. ђипак.

ђођа, ж., погрд., накинђурена жена. — Бежи од ту ђођу, она само т'о и ради: б'ели се и рум'ени.

ђођи се, кинђури се. — Ене ју Данка, за г'е ли се тако ђођи.

ђубрак, м., дем., од ђубре. — Ја и преко лето турим по мало ђубрак у градину, па да видиш ујесен каква ми паприка.

ђувезан, зна, зно, тамно црвен. — Ову пређу ћу да учиним у ђувезно, т'о волим.

ђувек, м., велика округла земљана здела (за заједничке обеде). — На- прави један ђувек врућу попару, па да те види б'ог!

Ђулан, м., један шумски потес у атару села Малог Извора у бољевачкој општини. — На Ђулан треба да стигнеш увечер, ноћу да се одмориш од пут, да би ујутру рано почео да крешеш шуму.

ђумка, ж., брсната гранчица. — Искрши ми једну ђумку од љиљак, много је убав.

ђумкаш, м., зоол., пас малог раста. — Ђумкаши нису за овчарску пцету.

ђумче, с., зоол., в. ђумкаш.

ђурђевица, ж., бот., трава са сићушним жутиим цветићима. — Од ђур- ђевку се на Ђурђевдан прави в'енац и тура се овну на врат.

Е

- е? св., је ли, је л'? — Љупче дошо извојску, одслужио. — Ё?
- ебогме (е богме), св., дабогме, да. — Данило је човек вр'едан, ради дан и н'оћ, па ће и да има, ебогме.
- еданпут, једанпут, једном. — Што еданпут не манеш т'о д'ет'е да се одмори? — Изр.: До еданпут ће да ти буде (То ће једном да ти се деси).
- едва, једва. — Краве едв'а изв'укоше кола уз бр'ег, м'лого сам натоварио. едниак, одмах. — Чим д'ође кум, едниак ћемо да вечер'амо.
- еј, хеј (узвик за терање неупрегнутих говеда); ено. — Еј, еј, Шарко, куд ћеш тамо?! — Еј га, искочи зајак и утече у пченицу.
- ејс, ајс (узвик за терање упрегнутих говеда). — Ејс, ејс, куд ћеш у пл'от?! е л, је л', је ли. — Е л' још није ст'иго д'еда с 'овце?
- ел, св., или. — К'ој ће да чува краве јутре, Бора ел Брана?
- елмез, м., „дијамант“ за сечење стакла. — Иди з'овни Будимира и нека понесе елмез, да ни исече ст'акло за п'енцер што је разбио ветар.
- ем, узв., ах. — Ём, ем, ем, шт'а начини град за час!
- еп'а, св., да, јесте. — Човек мора да ради докле год је жив, еп'а.

Ж

- жабин м'ед, м., лепљива жута смола са шљиве, трешње, брескве и сл. — Кад смо били д'еца, варили смо леп'ак од жабин м'ед и леп'или књиге.
- жабица, ж., врста болести говеда. — Д'еда Мијајлу крава има жабицу.
- жагља, ж., палица на јарму којом се запрежу говеда. — Краве се уштрк'љале, па сломиле жагље и ут'екле у кукуруз.
- жалан, лна, лно, жалостан, тужан. — Кад неки у кућу, не дај б'оже, умре, кућани су жални ц'елу г'одину.
- жал'ење, с., жаљење. — Кад мора да се ради, н'ема жал'ење, нико није умрео од рад.
- жалка, ж., жаока. — Кад те пч'ела убод'е с жалку, жалка се отк'ине и пч'ела умре.
- жалостиван, вна, вно, сажалив, милосрдан. — Његова м'ати је м'лого жалостивна, она се на свако д'ет'е сажали.
- жамља, ж., бусен лука. — Иди начупај неку жамљу л'ука, да направимо сир'е.
- жапка, ж., кожна закачка кроз коју се опанци притежу врвцама уз стопало. — Опанци на жапке су се сматрали бољи од опанци само с врвце, и њи су носили кицоши.

- жаравица, ж., жар. — Пази, немо да се омáкнеш у ту жаравицу, па после н'емам штá да ти рáдим. — Изр.: Кај да сам на жаравицу (Јако ми је непријатно).
- жвáтољак, м., ижвакана храна (па испљувана). — Најела се, не мóже више, па избацује жвáтољци.
- жвáћа, прел, жваће, жвака. — Немој да причаш док жвáћаш, него жвáћај и ћути.
- жвија, извија; увија, савија (бол). — Кад опéреш, немој да жвијаш тáнке кошúље, да се не иц'éпају, него и остáви да се самé иц'éде. — Мóre, нéшто ме од јúтрос жвија у мешину.
- жгадија, зб. им., ж., гадови; ситна деца. — Збéре се жгадија, па се не растурају до нéко дóба. — Штá је нарађáла тóлку жгадију, кад н'éma са штá да и рáни?
- жгóљав, а, о, кржљав. — У његову фамíлију свí су жгóљави.
- ждíмне, трен., здими, стругне, побегне. — Д'етé доватíло комáт лéба и сíрење и ждимну́ло у сéло, да не íде по 'óвце.
- ждр́љи се, непрел., погрд., цмиздри, плаче. — Ѐди, кáжи ју да се не ждр́љи кад н'ема за штá.
- ждр́лча, м., погрд., плачљивко. — Не пла́чи, ждр́лчо, него íди унúтра, па се огр'éј, вíдиш да ти поцрвенéле рúке од мрáз.
- ж'édњаци, м., мн. (јд. ж'édњак), врста болести јетре у ситне стоке (у облику пликова); верује се да до ње долази услед жеђи. — Душáна мрзí да пóји 'óвце, па ће да му увáте ж'édњаци.
- жењáк, м., ожењен човек. — Алéксини сíнови свí жењáци, па кад изíђу на њíву и óни и њíне жéне и довáте матíке, óдма се вíди рабóта.
- жéна, узв., врстá псовке. — Чéкај, жéно, да вíдиш кáко јá знáм да те удéсим кад не глédаш твоју рабóту него се м'éшаш г'е ти нíје мéсто.
- жéнка, узв., дем. од жена; в. жéна.
- жéтвар, м., жетелац. — У недéљу се збрáли жéтвари и пожњéли пченицу Дарíнке зáто што њ'он сíн úвојску, па остáла самá.
- живáк, м., жива (минерал). — Т'ó њíно д'етé је кај живáк, нíкако да се скрáси на једн'ó мéсто.
- живé, непрел., у пријатељским су односима; у љубавним су односима. — Óни су кућа до кућу и трéба да живé, а нíје да се мрзé. — Илија и Ружа одáвно живé, и т'ó знá ц'елó сéло.
- животíњка, ж., дем. од животíња. — И кúче је животíњка.
- жíзне, трен., заболи, дирне, жацне. — Кáд, кáд жíзне ме нéшто под л'éву плéћку.

- жи́лка, ж., дем. од жи́ла. — Не́ка, не́ка, немо́ да ба́цаш та́ леста́р, 'о́н ће да пу́шти жи́лке и ће да се прива́ти.
- жил'о́влак, м., бот., врста биљке (траве) дугих широких листова, које народ ставља на загнојена места коже да извлаче гној. — Кад ти загноји рана, приви́ ли́с од жил'о́влак, па ћеш ца ви́диш како ће рана да ти се очисти и да зарасте́.
- жиља́р, зб. им., м., сплет жи́ла (много жи́ла) у дрвећа. — Ри́бе и ра́ци се ку́тају у врб'о́в жиља́р и ту́ј се ла́ко ва́ћају с к'о́ш, а и с ру́ке к'о́ј је т'о́ веш.
- житанце́, с., дем. од жито. — Тре́ба да погра́бимо ови́ да́нови да поки́дамо он'о́ житанце́ ко́лко има, да га не стуче́ гра́д.
- жи́тељ, м., становник, мештанин. — Вла́јко се одсели́о из на́ше се́ло и ви́ше ни́је наш жи́тељ и не мо́же ви́ше овде́ ни́шта да тра́жи.
- жи́шка, ж., варница, искра. — Го́луб ложи́о огањ бли́зо до с'ено, па жи́шка пр'сла и запали́ла га.
- жљ'еб, м., издубљено дебло кроз које тече вода на воденичко витло. — У Шц'љипину водени́цу иструле́ли жљ'ебови и тре́ба да се зам'ене.
- жљ'ебав, а, о, плачљив (дете). — Мло́го је жљ'ебаво он'о́ њи́но д'ете́, цео да́н пла́че.
- жљ'ебавац, м., погрд., плачљиво мушко дете, плачљивко. — Шта́ си пове́ла то́га жљ'ебавца, кад ни́је за у́људи?
- жљ'ебавица, ж., погрд., плачљивица, плачљиво женско дете. — Ту́ жљ'ебавицу ћемо да истерамо на́поље, ако не ма́не да пла́че.
- жљ'ебе, с., погрд., в. жљ'ебавац.
- жљ'еби се, непрел., плаче, цмиздри. — Шта́ се жљ'ебиш са́д, кад сам ти дала́ што си иска́о?!
- жљ'епча, с., дем. од жљ'ебе, в. жљ'ебавац.
- жљ'оче, прел., погрд., пије, шљоче. — Жљ'очи ту́ раки́ју што сам ти наспиа́о и не при́чај сва́шта.
- жљувé, прел., гризе; глође; гули. — Не́мам зу́би; жљувéм не́како јо́ш, не зна́м до ка́д ћу.
- жљуна́, ж., зоол., детлић. — Жљу́не се у по́ље ско́ро изгуби́ле, не зна́м што́.
- жма́ри, безл., подилази језа. — Не́што по́чело да ме жма́ри низ грби́ну, не́м што́ (не знам што́).
- жми́, непрел., жмури, држи склопљене очи. — Д'ете́ ста́лно жми́, т'ешко му, има горéвину (температуру).
- жми́ја (лу́ка), прел., гњечи ситно исецкан празилук (за салату). — Кад у́јесен стигне пра́зи лу́ка, мло́го га во́лим и жми́јан и у пр́жено.

жми́чка (само за воду у опанцима), непрел., израз за звук који производи вода у промоченим опанцима (када су ноге мокре до голе коже). — Видиш како ти жми́чка у опанци; чим стигнеш до́ма, изуј се и обуј сувé чара́пе.

жмур'ечки́, непрел., пр. сад. оджмури́, затворених очију, жмурећи. — Добра домаћица свé у ку́ћу мо́же да нађе змур'ечки́.

жужо́ћу се, повр., шапућу, шушкоре. — Шта́ се туј жужо́ћете, вре́вите јако да чу́ју сви́.

жу́јка, ж., зоол., бела овца жуте губице, жуја. — Зиму́с ми жу́јка па близни́ла.

жу́јче, с., зоол., дем од жу́јка.

жу́рав, а, о, смежуран (за зрна пшенице). — Ову́ годину пчени́ца није наједра́ла, него остáла жу́рава.

жутáјка, ж., зоол., врста шеве; жута кокошка. — Зими́ жутáјке доли́ћу на сéно што се расту́ра на о́вце и чобрљају га да на́ћу нешто да кљу́цају. — Сурке коко́шке се ода́вно изгуби́ле; сад има́ само жутáјке.

жутáјче, с., дем. од жутáјка.

жутиња́в, а, о, жућкаст. — Зима́ је била́ дугáчка, пчени́ца ти измрзла, па није зелéна, него д'о́ђе жутиња́ва на мéсте (местимично).

жу́тка, ж., женска марама убрадача жуте боје. — Жéне су некад мло́го забраћува́ле жу́тке крпе.

жу́ткас, ста, сто, в. жутиња́в.

жу́тља, м., погрд., бледуња́вко, слабуња́вко, слабо и бледо дете. — Жу́тљо, жу́тљо, ка́д ћеш ти једанпу́т да се отргнеш и да б́деш црв'ён?

жу́шка се, прел., шапуће се, шушка се, говори се, проносе се гласови. — Жу́шка се да ће Дани́ца да утэ́кне за Љубо́мира.

жу́шкају се, непрел., шапу међу собом, шаптавају се. — Шта́ имају они́ да се то́лко жу́шкају пред љу́ди?

3

за, предл., за, о. — Вре́ве за не́га да краде́.

заба́ви се, непрел., закасни. — Ако се она́ забави́ наводу, ти п'о́ђи да ју помо́гнеш да донéсе судо́ви.

за бађáв, прил., узалуд; бесплатно, цабе. — Треба́ по некад нешто чо́век и за бађáв да учини́ некому́.

заба́кне се, непрел., оглупави; збуни се (махом перф.: забакну́о се). — Ко́лко сви́ ви́чу на не́га, до́бро се и не забáкне.

- забáкнут, а, о, трп., заглупљен, збуњен. — Ѐде забáкнут од једнога до другога, кај нека овца.
- забере, прел., дође први на неки скуп; потера, закупи. — Илínка и њ'ојна ћ'ерка сваки закóн забéру. — Забраó га с кам'ење од вракњицу.
- заблáжи, прел., замасти јело (справи јело на масти). — Запржи и заблáжи пасуљ дóбро, нећу да га ј'ем пóсан, ем пасуљ, ем пóсан!
- забрáди се, повр., повеже главу марамом (жена). — Неки пúт се и лúди забрáде кад жáле некого и íду без кáпу.
- забуклучáви, зађубри, нанесе смеће. — Штá сте тóлко забуклучáвили ову сòбу; óдма да помет'ете т'е дељáнке и да тóрите у кóубе (пећ).
- забу́ли се, повр., навуче мараму на чело и очи. — Штá си се забулила — да не поцрниш? Не б'óј се, неће ти бóде ништа од сунце.
- завáли се, гл., посрне; ослаби. — Ѐмам мýжа кóлко пýжа. / Г'е је кóза штрап штрапнула, / М'óј се мýж завалиó (народна песма). — Н'ема са штá да рáни говéду, па му се крáве завалиле óдглади.
- завáљује се, непрел., посрће (од слабости, умора и сл.). — Биó је б'óлан и јóш је слáб, па се завáљује по пúт кад íде.
- зáватан, тна, тно, заузет, пун (посуће). — Не мóгу да ти дáм мóју тепсију, зáватна ми с питије.
- завáти, прел., удари; заузме (посуду); спопадне. — Кад те завáтим с ову тојагу, ће се чóдиш штá те снашло. — Немó да ми завáтиш бакрáч, трéба ми да пóјим крáве. — Заватиó говéду у плúт, па де брe, бије; не вíди да му једвá óде по пúт.
- завáти киша, безл., падне киша. — Дe да погрáбимо, да пожв'емó кóлко ни остáло до кноћи, јóтре мóже да завáти киша.
- завáти сн'ег, безл., падне снег. — Лáни сн'ег није заватиó до Нóву гóдину.
- зав'езе се, повр., занесе се, унесе се у нешто (махом перф.: завéзо се). — Штá си се завéзо у т'е артије кај да ћеш да бóдеш писар?
- завезуáње, с., завезивање. — Ѐјесен, кад се обéре кукуруз, н'ема завезуáње за говéду, у свáчије имање сви пуштају стóку.
- завéзуљак, м., чвор (завезан). — Нá, одв'ежи ми овá завéзуљак, кад си га тóлко ст'еглá.
- завeћа, непрел., уздржава се од нечега; празнује. — Она м.лóго завeћа, свíма досадила с т'ó завeћање. Знá кáд је који св'етáк, и к'óј знá кóлко дáна у гóдину не рáди.
- завeћан, а, о, онај који се уздржава од нечега. — Дeда је биó м.лóго завeћан, па му се и дeца см'ejала. — Милутин није биó завeћан, радeó је и у недeљу и у св'етáк. Мóрао је, сирóма, жeна му билá б'óлна, и свe је радeó сáм. Изр.: Није завeћан (Није с раскида).
- завeћина, ж., заветина. — Лeти íма пúно завeћине, тамán и лúди да се одмóре и да се погóсте.

- завијач, м., мала марама којом жене повезују косу испод мараме убрадаче, повезача. — Младé жéне нису носиле завијач, само старéје.
- зави́рчи се, непрел., настане вир (Фиг.: Зави́рчи се ма́с — Много масти у јелу). — Анђелија је трпала ма́с у гибаницу док се не зави́рчи.
- зави́тли (вракњицу), прел., затвори вратнице „вiтлошком.” (в.). — Штó ниси́ зави́тлио вракњицу, видиш да су изи́шле сви́ње?
- завла́чи, прел., дрља (орање). — Понéкад није добро ни да се завла́чи орање, може киша да га улъéска.
- завлачува́ње, с., дрљање (завлачивање) орања. — Нéкад су људи завлачува́ње изводили с тръе, кад нису имали брану́.
- за́вод, м., штедионица. — Ода́вно је рéтко к’ој имао па́ре да да́ у за́вод.
- за́врат (за-врат), прил., на врату. — Не слу́ша што му казу́јем да се чу́ва, па кад осéбне, мéне за́врат. — Липцала му ва́шка за́врат (осиро-машио; ослабио).
- заврéве се, повр., заговоре се; занесу се у разговору. — Кóса и Ју́лка се заврeвиле, па не ви́де да и ’овце утeкле у жи́то
- заврéви, прел., заговори — Отка́д се помрази́ли, и не врéве и н’еће један дру́гога да заврeви.
- заврeву́је, прел., заговара — Она га мло́го пúт заврeвува́ла, али ’он ни гла́ву не обрђа.
- заврти́, прел., сачува; заштеди. — Куд нeга не мóже па́ра ни́како да се заврти́.
- завртљина, ж., вртача, увала. — У завртљине ни́ко не пра́ви коли́бу за́то што се упролећ у њи́ зби́ра во́да.
- заврто́ше, прел., удари. — Заврто́ши га, заврто́ши, кад не мóжеш од нeга да ра́диш!
- заврцан, а, о, ћакнут. — Она мóра да је заврцана кад се нóси кај што се ни́ко не нóси и не врeви кај што врeве људи.
- заврцаница, ж., ћакнута жена. — Куд си по́шла, заврцанице, по ову међаву, видиш да ћеш да се смрзнеш на пúт?!
- заврцанко, м., занесењак. — Ђј, заврцанко, заврцанко, до́кле ћеш да се замлаћу́јеш и да бúдеш рaз људи?!
- заврц’ојла, м., в. заврцанко.
- заврцу́је га, прел., подсмева му се. — Немóј ни́кога да заврцу́јеш, да се не нађе нeки да ти врне.
- заврцу́је се, повр., замлаћује се, заноси се. — Заврцу́је се по путине, кај да је свe ураде́ла, па н’ема штá ви́ше да ра́ди.
- загасан, сна, сно, тамно црвен (Овај израз се употребљава за боје које се желе исказати као затворене, као што се израз плав употребљава

- за ознаку да је боја отворена, као на пр.: сиња загасна, сиња плава, жута загасна, жута плава). — Зора у недељу опасала сињу загасну сукњу.
- заглавица, ж., клинасто парче дрвета којим се нешто углављује или се њиме цепају дрва; незгодан човек. — Лош мајстор не може без заглавице — Направи гождене заглавице куд Цигани, па ћемо да идемо у планину да цепамо дрва и тараве. — Ђ, знам ја њега, он је голема заглавица, све нешто извољева (захтева).
- загладни, непрел., јако огладни; осиромаша. — Био у дрва цео дан и загладнео па заслепео. — Није те да ради у младе године, па кад остао сам и загладнео и видео се у зор, навалио на рад, али пропуштено не може да постигне.
- загмаца, непрел., загази у блато. — Куд си загмацао у то блато, врћај се овама!
- загмрчи, прел., потопа, погрузи у воду. — Немој да ме прскаш, да ти не загмрчим главу у вир.
- загмури (се), загњури (се). — Адам не сме да загмури главу у воду, не зна да плива. — Видра се загмури и под воду вања рибу.
- загњет (се), гл., угура (се); увуче се. — Шта си загњео руке у цепови, па ништа не повђаш кај да су ти отпале?! — Одођ, трос се загњео у мејану, па никако да се извуче отуд.
- загор'елке, ж. (јд. загор'елка), врста колача од ораха, загоревинс. — Загор'елке се правиле за посну славу.
- заграђа, ж., ограда. — Наш ован прерипнуо заграђу и отишо у туђе овце, па га заклали.
- загриба, говори промукло. — Пио студену воду, па загриба и једва врви.
- загрљасте ноге, криве ноге (у облику слова О). — Данка је много љубава, и ако има загрљасте ноге.
- загрцави, закржља(ви). — Мора да продамо он'о мање прасе; загрцавело и не може да се поправи.
- зад'ева, прел., задиркује; изазива; смета. — Немо никога да зад'еваш, да те неки не измлати. — Шта си га зад'евао, кад знаш да је јачи од тебе? — Е л' ти зад'ева ова м'ој пл'от те га стално помичаш?
- задорљив, а, о, онај који задиркује (изазива). — Ако, нек те бију сви, кад си толко задорљив.
- задружан, жна, жно, велики. — Видиш ли ти ову тојагу? Она је доста задружна. Немој да те омашим, па да се чуђиш шта те снашло!
- зaduшина, ж., запара, велика врућина; загушљивост; непроветреност. — Видиш како је задушина овде; отвори мало п'ендер.

- задушу (за-душ), рлг., у спомен умрлога. — Нека се види задушу деда Богоју! — Изр.: Да(ва) задушу (даје у спомен умрлога — храну, пиће, одећу и сл.). — На Задушнице жене давају задушу на своји мртви.
- зађе, изр.: Зађоше иза бр'ег (Каже се кад неко настави своје држање, иако му је малочас неко говорио да тако не ради). — К'ој га нађе, он га зађе (Свако добије од њега што тражи).
- зажени се, повр., отпочне припреме за женидбу. — Заженио се иако н'ема године и н'ема ништа у кућу.
- зажми, непрел., склопи очи; зажмури; умре; заспи. — Л'ењи брат зажми, да види да л' може да пр'ође преко ђуприју жмур'ечки, и не нађе кесу с дукати што му подбаћио стар'еј брат. — Љубица је зажмала и више н'еће да гледа свашта на св'ет. — Штá жмиш кај орловица, диг' се, па иди дома да спаваш. — Ене га момак — зажмао сед'ечки!
- зажуљи прел., загули. — Кад ти се скорé опанци, потóпи и увечер, да ти не зажуље п'ете.
- зазубица, изр.: Ваћа зазубицу — Чезне за нечим.
- засавни, непрел., зајечи; одјекне. — Седé ц'елу зиму уз кубе, ништа не раде и пију док не засавни буре.
- засида прел., засида. — У стару кућу засидали голéма врата и предвојили већу и мању собу.
- засира, уноси се у неки посао; загледа. — Св'уноћ засира неке артије, мора да ће да буде п'оп. — Штá засираш по туђе авлије, т'о није убаво!
- засиран, рна, рно, посао који захтева много пажње (пипав). — Т'о твоје вежење млого засирно, не би ја т'о везла, кад може и онако.
- засирање, с., уношење у посао; загледање. — Мани т'о засирање по кућу, д'ођи овамо да истоваримо с'ено. — Какв'о ти је тóлко засирање по књи́ге, кај да ћеш да будеш адвокат!
- засре се, упиљи се, загледа се (махом перф.: засрo се). — Засрo се у њега кај да није видео човека до сад.
- заилује, прел., загледа, пиљи. — К'ој год пр'ође заилује у ову авлију кај да овде игра мéчка.
- зајма (се), непрел., постане имућан, отпочне стицање имовине. — Мораш да се стрпиш док се не зајмаш, па ће после да ти буде лакше.
- зајази воду, прел., прегради, заустави воду, загати. — Лéти зајази Арнауту, те се збéре вода, па пол'ева градину.
- зајаоче, непрел., зајауче, жаукне. — У сéло се чу пукот и жéне зајаокаше.
- зајак, изр.: Искечио кај зајак. — Уватио зајца (Пао у блато и искаљао се).
- зајезери се, повр., скупи се вода у неком улегнућу или код неке препреке. — На п'ут се на млого мéста зајезерила вода, па не може да се пр'ође.

- зајецкује, непрел., муца. — Кад нешто оће да слаже, зајецкује и гледа узем (у земљу).
- зајка, ж., зоол., зечица. — Уловио једну зајку и, кад ју распорио, нашо зајчићи.
- зајутре, прекосутра. — Зајутре ћемо на пијац да купимо козу.
- зајучер, прекјуче. — Зајучер нашо ни се ојагниле три овце и две близниле.
- зајче, с., дем., од зајац, зече. — Љупче нашо у детелину легло с три зајчета.
- Зајчер, м., Зајечар. — Ујесен идемо на панађур у Зајчер.
- зајчећина, ж., зечевина (месо од зеца). — Од зајчећину прави добру чоламу к'ој ум'е.
- зајчи, в, е, зечји. — Зајча кожа је добра да се опасује око појес, да чува од назеб.
- зајчи лад, м., бот., врста биљке. — Зајчи лад расте по складици и по ливаде.
- закаљи, непрел., претера, преврши сваку меру. — Има човек да не ваља ал' он је закалио.
- закаљан, а, о, трп. од закаља, прљав; црн; јадан. — Живот му је црн па закаљан. — Изр.: црн па закаљан, врло прљав; црн; јадан.
- закачке, ж., мн. (јд. закачка), петље од кудељне узице на опанцима кроз које се провлаче врвце или каиши при обувању. — Искидале ми се закачке и одвиле ми се врвце.
- закваси, прел., налије и полије водом дрвен суд (од дуга), да би набрекао, те да не испушта течност (пиће), која се ставља у њега. — Бурити и возници треба да се заквасе пред гројзоб'ер.
- заклопач, м., затварач. — Подигни заклопач и види колико још има папrika у ћуп.
- заклопица, ж., в. заклопач.
- заковрљи, непрел., клоне; падне; разболи се. — Јуч'ер цео дан био на фузальку, а данас, ене га, заковрљио.
- закон, м., празник. — Немо да обукујеш што ти је за закон, да се не брукаш људи да носиш пронешено и старо на св'етак. — Изр.: Дреје за закон (Празнична одећа).
- закраише, непрел., замсра. — Ђј, он је научио све нешто да закраише.
- закрка, прел., нагомила. — Закркај сучке на огањ, па седи и гр'еј се.
- закркља, прел., замрси; заплете. — Пр'еђа ју се закркљала, па не може да ју размрси. — Изр.: Закркљала се пцета (Пас и кучка се паре).
- закрсти се, повр., зачуди се. — Мати му се само закрсти и не рече ништа.

- закуќљају се, повр., ухвате се испод руку. — Другаче се закуќљају и такó иду на óро.
- закусне, безл., загрцне (заједе дим у грлу, душнику). — Нешто ме закуснуло у гушу, па ме тѐра да кашљем.
- закусне се, повр., загрцне се. — Закуснуо се, па му искочи́ле óчи.
- закући се, повр., в. займа се.
- залѐби се, повр., в. займа се.
- зализак, м., прамен косе који са ивице чела расте у супротном правцу од остале косе. — Кад ма́ти, док је тешка́, ли́же качамíло, де́ца имају зализак (празн.).
- заличи, погрд., украси наопако. — Ба́ш ће да зали́чи кућу куд оти́дне!
- залуав, а, о, приглуп, ћакнут. — На кога́ је óн така́в залуав, ни́ко од њего́ви ни́је така́в.
- залудан, дна, дно, беспослен. — Ниса́м ни ја залудан, да íдем свѐ по њѐга. — Ни́ко ни́је залудна Ма́ра, да га слу́ша до́век, а óн ни́шта да не ра́ди. — Изр.: Залудна Ма́ра (Беспослена жена, човек).
- залужи, прел., испрља блатом (испрља одећу при паду на мокру земљу). — Ски́ни тѐ залужене чешíре, па ўзни дру́ге.
- залупа се, повр., занесе се, предузме нешто што не одговара његовим снагама (махом перф.: залупао се). — Прѐ не́колко го́дине сам се залупао у ову́ арвалију, па не зна́м ка́д ћу да испли́вам.
- замáје (се), повр., задоцни (се); задржи (се). — Не́ћу да ме замáјеш да те че́кам, ја ћу да п'о́ђем, а ти д'о́ђи кад стигнеш. — Немó да се замáју, па да стигну до́цкан и да ни́шта не учíне. — Ти́ ћеш да га замáјеш како́ зна́ш док ја изма́кнем, па по́сле д'о́ђи и ти́. — Замáј се ма́ло с љу́ди у мејáну док ја спрѐмим што трѐба, па ћу да удáрим на те́бе, да íдемо заједно.
- замáкне, непрел., зађе. — Гледа́ј до́бро, да ти не замáкне пре́кај кућу и да га не ви́диш.
- замáн, изр.: у замáн, на време. — Свѐ тра́жи да се ура́ди у замáн. Исп. ўзаман.
- замѐне (на пример: бугарски), непрел., у његовом говору осећа се призивак (бугарског језика). — Њ'óн му́ж је од не́где од грани́цу и замѐне бугарски.
- зами́ће прел., метлом натерује сме́ће према некоме; веровало се да се неће моћи оженити онај на кога нека жена овако натерује сме́ће. — Немóј да ме зами́ћеш, не́ћу да мо́гу да се ожѐним.
- замла́ћен, а, о, ћакнут, припрост. — Не́ка га, нек чíни шта зна́, кад је то́лко замла́ћен. — Изр.: Замла́ћен, па у пл'óт натѐран.
- замла́ћенко, м., в. заврцанко. —
- замла́ћ'о́јла, м. ж., в. заврцанко.

замлаћување, с., заношење; уображавање. — Његово замлаћување ће неки пут скупо да га кошта.

замлаћује се, повр., заноси се. — Најде се све чини да је још млад, па се замлаћује с децу, а не види да је оседео.

замлечи, обневиди; занесе се. — Видиш докле га дотерала жена: замлечио па не види на очи.

замрела вода, изр., вода која се затекла у кући у тренутку смрти некога у слугу; веровало се да ту воду не треба пити, већ се мора просути и захватити свежа вода. — Исипи ту замрелу воду из бакрачи, па извади из бунар другу.

занесенко, м., в. заврцанко.

зановита (се), задржава (се). — Дете, немó да се моташ око мене и да ме зановиташ, пушти ме да гледам рабóту, н'емам кад да дангубим. — Не могу више да се зановитам с тебе, већ је прошло пладне.

забопа се, повр., погрд., упути се. — Заопáo се преко моје жито, баш га брига што га ја гледам.

запасе се (овца), повр., отпочне да пасе (овца). — Гледај да ти се запасу овце, а није само да оде и да остáну гладне.

запáт, м., приплод. — Овó мушко јáгње сам оставио за запáт. — Изр.: За запáт (За приплод). — На запáт (За успех у множењу стоке). — Њему овý годину пошло на запáт: п'ет овце му близниле.

запáте се, повр., намноже се (стока и сл.). — Пчеле се лáко запáте, ал' се мýка чувају к'ој не знá.

загевáње, с., кукњава; плакање. — Здаде се нека вика у село и чу се неко загевáње.

запéкља (панталоне), прел., завеже (панталоне). — Деда је тóлко ослабео да не мóже ни панталóне да си запéкља.

запекља́ч, м., предње ноге печеног јáгњета (као посебна посласлица дају се деци или госту). — Евé, синко, деда да ти да запекља́ч, па кад порастеш, ти ћеш деду да пазиш.

запéре, прел., опере овлаш. — Запéри т'е дрéје у корíто, па ћемо да и опéремо на р'еку. — Запéри мáло т'ó д'етé, видиш кáко се уачкáло.

запíра, испере; забрањује; спречава; зауставља; одлучује јáгњад. — Ми запíрамо кошуље на бунар, после и опéремо на Тíмок. — Видој запíра да му ни́ко не прелáзи преко имање. — Он га запíрео и кáзао му да п'ође по пут. — Млóго је остарео, и кад п'ође уз бáсамаци, запíра му се душа. — Он запíра јáгњаци у кошáру, а овце му спáвају у трља́к.

заплáндује (овце), прел., натера овце у хлад ради подневног одмора. — Кад упечé жéга, деда заплáндује овце у лáдовину под ц'ер, па íде на клáданац да си донесе воду у бáклу и бакра́ч.

- заплáндује се (’овце), повр., скупе се овце у гомилу и оборе главе земљи ради заштите од врућине и ради одмора. — Лéти, чим мáло опечé сунце, ’овце мáну да пасу́, па се заплáндују.
- заплáти, непрел., испашта, искуси зло. — Ми́ заплáтимо добро што смо пуштíли да конáчи куд нáс нéпознат чóвек.
- заплéскује се, повр.; заноси се. — Немó по млóго да се заплéскујеш.
- заплéшти, загати воду; удави се. — Кнóћи заплéшти потóчић, да се збéре вóда, па ујутру да полијемо градину. — Мóре, видим јá да ће ’он да заплéшти Тíмок.
- зáпне, потегне; затвори; напрегне се. — Тáта и нáна зáпну ноћáс и ујутру осáвну у Срédњу Р’éку. — Немóј да заборáвиш да зáпнеш стáсину, да се не наáкају сви́ње тамо. — Бíо је млóго сирóма, па је зáпео, радéо и дáњу и ноћу, и мáло се заимáо.
- запóдéне, прел., изазове, започне разговор, свађу. — Тí увек заподéнеш свађу, па ти пóсле кри́в ђáво.
- запóји, прел., да воду с неким леком болесној домаћој животињи. — Зап’ој тéле с исту́цану далакљíвицу и пушти га нек сíса, ако óће.
- запóпи се, повр., фиг., пусти браду, зарасте у косу и браду. — Не стри́жé се и не бри́ја се тóлко вр’емé, кај да се запóпио.
- запóри се, повр., добије затвор (опстипацију). — Њ’óјно, тéле се запорíло нéколико дáна; штá ти му нису́ давáли, па нíшта не помáга.
- запóсти, непрел., отпочне да пости. — Нéки пúт лúди, кад запóсте, нису́ јéли нí на мáс нí на зејтíн.
- зап’óтка, прел., забрани испашу у свом имању стављањем потки, тј. одсечених грана на жбуње или забадањем грана у земљу. — Куд Вíдоја Спасéнинога је свé зап’óткано; њего́во имање ни лéти ни зíми ни пíле не см’é да прелетí.
- запофíћи, гл., завитла, баци. — Запофíћи му т’ó што ти дáо преко вóљу, па нек знá да се с нíкога не шегáчи.
- зап’óчи, прел.; в. зап’óтка.
- зáпраз, м., запат (код свиња). — Он’ó жутó мúшко прáсе нéћу да кóљем, нéго ћу да га оставим за зáпраз; млóгс добро ј’é, па ће и да се угóји кад порастé. — Изр.: За зáпраз (За приплод код свиња).
- зап’рви, непрел., дође први на неки збор, учини нешто пре других. — Нéћу да зап’рвим, нíје ми тáмо в’езан баштá.
- зáпре, прел., заустави; забрани; затвори (стоку); одвоји жагањце од сваца; не може више да једе. — Зáпри крáве и ст’óј íспред нí, да не áкну у пóток, да изгíну и да полóме кóла. — Кад се заплáндују, зáпри ’овце, под’ој јáганци и зáпри и, па д’óћи на нíву да ни помóгнеш да докóпамо до кнóћи. — Зар си на тóлко парчé лéба зáпрео; знáш да ће толи́чко Цíганче да те обóри (празн.).

запре се, повр.; в. запори се.

заприча, непрел., отпочне разговор (казивање). — Заприча ти, па наћбоше деца и не могло да ти све испричам.

запричају се, повр., занесу се у разговор. — Оне се биле запричале и нису ни виделе кад и је млеко почело да пребди, па све изишло у огањ.

запрсне, нађе се негде из далека (Махом перф.: запрсно и запрсо). — Нико не зна откуд је њин зет запрсно чак овамо. — Запрсо из св'ет б'ели.

запрче, с., дем. од именице запртак која је нестала, неразвијено (мало), дегенерисано јаје од живине; мало, закржљало дете. — Избрала и однела му све неки запрчићи, кај да њ'ојне кокошке не носе друга јајца! — Њин син оста запрче, кај да није имао шта да ј'е.

запуди, прел., заплаши; најури, отера. — Деда запудио децу, па још горе н'еће да га слушају, него б'еже у село. — Зар њин син тако брж запудио жену?

запуави, непрел., опустити стомак услед слабости (махом перф.: запупавео). — Теле од Шарку запупавело и не може да се оправи.

запушти браду, изр., пусти браду (да му расте). — Љупче запуштио браду кај п'оп.

зарад, ради, због. — Зарад њи сам и градио кућу и патио се свакако, ал' баћав кад н'еће да живе с мене.

зарани, прел., отпочне храњење детета (први пут). — У село даду да зарани дете неки што млого ј'е, да је и дете ј'ешно.

зареже врата, прел., затвори врата резом (в.), тј. закачи резу за шиб са рупицом, кроз коју се ставља клинчић. — Увечер зареже врата, па све четири увисин — живи како је њему воља.

зарезује, изр.: Не зарезује га (Не слуша га; не цени га). — У њину кућу нико никога не зарезује.

заригла, прел., затвори врата риглом. — Зариглај врата и никога ноћу не пуштај у кућу.

зарину се (сливе, ораси, јабуке, крушке и сл.), опадну на земљу плодови шљиве и сл. и прекрију земљу. — Кад деда протресе сливу, сливе се зарину, па деца збирају цео дан.

зарича, прел., одбија нешто у име некога без његове воље и у његовом присуству, нпр.: некога понуде да попије нешто, а други каже да понуђени неће да прихвати понуђено пиће. — Немó тi мене да заричаш, не знаш ти да л' ја оћу ел нећу.

зароји, прел., заспе, затрпа јарак, јаругу и сл. — Поток од кишу заројио све рупе прекај пут што смо ископали да посадимó липе.

- зарубен, а, о, трп. од заруби (исече равно попречно), фиг., глуп, ограничен. — Докле ће да буде тољко зарубен да не зна шта ради?
- засѣбљив, а, о, себичан. — Откако је осиротео, није више засѣбљив кај што је био.
- засѣва, прел., засејава; заболи (рѣна и сл.). — Сви отишли рано да засѣвају кукуруз, да не одоцне. — И ноћу ми кад кад засѣва под плѣћку, па не могу да узданем.
- засѣвање, с., засејавање, поновно сејање (усева). — Билá сýша пролѣтос, па кукуруз није нико и морали јутрос да иду на засѣвање.
- засипи, м., плт., сипња, астма. — Деда право блáто за л'епење и газио блáто, а вода из бунáр билá студѣна и добио засипи.
- заскупí се, повр., учини му се скупо; не купи нешто, јер му се чини скупо (махом перф.: заскупео се). — Заскупео се за једну бáнку, а кад се врнуо да купи, било се распрóдало.
- заслáња, заклања светлост неcome. — Мрдни мáло од ту лáмпу, заслонíо си ми, не видим да плетѣм.
- заспавује, непрел., (управо) прелази у сан. — Видиш да заспавује, мáни га нек спава.
- засркне се, повр., загрцне се (водом или другом течношћу). — Пíи полáко, нико те не јури, видиш да си се засркну́ла.
- застру́че, с. дем. од застру́г, окургао дубен дрвен суд израђен на колорату. — Напуни ми застру́че сао с'ó, да турим у торби́че за по 'овце.
- затѣли се крáва, повр., отпочне да се тели крава. — Кад се затѣли крáва, чóвек мóра да је уз њ'ó, да ју помóгне да се не угуши тѣле, ел дѣ га крáва не згáзи и претíсне.
- зати́ра, прел., сатире, уништава. — Кóзе су зати́рале шúму, а откако и н'ѣма, да видиш кáко се подíгла Грапчина, видиш сáмо нѣбо, а óко себе и испред себе ништа не видиш, шúма израсла ўнебо.
- затискáч, м., запушач. — Нѣкад се затискачí правíли и од толúзину.
- зáтра, ж., пропаст, губитак, сатирање. — Кóзе су сáмо једнá зáтра: довољна је једнá кóза да зáтре св'ó дрв'ѣне докле стíгнуе. — Изр.: Рђáва спáстра — готóва зáтра (Рђáво остављена ствар готóва је да пропадне).
- затрáкује, гл., прел., запиткује, заговара. — Немóј да ме затрáкујеш, óћу да спавам.
- зáтре, прел., упропасти, уништи (перф.: зáтрели и затр́ли). — Они су зáтрели 'óвце; стáри и помр́ли, па н'ѣма к'óј да чува стоку.
- зáтре се, повр., упропасти се, пропадне; награбуси; умре. — Њíна кúће се свá затр́ла од б'óљке. — Затр́ли крáве, 'óвце, кокóшке, па сáд н'ѣмају нíгде ништа.
- затркúје, прел.; в. затрáкује.

- затрњи, прел., прегради трњем; препречи пролаз трњем. — Затрњао сам путић што су ми направили преко њиву, не дам да ми газе кукџуруз.
- затрџпа на врата, наиђе на врата. — Помéти, Мíлко, сóбу, лако мóж' да затрџпа нéки на врата, па да не затéкне непоméтено, па пóсле да прича по сéло. — Изр.: Затрџпа сн'ég (Падне, наиђе снег). — Прибéри алáт, дрéје и дрџто што íма нáпоље, ноћáс лако мóже да затрџпа сн'ég.
- заћорáви се, повр., заслепи; занесе се. — Заћорáвила се у т'ó в'óјно плет'ење, кај да н'éма ништа дрџто да се рáди по кућу.
- заћумџри се, безл., смрачи се (време), натџшти се, смркне се. — Заћумџрило се од зáпад, лако мóж' да удáри кíша ел грáд.
- заћушка, прел., затрпа, закопа; сахрани. — Заћушкáли он'é рџпе пред шкóлу, да не пáдају вíше љџди у њí ноћу. — Кад џмрем, сáмо ме заћушкајте, а нíкакве трпéзе ми не стáљајте.
- зафискџје кíша, безл., упада у затворен простор киша наношена ветром. — Пóчела кíша; íди óдма, затвóри п'énцери, да не зафискџје у сóбу.
- зафундáри, прел., запали, упали (изазове пожар). — Пáзи кáко íдеш с тџ св'ећџ по штáлу, да не зафундáриш слáму, па да изгорí свé.
- зац'ели (рáна, бóлес), непрел., залечи (рана, болест), заздрави. — Не брíни, свé ће т'ó да зац'ели, сáмо полáко.
- зац'епљив, а, о, себичан; незгодан. — Свí су óни у кућу зац'епљиви: од њí не мóжеш да добíјеш ни кáмен џзуби. — Њíн дéда је зац'епљив и с нíкога не мóже.
- зачкóљина, ж., ситница, безначајна ствар. — Мáни тé зачкóљине, вíдиш да н'éма г'é да ни стáне ни што ни је нáј нџжно.
- зачмí, трен., погрд., заспи. — Енé га, зачмáо у сџнцз заóд, кај кокóшке. —
- зачмрљен, а, с, трп. од зачмрљи, затупаст. — Кóсин младожења нíје џбав: íма нéкакав зачмрљен н'óс и óчи му утекле у главџ, нém г'é га нађе онаквóга.
- зачмрљи, трен., затупи, сломи, заврне врх. — Удáри тá екс'ер и зачмрљи му вр.
- зáчне, трен., узме узор с туђег рада (жене). — Мíра íма мlóго џбави наглавци, мóрам да зáчнем од в'ó.
- зачџка, закуца, укуца, започне да куца. — Ноћу нéки зáчука на п'énцер и дéца се упудíше и поч'еше да плáчу. — Дéда зачџка клин у дџвар и окáчи мóкру барéтину да се сџши. — Драгутíн сабáјле зачџка óко бурíћи и разбџди ми д'етé.
- зашáпи, прел., погрд., заграби шаком. — Он загњет'é с рукџ у његову т'óрбу и зашáпи ораси кóлко гóд мóже.
- зашíба (врата), прел., затвори врата шибом (в.), тј. стави у резу шиб (клинчић). — Љубóмир утрчí у колибу, зашíба врата и подџпре с грбíну, да Милíвој не мóже да и отвóри.

- зашље (врећу), прел., затвори (врећу) тако што се преко пуне вреће стави засторак, па се зашира врвцом или узицом кроз закачк („уши“) на горњој ивици вреће (слично обувању опанака). — Напуни и зашљи све вреће, ујутру ћу да терам жито у воденицу, да самељем док има вода у јеругу.
- заштурí (глава), безл., замути се, забриди (у глави). — Од јутрос ми заштурí углаву кад кад, не знам шта ми је.
- збере (се), скупи (се); набсра се. — Пред мрак снаја збере покровице од конопац и унесе у стасину. — М'омци се на свадбу зберу ноћу и украду домаћину печено јагње. — Платно прво опери, па тад ши, да ти се после не збере.
- збију се, повр., потуку се. — Одједанпут м'омци се збише и свирачи престадеше да свире и народ поче да се растура.
- збирутак, м., погрд., гомила, неприлично друштво. — Дошо збирутак од сваку страну, па не можеш да пр'ођеш по пут од њи.
- збитак, м., дежмекаст човек. — Ене га, иде она збитак, н'ема га један п'ед осем.
- збоду, изр.: Збоду главе (Прибију се један уз другог).
- збоду се говеда, пободу се говеда. — Славко протерао краве преко нашу ливаду, па се његове краве зболе с наше и једва смо и развадили и разјурили. — Мил'ен и Ружа зболи главе и откад нешто шапућу.
- зборник, м., свадбени хлеб украшен шарама од теста, јабукама, цвећем, станиолом и сл. — Комати од зборник давају се на м'омци и дев'ојке да би се и они оженили и удалі скоро.
- збрзи (се), појури, потрчи; појаше коња трком. — Јаблан збрзи коња и прерипне поток. — Властимир се збрио по њега, али није мого да га стигне, утеко му.
- збрчка (се), повр., набора (се). — Видела сам Даринку: збрчкало ју се лице, почела да стари. — Пази како с'едаш, да не збрчкаш сукњу.
- збутају се, повр., погурају се. — Људи се одједанпут збуташе и једн'о дете поче да плаче, мора да га неки нагазио.
- згм'еља, прел., згњечи. — Свари и згм'ељај компири и лука, одавно ми се пријели.
- згњави, прел., згњечи; притисне. — Тэле, чим се отели, одвоје у једн'о ћоше у стају, да га мати и друга говеда не згњаве.
- зговржљају се, повр., отпочну да се гушају лежећи. — Наша пц'ета се зговржљаше и једва и раздвојимо и растуримо.
- згоди, изр.: Не можеш да га згодиш у чутору (Не можеш никако да му угодиш).
- зг'тви, прел., скува (спреми јело). — Снаја ујутру зг'тви ручак, па упрти љуљку и обрами ручак и отидне на њиву да жв'е сас жетвари.

- згрбáви се, повр., погрби се, згрби се. — Дéда Душáн се згрбáвио од нéко врéмe, а до скóро је бiо прáв.
- згрбóше се, повр.; в. згрбáви се.
- згувéжља, прел., згужва. — Штá си згувежљаó тў кáпу; да знáш да н'éма скóро да ти кўпим дрўгу.
- згувéжљају се, повр., ухвате се укоштац. — Двá м'омкá се згувежљáше и једвá и развáдiмо.
- згўра, ж., шљака. — Поглé кáко се направíла згўра ўогањ, мóра да ће да буде млóго зимá.
- згўцан, а, о, згрчен. — Штó, брe, идеш такó згўцан кáј нéки стáрац? здáве се, повр., псчну да се ујeдају (пси); почну да се свáђају (људи). — Кáд овчарí зам'éшају 'óвце, пцéта и се óдма здáве, па íмају мўку да и растáве. — Етe, чўјеш ли, здáвише се; иди, не дáј и да се побíју.
- здáде се, безл., настаде, отпоче. — На сред сéло се здáде нéка вiка, здáде се б'óј, óро се прéкиде и дев'óјке поч'éше да се растўрају.
- здéне с'éно, прел., упласти сено. — Милóрад зденўо дeсет с'éна, íма и за прóдаву.
- здрáв, изр.: Здрáв си! (Узвик уз пиће при подизању чаша). — Здрáв си, Осмáне, тeбе што остáне! — Нá, Маријо, држ', Петријо, здрáв си, бáбо!
- здрáве се, повр., пољубе се при поздраву. — Енe, стiгли свáтови, здрáве се с кўмови.
- здрвi се, повр., укочи се, стврдне се. — Овá лeба ти се здрвiо, дáј дрўги, ако íмаш, да не полóмимо зўби.
- здрчкáју се, повр., посвáђају се (махом аорист: здрчкáше се). — Р'éч, дв'é, па се здрчкáше кáј нéка дeца.
- здулóсан, а, о, трп. од здулóше се, јакó стврднут. — Штó ти је лудáјник овáко здулóсан?
- здулóше се, повр., стврдне се (махом перф.: здулóсао се). — Синóћни качáмак ти се здулóсао, није више за јeло.
- з'éва, непрел., виче; свáђа се; бесни. — Дe, вiди штá óће и дáј му; не мóгу да га слўшам да ми з'éва. — Научiо да з'éва на дeцу, не мóже полáко да кáже штá óће. — Ёј, штá је 'он з'евáо сiноћ кáд се врнўо из воденицу, т'ó н' ум'ém да ти кáжем.
- з'éвка, ж., бот., зевалица, врста баштенског и ливадског цвeћа (*Linaria vulgaris*). — З'éвка р'éтко растe по нáше рўдине, а млóго ўбаво цавтi.
- Зeља, м., зоол., пас сиве (зелене) бoје. — Ё, што смо имáли једнóга Зeљу кáд сам бiо д'етe, т'ó н'éће скóро да íма.
- з'éлка, ж., лист зeља. — Кáд набeрeш з'eље, мóраш свáку з'eљку да поглeдaш, да нéка н'éма црви.

Зељ'ов, м. зоол.; в. Зеља.

земљосан, а, о, трп. од земљоше се, поцрнео (црн) као земља. — Видео сам га: у лице дошо земљосан да те стра увати.

земљоше се, повр., поцрни као земља од прљавштине, јако се испрља (махом перф.: земљосао се). — Штá си се, брe, такó земљосао зар н'ема вода да се опереш?

зентелија, ж., деф. од зeјтинлија, зелена женска марама (убрадача); носе је у знак жалости за умрлим младе жене, девојке и девојчице, а по протеку годину дана од смрти, за коју су носиле црну мараму, и остале жене; мајке пак за децом носе каткад црну мараму и до краја живота; црну мараму мајке скидају кад поново роде и кад жене или удају преосталу децу. — Дикина снаја скинула зентелију.

зимá ми, изр.: хладно ми је. — Није нeму зимá кад иде напоље без капф, сáмо у кошулке.

зимица, ж., бот., врста крушке. — Зимице су рeтке старинске крушке; ја знам сáмо једну, у нашу њиву над пругу; нико не зна кад је она посађена, а калeмена је сас слаци и зимице.

зимогрóжљив, а, о, зимоморан, онај који тешко подноси хладноћу. — Дeда Бóгој је био зимогрóжљив, стáлно се жалio да му зимá и млого је ложio óгав.

зјајá, непрел., виче, дере се; отворен је широм (врата). — Штá зјајиш на д'етe, кад није ништа кривó што су 'овце отишле у штeту?

злој'ешан, шна, шно, нејешан. — Д'етe му млого злој'ешно, зáто је онако и слáбо.

змичe, с., зоол., дем. од змија, змијица, мала змија (младунче змије).— Видео сам на пут једн'ó змичe и утече у грман.

зобун, м., дугачка женска хаљина (без рукава) од белог сукна извезена гајтанима црвене, плаве и црне боје. — Кад сам био д'етe, видео сам зобун што је имала парá бáба Жива.

з'ор, м., журба, хитња; притисак. — З'ор ми за пáре, имаш ли нешто да ми узáјмиш? — Ноћас куче млого давá з'ор, не знам на штá је тóлко лајáло.

зор'ом, прил., у зору, рано ујутру (фосил б. падежа без предлога). — Ноћас лeгни рáно, јутре зор'ом полáзимо у планину на кош'ење.

зрњило, м., зоол., бео ован с црним пегама на губици. — Нeкад смо имáли једнога зрњила, шутóга, и није мого да туца дeцу.

зрњка, ж., зоол., бела овца са црним пегама по губици. — Зрњке су нáј убаве 'овце, по убаве и од жујке и од калуше и од гаље.

зучи, зуји. — Трмке су ни билe испод п'енцер, па су ни цeо дán зучáле пчeле.

S

- sá, ускл., деч., гле (у општењу са малом децом). — Sá, sá, глѣ штá ти донѣла тѣтка.
- савни, непрел., одјекује. — Ц'елу́ зиму пили и нису́ гледáли у буре док ни́је пóчело да савни́ (док нису буре испразнили).
- св'ездá, ж., звезда. — Упѣкла св'ездá, па горí и дрво и кáмен.
- Свездáн, м., село у близини Зајечара. — Зáјчер сáд упíра у Свездáн.
- Свездáнка, ж., име жене. — Свездáнка се údала за нѣкога Кривовíрца.
- св'ездíца, ж., дем. од св'ездá, звездица; метална ознака војних чинова. — Чáслав се врнуо íзвојску с двѣ св'ездíце на рáмена.
- св'ек, м., звек, звук. — Злáтан дукáт се познáва по св'ѣк.
- свѣкне, прел., звекне, рекне смело. — Сáд свáки трáжи да му тí свѣкнеш. — Свѣкни му тí, па нек се пúши.
- св'ѣкне, непрел., звекне (метални новац). — Познáва се дукáт кад св'ѣкне.
- св'ер, м., зоол., звер; отресит, лукав, зао човек. — Нѣкад су шúме биле пúне св'ѣри. — Т'ó је чóвек св'ѣр, свѣ 'он знá и мóже.
- св'ѣри, непрел., гледа пристрашено; гледа оштро, унезвери се. — Упудио се, па сáмо св'ѣри.
- св'ѣри се, повр., плаши се. — Штá íма да се св'ѣри, ни́је ништа стрáшно.
- св'ѣрка, ж., зоол., зверка; квна. — Затвóри 'óвце у наслóн, да и не покóљу св'ѣрке. — Л'óвци́је улóве и по нѣку св'ѣрку, сáмо њí мáло íма.
- св'ѣрски, зверски. — Глѣда га св'ѣрски.
- свѣцка, непрел., звецка. — Бóгдан дóшо на óсуство, па му сáмо свѣцка сáбља.
- св'ечí, непрел., звечи, звучи. — К'óј је шúпáл 'он св'ечí.
- свѣчка, ж., звечка. — Кúпи детѣту нѣку свѣчку, нек се залагúје да не плáче.
- звиждí, непрел., звижди, свира. — Од но́ћас се изведри́ло и дуну́о сѣвер, па сáмо звиждí. — Кад пр'óђе в'óз, машинá звиждí и пúди ни 'óвце.
- звонáра, ж., звонара. — У шкóлу дотрајáла звонáра, па кад бíју звóно (вучú за конóпац), óна се сва лúља.
- звóно, с., звоно. — Кад смо íшли у шкóлу одáвно, нисмó имáли сáтови, па смо полáзли од кúће кад чúјемо да бíје звóно.
- св'онцѣ, с., дем. од звоно, звонце.
- свр́кне, трен., одскочи; испадне. — Кад га удари́о 'овán у грбíну, свр́кла му кáпа и тојáга.

сврц, м., погрд., подсмех; само у изразу: увати́ли га у сврц (отпочели да га исмејавају). — Сваки треба да пази да га не увате у сврц, па после сви да га исмејавају.

сврца, непрел., одскаче; испада. — Кра́ве се потпуди́ле и јурну́ле, па кукџу́руз и луда́је са́мо сврцају из ко́ла.

с'ебе́, непрел., зебе. — Немо́ да стоји́ш на ова́ ве́тар и да с'ебе́ш, да не осе́бнеш.

с'енги́ја, ж., узенгија. — Во́з свирну́о и потпуди́о ко́ња, к'о́њ јурну́о по пу́т, а с'енги́је са́мо одли́ћу од ње́га.

си́, узв., деч., гле, погледај. — Си́, си́, к'о́ј ти до́шо?

си́ге-си́ге, с., деч., виолина. — Де́да ће да ти напрати́ си́ге-си́ге од толу́зину, па ћеш ти да свири́ш, а ми́ ћемо да слу́шамо.

сид, м., зид. — Ода́вно су си́д за ку́ће сида́ли без ма́лтер.

си́да, прел., зида. — Или́ја Ле́пин је мло́го до́бри си́дови сида́о, и без ма́лтер; штета́ што је ра́но ўмрео.

сида́ње, с., зидање. — Сида́ње не може да бу́де зи́ми, кад се мрзне ма́лтер.

сидар, м., зидар. — Некад су Пиро́ћанци билі́ сида́ри и ишли́ по на́ша с'ела́ и гради́ли ку́ће, ал' тад су се сида́ли са́мо си́дови, а го́рњи део́ је био́ дрвен.

сиди́не, ж., мн., (јд. сиди́на), зидине, развалине, стар зид. — На мло́го ме́ста има́ неке ста́ре сиди́не, и за њи́ се не зна ни какв'е́ су ни чиј'е су.

сиди́ћ, м., дем., од зид, део огњишног зида (уз ку́ћни зид), на који се стављају неке ситније ствари покућства. — Све што има́ на сиди́ћ треба да се спа́стри у дала́п и на клупе́ по ку́ћу.

си́сне, прел., удари, лупне. — Не изази́вај га, да те не си́сне с ону́ тоја́гу, зна́ш да с ње́га н'е́ма шала́.

си́к, узв., деч., в. си.

си́па, непрел., скаче; подскакује. — Шта́ се ва́ћа у бро́ кад н'ум'е́ да игра́ кај љу́ди, не́го си́па и кад треба́ и кад не треба́?

си́пне, трен., скочи. — Он си́пне преко ша́нац пу́н с во́ду, али се ома́кне у ша́нац и укваси́ но́ге, па отрчи́ у коли́бу да обу́је суві́ нагла́вци.

сирі́, вири, провирује; гледа кроз неки отвор. — Де́ца сире́ кроз тара́бе, да ви́де к'о́ј прола́зи по пу́т.

сирі́ се, безл., прозире се. — Пантало́не му остареле́ и сире́ се на колена́.

си́рка, непрел., погледа кроз неки отвор, провирује. — Сваки́ час се ди́за и си́рка на врата́.

су́ква, ж., бот., врста јабуке врло високог стабла и веома крупних плодова, зуква (*Pirus malus*). — Неки́ пу́т је у це́о а́тар била́ са́мо једна́ су́ква, у лива́ду Мило́раду Ра́диному, у С'енци, па се ода́вно и она́ осуши́ла.

су́мба, ж., пробојац, гвозден шиљак. — У́зни су́мбу од Буді́мира, да на́ша́рам на́нину куде́љу.

сурí се, непрел.; в. сирí се.

сýрла, ж. (махом мн.: сýрле), нога, цеваница. — Твоје д'етé растé кај изводу, поглéј кóлко су му се издужиле сýрле.

сýрлице, ж., мн. (јд. сýрлица), погрд., дем. од сýрле, ноге; голени ногу, цеванице. — Згрчи мáло т'é сýрлице, видиш да људи н'емају г'é да пр'ођу. — Изр.: Дéвет бáбе сýрлице (Тобожње сродство). — Млóго су óни р'од — дéвет бáбе сýрлице (У сродству које не постоји, не-сродни).

сучí, в. зучí.

И

й, узв., (узвик негодовања), их. — Й, брé, сiнко, штó досáд нисí пуштíо 'о̀вце да пасу́, нéго и пушташ кад је сунце вéћ упéкло, па ће óдма да се заплáндују и да остáну глáдне?!

ибрíк, м., бот., врста старинског ситнозрног грожђа. — Да видиш кáко се у Плужник, на Грчки бр'ег, рáђа ибрíк, па слáдак кај шић'ер.

йволке, прил., овлаш, површно; лабаво. — Кад се гради кућа, дирéци се подигну и прикову́ йволке с лéтве, па се учврсте тéк кад се на њí намéсте товањаче, и тад се раскову́ лéтве.

иглiца, ж., с. дем. од íгла, брош, украсна игла за женске хаљине; прибоде се на мараму на глави или на груди. — Лозíнке купíли иглiцу на пáнађур.

иглiчка, ж., дем. II од íгла; в. иглiца.

играч, м., вештак у игрању у колу. — И баштá му бiо играч, па кáко и 'он нé би бiо?

играчка-плáчка, изр.: дечја игра завршена плакањем једнога од учесника, јер се учесници у њој и посађају или и потуку. — Казујем јá вáма да ће т'ó да бýде играчка-плáчка, а ви не слýшате.

идéње (и ид'ење), с., одлажење. — Н'ема идéње на пáнађур, ако не окó-памо кукуруз.

изагóд, благовремено; унапред. — За кућу трéба свé да се спр'éми по мáло изагóд, па тад да се гради, а није да се пóчне, па пóсле да се трчи́ за једн'ó, за дрýго.

изáрчи, прел., тур., потроши. — Штá је пáре изарчи́о за сiна док га извéо на пýт, т'ó не мóже да се избрóји.

избáња се, повр., окупа се. — Идемо из р'éку, дóбро смо се избáњали.

избарабáри, прел., изједначи. — Евé ти мéра: избарабáри, па скрáти свé што је дýже.

избéре, прел., изабере. — Сáд мóмак избéре дев'óјку, а нéки пýт је мóрао да ўзне коју му нађу баштá и мáти.

- избљује, прел., фиг., створи, положи; ла (новац или сл.). — Морао је да избљује тólке пáре, н'éma тáм', овáм'.
- избуричка, прел., измена по некој течности. — Штá мóгу сáд да одбéрем, кад су свé избуричkáли и однели што је ваљáло.
- изваљује се, повр., хвали се, самохвалише се. — Млóго се она изваљује, а знá да н'ема са штá да се вáли.
- извáри, прел., искува. — Изварíли смо и пасуљ и л'ећу и б'об, и сáд н'емамо више штá да вáримо.
- извешти се, повр., стекне искуство у нечему (махом перф.: извештиó се). — Извештиó се 'он и у дрводéљштину, па свé за кућу прáви сáм.
- извíкан, а, о, трп., обрукан, компромитован. — Она је извíкана и т'ешко ће да се ўда за дóброга човéка.
- извíти (се), повр., искриви се. — Штó си извítио ов'ó држáље, па сáд није за ништа? — П'енцери се прáве сáмо од чамóвину, зáто што се дрúго дрво извíти на влáгу и иструли.
- извод, м., узор, углед за женски рад (ткање, вез, шивење и сл.). — Милица ўзела извод за наглавци од Рáдмилу, па ће и она сину да нав'езе ўбави наглавци.
- изволи, прел., измисли, изуме. — Рáда је самá изволела в'ез за кошуље, па сáд и дрúге жéне узíмају извод од н'ó да в'езу.
- Изв'ор, м., Мали Извор (село у Црној Реци, чији је говор изнет у овом Речнику). — Изв'ор је нај сиротíњско сéло у óпштину зáто што му је зéмља млóго слáба и рáђа сáмо ако се ч'есто нађе кiша.
- Изв'орац, м. (мн. Изв'орци), Малоизворац (становник села Малог Извора). — Изв'орци су сиротíња, али млóго воле да се весéле уз сви-рачí.
- изврне се, повр., погрд., легне. — Чíм д'ође, изврне се да спáва, а жéна мóра да рáди самá по кућу и да рáни стоку.
- извртан, тна, тно, кос, под нагибом; само уз пут: извртан пут, кос пут, пут чија је једна страна нижа од друге. — Пáзи кад идеш с кола у С'енци, на једн'ó мéсто пúт је извртан, да ти се не преврну кола.
- извртно., косо, под нагибом, нагнуто. — На пúт, г'е је извртно, мóра крáве да водиш, да ти се кола не изврну.
- изгáсне, непрел., измрзне, много испати на мразу. — Понеси покровице и покри крáве, да не изгáсну од мрáз.
- изглáви, прел., извали, избаци из лежишта, из зглоба. — Кáко је мóго да изглáви врáта, кад су билá на баглáме?
- изгмаца, прел., изгази по блату. — Г'е изгмаца тóлко и ўлопа панталóне до колéна — н'еће да мóже да те опéре цео Тíмок?
- изгм'еља, прел., изгњечи; измуља (грожђе). — Кáко да нóсиш ов'е прéшње на пијáк кад си и изгм'ељаó у крошњу? — Јúтре ћемо да изгм'ељамо нáбрано гр'óже, па ћемо да отóчимо винó.

- изговржља, прел., изгази. — Пченица му свá изговржљана, кај да су се мѣчке ваљале по њ'о.
- изгр'ева, (сунце, мѣсец), безл., излази, рађа се (сунце), излази месец. — Ноћас мѣсец доцкан изгр'ева, не мѡжемо да жњ'емѡ по тавнину.
- издát, м., врста стомачне болести, напад слепог црева. — Издát те нáпо, да те нáђе, даб'огда!
- издýва се, повр., одлутити се, смирити се. — Нѣка га, нек се издýва, па пѡсле ћемо да разговáрамо.
- издудн'и, безл., истутн'и. — Штѡ је ноћас издудн'ело на зáпадну стрáну, кај да су топѡви пуцáли.
- изсвркне, трен., испадне. — Држи се дѡбро за стýпци, да не изсвркнеш из кѡла.
- изс'ира, прел., гледа за неким. — Йма 'он да те изс'ира, ал' н'ѣће нигде да те в'иди.
- изз'ик, деф., језик. — Искоч'ило му нешто на изз'ик, па не мѡже да ј'е.
- изим'и, непрел., презими. — К'ѡј знá да л' ће да изим'и с тѡлке 'ѡвце, кад је зазимѣо сáмо с п'ѣт л'исника.
- изједанпýт, одједном, нагло. — Изједанпýт му се смучн'ило и пѡчео је да бљýје и пáдо је у нѣсвес.
- изједно, прил., од једног комада. — Окна на п'ѣнцер трѣба да бýду изједно, а није од парчићи, па да проб'ива вѣтар.
- изјурá, непрел., ижђика, јáко порасте. — Рáсађа се приват'ила и вѣћ изјурáла.
- излѣгне, непрел., изиђе; изведе пилиће (квочка). — Досáд су дѣца вѣћ излѣгла из шкѡлу. — Мѡја квѡчка излѣгла св'и п'илићи кѡлко сам ју насад'ила.
- изл'икује, непрел., лепо изгледа, приличи. — В'идиш кáко т'ѡ сáд изл'икује кад си скину'о ћерем'иду и покрито с цр'ѣп.
- изл'итачки, прил., из залета, са залетом, из затрке. — 'Он изл'итачки прескѡчи пѡток и остáви он'и што су га јури'или далѣко иза сѣбе.
- изл'ића се, повр., залеће се, истрчава, предузима нешто што није кадар; изјављýје нешто што није требало, јер може да му нашкѡди. — 'Овáн се изл'ића и удáра овчáра у грб'ину и 'он пáдне нáзем. — Пас изл'ића на пýт, мѡра да га в'ѣжемо, да не удáви нѣкога, па да ймамо белáј. — 'Он се изл'ића, али ништа не мѡже да уч'ини. — Док је био млáд, изл'ићао се, а сáд је увýко језик у главý, ал' доцкан.
- измáсни, прел., углача. — Дѣда измáснио тојáче с бр'итву и глѣ кáко се б'ел'и.
- измáшачки, прил., са замахом, омашке. — Удар'ио пцá измáшачки с тојáгу и одбранио се, а да није имáо са штá да се брáни, пáс би га иц'епáо.

- измáши, прел., измахне, удари. — Он измáши на њéга, али га не удáри, њéго га сáмо упúди, те се одбíје од њéга.
- измáшка, прел., упрља, замаже. — Штó си такó измáшкаó уста с гр'óже, íди се омí на клáданац.
- измéсти (се), прел., повр., премести (се). — Дéда нíје имáо кућу, па колибу измéсти из С'енци у сéло. — Станíслéви нисú више у Пóнор, измéстíли се у сéло.
- измéтри, прел., исече дрва (цепанице) у комаде од по 1 метар и сложи у кубике. — Дрва смо измétríли, па мóжемо да и прóдамо.
- измíва уста, прел., изр., обећава сáмо на речима (неискрено). — Кáжи му да не измíва уста, кад не мíсли да ми помóгне.
- измíје уста, прел., обећа само на речима (неискрено). — Измíо уста кóлко сáмо да нíје до њéга.
- измíне, непрел., прође. — Чéкај сáмо док измíне овá недéља, па ћу да му дáм што сам обећао.
- измúљи, помоли; изнесе. — Он измúљи главú кроз п'енџер, али се óдма тргне нáтраг. — Дé, нéка дéда измúљи нéшто из кéсу, да видимо штá има у њ'ó.
- изнемáга се, пренемаже се, претвара се. — Не волим кад се чóвек изнемáга, бóље нéка кáже óдма штá мíсли.
- изненадé, изненада. — Гáзда најће изненадé и затéкне и да му крадú лубенице.
- изнúтрица, изр.: Ј'е га изнúтрица (Гризé га савест).
- íзоколо, прил., околó; с ону страну, са супротне стране. — Нáши војници п'óђу íзоколо и зађу íза швáпски шáнци, напáдну и изненадé, разбíју и разјýре.
- изóстри, прел., изоштри, наоштри. — Кад ти он изóстри брítву, мóжеш да брíјаш с њ'ó.
- изóтне се, непрел., отме се, побегне из руку. — Мáрко се изóтне од Нémци што су га држáли и утéкне у тавнíну.
- изрáботи, прел., уради. — Кад д'óђе недéља, мí смо изрáботíли свé и мóжемо да се одмóримо.
- изр'éбри се, повр., истури се, стане испред некога. — Прибéри се мáло, штá си се изр'ебриó кај да си сáм овдé.
- изр'éпчи се, повр.; в. изр'éбри се.
- изрíне, прел., почисти лопатом шталу, свињац и сл. — Штó нисí изрíнуó штáлу, него ти крáве лежáле на бáлегу, па поглéдај кáко се улопáле.
- изр'óгли, прел., исколачи очи; види муке око нечега; увиди. — Изр'óгли óчи на д'етé чím га види, па д'етé уватíло страњíци од њéга. — Он ће да изр'óгли óчи, али ће да му бúде дóцкан.

- изрче се, повр., усекне се. — Није уљудно да се изрчеш г'е стигнеш и да те гледају људи.
- изрчка, прел., избоде, измува. — Воју затеко човек у појату, па кад је утеко под кревет, изрчкао га с гвóздену виљу и истерао га напоље.
- изцака, прел., погрд., изиска, искамчи. — Једва му изцакао да му плати што му је радео у л'óже три дана.
- изување, с., скидање обуће. — Кад се иде у рат, н'ема изување кад ти óнеш, него кад може.
- изуведи, прел., измисли, изуми (махом перф.: изуведили). — Изуведили сад па сви íду гологлави и лети и зими.
- изувија, прел., избегава, заобилази. — Кад п'óђу наводу, на чешму, младе жене су изувијале Муста башин конак.
- изида, изида, озид, доврши зидање. — За два дана изидали цео ѕид и почели да ѕидају дувари.
- изирује, прел., провирује, загледа; погледа жудно. — Шта има да ме изирује, не крадем ништа.
- икиндија, ж., тур., време око половине поподнева, икиндија. — Кад није много жега, óвце смо пуштали око икиндију, а кад је жега, по доцно.
- икона, изр.: Кај икона (Врло лепа, прекрасна). — Драгина ќ'ерка што је умрела младá билá је кај икона, ал' шта вр'еди кад није имала данови.
- иконóm, м., агроном; добар домаћин, штедиша. — Одавно је на цео срез био само један иконóm и није ни долазио у село, него је седео по канцеларије. — Милутин је био добар иконóm, рађала му се добра пченица, имао је свакакве воћке и добру стоку. — Драгољуб је добар иконóm — не баца óн нигде његов динар.
- илачй, м. плт., лекови. — Живана цео в'ек живела на илачй.
- иљи, прел., погрд., пиљи; завирује, загледа. — Н'ема шта да ради, па стáне на пút па иљи на све стране, не може човек да пр'ође од њега.
- има, изр.: Како ти има? (Како ти је име, како се зовеш?).
- Инђа, ж., име жене. — Милан Инђин је одавно погинуо, али се ни сад не зна к'ој га убио.
- Ѐнка, ж., име жене. — Баба Ѐнка пошла, јадна, у бању, па био напад на в'оз и она погинула.
- исади, прел., премести садницу. — Упролећ морамо да исадимо он'е сливе, много су густо израсле.
- исађује, прел., поново посеје кукуруз који делимично није никао. — Није ми нај боље нико кукуруз у њиву над пругу, па треба да се исађује док још није доцкан.

- исіпе, прел., проспе. — Исіпи т'ó јело у поміје, видиш да се укиселило.
- искáni д'етé, прел., понуди мало дете да врши нужду. — Пíтај Гíту да л' исканила д'етé, па ако није, искánите га.
- иск'эчи (очи), прел., избуљи очи услед мршавости. — Искечиó очи кај вар'én зајац (изр.).
- искок'бли очи, прел., преоптерети се; измучи се; уложи много труда; увиди. — Док направитиш тóлку кућу, има да искок'блиш очи. — Он је сад искоколиó, ал' дóцкан.
- искоміња, прел., скине кору с плода ораха; ишчаши зглоб (руке, ноге и сл.). — Не трéси ораси док не опáдну самí, да се лáкше искомињају. — Бисерка íшла по ону полéдицу, па пáдла и искомињала nóгу над ступáло.
- искорубáви се, повр., искриви се (даске, корице књиге и сличне тврде ствари). — Градиó врата од сíрове дáске, па кад се исушиле, искорубавíле се.
- искóчи, трен., изиђе. — Де, искóчи напóље, да проврéвимо нешто. — Изр.: Искочíле му крáсте (Изашле му крáсте). — Док је бíо д'етé, млого пут су му искочíле крáсте око úста и свúд по лицé. — Искочиó из шкóлу (Изишао из школе, завршио школу). — Чíм је Радóван искочиó из шкóлу, далí су га на занáт.
- искрívи, изр.: Искривíло му се на њéга (Криво му на њéга). — Искривíло ми се на њéга што тучé т'é крáве, па не мóгу да га глéдам.
- искр'њи, прел., одломи врх. — Кóза му искр'њíла свé што је имáо по авлíју.
- искру́ти, прел., извали дрво, дирек, стуб и сл. — У ону олују ветар ми искрутиó једán ц'ёр.
- искубé, прел., ишчупа браду, косу, вуну. — Немóј да ме зад'еваш, да те не искубém.
- искужља (се), повр., исцера (се). — Кад те удáрим, ћу те искужљам! — Зар су ти се већ искужљали опáнци?
- иску́са, прел., потроши јело кашиком. — Иску́сај све из вогán, не остáвљај да се уквáри. — Изр.: Иску́са пóпару (махом перф.: Искусáли пóпару. — Обрукали се, посвађали се међу собом или са неким трећим). — Ё, óни су одáвно искусáли пóпару, не вíде се вíше заједно. — Искусáли óни пóпару сас комшије, н'éмају вíше нíкога ни за злó ни за дóбро.
- испасé, прел., попасе траву, детелину, пшеницу и сл. — Овчáр заспáо, па му 'óвце отíшле у Никóлину пченицу и испасле једán крај.
- испиња се, повр., погрд., напреже се; виче из све снаге, дере се. — Он се испиња дан и н'óћ, не знам дóкле ће да мóже такó. — Њег'óв баштá се сáмо испиња на дéцу, а не зна лóвци да разговáра с њи.

- испљеска, прел., изудара. — Штó ли плаче он'ó д'ете, мóра да су га испљеска́ли?
- испови́је, прел., пружи, да, извади новац из кесе, па да. — Ни́ко н'ће кај 'он да испови́је то́лке па́ре за ни́шта.
- испога́ни се, повр., прозли се. — Оболе́стила се, па се испогани́ла кај кúче и с ни́кога не мóже.
- исполи́ца, ж., наполица. — Сироти́ња не узíма ви́ше зéмљу на исполицу. — Наполица је у Црној Реци имала врло тешке облике: наполичар је морао да ради све послове на земљи, од орања до бербе, давао семе и ђубре, а власник земље је давао само земљу; наполичар је понекад и порез плаћао на власникову земљу коју је обрађивао. Међутим, сав принос дељен је напола између власника земље и наполичара.
- исполи́чар, м., наполичар. — Ђсполичар ради цeлó лéто туђу зéмљу с цeлу́ фами́лију, а ујесeн пóла берићeт да гáзде.
- испоље, споља. — Сиромáси нeкад нису́ крeчи́ли кúће ни испоље ни изнутра.
- испоново, изнова, поново. — Прóлећ билá сушна и ни́шта ни́је ни́кло, па смо морáли кукуруз испоново да сeјeмо; ако бóде сушно лéто, ни́шта н'ће да има.
- испóсни, прел., очисти (пепелом) од масноћа посуђе за јело (то се чини првог дана поста, на тзв. чисти́ пoned'еник). — Кад се испóсне пани́це и ложи́це, н'е́ма ви́ше да се бла́же до Вели́гдан.
- испра́ти, прел., пошаље. — Војни́к је испрати́о пр́во писмó дóма.
- испрди́, прел., погрд., потроши улудо, лакомислено, истера зубе (фиг.). — Не бóле да ра́де, прóдали има́ње и за нeкóлко гóдине испрдeли свe, па сáд кúд ће, него у слúжбу. — Ба́ба му испрдeла зúби, зáто и н'е́ма напр'eд (Тако се у шали каже малишанима кад им се мењају предњи зуби).
- испрли́, непрел., фиг., одлети, излети. — Ни́је 'он за тáмо, скóро ћеш да чу́јеш да је испрлeо отúд.
- испрли, прел., нагори, опрли (пламен). — Жéне, кад очúпају кокóшку, испрле ју над пла́мен од арти́ју.
- испрпори, прел., испече паприке у врућем пепелу мешајући их острúш-ком (в.); измеша семе пшенице с прашком у припреми за сетву. — Испрпори и ољушти паприке и напра́ви сирће. — Милти́ја ни́је испрпорио пчени́цу, посeјао ју она́ко и ни́кла му р'eтко.
- испрсну óчи, непрел., испадну очи; употребљава се у клетви: Да ми испрсну óчи, ако не́што зна́м за њeга, а не́ћу да ви кáжем!
- истeгльи úши, прел., извуче уши некеме. — Бóље ја њeму сáд да истeгльим úши нeго пóсле кад бóде дóцкан. — Изр.: Истeгльи́о úши (Изгладнео, омршавео). — Рeкла сам ја њeму да ће да истeгльи́о úши ако не понeсе ни́шта за јeло.

- ист'егне се, повр., погрд., легне. — Ч'им д'ође из планину, ист'егне се и не може да се наст'и.
- ист'ежа се, повр., излежава се. — Како да не буду сиротиња кад се од ђутру до ђвечер ист'ежају по ладовине?
- истија, тихо, полако, постепено. — Леба се печ'е истија, а није одједанп'ут, па да прегор'и.
- ист'очи, прел., изоштри секиру, нож и сл. на тоцилу. — Ђмам тоцило уз к'ућу, па си сам ист'очим св'е што ми тр'еба.
- истр'ви, прел., растури, проспе. — Пошо у воденицу, па му се разв'езала врећа и истрв'ило му се ж'ито.
- истр'еска се, повр., испуца се. — Од с'ушу м'окра з'емља пр'екај р'еку истр'ескала се кај ц'ерова к'орка.
- истр'ицка, прел., изреже ситно маказама. — Д'ете, нем'о да истр'ицкаш т'у арт'ију и да ми ист'упиш н'ожици.
- истр'опа, прел., исече (секиром или сатаром) велике комаде меса на мању парчад, али тако да се држе у целини. — Тражила сам да ми истр'опа м'есо, па ћу ја п'осле самá да си уз'имам к'олко ми тр'еба.
- истр'си, прел., искрчи ситније шибље и тр'ње будаком (тр'нокопом). — Ови д'анови ћу да истр'сим он'о парч'е пр'екај скл'адови, да ми више не заузи́ма з'емљу ц'абе.
- истр'ти гузицу, прел., истури задњицу. — Ђ, м'ој брајко, не см'е св'аки да истр'ти гузицу да га уд'арају по н'о.
- истр'упа (н'оге од сн'ег), прел., стресе снег с ногу ударањем стопала о под. — Истр'упај д'обро н'оге, да ти се не зат'опе у с'обу, па кад иск'очиш н'апољ да с'еб'у.
- истр'упи, прел., тестером пресече, изреже стабло на мање трушце. — Д'ођи да ми пом'огнеш да истр'упимо један ц'ер, па ћу ја п'осле сам да ц'епам трупчићи.
- ист'улби (се), повр., провали (се); развали се (врећа, торба, кућа). — Кућа му се истулбила, један д'ан ће и да га прет'исне.
- ист'упи испамет (из-памет), махом перф.: иступио — полудео, сишао с ума, нема памети. — Он кај да је иступио испамет, није баш самосв'ем.
- ист'уши, непрел., искалти гнев, освети се, наплати се. — Кад д'еца дот'ерају 'овце, он изв'иче на в'и због шт'ету што су направиле 'овце док су се она играла, ист'уши и т'ад и п'ушти да веч'ерају.
- ис'ока, прел., погрд. (махом перф.: ис'окао), потроши. — Н'ему не траје ни вино ни ракија, св'е т'о он сам ис'ока па п'осле гл'еда у д'ругога и тр'пи.
- исушеничи, прел., исече месо на танке дугачке комаде (сушенице). — Од'еремо свињ'у, ск'инемо сланину, исушеничимо м'есо и ок'ачимо на м'отке над огв'иште да се с'уши.

- исћушка, прел., изгура, истера. — Исћушкала свекрву из кућу, да се потуцје по ову међаву од једнога до другога.
- исфрљачки, прил., бацањем, бацајући. — Влájко је мого исфрљачки да се ба́ци с ка́мен да́ље од сви́ нас.
- исфрљи, прел., избаци. — Исфрљи жарáвицу из ку́бе кад п'ођеш из ку́ћу, да не испрсне не́ка жи́шка и да запáли ку́ћу.
- исцело., прил., од целог комада; у целом комаду. — Платно́ ми да́ј исцело, па ћу ја да га кро́јим како ми трéба.
- исцигуља́, непрел. (махом перф.: исцигуља́с), ижђика, израсте високо, израсте високо и остане мршав (танушан). — Не зна́м што́ је оно́лко исцигуља́о; кад би мого ви́ше да не растé.
- ицѐри зу́би, гл., исцѐзи зубе (махом перф.: ицѐрио зу́би). — Немо́ј да идеш но́ћу по сн'ег, ће те на́ћу не́ко јутро г'е си ицѐрио зу́би.
- ич, нимало, никако. — За не́га се ја́ ич не секира́м — 'он је зрéo чoвек, па не́ка мисли шта́ ра́ди.
- ичамри́, непрел., усахне, увене, смежура се (махом перф.: ичамрео́). — Шта́ му је те је она́к ичамрео́, кај да га мо́ри не́ка бoлес.
- ича́ћка, прел., ишчачка; изнађе, пронађе. — 'Он ича́ћка што́ му трéба г'е се ни́ко не на́да.
- ич'епи (грану́), прел. одломи грану до стабла. — Вeтар ич'епио́ грдне гра́не по сливарí.
- ич'еска (куку́руз) прел., покида најнижа и поткрати највиша пера куку́руза при окопавању. — Де́ца ич'ескају куку́руз, а башта́ и ма́ти око́пају што́ су де́ца ич'ескала́.
- ичобрља́, прел., ишчепрка. — Кокóшке ичобрља́ју ц'елу́ гради́ну ако и ни́ко не ва́рди.
- ичоврљ'енко, м., човек искривљена врата; човек посувраћена карактера. — Та́ ичоврљ'енко би трéбао да глeда сeбе, а није да се м'еша г'е му није мeсто. — Ё, ичоврљ'енко један, 'он не мoже с ни́кога да спорeдује.
- ичоврљи́ (се), повр., искриви (се); извитопери (промени) карактер. — Глeдај да не ичоврљи́ш опáнци, па да покидаш за́качке и да га́зиш на чара́пе. — Отка́ко се оженио́, м'ој сiн се ичоврљио́, не мoжеш ви́ше да га пoзнаш.
- ица́ка, прел.; в. и(з)ца́ка.
- ишамари́ше, прел., ишамара. — Глeдао сам кад ка́плар ишамари́ше војника́ за ни́шта.
- ишк'емби, прел., пробурази, проспе дроб некоме. — Немо́ј да ме зад'еваш, да те не ишк'ембим кад те удáрим!
- ишљекóше, прел.; в. ишамари́ше.

иштркља, непрел., ижђика, порасте. — Збрин сѝн иштркљао, ал' је остáo дóста мршав.

ишупља се, повр., појави се шупљина на њему (нпр., на зубу). — Одáвно људи нису опраљали зуби, него кад се ишупље и заболé, íду куд Цигани и они и повáде с кљ'еште.

J

Јáблан, м., име човека. — Дéда Јáблан је бíо слáб и нíје мóго ни 'овце да чува.

Јáбланица, ж., село у Црној Реци. — Кроз Јáбланицу протíча Тíмок (Црна р'éка).

Јáбланчанин, м., становник села Јáбланице. — Јáбланчани íмају њíве пóдводу, па лéти навóде кукуруз, а Изв'орци н'éмају, па од Јáбланчани купују кукуруз кад су сýшне гóдине, па се не рóди.

Јáбланчанка, ж., жена из села Јáбланице. — Од нéко вр'емé Јáбланчанке су пóчеле да се удавају у Изв'ор, зáто што је у Изв'ор лáкши жíвот: мање се рáди и н'éма да и тéрају на рáд у плáнину.

јáбучка, ж., бот., дем. од јáбука, јабучица. — Нáша је зéмља сва руди-њава, па и воћке се рáђају сítне и тврдé: рóде се нéкакве јáбучке тврдé кај кáмен и скóро се у свáку јóш у цв'ет увúко црв.

јагњéћина, ж., јагњетина. — Глéдај да не препеч'еш т'о јáгње, ни јагњéћина не вáља кад изгорí.

јагури́да, ж., бот., дивље грожђе (плод дивље лозе). — Јагури́ду рáђа дивља лóза што растé прéкај р'éке и кáчи се висóко уз врбе; од в'ó су нéкад правíли сírће.

јадóше (се), повр., секира (се), једи се. — Дóшо сáмо да ме јадóше, а њéму свејéдно, 'он се за нíшта не јадóше.

јајчени́к, м., јајача. — Дéца више воле гибáницу нéго јајчени́к.

јајч'енцé, с., дем. од јаје, јајашце. — Енé, она млáтка пронéла, данáс снéла једн'ó јајч'енцé.

јáко, прил., тек. — Енé и, јáко сáд наилазе.

јакóта, изр.: Сíла кокоши́ња и пúјчја јакóта (Уображена, нестварна снага).

јал'овáк, м., бот., дуд који не рађа. — Штó не ис'ечéте за дуге она јал'овáк на мéђу, кад не рáђа?

јаокáње, с., јаукање. — Сви се збрзíше нáпоље да вíде какв'ó је т'ó јаокáње што се чује.

јаокне, непрел., јаукне. — Сáмо се скрáо нáзем мртав, нíје ни јаокнуо.

јабче, непрел., јауче. — Кад отидне да извади зуб, јабче кај да га дѣру.
јар, м., тор, обор. — Славко натѣра ђвце у јар, па иде на рѣку да вања
рибу и раџи.

јарѣћина, ж., јаретина. — Не глѣдам ја јарѣћину кад има јагњѣћина.

јарма, ж., сточна храна од пшеничних трица или кукурузне прекрупѣ
замешаних с водом и посољених. — Ако ђнеш да су ти говѣда добра
и јакá, мѡраш да и даваш јарму.

јарми, прел., даје јарму стоџи. — Ако се стока не јарми, не мѡже да бѣде
дѡбра.

јарне, прел., удари ножем, убоде ножем. — Вѣдој и Рáтке се опѣли и
побѣли, па Вѣдој јарнуѡ Рáтке с н ђж у мешѣну.

јастребáјка, ж., зоол., јастребаста кокошка. — Нѣкад су се чувáле јастре-
бáјке; ѡне су крупне и дѡбре за м'ѣсо.

једнáк, прил., в. еднáк.

јѣдно, прил., стално. — Стока трáжи јѣдно да ју се дава ранá, вода,
јарма и с'о. Изр.: Једн' ѡ нáдруго, прил., просечно. — Прѡдаѡ јáганџи
по сѣдам бáнке једн' ѡ нáдруго.

једногѡтке, мн. (јд. једногѡтка), вршњакиње. — Звездáнка и Нáда су
билѣ једногѡтке и другáче.

једногѡџи, мн. (јд. једногѡџац), вршњаци, једногодишњаци. — Áдам
и Божѣдар су били једногѡџи, али су Áдама пр'ѣдали у шкѡлу, те
је пр'ѣ и изишо из шкѡлу.

ј'ѣж, изр.: Вучѣш ј'ѣжа у свилу, ѡн б'ѣжѣ у трње.

језичáв, а, о, брбљив, говорљив; оштар на језику. — Мѣлка је млѡго
језичáва, више прѣча нѣго што рáди. — Чѣдо је језичáв, али ће
нѣки да му укрáти језѣк.

јекс'ѣр, м., ексер. — Стáној стануѡ на нѣки јекс'ѣр и уѡ се, па му отѣкла
нѡга.

јѣкће, непрел., рида. — Јѣлѣке, сѣроте, свáку гѡдину по нѣки млáд умре,
па ѡна зап'ѣва и јѣкће дáн издан цѣѡ в'ѣк.

јелá, ж., јела. — Ј'ѣле на Ртањ нѣко не с'ѣчѣ, а у шумѣ н'ѣма и блѣзо,
па нѣко и не прáви куће од јелѡвину. — Постојѣ народна прѣча,
према којѡј чворови од грана којѣ се виде на јелѡвим даскама потичу
од дренових клинѡва којѣ је у јеле некад набијаѡ ѡва, да би се јеле
осушиле, те да би са њих опáло лишѣе, до чега му је било стало зато
што се са Светим Сáвом био споразумѣо да ступи у ортачку воденицу
кад на дрѣву опáдне лишѣе, а да дотле у воденици сѣди Свети Сáва;
ујесен је лишѣе опáло са остáлог дрѣва, а са јела на Ртњу није, па
је Свети Сáва и даље користиѡ воденицу убирајући ујам од мељаве;
ѡва је и даље чекаѡ, међутим, лишѣе са јела на Ртњу није опáло ни
следеће јесени; тада је ѡва узѣо сврдаѡ, вртеѡ рупѣ на јѣлама и у
њих набијаѡ дрѣвѣ клинѡве, да би се јеле осушиле, али му то није

пошло за руком. Међутим, од тих клинова остали су чворови у стаблима јела, који се и сад виде кад се од њих изрежу даске. В. причу под „чокетало.”

ј'ељаќ, м., јелов густиш, јелова шумица. — Над ј'ељаќ на Ртањ је гола пољања, н'ема ј'еле.

ј'еља́р, м.; в. ј'ељаќ.

јеру́га, ж., јаруга. — Кад оће да чисте јеру́гу, људи на јаз пуште во́ду низ р'еку, па кад јеру́га остане без во́ду, наваћају рибу и раци и изри́ну јеру́гу.

јесен'ова, ова, ово, јасенов, од јасенове грађе. — Јесенова грађа је млого добра за све: чврста је и траје млого.

јесеновина, ж., јасеновина (грађа од јасена). — Наплати за ко́ла се праве од оровину и од јесеновину.

јесења́р, м., јасењар (јасенова шумица). — У шуме се р'етко нађе јесења́р, него расте г'е-г'е по један јес'ен.

јес'ењка, ж., бот., јесенка, пшеница која се сеје ујесен (озима пшеница), *Triticum vulgare hybernium*. — Људи нај више сеју јес'ењку, она боље рађа; пролећку сеју р'етко, само кад ујесен не стигну да посеју јес'ењку.

јеспáп, м., тур., роба, еспап. — Некад по дућани није имало млого јеспáп кај сад.

јесту́к, м., деф., јастук. — Иако су имали ву́ну, људи су одавно у јесту́ци турáли сламу.

јесту́че, с., дем. од јесту́к, јастуче. — Влајње нису турáле на децу у љáгану подглаву јесту́чићи, па су детиње главе остањувале равне остраг.

јетика, ж., туберкулоза. — Све до скоро деца и млади људи су млого умирали од јетика.

јетикљив, а, о, туберкулозан. — Некад су у неке куће сви били јетикљиви.

јетичав, а, о, в. јетикљив

јецка, непрел., муца. — Њино дете порасло, а још јецка кад вреви.

јецкав, а, о, муцав. — У наше село н'ема нико јецкав.

јечм'енка, ж., бот., јечмача (врста летње крушке). — У наше л'ојзе у Чуку била је једна јечм'енка и рађала млого слатке крушке.

јовина, ж., бот., јова (*Alnus*), ољуштена кора од јовиних грана; у њој се боје црно плетиво, предиво и тканине. — Деда насэко јовину, па ће да ју ољушти, да баба и нана учине пређу за сукно.

Ј'овка, ж., име жене. — Баба Ј'овка умрела одавно, ни унуци ју нису запантали.

ју́, узв., зар (узвик чуђења). — Ју! Да л' и т'о може да буде: да умре онако здрав и јак човек!

- Јулка, ж., име жене. — Јулкине ћерке су биле много вредне и удале се у добре куће.
- јуничка, ж., зоол., дем. од јуница. — Деда Бóгој отерао он'е две јуничке на панађур, да и прода, ако може.
- јунче, с., зоол., дем. од јунац. — И он'о јунче почело да бод'е, морамо да га продамо.
- јурдише, непрел., налеће, насрће. — Море, не би требало 'он тако да јурдише на свакога, да се не нађе неки да га клепне поглаву, па да не буде добро за обојицу.
- јутре, сутра. — Морамо јутре рано да се дигнемо, да окидамо ону пченицу док не опеч'е сунце.
- јучерањи, а, е, јучерашњи. — На јучерањи дан лани билá је Адамова свáдба.

К

- кавгацика, ж., свађалица (жена). — Вукóсавина мáти је билá голéма кавгацика и ниједна снаја ју није волéла.
- кадањи, а, е, кадашњи, од када. — Кадањи ти ова лéба, кад овако тврђ?
- казаница, ж., стаја у којој је казан за печење ракије. — Жив'óјко Цáнин ишо од казаницу до казаницу, па га сад нигде н'ема.
- кај, као. — Црв'ен кај крајински врг (изр.) (Здрав, румен човек).
- кај год, као год, као. — Остарео, па једва'óди по пút и не дá ништа ни на синови ни на унуци, кај гóд да ће да живи сто гóдине.
- кај кад, као; као да. — Виче кај кад га неки дéре.
- как, предл., к, ка. — Од кúче кој'е много лáје не трéба да се б'ежи, сáмо пођи как нега па ће оно да утéкне.
- калáј рабóта, изр., лако је за то; то и није тако важно. — За пáре што баца по мејане, калáј рабóта, него што ће жíвот да изгуби.
- каламбур, м., неприлика, незгода. — Сíнко, немóј дóвек да ми прáвиш каламбур, него иди куд те прáнам. — Изр.: направи каламбур. — Направио ми каламбур да не мóгу да се опрáвим на рабóту до пладнé.
- калемéње, с., калемљење (вођака, винове лозе и сл.). — Нéкад су дéца учи́ла калемéње у шкóлу.
- калемћарка, ж., врста танке женске мараме (убрадаче) са шарама. — Младé жéне су до скóро носиле калемћарке, в'езане под гúшу.
- калémче, с., дем. од калем, калем конца. — Искíдај ми једáн кóнац од т'ó калémче, да си приши́јем дугме.

- калѝло, с., црнило. — Направила некакво калѝло, кај да никад није видела како се т'о ради. — Изр.: Чудо и калѝло (Велика неприлика; несрећа и покор). — Т'о је чудо и калѝло, не знам куд ћу да се денем.
- калкán, м., врата (капáк) на канатама. — Кад истоварујемо кукуруз, скинемо задњи калкán на канáте, па кукуруз нагрћемо у кошéви и нóсимо у sóбу г'е ће да се љушти.
- калпи, мучи; досађује; прекорева. — Научио да калпи децу за свáшта, па се чуди што га не воле. — Немó, молим те, да пипаш ништа што је његово, не волим после да ме калпи.
- калуп'ёр, м., бот., калопер (*Balsamita vulgaris*). — Калуп'ёр се некад садиó сáмо по л'óжа.
- калуша, ж., зоол., бела овца са жутим пегама по губици. — Калуше су р'ётко имáле по нáши буљуци.
- калушас, ста, сто, са жутим пегама по губици (овца). — Јáгње од ону калушасту овцу се научило, па сиса и под друге овце кад исиса куд његову мáтер.
- калцуње, ж., мн. (јд. калцуња), „чарапе“ од белог сукна (налик на ваљенке). — Стáре Влајиње су одавно зими носиле калцуње, а сад су се калцуње изгубиле.
- каљиште, с., блато. — Куд ћеш сáд ноћу по т'о каљиште? Остáни ноћас овдé, па иди јутре по видело.
- каљча, м., погрд., прљавко. — Ђј, кáљчо, кáљчо, кáд си се последњи пут омiо?
- кáм(о), прил., где; дај. — Кáм ти д'етé, штó ниси повéла и њéга?
- камаркá, ж., дем. од камáра. — Његова деца чисте ливáду од кам'ење, збрáли неколко камаркé, па ће да изнэсу на пúт.
- кáмен, м., надгробни споменик. — Обичај је кад чóвек умре да му се тури кáмен док јóш не пр'ође гóдина.
- Кам'енáк, м., име једног потеса у близини Бољевца. — У пóток на Кам'енáк растé сáмо трње и гл'óжје.
- каменóсан, а, о, трп. од каменóше, покривен каменим плочама (умрли у гробу, гроб). — Одавно су се мртви каменóсали, па се каменóсани гробóви никад нису губили.
- каменóше, прел., покрије гроб каменим плочама. — Некад су се гробóви каменóсали с плóче, да се не изгубе и да не урасту у трње и траву.
- кам'енчé, с., дем. од камен, каменче, каменчић. — Уишло му једнó кам'енчé у опáнак, па сéдо да се изује и да избáци т'о кам'енчé, да га не убíва.
- кам'енчић, дем. од камен; в. кам'енчé.
- кáмо, прил.; в. кам. — Изр.: Од кáмо кáд (Ко зна од када, одавно). — У сéло су од кáмо кáд били звóно кад неки умре и кад му стаљају трпéзе.

- камукáње, м., с., упорно тражење, захтевање. — Не мóгу дóвек да слýшам тó његово камукáње, мóрам да му дáм ону ливáду над пóток.
- камúче, прел., моли, кука, захтева. — Научио да камúче мáтер за свé што му трéба, мисли да ће она дóвек да му дáва што он н'éма.
- канáте, ж., мн. (јд. канáта), тарнице, дашчана платна на волујским колима, која се са предње и задње стране затварају капацима. — На кишну гóдину набéремо и по дéсет канáте кукуруз.
- кандíлка, ж., бот., врста баштенског цвећа (*Agnilegia vulgaris*). — Кандíлка је крáсно старинскó цв'éће, сáмо је р'étко.
- кáни, прел., нуди. — Дев'óјка не кáни нíкога да ју úзне, него се удáва кад ју мóмак прóси.
- кáнице, ж., плт., ткан појас за опасивање, тканице. — Мúшка дéца се опасúју с кáнице чим мáло порастú.
- кáнтар, м., поклопац за трмке од шеварице или ражане сламе; чува их од врућине и од хладноће. — Кáнтари су нáј бóљи од шеварику и од пáпрат.
- кáпка, ж., дем. од кап, капљица. — У кúпциу н'éма ни кáпка вóда, трчи на клáданац и донéси.
- кáпса, ж., каписла. — Нíје тéла пúшка да му опáли, мóра да су му кáпсе на мéци стáре и зарђáле.
- кáпсáра, ж., капислара (пушка). — Стојán íде у л'ов с некакву зарђáлу кáпсáру, док му не изгорí óчи.
- капселија, ж.; в. кáпсáра.
- кáпче, с., дем. од капа, капица. — Мóмак намáко кáпче на чéло, па íде кроз сéло.
- каракáча, ж., погрд., немирница, немирна девојчица. — Ёј, тí, каракáчо, смíри се мáло, да те не нáђе бојána.
- карак'онцула, ж., неодређено чудовиште; страшило. — Штá íдеш по тавнину; ће те из'едú карак'онцуле?!
- кастрóла, ж., овећа емајлирана трножна здела за кување и пржење на огњишту. — Опéри кастрóлу, да направимо пржено.
- кáт, м., комплет, „пар” (одела); само у изразу: кáт дрéје, пар одела, одело, одећа. — Милкána ми се úвек нáшла у невóљу, мóра да ју кúпим једán кáт дрéје.
- кáтанка, ж., једно народно коло (ситно и живо); игра га и свекрва при увођењу невесте у кућу на дан свадбе, када снаху води „везану” тканицама преко струка. — Док свекрва увóди снају у кућу и íгра кáтанку, м'ómци у авлију íграју íсто óро; кáтанка се р'étко íгра на сабори. — Изр.: Мóре, кáтанку ће да ми íгра кад му д'òђем (Кад му будем дошао, учиниће одмах оно што је дотле отезао).

- катранџија, м., произвођач (и продавац) катрана. — Кад сам био д'етé, ч'есто се чуло по путови у село: „Еј, катрана, катрана, катрана!“ Т'о су катранџије на коњи носили и продавали катран.
- катрањив, а, о, умрљан катраном, умрљаност суда у коме је био катран. — Кошүља му се искаљала кај да је катрањива.
- кафен, éна, éно, мрк (боје кафе). — Ову прéћу ћу у орову к'орку само да загасим, да ми буде кафéна.
- каф'én, éна, éно; в. кафен.
- качамáло, с., бркљајица (овећи штап, са куком близу једног краја, којим се меша брашно при прављењу качамака). — Кад направитиш качамак, опéри качамáло, да се не закорí т'есто на њéга.
- качамашљив, а, о, умрљан качамаком, умрљаност суда у коме је прављен качамак. — Насипи врућу воду у качамашљив бакрач, да се одмéкне качамак што је остао по крајевима и да се опéре.
- качамýло, м.; в. качамáло.
- качи се, повр., пење се. — Пази како се качиш, та стүба није баш сигурна.
- каша, ж., погрл., фиг., маза, размаженко; нежан; слаб. — Драга је јединица и каша, не воли да ради; н'éће њ'ојна мáти да иде стáлно с њ'о и да ради што она треба да чини.
- кашкав, а, о, мек, жидак, кашаст. — Шта си направила ова качамак кашкав; мого је да буде мáло тврђи.
- кашљица, ж., кашаљ. — Њéгова дéца су стáлно нáпоље, на сн'ег, и никад не увáте кашљицу.
- кашљичáво, а, о, који кашље, кашљуцав, озебао. — Д'етé ти је кашљичáво и не дáј му да иде у шкóлу.
- квáша, прел., умаче хлеб или качамак у пржено (в.). — Квáшај пржено док је врућó, кад се олади, није дóбро.
- квáшне, прел., умочи; в. кваша.
- квит, само у изразу: Сад смо квит (Сад не дугујемо један другоме ништа).
- кекњá, непрел., погрд., одуговлачи, ради споро. — Дóкле ћеш да кекњáш по ту кућу; излáзи нáпоље и пуштај 'овце да пасу!
- кéса, изр.: Стисо се кај дв'é пáре у кéсу (Снуждио се; забринуо се; твр-дичи).
- кесуљица, ж., кеса у појасу (на једном крају тканица); џеп. — Увечер бáба распáше кáнице с кесуљицу и остави на столицу, а унук, кад бáба заспí, поглéда штá има у кесуљицу.
- кечија, ж., капа у облику шиљастог веома кратког феса мркоцрвене боје; прича се да су Турци наредили Србима да носе ове капе као знак да су покорени (раја); сви завојевачи ударали су на капе нашег народа: Бугари су (1915—1918) забрањивали ношење шајкача, Немци

- (и четници) су забрањивали ношење радничких качкета. — До пр'е четер'ес године још по неки стар Вла носио је неку дотрајалу и скоро поцрнелу кечију, кај да за њега није имала друга капа.
- кидољак, м., парче конопца или узице (настало кидањем услед дотрајалости). — Дај ми неки кидољак да в'ежем овога пца, да не уј'е неко д'ет'е, па после да имамо м'уке. — Изр.: Спава на кидољци (Много пута се буди). — Не знам шта ми би ноћас, спавао сам на кидољци.
- кијавичав, а, о, онај који има кијавицу. — Немој овам как д'ет'е, кад си кијавичав.
- кике, с., деч., мушки полни уд. — Деца се л'ети на р'еку купљу гола, па и се виде кикићи.
- киљавина, ж., с. аугм., непогода са снегом и кишом. — И ти си по ову киљавину ишо у планину за дрва; зар је био баш н'ој под гушу?!
- киљурина, ж. (махом мн.: киљурине), квргаво и чворновато дрво за огрев. — Шта си се кид'ао с ов'е киљурине, зар ниси видо да нису за ништа?
- киселиш, м., јако кисело вино, јело и сл. — Изнео на г'ости неки киселиш и нико није тео ни да пије.
- киселка, ж., бот., дивља јабука, дивљака. — Што није калем'ио ову киселку док још није бил'а одебљ'ала, него да му дабе пр'ави ладовину у њиву?. — Изр.: Гладан рт и киселке ј'е. — Ова изрека потиче из следеће народне приче: Пожалио се некакав бог'ат Турчин Србину да му рт слабо ј'е. „Шта ћеш да ми даш да га научим да ј'е кај огањ?“ — питао Србин Турчина. „Ђу да ти дам сабљу и коња,” реко Турчин, кому је м'лого било ст'ало да му рт боље ј'е. Србин прист'ане, те му Турчин пр'еда рта на „негу.” Србин затвори пца у један подрум и за п'ет дана га не пушти напољ ни ти му да било шта да ј'е и да пије. П'ети дан изведе га из подрум и баци му једну јабуку од дивљаку. Изгладнео рт увати киселку још док није падла назем и прогута ју одма. Турчин је т'о глед'ао и, задовољан, узне рта и да Србину коња и сабљу.
- кисо, изр.: Кисо леба (Пшенични хлеб с квасцем). — Кисо коп'ус (Кисео купус). — Неки пут пченицу нису сејали довољно, па су кисо леба јели само на славу и на Бож'ић и Велигдан.
- китановка, ж., бот., врста ране, врло сочне и укусне шљиве. — Китановке су деца неки пут м'лого волела, али оне су се сад изгубиле.
- китичица, ж., бот., врста биљке (траве). — Некад су китичицу жене брале за л'ек.
- китка, ж.; в. кике.
- кичи, непрел., цури. — Л'ети вода на ч'ешму ослаби, па ост'ане само да кичи.
- кичија, ж., в. кечија.

кишкав, а, о, жидак, редак (течност, јело и др.). — Штó ти је ова копу́с овако кишкав, кај да се покварио још у кацу?

кладанац, м., извор, кладенац. — Нај боља вода у наш атар била је на Б'ели кладанац у Плужник.

кладенче, с., дем. од кладанац, кладенчић. — Ми смо ујесен заваћали воду на Миликино кладенче уз Мировштицу.

кладенчѐ, с.; в. кладенче.

кладенчић, м., дем. од кладанац; в. кладенче.

клака, ж., ноћна јесења моба. — На клаке се зби́рају жéне да пр'еду́ и плету́, а м'омци и дев'ојке да играју.

клапоу́вас, ста, сто, опуштених ушију; флегматичан. — Боље да је човек клапоу́вас него да се за свашта секира́.

клапу́ша, ж., горњи део чела процепа (руде) вољујских кола, у који се углављује јарам. — Неки пу́т се клапу́ша правила од неко криво дрво, а сад је од го́лзе.

клепне, прел., удари. — Добро га клепну́о, још но́си за́виту главу́.

клérне, трен.; в. клепне.

кли́н, изр.: Но́во си́то на клин виса́.

кли́нкура, м., шврћа. — Ђј, кли́нкуро, зав'џки панталóне, да и не изгубиш!

кли́нови, м. плт., кила у деце. — По неко д'етé се роди с кли́нови, па кад мáло порастé, они нестáну.

кли́н ч'орба, ж., чорба од кукурузног брашна скуваног у расолу и са неком киселом паприком. — Људи ујесен по некад напра́ве кли́н ч'орбу, кад не́мају штá дру́го за јело.

кли́цка, непрел., иде полако, иде уморно, ступа. — Боље би му било да седи́ дóма и да глéда да кокошке не чине штéту, него да кли́цка по путине.

кли́чка, ж., с. дем. од кли́ца, доза са рђавим наслеђем неког претка. — Ђ, тó је кли́чка, и баштá му је био такав.

кло́пне, прел., прогу́та; дохвати; узме без накнаде. — Неки људи са́мо глéдају нешто да кло́пну, а они дру́гому не би дали́ ка́мен ўзуби.

кло́ца, изр.: Кло́цају јајца (Хватају устима ољуштено јаје које виси о концу везаном за таван; ово се чини о Белим покладама; сматра се врстом разоноде). — Од неко време́ изгубили су се неки обичаји, па се и јајца више не кло́цају.

кльо́кне (се), трен., погрд., изнемогне; седне; легне; спусти се на земљу, постељу и сл. — Штá си се кльо́кнуо на та́ одар, за штá сам га намести́ла ођутрос? — Јá ћу вéга да пита́м штá ће да чини кад кльо́кне, к'о́ј ће та́д да га види, кад 'он сад не мóже с никога.

- кљуни́ца, ж., кљу́н (у живине и птица). — П'етл'ови, кад се нађу два у једн'е кок'ошке, бију се с кљу́нице углаву док један не посуст'ане и ут'екне, а некад и док не падне м'ртва.
- кљу́цне се, повр., посече се мало. — Шт'о си зав'ио пр'с, да се ниси кљу́цну'о са сек'ирче?
- кључ'аница, ж., дрвена направа за затварање врата, засовница. — За кључ'аницу се кључ прел'ама на сред'ину и провук'ује се кроз један дир'ек унутра. — Изр.: Кај кључ'аница (Врло мршав). — Не знам шт'а му је те се направ'ио кај кључ'аница.
- кључ'анка, ж.; в. кључ'аница.
- кно́ћи, довече, вечерас. — Knoћи ће Д'еса Н'егина да се испр'оби за Ми-лана Ј'овчинога.
- књи́шка, ж., дем. од књига, књижица. — М'ој д'еда и сад чу́ва по-реску књи́шку од некад.
- коби́ла, ж., водоравна греда на врху крова, слеме њача. — Кобилу имају куће, ако мај'е нису збођене не́го разма́кнуте.
- коби́лка, ж., обрамица. — Кад н'ема во́да бли́зо, же́не но́се судо́ви с во́ду на коби́лку.
- кобр'ља (се), повр., котр'ља (се); креће се, иде напред. — Загрм'ело кај да се не́ка ба́чва кобр'ља по не́бо. — Ј'а ћу да кобр'љам ова́ко још не́ко вр'еме, па ћу да д'игнем ру́ке.
- К'ован, име човека. — Д'еда К'ован је ра́но у́мрео и уну́ци га нису запан-ти́ли.
- ков'анице, ж., мн. (јд. кова́ница), танке дрвене цепанице које се при-кивају за спољне и унутрашње стране дирека при грађењу куће; између тако укуваних кова́ница ставља се блато измешано сламом или плевом (пу́ни се ку́ћа), па се излепи и споља и изнутра. Овај начин градње кућних дувара, који се назива чатма, заменио је долму (в.) када су се појавили ексери фабричке израде. Чатма има преимућство над долмом зато што даје дебље, јаче и топлије дуваре, али омогућава смештај мишева и скупља је, јер за њу треба много ексера. — Вр'едни људи сам'и ц'епају кова́нице, сам'и и укувају, сам'и пу́не и лепе ку́ћу.
- к'овка, прел., изазива; једи; много говори некоме нешто што му се не свиђа; виче на некога. — До́кле ће да ми к'овка све једн'о исто, што ј'а знам ода́вно? — Нем'ој да ме к'овкаш, не мо́гу да те слу́шам.
- к'овкалица, ж., погрд., изазивач; свађалица. — Ђ, т'о је ст'ара к'овкалица, ј'а ју знам ода́вно.
- ко́жине, ж., мн. (јд. ко́жина), увијачи од овчје коже; њима се увијају стопала кад су јако кишни дани ујесен и у пролеће кад снег почне да се топи. — Ода́вно нису имале гу́мене ч'ижме, па су ко́жине биле до́бре и чувале но́ге од прет'ерану во́ду и мокри́њу.
- кож'етине, ж., с. аугм., мн. (јд. кож'етина) в. ко́жине.

- кожмурина, ж., с. аугм., кожаста љуска кромпира, јабука и сл. — Немó да бацаш кожмурине на буњиште, него дај свиње.
- кожмурка, ж., дем. од кожмурина. — У кожмурку од црни лу́ка чини́ле се перашке за́гасно.
- кожук, м., кожух. — Иако су имали 'овце, р'етко к'ој је носио кожук. — Изр.: Натуко девет кожуга. — Неће да му помóгну ни девет кожуга да има.
- кóзи се, повр., мучи се. — Шта се кóзиш с т'е гр'еде сáм, штó не з'овнеш не́кога да ти помóгне?
- к'ој, којá, кој'ó (и кој'е), зам., ко(ји), која, које. — Кој'е д'етé не уче од малéна да рáди, од њéга н'éma да бóде чóвек.
- к'ој гóд, којá гóд, кој'е гóд, зам., који год, која год, које год. — К'ој гóд не слóужи в'ојску, не смáтрају га за чóвeка.
- кóкала, с., мн. (јд. кóкало), кости (крупне). — Дај да лéгнем мáло, да одмóрим кóкала.
- кок'ери се, повр., подиже се; предузима нешто; мучи се. — Шта се кок'ериш тóлко рáно, јóш се не сав'ује. — Шта се кок'ериш кад ниси кáдaр сáм ништа?
- кóкинка, ж., врста старинске војничке пушке острагуше с једним метком, кокињача. — М'ој парá дéда Лазá је причáо: „Кад смо добíли кóкинке, билí смо на кóња, т'ó су билé пушке.
- кокљáн, м., кост; месо, парче меса с коском. — Дај неки кокљáн овáмо; не мóгу да пијем вино без м'есо.
- кóкóна, ж., реч чији се смисао изгубио; употребљава се само у изразу: Ђј, кóкóно, не мóже т'ó такó!
- кок'бри се, повр., устаје; кочопери се. — Не кок'бри се, јóш је рáно, него лéжи, па спáвај. — Кок'бри се и 'он нешто, ал' не мóже ништа да учíни.
- кокочи́ца, ж., сам. дем., коштица. — Дéца гúтају и кокочи́це од црешње, па и није ништа.
- кокочи́ца мáнда, ж., бот., врста шумске биљке (цвеће). — Дев'ојчићи бéру кокочи́цу мáнду кад чувају 'овце по лúгови.
- кок'оши се, повр., сили се, прави се јак (иако то није). — Шта се кок'ошиш, брe, кад сáм не можеш ништа?
- кокоши́њак, м., кокошији измет. — Кáжу да су кокоши́њци дóбри да се ђубре лубени́це с њí.
- кокоши́њац, м.; в. кокоши́њак.
- кокоши́њи, изр.: Сíла кокоши́ња, уображени јунак (који то није). — Јéла кокоши́ње ноге (Не уме да чува тајну, брбљивица). — Знáм јá да је 'он сíла кокоши́ња и да је íтар кај пúж. — Не мóже óна ништа да не избрбља, кај да је јéла кокоши́ње ноге.

кокошињи рат, м., кокошији рат (који у ствари није рат). — У следећој народној причи помиње се „кокошији рат”: Неки човек имао брбљиву жéну, која није била ни млого паметна. Једанпут изоре он ћуп с дукати. Бојао се да његова жéна то не расприча по село, па да д’ође неки и да га опљачка ел да му влас узне злато и досетио се да каже жéне да ће да бóде страшан кокошињи рат, па да она не би погинула, покрије ју с рогожу и одозг’ор набáца кукуруз и намами кокошке. Оне се зберу и стану да кљуцају зрна и да кокошу. Кад су кокошке појеле кукуруз, човек и одјури, па открије жéну и каже ју да је рат прóшо. Кај што се и надáо, жéна расприча по село како су изорали дукати. Чује т’о и влас, па д’ођу и затраже да и предаду део дукати за државу, како је слéдовало закóнски. Питáли су човека да л’ је нáшо дукати. Човек одговори да није, али жéна довикне да су нáшли. „Кад сте изорали дукати?” — питају жéну. „Кад је био кокошињи рат.” — одговори жéна. „Ете, видите, људи, да не знá штá прича.” — каже на т’о човек. Кад чују за „кокошињи рат,” људи од влас помисле да жéна н’éма ц’елу памет и да никакви дукати нису изорали, па дигну рúке од злато и врну се одóкле су и дóшли. Такó паметному човеку остáну дукати.

колéначки, прил., на коленима, клечећи. — Д’éте, не бди колéначки, да не иц’éпаш панталóне на колéна.

коленике, ж., мн. (јд. коленика), укрштене коленасте дрвене пречаге у прозорима; име им потиче од коленаца једних кроз која се провлаче друге; служе за заштиту од упада недобронамерних људи у кућу; касније су се правиле и од гвожђа. — Коленике се удубу у óквир од г’енцер, па се óквир с јакí клинци уков’е у диреци.

кол’енчи (и колéниччи), непрел., клечи, клекне. — Јá га моли, моли, али нећу бáш да кол’енчим пред њéга, кад н’éће да се смиљује.

колибар, м., човек који живи „на колибу” (у пољу или у шуми). — Колибарí борáве сас стоку на колибе од упролећ до ујесен.

колички (и колички), количка (количка), количко (количк’о), зам., дем. од кóлки, а, о, у смислу: мали. — Количк’е му ручице, кај да не ј’é леба.

колични, а, о (’о), зам., в. колички.

кóлки, кóлка (и колкá), кóлко (и колк’о), колкí, ’е, á, зам., колики. — Ако се не нарадиш лéти кóлки је дáн, зими н’éћеш.

кóлко, прил., колико. — Кóлко јá глéдам да му угóдим, њéму све није дóбро.

кóлко гóд, прил., ма колико, колико год. — Кóлко гóд да обр’ам и овáк и онáк, н’éће да ваљá кад је тóлко нáопако.

кóло, изр.: Иде на трí кóлета (Понаша се несмотрено; неозбиљан; несавестан). — Мáни га, мáни, нéка иде на трí кóлета, да видимо дóкле ће да стíгне.

комáт, изр.: Изишо на комáт (Добро запослење; завршио школу, занат). — Лáко је Брáне сáд, кад су му дéца изишла на комáт.

коматић, м., дем. од комат, комадић (хлеба); обед; јело. — Море, д'ете, ће ми д'ођеш ти кноћи на коматић, па ћу тад да ти покажем како се слушају башта и маћи!

коматише, прел., комада, сече (ломи) на комаде. — Немó да коматишеш та врућ леба млого, има и јучерањи леба.

комиња́к, м., вино које се добије наливањем водом комине по отакању првог вина („шилвер”). — Зими ни није лоше: јемó свињштину и пијемо комиња́к, али лети ни све преседне: млого се ради.

комóција, ж., ширина, пространство; слобода. — Чим се стока ўпролећ истера исполе, пр'ејемо у Грапчину, на комóцију: нешто имамо наши лугови, нешто ўтрина, па стока целó лето има шта да пасе и да брсти.

компири́, м., мн. (јд. компир), кромпир. — Кад се пости, варимо пасуљ, компири́, копус, л'ећу; има шта и посно да се ј'е.

компири́ште, с., кромпириште, земљиште засађено кромпиром. — У компири́ште ни се заселили конóштипи, мóрамо надогодине негде да га измэстимо.

кóнац, м.; изр.: у конац, прил., умало, за длаку. — И млого је б'олна: ноћас у конац није испуштила душу, па се придзору мало поврну и заспа.

к'онда́к, м., кундак. — К'онда́к ми на двоце́вку прсо; мóрам да однесем пушку мајстору, да ми направи дру́ги.

к'ондраци, м., мн. (нема једину), фантастична ситна бића, која, кад се нађу у човеку, не дају му да мирује. — Смíри се, д'ете, н'емаш к'ондраци у дупе!

конóштип, м., зоол., ровац. — У градину у Пљешевац конóштип му појели компири; н'еће да има за назиму.

к'ончурање, с., зб. им., конци (умршени). — Дај ми т'ó к'ончурање, да си пришијем дугмићи на дрéје.

кóпа, ж., купа шаше (кукурозовине). — Они обéру кукуруз, пос'ечу кукурузовину, пов'ежу ју у снопови и здéну у кóпе и пóчну да бру за пченицу.

копачи́ца, ж., плуг за прашење и копање кукуруза. — Милутин и Драгутин су имали заједничку копачи́цу што и направио кова́ч из Валак'о́вје.

копи́ли, прел., роди ванбрачно (девојка). — У наше село не зна се да је нека дев'ојка копи́лила.

копи́ља́к, м., копи́ле (дете рођено од девојке). — У Изв'ор су једнога Вла́ звали копи́ља́к, зато што га маћи копи́лила.

копи́на, ж., бот., купина (Rubus). — На једну ливáду у Мачин пóток има млого дóбре копи́не.

копиња́р, м., купиња́р. — Зајци праве лéгла по копиња́ри и по грмање и д'етелине.

- копни, непрел., мршави, слаби. — Од неко време њ'ојна ћ'ерка копни и нико не зна шта ју боли.
- копраља, ж., лопатица за скидање земље са раоника при орању. — Копраља се задене уз ручице на плуг, па се раник чисти кад год се набере земља.
- копус, м., деф., бот., купус (Brassica). — Пасуљ и копус јели су се више од све друго док се постило.
- копусиште (и купусиште), с., купусиште (земљиште које се сади купусом). — Копусиште смо имали у Плужник; тамо се рађао копус, а он н'еће на сваку земљу; земља мора да буде влажна и угревна.
- корен, м., клип кукуруза. — Ујесен сам изорао ледину, па да видиш какав кукруз ми се родио: све по два и три корена на струк.
- корео, ла, ло, тврд, стврднут. — Немó да ми износиш корео леба, н'емам зуби за њега.
- корí се, повр., стврдне се (хлеб и сл.). — Пројин леба се корí ако млого стојí, али ми га не бацамо, него надробимо попару.
- к'орка, ж., кора. — Не могу више да трпим и патим, од њега ми прес'еда свака к'орка леба.
- корубави се, повр., искриви се (пл'оснате ствари, као даске, корице књига и сл.). — Даске се не држе на сунце, него у ладовину, да се не корубаве.
- корубина, ж., с. аугм., тврда, груба кора. — Збери т'е корубине што је деда дељао гр'еде, па донеси да заложим огањ.
- коруби се, повр.; в. корубави се.
- корчица (и к'орчица), ж., дем. од к'орка, корица. — Она се мучи сама, ал' кад д'ође дома, слатка ју к'орчица леба.
- к'ос, м., кост. — Узни ту к'ос што куче довукло, па однеси негде, да ју више не нађе. — Изр.: Ни пас к'ос глођа, ни другому дава.
- к'ос, м., косидба; први к'ос, други к'ос, трећи к'ос, прва, друга, трећа косидба у току једне године. — Кад је кишна година, косимо и други к'ос, а детелине давају и трећи к'ос.
- косица, ж., с. дем., ручни нож с ручицама на оба краја сечива под правим углом према њему; служи за дељање танких облица и скидање коре. — Узни косицу, па ми настружи к'орку од јовину, да учиним пређу за сукно.
- кóска, ж., кост. — Био је млого б'олан и није мого да ј'е, па су остале само кóске на њега.
- Кóска, ж., име жене. — Кóска се удала за Радоја, али је рано остала удовица; на мужа ју падло дрво и убило га.
- кóскан, а, о, коштан. — Мирко прави ножеви с кóскане корице, млого дóбри и убави.

- космурина, ж., аугм. од коса, неуређена дугачка коса. — Изувéдили па нóсе космуринае кај попóви.
- Кóсово, изр.: Све му равнó до Кóсово (Све му је свеједно). — Прóшо кај Јáнко на Кóсово.
- Костадинка, ж., име жене. — У нáше сéло имáла једнá Костадинка, и она се ўдала у дрúго сéло.
- котлáјка, ж., земљан суд с дршком одозго (као у корпе). — У котлáјке се носило кисело млéко.
- к'отлáц, м., подгрлац. — Свé се жáли, боли га у к'отлáц, а мí му не вéрујемо.
- котл'ёнка, ж., суд за узимање ушура од ракијског казана. — Кад смо имáли казán, од лúди што су пéкли ракију узимáли смо по једнý котл'ёнку ўшур од цибáн.
- кóтли (и к'отли), котли (спаја се метал с течнóшћу у суду). — Некалајисани бакрачí и гóздени сýдови кóтле ако у њí млóго стóји вóда и јéло.
- котловáрка, ж., дрвени сталак о који виси котао изнад ватре. — Прича се да је Адам Богосáвљевић, кад је био послáник, понéо у Београд мешину с брáшно и бакрáч и пред Нáродну скýпштину направíо котловáрку, заложíо óган и правíо качáмак, и кад је найшо краљ Милán и питáо га: „Штá рáдиш тí, т'ó, Адаме?“ — óн му одговорио: „Вáше величáнство, овáко живí м'óј нáрод.“
- котурáјка, ж., девојка округла лица. — Довéо дев'óјку из дрúго сéло, црномáњасту једнý котурáјку.
- котурáјче, с., дем. од котурáјка. — Кад је билá д'етé, Мíлицу је бáба миловáла и викала ју: „Тí си ўбаво бáбино котурáјче.“
- котурáк, дем. од котур, кружић, мали круг. — Лéти дéца рéжу котурци́ од к'орке од лубенци́це и од лудáје и прáве кóлца.
- котурáт, а, о, округао. — Вíдим, иде с њéга младá, ўбава и котурáта жéна.
- кóчар, м., мала одаја за одвајање жагањаца, телади и сл. (уз кућу или појату, обично плетена од прућа). — Кад се насíсају јáганци, однёси и у кóчар, па истéрај óвце да пасу́.
- кочíна, ж., с. аугм. од к'ос, кост. — Откúд овá пáс довукúје нéкакве кочíне, мóра да га в'éжемо, да ни не навúче нéку болечíну.
- кочíнчина, ж., с. аугм. II од к'ос, погрд., кост. — Заклáли крáву за свáдбу, а она сáме кочíнчине, сáмо ју ўзели дúшу.
- кóца (и коцá), повíше, прилично, много. — Коцá си посолíла ову́ л'ёћу, јá не вóлим прéслано.
- коцкá, прил., дем. од кóца; в. кóца.
- кóщ, узв., у смислу: У јарам! узвик којим се говеда утерују у јарам при прежању. — Кад је прежáо говéду, дéда би ўвек рéко: „Кóщ, сíне, данáс ћемо да се замóримо!“

- кошарица, ж., с. дем., кош од врбова прућа; плете се топлих дана почетком јесени, јер се мора радити напољу и кад је пруће жиљаво. — Деда Дуле наплео јесенас десетину кошарице: мора да ће да и тера на пијац.
- кошарка, ж., дем. од кошара, колиба у пољу или шуми од дрвенихцепаница (латина) покривених сламом или лиснатим буковим грамама. — У бостан и у л'ојзе људи направе кошарку у један крај, па ноћу тамо варде да и не краду лубенице и гр'ојзе.
- коштелив, а, о, орах тврде љуске са мало мезгре а више тврдих делова изнутра, коштуњав; циција, тврдица. — Посадили смо добри ораси од зрна, а рајају се коштеливи. — Миљосав је коштелив, од њега не можеш ништа да добијеш.
- кошуљка, ж., дем. од кошуља. — На свадбу му дали једну кошуљку за децу, не може ни да ју обуче. — Изр.: У кошуљке (Само у кошуљи на горњем делу тела). — Лети и мушки и женски иду у кошуљке.
- кравај, м., пшенични хлечић (без квасца). — За Млад'енци матери ум'еси много кравај и намаже и с м'ед.
- кравајче, с., дем. од кравај, пшенични колачић (без квасца). — Кад п'ођемо ујутру рано у школу, узнемо кравајчићи у оплате и док изиђемо на брдо, појем'о и, па после до пладне н'емамо шта да јем'о.
- кравче, с., дем. од крава, слаба, мала, мршава крава. — Натоварио кола свр ступци, па бије они кравчићи кад не мож да извучу узбрдо, иако н'емају душу.
- крај, м., крајњи део врвце за обување опанака. — Сави се па зави крај што ти се развио, да не паднеш и да си размркаш нос. — Изр.: Увати крај (Схвати, сазна; упозна). — К'ој њему може да увати крај куд иде и шта ради.
- крајиште, с., ивица, руб, крај. — Кад удавају ћ'ерку, давају ју у мираз њиве, ливаде и браници по крајишта и што је по рђаво, а за сина чувају пулак имање.
- крак, м., крај, страна (у планини). — С кола ћемо да д'ођемо до Костину колибу, па ћемо после пешки уз крак за Брезовицу.
- краљупина, ж., љуска, кора; крљушт од рибе. — Баћи т'е краљупине у огањ, па гледај другу раб'оту. — Очисти рибу од краљупине, па пристави грне и тури уз огањ, да се вари за ручак.
- крвавица, ж., пара, новац. — Отишо у надницу, да спечали неку крвавицу, па да почне да гради кућу.
- крвљоше, погрд., непрел., сере. — Није имао г'е да крвљоше, него пред врата!
- крежуља ж., деф., крижуља (камена писаљка којом су деца у основној школи писала на каменим таблицама). — Сад ћаци н'емају ни таблице ни крежуље, него пишу одма на артију.

- крэсало, с., оцило, огњило. — Дáј ми трúд и крэсало, да запáлим óгањ, да се мáло огрэјемо.
- крэска, непрел., виче, подвикује. — Немó да крэскаш на мéне, нисáм глúв.
- крэскање (и крескање), с., подвикивање. — Дóста с т'ó крэскање на тú дéцу, úсвет ће да б'ежé од тéбе.
- крэслица, ж., и. дем., креста. — Нáш п'етáо се бiо с нéчијегá п'етлá, па глé кáко му рачовртéо крэслицу.
- кр'ечí, непрел., погрд., плаче. — Штá кр'ечíш сáд за нíшта? — Изр.: Нí му кр'ечí, нí му вр'ечí (Нема ни деце ни коза).
- крíви úста, прел., говори неистину. — Не мóгу да крívим úста, мóрам да кáжем кáко је билó.
- крívље, непрел., храмље. — Откáко је пáдо од товáн, крívље на једнú нóгу.
- кривотíња, ж., болест ногу у стоке. — У говéду мóже да удáри кривóтиња и да болéдују, болéдују и сасвím да пропáдну.
- кривúље, ж., мн. (јд. кривúља), дрвен подупирач који држи стране наслóна (в.). — Кад се прáве наслóни, кривúље су унутра, а кúће кад се прáве, кривúље су у дúвари.
- кривци, м., мн. (јд. кривáц), петли који певају рано увече, те „криво” (лажно) најављују свитање; верује се да најављују промену времена. — Поп'евају кривци, ће се пром'ени вр'емé.
- крívчa, м., погрд., хромац, ћопавко, ћопа. — Ђj, крívчo, крívчo, дóкле ћеш да досáђаш ту жéну?
- крилцé, с., дем. од крило, кувано или печено крило од кокоши. — Евé, бáба тéбе оставíла крилцé да ти дá.
- крáка, прел., погрд., једе (много); ужива бесплатно, без труда. — Свáку н'óћ се збiрају куд Јовáну да крáкају и пíју. — Óни научíли сáмо да крáкају, а нíшта да не рáде.
- крáв, а, о, стар, немоћан. — Ѐмам једнóга крáвога баштú, што нíје за нíшта, а досáђа свí у кúћу.
- кркне, непрел., остари; ослаби; падне од старости; удари. — Óн ће да кркне, па ћу тáд да га пíтам за његовú сíлу што сáд нiкога својегá не вiди и не чúје. — Кркнуó је óн одáвно, не мóже више сáм да се слúша. — Рáтке Дáрин кркне Милáна с кáмен и разбије му глáву.
- кркутлív, а, о, в. кашлjичáв.
- кркутлívац, м., кашлjуцавко. — Кад је бiо д'етé, и свé док је порáсо нíје се закáшлjáo, а откáко је пóчео да чúри, постáо је кркутлívац кај нéки стáрац.
- крљеш, м., бот., крљ (Ricinus communis). — Крљеш растé самоникло по нéки струк по л'óјза.

- крндѐљ, м., нешто изломљено (пушка, зуб и сл.). — Пíташ ме да л' íмам зуби. Íмам нéколико крндѐља úглаву и с њí се рáним.
- крндѐљица, ж., дем. од крндѐљ, лоша пушка. — Заметну́ли крндѐљице преко грбíну, па од њí жéне не мóж да пр'ођу по сéло; што не íду да бíју Нémци, кај што чíне партизáни?!
- крне, трен., погрд., стави, спусти грубо. — Úвечер крне по нéки пáв у кúбе, па га грéје свúноћ.
- крне се, повр., погрд., свали се, седне, легне. — Штá си се крнуó на тá óдар jóште сáд, кад ни кокóшке нисú лéгле?
- Крњени́ца, ж., назив једног потеса у атару Малог Извора. — Радóвањска р'éка се улива у Црну р'éку у Крњени́цу.
- крњка, ж., зоол., крава којој је изломљен један рог. — Убáва крáва, изломíла р'ог и дóвек ће да бóде крњка.
- крóзира, прел., пробија. — Обúчи се дóбро, дунуó студ'ен вéтар и крoзíра до кóжу.
- крóљак (изговара се кр-ољак), м., изломљен зуб; изломљен нож. — Íма јóш нéколико крóљка у вíлице, док и они не испáдну.
- крóљак, м., грумен соли. — Ћóсе далí белутáк мéсто крóљак с'ó, а 'он га пóла гóдину турáо у бакрáч кад прáви качáмак, да га посóли, и чудíо се што се не смађу́је.
- кр'отé ('óвце), непрел., мирују, запасле се овце. — У Грáпчину јóш íма травá, па кад истéраш 'óвце из трљáк, óне само кр'отé, од мили́не да íдеш по њí.
- кр'отí, прел., напаса овце (мирно). — Дóкле ће Мíлета да кр'отí 'óвце по мóје пољáне?
- крóће (кр-óће), непрел., кашље. — Дéда осéбо по 'óвце, па свúноћ крóће.
- крпа, ж., женска марама (убрадача). — Кад нéки, недáјбоже, úмре у кућу, домаћин кúпи црнé крпе за свé жéне у рóдбину.
- крпче, с., дем. од крпа, велика женска плетена марама за огртање; марамица. — Крпче се плет'é од дебéлу црну́ вунену прéђу и, кад се огрне, држи тóпло на грбíну и на грúди. — Нéкад је р'éтко к'óј носио крпчићи у óплату.
- крпчићи, с., мн. (јд. крпче), отпадна парчад тканина која настаје при кројењу; њíма се играју женска деца правећи лутке и сл. — Дáда Дéса је имáла шивáћу машину и давáла ни крпчићи да прáвимо лутке и лóпте.
- крс, изр.: Крс ми појéо (Страшно ме и дуго мучио). — Мúж ју је бíо гагрíца — крс ју појéо; живну́ла је од њéга тéк кад је умрео.
- крстáто, прил., (седење) прекрштених ногу на поду (израз за означавање пространости неког суда). — Купíла сам од бакрaчáра тепсíју да сéднеш крстáто у њ'ó.

крста́ш, м., црпац, направа за речни риболов; квадратаста ручно исплетена кудељна мрежа, разапета са два полукружно савијена укрштена штапа; служи за риболов у речним плићацима, понекад уз употребу луба (в.), којим један учесник риболова нагони рибу на црпац потопљен у воду, а други, који држи црпац, подиже овај кад риба наиђе преко њега. — Ода́вно сам гледа́о ле́ти како же́не ва́њају рибу с крста́ш и луб.

крсти́не, ж., мн. (јд. крсти́на), крста; крстине од снопова жита. — Де́ду сву́ноћ болеле крсти́не, мо́ра да је по 'овце лежа́о на влажну́ земљу. — Нисмо́ стигли ни да здене́мо снопо́ви у крсти́не, кад је загрме́ло и мора́ли смо да се скло́нимо у кошáру.

кру́нча, м., погрд., глупак. — Ђј, кру́нчо, кру́нчо, до́кле ћеш да не зна́ш да напра́виш држа́ље за секи́ру, не́го све́ не́кога да мо́лиш за т'о?

крупе́ж, м., бот., крупна, лоша трава. — Живоји́н не тр́си лива́де, па су му ура́сле у тр́ње и не́какав крупе́ж, што ни́је ни за с'ено, ни за по́пашу.

крупе́жина, ж., аугм. од крупеж; в. крупе́ж.

крупі́ца, изр.: Трче́ по ње́га кај да но́си крупі́цу (Трче за њим као овце за оним што носи крупі́цу соли).

кру́тка, прел., диже дете увис (да би га забављао). — Не мо́гу ви́ше да ти кру́ткам си́на, порáсо је и отежа́о.

крућа́, непрел., развија се (расте) у ширину. — Треба до́бро да ј'еш кача́мак и си́рење, да крућа́ш у́груді.

круша́р, м., крушик. — На у́трину има́ један круша́р с пу́но дивље кру́шке и кад ро́де, на́род бе́ре и пече́ до́бру раки́ју.

кру́шковача, ж., ракија од крушака. — На има́ње што смо узима́ли у на́полицу има́ле мло́го кру́шке дивља́ке, па смо од њи́ пекли кру́шковачу.

крца́н, м., кратка женска вунена сукња, ситно наборана, коју су преко дуге кошуље носиле Влахиње. — Кад м'омци занесу дев'ојке у оро, крца́ни се разлетé и подигну су на г'ор.

крша́н, шна, шно, тобоже добар; велики и других добрих особина. — Ђ, крша́н ми је т'о ра́д: овчари́на будали́на. — Бо́ра Јели́кин је био крша́н мо́мак, али се разболе́о и у́мрео.

кршња́к, м., крста. — Удари́ло ме у кршња́к, па не мо́гу да мрднем.

кршња́, прел., преплиће ногама у колу. — Све́кар во́ди оро, до ње́га мла́деневеста, па све́кар са́мо кршња́, кај да је младуна́ц.

ку́бе, с., пећ, фуруна. — У́вечер напу́ним ку́бе с бу́ковину и до у́јутру га не ло́жим.

ку́д, изр.: Од н'ема́ј ку́д (Из нужде; због немаштине; зато што нема куд; што не може друкчије). — Мило́рад Ра́дин пре́жа са́мо једну́ кра́ву од н'ема́ј ку́д. — Ради́вој је у́зо На́ду од н'ема́ј ку́д, а она ни́је за ње́га.

- кудѣља, изр.: Сетила се прѣља за кудѣљу љочи недѣљу.
- куџне, непрел., стругне, отпочне да бежи. — На више мѣста су се наши избѣтели Нѣмцима из рѹке и куџнули у мрак.
- куи, непрел., куња, болује; невесео је. — Једн'о двиче ми куи од јуч'ер, н'ѣће да пасѣ, м'орам да му пуштим крв. — Б'огдан данас нѣшто куи, с'амо ћути и мисли се.
- кукаља, ж., дрвен штап савијен полукружно у горњем крају. — Кад смо ишли по 'овце с дѣду, 'он ми савијао кукаљу.
- кукаљи, прел., удари штапом (кукаљом). — М'оре, кукаљи ти његовога пца док те није доватио за н'огу.
- кукљивац, м., главна закачка (петља) под врхом опанка. — Опанци су се обували кад се врвце промакну нај пр'е кроз закачку д'есно од кукљивац, па на кукљивац, па се п'осле провук'ују р'едом кроз закачке од једну страну на другу, и крај од врвцу се нај п'осле завије око н'огу.
- кукљивача, ж.; в. кукаља.
- Кукуљ'евдан, м., непостојећи дан; само у изразу: На Кукуљ'евдан (Никад; на куково лето). — П'аре што си му дао на зајам ће да ти в'рне на Кукуљ'евдан.
- кукумавка, ж., погрд., кукавица (жена); јадна жена. — Е, т'о је кукумавка; од в'о не м'оже да се одбѣре ништа. — З'орка остала сам'а кај кукумавка.
- кукумавчи, непрел., кука, тражи, моли. — Д'окле ја да кукумавчим од њѣга за свѣ што ми трѣба?
- кукур'егне, непрел., кукурекне (петао). — Кад п'етао ст'ане на праг и кукур'егне, ће да ни д'ођу г'ости (празн.).
- кукур'егу, узв., кукуреку! — Наш п'етао се поб'ио с Анђелинога, одјур'ио га из авлију, рипнуо на пл'от и кукур'егнуо: „Кукур'егу!“ — Кукур'егу, п'ѣтле, не гази ми мѣтле! (н. п.).
- кукурузак, м., дем. од кукуруз. — М'ора да пограбимо да ок'опамо она кукурузак док ј'ош није упрела жѣга и док ј'ош има влага.
- кукуручић, м., дем. од кукуруз; в. кукурузак.
- кулак, м., вршак на крајевима дирека којим се дирек углављује у греде. — Кулак се прав'и кад се дирек под крај са свѣ стране зарѣже с тестѣре па се с кис'ер ск'ине д'окле је зарѣзано.
- кулачи, прел., начини кулак (в.). — Трѣба нај пр'е да кулачимо св'и дирѣци, па тад да и успраљамо.
- кулаш, м., бот., бео пасуљ са црним пег'ама. — С'ад се сѣје с'амо б'ѣли пасуљ, а кулаш се изгуб'ио.
- куљиза, м., ж., погрд., улизица, љигавац; улагивач. — Свѣ су т'о куљизе, на р'ѣчи д'обри сас св'и, а н'икому не м'исле и не ч'ине д'обро.

- куљизи, непрел., улагује се. — Научио 'он да куљизи свакому од кога зависи, па кад извуче што му треба, шћује човека.
- кумањика, ж., бот., врста биљке (трава). — Старе жене знаду кој'е су траве лековите, па кажу да је и кумањика добра за лек.
- кум'овскi барјак, м., барјак од беле женске мараме (или државне тробојнице) који носи кум'овскi м'омак (пратилац кума на свадби). — Певице украду кум'овскi барјак, па кум'овскi м'омак мора да и да паре да му га врну.
- кум'овскi м'омак, м., момак који прати кума на свадби и носи кум'овскi барјак. — Ја сам био кум'овскi м'омак кад је учитељ био кум.
- куп, м., збир, укупност; само у изразу: на куп, прил., уједно, скупа, све. — Мита је нај волео да ракију прода на куп, па ако и јевтиње.
- купица, ж., и. дем., земљана тестија за воду. — Циганин избије Циганче кад га праћа с купицу за воду, да ју не разбије, а није кад ју разбије.
- куп'ован (и купован), вна, вно, купљен (није начињен у кући). — Сад су изишле куп'овне дрџе, па нико више не тка сукно и шајак.
- купче, с., дем. од купица, тестијица. — Љупчету купили на панађур једн'о шарено купче.
- кур'ета, непрел., погрд., гунђа, брбља, „лупа.“ — Кажи му да ми више не кур'ета, навр главу ми се укачио с т'о његово кур'етање.
- Кусавле, м., измишљено (непостојеће) име; чује се само у изразу: Кусај, кусај, и дома те звали Кусавле (тј. онај који куса).
- куси, п. п., м., ђаво. — Не даду му куси да мирује, па видиш какву је штету начинио.
- кута, прел., крије. — Деда све нешто кута по подрум, а никоју не казује шта. — Крава кута млеко док се не пушти теле да сиса.
- кута се, повр., крије се. — Ајдуци су се дању кутали по шуме, а ноћу нападали на Турци и палили и коначи и убивали и.
- кутање, с., скривање. — Док су Немци били овде, досадило ни кутање: кутали смо жито, брашно, мас, стоку и све што су они тражили.
- кућа у гр'еде, ж., изр., брвнара. — Неки пут су наши сekli ј'еле у Ртањ и правили куће у гр'еде и покривали и с ћермиду и с плоче.
- кућарка, ж., дем. од кућа, кућица. — Кад се деда од'елио од башту и браћу, направио је једну кућарку у С'енци и туј му се и деца изродила, па је после неколико године направио кућу у село.
- куче, изр.: Наше куче (Наш човек, из родбине или из нашег краја, земљак). — Благој је наше куче, мора 'он нас да помогне кад затреба.
- кучињав, а, о, конопљан, од конопље, кудељни. — Одавно смо носили ткане кучињаве кошуље с таслице на рукави.
- кучица, ж., дем. од куца, зла жена. — Е, кучица је т'о, она никоју не мисли добро.

кушља, м., хип., куче, пас. — З'овни кушљу овамо, да га в'ежем док није удавио некога.

кушља́к, м., дем. од куче, мали пас, пас. — Зеља до скоро б'еше кушља́к, а сад гледај га какав се направио — кај курјак.

Л

ладни́к, м., хладноћа, свежина, хладна струја ваздуха. — Лети спимо у г'орњу собу, што ју не грее сунце, тамо је и дању и ноћу ладни́к. — Изр.: Бије ладни́к (Осећа се хладна струја ваздуха). — Притвори та врата, да не бије ладни́к из напољ.

ладнокрван, вна, вно, хладнокрван, прибран, смео. — Кад су четници рекли Милану да је партизан, он је био ладнокрван и одговори и: „Партизани не седé по село, него у шуму!”

ладнокрвно, хладнокрвно, прибрано, смело. — Човек мора ладнокрвно да подноси и зло и добро.

ладовина, ж., хладовина. — Нека лења жена спр'еми ручак и однесе на њиву, па седне у ладовину и рекне: „Да л' да ј'ем, да л' да жњ'ем? Бље да ј'ем.” Кад се најела, рекне: „Да л' да жњ'ем ел да спим? Бље да спим.”

ла́жа, ж., лаж, неистина. — Ла́жа брж искочи на крај, не може да траје млого; с ла́жу се не сти́за далéко. — Ла́жа г'е руча не вечера.

ла́жља, м., приказивач дарова младенцима на свадби; негде пре, а негде после ручка приказује сватовима за столовима дарове, зачињујући излагање шалама, доскочицама, покудама, благословима и сл., оних о чијим поклонима говори; такође приказује донета печења (прасад, јагњад). — За ла́жљу се узима човек шалција и шерет и лармација, који ум'е млого да прича.

ла́зарке, ж., мн. (јд. ла́зарка). — Ла́зарке су биле Циганке и долазиле су нај више из Луково, а неке и из Бљевици.

лај-лај кучица, ж., бот., ситна бела рада (ливадска биљка). — Дев'ојчићи набéру лај-лај кучицу, па направе китке и заките се.

лакомица, ж., испуст за воду из јаруге којим се један део воде одваја за градине поред јаруге, а за време поводња кроз њих се из јаруге одводи сувишна вода, да не потопи воденицу или струтару. — Кад је млого суша, па у јеругу н'ема довољно вода, воденичари не даду да се из лакомице пол'евају градине, и млого пут иде свађа за воду. лак'омштина, м. ж., лакомост; лакомац. — Свако село има лак'омштине који гледају само они да живе, али њима лак'омштина по некад и преседне.

ла́ла, м., стриц. — М'ој ла́ла Видој је млађи од м'ојега башту.

ла́мба, ж., лампа. — Не пали јошт ту ла́мбу, још се није смркло.

ла́мса, м., беспосличар, скитница. — Ле́ка се направио на ла́мсу, ништа н'ће да повати у руке. — Имаш ти ла́мсе који ни́кад не седе на једно́ мѐсто, него́ иду од сѐло до сѐло, и ни́ко не зна како живе́ кад ништа не ра́де.

ла́мса се, повр., беспосличи; скита. — Иа́ко има скóро триес го́дине, ла́мса се од једно́га до друго́га, иде од каза́н до каза́н, и тако́ му прола́зи в'ѐк.

ла́павина, ж., лапавица (ситна хладна јесења киша ношена ветром). — По ону́ ла́павину у п'ета́к те́рао говѐду непо́криту у дрва и товарио и што мо́ж и што не мо́ж и кра́ве му изгáсле (измрзле).

лапа́ра, непрел., клопо́е; брбља, лупа, говори којѐшта. — Лапа́ра пола́ко карабашѐвска водени́ца с три́ ка́мена и ме́ље пчени́чно бра́шно.

ла́скавице, ж., мн. (јд. ла́скавица), шљокице, украс за опреге (в.) и јелеке. — Кад се јелѐче и опрег укра́се с ла́скавице, па и дев'о́јка обуче́ и ут'ѐгне се, и п'о́ђе на сабо́р, оне се са́мо ла́скају и т'о́ је мло́го уба́во; сви мо́рају да погле́дају.

ла́сно, (комп.: лашп'ѐ). — Ла́сно се уда́рају ба́тине по ту́ђу грби́ну (изр.).

ласно́ћ'ом, прил., лако, са лако́м (фосил б. падежа без предлога). — Ако ти д'етѐ од малѐна те́раш да ра́ди, оно́ ће кад порастѐ ласно́ћ'ом да ра́ди свѐ и да бу́де дома́ћин.

ла́совачка, ж., п. п., бритва која се прави у селу Ласову у Црној Реци; корице су јој од јагње́ег или овчи́ег рога, оковане месинганим плочи́цама. — Мло́го сам се ра́довао кад су ми мо́ји на пана́ђур купи́ли ла́совачку; по́сле сам се мло́го пу́т посе́ко с њ'о́.

лати́нка, ж., бот., драгољуб (цвеће). — Лати́нку же́не са́де са́мо у гради́не.

латурги́ја, ж., деф. од литургија, славски колач (украшен крсти́нима од теста). — Латурги́ју де́да на сла́ву прерѐже унакрст и прели́је с вино́, па ју прелóми сас си́на ел с уну́ка и пољубе сва́ки парчѐ што је држа́о док су ломи́ли.

лаута́р, м., виолинист, ћеманџија. — Стáри при́чају да су по Ајдук В'ѐлка ишли свира́чи лаутари́ кад је и́шо у б'о́ј на Ту́рци.

лашті́ се, повр., блѐска, сија се, пресијава се. — На богáте дев'о́јке лаштѐле су се врстѐ дукати што су носиле на гу́шу, а сироти́нке су носиле мани́стра.

ле́ба, м. (мн.: лебо́ви), хлеб. — У ту́рско вре́ме људи су јѐли ле́ба од церо́ву к'орку; к'орка се ишту́ца ситно, па се ум'ѐси ле́ба и испечѐ се; смрт је билá и го́ра.

левани́ца, ж., барица од просуте воде. — К'о́ј на́прави ову́ левани́цу 'овдѐ; зар не мо́жете да не ул'ѐвате?

леж'ечки́, прил., леже́нке, леже́ни. — Е л' мо́же не́што да се ра́ди леж'ечки́? Де, дигни се, па ра́ди кај чо́век.

лѐк, изр.: За лѐк (Сасвим мало). — Ё́, далá ми за лѐк — не мо́гу ни́шта да учиним с толи́чко.

лѣкне се, повр., макне се, остави, напусти некога по његовој жељи. —
 Фала богу кад се једанпут лѣкну од мене.

лѣкување, с., лечење. — Бóјка је цео в'ѣк провела на лѣкување.

лѣкује се, повр., лечи се. — Докле ће они свѣ да се лѣкују и свѣ да су б'óлни?

лѣмези, м., мн. (јд. лѣмез), велики прutowи (по два) везани врховима којима се притисну навилуци сена да их не растури ветар. — Кад се с'ѣно дѣне, лѣмези се скину и баце на ливаду.

л'ѣнти се, непрел., плаче безгласно (дете). — Бр'анко се нешто л'ѣнти, мора да му није дóбро.

Лепóсава, ж., име жене. — Стан'исав и Лепóсава су живѣли на појату у Пóнор.

лѣпца, м., хип., хлеб. — Н'ане, дај ми м'ало лѣпца.

лѣпче, с., дем. од лѣба, хлѣпче. — Ум'ѣси једн'ó лѣпче, па кад се испеч'ѣ, извади м'ало сиренце из чаб'ар, да јемó и да се опр'аљамо на рабóту.

лѣпченце, с., дем. П од лѣба. — Донела једн'ó корѣло лѣпченце, н'ема га ни један п'ѣд.

лѣпчић, м.; в. лѣпче. — Ум'ѣси за јутре један пројин лѣпчић, одавно нисмó јѣли пројино.

лѣса, ж., од врбова прућа исплетена страна; направа за риболов на плитким рекама; ставља се на угао два косо сучељена низа камења којима се на речном плићаку прегради ток реке; тако вода наноси рибу на лесу и пропадне кроз њу, а риба остаје на леси. — Дѣда М'арко је имао колибу у страну изнад пон'орску хупр'ију и прав'ио је лѣсе на Тимок и прич'ао је да су се ваћале рибе кај праћи.

лѣсица, ж., зоол., лисица. — К'ажу да лѣсице ноћу с'амо поглѣдају ко-кóшке што спавају на дрво и кокóшке попадају н'азем, а лѣсице и дова́те и однѣсу у шóму и поједу́.

лѣст'ар, м., ластар, изданак, младица. — Н'ѣко дрв'ѣће се с'ади од лѣст'ар, а н'ѣко од сѣме.

л'ѣћиште, с., земљиште засејано л'ѣћом (сочивом). — Л'ѣћа се сад скóро изгуб'ила и л'ѣћишта нису већа од обичну л'ѣју; р'ѣтке су куће којѣ с'ѣју л'ѣћу, и'ако је она бóља за здравље од пасуљ, укусна је и лако се в'ари.

л'ѣч'ак, м., дем. од л'ѣк, прил., сасвим мало (именица са прилошким значењем). — Дај ми л'ѣч'ак с'ó, да не идем доцкан да купујем, па ћу, кад к'упим, да ти в'рнем.

л'ѣч'ка, прил.; в. л'ѣч'ак (фосил генитива од л'ѣч'ак).

лѣшт'ар, м., бот., лесков густиш. — Лѣштари́ има нај више прѣкај р'ѣке, али ја сам налазио по нѣки и у Грапчину на рудине и сув'а мѣста.

Лив'ађе, с., назив потеса у многим селима. — Трѣба да изóремо стр'њиште у Лив'ађе, да измрзне зѣмља н'азиму и да се сас'итни, па да упролећ б'уде дóбра за кукуруз.

- лидне, непрел., пирне хладно (ветар, промаја); штрепне, уплаши. — Изр.: Лидну ме ўсрце (Уплаших се). — Кад видó да се Рáдина дéца врђају из пóље, а моје га д'етé н'ема, лидну ме нéшто ўсрце.
- ли́ка, ж., лико. — С ли́ку од липу и бр'ез нéкад су везувáли л'ојзе и опасувáли се, а од ли́ку од нéко јаче дрво правили су опáнци. — Нáшо се у нéдрана ли́ка (Нашао се у врло незгодном положају).
- ли́лав, а, о, љубичаст. — Нéкад су ђаци од ли́лаву фáрбу и ракију пра-вили мастило.
- ли́не, трен., потече, поцури. — Кад те удáрим, ће ти ли́не крв на н'ос!
- липцóтина, ж., погрд., слабуњава, болешљива особа; леш липсале живо-тиње. — Ђј, липцóтина, липцóтина, и 'он ће нéкога да исмејáва! — Пцéта ноћас довукла нéкакву липцóтину, ўзни па закóпај т'ó нéгде, да се не развукúје по авлију.
- ли́па, прел., погрд., куса халапљиво неко течнó јело (чорбу, млеко). — Пола́ко, не липај такó, нíко те не јури, видиш да ти врчí низ браду и на грúди.
- ли́пће, прел., погрд.; в. липа.
- ли́пче, непрел., липше. — Нéки пút су билá р'етка лéта да ми не липче по нéко говéче. — Изр.: Липцала му вáшка зáврат (Много је сиромашан, слаб и бедан).
- ли́с, м., лист; оштрица рендета, струга. — Лис по лис опáда и пódјесен шúма остáне гóла бáш кад трéба да пóчне зíма. Какв'ó је т'ó чúдо да се шúма свукúје кад наилази зíма?! — Изр.: Пáдо на мéчку лис, па óна ров'е ли ров'е (Каже се кад неко кука и жали се без великог разлога).
- ли́са, ж., зоол., кучка са белом пругом низ губицу. — Мíлошеву лису изуједáла нéка щéта, па óди на три нóге.
- лисникóвина, ж., гране цера, хроста и сл. зденуте у лисник. — Кад је зíма злá и људи остáну без с'ено, дáвају лисникóвину и на говéду, да вóде дúшу док ўпролећ не стíгне зелéна травá.
- ли́те, ж., мн., поњаве ткане на реткој и танкој основи дебљом потком, те се основа и не види (отуд: лите, тј. сливене). — Далá сам Дáнке да ми изáтка лите покрови́це, да имају дéца са штá да се покрíвају зíми.
- ли́тка, непрел., пирка хладно. — Лидка по мáло вéтар, па нíје врућина кај јуч'ер.
- литóтине, ж., мн. (јд. литóтина), танко изношено (похабано) одело (хаљине). — Óна н'ема у штá да се обучé, нéго нóси он'é литóтине и лéти и зíми.
- литóтинке, ж., мн. (јд. литóтинка); дем. од литóтина. — Обúко нéке литóтинке сáмо кóлко да нíје гó.

ли́тра, изр.: Све му три́ ли́тре у о́ку (Све му је свеједно). — Имао, н'емао, мрео, живео — њему су све три́ ли́тре у о́ку.

лице́, с., ткана материја, фабричка тканина; прочеље (фасада). — Пред св'етáк дев'ојке и́ду у ва́рош и купу́ју лице́ за аљине. — Ода́вно су ку́ће на лице́ има́ле претку́ћу на сво́дови.

ли́чан, чна, чно, наочит, леп. — Драго́мир је био ли́чан мо́мак, али се побо́ле и ўмре мла́д.

лицба́, ж., украс; узор; за лицбу — за дику, за узор, за украс. — Стоја́н направи́о ку́ћу за лицбу; к'о́ј го́д пр'ође по пúт мо́ра да ју погле́да.

ли́ша, ж., врста кожне болести на лицу (најчешће код деце), лишај. — Иско́чила му не́ка ли́ша на обра́з, па н'еће да му пр'ође.

ли́шав, а, о, са лишом на лицу. — Отка́д се роди́ло њи́но д'етé је све́ ли́шаво.

лиша́йвица, ж., бот., биљка којом се лечи лиша (в.). — Од лиша́йвицу́ же́не пра́ве л'е́к од ли́шу, али док она сама́ не пр'ође, ни́шта не пома́га.

Ли́шко, м., зоол., пас са белом пругом низ губицу. — Го́лубовога Ли́шка́ изуједа́ла пцета́ на ску́чници́, па са́мо лежи́ и ку́ји.

ложичка́, ж., дем. од ложіца, кашичица. — Мло́го би ти бо́ље билó да јúтром ўзнеш ложичку́ м'е́д, не́го што си с т'е́ цигаре́ гори́ш ци́геруцу.

ложичња́к, м., кеса за кашикку (носила се у појасу). — Не́ки пúт су љу́ди у појес носи́ли пиштóль, ложичња́к, н'о́ж (брítву) и кесу́ с па́ре.

Лозі́нка, ж., име жене. — Лозі́нка је има́ла дв'е́ х'е́рке, па ју се једна́ ўдала́ у Јáбланицу́.

Лози́ца, ж., црква близу Криво́г Вира са ја́ким хладним извором у који́ су погруживали слабу́њаву децу́ ради „лечења.“ — Се́ћам се да су и ме́не, кад сам био ма́јцак, гмурну́ли у студéну во́ду у Лози́цу.

л'о́же, с., виноград. — До пред крај XIX века винограде су сва дома́ћинства садила на једном потесу; кад их је у то време уништи́ла филоксера, до чега је дошло, како народ верује, због покрштавања Цигана (који су до тада били муслимани), почели су их садити где ко стигне. — Све́ до ско́ро се ви́деле лóзе г'е су не́кад билá л'о́жа и півнице́.

л'о́жиште, с., земљиште на коме је био виноград. — И са́д се позна́ва једна́ рупа од по́друм и півницу́ г'е је не́кад билó л'о́жиште.

л'о́јтре, ж., мн. (јд. лóјтра), литре, две дугачке облице спојене дугачким и на једној страни зашиљеним парожња́цима; служе за утовар и превоз снопља, сена, лисниковине и сл. — Ши́љци́ за л'о́јтре се пра́ве од дре́новину́.

локма́ш, м., лакомац. — Вукáшин је локма́ш и не во́ли да ра́ди.

- ломан, м., трњак, шибљак. — Милан је ишо по пут и, кад је видо да ће да се скоби с Немци, скутао се у један ломан прекај пут док су Немци прошли.
- ломоће, погрд., брбља; говори нејасно. — Не ломоћи по млого, него пограби да урадиш што имаш, да ти не остане за јутре. — Ломоће нешто, не разбјирам му шта оће да каже.
- лондра, ж.; в. јајченик.
- лонка се, повр., одуговлачи. — Научила да се лонка ујутру, па увек последња однесе ручак на жетвари.
- лопа, прел., једе халаљиво (свиња). — Он'е наше свиње мора да није чис босак: кад ју дам м'ећу, н'ема да ми лопа кај досад.
- лопар, м., фиг., широк, ружан зуб. — Бошко има два зуба напр'ед кај лопари.
- лоповлук (и л'оповлук), м., непоштење; пљачка. — Нико није ни досад истр'ебио л'оповлук, па н'еће ни сад.
- лоћка, непрел., мућка (шум течности у неком суду при мућкању). — Кад у буре н'ема више да лоћка, значи да је нестала ракија.
- лочница, ж., дрвен суд из кога једу пси, алов. — Сипи ти н'ему м'ећу у лочницу, па ако оће, нек ј'е, нек лопа, ако н'еће, нек гледа.
- луб, м., помоћна справа за риболов црпцем (в.) у облику танке даске, савијене у полукруг. — Кад сам био д'ете, гледао сам како Влајње ваћају рибу: једна гура полако луб как другу и тера рибу на црпац, а друга дџа црпац кад риба наиђе на њега.
- лубеничка, ж., бот., врста веома мирисне ливадске биљке са белом цвасти на врху (мирише на лубеницу — отуда јој име). — Лубеничка расте високо и кад се истрља међу дланови, има млого угодан мири.
- луб'енче, с., дем. од лубеница. — Бисерка искидала једн'о луб'енче у бостан, ал' још није билó зрело.
- лудјаник, м., тиквеник (пита с бундевом). — Деца не воле лудјаник, више воле гибаницу, а нај више увијанку.
- лудичина, с. аугм., м., обесан човек. — Добро кад отиде она Драгутинов лудичина; бојала сам се да ми не начини пакос.
- лудничина, м.; в. лудичина.
- лудување, с., лудовање; веселост. — На шта ће да изиђе т'о његово лудување, нико не може да зна.
- лука, м., бот., лук. — Нарџи лука и изм'ешај сас сирење, па јеђи; друго н'ема шта.
- лулак, м., дебела дрвена цев која везује „капак” и лулу ракијског казана. — Лулак се оков'е с гвоздене гривне, да не прсне од врелу пару.
- лунга, м. ж., лењивац, лењивица. — Марјан његову децу није учио да раде од малена, па су сад лунге.

- лунга се, повр., ленчари. — Дóбри домаћини не давају никоу у кућу да се лунга, сви мóрају по нешто да раде.
- луња, непрел., скита, лута. — Преко лéто ни у недељу не мóжеш да видиш никога да луња по сéло.
- луњалица, ж., скитница. — Манула мýжа, па се направíла на луњалицу.
- лúпа се, повр., заноси се; уображава. — Не знам дóкле ће она да се лúпа с т'ó њ'óјно големéње. — Изр.: Лúпа се кај вóда од брéгови. — Лúпа се кај мóкра пóла од крáци.
- лúпалка, ж., дрвен пљоснат ручни млат за истискивање воде из опраног одела и рубља, пратљача. — Бáба Љубице вóда однéла лúпалку низ р'éку.
- лурá, непрел., скита. — Док је бíо млад није радéо ништа, него лурáо, лурáо, а сáд, кад остарéо, зáпео, ал' свé му дóцкан.
- лúча, ж., прашина. — Дéцо, не дíзајте лúчу, да ми не íде овáмо на сóвру.
- лúчац, м., бот., врста дивљег лука. — Упролећ овчарí набéру лúчац, па отклóпе застрúче сас с'ó и извáде лéба из торбíче, па једý.

Љ

- љагана, ж., дрвена дечја носилка (колевка) коју жене влашког дела црноречког живља носе на леђима; деца у њој леже право, те не криве кичму као у љуљци (в.), у којој децу носе жене српског живља у истом крају; међутим, љагана је тескобна и, кад се детету не ставља јастуче под главу, што је раније био претежан случај, деформише главу детету, јер глава постаје равна на страни на којој дете лежи (претежно на потиљку или нешто са стране од њега); пошто српски живаљ не употребљава ову врсту носилке, реч љагана је ушла у црноречки говор из влашког језика и долази од речи љага (веза). — Кад смо íшли у шкóлу, гледáли смо како је на неки Влáчићи равна глава на пóтиљак, а на неки са странé зáто што су без јестúчићи лежáли у љáгане кад су билí мајци.
- љагануш, м., канате (в.) у облику великог правоугаоног коша, исплетеног од јаког врбовог прућа, са дном од дељаних дасака; био је у употреби пре него што је отпочело резање дасака, откада је замењен канатама (које се праве од танких дасака). Једна врста мањег љагануша, учвршћеног на мањим саоницама, и са подом који је сав у широким рупама, служила је за млаћење кукуруза у клиповима: кукуруз су тукли великим млатовима у облику слова Г и зрна су пропадала кроз рупе на под, а у кошу су остајале пáлице (в.); то је била врста „круњаче.” Кукуруз се „трошио” (крунио) и ручно: притискањем једног клипа о други. — Љагануши су се одáвно изгубили у нáша с'éла и зам'ениле су и канáте.

љига́ви се, повр., отеже се слуз (са нечега). — Не зна́м како се т'о не́где једу́ пужови, кад се са́мо лџга́ве; како се не грóзе од њи́ лју́ди што и једу́.

љџгавче, с., погрд., дете (мало). — Їди, уми́ри не́како он'о лџгавче, не мо́гу ви́ше да га слу́шам да пла́че. — И ја́гње је лџгавче кад се оја́гњи, али се о́дма успра́ла на но́ге, а д'етé почи́ња да се успра́ла кад пр'о́ђе мло́го вр'еме.

љџге, ж., мн., (јд. лџга), слуз којом је обложено тек ојагњено јагње. — Овца́, кад се оја́гњи, оли́же лџге на њ'о́јно ја́гње.

љџзгав, а, о, клизав. — Сад су пúтови лџзгави од кишу, и ко́му ни́је з'ор, не трéба да изла́зи на́поље и да и́де по лџзгави пúтови.

љџзгавица, клизавица; поледица. — По ову́ лџзгавицу ни́је ни за ко́ла ни за са́на.

љџлак, м., бот., лџлан, јоргован. — По кршеви прéкај Црну р'éку растé ли́лав лџлак, бéо ни́где ниса́м ви́до.

љџпен, а, о, трп. од лџпи, погрд., ћакнут. — Савá је изгле́да по ма́ло лџпен, не зна шта о́ће.

љџпи, трен, погрд., удари; лупне. — Лџпи ти о́н не́га и сину́ше му св'éзде на о́чи, па да ви́диш како се уми́ри.

љу́лка, ж., колевка, носи́лка за мало дете; носи се на леђима. Мајка сељанка је до скоро била веома оптерећена: иако најмлађа у кући, морала је рано устајати, спремати ручак за све у кући, окупати дете и заједно са осталим укућанима, са љу́лком на леђима и торбом или корпом с јелом и хлебом на обрамици на рамену, ићи на рад у поље. И сеоску децу, пре него што пођу у школу, буде кад и стари устају лети, па и њих воде у поље, где чувају јагањце, овце или говеда; често и кад пођу у школу, буде их врло рано — да пре поласка у школу напасу стоку. И децу су приморавали да посте, као и старији, све постове; због тога су деца била кржљава, слаба и болешљива и умирала су, тако да су биле ретке куће које нису изгубиле по једно или више деце. Данас је све ово измењено набоље. — Са́д љу́лку ч'éсто но́си свекрва, а сна́ја и́де прéкај њ'о́ празна — дру́то је вр'еме са́д.

љу́сне, непрел., страшно се секира, једи се да ће да пукне. — Насекира́о се, па ће да љу́сне. — Изр.: Ће да љу́сне (Пући ће од љутине).

љу́спа, ж., љуска. — Разб́и ора́си, па љу́спе од њи́ немó да ба́цаш на́поље, него и ту́ри у о́гањ.

љу́спина, ж., с. аугм. од љуспа. — Свра́ке се науч́иле да ула́зе у шта́лу, г'е коко́шке но́се, и да пи́ју ја́јца, па са́мо ви́диш љу́спине у гњ'ездó.

љу́т, изр.: Љу́т на ра́ну (Тешко му зарастају телесне повреде). — Ко́лко се пúт Чéдо посе́ко с бритву, али ни́је љу́т на ра́ну, па ра́не ни́кад и не зав́ија.

љу́тавина, ж., непогода са кишом, суснежицом и ветром. — Вла́де нестáла др́ва, па је по ову́ љу́тавину мора́о да и́де у плани́ну и да нас'ече и дотéра.

- љута́к, м., злоћа, зао, пргав човек. — Кад је био млад, био је љута́к, а сад је попуштио и умекшао се.
- љутени́ца, ж., врста „јела” од саме паприке или лука (понекад са сиром). — Нај боља је љутеница од прازی лука и зелене љуте паприке и зелени патлиџани.
- љутење, с., љућење, љутња. — Оћу да ти кажем нешто, ал’ да н’ема љутење.
- љутња́вина, ж., с. аугм. од љутња. — Дóкле та љутња́вина до́век, није т’о добро?!
- љушта́вина, ж., комушина од кукуруза. — Неки пут су људи цигаре завијали у љушта́вину.
- љуштење (и љушћење), с., комишање кукуруза. — На љуштење се увечер зберу и млади и стари, и мушки и женски и, уз приче и шале, љуште кукуруз.
- љушти кукуруз, прел., комиша кукуруз. — Баба Не́го, не́ка да́да Де́са и ба́та Мила́н до́ђу кно́ћи куд на́с да љуштимо кукуруз.

М

- ма́веши, м., мн., (јд. ма́веш), врста пржених колача од пшеничног брашна и јаја. — Ма́веши се спре́ме на брзи́ну и нај бољи су врући.
- магаре́ница, ж., велики кашаљ. — Неки пут су ско́ро свá де́ца тера́ла магаре́ницу.
- мадош, м., младеж. — Живка је имала један мадош на образ близо до уста.
- мађијосан, а, о, омађијан, опчињен. — Од не́ко време́ Јели́кин син иде кај омађијосан: не разговара с људи и издвја се сам.
- мазница, ж., замазотина, упрљана штрека. — Ка́ко је плака́ла, од сýзе су ју све мазнице низ образи.
- маја, угаона греда на крову куће (и ћерамида по њој); има их махом четири. — За мајје се турају нај јаче грéде на кро́в.
- мај, прил., готово, скоро. — Отишли су да жњ’еду зор’ом; досад су мај пожњели.
- маја, ж., сириште. — Ода́вно није имала маја да се купи, па су људи подлевáli (в.) сирење са сиреште од јаганци.
- мајање, с., склапање пређе; губљење времена, задржавање. — На́на је завршила мајање, па ће сад да ми исплет’е нагрудњак. — Од мајање и чекање н’ема вајда, одма ћемо да п’ђемо у воденицу.
- маје, прел., склопи од две пређу навртањем на вретену; задржава некога; одузима некоме време, дангуби; маше. — Баба Жива иде по

‘овце и маје пређу за сукно. — Немој сад да ме мајеш, видиш да н’емам кад да разговарам. — Коса маје с руке и прича нешто, али се не чује и не разбѝра штá оће.

маје се, повр., задржава се, губи време, дангуби. — Немó млого да се мајеш по село, д’оћи одма, да идемо сви на колибу.

мајка́, ж., свекрва (вок.: мајко); овим изразом ослóвљава снаха свекрву. — „Мајко, мајко,” ви́кне снаја, „н’ема ју да се одз’овне, г’е ли је моја мајка́?”

мајстор, м., Циганин који се бави неким занатом. — Кóлко ћеш да ми тра́жиш, мајсторе, да ми напра́виш једну́ добру секѝру?

мајсторица, ж., Циганка која продаје неке производе сопствене израде. — Ене, иде мајсторица Лѝнка, нóси пу́ну т’орбу куку́руз, што је зараде́ла с вретѝна.

мајцак, цка, цко, мали. — Илија Л’енѝн је бѝо б’óлан кад је бѝо мајцак и умреó је млади́, са́мо што се ожениó.

мајцка́н, м., погрд., тобоже мали. — Ене га она́ мајцка́н што се све прáви да не мóже ништа да рáди.

мајцка́на, ж., погрд., тобоже мала. — Дóкле ће ма́ти ту мајцка́ну да одмењу́је?

мајцканче́, с., погрд., тобоже мало (дете). — Ё́, ё́, мајцканче́, узела га ма́ти у крило́, а вѝди кóлки си гол’ем!

мајчка́н, м.; в. мајцка́н.

мајчка́на, ж.; в. мајцка́на.

мајчканче́, с., в. мајцканче́.

ма́ка, ж., деч., качамак. — Д’оћи, ба́бино, да ти ба́ба да ма́ку.

ма́кнут, а, о, трп., од ма́кне; в. др́нут.

мал’ѝчки, а, о, прид., мали (има само одређени вид). — Са́д је у воде́ницу она́ мал’ѝчки воде́ничар; кад ‘он наков’е кам’ѝње и самѝље бра́шно, има штá да вѝдиш.

Ма́ли Изв’óр, м., село у Црној Реци (чији је говор обрађен у овом „Речнику”); занимљиво је отку́да ово име селу, кад у његовом говору нема речи извор; зову га и Изв’óрчић; чуо сам и да се некад звало Широка Пади́на. — У Ма́ли Изв’óр живѝ Срби, Влáси и Цѝгани и има три грóбља; Цѝгани сад има са́мо три куће.

малосвѝтник, м., погрд., лакомац (мало му цео свет). — Ё́ј, малосвѝтник нијѝдан, кад ће ‘он једанпѝт да се насѝти са све́?!

малчи́ца, прил., мало. — Да́ј пу́у малчи́ца ле́ба, немó да му да́ваш по млого, н’ѝће да га го́јимо за слани́ну.

ма́мне, трен., вабне, зовне стоку или живину. — Ма́мни коко́шке, нека једу́ ко́мину што смо извѝкли из каза́н.

- манá, ж., мана, врста обољења културних биљака које проузрокују влага и други чиниоци. — Пченицу не садимо у низине прекај р'еке, да ју не бије манá, него на оцедна м'еста. — Изр.: Убила га манá. — Ову гóдину билá м'лого к'иша, па манá убила пченицу и на оцедна м'еста.
- ман'истра, с., зб. им. (јд. ман'истро), огрлица од стаклених перли у боји. — Деда на панађур купио ун'уке ман'истра.
- ман'осан, а, о, трп. од ман'оше, убијен маном. — Ову гóдину пап'рика ми билá ман'осана и нисáм турила туршију.
- ман'оше се, повр., убије мана. — Има н'еколико гóдина кáко се л'óјза нису ман'осала.
- ман'ца, м., погрд., главешина, важна личност. — Не знам каквá је 'он ман'ца, да се тóлко возд'иже.
- ман'ција, м., пробирач; онај који свему налази ману. — Био је гол'ем ман'ција, свáке дев'ојке наодио ману; зáто се није ни оженио.
- ман'цика, ж., пробирачица. — Немóј да си ман'цика, н'ећеш н'икад да се удáш.
- мањ'ује се, повр., напушта, одриче. — Н'еки нáши рад'ели на пр'угу, па се мањ'ују. — Рáдој и Милица се мањ'ују пóсле тóлке гóдине што су жив'ели зáједно.
- маокáње, с., мјаукање. — Ноћás б'еше св'уноћ н'екакво маокáње, кај да су се збрáле грдне мáчке.
- ма'оче, непрел., мјауче. — Ч'ујеш да ма'оче мáче на врáта, п'ушти га ун'утра, да се не смрзне ноћás.
- мáрга, ж., гомила, гунгула; мноштво; ситна деца. — Погл'еј каквá је т'о мáрга на п'ут. — Штá ли се збрáла н'екаква мáрга у Г'итину авлију? — Штá су нараћáли тóлку мáргу, кад н'емају са штá да и рáне?
- Мáрковдан, м., рлг., Свети Марко (црквени празник у пролеће). — На Мáрковдан је завећина у нáше с'ело.
- мáс, м., маст. — Радивојеви убили гол'ему свињ'у и стоп'или чет'ири кáнте мáс.
- мáсан, сна, сно, раван, гладак; без чворова. — Изрáсло гор'уње мáсно и прáво кај п'ушка — нигде чв'ор.
- мáсаџика, ж., м'ираџџика. — Б'уда је билá мáсаџика и ўдала се у гáздинску кућу; зáто се и кáже: Пáра на пáру, вáшка на вáшку.
- масленица, ж., дрвен суд за масло; фиг.: јако прљáва кошуља. — Кад су л'уди имáли п'овише 'овце, мут'или су мáсло и држáли га у масленице и одма трошили, зáто што је л'ети врућина и није м'огло да стоји. — Св'учи т'у кошуљу да ју оп'ерем, направ'ио си ју на масленицу.
- масл'енка, ж., бот., маслењача (врста биљке са кромпирастим кореном); веровало се да треба ћутати кад се ископава њен корен, да не би побегао. — Масл'енку с корен л'уди вáде на Ђурђевдан и улићáју ју у в'енац који т'урају 'овн'у на врáт.

маслењача, ж., бот.; в. масл'енка.

мат-мат-мат, бубице, у кућу, у кућу, бубице! — израз којим се рој пчела мами у кошницу.

матер'ешка, ж., погрд., кћи са неком рђавом особином мајке, због које јој се овај израз упућује (мамина кћи). — Ђј, матер'ешка је т'о, како би и м'огло да б'уде друкше?!

матика, ж., мотика. — Сви би т'ели л'еба без матику.

матиче, с., дем. од матика, мотичица. — С матиче се копају папrika и лука.

матичка, ж., дем. од матика; в. матиче.

матка, ж., зоол., матица (пчелиња). — Кад трмка остане без матку, она убрзо пропадне.

маточина, ж., бот., миришљава трава која се употребљава за намамљивање пчелињег роја у кошницу, матичњак (*Melissa officinalis*). — С маточину се истрља трмка, па се на вилу подигне у р'ој и пчеле полако уиђу у њ'о.

матраг, м., ир., припл.: ништа; врага; в. ђавола. — Има паре матраг! (Има врага пара!).

матракуке, ж. (јд. матракука), зановетање; ништарије. — Нем'ој да ми изводиш некакве матракуке, него сл'ушај што ти кажем.

мац, узв., хоћеш, понадај се, нема, не дам. — Е л' си дао т'и мене паре на зајам кад сам тражио од тебе, ниси, а сад оћеш да дам ја тебе — мац!

мачина, ж., с. аугм. од мас, маст. — Нем'ој да краш толко ту мачину у свашта — не изв'ира, и она ће да нестане, па ћу после да те питам како ћеш.

мачица, ж., зоол., дем. од мачка, мачкица. — М'оју мачицу м'ора да је неки нашо на пут и однео ју; н'ема ју већ десетину дана.

мачољак, м., измет мачке. — Н'оћу истерујемо мачке напоље, да не остављају мачољци по ћошкови.

машина, ж., шибница; локомотива. — Кад сам ја био д'ет'е, једна машина ни је трајала по неколко месеца, зато што смо огањ с шипке палили само кад ни се угаси запрећан жар у огњиште. — Кад деца чувају о'вце, т'ерају и да пасу близо до пругу, па кад најбе в'оз, трче и гледају машину како тр'есе с полуге и обрћа точкови.

машка (се), повр., прља (се) воћем. — Нем'ој да машкаш руке с црни д'удови, да те не кара учитељ. — Кажи му да се не машка око уста, ако оће да га водим на оро.

м'егá, ж., измаглица, ситна киша. — Какв'о је врем'е напоље? — Ђде нека м'егá.

међник (и међњик), м., сусед по имању (земљи). — Не знам тачно г'е су ми међе на браници, м'орам да видим с међњици.

међудњавице, ж. плт., међудневице (дани између црквених празника Велике и Мале госпође, од 28. августа до 21. септембра). — Жене за зиму остављају јајца што су кокошке снеле у међудњавице; кажу да она трају.

мекаја, ж., бот., врста меке јабуке. — У наш крај јабуке су тврде, таква је земља; има и по нека мекаја, али и она је на сушну годину тврда.

мекајка, ж., бот.; в. мекаја.

мекообразас, ста, сто, мек, попустљив. — Најдана је била мекообразаста, али не знам што није могла да споредује сас свекрву.

мекота, изр.: Уста су на мекоту (Уста могу све да кажу, па и нешто што није на свом месту или што није истина).

мекушар, м., зоол., мекушац (рак). — Кад рак свуче к'орку, он је мекушар док му млада к'орка не отврдне.

мекушарац, м., зоол.; в. мекушар.

мељави, прел., гњечи, мрви. — Кад сам служио в'ојску, видео сам тэнкови: мељаве све испред себе.

мељурав (празилук), прид., само м. род, израз којим се означава једна врста оболелости подземног дела празилука. — Ову годину прازیлука је много мељурав.

менђушка, ж., бот., деф., дем., од менђуша (реч која се не чује), врста саксијског цвећа, минђушица. — Менђушка има красне боје, али брж увене.

м'ењка, ж., мена месеца; промена места при игри „свињка” (в.). — Ако киша не падне у м'ењку, још ће да буде суша. — Кад се деца играју на свињку, па једн'о од њи „свињу” утера у рупу, тад је „м'ењка,” па сви остављају своју рупу и узимају туђу рупу.

м'ерница, ж., дрвен суд од дуга или од издубеног кратког дебла који служи као мера за узимање уја од мељаве (око 12 кг); на једну м'ерницу жита узима се један кутао — око 1 кг жита или брашна. — Ако човек који је отерао жито у воденицу заспи ноћу ел отидне у село, воденичар му украде по неки куто жито ел брашно.

мертэк, м., једна од многих танких греда у крову куће и других стаја (преко којих се искивају цепанице за ћерамиду или легве за прел). — За мертэци се узима горун'овина ел граничевина, а може и багреновина.

мертечи, прел., поставља мертеке. — Неки пут су људи кр'ов прво мертечили назем, па су га тад дизали на дирэци.

месанце (и м'есанце), с., дем. од м'есо. — Треба он'о месанце, колко има, да исушеничиш и усוליш, па тад да га дигнеш на мотке над огњиште да се суши.

м'еско, с., дем. од м'есо; в. месанце.

м'ета, у изр.: на м'ети (остатак 7. падежа с предлогом на од именице м.эта), прил., на мети (где се може брзо наћи), у смислу: при руци. —

- Што ти ста́лно трéба немóј да зату́раш, па да не мóжеш да на́ђеш, него оста́вљај на м'ети́, да ла́ко на́ђеш.
- меур, м., мекур, плик. — Кад се чо́век попáри с врућу́ во́ду, изи́ђу му меури́.
- мечка́р, м., медведар. — Цигани мечка́ри су ода́вно ч'есто и́шли по с'ела и водили́ мечке, тера́ли и да и́грају и проси́ли.
- меша́јник, м., ткан прекривач за на́вје. — Же́не су прави́ле меша́јници од кучи́њава платно́.
- меша́јница, ж.; в. меша́јник.
- мешани́ја, ж., смеша, мешавина; измешаност ствари или односа. — Мо́ја ћ'ерка во́ли је́ло од мешани́ју: пасу́љ, компи́ри, папри́ку, лу́ка. — Не во́лим да има́м мешани́ју с њи́, па по́сле да испáдне сва́ђа.
- мешина́, ж., трбух, стомак. — У меши́ну ме боли́ за њега́ што је то́лко несре́ћан. — Изр.: С меши́ну, трудна, у другом ста́њу. — Ја́дна Живана́, зиму́с ју у́мрело д'ете́ од ша́рлак, а са́д је с меши́ну.
- Миланка́, ж., име жене. — Од Миланку́ Милáнову ни́је има́ла по вр'една́ дев'о́јка.
- Ми́личка, ж., дем. од Ми́лица (име жене). — За Ми́личку ни́је има́о мо́мак у на́ше с'ело, него се у́дала у Ми́рово.
- милува́ње, с., миловање. — Оста́вите т'о милува́ње са́д кад трéба да се ра́ди.
- ми́лује, непрел., хоће, жели, даје од воље. — М'о́ј д'еда је саветовао: „Ци́ганке је ре́ко б'ог да про́си, за́то ју да́ј шта́ и ко́лко ми́лујеш, а немó да ју одби́јеш од врата́ без ништа́.
- Милуни́ја, ж., име жене. — У пр́ви ра́т с Ту́рци оба́ Милуни́јина сина́ су погину́ла.
- Милуни́ка, ж., име жене. — Кад је баба́ Милуни́ке у́мрео муж, оста́ла је самá самци́та, ни́је има́ла де́цу.
- миља́р, м., бот., хмељ. — У на́ш кра́ј миља́р расте́ на вла́жна м'еста́: прека́ј р'еке́ и потóци.
- мираци́ја, м., миражција. — Га́здински сино́ви су увек гледа́ли да б́ду мираци́је.
- мираци́ка, ж., миражцика. — Драги́ња је мираци́ка, н'еће она́ ла́ко да се у́да за сиромáа.
- мирудíја, ж., бот., миродија (*Acorus calamus*, *Anethum graveolens*). — Мирудíју ни́ко не са́ди, самá ница́ по гради́не. — Изр.: У сва́ко грне́ мирудíја (Каже се за онога́ што се меша у сва́шта). — Ё́, без њега́ се ни́где не мóже, 'он је у сва́ко грне́ мирудíја.
- ми́ће, с., праће косе (главе), измивање, мивење. — Не́ки пу́т је ми́ће било́ с ц'ећ, људи́ су р'етко има́ли сапу́н.

- ми́чица, ж., једна кост у крилу кокоши. — Кокóшка има ми́чице у крила, а бата́ци у но́ге.
- мишоља́к, м., измет миша. — За шта́ чу́вате ма́чке, кад ви ми́ши óде по ку́ћу и на све́ стране оста́вљају мишо́љци?
- мла́деневеста, ж., невеста, млада. — Божи́дар ни́је прави́о сва́дбу, у́зео је мла́деневесту за́руку и дове́о у ку́ћу.
- млад'ёнчи́ћи, м., мн. (јд. млад'ёнче), хлеччи́ћи од пшеничног брашна, који се месе о Младенцима (црквени празник 22. марта). — Сва́кому ко́ј на Млад'ёнци до́ђе у ку́ћу да́ва се млад'ёнче.
- младичи́ћи, м. (јд. младиче), младунци (птица). — Ако овчарчи́ћи ч'есто гле́дају у гњ'ездó што су на́шли у грма́н, ста́рка од стра́ оста́ви млади́чићи и утэ́кне.
- младуна́ц, м., погрд., тобоже млад човек, зрео човек који се понео као млад (Учинио нешто што му као зрелом човеку не доликује). — Ђ младуна́ц; и о́н скину́о ка́пу, па ц'елу́ зиму иде гологла́в!
- младуни́ца, ж., погрд., тобоже млада жена, старија жена која је учинила нешто што не доликује њеном добу, већ младој жени. — Штó се прáви младуни́ца кад ју не ли́чи: но́си сукњу над колéна?
- млађа́р, м., зб. им., млада шумица (шумарак младих стабала). — Нису́ шуме та́мо голéме: óвде — онде ди́го се млађа́р, али за десетину-петна́ес го́дине та́мо ће да порасте́ шума́ унебо.
- млађи́к, м. зб. им.; в. млађа́р.
- млађи́ка, зб. им.; в. млађа́р.
- млађика́р, м., зб. им.; в. млађа́р.
- мла́ти се, повр.; в. замлађу́је се.
- млатишума́, м. ж., занесењак; глупак. — Немóј да гле́даш шта́ ра́ди млатишума́, него се угле́дај на па́метни лју́ди.
- млати́чина, м. ж.; в. млатишума́.
- млати́ос, м.; в. замлађува́ње.
- млеча́ц, бот., незрео кукуруз (у клипу). — Штó бэ́рете куку́руз кад ви́дите да је јо́ш млеча́ц, све́ ће да ви се уквára?
- мља́ска, непрел., мља́цка. — Кад ј'эш, немó да мља́скаш кај прáсе; ви́диш да има туђи́ лју́ди, па ни́је ўбаво.
- мога́ће, прел., можда ће моћи (оптативни футур од може, моћи). — Могáће да по́бре ону́ доплáдницу рáно, па да пу́шти о́вце да пасу́.
- мо́же, изр.: Не мо́же изглаву́ (изгрудни, из меши́ну) (Боли га глава, груди, стомак). — Етэ́, од кад она́ не мо́же изгрудни; н'э́ма л'эк за њ'ó.
- мо́жебит, парт., можда, може бити (остатак инфинитива од глагола бити). — При́ча се да му је не́ки но́ћас испáсо ливáду; мо́жебит да т'ó ни́је истина.

- мóзуљ, м., жуљ. — Од úпролећ до úјесен рúке су ни у мóзуљи, па, кад се рóди, све заборáвимо, а кад н'éма ништа, нé знамо кúд ћемо.
- мока́н, м., погрд., глупак. — Ђј, мока́не, мока́не, шта си т'ó урадео, зар не видиш како љúди раде?!
- мокри́ња, ж., лапавица, влажно време; влажност, влага. — Док тра́је ова мокри́ња не мóже ништа да се ра́ди úпоље; не мóжеш да загазиш у њíву по бла́то.
- м'о́лба, ж., моба (облик заједничког рада у кући и у пољу ради бесплатне међусобне испомоћи). — Прве гóдине по рат Даринке је све м'о́лба ураде́ла поље зáто што ју син погинуó у рат.
- м'омствó (и м'омстó), с., момаштво. — Бóгами, његово м'омствó пóтраја дугáчко, до триес гóдине.
- момчади́ја-целади́ја, зб. им., м., момци-делије. — Момчади́јо-целади́јо, дóста је билó играње, сáд на спавáње, па јутре на кош'ење!
- момчади́ца, зб. им., дем. од мочади́ја, момчадија. — Збрáла се момчади́ца, па откáд нешто разговáрају — ни њíма није бáш све лáко.
- момчурља́к, хип., момчић. — Нисáм га ви́до скóро, направíо се, еј, момчурља́к.
- м'о́р, м., бот., мухар (врста траве која расте на песковитом и влажном земљишту). — Кад смо били́ дéца, бра́ли смо м'о́р, попóнац, сирúшу и јóш неке траве за тéоци.
- мóрав, а, о, плавозелен. — Вóда у р'еке на дибóки ви́рови изгледа мóрава.
- мостовíна, ж., мошт, шира (младо непроврело вино). — Мостовíна је млóго пó здрава за пиће од винó, сáмо што не мóже млóго да стоји́, него преврí и претвóри се у винó.
- мóсури, м., мн. (јд. мóсур), слеђене капавице са стреха. — Кад се да́њу тóпи сн'ег, а но́ћу се зала́ди, ка́павице се следе и претвóре у мóсури.
- мотла́ви, прел., задржава (некога). — Дóста си ме мотлави́о, пу́шти ме да íдем по м'о́ј пúт.
- мóчур, м., баровито земљиште, бара. — Кад се изóре мóчур и посе́је куку́руз, мóже да рóди и на сýшу.
- мрља́н, љна, љно, умрља́н; прљав. — Та́ ти кошúља мрља́на, еве́ ти чíста, па се пресвúчи.
- мрља́ча, м., погрд., прљавко; неспособња́к; мпитавко. — Дóкле ће тв'о́ј син да бúде мрља́ча и да íде она́ко каљав, кај да н'éма ни́где вóда да га оперете?. — Чу́јеш ти, мрља́чо, оста́ви тú гр'едú, кад нисí кадáр ни да ју подигнеш, а ка́моли да ју однесеш.
- мрóљ (мр-ољ), м., стрв, остаци нечега за јело. — Научíли на окла́пину, па трче́ г'е íма мрóљ.
- мрсо́љ, м., слине. — Н' ум'е још ни мрсо́љ да си обрíше и 'о́н óће да се жени́ (Још је сувише млад да се жени).

- мрсоља́к, м., бот., висибабa (*Galanthus nivalis*). — Чудно је т'о како мрсоља́к мо́же да израсте и да цвѣти док је још свѣд око њѣга сн'ѣг.
- мрсоља́ив, а, о, слинав; слузав. — Нека де́ца нису́ мрсоља́ива ни кад су мајѣцка, а нека мрсоља́иве и кад ма́ло одрасту́. — Изр.: мрсоља́иви ора́си (млади ораси који још нису за јело, чија је мезгра још слузава). — Штá млáтиш т́и ора́си, кад су још мрсоља́иви?
- мрсоља́иви, непрел., слинави. — По не́ки, кад остари́, по́чне и да су́зи и да мрсоља́иви, па да те ја́д да га гле́даш.
- мрсоља́ивица, ж., погрд., слинавица; незрела (недорасла) девојка. — Ђј, мрсоља́ивице, зар и те́бе во́де по за́баве?
- мрсоља́ивко, м., погрд., слинавац; младић; незрео, млад човек. — Зар се и она́ мрсоља́ивко ожени́о? Не зна́м штó же́не мрсоља́иву де́цу!
- мрѣцкав, а, о, в. злоје́шан.
- мрѣкеља́ив, а, о, в. злоје́шан.
- мрша, ж., стрвина, остаци животиње које су растргли курјаци; в. пример уз реч гáрван.
- мршавица, ж., мршава девојчица (жена). — Ђј, мршавице, ка́д ћеш т́и да се попра́виш?
- мрш'о́јла, м. ж., мршавко; мршавица. — Мрш'о́јло, мрш'о́јло, ви́де ти се ре́бра!
- му́ја, ж., зоол., мува. — Куд се де́ну зими оно́лке му́је од ле́тос?. — Изр.: Од једа́н уда́рац дв'ѣ му́је обáра (Једним поступком постиже два циља). — Ви́диш т́и како ја́ ра́дим: с једа́н уда́рац дв'ѣ му́је обáрам.
- мујосѣрина, ж., траг мувљег измета. — Ако се ле́ти ку́ћа оста́ви сама́, му́је наца́кћу мујосѣрину на п'енѣери.
- мука́вица, м. ж., мргодна особа, ситничар, незгодан човек. — Ђ, т'о је мука́вица, свѣ њѣму ни́је зго́дно.
- му́лација, м., погрд., онај који воли да нешто узима бесплатно. — Му́лације мло́го пúт ску́по пла́те он'о што су ўзели ца́бе.
- му́ле, прил., погрд.; бесплатно. — Му́ле је не́ки пúт сла́тко, а мло́го пúт и г'орко.
- мулећа́р, м., погрд.; в. му́лација.
- мулећина, ж., погрд., нешто што се добија бесплатно. — Не́ки људи во́ле мулећину, али она́ и по не́кад изи́ђе на н'ос.
- муља́ча, ж., бот., врста шљиве. — Муља́че добро ра́ђају, али су се ско́ро изгуби́ле.
- му́не, прел., да, поклони; гурне. — К'о́ј не во́ли да ра́ди, гле́да да му не́ки не́што му́не. — Си́ноћ је не́ки из тавни́ну изи́шо пред Ми́ту и муну́о га у меши́ну и оборо́ио га у праши́ну.
- му́нца, м., хип., мушко теле. — Мо́рамо да одби́јемо му́нцу, порáсо је гол'ѣм и не мо́ра ви́ше да си́са, кад већ мо́же и да пасѣ.

- мурдár, м., погрд., каишар. — Чóвек не трéба да бóде мурдár, ако оће да га лóуди цéне.
- мурдари, непрел., погрд., каишари. — К'óј гóд је мурдариó, искусаó је пóпару сас сви.
- муртéz, м., тур., онај који ћути, ћутљивко. — Кáко му се не омрзне да сáмо óн ћути кај муртéz, кад сви лóуди разговáрају?
- мурца, м., зоол.; в. гара.
- мусав, а, о, ћосав (без браде и бркова). — Сви у његову фамíлију су мусави.
- муси се, повр., снужди се, сневесели се, смркне лицем. — Штá му је билó да се муси; никад га до сáд нисáм видела таквога.
- мúтав, а, о, нем. — У Јáбланицу одáвно имáли мúтави; раћали су се у фамíлије г'е су се узимáли у р'од.
- мúти мáсло, прел., издваја мáсло из млека (мућењем у бућки). — Кад су лóуди имáли дóста óвце, жéне су мутíле мáсло и лéти нисú трошили мáс него мáсло.
- мúшило, с., затворена, непроветрена, мрачна соба (просторија). — Изíђи овáмо нáпоље из т'ó мушило, да те мáло огрéје сúnце, нисí бóула да не мрдаш цéо дáн из кóћу.
- мушкарáча, ж., мушкобања. — Енe ју она Драгíна мушкарáча што не зна ни да плет'е, ни да пр'едe; к'óј ли ће њ'ó да узне?
- мúштра, прел., мучи, кивњи (психички). — Мúштраш га трí сáта, има да пáнти док је жив.

Н

- наáка, прел., натрпа; стави много; стави унутра. — Штá си наáкала овóлко с'ó у јéло, па чóвек не мóже да зине на њeга?
- наáкају се, повр., угурају се; уђу (има само множину). — Иди врни он'е óвце, видиш да се наáкале у жíто.
- набáда, храмље (привремено). — Пр'е нeки дáн се убó на п'етý, па видиш како набáда.
- набáдина, ж., веома дугачка дворога вила; њоме се дене сено у пластове; прави се од јаснове или грабове природне ракле. — Дeда је дељаó свáку гóдину по нeколико набáдине и даваó к'ој потражи.
- наб'еди, прел., неосновано окриви, лажно оптужи. — Нeки га наб'едиó да је ноћу испáсо Милутíнову ливáду, па се упудиó да га Милутин не тужи.
- набóга, прил., ипак, и поред тога, срећом. — Кад је Лазá пáдо од ора, набóга се нáшо Добрóсав и одвeзо га у сéло.

- набрди се, повр. (махом перф.: набрдио се), упути се, предузме нешто. — Штá си се набрдио зор'ом с тá алát, кад данás не мóжемо ништа да рáдимо?
- набу́та, прел., погрд., набије, угура. — Глe штá дрва набутáо у кyбе, па н'еће да се разгорí, нeго сáмо чyри.
- навáби, прел., намами (стоку, живину). — Ујутру растyри зрна, па навáби кокóшке и вáђај једнy по једнy и глeдај којá ће да снес'е.
- навáлица, ж., навала, јага. — Немóј да идеш јóш у воденицу, јá сам ипо јуч'ер, па има навáлица, и трéба млóго да се чека док се не д'ође на р'ед.
- навáси, прел., накнади, наплати; обештети се. — Т'о што му Арнаута однeла с'eно, навасио 'он на дрyгу стрáну.
- навáти се, повр., одлучи се, предузме (нешто); обавеже се. — Не мóгу да се навáтим да га чyвам, млóго је нeзгодан и нíко не мóже да му угóди.
- навeчери, м., мн. (јд. навeчер), рлг., вечера уочи славе. — Далéко смо, па не мóжемо да д'ођемо на навeчери, али ћемо да д'ођемо јутредан, на слáву.
- навíја (пређу), прел., намотава пређу на вратило (у припреми за ткање). — Придјесен, док је јóш тóпло, жéне излáзе на нeку пољáну и навíјају пређу што ће да ткáју прекóзиму.
- навíјање, с., намотавање пређе на вратило (у припреми за ткање). — У навíјање жéне помáгају једнá дрyге; младe yче од старeје.
- навíљчи, прел., много захвати кашиком (сира и сл.). — Кад отíднеш у туђу кyћу, не навíљчи лóжицу, срамóта.
- навíче (махом перф.: навикáли), прел., наговоре. — Навикáли на вeга и 'он послушао, па се сáд пáти, а вíи нíгде н'eма да му помóгну.
- навoдаци́ја, м., провoдаци́ја. — По нeкому иде óдруке да бyде навoдаци́ја.
- навoдаци́ка, ж., провoдаци́ка. — Од нeко вр'еме ни у сeло не трéба навoдаци́ке и навoдаци́је, него се м'омци и дев'óјке самí нáћу и догoвoре се да се узну.
- наврвчa опáнци, прел., увуче врвце (в.) у закачке (в.) опанака. — Кад се опáнци наврвчáју, лáко се и обyвају и изyвају, а и зáкачке се не кíдају.
- навркa, прел., наспе много. — Штá си навркáла тóлко мачíну у ту гíбáницу, вíдиш да ће да ти теч'е низ лактóви.
- наврне, прел., нагне (на пр.: себи чашу с пићем у уста). — Кад 'он наврне флáшу с винó, не пушта ју док не остáне сувá.
- навртáлка, ж., мотка којом се окреће вратило на разбоју при ткању ради одвијања неизаткане основе. — Овá навртáлка ми се искривíла од влáгу у пóдрум; мóра да ми нáђете дрyгу.

наглавци, м., мн. (јд. наглавак), мушке вунене везене чарапе; некада су били дугачки до колена, а касније до половине голеница; преко њих су завијали каише. — Наглавци су плéле и вéзле сéстре браће и младеневесте на младожење.

нагњет'е (се), прел. (повр.), погрд., угура (се); навуче (се); наједе се преко мере. — Нагњео 'овце у моју ливáду и испáсо ми óтаву, што би имáо јóш једанпút да покóсим. — Штá си се нагњео тýј, кад ти тýј није мéсто?! — Кад отíдне куд дрúгога, нагњет'е се, па не мóже да дýва.

нагоди (се), прел. (повр.), намести (се). — Нагоди се ти дóбро, како ти згóдно, да не испáднеш на нízбрдицу. — Нагоди товáр кáко трéба на кóла, да ти се нéшто не смáкне напр'ед и да ти убије крáве.

наг'орњýје, гл.; в. г'орни́.

нагрúдњак, м.; в. грудњак.

нагуз, прил. натрашке. — 'Он полáко нагуз, нагуз, па се óкрете и кúжну и úтече низ странú.

надáви, прел., само закоље, удави (овцу курјак), па остави. — Нéки пут су вúци упадáли у наслóни, па надáве грдне 'овце, и што не мóж' да поједú, сáмо направе штéту, па утéкну.

надан (на-дан), прил., дневно. — Пíсар, пíсар — ћáта, // пандúрска му плáта: // грóш му надан, // да не úмре глáдан (н. п.).

надáри, прел., опреми кћер свадбеним даровима. — Душáнку мáти надáрила од малéна, сáд сáмо чéка свáтови.

на́две (на-две), на два једнака дела, надвоје. — Кад и је úмрео башпá, брáт и сéстра под'елили свé на́две. — Изр.: Д'оће ми на́две (Уплаших се, побојак се). — Кад видó да ми га с́ин н'éма из планину тóлко вр'еме, д'оће ми на́две.

на́две-нáтри (на-три), прил., површно, на брзину; аљкаво; како било, надвоје-натроје. — 'Он т'ó уради на́две-нáтри, кóлко да није до вéга.

надв́ије, прел., надвлада, савлада; задовољи нечим, засити. — С́ин је био рáспник, баштá није мого да га надв́ије с пáре. — Надв́или га бóлови; не мóже више ни да леж́и ни да сед́и, па се д́иго и óди по сóбу.

надвишáва, прел., повећава цену. — Требáло óдма да му плáтиш, да ти не надвишáва ц'енú.

надвишáвају се, повр., утркују се у нечему. — Седé бађáв, па се надвишáвају к'óј ће да има бóље дрéје.

на́дебел (на-дебел), прил., у већем слоју. — Нисмó број́или кóлко има тарáбе, али се ви́де дóста на́дебел.

на́дека се, повр., напије се много воде, млека и сл. — На́декаó се студéну вóду на овú врућ́ину, па сад не мóже из гúшу.

- надл'ега му се, безл., добро му долази као изговор (или утеха). — Мил-
кана сама позвала Данила у кућу, па му се т'о сад надл'ега и н'еће
да изиђе, нићи може да га истера.
- надогóдине, идуће године, догодине; никад (в. на Кукуљ'евдан). —
Мене је сад мýка, а за надогóдине ћу ја да знам шта ћу да радим. —
Кад мисли да ти врне пáре што си му узајмио — надогóдине?!
- надокрáјку (на-докрáјку), прил., на крају, на крају крајева, најзад, нај-
после. — Све је билó добро, али надокрáјку су се скарали и растурили
се.
- надундýри се, повр., надује се; наљути се; напне се. — Конопље не треба
више да ти стоје у р'еку, видиш да су се надундуриле и мож да иструле
ако још остáну у воду. — Нé знам шта се од неко вр'еме надундурила
на мене: охутýје од мене и не долáзи ми више.
- надýшка, прел., препуни, напуни. — Увечер надýшкам кýбе сас сировице,
па ми ц'елу н'оћ држе óгањ.
- надýши, прел., осéти, нафýши. — Како 'он надýши свýд г'е има да се
ј'е и пије?
- наф'ођи се, повр., накинђури се, налицка се (жена). — Она се и у радан
дан наф'ођи кај кад п'ође на óро.
- наедно (и наједно), прил., уједно, у исто време; све. — Јá би волеó жýто
да продам наедно, па да си глédам дрýгу рабóту.
- назем (на-зем), прил., на земљу; на земљи; на поду. — Они још спé
назем, кај да н'ема нигде дрво да си направе кревет кај лýди.
- назувáлке, ж., мн. (јд. назувáлка), кратке вунене чарапе које се обувају
(назувају) зими преко дугачких чарапа. — Назувáлке се плетý од
дебéло плétиво и држе тóпло на нóге.
- насида, прел., назида. — Илија Л'епин је насидáо млóго зидови по сéло
и сви су га волéли.
- насира, прел., навирује, погледа, загледа. — Не волим ни́ко да ми насира
шта радим у моју кућу, ништа не крадем.
- наси́рне, прел., навири, погледа. — На пладне наси́рни да видиш да л'
свиња́ има воду, да не скапље óдржећи.
- наsrне, прел.; в. наси́рне.
- најадóше се, повр., наједи се, насекира се. — Кад се она најадóше, ни́ко
не може да ју умíри.
- нај накрáј, најпосле. — Чекај, полако, сад се још ништа не зна, ће да
видимо шта ће да бýде нај накрáј.
- нај напр'ед, најпре, пре свега; на челу. — Нај напр'ед треба да иде у
в'ојску, па да се ожéни, па тад да прáви кућу. — Кад се п'ође за де-
в'ојку, нај напр'ед иде кýм, па младожéња, па тад дрýги свáтови.
- нај острáг, позади, на крају. — Кад војни́ци стáну у врсту, нај острáг
стојí нај мањи.

накажљив, а, о, слабуњав, болешљив. — Он је, јадан, био накажљив од кад се родио.

накамарише, нагомила. — Свако лето деда накамарише дрва на дрвник и уз ораси, па зими нема да брине.

накамаришу се, повр., згомилају се, нагомилају се. — Његове овце се накамариша у Миланову пченицу, све ће да ју испасу.

на камару, изр., у љубавном сплету (in complexu). — Има људи који затекну жену на камару с другогa, па ју не отерају.

накањује се, непрел., оклева. — Де, не накањуј се, дај што ти се тражи, нећеш да осиротиш за толко. — Изр.: Накањује се кај гладан на срање.

накапа, изр.: Накапао ми — Дозлогрдио (досадио) ми. — Накапао ми с ту његову кукњаву, не знам куд ћу од њега.

накачи, прел., подигне меру; презадужи нечим. — Некад трговци, кад се купувало на вересију, накаче дужнику и што јес и што није, па тешко може да исплати.

наковали се, повр., дође незван; навали на јело; утрпа се. — Њему није муча да ти се наковали кад се не надаш. — Кад се он наковали на прасећину, има да утекнеш усвет.

накокери се, повр., подигне се; предузме нешто. — Шта си се накериио толко рано, легни, па спавај још. — Накокериио се да гради кућу и шталу, иако није кадар.

накотечка (узицу), прел., навије узицу на клин. — Накотечкај ми ову узицу, па после иди куд беш.

накра, прел., стави много нечега у (или на) нешто. — Шта си толко накрала то грање на огањ, видиш да ћеш да запалиш кућу?

накрвљоше се, повр., погрд., посере се. — Није имао г'е да се накрвљоше, несрећник, него под ора, г'е падају ораси!

накриви, непрел., учини некое добро поступком усмереним да му се нанесе зло. — Није ме повео у л'ов, па сам се наспавао цео дан — накривио ми.

накрка се, повр., наједе се. — Де, накркај се и ти једанпут, све се ниси најео.

налага, прел., ставља комину у казан ради печења ракије; ставља рукевети жита на гомилу ради везивања у снопове. — Деда помага тате да налага на казан. — Деца налагају руковољи а деда везује снопови.

налипа се, повр., накуса се нечега ретког (млека, чорбе и сл.). — Над-робио млекó и качамак и налипао се, па лего у ладовину да спава.

налипће се, прел.; в. налипа се.

налóжи (казан), прел.; в. налага.

- налудничав, а, о, сулуд; бесан; жесток; ђакнут. — Немó да га задéваш, знаш да је налудничав.
- намáгља, прел., скине лишће са гранчице провукавши је кроз стиснуту шаку. — Намáгљај шúму па дáј кóзе, немó да ју пушташ да брсти.
- наметáлка, ж., једно обољење очног капка. — Наметáлка изиђе од прашину, али за нéколико дána пр'óђе.
- намíрка, ж., износ новца или друго што се даје ради измирења парничара. — Дáо му у намíрку једн'ó јáгње и више нéће да се парниче.
- намољáва се, повр., тражи да га неко много нуди. — Немó да се намољáваш, него úзни што ти се дáва.
- намољíше (р'ека зéмљу), прел., нанесе река муљ на земљиште. — Кад се излије од кíшу, Арнаúта одере нéке њíве и ливáде, а нéке намољíше.
- намóра, прел., принуди. — Наморáли ћ'ерку да се úда за жењáка зáто што је богáт.
- намћóр, м., погрд., зао, opak човек. — Откúд нáиђе тá намћóр и пóквари ни сед'елку?
- намúри се, повр., намршти се, сневесели се, намргоди се, натмури се. — Иде отúд, па се намуриó кај овá кошáва што дýва.
- намýси се, повр., намршти се, сневесели се. — И 'он се нéшто намусíо, нíје му прáво, не знам штá му је.
- наовáм, отуда; наовамо. — Врни он'е 'овце наовáм, да не отíдну у нéчије жíто.
- нáолке, прил., овлаш. — Немóј т'ó тврдó да стéжаш, него нáолке.
- нáопоко, наопако. — Откáд му је мáти úмрела, њíма је пóшло све нáопоко.
- наóстри, прел., наоштри. — Кад ти Вóја ковáч исклéпа и наóстри секиру, н'éма да брíнеш да н'éће да рéже.
- напáли, прел., јако загреје неки гвозден предмет. — Óна напáли острúшку и изгорí једнú грумíцу шић'ер, те му напрáви шéрбет, па пóсле напáли црепúљу да испеч'е лéба.
- нап'ендék, м., онај који се лyти. — Њ'óјна ћ'ерка је размáженица и нап'ендék, к'óј зна кáко ће да се úда.
- напеч'е се, повр., нагреје се; сасуши се. — Úјутру да се дíгнемо рáно и да жињ'емó док се жíто не напеч'е, да не опáда.
- напиња, гл., непрел., напреже се јако. — Не знам дóкле ће и 'он да напиња, нíје више мláд, а нíко га не одмењýје.
- напињање, с., велико напрезање. — Нíко не мóже да издржí напињање што је 'он издржáо.
- напиња се, повр., лyти се. — Нéма зáшта 'он да се напиња, сáм је крíв за свé.

- наплат, м., наплатак (шести део периферије дрвеног точка у волујских кола). — Наплати се граде од јесеновину и оровину.
- напне се, повр., наљути се; надује се. — Њему мало треба да се напне. — Ујесен људи заквасе чабрџи и бурџи, да се напну и спрџе и за грџе и вино. — Изр.: Напео се кај к'ош (Много се наљутио). — Напне дудук (Потегне дудук и свира). — Баба је грџила дџеду: „Шта си напео та дудук, кај да ти све равнo до Кóсово?!”
- наповџлице, прил., (носе) заједно на чобрџаку (терет) на раменима. — Мóre, да узнемо наповџлице, не мóгу јá сáм да нóсим свџе.
- напољ(е), напољу, напоље. — Буди миран, да те не истџрам напоље!
- напрáви опáнци, изр., умре. — Владџмир ће скóро да напрáви опáнци.
- напрáви се на товáн, изр., стврдне се јако. — (Таван се с горње стране облепљивао дебелим слојем блата измешаног плевом, које се осуши и јако стврдне; отуда израз: тврд кај товáн). — Немó да изнóсиш та лџба, вџдиш да се напрáвио на товáн, нџго напрáви пóпару.
- напрáво, прил., право, пречицом (правац кретања). — Немó да џдеш по пџт, него удáри напрáво преко пóље. — Он тџра напрáво, па куд испáдне (Он ради без околишења, па шта буде, нека буде).
- напрáсничав, а, о, напрасит. — Стојáн је напрáсничав, за чás се извџче на жџну, на дџцу, на свáкога.
- напрáти, прел., празн., бајањем припреми зло, пошáље чини. — Њџма свáку гóдину липшувáла говџда, мóра да и је билó нџшто напрáњено
- напрџдица, ж., напредак, напредовање. — Што гóд џзну да рáде, свџе и џде у напрџдицу.
- напрóлећ, на пролеће, у пролеће. — Ујесен изóремо лџдине, па напрóлећ посџјемо кукуруз.
- напрџти (се), прел. (повр.), угура (се). — Напрџти џвце у туђу пóпашу, па сџдне на склáд и нџје га срамóта од нџкога. — На свáку свáдбу се напрџти и нџзван, сáмо да се нај'џе и напије мџле.
- напџћи се, повр., наљути се. — Она се лáко напџћи, али се брж и одљути.
- напџци се, повр.; в. напџћи се.
- нарабóти се, повр., наради се. — Ако се џн нџје нарадџо у њџг'ов в'џк, нџцо н'џће.
- нара́ми, прел., натовари (стави) на раме, обрами. — Душáн нара́ми пџне т'орбе с лубџнице и пџпољци и кóга гóд скóби на пџт дá му по нџшто и док стџгне дóма испрáзни т'орбе.
- на́ребар, поребарке; попреко. — Кад је вџдео да ће да се скóби с Немци, џн на́ребар, на́ребар, па шмџгну у трџе прекај пџт.
- наре́па, прел., уради површно, грубо, незграпно. — И јá би знáла да наре́пам кај она и да наплáтим, али не џде такó р'џд.

нарипају, трен. (само у множини), ускоче. — Наши војници набацају бомбе у швапски р'ов, па нарипају у р'ов и на бајонет натерају Немци да остаје р'ов и да се повучу.

нарипа се, повр., наскакуће се; наигра се (дете). — Сад си се нарипао, треба да вечераш и да спаваш, па ћеш јутре па да се играш.

нарка, прел.; в. наврка.

нарнци се, повр.; в. напући се.

нарогаљ, попреко. — Изр.: Гледа нарогаљ (Гледа попреко). — Не волим нико да ме гледа нарогаљ.

нарогуши се, повр., наљути се. — Видим да се нешто нарогушио, не знам шта му је.

наруси, прел., натруни. — Бакрачи с воду смо прекривали с засторци, да се не нарусе.

нарушен, а, о, трп., натрушен. — Млеко ти нарушено, узми цедиљку, па га процеди.

насаице, прил.; в. наребар.

насилице, прил., на силу, силом, принудно. — Нико не воли кад је нешто насилице, најбоље је кад се људи договоре.

наслон, м., стаја за стоку од у круг или квадрат косо поређаних дрвених цепаница покривених сламом или лиснатим грањем букве или другог дрвета, без крова. У њој се држе овце, козе, говеда; пружа чист ваздух и свежину стоци, али курјаци могу да ускоче унутра и да униште сву стоку. Сада се ретко граде. — Одavno су вуци урипљували у наслони и клали грдне овце, па кад човек јутру отвори наслон, они јурну на врата и утекну.

настане, прел., нагази; стане ногом на ногу другог (махом перф.: настануо си ме — нагазио си ме). — Одвн ти се крај, немó да га настанеш, па да паднеш.

настрви се, повр. (махом перф.: настрвио се), острви се. — Кад се људи настрве, они су кај шцета — не знају шта раде.

настуди се, повр., прозебе, прсмрзне (махом перф.: настудио се — прозебао). — Баба цео дан била по овце, па се настудила и још не може да се угреје.

натежа, непрел., постане тежак (предмет који се носи). — Натезала ми ова врећа, морам мало да седнем, да се одморим.

натерује, изр.: Натерује наруку (Принуђује некога по својој вољи). — Доста ме она натерувала наруку, сад више неће.

наткачује, прел., додава измишљено; повећава цену. — Кад се човеку деси нешто лоше, сви наткачују по нешто и на крај испадне кај да је рупа нанебо.

наткачује се, повр., заповеда свађу или шалу. — Ђ, зна она да се наткачује сас свакога, али ће напоследку да извуче дебели крај.

- натквеси се, повр., погрд. (махом перф.: натквесио се). — Шта си се натквесио; немóј такó, није уљудно.
- натплит, м., натплет (у плетењу чарапа). — Сáмо да завршим овá натплит, па мóрам да оставим плет'ење, н'емам кáд више да плет'ем.
- натплића, прел., натплета. — Да видиш ти кáко óна т'ó вешто натплића, сáмо ју играју прсти сас игле.
- натрачки, натрашке. — Откако му је умрела мáти, свé му је пóшло нáтрачки.
- натре (т'есто), гњечи тесто пред стављање хлеба на печење. — Стрпите се сáмо мáло док нáтрем т'есто, па ћу да га тóрим у црепúлу и за чás ће да се испеч'е лéба.
- натронта се, повр., обуче много одеће. — Шта си се натронта тóлко по ов'ó убаво вр'еме кај да си нéка бáба?
- натропа, прел., набрбља, налупа; насече месо (с коскама) тако да се парчад држи међусобно. — Мóра да му је нéки нéшто натропáо, кад се нарициó на мéне. — Ўзни секíру, па ми натропај овú свињштину, да свáрим у копúс.
- натрти (се), прел. (повр.), истури задњицу; натовари; умре. — Н'емају говéду, па натртиó вр'ећу с кукуруз и однеó у воденицу, да самéље брашно. — Њéга ће нéко јúтро да нађу г'е се натртиó.
- натрусé, прел., натресе воће. — Дéда натрусé сливе, па дéца збíрају цео дан.
- наубáви (се), прел. (повр.), улепша (се). — Óна мýсли да ће да ју наубáви белило и руменило, а не види да је остарéла; сáмо кад је жéна младá мóже да се наубáви.
- нафискúје, безл., улази у затворен простор бацана ветром киша.— Пóче кíша; идите, дéцо, затвóрите п'енцери, да не нафискúје у сóбу.
- нацáкћу се, непрел. (махом у плуралу: нацáкћали се), нагомилају се, скупе се, попадну у великом броју. — Затвóри п'енцери, да ти се не нацáкћу мýје по дúвари, па да не мóжеш да и истéраш.
- нач(е)пáри се, повр., набодe се на оштар одломак дрвета; опече се, искуси нешто рђаво. — Дóбро се начпáрио на ступáло; мóра нéко вр'еме да држи нóгу зáвиту. — Óна се с њéга нéкад начпáрила, па сáд отвáра четвóре óчи, да се пá не начпáри.
- начéска, прел., накида (лукова, кукурузна) пера. — У копáње бáба начéска лúка и напáви сíрће, па копачí прво кúсају сíрће, па пóсле дрúго што íма.
- начмí се, повр., погрд., наспава се. — Кáд ли ће 'он да се начмí, дáњу, нóћу, јéдно чмí.
- начне се, повр., посече се (мало). — Нéки се начне мáло, па óдма завíје прс, а нéки т'ó нíкад не чíне.

начоврљ, накриво; наопако; устрану. — Дóкле ће она да иде све начоврљ?

начу́ка, прел., укуца. — Кад је дéда уишо у колибу, начукао је клин у дүвар и окачио пушку и гóрбу.

начу́љи уши, прел., наћули уши, напрегне слух. — Наш пác начуљи уши, зарежи и јурне у лүг и истера отүд зајца.

нашо, изр.: Нашо, па зашо (Наишао на незаслужену или неочекивану доброту). — Нашо цркву г'е ће да се крсти (Тражи нешто на неправом месту; наишао на супротно од траженога).

неваља́шан, шна, шно, неваљао; лош, рђав; лењ; болестан. — Ђј, он је неваља́шан, од не́га ништа не можеш да се надаш. — Они су сви неваља́шни, н'ема пác за шта да ји уј'е. — Откад ју знам, она све неваља́шна, сирота, све по до́ктору.

неваља́шко, м., неваљалац; болешљивко. — Сви знаду да је Пáвле неваља́шко. — Ђј, неваља́шко, ниси т́и још за жени́дбу.

неваља́шник, м.; в. неваља́шко.

неваља́шница, ж., неваљалица; болешљивица. — Бéжи далéко од т́у неваља́шницу, није она за твоју кућу. — Бина, сирота, билá је од детéта неваља́шница и, ете, није мóгла више да истраје, умрела је кад је изишла из школу.

неваљашт́ина, м. ж., болешљивко; болешљивица. — Ка́ко је неваљашт́ина, дóбро се бóри: рáди и трч́и и што мóж' и што не мóж'.

невéрица, ж., невероватноћа, неистина. — Ода́вно се она жалíла да не мóже, али н́има се све чинíло невéрица, док нај пóсле није умрела.

невéстица, ж., зоол., ласица. — По на́ше шүме и пóља р'ётко има невéстице.

невесту́лка, ж., зоол.; в. невéстица.

невéш, изр.: Од невéшта и гóра пла́че.

нев'ољан, лна, лно, болешљив. — Мíта је бíо цео в'ек нев'ољан и тék пóдстарост је живнуо и пóчео по не́што да рáди.

недока́жљив, а, о, тврдоглав; неразборит. — Недока́жљивому човéку мóжеш да при́чаш кóлко о́неш, ништа ти не вр'еди — он зна сво́је и не попу́шта.

недонóче, с., недоношче. — Кад сам јá бíо д'етé, нисáм чуо да се роди́ло нéко недонóче.

недопáвљен, а, о, трп., фиг., недотупаван, ћакнут. — Он ми изглéда кај да је недопáвљен: рáди што не рáди нíко.

незаситан, тна, тно, лаком. — Док је жив он ће да б́уде незаситан и нíкад н'еће да му б́уде дóста што íма.

незаситник, м., лакомац. — Мијáјло је незаситник, и брáту óтео имáње.

не л' (изговара се: нел), гл., није ли? зар не?. — Рэкли сте да ћете јутре увечер да д'ођете куд мене на пос'едак, не л'?

нем, прел., не знам. — Не в'идим он'е 'овце, нем куд се д'едоше.

нема, изр.: Н'ема ум'ешено па об'ешено (Нема ништа без рада).

н'емај-куд; само у изразу: од н'емај куд — из нужде, зато што друкчије не може. — Ж'ивка билá свáкаква дев'ојком, па се у'дала за дош'љака од н'емај куд.

немирко, м., немирно мушко дете. — Ђте штá је направ'ио немирко: прат'или га нáводу, 'он разбио кúпицу.

немирница, ж., немирно, несташно женско дете. — Ђј, т'и, немирнице, не зад'евај кúчићи по пут'ине, да те не уда'ве!

ненаситник, м.; в. н'езаситник.

непочитање (и непочитање), с., непоштовање. — Н'ема штá 'он да се жáли на своју д'ецу за непочитање, ни 'он није почитáо бáшту и мáтер.

неразборљив, а, о, тврдоглав, неразуман. — Таквú неразборљиву и распúштену д'ецу нисáм нигде в'идела: мáти ц'ео дáн ви'че на њ'и, па ништа.

неразбран, а, о, в. неразборљив.

неразговетан, тна, тно, нејасан; неукусно, непријатно јело. — Написáла ми овде нешто неразговетно, не м'огу да растумáчим. — Нисáм м'огла да ј'ем т'о што је она спр'ем'ила, неразговетно ми је.

несмајан, јна, јно, погрд., незграпан, неспретан; тврдоглав; сулуд, ћакнут; немиран (дете). — Не вр'еди ти ништа да му причаш кáко ће ов'о, кáко ће он'о, в'идиш какáв је несмајан. — Бáш су та њ'ина д'еца несмајна, д'игну кућу нáглаву кад и мáти није тáмо.

нестáо, ла, ло, непрел., р. пр., умро, преминуо. — Живáне и Мијáјлу су два дет'ета нестáла док и се једн'о задржáло.

низбрдо, изр.: Низбрдо се и г'овн'о вáља (Јако је ићи низбрдо).

ниједан, изр.: У ниједно вр'еме — Врло касно ноћу. — Тр'еба ч'овек да га п'ита: што се 'он вр'ћа д'ома свáку н'оћ у ниједно вр'еме.

никакав, ква, кво, погрд., рђав. — Штá да ти кáжем за њ'ега: никакав (ни)је.

нико, изр.: Н'ико и нигде (Ништак; ништавило, човек без вредности). — Штá се 'он начињава, кад је н'ико и нигде?

николко, колико. — К'олко су ж'ене д'ошле на сед'ељку куд Мил'еву? — Н'иколко.

ничица, ж., бот., никсица. — Дев'ојчице набрáле ни'чицу, направ'иле к'итке и одн'еле уч'итељке.

нички, ничке, ничице, потрбушке. — Направ'или он'о д'ет'е на мáзу: кад му нешто не уч'ине по вољу, оно л'егне ни'чки, па се р'ита и зап'ева.

ништáк, м., нитков, човек покварен и без вредности. — Кад је био д'етé, био је млого добар, а кад је порáсо, направíо се на ништáка.

новíца, ж.; в. бенáц.

но́га, изр.: Те да доби́је но́ге (Украшће га). — Немó да остављаш ова́ сáт свúд р'едом, да не доби́је но́ге.

но́жици, м. плт., маказе. — Ода́вно су де́цу стрíгли с но́жици, па и билá главá кај да су ју пáсле гúске.

но́жиче, с., дем. од н'о́ж, но́жић. — Једн'ó лéто билá је млого сýша и зéмља се грдно испуцáла, па сам једн'ó но́жиче испуштíо у једну пукóтину и тáмо је и остáло.

Њ

њíшка, прел., љуља, њиха. — Вéтар њíшка грáне, а црвено сунце полако излáзи над шúму.

њóкалица, ж., погрд., њушка, губица (нос у човека). — Никóла се напиó, па пáдо на пúт и разбиó њóкалицу.

њ'он, њ'о́јна, њ'о́јно (множина: њ'о́јни, њ'о́јне, њ'о́јна), зам., њен, њена, њено. — Милíца је рáно остáла удовица с мушко д'етé, њ'он муж је погинуó у рат.

њуњори, непрел., говори кроз нос; гунђа. — Штá њуњори, т'ó тво́је д'етé, па му ништа не разби́рам. — Немó ништа да тра́жиш од њéга, кад н'éма вољу да ти да, не мóгу да га слúшам да ми њуњори.

О

ó, узвик којим се плаше дивље животиње (курјаци и др.). — О, др́жи га, Шáро, не дáј да ни однéсе 'овцу!

оáсни се, повр., искористи, види корист. — Кад ја н'éмам вајдú, н'éће ни 'он да се оáсни.

обáви се, повр., закасни; задржи се. — Нисáм се дíго рáно и обавíо сам се и нисáм мóго да кúпим шта сам тéо. — Н'éма га јóш, не знáм штó се тóлко обавíо.

обáска се, повр., отресе се (зрњевље из класја, лишће с грана и сл.). — Ако не пожњемó за двá трí дáна, жíто ће млого да ни се обáска.

обашка, изр.: Свака вáшка обашка (Свака ситна душа се издвоји од осталих људи).

обгáло, с., оклагíја за мешење кора (обги) за гибаницу. — Дéда издељáо бáбе обгáло и она ће да га чáсти с једну гибаницу.

обере се (с паре), повр., остане без (пара). — Он је скоро удавао ћерку и сад се обрао с паре и неће да може да ти плати колико ти бћеш.

обсира се, повр., осврне се. — Не знам што се Милорад стално обсира кад иде по пут.

обсирuje се, повр.; в. обсира се.

обсрне се, повр., осврне се, обазре се; одврати речима (увредом). — Причам ју ја сваки дан шта је и како је, али се она и не обсрне на он'о што ја причам. — Не боји се она од њега, него му се обсрне, па се он пуши.

обива (конопље), прел., млати (конопље) ради влакна, пасуљ, боб (ради зрна). — Нисам још обивала конопље, мало су ми влажне, па треба да се осуше и напечу, да се лакше обию.

обивање, с., млаћење конопље ради издвајања влакна. — Данкини већ завршили и обивање; они све нај пр'е од сви ураде.

обије (грне, јело), прел., проба (лонац с јелом које се кува) да види да ли се скувало, да ли је слано и сл.). — Мати каже ћерке: „Обији грне, па ако је неслано, досоли.

обј'еда се (међу ноге), повр., оједа се (између ногу). — Мајцка деца се обј'едају међу ноге кад се не држе чисто.

Обла, ж., велики шумовит хум у северном подножју Ртња. — У Облу по некад наиђу дивље свиње.

облажи се, повр., омрси се, поједе нешто масно у току или на крају поста. — Деда кара унуку што се грешки облажила док је још п'ос.

обликовина, ж., обло тање стабло (исечено). — Што си насέко оволке обликовине, боље да си и оставио да порасту.

обловак, м.; в. ваљовак.

облог, м., мањи потес близу села. — Пушти рано овце у облог, да се напасу док не опеч'е сунце.

облога, ж., опклада. — Влада и Живко имали облогу, па Живко изгубио.

обложина, ж., некорисно земљиште обрасло у трње и купињар. — Ћерке дао неке обложине, г'е се коте змије, а што је добро оставио за сина.

облози, м. плт.; в. обложина.

обљува се, повр., осипа се, ореса се (тканина); махом перф.: обљувало се. — Платно треба да се поруби (опшије), да се не обљува.

обљувuje се, повр.; в. обљува се.

обљује се, повр.; в. обљува се.

обнађује се, повр., нада се, очекује. — Мати се обнађује да ју син д'ође на осуство извојску, али данас га нема.

обоји, обоје, обоја, бр., и један и други пар, и једне и друге, и једна и друга. — Мил'енко и њег'ов син пошли су да ми помогну с обоје краве и обоја кола.

обрами, стави на раме. — Кад спр'еми ручак, снаја обрами кобиљку с леба и јело, узне д'ете з'руку и отидне на њиву.

обрамка, ж.; в. кобиљка.

обретење, с.; само у изразу: Сретење — обретење; сада изгубила смисао.

обритви се, повр., промени длаку (животиња). — Драгутин слабо рани говеду, па му се још нису обривила.

обрљави, непрел., полуди. — Какв'е м'уке има Мирко, добро што још није обрљавео.

обрљави 'овца, непрел., разболи се овца од брљавштине (в.). — Одавно смо имали много 'овце, али р'етко кад ни је нека обрљавела.

овајди се, повр.; в. оасни се.

овам, овамо. — Стално ме терају: „Иди там, д'ођи овам.“ Не могу да радим кај човек. — Н'ема там — овам (Нема врдања). — У село н'ема там — овам, сви морају да раде, и деца.

ов'ечи се, повр., живи вечито (дуго). — Јадна Милка: св'а ју деца помрела, а она се ов'ечила.

овнећина, ж., овнујско месо. — Иако су некад имали доста 'овце, људи нису јели ни овчећину ни овнећину; нису клали ни 'овце ни 'овн'ови.

оволички, а, о, дем. од овољки (оволики), мали. — Досад нисмо имали оволички снег; ако не падне још, н'ће да се натопи з'емља кољко тр'еба.

оволични, а, о, в. оволички.

овољки, а, о, оволики. — Овољка киша л'ети није скоро ишла, не можемо да покосимо и да зденемо с'ено.

овољи, прел., надвлада, сањлада, надјача; засити (задовољи) нечим. — Шта си запро на тољичко парче; пој'еђи т'о, да те не овољи тољичко Циганче. — Кад би мого да овољим моји људи с паре, ја би био добар.

овревује, прел., оговара. — Бољи од мене никад н'ће да ме овревују, него гори.

оврљ'отине, мн. ж., (јд. оврљ'отина), с. аугм., исцепане (допрајале) чарапе (опанци). — Шта не баџиш т'е оврљ'отине од тебе, видиш да се распале?

овршци, м., мн. (јд. овршак), врхови посеченог дрвећа. — Р'еко сам му да ми дотера дрва, а 'он ми довезо само неки овршци.

овуд'ем, овуда, овде. — Ов'о л'ето не могу да идем с 'овце у Грапчину; нека пасу овуд'ем кољко има.

овуд'емка; в. овуд'ем.

- овчари, непрел., чува овце. — Кад најђемо на овчари, дѣда и назов'е „Добро јутро!” и пита: „Шта радите — овчарите?”
- овчари́на, м., аугм. од овчар. — Е л' си напáсо 'овце, овчари́но? — Изр.: Овчари́на — будали́на (У смислу: Овчар и простота иду заједно).
- овчарка, ж., пастирка, чобаница. — Овчарке Јáбланчанке су некад ч'есто поп'евале по 'овце.
- овчѣшина (и 'овчѣшина), ж., овчетина. — Иáко су људи у сѣло некад имáли дóста 'овце, клáли су сáмо кад имају неку слáбу и мршаву, па да не липче, и овчѣшину су слáбо јели.
- овчина, ж.; в. овчѣшина.
- овчиња́к, м.; в. овчѣшина.
- овчица, ж., зоол., врста овчијег паразита (личина на малу коњску мушицу, али нема крила). — Овчице по некад пр'еђу и на свчарá.
- оглáгори се, повр., окроста се. — Дѣца се ч'есто оглáгоре, и никакв л'ек не помáга док крáсте самé не пр'ођу.
- оглеђува́ње, с., огледање (у огледалу). — Слушао сам кад бáба ви́кне унúке: „Дóста, Љубице, с т'ó твоје оглеђува́ње! Кáд ћеш да плет'еш чарáпе за свекрву?”
- оглеђу́је се, повр., огледа се у огледало. — Ўбави дев'óјчићи вóле да се оглеђу́ју.
- огв'еви се, повр., сневесели се, снужди се. — Кад је дóшла из шкóлу, видим да се нешто огв'евíла.
- огњица, ж., једна овчја болест (добијају је овце лети од врућине). — Некад су овчари л'ечили 'овце од огњицу кад и зас'ечу једн'ó úво, па га после шибају с неки прутíћ, да излáзи крв; т'ó су и „пуштáли крв.” — Изр.: Ударíла на огњицу (Добила огњицу [овца]). — 'Овце óће да удáре на огњицу и кад се млóго јуре.
- ограйше, непрел., претера у нечем рђавом (махом перф.: ограйсао). — Оно има, има да чóвек не вáља, ал' 'он је ограйсао.
- огри́зина, изр.: На лéба н'ема огри́зина (Од хлеба нема отпадака).
- огри́зољак, м., огризак (воћке). — Já не правим огри́зољци ни од јáбуке, ни кру́шке, остáвим сáмо дршку.
- огрлáк, м., крагна (јака) кошуље. — Некад су се огрлáци и тáслице закапчáли с кóпче.
- огрóздина, ж., дршка грозда без зрна. — То́кавци и óсе по некад поједу́ сáв гр'óзд, па остáне сáмо огрóздина.
- огужáва, непрел., одуговлачи. — Ако му се дев'óјка свíди, мóмак не трéба да огужáва, него нека ју óдма прóси, да га не претéкне неки дрúги.
- одáпне, непрел., умре. — Мóре, млóго ми билó лóше ноћáс, не знам кáко нисáм одáпео.

- одбѣре, прел., одабере; издвоји. — Ујесен људи одбѣру по слабе ѓвце и отѣрају на пијац да продају. — Од њѣга више ништа не мѳже да се одбѣре (За њѣга више ништа добро не може да се каже).
- одбѣра, прел., одабира. — Кад се копа кукуруз, одбѣрају се најбољи струкови, па се ѳни остаѣе, а други се почупају.
- одбули се, повр., подигне мараму навучену на чело и очи. — Одбули се мало, Душанко, шта си се толко забулила, кај да је завејала међава?
- ѳдве (од две), прил., двоструко. — Склопи ѳдве конач, па му приши дугме на капут. — Изр.: Савио се ѳдве (Јако омршавио). — Штѳ се Бранко онак савио ѳдве, кај да није јѣо лѣба.
- одвезување, с., одвезивање. — Одвезување ме дѳста замајало, па се крава уштркљала, скидала конопац и утѣкла у лут.
- одветује, непрел., испашта. — Ђ, није тѳ ништа што га снашло од ѣѣрку ѣма ѳн тѣк да одветује.
- одвија, непрел., избегава, не предузима нешто. — Живѳјко одвијаѳ, одвијаѳ свѣ досад да плати дут, па више не мѳже.
- одвије (се), повр., досади (се) — Никога нису одвиле пारे, неѳо чѳвек плаћа што је дужан. — Трпѣо ју, трпѣо, па кад му се одвило, пошо на једну страну, па шта испадне.
- одврѣми се, повр., пролепша се време. — Чекамо да се мало одврѣми, па ћемо да почнемо да риљамо за лука и компирѣ.
- одвркне (кукуруз) (махом перф.: одвркнуѳ), израсте донекле (кукуруз). — Откад нисам била на њиву, прилично одвркнуѳ кукуруз али би требало сад да му се нађе киша.
- одврне (корѣње кукуруз), прел., истури (роди) клипове кукуруз. — Нашла му се киша кад је требало, па кукуруз одврнуѳ свѣ по два и три корена.
- одврне воду у градину, окрене воду из јаруге у градину. — Станика ми ноћас узела воду из градину и одврнула у њѳјну градину.
- одврне се, повр., одмекне се (о хлебу). — Кѳлко је био тврд кад сам га измакла изогањ, погледај како се одврнуѳ што сам га завѣла у пешѣир.
- одгледа, прел., испрати погледом. — Деца увек одгледају непознатога чѳвека док не изиђе на вракњѣцу.
- одгѳли, прел., открије, оголи. — Дѣте се ноћас одгѳлило кад је заспаѳло и осѣбло.
- одгради, прел., разгради ограду делимично. — Одгради мало овѳ трње, да прѳђем с кола.
- одсвѣљи се, повр., стегне се; мрзовољан је (махом перф.: одсвѣљио се). — Шта си се одсвѣљио, дѣ пограби мало.
- одѣње, с., ходање. — Тѳ одѣње сваки дан на овам па на там досадило ми.

- одигра, исмеје; изигра. — Миле Данку само одиграо, па ју истерао.
- одиграва, прел., исмејава, изиграва. — Он свакога одиграва, али ће да се нађе неки и за њега.
- одлагује се (на), повр., изговара се нечим. — Кад су били четници, неки људи су се одлагували на болес, само да не иду куд њи.
- одлају, прел. (махом аорист: одлајаше), лају пси за неким док не измакне. — Ружина пцета одлајаше у зору некога што је прошло по пут.
- одљука, прел., отера, истера. — Мати каже сину за снају: „Синко, одљукај т'о, није за тебе.”
- од'овде(к), одавде. — Од'овде до Ртањ има да се оди добар сат.
- одозг'ор, одозго, изнад, поврх. — Ноћас се чу нека пуцњава одозг'ор, од куд Лазину кућу, а ођутрос се прича да је Лаза утеко испред четничке пушке.
- одокле, одакле. — Кад непознат човек најђе у село, стрина га пита како му има и одокле је.
- од'онде, оданде; од тада. — Ишли смо пешки до Параћин, а од'онде седнемо на в'оз, па у Београд.
- одостраг, отпозади. — Није поштено да те неки нападне одостраг, кад га не видиш и кад се не надаш.
- од'отле, одатле. — Наша в'ојска је дошла до Мораву, а од'отле је био покрет за Крагујевац.
- одраб'оти, прел., одради (радом исплати). — Ја н'емам паре да ти платим за кукуруз, него ћу да ти одраб'отим колико је право и како се погодимо.
- одрина, ж., подвача на колима. — За одрине се узимају две јаке даске, па се одозд'ол за њи укову кушаци.
- одртави, непрел., погрд., остари. — Још се он сили, не види да је одртавео.
- одсипе, прел., проспе мало из неког суда. — Шта си препунила ти судови, не можеш да однесеш, одсипи мало.
- ођутрос, прил., јутрос. — Деда отишо на појату ођутрос рано и врћа се тек ноћи.
- ожв'е, прел., пожње. — Мати до пладне ожв'ела јечам колико је остало од јуч'ер и отишла да полије градину.
- озвр'кне, непрел., трен., одскочи; одрасте. — Деца се бацала с кам'ење, па један камен озвр'кну у п'енџер на школу и разбио га. — Јуч'ер сам била у Плужник и видела сам да је наш кукуручић коца озвр'кнуо од последњу кишу.
- ос'ебе, осебне, непрел., озебе. — Причала је мати њему да се обукује, да не осебне, а он не слуша.
- осебне, непрел.; в. ос'ебе.

óсем, прил., са земље; о земљу. — Стојан Жікин је за једну годину премештан тринáес пút; ђн је имао сáмо нéки грнци, па кад га премéсте, ђн óсем, óсем грнци и кад стігне у нóво мéсто, кúпи дрúги, па кад га пá премéсте, ђн пá такó.

оѕида, прел., озидá. — К'óј ти озидáо овáко криво комін?

ој'е се, безл., не једе (му) се више (јер је то много, дуго јео); уз овај глагол стоји датив личне заменице лица коме се нешто ојело. — Кад нешто ј'эш стáлно, ој'е ти се.

окáјче, с., с. дем. од ока, земљан лонац у облику бокала од једне оке. — Нéкад су у окáјчићи сипувáли винó и ракíју, а сáд су се изгубíли.

оклáпина, ж.; в. мулéфина.

оклембéси (се), прел. (повр.), опусти (се), обеси (се) о нешто. — Оклембéсиó рúке, па се не сéћа да ўзне да повáти нешто ўруке. — Вíдео сам га: увéо ўдве и оклембéсиó се кáј нéки сáрац.

окљакавí, непрел., постане хром, оћопави. — Ђн се згрбóсао, окљакавéо и остарéо, јéдва íде по пút.

óко, в. óчи.

оковíрка, гл., непрел., ојача, опорави се. — Нéка га мáло, нек се одмóри док оковíрка, па íма кáд да рáди.

око́ли, прел., заобиђе. — Бóље је чóвек да око́ли и да íде по бóљи пút, нéго да íде нáправо, па да слóми кóла ел да му се преврну.

окрви се ('овцá), повр., оболи овца (од посебне болести) услед претераног гоњeња. — Кад се 'овцá окрви, дéда ју мáло зас'ечé једн'ó ўво и пушти ју крв.

окривí, постане хром. — Нисáм скóро коваó крáве, па сбосéле и окривéле, мóра што пр'е да и ков'ем, да не упропáсте нóге.

окрúпи се, повр., осећа посебну мучнину услед претеране употребе неког јела или пића; има неко јело или пиће у изобиљу. — Кад смо билí у Нéготин, имáла је рíба кóлко óнеш, па смо јéли и окрúпили се.

óлалија, ж., ир., ватра, пожар. — Дéцо, немó да се íграте сас шíбицу, да не нáправите óлалију.

óљига, ж., зоол., мали инсект маказичаста репа. — Штó нисí поклопíла бакрáч с мл'екó, вíдиш да ти упáле óљиге.

омáгља, прел., скине лишће са мање гране шаком; в. намáгља. — Милáн íма једну кóзу, па ју савíја гране да брсти и омáгља лáсце и дáва ју да му ј'е из шáку.

омазу́ли се, повр. (махом перф.: омазу́лио се), смршави (јакó). — Не знáм штá му је, омазу́лио се, смáко се кáј да не ј'е лéба, не мóжеш да га препóзнаш.

óмајцáк, цка, цко, омален, омањи. — Бíо је б'óлан од нéку бóлес кад је бíо д'етé и остáо је óмајцáк.

омакаљ, прил.; само у изразу: на омакаљ — омакнувши се. — Удари га камен на омакаљ, те га није млого убио.

омашачки, прил., замахом, измашачке. — Мати није стигла да увати дете, него га закачи омашачки.

омаши, прел., удари. — Деда је реко бабе: „Омаши, омаши ти њега кад треба, ништа неће да му буде.”

омива (се), повр., умива (се). — Мати омива дете док је мајцко, а после га научи да се омива само.

омије се, повр., умије се. — Парá баба Жива не учила да се омијемо чим се дигнемо и да одма узнемо нешто у уста (да појемо), да не неби преварило неко пиле, па да ни после целó лето смрде уста.

оморина, ж., запара. — Три дана је билá оморина да није могло да се дува, ни ноћу да се спава до неко време.

омуси се, повр., сневесели се, растужи се, натмури се, смркне чело. — Стојан се нешто омусио, кај да му нису све козе на бр'ој.

он, изр.: Оно прво тебе поје, па тад ти њега (Каже се за предмет исхране који се тешко производи).

она, она, он'о, пок. зам., онај, она, оно. — Ону девојку сам негде видела, само не могу да се опом'нем г'е.

онад, онда, ономад. — Онад, не знам тачно кад, про'ошше по пут неки Јабланчани и питају к'ој има краве за продаву. — Изр.: Саd — онад (Сада — онда). — Наточи саd, наточи онад, и буре остало празно.

онак, овако. — Кај што је Милица правила опанци, онак нико није умео да направи.

онолички, а, о, дем. од онолки, онолики (мали). — Онолично куче, па и оно насрћа на човека и бће да удави за ногу.

онуд'ем, онуда, онамо. — Онуд'ем сам билá с овце и туј негде испала ми бритва у траву.

онуд'емка, прил.; в. онуд'ем.

опанци, изр.: Направи опанци (Умре). — Он ће скоро да направи опанци.

опеко се, изр.: Опеко се на ова св'ет (Не може да умре; јако се мучи; предуго живи). — Тóлки млади људи помр'еше, а он се опеко на ова св'ет. — Млад'ен се опеко на ова св'ет, н'ема нико ништа да му помогне, све сам, ако може. — Тóлки његов богатлук, а опеко се за једну банку (Цицијаша, тврдичи).

опељеши, прел., узме много; опљачка. — Добро га опељешила ћ'ерка: узела му све што је могла. — Један Мир'овац продао краве на пијак, па сврнуо у Изв'ор, и тамо га један Изв'орач опељешио на карте.

опељуши, безл., падне мало снега, обели (махом перф.: опељушио снег) — Зар је ов'о неки снег, видиш да је само опељушио?

- оп'ењен, а, о, трп. (од оп'ени, који се сада не чује), превучен неким металом. — Њ'он прстен је само оп'ењен, није сребрен.
- оплата, ж., цеп. — Старинскé дрéје нису имале оплате, па су људи у тканице имали цekuљице за паре и друге ситнице.
- опóји ноге, прел., наруши здравље својих ногу пијењем воде после заморног пешачења. — Деда Бóгој ни је више п'ут причао да је у рат с Турци опoјио ноге и сад га зими млого болé.
- опорња́к, м., јогунац. — С њéга не мóжеш да се договориш, 'он је гол'ем опорња́к.
- оправан, вна, вно, може без сметњи да предузме нешто. — Нису рéкли да ће сигурно да д'ођу јутре на копање, па нисам оправна да л' да спр'емам ручак ел да не спр'емам.
- опрег, м., вунена сукња с наборима. — Дев'ојке су носиле опреси с ласкавице и с опшиви.
- опрли, опали (ватром, копривом). — Кад жéне очупају заклану кокoшку, опрле ју на пламен, да не остане ни једн'о п'ерце.
- Опрлија, ж., Огњена Марија (црквени празник у лето). — На Опрлију људи нису радели у поље, да и жéга не изгори 'усеви.
- опсења, ж., утвара, опсена. — Деца не воле пр'иче за некакве опсење, зато што и после стрá у тавнину.
- опсигује, прел., зарачуна, одбије неки износ при обрачуна. — Душан ми платио што сам му возио гр'еде два дана и опсиговао ми што ми дао капару.
- опсити се, повр. (махом перф.: опситио се), засити се. — Баба Љубица каже 'овце што н'еће да пасе него трчи у њиву: „Е, ћеркано мoја, опситила си се ти, сад ћу ја да те затворим у трља́к, па ћу кад сунце буде на заод да те пуштим да пасеш.”
- опцује, прел., опсује. — У нашу кућу ни́кад нисам чуо да неки некога опцује.
- опшив, м., опшивена ивица тканине, поруб. — Што год н'ема опшив, мoра да се орéса.
- орáсти, прел., сасече гране стабла или гранчице веће гране. — Овчар одс'ече пр'ут од др'ен и орáсти га, па тeра стоку на појиште.
- орáче, с., дем. од ора́, орашчић. — Трeба јутре рáно да се подбeре он'о орáче у Чуку док свиње не пој'еду орáси.
- орáчић, м., дем. од ора́; в. орáче.
- Орáшје с., пољски потес у близини Малог Извора. — У Орáшје је слáба зeмља, рудина́ва, али има добар клáданац.
- орáшник, м., пита (гибаница) с орасима. — Орáшници се прáве кад је п'ос.

- орђоше се, повр., разболи се (махом перф.: орђосао се); изговара се: о-рђоше се. — Не знам шта је Жив'ојку, од неко време се орђосао.
- орез, м., ороз (окидач на ватреном оружју). — Не ваља му она пушка, чим пипнеш орез, пали.
- орéпина, ж., (рђава) вуна с репа и око репа овце. — Тражио сам од нега да ми прóда ву́ну, а он ми избрáо неку орéпину; такву ву́ну нигде досáд нисáм ви́део.
- орéса се, повр., рзатка се (ивица тканине). — Штó нисí порубíла рукавí, да ти се не орéсају.
- орéсољци, м., мн. (јд. орéсољак), расткана ивица тканине. — Исéчи ти орéсољци, па порубí ивице, да ти се ви́ше не оресу́ју.
- орлови́ца, ж., зоол., врста ноћне птице. — Ноћас вика орлови́ца, мóра да ће да се пром'ени вре́ме.
- орóвина, ж., ораховина (грађа од ораха); кора од жила, грана и плода ораха; употребљава се за бојење вунене пређе и вунених тканина црно и смеђе. — Наплати за кола прáве се од јесенóвину и орóвину, а прéђа за сукно се чини у орóвину.
- ортáчки, изр.: Ортáчку коби́лу и ву́ци једу́.
- орш, узв., јао, ох (узвик за изражавање тренутног бола, на пример: кад се човек опече додиром врућег предмета). — Орш, орш, кад се пр'е ўгреја ова́ острўшка?!
- осáвне, непрел., осване. — При́ча се да је краљ Милáн нар'едио да Áдам Богосáвљевић омркне, а да не осáвне.
- освóјак, м. (мн. осв'ојци), свитак мање количине ручно увлачене вуне. — Ноћас сам испрела два́ осв'ојка за чара́пе.
- оси́љ, м., иглице класја у неких пшеница и јечма, осје. — Ми во́лимо пчени́цу што н'ема оси́љ, али је за ле́ба бо́ља с оси́љ.
- оси́љав, а, о (за класје), са иглицама, са осјем (класје). — Ћма и тра́ве оси́љаве, али је њíн оси́љ мек, није остар кај на пчени́цу.
- оси́љавка, ж., бот., осјача (пшеница која има класје са осјем); *Triticum vulgare aristatum*. — Оси́љавка се одáвно изгубíла, ви́ше ју ни́ко не сéје.
- оскубé, прел., очупа косу, вуну. — Кад 'овце пасу́ по Гра́пчину, оскубу́ се по трње и мло́го ву́на остане нео́стрижена.
- Осмáк, м. живописно место (и потес) у северном подножју Ртња, са осам хладних извора и развалинама старог манастира (Светих Макавеја), где се одржава народни сабор 14. августа. — На сабор на Осмáк збирали су се одáвно м'омци и дев'ојке и стáри и младí.
- осоја́к, м., осој (северна страна неког брда коју слабо греје сунце). — Они имају дóста зéмљу íза Чу́ку, у осоја́к, па и не рађа нај бо́ље.

- о́стар, тра, тро, оштар; жесток. — Није ти о́стра ова́ секире, дај да ју нао́стримо на то́цило. — Карађо́рђе је био о́стар кад је треба́ло, али у́век пра́вичан и пошт'ен. — Изр.: О́стар кај ба́бини зу́би.
- о́стине, непрел. (махом перф.: остину́), лако озебе, тренутно осети хладноћу. — Изи́шо сам са́мо у кошу́лке, па сам остину́о.
- о́стрик, м., бот., оштрика (врста барске траве оштрих сабљичастих листова) (Cagex agenaigia). — О́стрик расте по ба́ре и прекај р'еке; од ње́га се пра́ве ка́нтари (покро́ви) за тр́мке.
- о́струшка, ж., кукаст жарач за огњиште. — Кад се бакра́ч на вери́ге загре́је, зака́че га с о́струшку и ски́ну о́догањ.
- о́ступ, м., повлачење непријатеља из освојене земље. — Изр.: На о́ступ (При повлачењу непријатеља из наше земље). — Неме́ци су на о́ступ уништава́ли све што су мо́гли.
- о́су́че, прел., начини узицу (од кудеље) или врвцу (од козине). — Де́да у́зне ви́то, па по о́вце о́су́че врвце за сви́у ку́ћу.
- о́тави се, повр., израсте трава после косидбе; подигне се после неког тешког удара, опорави се. — Кад би те́ла да па́дне ки́ша по́сле кош'ење, па да ни се лива́де о́таве, да ко́симо и о́таву, било́ би до́бро. — Подг'о́рчани и Злоћа́ни су погорели́ све: Неме́ци су и попали́ли ку́ће и ста́је, и не́ће ла́ко да се о́таве.
- о́твори ч'ес, прел., покаже се лепо, понесе се часно; употребљава се и у ироничном смислу, када има супротно значење: нечасно понашање. — Пија́нка ни́где ни́је отвори́ла ч'ес. — Приміо́ га у ку́ћу да но́ћи, нарани́о га и напоји́о, а о́н се напи́о, па га пцу́је и још га удари́о с песніцу по сбра́з, до́бро отвори́о ч'ес.
- о́тегне, прел., премлати, много истуче. — Ту́ко га, па га от'его́ од бо́ј.
- о́тегне папци́, прел., погрд., умре, отегне папке. — Ви́диш да једва о́ди по пúт; не́ки дан ћеш да чу́јш да је от'его́ папци́.
- о́телo, с., бот., врста старинске винове лозе. — О́телo је до́бро за је́ло, ал' ни́је за вино́.
- о́тирчина, ж., и. аугм., отирач, крпа за прање посуђа и сл. — И о́тирчина мо́ра да се опе́ре кад се мло́го ума́же.
- о́тич, малочас, малопре. — Шта́ де́каш то́лко ту́ во́ду, о́тич си наврћа́о ку́пицу, жа́бе ће да ти прокр'ече́ у меши́ну?!
- о́ткапље (махом мн. перфекта: откапале), премрзну руке, уши, ноге. — Прегази́о р'еку по сн'ег, па му откапале́ но́ге.
- о́тклис, изр.: На о́тклис (Косо). — Исечи́ ми ови́ прúтови на о́тклис, да мо́гу да и побод'ем у зéмљу.
- о́ткли́сне, прел., одсече, отфикари. — О́ткли́сни сас секирче́ ту грану́, да не закачи́намо у њ'о́ кад год про́ђемо ту́ј.
- о́ткóли, прел., заобиђе. — Бо́ље да откóлиш по пúт да́ље, не́го да се а́каш по тр́ње и кам'ење на́право.

- откуд, предл., са стране. — Откуд мене, тебе, њега и сл. (Са моје, твоје, његове и сл. стране). — Ја би те молио да ме попуштиш мало у твоју њиву откуд мене, да имам куд да начиним уврат кад брем.
- отне, прел., отме. — Не може он док некому нешто не отне, па макар колико црно испод нокаат.
- отоди, непрел., одлази. — Ја вика по њега да не иде нигде по ову кишу, ал' он не слуша, него отоди, има да се намокри кај додола.
- отпре, прел., скине подупирач од врата. — Отпри врата на трљак, нека излазе овце да пасу.
- отпуди, прел., отера, најури. — Илија отпудио жѣну, па узео другу.
- отрадија, ж., чистина, чист ваздух; промаја. — Лѣти се укачимс на тован на шталу, па спимо на отрадију.
- отрни (од-трни), прел., уклони „врата” од трња, уклони ограду (препреку). — Јучер сам морао да пр'ођем преко твоју ограђу с кола, па сам одтрнио колико је требало да пр'ођем и па сам затрнио.
- отров, изр.: Кај да је отрови (Веома мршав). — Никако не може да се исправи, кај да је отрови.
- отсврне, непрел., сврати; скрене. — Кад је четничка бригада ноћу ишла преко шуму, Нешко отсврне у неко трње и утѣкне од четници у партизани.
- отсича, прел., одсеца. — Нико неће да отсича од њиву за пут, па да село пролази с кола преко његово имање.
- отичи, прел., скине чичак са одеће; ослободи се нечега. — Стани да те стичим, г'е си се тако зачио? — Море, добро је кад се само отчила од њега, није она за његову кућу.
- оћопави, непрел., постане хром. — Треба да ков'еш краве, да ти, босе, не оћопавѣ.
- оћутава, непрел., избегава да говори с неким. — Од неко време видим да оћутава од мене, не знам шта му је.
- оћуткује, непрел.; в. оћутава.
- офјиди се, тур., повр.; в. оасни се.
- офузне се, повр., оклизне се (на снегу). — Бисерка се зимус офузула и сломила руку.
- офуца се, повр., изанђа, исцѣпа се. — Ј'евтине дрѣје не трају млого, мало и носиш и офуцају се.
- оц-оц-оц, опа-опа-опа. — Заопао се, па оц-оц-оц преко моју градину, кај да му је туј пут.
- оцедан, дна, дно, оцедит. — Пченица неће на ниска места, она тражи оцедне њиве.
- оца, м., очух. — Душка сѣча чувало кај да му је син, али његове матер све није добро.

оч'епи, прел., отцепи грану са стабла, очесне. — У снѹ спрѣју сѣноћ вѣтар оч'епѣо један стѹп од нашу црѣшњу у Чѹку.

очѣска, прел., откине од стабла лист кукуруза, лука и сл. — Кад смо били дѣца, наши су не терали да очѣскамо кукуруз испред њѣ, а бни су по нас копали.

очѣсне, прел.; в. оч'епи.

очи, ж., лице. — Ујутру, кад се дѣгнеш, нај пр'е омѣ рѹке и бчи, па тад узни нѣшто да ј'ѣш.

очи (јд. око), изр.: Он ће да му д'ође д'оока (Он ће му дохакати). — Боли кај з'ачи (Страшно боли). — Ударио се по прс, па га бсли кај з'ачи. — Извадио з'оре бчи (Тобоже рано устао). — Ђ, млого р'ано се дѣгла, извадила з'оре бчи. — Вади бчи (Захтева; прекорева, грди; секира). — Дао сам му к'олко је тражио, нисам мого да га трпим да ми д'овек вади бчи. — Кад'ар је да завади дв'ѣ бчи у главу. — Не см'ѣш да му рекнеш: „Црне ти бчи” (Не допушта нико ништа да му рекне). — Очи да си пов'аде (Жестоко се свађају). — Нисѣ ми исп'ао ѣзочи (Немам разлога да те много волим). — Не тражи од сл'епца бчи. — Ђ, тражиш од сл'епца бчи, видиш да н'ѣма за шт'а п'ас да га уј'ѣ.

бчи, прил., уочи. — Очи Видовдан Милош Обилић се закл'ео да ће да убије турскога цара Мурата.

очини, прел., истреби пшеницу за мељаву. — За два дане очиниле смо пшеницу, па ће мѹжи да т'ерају у воденицу.

очини се, повр., испусти боју услед влаге. — Потопила сам сѹкњу да оп'ерем и гл'ѣ како се очинила.

очинсто (и очинст'о), с., наслеђе по оцу, имовина коју отац остави деци. — Милан Радојку Голубовому приграбио Мил'ентѣје кад је умрела и очинст'о и матерѣнство.

очоб'ољ, м., болест ока. — Откад вуче н'екакав очоб'ољ, ст'ално му сѹзе бчи.

очов'адник, м., зао човек. — Видој Спасѣнин је био нај г'ори очов'адник у с'ело, с никога није мого.

очов'адница, ж., зла, опака жена. — Ст'аница је била очов'адница, имала је два мѹжа и није м'огла ни с једнога.

очов'идно, очевидно, очигледно. — Кад до мрак није д'ошо, очов'идно н'ѣће да д'ође.

оч'ока, прел., омлати, обије, изудара. — Иди, оч'окај онѣ ор'аси, да не поједу свѣње кад оп'адну. — Буди мѣран, да ти не оч'окам ова прѹт бд главу.

оч'орља, прел., очерупа, рашчерупа. — Он не п'ази како бди и за м'ало па оч'орља оп'анци.

оч'орљан, а, о, трп. од оч'орља, рашчерупан. — Изјј т'ѣ оч'орљане чар'апе и обуј ц'елѣ.

ошаламути, прел., ошамути. — Ѐде по пѹт кај ошаламућен, не знам шпá му је.

ошља́ми се, повр.; в. оглáгори се.

ошне, прел., зада удар глобом, одузимањем нечега. — Зёт и ћ'ерка су дóбро ошнули Т'му: ўзели му нај бóље имање на п'ет м'есте.

оштрби́, непрел., остане без зуба, окрзуби. — Кад чóвек остари́, 'он и ослаби́ и оштрби́, па и пáмет изгуби.

оштрби (се), прел. (повр.), окрзне се, оштети (се), окрњи (се). — Мóра да си био по кам'ење с ову́ секѹру, кад ти се ова́ко оштрби́ла. — Дóбро га оштрби́о: ўзо му крáве, кóла, возни́ци и појáту у С'енци.

оштури́, непрел., опусти (остане пуст). — Чује се само у клетви: Ошту-реó даб'óгда! — Оштурео́ му и óгањ и свé, кад н'еће да се запáли.

ошүшка, прел., узме некоме нешто много. — Кад је пóшла од њéга, дóбро га ошүшкáла, ўзела му свé што је мóгла да понéсе.

П

па, св., опет, поново; и; пак; затим, после; ипак. — Штó такó рáно одлáзите? Дé, па д'óђите пá неки пѹт. — Она је билá злá, 'он па није мóго да ју трпи́ и растури́ли се. — Прво ћу да пожв'ем жíто, па ћу да побрем стрњиште, па ћу да крешем шүму за 'овце.

пáвук, м., зоол., паук. — Кад ви́де пáвука да се спушта низ пáвучину верују да ће да имају гóсти и не уби́вају га.

паву́н, м., паун. — Паву́ни у наш крај н'ема нигде, за њи́ смо чу́ли сáмо из нáродне при́че и п'есме.

Паву́н, м., име човека. — Ѐме Паву́н у нáше сéло имају сáмо неки стáри Влáси, а Срби нијéдан.

павуни́ца, ж., зоол., пауница. — Парá бáба Жíва је имáла дв'é девојчи́це, крáсне кај павуни́це.

пáвучина, ж., паучина. — У сéло не уби́вају пáвуци, сáмо пáвучину жéне ски́ну с м'етлу, а пáвук си ју пá исплет'е.

падíна, ж., широка увала. — При́ча се да се нáше сéло некад звáло Ширóка Падíна.

падинкá, ж., дем. од падíна. — Ѐза коли́бу у Гра́пчину имáли смо једну́ падинкү; тáмо су нáши сејáли куку́руз и 'овáз.

пáдо, пáдла, пáдло, р. пр. од гл. падне, пао, пала, пало. — Кад д'óђе рáт, к'óј је непоштен пáдло му је да се обогáти. — Изр.: Пáдо на м'ечку л'ис, па óна ров'é ли, ров'é (Тако се каже некоме ко преувеличава неку своју незнатну повреду или обољење).

- пазуке, мн. (јд. пазука), недра. — Закóпчи, Мíлко, пазуке, Да ти не испáдну јабуке (н. п.). — Изр.: У пазуку (У недрима; у недра). — Нéкад људи нисú имáли óплате, па кад и се смрзну рúке, тýре и у пазуке, да се угрéју.
- пајáнта, ж., попречна гредица (између дирека) за коју се прикивају тарабе; стављају се по две или три. — За пајáнте се иц'éпају тање бúкове гр'еде, па се уковú на дирéци изна́поље (откуд међу).
- пајлúк, м., пакост, неприлика. — Изр.: Кај за пајлúк (Као за пакост). — Кај за пајлúк, ођúтрос не уз'е амрél, а, éве, пóче кíша.
- пáкосник, м., зао човек. — Ѐма људи пáкосници који нíкому не мíсле дóбро.
- пáкосница, ж., зла жена. — Ѐма сна́је пáкоснице кој'е нíкога у куђу не почитају.
- пáлица, ж., окласина, кочанка (кукуруза). — Кад слáбо рóди гóдина, људи самéљу пáлице, па од њí и мáло трице прáве јармú за говéду.
- паљ'ен, éна, éно, трп., јако угрејан. — Е л' ти паљéна црепúља, да тýрим лéба да се печ'е?
- пампúр, м., запушач од плуте; барска трава која се ставља међу дуге буради и каца, да би набрекла од воде, те да између дуга на цури вода или друга течност која се ставља у ове дрвене судове. — Ода́вно, кад нисú имáли пампúри, људи су затискачí правíли од толúзину. — Кад се расúши кáца, дéда узне пампúр и с брítву га угýра међу дýге, па кáца више не кáплe.
- панађурли́је, м. мн. (јд. панађурли́ја), учесници вашара. — Нáс су р'етко водíли на пáнађур, па смо гледáли кáко панађурли́је отóде на пáнађур и кáко се врђају дóма.
- пандурíца, м., дем. од пандúр, ситна (пандурска) душа, улизица. — Мили́ја, пандúр, носío је голéму брадú и бíо је г'óрд кај да је бíо Никóла Пáшић, а звáли су га Пандурíца.
- панлúк, м.; в. пајлúк.
- панчé, с., дем. од пани́ца, мала земљана здела, зделица. — Тýри тóму детéту мáло сиренце у панчé, па нек ј'е и нек íде у шкóлу, да се не забáви.
- папарúша, ж., јело од пржена кукурузна брашна. — Нéки пúт су дéца млóго волéла кад и бáба ел мáти испр́жи папарúшу.
- папарчé, с., дем. од пипáрка, мала, јако љута паприка. — Дéда и нáна су млóго волéли да једу папарчíћи.
- пáпи, деч., прел., једе. — Пáпи, сíне, лéпца, дрýго н'éma сáд, а кно́ћи ће бáба да ти запрéће јајцé.
- паприкóвина, ж., стабљике паприке с којих је обра́н плод. — Кад жéне обéру паприку, мýжи пúште крáве да обр́сте паприкóвину.

- папříца, изр.: Мóre, на папříцу ће 'он да ми игра (Биће веома послушан, под неким притиском).
- папříчиште, с., земљиште засађено (или које је било засађено) паприком. — За папříчиште зéмљу изрíљају и саситне с матике, па напра́ве браздице и тад раса́де папříку.
- па́прљак, м., велика груба батина. — Исéчи та па́прљак, па да́ј овáм на óгањ, нíшта ти не трéба.
- папци́, м., мн. (јд. папа́ц), погрд., велика груба стопала. — Папци́ му кај санци́; тр́гни ти папци́ ма́ло, штá си се раширио кај Стáнкул на трпéзу, видиш да н'éма г'é од њí да се пр'òђе!
- пара́ баба, ж., прабаба. — У нáшу фамíлију нáј старéја је билá нáша пара́ баба Жíва; сви смо ју млóго почитáли; билá је млóго пáметна и дóбра.
- пара́ дéда, м., прадеда. — М'óј пара́ дéда Лазá имáо је трí сíна и ћ'ерку; два сíна су му погину́ла у тýрски рáт, једáн на Јéдрене.
- парамáн, парче, комад. — Кад смо билí дéца, ўзнемо парамáн лéба и сáмо т'ó јемó кад смо глáдни.
- параманчé (и парамчé), с., дем. од парамáн, комадић, парченце. — Нíје тéо да ј'é, ўзо је сáмо параманчé м'éсо.
- пáрица, ж., дем. од пáра, ситан металан новац ксји се као украс пришива на чарапице мале деце (одојчади); два израштаја под брадом јарића. — Кад се д'етé рóди, тéтка му исплет'é чарапкé и приши́је на њí по једну́ пáрицу. — Јáрићи с пáрице су крáсни и умиљáти.
- парлóг, м., запуштено земљиште. — Зéмљу н'éма к'óј да ни рáди, па смо готóво свé распрóдали; остáли ни сáмо нéки парлóзи што нису́ за нíшта.
- парлóжина, ж., с. аугм. од парлóг; в. парлóг.
- парља́к, м., с. аугм., (велико) парче, комад. — На Нáјдину свáдбу му далí једáн парља́к м'éсо и лéба и вино́ да пи́је.
- парчети́ше, прел., комада, исече на комаде. — Нé би тéо нíшта да парчети́шем, во́лим све да прóдам нáједно.
- пастр́ма, ж., свеже свињско месо. — Ўјесен, кад преврí вино́, уби́јемо свињу́ и спр'émимо пастр́му, па рáнимо сто́ку и уз óгањ ма́ло одáнемо од лéтњи рáдови.
- пасуље́вина, ж., суве махуне пасуља из којих су узета зрна. — Кад жéне омлáте и овéју пасуљ, мўжи с пасуље́вину рáне крáве.
- пасуљи́ца, ж., бот., врста махунасте траве. — Кад на ливáду има пасуљи́ца, т'ó је дóбро за с'éно.
- пáте се, повр., множе се; муче се. — Сáмо нек се лўди пáте, па нек се и пáте за по нéшто.
- пáти се, повр., мучи се. — Наш нáрод је научио да се пáти и да трпí, али кад плáне, 'он свáки јарáм стр'есé.

- пáтока, ж., слаба ракија која излази из казана на крају. — Кад на казан најбу мулације, њима даду пáтоку да пију.
- патрче, с., комад стабљике који вири из земље. — Кад се обере кукуруз и посече толузина, на њиве остáне сáмо патрче од кукуруз.
- патул, м., пласт сена или шаше или лисник, саденути на дрвету. — Да не би трулели нáзем и да и не би јела туђá стока, људи дéну с'éно, толузину и лисници на патул.
- пачáвра, ж.; в. отírчина.
- пeвице, мн. (јд. пeвица), чeтири девојкe које пeвају одрeђене пeсмe на свадби, при пол'евци (в.) и при увођењу невесте у кућу младожењe. — Пример в. под кум'овскi барјак.
- пéда, ж., крив, витак прут којим се деца играју „на педу.“ — Кад се играју на педу, деца глeдају к'ој ће нај дáље да се добáци с педу. Пéда се увáти испод половину и удáри се с вр у зéмљу, па се пúшти и такó се óна пeдне, рипне, у дáљину кóлко којi играч ум'е.
- пéда се, повр., одскаче, одбацује се.
- пéдавац, м., зоол., врста малe голe гусенице која се креће скупљањем и опружањем тела (пéда се); отуда јој имe пéдавац. — Пéдавци су нај úбавe гусеничкe.
- пeдне се, повр., одскочи, одбаци се. — Пéдавац се пeдне од травкú на травкú, кáко му је воља. В. и пéда.
- пéкља, ж., пeтља.
- пéкља, непрел., пeтља, бакће се. — Кáжи му нeка не пeкља више óко óгањ, није зимá (хладно).
- пéкља се, повр., мучи се; занима се нечим. — Чóвек мóра да се пeкља док је жив.
- пeљ'еши, прел., одузима много; пљачка. — Занатлијe сáд пeљ'еше нáрод, наплаћују кóлко óхе.
- пeљушáк, м., мали снег (који само побели земљу). — Ноћáс пáдо нeки пeљушáк и, éвe, вeћ се тóпи.
- п'éна, ж., недостатак при клепању гвожђа, одвојак у виду танких листића. — К'ој је дóбар ковáч њему се испод чúk не одвáја п'éна.
- п'ендeк, м.; в. пaјлúk.
- пeњача, ж., бот., врста ружe великог стабла сá много ситних цвeтова. — Пeњачe се óбично сáде уз кућу, уз врáта и уз óграђу.
- пeњачица, ж., бот., дем. од пeњача. — Пeњачица н'éma јáк мiрис кáј дрúгe рúжe.
- п'ењкa, ж., пeга. — Нeка жeнска дeца имају п'ењкe по лицe, а кад одрасту, п'ењкe нестáну.
- п'ењкaв, а, о, пeгaв. — Пúјкe нóсe п'ењкaвa јáјцa.

- пéпе, с., пепео. — Парá бáба Жíва ми је пéкла јáјца у врућé пéпе, па кад јáјцé пúkне и у њéга уиђе пéпе, бáба Жíва кáже да је пéпе л'эк кад те боли мешíна.
- пепелиште, с., огњиште с пепелом. — Кад људи пол'éгају по кућу да спáвају, мáчке се укáче на огњиште и лéгну у пепелиште, и оне да спáвају.
- пепељíв, а, о, пепељаст, сив. — Жéне су плéтиво чинíле пепељíво у дуњóвину.
- перáшке, ж., мн. (јд. перáшка), фарбана јаја. — Жéне су чинíле перáшке за Велигдан.
- п'ерје, с., зб. им., паоци воденичног витла; лукова пера. — Вóда из јеругу пáда на воденично п'ерје и окрéше витло и воденички кáмен. — На пладнé нáна начéска п'ерје од прáзи лука, најмíја га и посóли и мí по нéкад сáмо т'ó ј'емó с лéба.
- п'ерница, ж., крило од ћурке (или кокошке) којим се мету мрве са стола и сл. — Кад н'éма ћурке, дóбре су п'ернице и од кокош'е.
- п'ерó, изр.: Растé му п'ерó (Осећа се моћан кад му то неко даје за право). — Немó ти д'етé да брáниш, да му растé п'ерó, кад не трéба.
- перутíна, ж., перушина. — Над пл'от се вíди нéкаква перутíна, мóра да је 'орáо изéо нéку кокошку.
- п'ерцé, с., дем. од п'ерó, перце (од птице или живине). — Кад је бíо млáд, бíо је лáк кај п'ерцé, мóго је свúд да стíгне и да прескóчи.
- пéсица, ж., општа слабост малог детета. — Пéсицу су бáбе л'ечíле с бајáње и врачáње.
- пескаíв, а, о, песковит. — Њíве прекај Арнауту су пескаíве и кад је кíшна гóдина рáђају дóбар кукуруз.
- пéснација, м. ж., певач, онај који лепо пева. — У сéло се знá који су пéснације, и н'éма и мlóго.
- петíца, ж., доњи део сечива секире. — Петíца се на секиру нáј пр'é исту́пи и истрóши, па мóра да се близни́чи.
- п'етка, свéта п'етка, петак (пети дан у недељи, када се пости и много шта не ради). — Дéда Бóгој је свáки п'етáк називáо свéта п'етка и постíо и знáо штá тáд не трéба да се рáди.
- Петкови́ца, ж., Света Петка (верски празник). — У Мáли Изв'ор Петкови́цу слáве сáмо Влáси.
- петл'éши се, повр., погрд.; в. кок'óши се.
- петл'иче, с., дем. од п'етáо, петлић. — На свéтога Илију сам заклáла п'етлá, а за кокошке сам оставíла он'ó нáј веће петл'иче (постоји веровање да петао не треба да преживи светог Илију, 2. август).
- петр'óвка, ж., бот., врста ране јабуке, петровача (име јој потиче отуда што стиже око Петровдана, 12. јул). — Ѐма петр'óвке јáбуке и петр'óвке крушке (јечм'енке).

- петр'овски, а, о, који припада Петровдану, односи се на Петровдан, на пр.: петр'овски п'ос. — Петр'овски п'ос траје дв'е недеље.
- пећура, ж., пећина. — Уз Црну р'еку има неколко пећуре, плитке кај нека соба; у њи л'ети овчари остављају 'овце и краве у ладовину.
- печали, прел., зарађује, стиче. — Некад није имало куд сељак да отидне да печали, сем да неки дан иде куд другога на копање, ел да коси и да креше шуму.
- печес (п'ет-ш'ес), бр., пет-шест. — М'ој син је био добар војник, па га пуштили печес дана на ђсуство.
- п'ечес, бр.; в. печес.
- печеснаес, бр., петнаестак. — Деда није имао ништа кад се од'елио од браћу, ал, еве, досад се заимао: има две краве, кола и соплушку, печеснаес брава 'овце, кокошке, свију и праџи.
- печиво, с., пеџиво (печено прасе или јагње). — Кад неки ж'ени сина, људи носе на свадбу печиво и поклон.
- пеш, изр.: Зинуо кај пеш (У смислу: зинуо као сом). — Шта си зинуо кај пеш, кажи и ти нешто!
- пешки, пешке. — Неки пут је в'оз био скуп, па су људи у Зајчер ишли све пешки.
- п'ива, ж., пиво. — Људи би у село могли сам'и да пр'аве п'иву, али они т'о не знају.
- пил'ајка, ж., зоол., млада, недорасла кокошка. — Треба да в'идимо к'ој ће да убије једнога 'орла што се навадио на наше кокошке: мало-мало па ни однесе неку пил'ајку ел кокошку.
- пил'енче, с., дем. од п'иле, погрд.; само у изразу: Ниси пил'енче (Ниси мали). — Што м'орам и ја да идем с тебе, иди сам, ниси пил'енче.
- пилећина, ж., пилетина. — Кад зет иде у г'ости куд ташту, она му испеч'е кокошку ел спр'еми пилећину.
- п'ил, м., срж шупљих костију; кичма, срж кичме (кичмена мождина). — Стари људи се ж'але: „Заболела ме грб'ина, ч'ини ми се у п'ил ме боли.”
- п'ине, прел., попије (мало). — Сваки воли да п'ине, само све треба да буде с м'еру.
- п'ипав, а, о, спор, тром; посао у који се мора уложити много ситне пажње. — Ч'едо је п'ипав, али добар мајстор, што ти 'он направи т'о мора да је добро, само м'ораш м'лого да га чекаш.
- п'ипавица, ж., жена спора у раду. — Зар си он'е п'ипавице дал'а да ти шије, она н'ум'е ни за себе да саш'ије љуџки?!
- пип'арка, ж., бот., врста мале, јако љуте паприке. — Стари људи воле пип'арке уз с'ирење и ракију.
- пип'арче, с., дем. од пип'арка. — Једн'о пип'арче може да заљути ц'ело грне.

пиполи, непрел., ради споро и неспретно. — Њ'ојна свекрва ц'ело јутро пиполи по кућу и ништа се не види шта је уработила.

Пироћани, м., мн. (јд. Пироћанин), Пироћанци; дрводељски радници из пиротског краја. — Одавно су све Пироћани градили куће по с'ела.

писарица, ж., службеница. — Кад не волиш да копаш, што те маћи није далá да учиш за писарицу?

писарица, м., погрд., службеник (незнатан). — Лека је ц'ео в'ек био писарица и ништа није имао.

писарка, ж.; в. писарица.

писк, м., рачваст део волујских кола за који се везује прџеп (в.). — Некад су људи писк правили од неку орову ел јесенову раклџу, а после су га састављали од два д'ела.

питије, ж. плт., пихтије; скуван и разливен боб (посне питије). — Посне питије се праве од б'об: б'об се свари и разлије се у таџири, па се прелије с запржен з'ејтин и ситну пап'рику.

пишљаци, м., мн. (јд. пишљаќ), кратки обли парчићи дрвета који се удубљују у рубове двеју дасака да би их саставили. — Пишљаци се ударају и кад се врата праве, иако има и кушаџи, да се даске не би корубавиле.

пладн'ен, ена, ено, подневни (пладн'ено мл'екó — подневно млеко, које се помузе у подне). — Парá баба Жива пом'еша пладн'ено и веч'ерње мл'екó и подлије сирење.

платика, ж., зоол., врста пл'оснате речне рибе. — Платика је р'етка ситна риба. — Изр.: Кај платика (Мршав, гладан). — Краве му се направиле на платике, а 'он н'ум'е да и напасе.

платинара, ж., кошара од платина. — Кад сам био д'ет'е, чувао сам 'овце с баба Живу и живели смо у платинару; у половину ми, а у половину јáганци, а на средину билá једна л'еса.

платичас, ста, сто, пл'оснат; мршав; гладан. — 'Он ми нешто млого изгледа платичас, кај да је б'олан. — 'Овце су му стално платичасте, н'ема г'е да и пасе.

плачљивица, ж., женско дете које много плаче. — Ђути, плачљивице, не плачи, да те не изб'ијем, па да знаш зашта плачеш!

плачљивко, м., мушко дете које много плаче, плачљивац. — Ене га, видиш онога плачљивка: 'он м'ало-м'ало па плаче.

плашило, с., страшило. — Изр.: Кај плашило (У поцепаном оделу). — Кад ж'ене посеју конопље, у средину направе плашило, да пилићи не покљуцају семе. — Кад неки носи голему рачупану косу, ел носи иц'епане др'еје, каже се: иде кај плашило и добар је за у конопље, да се пуде пилићи.

плетилка, ж., игла за плетење. — Ж'ене што имају м'ужи и д'ецу тр'еба да имају игле плетилке и шићке, да плету и шију што тр'еба.

- плијав, а, о, тупоуман, глуп. — Не знам на кога се њон метнуо онако плијав, нико од његови није баш такав.
- плик, м., мехур; оток; в. мѣур. — Једну зиму баба Љубе се некако преврне бакрач с врѣлу воду и попари ју ступало и све ју се надигну пликови, па су ју доносили ону траву што расте у Мрљешѣво врѣло, да тура на изгорѣтину, да ју вади огањ из ногу.
- плићина, ж., плитко место у реци. — Док не научиш да пливаш, не иди у дибину, него се брчкај у плићину.
- пл'ов, м., јато риба. — Некад су р'еке биле пуње с рибу, па смо гледали како излази пл'ов један по другога, и пливају полако поср'ед р'еку.
- пл'овак, м., зоол., плован. — Кад смо били деца, па удари јака киша и над'ође поток, гледали смо како се купљу пл'овке: пл'овак напр'ед, а по њега пл'овке, па се само брчкају и траже нешто да нађу да једу.
- пл'от, изр.: Нисам грађен у пл'от (Нисам глуп, луд). — Нисам грађен у пл'от, да ме сваки обрћа како оће. — Замлаћен па у пл'от натѣран (Веома ћакнут). — Он је замлаћен па у пл'от натѣран, и да није нашо да се ожени далеко, у друго село, ниједна дев'ојка из наше село не би се удала за њега.
- Плочице, ж. плт., Грапчина (тако у селу Јабланици називају малоизворски потес Грапчину). — Зар није чудно што се у два с'ела један исти крај различито виће; мене се чини да је име Плочице некако милостивно, а име Грапчина грубо и кај да има неко прокл'етство.
- пљака се, повр., погрд., умива се; пере се. — Деца воле ваздан да се пљакају.
- пб, прил., више (служи за грађење компаратива придева и прилога па и код именица (Он је по јунак од мене) и глагола (Он т'о по зна од мене). — Моја паприка по љута од твоју).
- побѣре, прел., покупи, сакупи. — Побѣри и унеси кошуље што си опрала, осушиле су се, да не горѣ на сунце.
- поберија, ж.; в. збирутаk.
- побивају се паре, гл., новац губи у вредности. — Кад се чује да ће да се побивају паре, људи купују к'ој шта стигне, само да и не пропадну паре, и тако се паре још више побивају.
- побије (говѣче ноге), прел., изубија непотковано говѣче папке (махом множ.: побила говѣда ноге). — Треба што пр'е да ков'еш краве, видиш да су побиле ноге.
- побрљави, непрел., полуди. — Никола побрљавѣо од ситос и од нѣрад: јури жѣну и децу, не поштује старѣји и иде у пропас.
- побрљави 'овца, непрел., разболи се овца од брљавштине (в.). — Скоро сваку годину у сваке 'овце побрљави по нека 'овца.
- побуја, непрел., разигра' се; узбуја, разрасте се (бујно). — Краве побујале, па видиш како ритају; и људи кад се нај'еду, побујају. — Била кишна прблећ, па побујале и пченице и кукурузи, с освѣ ће добро да роди.

- побуткују се, повр., подгуркују се (подсмевајући се неком трећем). — Треба да мислиш шта радиш, да се не побуткују људи од тебе.
- поварђује (се), непрел. (повр.), пази (се). — Кад ће крава скоро да се отели, људи поварђују, да се теле не угуши. — Драгомир није баш здрав, па се поварђује и од јело и од пиће што му шкоди.
- повати, прихвати се неког посла, ради. — Њина снаја није научила да ради, па, иако је јуч'ер дошла у њину кућу, н'ће ништа да повати.
- пов'езач, м., узана марама којом жене повезују своју косу испод мараме (убрадаче). — Само жене су носиле пов'езач, а дев'ојке нису.
- пóверан, рна, рно, поверљив. — Т'о можеш да кажеш само пóверному чов'еку.
- повиди, прел., посвршава (послове). — Жена ујутру повиди све што има у кућу, па тад иде на њиву да ради.
- повија ж., ред (шара) од дебљих крајева прућа на кошу. — Само кад се прúтови забáдају р'едом до прутци, доби́ва се повија, а ако се забáдају овде онде, повија н'ће да испáдне.
- повије се, повр., искриви се. — Дир'еци се не дељу од тáнке гредице, да се не повију од тежину.
- повилице, прил., само у изразу: на повилице — на раменима о чобрњаку (носе, две особе). — Кад се ци́бан напуни с ракију, двојица га носе на повилице у подрум и сипују у буре.
- повиш'етак, м., вишак, додатак. — Евé, ов'о ти је повиш'етак, узни и нóси.
- поводњик, м., поводац (конопац којим се води говече на улару). — Кад се упр'егну обе краве, поводњаци се в'ежу један за други, па жена ел д'етé воде краве, а баштá држи плуг.
- пов'ојница, ж., светковина (кућна) поводом рођења детета; дарови ново-рођеном детету. — Сад на пов'ојницу зб'еру пóла с'ело на гóзбу и на вес'еље и сви гóсти донесу пов'ојницу.
- поврз, прил., одозго, изнад. — Н'екад су жене поврз кошуљу обукувале јел'ече, па тад антерју.
- поврломети, прел., омете, спречи. — Мисл'ели смо данас да бремо, али овá киша ни свé пóврломети; сад не може да се загáзи у њиву, з'емља је мóкра.
- поврне се, повр., освежи се, живахне. — Кукуруз ће да се поврне мáло од овú кишу, а за пченицу је доцкан, пóчала је да зрí.
- поврња, непрел., поврања (бљује); противи се. — Н'еки, кад преједу и препију, поврњају. — Млаћ'еј не треба да поврња стар'ејему кад га сав'егују ел кад га кáра.
- повукује се, непрел., (за)остаје. — Немó да м'есиш л'еба, кад има од јуч'ер, да ти се не повукује.

погађа, изр.: Погађа рибу уводу.

поган, м., зб. им., курјаци. — Одавно се поган млого котио и чинио грдну штету: н'ема кућа да поганци не узну овцу ел јагње сваку годину.

поганац, м., зоол., курјак (употребљава се кад се избегава да се каже вук). — Некад су имале млого овце, па су се поганци ранили колко су тели и нису насрћали на људи.

поганија, м. ж., зао човек (жена), злоћа. — Они су грдне поганије: никога не воле и само за себе гледају.

поганлук, м., злоћа. — Тв'ој поганлук нај више тебе шкоди; ти ћеш да одбијеш сви људи од себе.

поганштина, ж., с. аугм., врста краста на лицу, највише око уста; зао човек; в. љутак. — Поганштина искача нај више на децу, кад с нечисте руке једу и брчкају око уста. — Ђ, голема си ти поганштина, ал' од то н'ема вајда.

погле(ј), императив од погледа, погледај, гле. — Погле, сунце већ изгрејало, а ја још ништа нисам урадела.

поговедари се, повр., постане чувар говеда. — Ти си се, изгледа ми, поговедарио: сваки дан тераш говеду на попашу.

погол'еми се, повр., погорди се. — Обуко нове дрје, па се погол'емио кај да се само 'он обуко на светак.

погорј, прел., мало гори, кратко време гори; све изгори. — Кад је био рат, деда ни често викáo: „Нека лампа погорј док вечерате, па угасите, знатé да н'ема нигде гас да се купи; и дрва, ако трпате и што треба и што не треба, и погоритé пр'е вр'еме свé, нико н'еће да може да иде за дрва по ову међаву.”

пограби, непрел., пожури. — Жетвари пограбише да пожв'еду пченицу, да ју не стучé град.

погруби, непрел., поружни. — Бојка није млого погрубела ни кад је остарела.

погузина, ж., задњи део панталона (који покрива задњицу). — Неки пут, одавно, људи су носили чешире с голему погузину.

подава се, повр. (махом одречно: Не подава се), попушта. — Човек, док може да ради, не треба да се подава, али, кад остари, полако, полако, попушта.

подбељује, непрел., гледа искоса; безл.: разведрава се (небо) с једног краја (значи: опет ће киша). — Кад тражим од в'о нешто што ју се не свиђа, Зорка само подбељује с очи. — Узело је да подбељује откуд Ртањ, па ће киша.

подбере, прел., покупи; потера, спопадне, заокупи. — Кад се издизају, нека деца подберу ораси, да не пој'еду туђе свиње и пцета. — Подбрала ме моја ћ'ерка да ју дам ону моју гол'ему ливаду у С'енци, да прода, па да иде у бању.

- подбишега, м. ж., подсмевач, исмевач. — Нико не трéба да бóде подбишега; сваки мóра нéки пýт да се нађе у мýке, па зар тáд нéки да му се подсмéва?
- подбуне, непрел. (махом перф.: подбунó), поднадује се, отекне у лицу. — Штó ли је Јéша подбунó кај да су га изуједáле пчéле?
- подбуткúју се, повр.; в. побуткúју се.
- подбúтне, прел., потпомогне; заложи се храном. — Док те нéки тв'óј не подбúтне, не мóжеш да напредујеш. — Јá сам охúтрос мáло подбúтнó, сад мóгу трé дана с глáдни.
- подвáти, прел., потера; спопадне; виче на некога; грди некога. — Подвáтио дéцу, па и, дé, брé, кáра; не мóже т'ó сáмо с вику, мóра полáко.
- подвáти се, повр., предузме нешто, подухвати се. — Ако нађе нéкога да се подвáти да га чува, 'он ће да му препише кúћу и íмање.
- подвэзице, ж., мн. (јд. подвэзица), узица од склоплéне пређе за подвезивање чарапа испод колена. — Подвэзице се по нéкад развију, па чóвек мóже да и настáне и да пáдне.
- пóдвешке, ж., мн. (јд. пóдвешка), уске ткане траке за подвезивање чакшира испод колена. — Кад сам бiо д'етé, дéда Мáрко је носио црвéне пóдвешке.
- подглавáч, м., јастук. — Нéки пýт је бiо обичај да се лúди из далéко, кад најбу у сéло, у свáку кућу примају да преспáвају: дá и се и вечéра и простирач и подглавáч, преспé, па јутре отiдну по њiн пýт.
- подгрезњúје, непрел., подилази (влажи) вода (ливаду, њиву). — Ливáда рáђа добру траву кад подгрезњúје, и добар кукурóз се рáђа на њиву што подгрезњúје, а жiто н'éће таквú њиву — удáви га влага.
- подгрéне, прел., окопа кукурóз по други пут. — Кукурóз мóра да се окóпа и подгрéне, да га не удáви трáвa.
- подгрђа, окопава кукурóз по други пут. — У равницу лúди већ подгрђају кукурóз, а мi тéк сад кóпамо.
- подгрђáње, с., огртање кукурóза, друго окопавање. — У подгрђáње стiгне и кошгéње, па чóвек не знá куд ће пр'é.
- под'éва, прел., изазива. — Дéца кад iду у шкóлу, под'éвају пщéту прекај пýт, па пс нéки пáс излетí на пýт и уј'é д'етé.
- под'евáлка, ж., изазивачица (жена која изазива сваћу). — Анђелија је билá под'евáлка и карáла се сваки дáн с по нéкога.
- под'евáч, м., изазивач (човек који изазива сваћу). — Немó да бúдеш под'евáч, па н'éће ни тéбе нiко да под'éва.
- подéне, прел., изазове; заподене. — Да ти нисí поденó сваћу, нiшта не би билó. — Кад му је сiн стiго за женидбу, 'он једнú вечер подéне с њéга гóвор кáко да га ожéне.
- подсiда, прел., подзида. — Мóраш да подсiдаш тарáбе откуд пýт, да кiша не однóси зéмљу на пýт.

- подланица, ж., бот., врста житног корова (*Turgenia latifolia*). — Подланица расте у жито и, кад узри, ваћа се за чарапе и панталоне.
- подл'ева (сирење), прел., подсирује, сири (ставља сириште у млеко). — Кад људи направе бачију, прво музэ и подл'ева један па други.
- подлэвица, ж.; в. леваница.
- подлэжи, непрел., савије леђа да би се неко преко њега попео на нешто. — Кад деца не мџ да довате нешто високо, једн'о подлэжи, а друго му стáne на грбину, пружи рúке и довати.
- подљúте, ж. плт., позлеђене красте; врста краста. — Поглé како се Драгџуб оглáгорио, т'о мѳра да су неке подљúте.
- подмáкне се, повр., додвори се. — К'ѳј знá да л' се 'ѳн није некому подмáко, кад за њега има сѳе.
- подмáши (се), прел. (повр.), примами (се); привуче; наговори; Баштá не трéба да подмáши д'етé на нешто рђаво. — Кад затвѳре стоку на гладнэ, деца се подмáше, па отидну у р'эку да ваћају рíбу и да се кúпљу.
- подмíри сýму, прел., фиг., наједе се. — Јá сам подмирио сýму, сáд мѳгу да кѳсим.
- поднѳви, прел., купи нешто, набави, дође до нечега. — Откако се оженио, Љубѳмир је мѳло штá поднѳвио: направио штáлу, купио дв'э њíве, подиго стоку.
- поднѳви се, повр., купи (обуче) нову одећу. — Глэ, тí си се поднѳвио с нѳве дрéје.
- поднѳшке, ж., мн. (јд. поднѳшка), врста педале којом се покреће пређа (оснѳва) у разбоју. — Поднѳшке има четири једна уз другу, па жéна што ткá притýска с нѳге нај пр'э дв'э, па пѳсле дрúге дв'э.
- подобрá, (махом перф.: подобráло му), безл., добро му је. — Од неко вр'еме њíма је подобráло, свé и íде ѳдруке.
- под'ѳјче, с., јагње које је остало без мајке. — Пр'э неки дán вúк ми одиѳо нај бѳљу гаљú и остáдоше ми од њ'ѳ двá под'ѳјчета. — Изр.: Кај под'ѳјче (Сви га ѳбáцују). — Ѐшо је 'ѳн тáмо, али је прошо кај под'ѳјче: једán га ћушка отúд, дрúги одовúд; нíко ништа н'éће да га помѳгне.
- подоплáти, прел., пришије закрпу са унутрашње стране. — Кад видиш да ће нешто негде да ти се иц'эпа, немѳ да чéкаш да проглéда, него т'ѳ мéсто подоплáти док се није иц'эпáло сасвím.
- подр'еди се, повр., среди се. — Откако је дѳшо íзвојску, 'ѳн се подр'едио: свáки дán нешто рáди и принѳси у кúћу и на имáње.
- подрéпњак, м., каиш који се закачује коњу за реп; улизица, удворица, улагивач. — Кад нисú имáли каиши, подрéпњаци су се правили ѳд јакѳ кучињаво платнѳ. — Штѳ ја некогога да мѳлим, штѳ да бúдем нечији подрéпњак?

- подскокас, ста, сто, висок и танак. — Д'ође ми њин с'ин некако подскокас, млого је нешто израсо.
- пóдсмаци, м., мн. (јд. пóдсмак), мотке које се подвлаче под навиљак да би се на њима превукао. — С пóдсмаци се навильци превучу на једн'о мéсто, па се здéну у с'éно.
- подубица, ж., бот., врста лековите траве. — Подубица је ситна травка, млого г'орка.
- подуспáли се, повр., повене услед врућине. — Кóлко печ'е свé док сунце не зађе, свé се трава подуспáлила.
- подуспáри се, повр., јако се загреје услед сунчане топлоте. — Откад киша није ишла, а припéкло да не мóже више, свé се кукурузи подуспáрили.
- пóс, м., појас. — Влáси се увáте за пóс кад играју и затвóре óро, па тр'есу ли, тр'есу.
- пóжега, ж., бот., врста јесење шљиве, пожегача. — Нéки пýт су имáли сливарí пóжеге, а сáд су се зáтреле.
- пóзем, прил., по земљи; на земљу. — Свé што óди пóзем óће да живí. — Воденичар самéље брашно, остáви врéће пóзем, па увáти р'éку да вáћа рíбу за вечéру.
- пóзујтре, прил., насутра (после три дана). — Штá ћéмо да рáдимо пóзујтре, нé знам, да бóдемо живí дотáд.
- појáта, ж., кућа у пољу; колиба (кошара) у пољу или шуми. — Одáвно је скóро свáка кућа имáла појáту не имáње.
- појатáр, м.; в. колибáр.
- покарабáси (се), прел. (повр.), поквари (се); преиначи. — Лáко се јá и ти договáрамо, ал' ако тв'óј баштá т'ó покарабáси. — Сáд је дóбро вр'емé за свé, ал' ако се покарабáси, кáко ћéмо тáд?
- пóклóпица, ж., камена плочица којом се поклапа грне док се кува. — Свáко грне нáђе пóклóпицу (Изр.).
- покрáвица (и покрóвица), ж., ткан вунен покривач. — Дóбри домаћини имáју покрáвице и за крáве, па и покрíју кад су нáпоље, да се не смрзну.
- покрв'лóше се, повр., погрд., посере се. — Нéка пцéта се ноћáс покрв'лóсала пред нáш пóдрум.
- покрк'љíш, м., нешто измешано и замршено; в. бућкуриш. — Јóш н'ум'е да гóтви, направíла некакав покрк'љíш, ни пцéта да га не једу.
- покрстице, ж., мн. (јд. покрсгица), везене шаре у облику ситних крстића. — Нéкад су жéне на кошуље, на огр'љак, на грúди и на тáслице, вéзле покрстице.
- покућíште, с.; само у изразу: кућа и покућíште — кућа и имовина у кући. — Нису волéли да рáде откáко су, свé су распрóдали, појéли и попили, па сáд н'éмају ни кућу ни покућíште.

- пола, ж., доњи део кошуље; уздужна половина поњаве, ћилима и сл., састављене из два дела. — Покровице се шију из дв'е поле. — Изр. Лупа се кај мокра пола од краћи (У смислу: Заноси се, уображава нешто без основа); в. двог'олка, трог'олка.
- полагачко, прил., дем. од полако, полако. — Кад д'ет'е прооди, оно прво иде полагачко, полагачко од једну столицу до другу, од један кревет до други, док научи да оди, па после трчи по собу.
- полак, полако, лагано, полагано. — Д'е, полак, полак, немб' одма да вицеш на д'ет'е, с викање се ништа не начини.
- полакачко, прил.; в. полагачко.
- полани, прил., претпрошле године. — Од полани, кад удари она град, ми више н'емам л'ојзе, град га натерао узем.
- пол'евка, ж., свадбени обред поливања главним сватовима водом да умију руке, при коме невеста полива, а певице (в.) певају пригодне песме. — На пол'евку младеневица дарује свек'ца и свек'рву, а они њ'о даду поклони.
- пол'епи се, повр., избију јој (жени) пеге услед трудноће. — Ако се жена не пол'епи кад је т'ешка, требало би да роди мушко.
- поличка, ж., дем. од полица, доњи део јарма. — Поличку праве од јесеновину; она има са стране по једну рупу и у њи се ужагљују краве (спуштају се жагље).
- половин, прил., пола, половину. — Изл'оми му полови́н леба, па му дај да понесе, а ти узни другу полови́ну.
- полока, ж., земљана пл'оска од пола оке (за ракију). — Кад п'ођу на панађур, стари људи понесу у т'орбу погачу и полоку с ракију, па се ч'асте сас своји људи из друга с'ела.
- полокајче, с., дем. од полока. — Полокајчићи су згодни за нош'ење, па и овчари ту́ре у торби́че, па по 'овце пију кад ож'едне за ракију.
- пол'онка, ж., назив једног кола, поломка. — Сва бра се играју надносно ел на обе стране, само пол'онка се игра налево.
- полоче, с., дем. од полока; в. полокајче. — Изр.: Нисам га молио (да д'ође) с полоче.
- полошка, ж., бот., врста тврде сочне крушке. — Полошке су р'етке крушке и млого су слатке кад се устоје (неко време стоје обране).
- п'ољ (и пуољ), м., пухаљ, пепео на загашеном жару. — Раздувај п'ољ, па ћеш да наћеш жаравицу.
- пољачина, ж., глоба због пљске штете, такса у корист пољака. — Пољачину су узимале општине и од њ'о плаћале пољака.
- помести се, повр., пресели се. — Не можеш ти сад да га наћеш, он се поместио.
- помине се, повр., прође се без нечега. — Морс, засад ћеш да се поминеш и без но́ве др'еје.

- понада се, повр., узнада се. — Они су се понадали да ће Милева да г'ође за њинога сина, али она није тела.
- понапољ(е), напоље. — Нека деца су и зими цео дан понапоље. — Изр.: Иде понапољ (Иде да врши „нужду“).
- понед'еник, ., понедељак. — Некад су људи гледали да сваки рад почну у понеде'еник, да би и ишло уруку. — Изр.: Чистí понеде'еник (Први понедељак по Белим покладама). — На чистí понеде'еник жéне испосне сýдови и ложнице за велигдански г'ос.
- Пóнор, један шумски потес у атару Малог Извора. — Колскí пút за Пóнор је млого нéзгодан: каменít је и íзвртан, и по њéга се млого пút кола изврну ел полóме.
- поношкúјe, прел. (махом перф.: поношкувао је), носи покаткад неку одећу. — Ов'е дрéје су ми нóве, сáмо сам и поношкувао.
- попадíче, с., дем. од попадија, попова кћи. — Нáше попадíче се úдало за учитеља у Јáбланицу.
- пóпара, изр.: Искусáо пóпару (Покварио односе с њим, посваћали се, изгубио поверење код њéга). — Ђ, они су искусáли пóпару одáвно, не живé више кај пр'е.
- пóпаша, ж., паша (трава за испашу стоке); испаша. — Лéти свí тэрају 'овце на пóпашу на úтрину у Грапчину, а кад се обéре кукуруз, у пóље.
- поп'евка, ж., певање; песма. — Кад се м'омци и дев'ójке врћају од пáнађур, íде поп'евка, вíка и см'еј.
- попíнча, прел., диже тежак терет. — Штá попíнчаш г'о, кад не мóжеш?
- пспíшљив, а, о, незначајан, ситан. — Некад су нáднице бíле млого ј'евтине: за једну попишљíву бáнку људи су радéли цео дан.
- попишљíвица, ж., погрд., киша. — Кад кíша íде дán-íздан, па људи не мóж да радé ништа, они кáжу: „Ђ, овá попишљíвица не дá главу да подíгне чóвек.“
- попојатáри се, повр., живи стално „на појати“ (у пољу или у шуми). — Лéти се стáри људи попојатáре: изíћу с 'овце на појáте и тéк пред сн'ег се врну у сéло.
- попр́дица, ж., погрд., ситница, безначајност. — Немóј за свáку попр́дицу да пíташ дрúгога, него мáло и сáм мíсли и рáди.
- пóпре, прил., комп. од пре, (нешто) раније, недавно; махом у изразу: еј, пóпре. — Љупче је дóшло íзвојску еј пóпре и сад је нáмеран да се жéни.
- попúрка, ж., бот.; в. бобúnка.
- пóрасан, сна, снз, висок растом. — Сíн је бíо здрав и пóрасан, али је погинуó у рáт.
- порóђени, трп., деца рођена непуну годину дана једно за другим (од истих родитеља). — Милán и Дéса су имáли прво двá порóђена детéта, па су и се пóсле родíла још двá.

- посв'ојче, с., усвојено дете. — Неки п'ут су људи р'етко узимали посв'ојчићи, св'има се рађала деца.
- посел'ар, м., човек који се бави по селу (где дангуби). — Св'уд има по неки посел'ар што иде од кућу на кућу и не да на људи да раде.
- посел'ара, ж., жена која често иде у посету по селу. — Посел'аре ўзну кудељу ел крошњу и иду од једну ж'ену до другу и в'аздан р'азгов'арају.
- поси'ви, непрел., помодри. — Ѐди унутра, огр'еј се, видиш да си поси'вео одстуди.
- пос'итнице, ж., мн. (јд. пос'итница), ситне потребе, ситнице. — Баба Љуба кад год иде на пијац к'упи неке пос'итнице.
- поскур'ник, м., поскур'њак, дрвени или метални жиг за шарање поскурица (пшеничних хлепчића намењених мртвима). — Ми смо имали један месинган поскур'ник и он је стојао на п'ендерчић у кућу (у кухињи).
- посла'ђа, прел., једе помало, штеди јело. — Неки људи цео в'ек посла'ђају и никад ништа не ст'екну.
- п'ослуш, м. ж., онај који је послушан (има призывок тепања). — Ти си т'атин п'ослуш, т'ата ће тебе да к'упи пушку кад пораст'еш.
- пост'иљци, м., мн. (јд. пост'иљак), пелене. — Док д'ет'е м'ало не одраст'е, м'ора сваки дан да се п'еру пост'иљци.
- постраш'ни, непрел. (махом перф.: постраш'нео), д'ебије забрињавајућ изглед. — Јуч'ер сам видела Драг'олуба: смршав'ео, па потав'нео, па постраш'нео, да га човек не п'озна.
- п'остриг, м., вуна острижена с репа и око репа свце; постригује се нешто раније него остала вуна, да јагањцима не смета при сисању; ситнија је и лошија од остале вуне. — П'остриг ж'ене не пр'еду за сукно, него с'амо за чарапе.
- постригује, прел., стриже вуну с репа и око репа овце. — Д'еда је м'ого да постригује 'овце с'ам, да му и нико не држи.
- постриж'е, прел., ошиша вуну с репа и око репа овце. — Кад се 'овце пострижу, нападају и мује з'ато што и се одг'оле р'еп и око р'еп.
- постуди, безл., захлади се (време). — Тр'еба да гл'едамо да приб'еремо толузину док не постуди, да ни п'осле не с'ебу р'уке.
- пот'егне, прел., поправи кућу, стају и сл. (в. ст'егне); отиде; дигне се на пут; запне. — Л'ети, кад пожњ'еду, људи пот'егну кућу, ол'епа што се разл'епило, прер'еде кр'ов и омалтер'ишу сид г'е је попуштио м'алтер.
- потк'ани, прел., понуди. — Кад се д'ет'е у љуљку насп'и, м'ати га потк'ани да с'иса, па га п'а усп'ава.
- потк'ачи, прел., дирне, задене, изазове, дотакне, захвати. — Њ'ега нем'о да потк'ачиш; п'осле не м'ожеш да се отр'ес'еш од њ'ега.

поткачи се, повр., попне се. — Деца се поткаче на тован, да ўзну ораси. потковé, изр.: Потковé опáнци (Приреди нешто зло некоме). — Дóбро му потковаó опáнци: тужио га и глобиó га, па сáд мóра грдно да му плаћа.

поткожучи се, повр. (махом перф.: поткожучио се), подигне се кора нечега. — У собе у стáру кућу дувари се поткожучи́ли на више мéста; тó свé трéба да се скине и да се поново замалтерише и окречи.

поткóсе се (ноге) (махом аорист: поткосише се), споје се и посрну (ноге). — Кра́ве запéше да извучу тéшка ко́ла ўзбрдо, па се Шáрке поткосише нóге и она па́де на прédње нóге, па ко́ла п'оћоше нiзбрдо.

поткúсас, ста, сто, ократак. — Откáд нóси једáн поткúсас капутић, већ му се сáв просењио.

поткúси, прел., скрати, поткрати. — Вр́ни шнајдеру тé панталóне, да ти и мáло поткúси, виш ко́лко су ти дугáчке ногáвице.

потóчки, а, о, који расте поред потока, поточки, на пр.: потóчки граб (врста граба који расте поред потока). — Гра́бови расту по грапчине, али йма и нéки потóчки, што расту уз потóци, сáмо су óни р'етки и мáло и йме.

потпéти (се), (не)прел., у ходу петом преклопи задњи део опанка. — Кад се опáнак потпéти, искíдају се зáкачке, па се óди на чарáпу и чарáпа се ицéпа; зáто трéба да се пáзи да се опáнци не потпећују.

потпéћен опáнак, опанак чији је задњи део у ходу преклопљен петом. — Немó да нóсиш потпéћен опáнак, него се сави па га изуј и исправи.

потпíра, изр.: Потпíра му кућу одозг'ор (У смислу: наопако га помаже).

пóтплит, м., венчић (појас) чарапе натплетен плетивом друге боје (која се разликује од основне). — Сáмо да довршим овá пóтплит, па ћу да оставим плетéње и да глédам дрúго шта йма по кућу да се рáди.

пóтпре, прел., подупре. — Пётар плетé пл'от, по трé прúта у пл'от, пóтпри, Пётре пл'от (народна изрека ради вежбања у брзом изговарању).

пóтпрња, ж., подупирач, потпорна греда у дуварима куће, у наслонима и сл. — Кад се пóтпрње удáрају, зарéжу се тёмель и дирéци, и пóтпрње се на крајевима изрéжу кóсо, па се прикову́ и за дирéци и за тёмель.

потпудáлка, ж., зоол., препелица. — Потпудáлке прáве гњéзда нáзем у ливáде.

потпúди (се), прел. (повр.), уплаши (се). — Тамáн сам тео да пúцам у нéке јереби́це, кад нáиће једáн чóвек преко стрњиште и пóтпуди и и оне прнуше и утéкоше. — Кад нáиће вук, óвце се потпúде и збéру се у камáру, па и вук ко́ље ко́лко óће.

потпулић, м., зоол.; в. потпудáлка.

посави́је, прел., спонадне. — Ов'ó д'етé ме потсави́ло ц'ело јутро да му дáм да се облажи, а јá не см'ém од деду; не знам штá да чиним.

- потси́ли се, повр. (махом перф.: потси́лио се), начини се важан, охол. — Док б'еше сирóма, био је ми́ран кај бубица; сад се ма́ло заима́о, па се потси́лио; ми́сли: к'ој кај 'он.
- потслизу́је, непрел., цури низ суд из кога се просипа (течност). — Тí никад не мóжеш да преси́пеш млекó да ти не потслизу́је.
- поту́љен, а, о, прид. (трп. од поту́љи се), приглуп, припрост. — Чувај се тí од овí поту́љени: не зна́ се шта́ од њí мóже да те сна́ђе.
- поту́љи се, повр., погне главу, свије се, иде погнут. — Шта́ си се поту́лио, што́ се не исправи́ши кај чо́век?
- поћ'ери, прел., усвоји женско дете. — Влади́мир и њего́ва жéна нису́ има́ли де́цу, па су поћ'ери́ли жéнину братани́цу.
- поћ'о́ка, прел. (махом перф.: поћ'о́као), попије, испразни попивши. — Овогóдња раки́ја н'ема́ више у буре, све су поћ'о́кали.
- поубáви, непрел., пролепша се. — Бúду нисáм скóро ви́дела, а јуч'ер пр'ође́ по пúт, па ви́дим порáсла и поубавéла.
- поч'éпи се, повр., извитопери се; прозли се; измени се (на горе). — По нéки, кад остари́, поч'éпи се, па му ништа́ није дóбро, све му се зло чíни.
- почéска, прел., покида листове (пера) кукуруза, лука и сл. — Којá од вас пóческа ова́ лóка, кад јóш није стíго за ческа́ње?
- почíм, прил., пошто, будући да. — Почíм тí идеш с ко́ла у водени́цу, да турим и ја́ једну́ врећу на тво́ја ко́ла?
- почíта, прел., поштује. — У њíну кúћу се зна́ло к'ој је стар'еј и стáри су се почитáли.
- почовр́љи се, повр.: в. поч'éпи се.
- почуву́је, прел., чува, штеди. — Љúди почуву́ју ланско́ жíто док не стíгне овогóдишње.
- почу́диште, с., празн., неодређено митолошко биће; појављује се у бајалицама. — Уз мо́је огњи́ште н'ема́ мéсто за почу́диште.
- почу́ка, прел., покуца на врата; попије, пропије (потроши на пиће), проћерда. — Сíноћ нéки пóчука на врата́ и, док ја́ да се дигнем и да поглéдам к'ој, ви́дим да н'ема́ ни́ко. — Мíта је био́ такав: што́ сачу́ка, т'ó почу́ка.
- пошму́ља, прел., поједе халапљиво. — Кóлко гóд да му дáш, 'он свé пошму́ља.
- пошушња́р, м., погрд., луталица (који тражи нешто недозвољено, на пр.: самовласно у туђем дворишту или пас који иде из дворишта у двориште). — Шта́ има она́ пошушња́р да прола́зи прéко мо́ју авли́ју; зар му је ту́ја пúт?
- пошушња́ра, ж., погрд., жена која се креће по селу са сумњивим мерама. — Ене́ ју она́ пошушња́ра: куд год да мрднеш, свé на њ'ó најћеш.

- пошушњари, непрел., погрд., креће се са сумњивим намерама. — Он цео дан пошушњари, уместо да узне нешто да ради.
- пра (пр-а), непрел., лепрша, прха (птица). — Погле он'о врапче: не може да полети, него само пра.
- пракљача, ж., деф. од пратљача, висока незграпна жена; дугачка пушка. — За ону пракљачу мора да је билá кишна година: расла, расла, па се заборавила.
- прасећина, ж., прасетина. — На свáдбу неки воли прасећину, неки јагњeћину, домаћин мора да има и једн'о и друго.
- праћеније, ж., мн., празн. (јд. праћенија), чини, мађије; послани поклон (јабука, цвеће). — Од неко време све му наопоко иде; да н'ема неке праћеније? — Милан добио праћенију од дев'ојку: пратила му китку сѹмбул.
- праци, с., мн. од прасе, прасад, прасци. — Моји праци још нису стигли за печење, мора да купим ако ми затреба скоро.
- прачићи, с., дем. од прасац, мали прасци, мала прасад. — Треба да изм'енимо сламу у свињац, да не осебну прачићи.
- прачор, зб. им., прасад. — Три свиње му се опрасиле одједанпут, па сад има прачор да жени Цигани.
- прашач, м.; в. копачица.
- прашти, непрел., одјекује; јако се чује; виче. — Кад она довати маћуку па стáне да копа, само прашти. — Немó да праштиш на ту децу кад нису кривá, крáве су се уштркљале, искидále конóпци и отишле у кукуруз.
- првák, м., првенац (ракија). — Кад печ'еш ракију, одвоји првák, да има за л'ек.
- првескиња, ж., првотеока (крава која се први пут тели). — Кад ти се тели првескиња, мораш да стојиш уз њ'о, да ју помóгнеш да се отели како треба да се не угуши тэле и да га не угњáви и не згáзи крáва.
- прв'о, прил., ономад, пре неколико дана. — Ђј, туј, прв'о, најћу катранције у село с меови с катран на коњи, иду по пут и вичу: „Катрана, катрана, ёво катрана!”
- прдák, м., део гајда од дрвета или тикве (чáше, в.), врста резонатора на гајдама. — Некад б'еше гајдар Рáнђел из неко сокобањско село, па је одио и по нáша с'ела; кад он надýва гáјде, њег'ов прдák само ј'ечи, а óро тр'есé ли, тр'есé.
- пребегне, изр.: Пребегне пупак (Спусти се стомак услед тешког рада). — Није се пазио кáко дýза гр'еде, па му пребегó пупак.
- прдењák, м., звук прдења. — Неки Вáдој испуштио прдењák уљуди на м'олбу, па га прозвáli Прдлáјка, и т'о му остáло догод је био жив.
- прдоњák, м.; в. прдењák.

- пребради, прел., поправи мараму (на глави), поново се забради. — Дѣ, морі, пребради máло тў крпу, видиш да ти се смáкла.
- прѣбучи (рána), непрел., удари унатраг, стиша се, престане грозница ране. — Не б'óј се, за нѣколко дána тá рána ће да прѣбучи, па ће да ти пр'óђе.
- превијóтина, ж., превој на телу, делу тела. — Дебѣли људи имају више превијóтине не мршави.
- преволи, прел., преволи се од једнога другоме, заволи другога. — Кад су ју Нѣмци отерали м'омкá, Зóрка преволи дрúгога, па се и údала за њѣга.
- превр'ѣми, непрел., носи више од девет месеци (крава). — Мóја Бўлка ће, изглѣда ми, да превр'ѣми, требáло је већ да се отѣли.
- превртóтина, м., м. ж., несигуран, превртљив човек (жена). — Ё, зар не знаш да је 'он превртóтина; њѣму не мóжеш ништа да верујеш.
- прѣвучѣ (махом перф.: прѣвўко), прѣпати; поднесе (муке, терет). — Свáшта су они прѣвўкли у рáт, чўдо је кáко су остáли живи.
- пр'еглáбица, ж., попречно улегнуће на путу. — На та пут има на нѣколко мѣста пр'еглáбице, па чóвек мóже да полóми претовáрена кóла.
- прѣгледан, дна, дно, прид., завидљив. — 'Он је за свѣ прѣгледан што нѣки има дóбро.
- прѣгледно, прил., гледано са завишћу, прекорно, суревњиво. — Нѣм кáко она мóже да живи с њѣга, кад ју је куд њѣга све прѣгледно: ако ўзне нѣшто да ј'ѣ, њѣму се чини да ј'ѣ мlóго, ако се обучѣ, њѣму криво што је обўкла нóве дрѣје.
- преглеђује, непрел., завиди, гледа попрѣко, гледа суревњиво. — Њ'óјна свекрва ју свѣ преглеђује, и ако је ўзела да ј'ѣ, и да се обучѣ, и áко је лѣгла да се одмóри.
- преглоби, прел., ујѣде много (пас). — Кад је ишо у шкóлу, Рáдојев пáс ујѣо Бóшка, па га преглобио. — Бѣжи дáље од њѣга; кад те уд'ри ће да те преглоби.
- прегорі ('овцá, крáва), непрел., усахне млеко (у овце, краве) ујесен. — 'Овце ўјесен прегорѣ, па се не музу́ док се пóново не ојáгње.
- прегрби, прел., савије кичму некоме ударом; премлати. — Удариó га, па га прегрбиó.
- прегрми, прел., прође; издржи тешкóћу, невољу. — Кад је она прегрмѣла ту б'óљку, сáд н'ѣма за штá да се боји.
- прѣдњиште, с., предњи део одеће. — У сокобáњска с'ѣла жѣне и сáд в'езу́ прѣдњишта на кошўље.
- прѣдѣре, непрел. (махом перф.: прѣдрáо), промукне. — Пиó студѣну вóду на овў жѣгу, па прѣдрáо.
- прѣдругóјачи, прел., преиначи, измени. — Њ'óјна ћ'ѣрка је голѣма манци́ка, мóра свѣ да прѣдругóјачи, свѣ она нáј бóље зна.

- пр'еђе грне, непрел., прекипи лонац. — Пази да ти не пр'еђе грне и да ти вариво утёкне пола у огањ.
- прежéни брата, прел., уда се сестра пре него што се ожени брат старији од ње. — У село р'ётко која сестра прежéни брата, али по нека и прежéни кад нађе добру прилику да се уда.
- прежмија, прел.; в. жмија.
- прежњ'ева се, повр., мења место са жетеоцем до себе; веровало се да ће онога ко се „прежњ'ева” болети леђа или ће се посећи српом. — Видим ја да ћеш ти да се пос'ечеш сас срп кад се прежњ'еваш.
- пресида, прел., прегради зидом (начини зид преко неке просторије); растури и поново сазида нешто због дотрајалости. — Будимиру подрум био гол'ем, па га пресидао и сад има два подрума.
- прекај, прил. поред; уз. — Ѐди све прекај р'ёку, па ћеш да наиђеш на јаз и туј има брв, па пр'еђи на другу страну.
- прекамуче (махом перф.: прекамукáo) прел., дуго захтева, кука, моли. — Ја ју нисам давала да се удава још, али, кад је прекамукála, нека ју, нека иде, мóжда ју је таква судбина.
- пр'еклád, м., велика, незграпна батина. — Он довати пр'еклád и појури да стигне вука и бтне му 'овцу, ал' вук утёкне у луг и изгуби се.
- преклáпа, прел., пресавија. — На пладне овчár преклáпа покровицу и прóстре под граб у ладовину, па лёгне да доспí што се ујутру рáно дíго да напасе 'овце по рóсу.
- преклопи, пресавије. — Мáти преклопила нáдве сукно што изаткала зимус, и пресéкла га, па пола дала једн'е ћ'ёрке, а пола друге.
- прекоље, прел., прикоље, закоље тешко болесног брва (да би се могао употребити за исхрану, што се не би могло да је липсао). — Данило преклáo свињу што му се поболéла кад вíдо да не може да преболí.
- преконосира, прел., пребацује, прекорева, кори. — Нисí свекрва, немóј ћ'ёрке свé да преконосираш, доста ће да ју бóде кад се уда.
- прéконоћ (и прекóноћ), прил., у току ноћи. — Оставíла дрéје на узицу да се сýше, па прéконоћ ударíла кíша и пá и намокрíла.
- пр'екóр, м., прекор. — Т'ó није билó за пр'екóр, ал' 'он је научío да некого свé кóри. — Изр.: Говéда не липщúју од пр'екóр, него од п'омóр.
- прекрáти, прел., скрати, пресече. — Нá, прекрáти ми мáло овú тојáгу, дугáчка ми.
- прекóруку (преко руку), прил., није (му) близу, на незгодном (му је) месту. — Тá ми је нíва одавно билá прекóруку, па сам ју трампиó с једнога човéка за једну блíжу.
- пр'екрúпа, ж., крупно самлевен кукуруз за исхрану стоке (за јарму). — На глáдне гóдине, кад је сýша и кад се не рóди довољно кукуруз, неки пр'екрúпу од пáлице (в.) изм'ёшвју с мáло јарму од кукуруз и давају стóке; смрт óдгледí је и гóра.

- прекрúпи, прел., крупно самеље кукуруз или пшеницу (за јарму за стоку). — Деда отерао двé вреће кукуруз у воденицу, да прекрúпи за јарму.
- преку́си, прел.; в. прекрати.
- пр'е́лка, ж., прећица каиша. — Нађи ми дру́гу пр'е́лку, ова ми се поквари́ла.
- према́је, прел., склопи одве плетиво вретеном. — Ма́ти по 'овце према́јала сву́ пре́ђу за плетиво.
- премака́ри, прел., погрд.; в. предругојачи.
- премежда́није, с., велика опасност (услед болести или друге недаће). — По не́ки од нас имао је големо премежда́није, али је остао жив.
- преме́о, (само перф.), приметио. — Марá доцкан премела да ју х'ерка но́ћу излази у тавнину.
- преме́о се, повр. (само перф.), помео се, погрешно у нечему, преварио се. — Душа́н се преме́о: мислео је да ће син да му узне дево́јку из добру ку́ћу, вр'едну и па́метну, али није било такó.
- прему́чи се, повр., поднесе неку муку, незгоду. — Са́д ћеш да се премучиш да идеш у дрва са́м, а дру́ги пút ћу и ја да по́ђем с тебе.
- прена́да се, повр. (махом перф.: пренада́о се), изгуби наду (у некога да ће доћи, јер је каснио, а ипак је дошао). — Ми́ те чека́мо, чека́мо, па се и, пренада́мо; добро кад си и са́д сти́го.
- пре́оди, непрел., прелази; сели се. — Од понед'еник де́да с 'овце пре́оди у Грапчину.
- пре́оди грне, непрел.; в. пр'е́ђе грне.
- препа́да се, повр., јако се уплаши, препадне се. — Ђ-еј, каква́ је она: за сва́шта се препа́да.
- прер'е́ди (кр'ов, ћеремиду), прел., препокрије кров. — Док још не почне киша трéба да прер'е́димо кр'ов, да ујесен не прокишња́ва.
- прерéкне, прел., урекне. — Немóј ти ништа унапред да погађаш, да не прерéкнеш, па по́сле да буде дру́кше.
- прерипи, прел., прескочи. — Кра́ве се уштркља́ле, па прерипиле ограду и утэкле у коша́ру.
- прерипне, прел.; в. прерипи.
- пресáд, м., калемљена воћка. — Гребóта је да се с'ече пресáд.
- пресамити се, повр., савије се (од бола и сл.). — Ене́ га, пресамити́о се, не мо́же из мешину.
- пресв'етли́ (махом перф.: пресв'етлео), побледи, пожути. — Јели́ка се нешто поболела и пресв'етлела, и промени́ла се, кај да није она́ жена.
- пресéдлас, ста, сто, угнут, седласт. — По не́ки се рóди с пресéдлас н'ос.
- пресéк, м., преграда у амбару. — Гледáо сам у гáзде људи: у амбари имају по не́колко пресéка, па у једán држе пасу́љ, у дру́ги л'ећу, у трећи бра́шно.

пресипне, непрел.; в. предере.

преслава, ж., летња слава (споредна), кад се не зову гости или се зове мање него кад је слава, која је обично с јесени или преко зиме. — Преслава је само један дан, а слава навечери и два дана.

пресолац, м., саламура. — Свињско м'есо се држи неколко дана у пресолац, па се тад окачи на мотке над огњиште, да се суши.

престр'ели (се), повр., претраши (се), много (се) уплаши. — Кад има некому нешто да се каже страшно, треба полако и издаље да га не престр'елимо (махом перф.: престрелио (се)). — Није се престр'елио кад су му рекли да га траже четници; узо пушку и т'орбу и отишо у партизани.

прет'егнуто, прил., претешко; само у изразу: т'ешко и прет'егнуто. — Кад су ју мужа потерали Немци, она помисли: „Еј, тешко мене и прет'егнуто — син ми отишо у шуму, мужа отерали Немци, а к'ој зна шта ће с мене да чине дражиновци!”

претел, м., снахин, односно зетов отац, „пријатељ.” — Иди, снајо, з'овни претели, да д'ођу кинои на вечеру.

претера, прел., изгуби, упропасти; проведе дан, празник и сл. — Он ништа н'ум'е да сачува: што год има, претера, погуби, полóми, да некому, па му не врне, не спáстри, па му пропадне. — Како си претерала ов'о време самá у ту пустињу? — Кад би било сунце ов'и данови, па да претерамо свáдбу.

претера се, повр., умре (махом перф.: претерао се). — Живáne се два детета претерала, а тек треће ју остало живó.

претерује, непрел., проводи време; пролази. — Како ли Ружа сад претерује без децу кад су обојица увојску?

претитра, прел., претресе, претражи, претрчи (цело поље). — Изгубила му се једна овца, па претитрао цело поље за њ'о, али ју није нашо.

претич, само у изразу: упретич, прил., краћим путем, пречим правцем, претичући некога. — Кад види Немци на пут, máти трчи упретич преко поље да јави на децу да се склоне у шуму док Немци не стигну у село.

преткућа, ж., одељење куће испред кујне („куће”), отворено са две стране, које су са сводовима; в. áјет.

претргне се, повр., погрд., прекине се (тобоже) од рада. — Дé, дé, немó се толко жáлиш, ниси се претрго од рад.

пр'етруп, м., део, парче врта, њиве. — Упролећ под'еле градину на пр'етрупи и изриљају, па у један расáде наприку, а у други копус, у трећи прáзи лúка, по крајевима патлицани, а у један пр'етруп и комшири, а на крај коноплé.

претрупи, прел., пресече, пререже тестером, секиром, ножем. — Дугáчке гр'еде претрупе на два и три дирéка и одéљу и укулáче дирéци.

- претуче се, повр., удари се неком алатком по руци. — Ковáo тарáбе, па се претúко по прс.
- прец'éпи (се), повр., преплаши (се), уплаши (се) јако. — Пáзи да ми не прец'éпиш д'етé, па пóсле да не знáм штá да му чиним кад ми се трза у сáн. — Кад је чула да ју к'ёрка утéкла за м'омкá, прец'éпила се и једвá се поврнула.
- пречáнка, ж., попречна шипка на лествама, пречага. — Пречáнке се прáве од јакó дрво: од дренóвину, јесенóвину, горунóвину.
- пр'ечáц, м., име једног ветра. — Лéти, кад стáне кíша, дúне пр'ечáц, па осуши зéмљу кај да кíша нíје ни билá.
- прéчка, ж.; в. пречáнка.
- пржáљка, ж., кашика за пржење. — И кад íмају гвóздену ложíцу, жéне за пржáљку узíмају дрвену, зáто што се не загр'ева.
- пржено, с., јело које се справља пржењем јаја и празилука и паприке на масти. — Увечер напрáве качáмак и попрже пржено и вechера је за чáс готóва.
- пржуљ, м., приссј, суво, прегорљиво земљиште. — У Чúку је пржуљ и тáмо је дóбро сáмо за л'óјзе.
- прибíва шéгу, прел., подсмева се. — Немó да прибíваш шéгу човéку кад вíдиш да је у невóљу.
- прибишéга, м. ж., подсмевач. — К'óј гóд је бíо прибишéга, надокрáјку су се и н'ему лúди см'ејали.
- прíбогу, прил., као например. — Ё-éј, и јá сам доживео да живím сáм, кај прíбогу и онí што нисú ни чувáли дéцу.
- привáрди, прел., припази; причува. — Стáнко нóћу íде по туђé градíне, али ако га нéки привáрди, лóше ће да пр'óђе. — Привáрди ми 'óвце док íдем нáводу.
- привáти, прел., заложити се храном, поједе мало. — Сáд привáтите по мáло што íма, па ће скóро да бúде вechера.
- привíче, прел., повиче; наговори. — Кад гóд привíче на дéцу, она се упúде, па јóш гóре нéзнају штá трáжи од нí. — Баштá и мáти привíчу на к'ёрку да се удá за кóга они óђе, и она, куд ће, г'е ће, послуша.
- привр́ши, прел., начини врх на пласту сена, лиснику и сл. — С'éно не знá свáки да привр́ши, зáто што се дéне висóко.
- прíдвечер, предвече. — Кад д'óђе сунце на забд, прíдвечер, изиђи у Плúжник, па поли градíну.
- прíдноћ, прил., предноћ, к вechери. — Кад бúде прíдноћ, овчарí полáко, пáсом, потéрају 'óвце у сéло.
- прíкажња, ж.; само у изразу: за прíчу и за прíкажњу (за причу, чудно). — Штá су они тáмо свé направíли, т'ó íма да бúде за прíчу и за прíкажњу.

- прикамуче, прел., стане да моли, захтева. — Ћерка прикамуче мáтер да ју пушти на м'олбу, а мáти није имáла кúд него ју учíни на в'олу.
- приклапа, непрел., приговара, гуиња. — Не м'огу ништа да ти дáм без њéга, не в'олим да ми приклапа.
- прикукуљи се, повр., згрчи се, покуњи се; привије се уз нешто. — Кад се разданило, она истéра 'овце из трља́к, па се прикукуљи уз с'éно и греје се на с'унце. — Прикукуљио се, па ћутí, кај да му није нáј прáво што смо д'ошли.
- приложан, жна, жно, попустљив, онај с којим се може споразумети, савитљив. — М'ука ће они да спорéдују с њ'ó, она није приложна кај жéне, па да се м'ож договóри с њ'ó, него оће свé по њ'óјну в'олу.
- примршти, прел., пришије на брзину (површно, овлаш). — Узни íглу и кóнац, па му примршти мáло т'ó што му се рашíло, па ћеш дрúти пут б'оље.
- припечина, ж., сам. аугм., велика врућина, припека. — Кúд ћеш сáд по ову припечину, м'оже да те удáри углаву?
- припнс, прел., привежс. — Припни опáнци, па изиђи да растовáримо к'ола.
- припре (се), прел. (повр.), јакó (се) приближи; притера у теснац. — Припрели га, па н'éма кúд, м'ора да пристáне. — Штá си се припро уз т'ó кúбе, вíдиш да ће да ти изгорé колéна?
- припрли, прел., припече. — Припрлио м'окри наглáвци уз óгањ, да се исúше, а не вíди да ће да му изгорé.
- припрто, тесксно. — Сви су у једну с'обу, м'лого и припрто.
- присáд, м.; в. пр'есáд.
- присáди, прел., калемí воћку. — Што гóд Влајко присáдио, свé се при-ватíло.
- присврдли, прел. (махом перф.: присврдлио га, ју), притесни, притисне, присили, доведе у незгодан положај. — Кад је уишо у кúћу, они га присврдлили и 'он и казáо свé кáко је билó, к'óј је посéко и отерáо грађу.
- притиска, ж., зоол., врста малог крилатог инсекта (који живи у земљи и избацује земљу пред кишу). — Притиске избацíле зéмљу, скóро ће кíша.
- притреба, прел., затреба. — Тóлке гóдине што гóд му притребáло, 'он éте ти га куд мéне.
- притрни, прел., загради мало трњем. — Јуч'ер смо притрнили мáло он'é л'éје да не наилази стóка прéко њí.
- причврљи, прел., прегори, препече; прегори а не испече добрó. — Јуч'ер причврљила м'éсо на жáр, ал' остáло сíрово.
- причелъ, м., присој. — Нáша л'óјза су билá у Чúку, у причелъ, цéо дан и с'унце грејáло.

- причѐс, м., причешће. — Пред б'ѐј с Турци на Кóсово цар Лázар је сву в'ојску водио на причѐс. — Изр.: Кај за причѐс (Мало, као за причешће). — Мíра донела гр'ојзе кај за причѐс.
- пришља́ми се, повр., прилепи се, дође непозван. — Г'е гóд се ј'е и пи́је 'он се пришља́ми.
- пришља́мчи се, повр.; в. пришља́ми се.
- пришју́шти се, повр., прибије се (уз некога или нешто). — Н' ум'е да се пришју́шти уз де́цу, па да га чувају, а није свѐ кај да има рóзи, па не мóже с ни́кога.
- пркне, непрел., избије из земље, никне, помоли се из земље (биљка). — Отка́ко смо посејали куку́руз није му ударила кíша, није ни чу́до што доса́д није ни пркнуо.
- прљ, м., велика незграпна батина; дрвен млат за цепање дрва заглавицама. — Скло́ни та́ прљ та́мо, да не па́дне на ку́пицу да ју разбије. — Ју́тре да донесе́мо прље́ви, па да це́памо др́ва.
- прљка, прел., плитко оре; чепрка. — Шта́ је мóгло не́ки пúт да се побре с дрвену соплу́шку и да се рóди, мóгло је са́мо да се прљка и това́н у́век да бóде пра́зан.
- прџи́ца, ж., њушка, губица; фиг. (погрд.): нос у човека. — Удри ти сви́у по прџи́цу док ти не́што не дова́ти, а кад она ўзне у зуби, н'ѐнеш да ју о́тнеш. — Напи́ли се, па се побíли и једáн дру́гому разби́ли прџи́це.
- прџо́с, м., надменост; јогунство. — Видиш шта́ је она дочекáла с њ'о́н прџо́с: да не мóже ни сас сна́ју ни сас си́на.
- проб'еж́и на́пољ, непрел., изр., добије пролив. — Лѐти де́ца ј'еду́ зелѐне во́нке, па проб'еж́е на́пољ.
- проблáжи, непрел., отпочне јести мрсну храну (прекине пост). — Ода́вно су се пости́ли сви́ постови, па кад д'о́ђе вр'еме да прблáже, де́ца се мло́го ра́дују.
- прободи, м., мн., јаки унутрашњи тренутни болови (који се јављају на махове). — Па́со крáве и лежа́о на мо́кру зѐмљу, па са́д осѐћа прободи ўгруди.
- пробóјац, м., гвозден шилак затупаста врха за пробијање плеха, тањих плоча и шина. — Да́о сам пробóјац не́кому, и јо́ш ми га ни́је врну́о, а са́д ми трѐба.
- пробу́ни, непрел., проговори; поразговара. — О́ћу да пробу́ним не́колко р'ѐчи с њѐга, да ви́дим да л' т'о мóже кај што 'он мисли.
- прóвара, ж., (слаб) „сир” добивен искувавањем сурутке, фурда. — Не́ки пúт смо били́ сиромáси, па преко лѐто чу́вамо 'о́вце и ј'емó прóвару, а сирѐње прода́вамо, да кúпимо зѐмљу.
- проврѐви, непрел., проговори; поразговара. — Зна́м да ода́вно не врѐве, мóжда су са́д проврѐвили. — Јá ћу да проврѐвим с њí, да ви́дим шта́ мисле.

- повр'едни се, повр., постане вредан (радан). — Бађав се она повр'еднила у старе године, ништа сад не може да постигне.
- проглипа, непрел., прогази одјуженим снегом, расквашеним путем, земљом. — Како сте проглипали по овакву боду и блáто?
- пр'оглó, с., направа за хватање сојки. — Прави се тако што се савије прут са неког дрвета и на његов крај привеже омча од канапа која се провуче кроз рупу издубену у један колац, пободен у земљу у близини; тада се у омчу овлаш углави дрвце на које треба да стане сојка да би кључала клип кукуруза који се навуче на шилак на крај дрвета; кад птица стане на дрвце, оно пропадне кроз омчу, ноге сојке упадну у омчу коју савијен прут заједно с птичјим ногама чврсто притегне уз колац и птица је ухваћена. — Кад сам ја био д'етé, нисмо правили пр'оглó, него смо пилићи ваћали на клопке од лудáје; тó је млого лáкше.
- пр'оглóби, прел., тешко повреди уједом (пас). — Људи су чувáли голему пцету, па кад удаве не́ко д'етé, они га пр'оглóбе.
- прóдава, ж., продаја. — Некад су људи за прóдаву имáли сáмо стоку. проди́ша, непрел., испушта ваздух (кад се надува). — Кад купујеш кúпицу од грнчарá, дúвај у њó да видиш да не проди́ша.
- продúва, прел., истера из шупљине дувајући; дува једно време. — Кад нађу р'óј у шупљину, проврте рúпу испод шупљину, принесу трмку, а кроз рúпу продúвају чурањ од крпе и истерају р'óј у трмку. — Нека продúва ова јут како је почео, па од сн'ег н'еће да остáне ништа.
- просíра се, повр., провиди се, види се кроз њега. — Видиш ко́лко је смршавео: просíру му се úши.
- просúкне, непрел., напукне; презри. — Штó држиш ов'е дáске náпоље кад имаш подрум; боље да и унécеш унутра, овако ће да ти просúкну. — Чекао си да ти пúпољци просúкну, па сад нисú за ништа, што и нисú обрáо на вр'еме?
- прои́н, а, о, од кукурузног брашна, кукурузни. — Кад рáдимо у планину, правимо качáмак од прои́но брашно.
- прои́вак, м., кукурузни хлеб, проја. — Кад се не рóди пченица, добро је да има и прои́вак, да остáнемо живи.
- прој'е, прогризе; отпочне да једе (на пр.: после болести). — Ми́ши ми пројели вр'еће с брашно; требáло да и одигнем на стеличкe, па да и мáчке лáкше ваћају. — Крава ми билá б'олна, па сад прсјела; надам се да ће да оздравí.
- проклетíја, ж., проклетство; имовина остала иза породице која је делом или сва изумрла. — Њí потерáла нека проклетíја: једán по једán сви се затр'еш. — Немó да се грабите за њíно имáње, тó је нека проклетíја.
- проков'е, прел.; само у изразу: проков'е не́кому главу (пробије неку главу захтевајући нешто од њега). — Е л' си чу́ла: има да ти проков'е главу и мóраш да ју даш што је њ'óјно и да ти се н'еће.

- прокот, м., нужник. — До скоро се за прокоти нису копале рупе, па су кокошке разносиле нечистоћу на све стране.
- прокра, прел., пробије (преко снега, трња, густиша и сл.). — Ноћас најшо снег до колена, па једва прокрамо сас сана до браник да насечемо дрва.
- проладаца, ж., прохладно (свеже) време у доба жеге. — Неколико дана б'еше проладаца, па се кукуручић алис (готово) поврнуо.
- пролећ, ж., пролеће. — Зима прође, пролећ дође и ја не изатка моје сукоб. — Изр.: Упролећ. прил., у пролеће, на пролеће. — Кад се јеганци не изјегне зими него упролећ, лакше се очувају.
- пролећка, ж., бот., јара пшеница (која се сеје у пролеће), *Triticum vulgare*. — Кад не стигну јесен да посеју јесенку, људи су некад сејали пролећку, али је она ретко кад рађала због сушу.
- промакне се, повр., провуче се; избегне неко зло. — Засад смо се промакли сас ено што смо имали, али за после не знамо како ће да буде — Сад си се промако без бој, ал' други пут нећеш.
- промрда, непрел., покрене се, мрдне. — Кад смо ратовали преко Босну, Брана се разболи од тифус и болничар му једну вечер да те се нај. и он занемогне и умре, па га изнесу у неку шупу. Ујутру два војника узну лопате и пијуци да га закопају. Били голи, а Брана имао добре шајачне дрее, па почну да га свукују да узну дрее. У то он отвори очи и промрда и види да ће да га закопају. „Шта ћете, другови?“ — пита и. Они се згледају и оставе га.
- промуљи, прел., промоли (на пр.: главу). — Стражар промуљи главу кроз п'енцер и види да Немци улазе у село.
- прониже, прел., пробије. — Колко пут је метак пронизао војнику груди и он остане жив, само ако није у срце.
- проп'ас, м., понор, бездн. — У наш атар има два проп'аса: у Вртачу и у Понор.
- пропасник, м., пропалица, упропаститељ. — Слободан је добар човек, добар домаћин, а син му пропапасник — неће да ради и воли да пије.
- пропасница ж., упропаститељица. — Рајна није била пропасница: иако је остала без мужа, очувала је дете и радела имање.
- пропева, прел., у песми намени девојку момку. — Пропевају момци дев'ојке. Еве једна пропевка: „А г'е ти је она прстен што сам ти га дала? Дала сам га куд златара да га позлати. Златар злати, Љупче плати, Милица га носи.“
- пропевка, ж., врста кратке народне песме у којој се помињу момак и девојка који се воле и треба да се узму. — У пропевку се мењају имена момку и дев'ојке, друге речи су све исте.
- пропљусне се, непрел. (махом перф.: пропљуснуле му се красте), избије водица из краста. — Све док није порасо, Славку су искачале красте, па се оглагори око уста, али за три-четири дана, па се пропљусну и осуше се, па му прођу.

- пропра́ви јерушкú, прел., прочисти мало јаружицу. — Морáла сам прво да пропра́вим јерушкú, па тад да наврнем во́ду у гради́ну, млого ми се губила во́да у траву́.
- прóса, ж., просс. — Прóсу људи сасвим máло сéју: по не́ки р'ед на кра́ј куку́руз, а мóгли би од њ'о да прáве мéтле и да прода́вају.
- пр'осéк, гвоздена алатка за дубење дрвета (у облику двостраног чекића са оштрим крајевима). — С пр'осéк се дубу́ рúпе за дирéци.
- прос'е́њи се, повр., похаба се (одећа). — К'о́ј има не́колко чивта́ дрéје, оне му дúже тра́ју, а к'о́ј но́си са́мо једн'е, оне се прос'е́ње и брж се иц'епају.
- прос'е́рка, ж., пролив. — Де́ца лéти једу́ зелéне во́нке, па доби́ју про-с'е́рку.
- прóслук, м., прслук. — Лéти, кад п'о́ђу на пана́ђур, људи су носили са́мо прóслуци прéко кошúље.
- прост'ирка, ж., слама, сено, лишће које се простре стоци у стаји. — Кад н'е́мају сла́му за прост'ирку, људи прóстру лисце од дрв'еће.
- простр'е́л, м., болест свиња (Hemorrhagia interna). — Кад се свиња́ побо́ли од простр'е́л, људи ју прикóљу да не ли́гче, па м'есо пој'еду́.
- прот, м., перут косе. — Жéне кáжу да се прот јáвља у ко́су кад се ко́са ч'есто пéре сас сапúн.
- прóтне (се), повр., увуче (се), провуче (се). — Нáше тарáбе су р'етке, па се пилићи прóтну кроз њи́ и изи́ђу на пúт и квóчка не мóже да и збéре.
- прóтока, ж., „бик” црног лука, лукова прорашљика. — Кад му израстé прóтока, п'е́рје од лúка ни́је више за јéло.
- протокá, прел., пусти протоку, прорашљику (лук.). — Лúка ти протокáо, трéба да му полóмиш прóтоке, да напра́ви глави́це.
- проту́ра се, повр., проводи се. — Тв'о́ј сiн ни́је забáкнут, него излáзи у људи, проту́ра се, не б'ежи од људи.
- прóтуран, рна, рно, сналажљив; онај који воли провод. — Сви́ су они прóтурни, одлáзе у људи и во́ле да и људи д'о́ђу.
- профúкњача, ж., развратница. — И́ма жéну и де́цу, а ју́ри се с не́ке профúкњаче.
- про́цеп, м., руда волујских кола (и сана); раније се градио од једног облог стабла које се на једном крају расцепи, па се у тај расцеп увлачи писк (в.), за који су даље била причвршћена читава кола; сада се гради из три дела који се гвозденим клином и шрафовима спајају у виду ракље. — Про́цеп се прáви од јесено́вину; она је јакá и ни́је млого т'ешка.
- прош'евина, ж., просидба девојке. — Кад мóмак и дев'о́јка напра́ве прош'евину, пúца се, да се чу́је у сéло да се дев'о́јка испросила.

- пр'ошке, ж., мн. (јд. пр'ошка), тарабе проше. — Некад су се пр'ошке ц'епале и дељале сас секиру, а сад се режу на стругару. — Ограђе су се правиле и од к'оље побите узем и при врови оплетено с пр'уће; т'о су биле пр'ошке.
- прошк'емби (се), пробурази, провали (се). — Кад крава ут'екне у д'етелину и нај'е се, па се напне да липче, к'ој ум'е, прошк'емби ју, те остане жива. — Дувари на стару кућу су ни се разг'епили и прошк'ембили, треба налето да и пот'егнемо.
- прошупљи се (зуб), повр., створи се руница на зубу. — Некад људи у с'ела нису опраљали зуби, него чим се прошупље и забол'е, иду куд Цигани да и изваде с кљ'еште.
- прпа, ж., хитња, страх, „зор.“ — Сад ж'еним с'ина па ј'имам прпу и не могу да ти пом'огнем ништа док не пр'ође свадба. — Деца су добра док ј'имају прпу од некога, чим се не бој'е од никога, почну да раде шта оће.
- прпори, прел., пече зелену паприку у врућем пепелу. — Док прпориш паприку, пази да не пукне нека, па да ти жар прсне у очи.
- прп'орка, ж., бот.; в. пип'арка.
- прп'орче, с., бот., дем. од прп'орка; в. прп'орка.
- прск'ори (киша), безл., ромиња (киша). — Ако само овако прск'ори, н'ће да б'уде довољно за поље, како је било сув'о, треба да иде дан и н'оћ.
- прти се, повр., гура се, убацује се. — Докле ће 'он да се прти г'е му није м'есто?
- пртне, прел., угура, стави. — Кад затвориш врата, пртни кључ негде да га нико не нађе.
- пруда (само женски род), прид. тугаљива (овца која не допушта хватање за виме ради мужења). — Зрњка ј'има мајцко виме и пруда је, не да да се муз'е.
- пруља се, повр., баца се, пружа се. — Једна змија изишла на п'ут, па се само пружа да ут'екне и утече у траву прекај п'ут.
- пруљи се, повр., баци се, простре се. — Чим је дошло из школу, д'ет'е се пружли на кревет, боли га зуб.
- пруљне се, повр.; в. пружли се.
- прутак, м., с. дем. од прут, штап који се ставља у жљеб ткачког вратила; за њега се везује основа при ткању. — Некакве бубе ми извртеле прутак.
- прчи се, повр., погрд., сили се. — Шта ли се прчи, кад види да није за ништа?
- пу, узвик којим се изражава пад неког тела на земљу. — Милојко н' ум'е да јаше, па се омакне од коња и п'у, на земљу.

пуа, непрел., дува јако; љути се. — Откад пуам у огањ, па н'ће да се разгорí, мóкро ми грање. — Нек пуа она кóлко óће, ништа н'ће да ју помóгне.

пуало, с., бешика заклане свиње коју деца надувавају као гумени ба-лончић. — Кад смо били деца, па су на́ши клáли свиње, радовали смо се кóлко за м'есо, тóлко и за пуало.

пуаљ, м.; в. п'ољ.

пуаћ, м., зоол.; в. буаћ.

пúвка, ж., бот., врста печурке у облику мале лоптице; кад се сасуши, унутрашњост јој се претвара у зеленкаст прах ксји народ употребљава за заустављање крви при посекотинама; веровало се да се оглуви ако овај прах доспе у уши. — Пúвка р'етко расте и мáло ју íма; кад н'емају суву пúвку, љúди настружу́ од кáиш, па посíпу посекóтину.

пúди (се), прел. (повр.), плаши (се). — Немóј да ми пúдиш децу с тóга пцá, него га в'ежи над кућу, да се не искíда пá (поново). — Пúди мéчку с решéто (Плаши некога нечим чега се тај не боји). — Б'óј се мéчке, па и мéчкиному г'овнétу (Зар да се бојим нечега што је заиста страшно, па и нечега што није?)

пуж'евка, ж., љуштурска пужа. — Ода́вно су дев'óчићи низáли пуж'евке и правíли од њí мани́стра и везува́ли на гушу.

пуздér, м., остаци стабљика конопље при одвајању влакна. — Кад је сув, пуздér је добар за пóтпалу, а шипке од конопље се пале úместо св'еће, да се на́ђе нéшто на брзину. — Изр.: Кај пáс на пуздér (Рђаво, тешк). — Живí кај пáс на пуздér.

пúздра, ж., лоше, мршаво и жилáво месо. — Од мршаве свиње н'ема мlóго сушенíце, него пуздра.

пујáк, м., зоол., ћуран. — Штá си се нагушиó кај пујáк, штá ти је мáло у прáзну т'óрбу?

пујáн, м., зоол.; в. пујáк.

пúклица, ж., погрд., јело; обед. — Немó да ме вичеш сваки чás, трéба да ви спр'емим пúклицу. — Кáжи нек д'óђу óдма на пúклицу, па пóсле нек рабóте до кнóћи.

пуклóше, прел., погрд., једе. — Довучé се да пуклóше чíм види да ми ј'емó, иáко н'ће ништа да помóгне.

пúкот, м., пуцњава. — Прédзору се здáде нéки пúкот как средсéло и нéке жéне призап'евáше.

пуле, узв., узвик којим се терају овце. — Пуле, де мрдни се, нисí се зал'епíла зáзем!

пуољ, м.; в. пуаљ.

пуп, узв., узвик којим се изражава звук при удару или паду. — Д'етé не знá; бáба му далá тојáче, а óно пуп бáбу пóглаву.

- пупољак, м., бот., диња. — Нај бољи су пупољци суви и кад се распукну.
- пупуљица, ж., плетеница косе. — Дев'ојчићи, кад п'ођу у школу, науће се, па си самі сплићу пупуљице.
- пупунак, м., зоол. (птица) пупавац (Урира ерорс). — Пупунци су шарени и украшени, али и мало има.
- пури, изр.: Пури угљен, па ћути (Буди задовољан постојећим стањем, јер може да буде и горе).
- путина, м., аугм. од пут. — Разврћа се по путине од сабајле, кај да н'ема штá да ради.
- путпудáлка, ж., зоол.; в. потпудáлка.
- путпулић, м.; в. потпудáлка
- пући се, повр., љути се. — Њ'о је лако да се љути и кад н'ема зашта. — Изр.: Пући уснице (Мргоди се). — Штá пућиш уснице, кад ти нико не чини ништа?
- пуцуглавац, м., зоол., пуноглавац. — Видиш ти: жаба м'ора прво да буде пуцуглавац, па после жаба.
- пућица, ж., дем. од пушка, пушчица. — Ђ, што сам имао једну немачку пућицу, за шаку краћу и м'лого лакшу од карабин али морáдо да ју предам кад се заврши рат.
- пуши се, повр., љути се. — Њему је лако да се пуши сваки час, кад су га тако размазили његови.
- пцѐта, зб. зоол., псета, пси. — Зими се пцѐта зберу на скућницу, па иду по путине, да човек не см'е да иде по пут од њи.
- пцетија, зб. им., погрд., фиг., зли људи. — Они су пцетија: никоју не мисле добро и свакога мрзѐ, само ако је бољи од њи.
- пц'овка, ж., псовка. — Од стари људи р'етко кад чујеш пц'овке пред децу.
- пцује, прел., псује. — Није добро кад деца слушају пц'овке, па се и она науће да пцују.
- пченичиште, с., њива на којој је била засејана пшеница. — На пченичиште над пругу ћемо упролећ да посејемо кукуруз.
- пченичка, ж., дем. од пченица, пшеничица. — Пшеничка је почела да ница, ал' сад трѐба да ју се нађе киша.
- пчѐшки, а, о, пасји, псећи. — Они воде пчѐшки живот: нити су се најели, ни напили, нити се наспали; само трчѐ да раде и свѐ и је мало.
- пчѐшки др'ен, м., бот., пасјаковина (пасји дрен), *Rhamnus catharticus*). — Пчѐшки др'ен растѐ по потоци и прѐкај р'ѐке и н'ема га м'лого.
- пчѐштина, м., с. аугм. од пас, погрд., врло зао човек, „пас.“ — Немó да задѐваш ту пчѐштину, н'ѐћеш да можеш да се отр'есѐш од њѐга.

Р

р, узвик којим се гоне свиње (обично у склопу: Р! Уш! Тута!). — Р! Уш! Тута! Куд ћеш ова́м у кућу?!

рабо́та, изр.: Има рабо́ту (Има муке с нечим; заузет је послом). — Пови́ди рабо́ту (Посвршава послове у кући). — Уљу́ди рабо́ту (Учини нешто, наопако [махом перф.: уљу́дио рабо́ту], пропадне, настрада). — Ђ, о́ни ће да имају рабо́ту док изведу сву де́цу на пу́т. — Немó да га ви́чеш ра́но — има рабо́ту. — Ми́лојко уљу́дио рабо́ту: кра́ве му се искида́ле и попа́сле кукуруз.

рада́ква, ж., бот., ротква. — Рада́кве су сади́ли са́мо по не́колко стру́ка по гради́не у Плужник.

радика́лка, ж., назив једног кола. — Радика́лку су води́ли радика́ли, а демократи́ско ко́ло демократи́.

радни́к, п. и., врло вредан човек. — Док је био мла́д, Душа́н је био радни́к, а сад је остареó и ослабеó и ни́је за ништа.

Радо́ј, м., име човека. — Радо́ј, бра́т мо́јему де́де, погинуó је у српско-ту́рски рат 1912. године.

Радо́јко, м., име човека. — Де́да Радо́јко је био и рибар и ловци́ја.

раже́ни се, повр., разведе се (човек); махом перф.: ражениó се. — Че́до се ожениó и већ се ражениó.

ра́з, прил., осим, сем. — Ни́ко т'ó ни́је мо́го да узне до ра́з о́н. — Изр.: Она се и обуку́је и разговára ра́з људи и све́ иде ра́з људи (не као људи).

разазна́ (д'етé), прел., отпочне да сазна́је (дете). — Ђ, док д'етé разазна́, по́сле ће да бу́де ла́кше.

раза́ка, прел., растури, начини неред (по кући). — Јуч'ер сам ју пушти́ла у кућу, багим да ми не́што помо́гне да ср'едимо, а она још ви́ше разакáла.

раза́ка се, повр., разигра се. — Она́ се де́ца разакáла, па ди́гла кућу наглаву.

раза́кан, а, о, трп. од разáка, растурен, у нереду. — Њ'ојна кућа је увек разакáна, не зна се шта је г'е.

разáтка, прел., растка. — Погр'ешила у ткање надокрајку, па мо́ра ма́ло да разáтка и да попра́ви.

разбелени́ се (махом перф.: разбеленеó се), разигра се, отпочне да лудује (дете). — Шта́ су се разбелене́ла та де́ца, не мо́гу од њи́ну ви́ку да разбе́рем шта́ ми при́чаш.

разбора́ви се, повр., разабере се; освести се; пробуди се. — Заспаó, па не мо́же да се разбора́ви.

разбра́ди (се), прел., повр., развеже, скине мараму (себи). — Кад пр'о́ђе го́дина не́кому мртво́му, же́не разбра́де црну́ крпу, па забра́де зелéну.

- развала, ж., раскид; само у изразу: Није у развалу (Није с раскида); в. није завѣћан. — Питаш га е л' пије вино? Пије, није он у развалу.
- разв'енчају се, повр., разведу се (махом перф.: разв'енчали се). — Они су се досад и по два пут в'енчали и разв'енчали.
- развидели се, безл., сване. — Кад се добро развиделило, они натоваре вреће с житом и отерају у воденицу.
- развидељује се, безл., свиће. — Петлови поп'евају, развидељује се, дигните се и опраљајте се на рабóту.
- разврне воду (у градину, њиву), прел., окрене воду (из јаруге у башту, њиву). — Увечер разврнем воду у градину, а Гита узне, па разврне у њ'ојну градину и ујутру, кад погледам, моја градина сува.
- разврћа се, повр., окреће се; стоји беспослен. — Ако нешто мислиш да урадиш данас, немó целó јутро да се разврћаш на там, па на овам, него пограби шта имаш да радиш.
- разврца, прел., исцела (тканину). — Закачио на неки клин, па разврцао панталóне.
- разговетан, тна, тно, пријатан, благ (јело). — Кад те боли мешина, немó да ј'еш пасуљ, него јеђи нешто разговетно: ч'орбу, кисело млекó.
- раздене (иглу; пласт сена, лисник), прел., извуче конач из игле; растури пласт сена, лисник (ради превоза); започне употребу пласта сена, лисника. — Истрошила сам конач, па сам разденула иглу, да узнем дужи конач, па да поново уденем иглу и да шијем. — Зими, кад се направити и не иде ништа изнебо, упр'етнемо сана, разденемо лисник и натоваримо на сана, па возимо у село да ранимо овце. — Мијајло разденуо и трећи лисник, а зима тек што је почела; неће да има са шта да изими овце.
- раздене се (игла), повр., изиђе конач из ушију игле; растури се пласт сена (лисник, навилјак) од ветра или олује. — Баба Љубица не види добро, па кад узне нешто да шије, раздене ју се игла, па мuku мучи док ју удене. — Јуч'ер после пладне дувáо ветар и разденуо грдни навилјаци по ливáде.
- раздере, прел., распара; запара. — Закачио с руку на неки чепар, па раздрао и раскрвавио длан.
- раздере се, повр., завиче, повиче; одживи свој век, дотраје; проживи. — Чим најђе, раздере се, па ј'ечит село од његову вику, кај кад је само он на ова св'ет. — Изр.: На ч'ем воденица промелје, на г'ем се и раздере (Како нешто започне, тако се и заврши). — Да се раздери по сунце и по ветар (Да свој век проведу лепо, благослов који младенцима на свадби дају најближи сродници).
- раздрапа се, повр., рашчеша се, разгребе се чешањем. — Шта си се раздрапао пред људи кај да си вашљив? — Раздрапа се, па се св'е раскрвави г'е се чеша.

разлѐвиште, с., место на коме се река разлива (плићак). — Лѐти, кад је сýша, р'ѐке на разлѐвишта пресуше, на 'овце, кад пролазе прѐко њи, направе прашину кај на пýт.

разласт, а, о, кракаст, дивергентан. — Кад д'ођеш у Радовањску Р'ѐку, тамо има два пýта и они иду разласто, један д'есно, други л'ѐво; ти п'ођи л'ѐво.

размакне (махом перф.: размако), прел., поцепа (одећу, опанке); одвоји и удаљи једну ствар од друге. — Њѐму ништа не траје: размакне опанци за дв'ѐ три нѐдеље, па иде б'ос, дрѐје исто такó, ц'ѐпа кај наогањ. — Кад му покривáli кýћу, размакнули цр'ѐп, па му сад кр'ов прскиш-њава.

разману се (махом перф.: разманули се), повр., одустану од нечега што су намеравали. — Мислѐли да иду јýтре у др'ва, па ударила киша и они се разманули.

размѐтне, прел., прошири обим чарапе уметањем још једног реда плетѐњем. — Сад трѐба да размѐтнеш, па пóсле да плет'ѐш све такó.

размину се повр. мимоиђу се. — Панађур био голѐм, па се нѐгде разминули и нисý мóгли да се нађу и да нѐшто кýпе заједно.

размињују се, повр., мимоилазе се. — Сви шире авлије на пýт, па пóсле кола н'ѐмају г'ѐ да се размињују.

размири се, повр., разрати се, отпочне рат. — Кад се Никодија ожениó, размирило се и отишо у рат, па погинуó на Јѐдрене.

рази́гра се, изр.: Разигра́ле се три́це по поли́це (Тако се каже за онога ко се много развеселио, разиграо, махом за децу).

разгýши, прел., ослободи густиша, грања (биљку). — Истрси трње, па разгýши јабуке, видиш да ће трње да и угýши.

разломáni, прел., растури грање (шибље); начини неред у стварима. — Разломаниш куд кој'ѐ по кýћу, па пóсле не мóжеш да нађеш што ти трѐба.

разми́ца (се), прел. (повр.), цѐпа (се). — По камењар и трње по Грапчину опанци се разми́цају кај наогањ.

разми́ча (се), прел. (повр.); в. разми́ца (се).

размр́да се, повр., отпочне кретање, покрене се. — Отоплиó се, па се размрдали мрáви и пчѐле се разлетѐле.

размр́ка, прел. (махом перф.: размркаó), разбије. — Нѐко д'етѐ га ударило, па му размркало н'ос.

размр́че се 'овца (махом перф.: размркала се 'овца), повр., затражи овца овна ради парења (ујесен). — Пред крај лѐто 'овце се размрчу, и ако се мрчу óдма, ојагње се зими, па се т'ѐшко чýвају јаганти; зáто је бóље да се мрчу ујесен, да би се ојагњиле упрóлећ.

раз'орли се, повр., развесели се, разигра се (махом за децу). — М'óј син збраó децу, па се раз'орлили и испретурáli свѐ по кýћу.

разрати се, повр.; в. размири се.

разровé се, повр., расплаче се (гласно). — Кад је чуо да су му продали јагње, разровао се па није могао да га умири.

разуда се, повр., разведе се (жена). — Милка се лани удала, а сад се већ и разудала. — Изр.: Удала се и разудала се (Брзо се удала, брзо се и развела).

рајна невестица, ж., зоол.; в. невестица.

ракитар, зб. им., м., бот., густиш раките (врсте врбе), ракитик. — Сваку јесен деда отидне у ракитар уз Арнауту и насече пруће, па плете крошње и кошџи.

ракла, ж., дрвен троугао који се ставља свињама на врат, да се не би провлачиле кроз ограду. — На гушу туре свиње раклу, да не изиђе из авлију, а на њушку б'енчуг, да не рије.

ране, ж., мн. (јд. рана), ватра која се пали у спомен умрлих на Беле покладе увече. — За ране се спреме суве цепанице, па се збоду кај шиљка и у средину се туре сувџ грање и слама, па се потпали. Ране се пале на онј што су умрели ту-годину.

раник, м., раоник, лемеш. — Неки пут се орало сас сопушку; на њо је билó све дрвено, само раник гвозден, па деда, кад ујесен побре, скине раник и закопа га у њиву и раскопа га упролећ, кад па треба да бре.

расавњује се, повр., свиће, раздањује се. — Кад узне да се расавњује, људи прежају кола и одлазе у планину да насечу грџе за продаву.

расађа, ж., саднице повртарских биљака. — Одавно су жене правиле расадници за расађу за паприку, копус и патлиџани.

расвести се, повр., освети се. — Бугари су у Врбовац стрѣљали једнога човека с два сина, али један син је остао жив, па се ноћу расвестио и одвуко се полако на колибу и тамо лежао док му нису прошле ране.

расјаји, прел., распали, загреје (пећ, црепуљу) до усијања. — Увечер маћи подмеси леба, па ујутру рано расјаји црепуљу и тури леба да се пече.

скантају се (махом перф.: раскантали се), повр., посвађају се; разићу расе (више се не слажу). — Дотле билá њина валá: већ се раскантали.

раскисне се, повр., омекша (у води), размекша се. — Постопи кожу да се раскисне, па да ти ујутру направим опанци.

раскишка се, повр., размекша се. — Ноћас целу н'оћ ишла киша, па се напоље све раскишкало, не може да се иде по пут.

расклати, прел., учини да нешто забодено не стоји више чврсто (колац, зуб и сл.). — Ма колко да забијеш колац узем, свиња, в'езана за њега, вуче, вуче и расклати га, па га извуче и отидне у штету.

расклати се, повр., не стоји више чврсто (колац, дирак, зуб и сл.). — Ограђу смо правили одавно, дирџи се подјели и расклатили, тарáбе се снавиле; мора да се прáви друга óграђа.

раскомбџсан, а, о, трп. од раскомбџше, искидан. — Свиње му довати́ле капут, па га нашо́ назем раскомбџсан.

раскомбџше (се), прел., (повр.), раскине (се), искида (се). — Њему́ опанци́ ништа не тра́ју, за кратко вре́ме и раскомбџше. — Књиге не чу́ва, па му се свѣ раскомбџсале.

раскрџља, прел., расплете умршене конце, пређу и сл. — Кад она нешто замрси, нико не може да раскрџља. — Прича се да су некад, у старо време, кућани из неку голему фами́лију ујесен седѣли уз огањ на огњиште и тако закрџјали ноге да више нису знали којѣ су чијѣ и остали тако к'ој зна ко́лко, а нису знали како да си помо́гну и раскрџјају ноге. Били су већ очајни због му́ку у коју су запа́ли. На њину срећу, наиђе свети Са́ва и, кад и види да су невесели и у невољу, запита и шта ра́де и што су жа́лосни. Они му одговоре: „Ете, седли смо да се ма́ло грејемо прекај огањ, али смо замешали ноге, па сад не знамо којѣ су чијѣ, и никако да т'о са́знамо, и не мо́жемо да се ди́гнемо!“ Свети Са́ва и та́д пита: „Шта ће́те да ми да́те да ви мо́гнем да раскрџјате ноге?“ Они му одговоре: „Ако ни т'о помо́гнеш, ће ти дамо она́ ђуп с дукати што стоји́ у про́зор.“ На т'о свети Са́ва изиђе напоље, нађе једну мотку, узне ју у руке и уиђе у кућу. Подигне мотку увисин и замане с њ'о да удари по ноге фами́лију узогањ, али и не удари, него са́мо спушти мотку до њине ноге. Они и́тро повучу сваки своје ноге и порипају сви о́сем. Били су срећни што су надокрајку раскрџјали ноге. Домаћин бџзна како благода́ри свѣтому Са́ве, преда му ђуп с дукати, а свети Са́ва и раздѣли сироти́ње.

раскр'оте се (о́вце), повр., разреде се и мирно пасу на чистини (овце); махом перф.: раскр'отѣле се (о́вце). — Сунце изгреја́ло, о́вце се раскр'отѣле, овча́р напео дуду́к, а па́с Ша́ра се́до на р'ѣп и упрео о́чи у овчара́.

раскр'оти́, прел., запасе овце на ливади. — Чика́ Ви́дој је имао обичај да натѣра о́вце у туђу по́пашу и да и раскр'оти́ кај да је у своју ливаду.

раскрпи, прел., размрси; рашчисти. — Ни́кад неће́ они да раскрпе шта́ су свѣ умешали између њи́.

раскрсје, с., раскршће. — У т'о се́ло на сва́ко раскрсје има бунар сас студѣну во́ду и ко́ву.

расо́ница, ж., расо (чорба из суда у коме је кисео купус). — По некад човеку́ д'ође да се напи́је расо́ницу, па да легне да спи́.

распла́ти, прел., расече уздуж; рашчеречи рибу, свињу, прасе и сл. — Де́да није те́о ништа да ко́ље, него му не́ки дру́ги зако́ље бра́ва, а о́н га по́сле са́м распла́ти и срѣди.

расповртí (се), размахне (се); разбесни се, да́ (плати). — За Ми́рка ништа није било да расповртí на свирачи́ ст'о ба́нке. — Де́цо, сми́рите се та́мо и узните нешто да ра́дите, да ви се не расповртíм с један прут́!

располу́ти, прел., располови. — Жива́на располути́ла бра́ту имање, па о́н па оста́о жи́в, а она́ и њ'о́н му́ж све распрѣдали, и ку́ћу и пѣпе, и сад и ни́где не́ма.

- распрчка, прел., растури, разбаца. — Драгóљуб истерáо жéну и распрчкаó свé што имáо око сéбе.
- распút, прил., изван пута (не путем, не по путу). — Кад су утéкли из лóгор, óни п'óђу свé распút и нóћу, док нису нáшли партизáни, па стúле у óдред.
- растабáши се, повр., раскомоти се; разузури се. — Кад намири стóку, дéда сéдне уз óгањ, растабáши се и пíта сíна и снáју шта су урадéли данáс.
- растáљају се, повр., разводе се. — Мóгли да живé тóлке гóдине, а сад се растáљају.
- растојí се, повр., размекша се биљка (услед стајања у води). — Кáко се не растојé трáве којé расту у вóду?
- растури се, изр.: Растури́ли се кај манасти́рске мáчке (Нестали; разишли се).
- расхúшка, прел., растури, рашчепрка. — Нémци д'óђу у авли́ју, расхúшкају му дрвник и нáђу му пушку, па га одвéду и стр'éљају.
- расúче, расплете конопац, узицу и сл.; расúче óбге, начини коре за гибаницу. — Конóпче на гоздењáк се расукáло, мóже да се искíда, па да гоздењáк пáдне у вóду и да íмамо мýку док га извáдимо. — Недéљом бáба Љубица расúче óбге и напрáви увијáнке, па да си прсти пој'эш.
- расфр́ља, прел., разбаца. — Ја збéрем алáт и спáстрим све на свóје мéсто, да мóгу да нáђем кад ми нéшто затрéба, а дéца се íграју па расфр́љају куд кој'é.
- расфр́ца, прел., расцепа, исцепа. — Вóја се качио на дрв'éће по гв'езда, па расфр́цаó панталóне.
- расчупáви, прел., раскуштра косу. — Нóћу ју се кóса расчупáви, па ју ујутру мрзí да се очéшља, него íде расчупáвлéна, да ју глéдају уредне жéне.
- ратíка, ж., бот., пољска биљка јака мириса (*Tanacetum vulgare*). — Ратíка растé висóка, цвэти жутó и íма дóбар мíрис.
- ратóс ти (билó) — Нека иде до врага! Дођавола! Доврага! — Ратóс ти билó и богатлук и имáње, кад н'éма здрáвље у кúћу!
- раћушка, прел.; в. расхúшка.
- рацавтí, прел., фиг., разбије. — Бíо нéмиран, па му рацавтéли главú.
- рачвáри (раз-чвари) се, повр., озноји се (јакó) по лицу. — Штá си се припрó уз тá óгањ; видиш да си се рачварíо?
- рачеп'éна, п. п., трп. од рач'éпи (в.), девојчица. — Дáј ми овáмо тú рачеп'éну, да вíдим што ми јури кокóшке.
- рач'éпи (раз-ч'éпи), прел., растргне, раскречи. — Не знáм шта íде ноћу íспланину; нíје га стрá да га рач'éпе вúци. — Милíвој научио да рач'éпи óвце по тућу пóпашу, а по њéгову не да нíкому.

- рач'ѣпи (се), прел. (повр.), раскречи (се), раскречи ноге; испречи се. — Рач'ѣпи се с његова кола на п'ут, па не м'оже ч'овек да пр'ође од њега.
- рачобр'ља, прел., рашчепрка. — Н'егине кок'ошке ми рачобр'љале л'је, па с'ад м'орам п'оново да с'адим л'ука.
- рачовр'ати, прел., расцепи; разнесе; направи велику рану. — Ударио га с у'ши од сек'ирче и рачовратио му ч'ело.
- рачоврт'и, прел.; в. рачовр'ати.
- рачуп'ави, прел.; в. расчуп'ави.
- рашкоб'ан, м., несташко (прибл.). — Ђј, рашкоб'ане, не д'ај 'овце у ж'ито.
- рашл'ока, прел., рашири; спљеска. — Н'еко д'ет'е се бац'ило с к'амен, па му рашл'ок'ало н'ос.
- рашл'окан, а, о, трп. од рашл'ока, раширен, спљескан. — Йде у н'екакви рашл'окани оп'анци кај да није м'омак.
- рашл'опан, а, о, трп. од рашл'опа; в. рашл'окан.
- рашп'оњци, м., мн. (јд. рашп'оњац), дугачки јаки прутови, нарочито зашиљени на оба краја, којима се разап'ије одрана свињска кожа ради сушења; кожа се разап'ије и прикивањем на дувар ексерима. — Кад се кожа раз'апне на рашп'оњци, м'оже да се пом'ича и окр'еће как огањ, да се пр'е осуши, а кад се раз'апне с ексерима, не м'оже.
- раштум'и се, повр., распадне се, поцепа се сасвим. — Од ов'у сл'оту ми се раштум'ели и оп'анци и наглавци и у'век ми м'окре н'оге.
- р'гне, непрел., стругне, отпочне бежање. — Кад к'уче п'ође как т'ебе, ти нем'о да р'гнеш да б'ежиш, оно ће ј'ош више да тр'чи по т'ебе, него т'и њега пој'ури.
- р'ђава болес, ж., падавица (епилепсија). — Цв'етина ћ'ерка, ј'адна, им'ала р'ђаву болес од дет'ета и, кад ст'игла дев'ојка, у'мрела.
- р'ђавац, м., зао, незгодан човек; човек коме се ништа не свиђа. — Вид'ој је б'ио н'ај г'ори р'ђавац: мрзео је св'акога и није с ник'ога вревио и ни-кому није дав'ао да пр'ође преко његово им'ање ни л'ети ни з'ими. — Р'ђавому б'раву р'ђава п'аша не г'ине (Онај који проб'ира изабере најгоре). — Р'ђавому б'раву и рун'о т'ешко (Слабому је све тешко).
- реб'еће се, повр., погрд., смеје се. — Шт'а ли се реб'еће, кај да је с'амо њ'о см'ешно?
- р'ѣди, кука, нариче; наређује. — Н'еки пут су д'ѣца м'лого умир'ала, па м'ати св'аки д'ан ујутру зап'ѣва и р'ѣди, да је т'ешко и да сл'уша ч'овек. — Увечер домаћин р'ѣди шт'а ће к'ој јутре да р'ади.
- р'едњ'ичина, ж., аугм. од р'едња, епидемија, раширена болест. — Д'ѣцу уватила н'ека р'едњ'ичина, па к'ако кој'е ослаб'ело и није в'есело.
- р'ѣђа, прел., повређује (повреду). — П'ази да не р'ѣђаш ту рану, да ти се не подл'ути.

- реже, безл., веома је хладно. — Напољ дува ветар, изведрило се, па мраз реже.
- р'ез, м., оштрица, сечиво (секире, ножа и сл.). — Не знам шта је радео с ову секиру кад ју овако иступио р'ез.
- реза, ж., запорница (део браве који затвара врата). — Ноћу удари резу на врата, па ћути унутра и не отварај никоу.
- резили, прел., тур., брука (се). — Гледај шта радиш, да те нико не резили. — Човек се сам резили кад не пази шта ради.
- резне, прел., трен., засече, одсече. — Дете дељало нешто с бритву, па се резнало по прс.
- резни, безл., рези; штипка за уста (пиће). — Вино још није преврело, још резни.
- рем'ење, с. плт. (јд. рем'ен), каиши за завијање око ногу (преко наглавака). — Сестра исплет'е и нав'езе брату наглавци, а он завије рем'ење и поведе бро, па само крша с ноге, а жене и девојке гледају у његови наглавци.
- репоња, м., погрд., глупак. — Мани да гледаш репоњу, гледај шта чине паметни људи.
- реса се, повр., разаткава се по ивици. — Све док и не порубиш, покровице ће да ти се ресају.
- реска, ж., зарез, црта. — Некад људи нису били писмени, па су правили рабоши и бележили реске.
- р'еткиш, м., разређено јело; ретка тканина. — Однела на косачи неки р'еткиш, неће да издрже да косе ни до пладне; има да попадају од глади.
- р'ечало, с., врста сиротињског јела од у врућој води ретко приметеног пројиног брашна које се добро посоли. — Р'ечало се прави кад се креше шума у планину и има само брашно и вода.
- ржан, а, о, ражан (од ражи). — Некад су људи на рудине сејали рж, па кад се роди, жене су месиле ржан леба.
- рженица, ж., бот., трава слична пшеници. — На слабе ливаде израсте и рженица, али није добра за с'ено.
- ригла, ж., нем.; в. реза.
- риљач, м., ашов; онај који риља (човек). — Кад се риља нека тврда земља, изломи се риљач. — Ујесен риљачи риљају на позјамцу, данас твоје, јутре моје.
- рипа, непрел., скаче. — Кад идемо с кошџи у рибу у Арнауту, много пут се у кош наакају жабе, па кад подигнеш кош, оне само рипају.
- рипне, непрел., трен., скочи; устане, дигне се. — Предзору, кад је чуо пукот у село, Бора рипне из кревет, довати пушку и излети напоље.
- ркање, с., хркање. — По неки рче целу ноћ, кај да тера свиње; нико не може да спава од ркање.

- рклица, ж., мршава њушка. — Изр.: Кај рклица (Јако мршав, о свињи). — Милосав тѣра свиње на свѣки пијац, ал' к'ој ће да купи он'е рклице.
- ркмаче, ж., мн. (јд. ркмача), два отвора на предњем делу чакшира (као ценови без поставе). — Кад је зимá, људи туре руке у ркмаче, да и не измрзну.
- рнци се, повр., љути се. — Кад д'етé свí у кúћу мло́го пáзе, оно не зна за штá се рнци.
- рња, ж. (мн. рње), поздрва. — Ујутру, кад се омíвају, деца исплáкну и рње, да не шмркóре.
- ровања, ж., урвина, вододерина. — У нáш áтар н'éma ровање зáто што су свé кóсе странé обрáсле у шúму.
- ров'е, непрел., погрд., плаче, кука, кука на сав глас. — Штá ров'е кад га нíко не пíта за нíшта? — Изр.: Пáдо на мéчку лís, па она ров'е ли, ров'е.
- р'овница, ж., трап (за узимљавање поврња, воћа и сл.). — У нáша с'ела у р'овнице тóрају по нéки сáмо компíри, и дрúго нíшта, зáто што свé íмају по мáло, па н'ема штá да и се уквáри.
- рогóжа, ж., асура. — Одáвно, кад нисú правíли крѣвети, људи су прости-рáli рогóже нáзем и спавáli на њí.
- р'огљи, прел., гледа на рогаљ, гледа попреко. — Од нéко вр'емé 'он р'огљи óчи на мéне, не знам шта óће.
- рóзан, зна, зно, ружичаст. — У нáше градíне íма нáј вíше рóзне рúже и по нéка црвéна.
- ројáк (и р'ојáк), млад рој пчела. — По нéкад ројáк утéкне из трмку и усéли се у нéко шúплје дрво.
- рокопан, пна, пно, opak, зао; несташан (дете). — Не знáм штó су њíна деца тóлко рокóпна, кај да н'емају нí баштú нí мáтер.
- ропст(в)о, с., заробљеништво. — По нéки је бíо злосрѣћан да га отéрају у ропсто и у први и у дрúги рат.
- ропче, с. (махом мн. ропчићи), пет каменчића величине лешника (којима се деца играју „на ропчићи"). — Кад се овчарчíћи заíграју на ропчићи, занéсу се, па и 'óвце утéкну у штéту.
- роспíја, ж., тур., зла жена. — Ене ју она роспíја Влáдина што се зава-дíла с ц'елó сéло.
- рóчић, м., дем. од р'ог, рошчић. — Нéки јáганци íмају рóчићи, а нéки н'емају.
- рóшка, ж., зоол., рогата овца. — Рóшке по нéкад бодú 'óвце без рóзи.
- рóшкaс, ста, сто, рогат (овца); глуп. — Од рóшкaсте 'óвце су се узимáli рóзи за кóрице за брítве. — Г'е нађе онаквóга рóшкaстогa мýжа? рубé, прел., гризе, жваће, уз резак шум. — Иáко држíш затвóрена úста кад ј'еш, чýје се кáко рубéш.

- рубина, ж., изношена куделна кошуља. — Дај му неку рубину, нек се пром'ени, н'ће да иде на оро.
- рудинскӣ, а, о, са особинама рудине, слаб (земља). — За рудинску земљу треба мало, мало, па да иде киша, да може нешто да роди.
- рудињав, а, о, в. рудинскӣ.
- ружило, с., ружноћа. — Н'е знам г'е нађе Љупче он'о ружило, кај да није имала друга жена за њега. — Изр.: Ружило кућу чувало (Нелепа девојка — добра жена, супруга).
- рујан, јна, јно, зарудео, незрео (пшеница, грожђе и сл.). — Пченицу ћемо да жњ'емо, иако је мало рјна; може да се сасуши и на крстине — боље, не да ју стуче град.
- рујка, ж., зоол., крава црвенкасте длаке. — Уочи рат смо продали нашу Рјуку за шес'ет банке.
- Рујкан, м., исти дан у који је био Божић, само четврте недеље по Божићу; веровало се ако је тај дан сунчан, година ће бити неродна; зато се каже да је боље тог дана видети вука него сунце. — Стари људи су знали и за Рујкан и за млого штá друго, а сад се све т'о заборавило.
- рукавице, изр.: Да имаде рукавице, ћаше да га уватиш (Каже се некоме кад нешто невешто не ухвати).
- руковаљ (и руковољ), м., руковет (жита). — Кад се жњ'е жито, деца налагају руковољи, а стари везују снопови.
- рум'е, прел.; в. руб'е.
- рум'енка, ж., назив једног кола (оро). — Рум'енка је старинско оро и сад се р'етко игра.
- рунат, а, о, доброг руна, са доста вуне. — Ако се овце добро ране и поје, морају да буду рунате.
- рунскӣ, а, о, рунски (од вуне из руна, а не са репа и око репа, која се одвојено и раније стрижe и лошија је). — Од рунску вуну се спр'емају дарови за ћ'ерке, а од постриг се плету чарапе за сваки дан.
- рупа, изр.: Рупа нанебо (Велико зло). — Ако је дете разбило купицу, није рупа нанебо, купицу ћемо да купимо друго.
- рупавица, ж., бот., врста трешње крупна и тврда плода црвенкасте боје. — У наша планинска с'ела има доста рупавице и оне стијају чак улето.
- рупáја, ж., бот.; в. рупавица.
- рупта, ж., погрд., грубијан, неотесанко. — Кад је Вла лош човек, вичу га рупта.
- рус, м. (множ. русје), трун. — Ако је рус, немó да је Немац (игра речи). — Изр.: У поклопљено грне не пада русје.
- руси, прел., труни. — Вóду и м'екó увек поклопи, да ти и не русе миши од тован.
- русá, ж., врста кожне болести лица (красте). — Н'екад су деца млого патила од русу.
- Русáница, ж., Духови (црквени празник). — Русáница траје три дана, па се млади људи један дан зберу у једн'о, други дан у друго, трећи дан у треће село.

рускалица, ж., рскавица. — Деца воле да рускају рускалицу, па траже од стари да и даду.

рустић, м., дем. од рус, мали трун (трунић). — Они не даду ни рустић да падне на њино дете.

рутав, изр.: Ни моја уста нису рутава (на пр.: за лудјаник) (И мени се једе, на пр. тиквеник).

руца, непрел., рида. — Коса је, сирота, сваки дан руцала кад ју је умрео муж.

рушти, непрел., шкрипи. — Од студ рушти снег под ноге.

рцне, прел., убоде, боцне. — Рцнуо га мало с нож, па ако му не буде ништа, добро ће да буде.

рче, непрел., хрче. — По неки јак човек рче толко да се чује чак напоље, па збира шћету и лају му свуноћ око кућу.

рче се, повр., усскњује се. — Није уљудно да се човек на улици рче у шаку.

рчка, прел., бодје; изазива; заповеда свађу; игра се опасношћу. — Лети узну к'ош, па загазе у реку и гурну к'ош у чкаљу, и рчкају с тојагу у чкаљу, да натерају рибу и раци у к'ош. — Буди миран и не рчкај никога, да не пр'ођеш лоше. — Рчка га ђаво да остане без руке (на пр. ако лови рибу динамитом). — Изр.: Рчкају га паре (Не дају му паре мира).

рчкају се, повр.; в. бутају се.

С

саборник, в. зборник.

савнуће, с., свануће, освит. — У савнуће најћу партизани у село и заметну борбу.

саг, сад(а). — Нико саг не може да зна шта је нај боље.

сад'ење, с., сађење. — Зима је била дугачка, па је одоцнила сад'ење лука.

сидиљка, ж., кратак, кукаст, дрвен штап, зашиљен на доњем крају, којим се у земљи праве рупе за сађење садница поврћа (паприке, празилука, купуса и сл.), садница. — Овчар по овце направити десетину сидиљке, па кад се једна изгуби, има друге.

сазида, прел., сазида. — Ни́ко скóро ни́је мóго да сазида дóбар сѝд без мálтер кај Или́ја Л'е́пин.

сајка, ж., саја (дугачка дечја вунена хаљина коју су уместо панталона носила и мушка мала деца). — Ё, срећно ли дóба б'еше кад смо носили сајке; што сáд то вр'еме не мóже да се врне?!

са́ка се, повр. (махом перф.: сака́о се), премори (се), сломи се (од умора). — Сака́о и кра́ве и 'он се сака́о: не мóже да се одмóри три дána.

саку́та, прел. (махом перф.: сакута́о), сакрије. — Људи су жѝто сакута́ли да га не ўзну Нѐмци.

салау́вице, ж., мн. (јд. салау́вица), зулуфи (коса). — Не́ки пут су дугачке салау́вице по с'ела носили са́мо Цигани, а сáд и нóсе и други.

самáр, изр.: Лáкше ко́њу без самáр.

самѝти, а, о, исти, сушти, сами. — Сви́ кажу да је нег'ов сѝн самѝти башта́.

самогла́ван, вна, вно, тврдоглав, самовољан, својеглав. — Не ва́ља да је чо́век самогла́ван, т'о му се св'ѝти.

самогла́вник, м., тврдоглавац, самовољник. — Самогла́вници ни́кога ништа не слўшају, ни́кога ништа не питају, мисле да су нај пáметни, а ни́ко ни́је нај пáметан.

самогла́вница, ж., тврдоглавица. — Милојкова самогла́вница ни́је пита́ла ни ма́тер ни башту́ кад се удава́ла, и утѝкла у дру́го сѝло, али сáд се не ва́ли.

саморáслица, ж., бот., лук, пшеница и други усеви који никну идуће године из расту́реног семена (несејани). — Саморáслица оће да никне нај ви́ше од б'ѝли лу́ка, а жѝто кад га убије гра́д.

самосв'ѝм, прил., целе памети, паметан, само у изразу: Ни́је самосв'ѝм (Ни́је целе памети, ни́је сасвим паметан). — Мóре, 'он ми изгледа да ни́је самосв'ѝм.

самсóв, м., погрд., глупак, неотесанко. — Ёј, брѝ, самсóве, гледај шта́ ра́диш, ви́диш да ћеш да ме згáзиш!

санáц, м. (мн. санци́), салинац; санци́, фиг., крупна, незграпна стопала у човека. — Јуч'ѝр сам претовари́о сáна с дрва, па ми пу́ко санáц, мóрам да правим дру́ги. — Шта́ си се рашири́о уз та́ огањ кај Стáнкуљ на трпѝзу; згрчи́ ма́ло ти тво́ји санци́, да се још не́ки огрѝје.

сани́це, ж. плт., санке (с коњском вучом и само за превоз људи). — У на́ше сѝло не́ки пу́т ни́ко ни́је има́о ни сани́це ни ко́њи.

сáнца, ж. плт., дем. од сáна, дечје санке. — Кад сам ја́ био д'етѝ, свá де́ца су има́ла сáнца, а по не́ко и тра́гле.

сáпет, а, о, трп. од сáпне, спутан; несналажљив. — Кад н'ѝма к'ој да и чу́ва, сáпете кра́ве пуште да пасу́, да не иду далѝко. — 'Он свѝ ни́шта не мóже да р'ѝши, кај да је сáпет.

саплет'ѝ (се), прел., повр., спотакне се. — Кад су Нѐмци појури́ли једно́га партиза́на, жељѝзничар Цвѝтко га саплет'ѝ с но́гу и 'он па́дне, и док се ди́го, сти́гну га Нѐмци и увáте и пóсле га обѝсе, а Цвѝтка

- после десет дана увате и стр'љају партизани. — Зимус, чим сам изишо напоље, саплет'ем се и паднем на грбину; не знам како се нисам поломио.
- сапне, прел., трен., укочи кола; веже говечету (или коњу) једну предњу ногу другим крајем улара (да би им се ограничило кретање). — Низбрдо сапни кола и води краве, и пази да кола не јурну на тебе.
- сапуњавина, ж., сапуница. — Кад се омиваш сас сапун, може сапуњавина да ти уиће у очи.
- сапуњача, ж., бот., врста биљке чији цвет се пени кад се њиме и водом трљају руке; расте на речној спруду. — Неки пут, кад смо се купали, сапуњавили смо руке сас сапуњачу.
- сас, предл. с, са. — Сас добру р'еч и сас рад све може да се постигне, а сас силу ништа.
- сасипе се, повр., претера у раду; премори се; упропасти се. — Док је био млад, сасипао се од рад, а сад је клонуо и не може кај некад да ради. — Боље је да човек ради по мало, а не да се сасипе за кратко време, па после да не ваља док је жив.
- сасипује се, повр., наваљује на рад, много ради, премара се. — Не воли сваки да се сасипује у рад.
- сатлук, м., мала флашица из које се пије ракија, сатљик. — Неки пут се ракија пила из сатлуги, а сад су се они изгубили.
- сатлуге, с., дем. од сатлук. — Сипи деде ракију у сатлуге, нек пије, па нек пушти овце да пасу.
- сачука, прел., укуца; заради. — Расклимала се столица; узни па сачукај клинци што су искочили из даске. — Неки мајстори су такви: што сачукају т'о почукају. — Изр.: Сачукају се рози у главу (Да се некоме нешто избије из главе). — Њему би требало да се сачукају рози у главу. — Што сачука, т'о почука — Све што заради попије.
- св'етак, м., празник. — Лети ни се не зна ни св'етак ни п'етак, кад се сустигну и кош'ење и подгрћање и к'ој зна шта све још.
- св'ети, изр.: Т'о му св'ети душá (То веома воли да учини). — Св'ети му душá да не седи куд куће, него да иде по село цео дан од једнога до другога.
- светиња, ж., дем. од светиња, мршавко, кржљавко, слаботиња. — Омршавео, па ослабео, па се направио на светињу.
- светоник'олци, м., мн., они који славе светог Николу. — Неки пут су у наше село били нај више светоник'олци.
- свија се, повр., устручава се, снебива се. — Такав је 'он откако је: од свакога се свија, и такав ће довек да буде.

свињка, ж., врста игре (деце, младића). У земљу се ископа рупа величине капе; то је „свињац”. Око ње се укруг ископа мањих рупа колико има играча. Сви играчи имају велике штапове и настоје да њима утерају један омањи камен („свињу”) у „свињац” (рупу у средини), што један играч брани својим штапом („свињар”), штитећи „свињу” од удараца и утеривања у „свињац”. „Свињар” настоји да уграби рупу било ког играча стављањем врха свог штапа у његову рупу кад је штап овога изван ње, чиме се „свињар” ослобађа обавезе чувања „свиње”. Кад успе да утера камен у средњу рупу, настаје „м’ењка,” тј. сви играчи мењају своје рупе, а и свињар настоји да уграби једну рупу; онај ко остане при овоме без рупе постаје „свињар” и игра се тако наставља. — Свињка се игра упрелећ и ујесен док је земља влажна и кад се овчари зберу, а поље је још слободно.

свињлук, м., свињарија, безобразлук. — С његов свињлук ‘он је досадио целому св’ету.

свињштина, ж., свињетина. — Људи по наша с’ела зими једу свињштину, а лети једу шта буде: пасуљ, компири, сирће, закољу и по неку кокошку.

свирајка, ж., свирала. — Лети деца направе свирајке од дршке од лудјин лис.

свирка, ж., свирање; коло које се свира. — Паун Дудуљ је живео цео век од свирку. — Дај на свирачи банку, да ти свире једну свирку.

свирка, непрел., звиждуће. — Увечер, кад напасе ‘овце, ‘овчар тера ‘овце у село и свирка.

свит, а, о, шкрт., трп. од свије (стегне). — Нем на кога се метнуло т’о њино д’ет’е да толко расипује, кад су сви његови свити и чувари.

свитка, ж., зоол., свитац (*Lamprugis postilusa*). — Кад увечер почну да лет’е свитке, стигло жито да се жн’е.

свитка, непрел., светлуца. — Гледам на врата и видим: свитка неки с фињ’ер кроз сливари.

свитне, трен., засветли, сине. — Сваки дан, док се још није савнуло, Најдин п’ендер свитне нај пр’е од сви у село: т’о ‘он полази на р’ад у рудник.

свраке, ж., мн., две дрвене ручице којима се задња осовина волујских кола везује за „р’еп” кола. — Кад иде с празна кола, човек седне на свраке и вози се.

свракуље, ж., мн.; в. свраке.

сврстују, непрел., слажу се, живе пријатељски. — Не знам докле ће они да сврстују овако, а засад и је много добро.

сврти, прел., сачува, заштеди. — ‘Он је такав: ништа не може да сврти.

сврти се, повр., задржи се, остане. — Не може никако да се сврти на једн’о место, све негде иде.

- сврџиште, с., станиште, пребивалиште, стан. — Сваки мора да има неко сврџиште, да има г'е да потслони главу.
- сврџава се, в. сврџи се.
- сврџује се, повр.; в. сврџи се.
- свѣноћ, прил., целу ноћ. — Свѣноћ крадо, мале, свѣноћ крадо, И дев'ојку не украдо, мале (н. п.).
- сѣбне се, повр., тргне се; уплаши се. — Кад најђе туђ пас, крава се сѣбне и искида конопац, па отидне у туђ кукѣруз и начини штету. — Сваки би требао неки пут да се сѣбне и да п'ође по прав пут.
- С'евдѣја, ж., име жене. — С'евдѣја имала сина Витомира и 'он оставио м'атер, па се оженио и отишо на кућу.
- с'евлин, м., бот., врста миришљаве баштенске биљке. — С'евлин је старинско цв'еће; сад је р'етко и скоро се изгубило.
- севтаише, прел., учини први пут нешто (махом обуче нешто први пут). — На Велигдан дев'ојке севтаишу нове дрѣје.
- сед'ечки, прил., седећи, седећке. — Сед'ечки се ништа не постиза, него стој'ечки.
- сѣјанице, ж. плт., мекиње, трице. — Кад год м'еси лѣба, баба просѣје брашно, па сѣјанице остави за јарму за краве и 'овце.
- секирљив, а, о, онај који се много секира. — Не ваља да је човек секирљив т'о само њему шкоди.
- секирче, с., дем. од секира, секирица. — Пред крај лѣто људи изостре секирчићи, па крѣшу шуму, да ране 'овце назиму.
- сѣкне, непрел., трен., пресахне, усахне (извор, река); тргне, повуче. — У Грапчину један кладанац увек сѣкне ујесен, а упролећ поново изв'ира. — Кад види туђега човека, пас сѣкне узицу и искида се, па налетѣ на човека да га удави.
- семењача, ж., бот., зрео краставац из кога се вади семе. — Жене ујесен и семењаче турају у туршију и, кад се укиселе, и оне су добре за јело.
- с'ѣмка, ж., семенка. — Никад ниси пробао да посадиш с'ѣмку од јабуку, да видиш да л' би никла.
- сенина, ж., с. аугм. од с'ѣно, старо, накисло, лоше сено; отпаци од сена којима се не храни стока, него се покривају кошаре, простире се крупној стоци и сл. — На јакѣ зиму, кад н'ема друго с'ѣно, гл'адна стока ј'е и сенину; смрт је и г'ора.
- сѣња, прел., трља ознојену крупну стоку сеном. — Ако се уморне и зн'ојне краве не сѣњају, измрзну и поболѣ се.
- с'ѣњка, ж., сенка; слаб, мршав, болестан. — Прича се да мѣчка на Срѣтење изиђе из пећуру напоље, и, ако види своју с'ѣњу, врћа се натраг и настави да спава, а ако не види с'ѣњу, значи да је прошла зима и мѣчка се више не врћа у пећуру. — Био је м'лого болан, остала само с'ѣњка од њега.

- с'ёрњак, м., неред, ђубриште; само у изр.: Направили с'ёрњак. — Направили сте с'ёрњак у ову собу, свашта сте навукли у њ'о.
- с'ецкалица, ж., сечка (направа за сечење кукурузовине и друге сточне хране). — Миле Благојев је некад одавно сам направио с'ецкалицу за шуму од кукуруз.
- с'ечина, ж., део шуме са кога је посечено дрвеће. — Ако се у с'ечину не пуштају козе, она поново урасте у шуму.
- с'ечко, м.; само у изр.: гол'еми с'ечко, м., јануар мали с'ечко, м., фебруар. — Мали с'ечко каже: „Срамота ме од баћу, а ја би грне следио од једну страну, иако му она друга от куд огањ врџ!“ Тако се прича да каже мали с'ечко.
- сигурá се, повр., верује да је нешто учињено или да ће бити. — Немóј 'он млого да се сигурá да ће да бóде тóпло нáзиму, него нека спр'ема дрва док је рáно.
- сиклá, непрел., жестоко се љути, свађа, сикће. — Св'о јутро сиклá на ону жéну, кај да му она нешто кривá што 'он н' ум'е да направи жарáм.
- с'или се, изр.: С'или се кај цр'евó на угљен.
- сингурило, м., син (израз који садржи прекор). — Ђ, сингурило ти м'ој, сед'ечки се ништа не рáди.
- сињац, м., врста тврдог модрикастог камена. — Кóпају бунáр, па најшли на сињац, к'ој зна кáд ће да д'ођу до вóду.
- сињило, с., вешплав, плавило. — Одавно жéне б'елé кошуље потóпе у сињило, па кад се осуше, млого су ч'исте и б'елé.
- сињица, ж., модрица. — Синоћ се саплет'ем по тавнину и пáднем, па гл'е кóлка ми сињица на ч'ело.
- сипкав, а, о, растресит, порозан (диња, крушка и сл.). — У л'ојзе у С'енци су ни се рађали сипкави пупóлци, крупни и слáтки, кај н'икад дотáд ни пóсле.
- с'ира, ж., влага (прљавштина) која избија из коже овце у њену вуну. — Л'ети, кад се 'овце окупљу у р'еку, с'ира нестáне, а 'овце поб'елé кај сн'ег.
- с'ираив, а, о, промочен сиром (в. сира). — С'ираиву вуну жéне нај пр'е испáре у врућу вóду, па ју пóсле исп'еру у р'еку. На двá кáмена се подигне гол'еми бакрáч с вóду, па се вóда проврџи и у њ'о се испари вóна, а кад се олáди, тóри се у к'ош, па се у вир исп'ере и б'елá је кај б'ели облаци над вóду упрóлећ.
- с'ирење, с., сир. — Л'ети смо слáбо ј'ели с'ирење, пунили смо чабрóви за прóдаву и за нáзиму.
- сириштáнка, ж., бот., врста траве од које се некад справљало сирниште (стављањем у јагњеће „сирниште“). — Сириштáнка је с'итна травица и растé између кам'ење по Грáпчину.

- сирутка, ж., сурутка. — Деда је дробіо пройн леба у сирутку и јео по пун воган.
- сируша, ж., бот., врста кругне сочне траве маљавих листова. — Сирушу смо по њиве брали за теоци.
- сисавац, м., бот., врста биљке са слатким соком у цвету. — Кад у ливаду најћемо на сисавац, исчупамо му цветић и сисамо сладак с'ок из њега.
- сисанче, с., с. дем., одојче. — Кад год смо ишли у село, деда је пеко по неко јагње сисанче.
- сисата (само ж. род), развијеног вимена, дојки. — Ми смо увек имали по неку козу, али никад нису биле много сисате.
- сиска, ж., с. дем. од сиса, отвор на земљаним судовима на који се пије сисањем. — И ракију пију стари људи на сиску из кондири.
- сит, изр.: Сити гости мјука се госте.
- ситниш, м., нешто ситно. — Кад закоље кокошку, баба ни је варила ч'орбу од ситниш.
- ситњар, зб. им., м., густиш ситногорице. — У ситњар не пуштамо ни овце ни краве, да га не брсте и да се што пр'е подигне у шуму.
- сицима, ж., узица од куделе, канап. — Сициму су људи сукали на руке, сас шилак и на вито, кад оће да имају дугачку узицу.
- сицимка, ж.; в. сицима.
- сјагњена, прид. (само ж. род), овца која носи плод у утроби. — Сјагњене овце се не јуре по пут, да се не би изјаловиле.
- скаламүти, прел., уради нешто на брзину и површно (несавесно). — Не волим кад видим да човек неће да уради нешто како треба, него гледа само да скаламүти.
- скамарішу (се), повр., нагомилају (се), скупе (се). — Кад овчар изнесе јарму, овце се скамарішу око њега, само што га не оборе.
- сканатори, прел., с муком скупи, прибави, стекне. — Неколико године сам се мучио док сам сканаторио да направим кућу.
- скапље, непрел., намучи се, пропадне (махом перф.: скапао). — Скапао док је та два детета очувао и подиго без матер.
- склев'еси, прел., уради како било, површно. — Склев'есио колико да није до њега.
- склонопад, м., дотрајала зграда. — Бабина кућа је склонопад; боље да ју развалимо, не да падне и да убије некога.
- склопка, ж., полукружна хваталка у гвожђа (кљуса). — Кад склопка ст'егне лесіце ногу, она ју одгризе и утекне.
- склопчина, ж., с. аугм., вртача обрасла густим високим растињем, увала, теснац, дубодолина. — Знам једну склопчину у Лукинско брањиште у Грапчину.

- склупчи се, повр., савије се у клупче, јако се скупи, згрчи. — Куче се зими склупчи на пуздёр и тури н'ос под р'еп, а лети се истегне и рашири се колко може.
- скљока се, повр., падне, сруши се, свали се. — Чим је стiго из планину, скљокао се од умор и лeго под багрeн.
- скџбица, ж., скоба, гвоздена шипка савијена на оба краја и увучена у врата да би кроз њу пролазила кључанка (в.). — Морам да направим другу скџбицу, ова ми се сломила.
- скобрља (се), повр., скотрља (се). — Пр'е дваестину године овчарчићи скобрљали кам'ење на пругу и зауставили в'оз. — Упролећ, кад се топи сн'ег, кам'ење из страну се скобрља на пут и у р'еку.
- сков'е клинци (махом перф.: сковао клинци), прел., изр., смрзне се. — Отишо по 'овце без нагрудњак и по ову кишу има да сков'е клинци, киоћи н'еће да може да се нагрeје.
- сков'е се, повр., јако се стврдне (махом перф.: сковао се). — Штá износиш ова лeба; видиш да се сковао кај тован, од њeга може само попара да се надроби.
- ск'овла, ж., погрд., псина; злоћа, зао човек (жена); пас. — Ёне, она ск'овла Драгутинова се па искидала, па ће некога да уј'е.
- ск'овласта, прид. (само ж. род), само у изр.: Ск'овло ск'овласта! (Псу псећи!)
- ск'ок, м., крш, камењар; каменито земљиште.—Куд пон'орску ћуприју Црна р'ека се пробила кроз некакав грдан ск'ок.
- скокар, м.; в. ск'ок.
- скок'енчи се, повр., смрзне се, згрчи се од хладноће, премрзне. — Војници лoже огањ, али т'о је напоље, па се скок'енчили.
- скoмина, трпкост, нелагодност у зубима од незрела воћа. — Кад смо били дeца, јели смо зелeно трње, па по неколко дана осeћамо скoмину.
- скопни, непрел., ослаби, смршави. — Дeсина ћ'ерка била б'олна, млого скопнeла; остала само кожа и коске.
- ск'орњача, ж., зоол., корњача. — У наша с'ела се одавно нису јеле ск'орњаче, а сад чујем да и њи негде ј'еду.
- скоруша, ж., бот., оскоруша. — У наш крај скоруше су р'етке; ја знам само за једну у цео атар.
- скотури се, повр., склупча се, згрчи се. — Овчари подигну једну плочу, кад под њ'о скотурила се змија.
- скрама, ж., копрена, мрена. — На рану што га удавило куче детету се уватила скрама; кад се она осуши и прелушти, рана ће да зарасте.
- скрде се, повр., сложе се; навикну једно на друго (животиње). — Кад се пом'ешају 'овце, оне н'еће баш одма да се скрде, треба да пр'ође мало вр'еме.

- скр'ежи се, повр., стврдне се (блато), ухвати се танак лед или кора по површини. — Ноћас је билó студено; барице по пúт се скр'ежиле.
- скрипа́ц, м., бот., врста крупне гљиве која расте на дрвећу; ружна капа (качкет). — Само од један скрипа́ц може да се свари добра ч'орба. — Кад смо пóчели да носимо качкети, м'ој деда и назвао скрипци́.
- скр'кља, прел. (махом перф.: скр'кља́о), склепа. — Мита Банкин је био ковач, али је знао да скр'кља и цибан и лулак и капак за ракијски казан, а свирio је и у кланет.
- скр'онфи́ца, ж., зоол., врста птице која гради гнездо у камену (у гомилама камена). — Деца не траже гв'езда од скр'онфице; боје се од змије да растурају кам'ење.
- скр'отина (скр'отина), ж., с. аугм., погрд., дотрајала зграда (склона паду). — Нико не може да борави у скр'отину, да му се не скра на главу.
- скр'цка, безл., шкрипи. — Ноћу, кад дува јак ветар, чује се како скр'цају гр'еде у дувари.
- скр'цне, безл., шкрипне. — Кад деда седне на његову стару столицу, она скр'цне, кај да зна да т'о 'он с'еда на њ'о.
- скр'чи, непрел., шкрипи; гунђа; у добро (ново) одело обучен. — Подмажи мало та врата, да не скр'че толко. — Милорад је љут, цело јутро нешто скр'чи. — Милош се увек добро носи, све на њега скр'чи.
- скубавина, ж., чупана вуна од овце коју је заклао вук или је липсала. — Од скубавину н'еће жене ништа да пр'еду за кúћу, него даду неке Циганке кад најђе у село.
- скубe, прел., чупа. — Баба Живу билó жао да скубe нашу гаљу кад ју удавио вук, него смо ју закопали сас вуну.
- скука се, повр., погрби се услед јаке омршавелости. — Жене по наша с'ела млого раде, па кад остарe, осуше се и скукају се.
- скутан, а, о, трп. од скута (сакрије), скровит, сакривен. — Кад се деда врнуо из рат, његова пушка је билá скутана све док једну н'оћ нису најшли партизани, па ју дао њима.
- скута се, повр., сакрије се. — Од себе и од смрт нико не може да се скута.
- скуцка, прел., тражи; моли, кука. — Леба не бацај, да не д'ође време да скуцкаш за њега.
- скупница, ж., скуп(љање) паса ради парења. — Скупнице се збирају кад зима д'ође пред крај.
- слабодушан, шна, шно, слабуњав; кржљав; болешљив. — Кад је дете једн'о, сви га пазе, али оно остане слабодушно кај да није имало шта да је.
- слаботиња, ж., дем. од слаботиња, слаб, кржљав човек. — По неки се тако роди и остане добек слаботиња.

- слабуња́в, а, о, слаб, болешљив. — Отка́ко га знам Бо́шко је у́век би́о слабуња́в.
- слав'е́јче, с., дем. од славуј, зоол., славујчић. — Слав'е́јче је нај́ у́баво да се сл́уша кад поп'е́ва у зору, кад се људи наспе́ и по́чну да се бу́де.
- слада́ц, м., бот., врста врло слатке летње крушке. — Ми́ имамо у лива́ду над пр́угу један слада́ц ста́р пре́ко ст'о го́дине.
- сладни́, непрел., има сладак укус. — Упромећ овчари́ зас'е́чу тврда́к, па из њега теч'е води́ца што сладни́.
- сладњи́кав, а, о, слаткаст (донекле сладак). — Цре́шње су сладњи́каве, још нису́ зреле.
- сла́мњача, ж., шешпир од сламе. — Вла́јко ум'е да плет'е сла́мњаче.
- сл'е́в, м., врста длета полукружне оштрице. — Сас сл'е́в се дубу́ катра́нице и ведри́чкe.
- слез'е́нка, ж., с. дем., слезина. — Кад смо билі́ де́ца, па су на́ши кла́ли свињу́, пе́кли су ни слез'е́нку на жа́р.
- сл'е́п, изр.: Сва́ки да́н л'е́п, на до́бар да́н сл'е́п.
- сл'епа́к, м., врста коша врло уска отвора којим се лови риба тако што се у њега стави мамац, па се спусти у вир, те риба улази у њега, а не може да изиђе, јер око излаза има више шиљака окрнутих унутра. — У сл'епа́к риба но́ћу уи́ђе сама́, а чо́век д'о́ђе ра́но у́јутру, па извуче к'о́ш из во́ду и изва́ди ри́бу.
- сл'епа́ц, м., погрд., пуки сиромак; проклетник. — Кад н'е́ће и н'ум'е да ра́ди, чо́век ће да бу́де сл'епа́ц. — Ви́диш шта́ је ураде́о сл'епа́ц, упропасти́о и ку́ћу и фами́лију
- сл'е́пи к'о́ш, м.; в. сл'епа́к.
- слепки́ња, ж., слепица; проклетница. — Не́ки пу́т су слепки́ње води́ле по па́нађур не́какву сакату́ де́цу и проси́ле; при́ча се да су о́не кра́ле де́цу, па су и ломі́ле но́ге и ру́ке и с њи́ проси́ле.
- сл'е́пча, м., погрд.; в. сл'епа́ц. — Ђј, сл'е́пчо, сл'е́пчо, до́кле ћеш све́ да ра́диш на́поко?!
- слива́р, м., шљивар. — Не́ки пу́т су се у сливари́ сади́ле по́жеге, кита́новке, муља́че, бели́це, турго́ње, ра́нке, а сад су оста́ле само ра́нке, све́ дру́ге су се затр́ле.
- слив'о́в, сливо́ва, сливо́во, шљивов (од шљива). — Ста́ри људи ка́жу да је сливо́ва раки́ја нај́ бо́ља; не́ки печу́ и дре́нову и дудо́ву раки́ју.
- слизи́, непрел.; в. кичи́.
- слика́рница, ж., фотографски апарат. — У на́ше се́ло је ода́вно има́о слика́рницу са́мо Живора́д.
- слободи́ја, ж., велика слобода. — Ста́ри људи су на́шу земљу́ зва́ли Срби́ја слободи́ја.

- слоја̀ни се (јело), повр., стегне се (маст у јелу). — Бла̀жна је́ла се је́ду док су вру́ћа, кад се ола́де, слоја̀не се.
- сло̀ши се, безл., смучни се, позли. — Гани́нци су сви до једно́га месари́ и је́ду и слани́ну, не зна́м ка́ко и се ни́кад ни́је слоши́ло.
- сло̀шки, сложно. — До́бро је кад кра́ве нау́че, па вучу́ сло̀шки.
- слу́њка се, повр., бесци́љно тумара. — Го́луб н'е́ма шта́ да ра́ди, па се слу́њка по се́ло од једно́га до дру́гога.
- слу́пи, прел., спљеска. — Да́ва бакра́чи на сви́ње, па све иц'е́па и слу́пи.
- слу́пи се, повр., скупи се (смршави) од глади. — Ба́ба је ч'е́сто кори́ла де́ду: Шта́ ра́диш с т'е 'овце, слу́пиле ти се кај плати́ке?!"
- сма́гља, прел., скине лишће с гранчи́це једним потезом шаке, смакне лишће. — Кад пу́штим ко́зу да пасе́, сма́гљам ли́сје, па ју да́вам да ми је́ из ша́ку.
- сма́же (уши), прел., изби́је (прутом по ушима). — Бу́ди ми́ран, да ти не сма́жем у́ши, па ћеш да па́нтиш док си жи́в.
- сма́је, прел., склопи предиво о́двје вретеном. — Вр'е́дне же́не и́ду по 'овце и сма́ју плéтиво за чара́пе.
- сма́мка, ж., обољење десни зуба. — Сма́мка не боли́ мло́го и ла́ко пр'о́ђе.
- смандрља́ (се), повр., прел., скине (се); си́ђе; уради на брзину (површно), аљкаво. — В'о́з се за час смандрља́ од Бо́левци до Арнау́ту. — Немо́ј ње́га ни́шта да те́раш да ти ра́ди, 'он све смандрља́ ка́ко бу́де.
- сма́ши, прел., почисти метлом, помете. — Сна́ја у́јутру нај пр'е́ сма́ши со́бу, па оти́дне на́воду.
- сма́чка, прел., згужва; згњечи. — Смачка́ли му ка́пу кај да су ју гази́ли. — Немо́ да да́ваш на де́цу т'е цре́шње отпр'е́ не́колко да́на, ви́диш да су сма́чане.
- сме́је се, изр.: Сме́је се кај лу́д на бра́шно.
- смеља́ви, прел., смрви; згњечи. — Ома́ко се једа́н ка́мен, па му смеља́вио но́гу.
- сме́тне, прел., стесни чарапу хватањем иглом две петље одједном. — До́ста си плéла такó, сад у́зни па сме́тни.
- смо́љав, а, о, млитав, мек; неуредан. — Отка́ко га зна́м био́ је смо́љав, ни́је умео ни да ра́ди ни да се́ди.
- смо́љча, м., погрд., мекушац, млитавко. — Ђј, смо́љчо смоља́ви, кад ћеш да се ма́ло растр'есе́ш?
- смрдља́к, м., јак смрад. — Осе́ћа се не́какав смрдља́к, не зна́м отку́д дола́зи.
- смрдља́вача, ж., бот., камилица. — Смрдља́вача тасте́ свуд по ру́дине, али лу́ди не зна́ју да је лековита́.
- смок, м., зоол., смук (змија). — При́ча се да се смо́к уви́је кра́ве око но́ге, па си́са из ви́ме.

- см'олница, ж., смоница (земља). — У наше поље мало има см'олница, нај више је рудина.
- смрзнутак, м., зимогрљив човек. — Деде је увек било зима, био је смрзнутак.
- смрди, изр.: Г'е смрди, там и мерише.
- смуди, безл., бриди, гори од бола. — Г'е 'он удари, смуди три дана.
- смукне, непрел., плане (ватра). — Овчари наложили огањ уз једн'о с'ено, па пламен довати с'ено и смукне и изгори ц'ело с'ено.
- смуца, непрел., пламти (ватра). — Кад се пали с огњио и труд, мука је док огањ смукне, а после 'он сам смуца у сламу.
- снавија, прел., наговара; тражи, захтева; наваљује. — 'Он снавија да му продам ону њиву до њега, ал' како да му продам кад ми треба.
- снажали (се), прел., повр., пожали, смилује се; сажали (се). — Кад човек остане сам, н'ема к'ој ни да га снажали ни да му помогне. — Кад је Душанке погинуо син, сви су се снажалили и помогли ју да прибере поље.
- снежаив, а, о, присут снегом. — Уз врата у кућу стојала метла, па к'ој год д'ође сас снежаиве ноге отр'есе сн'ег.
- снов'е, прел., приређује пређу за разбој, снује; фиг.: креће се. — Ми смо имали снов'алку, па су и друге жене снов'але на њ'о. — Жена цео дан снов'е по кућу, па кад увечер погледа шта је урадела, ништа се не види.
- сновутак, м., основна пређа, тј. која је навијена на снов'алку, одн. на ткачко вратило. — Вратило сас сновутак се тури на статива, па се пређа уводи у нити.
- сњуше се, прел., погрд., сложе се; договоре се; здруже се; спанђају се. — Кад се пр'е нађоше, кад се пр'е сњушише?
- собарају се, повр., рвају се, обарају се. — Ујесен, кад се пушти поље, па се 'овце запасу, овчари се собарају, да виде к'ој је нај јачи.
- сов'елка, ж., чунак за ткање. — У сов'елку се тури ц'евка с п'отку, па се тка. — Изр.: Кај сов'елка (Јако мршав). — Не знам што је Селинка онако ослабела — направила се на сов'елку.
- соларч'е, с., и. дем., округло дрвен сланик (израђује се на коловрату). — Ујутру матери тури детету леба и печени компири и соларч'е у торбице и испрати га по 'овце.
- солдаци, м. плт., војска, стални кадар. — Кад је Драгутин пошо у солдаци, оставио је у село жене с два детета.
- с'о-леба, м., суви хлеб (т. ј. само хлеб без других јела) којим се храни сиротиња. — Некад је у наше село била и сиротиња која није имала ни с'о-леба.
- с'олне, прел., трен., наспе мало соли (или нечег другог ситног). — С'олни ми мало м'ек'о сас шић'ер, да буде боље.

- соплушка, ж., ралица. — Одавно су у село сви орали сас соплушке. сопча, с., дем. од соба, собица. — Некад је у сваку кућу имала преткућа, кућа, соба и сопча.
- спањé, с., спавање. — Лéти, кад су млого уморни, људи и не вечерāju, него одма íду на спањé.
- Спасéна, ж., име жене. — Баба Спасéна је имала мýжа Мårка и сина Вíдоја.
- спåстра, ж., смештај ствари покућства и других. — Вíдиш каквá ти је спåстра: што гóд тражиш, не мóжеш да нађеш, не знаш г'е си оставила. — Изр.: Рђáва спåстра — готóва зåтра (Што се ложе смести — пропадне).
- спåстри, прел., уредно смести ствари (сваку на своје место). — Чóвек трéба да спåстри свé г'е штá има да стоји, па и у тавнину да мóже да нађе.
- спелекáни, прел., с муком прибави; в. сканатóри.
- спеч'е се, повр., стврдне се; јако омршави. — Лéтос, кад је билá суша, зéмља се спéкла кај цигла, па није мóгло ништа да се рáди док није ударíла кíша. — Штó се Вукадín онако спéко — направíо се кај сýчка.
- спитијóше се, повр., направи се на (постане) пихтије. — Блáжно јéло, кад се олáди, спитијóше се, па мóра да се подгр'ева.
- спл'ёт, м., бот., вилина косица (*Cuscuta europa*). — Од нéко вр'емé спл'ёт не напада сáмо дéтелине, нéго и дрýту траву по ливáде.
- сплúне се, повр., угне се; испусти ваздух (мешина), смежура се. — Кад гајдár остави гајде, óне се полако сплúну. — Ђј, каквá је билá Мíлка, сáд су се сплунули в'óјни образí.
- спљéска, прел., спљóшти ударцем. — Овчár, кад најђе на змију, довáти кáмен и спљéска ју главу.
- спљíска, прел., потроши неразумно. — Мíле и Мíлка прóдали свé што имáли и спљíскали, па се иселили из село.
- спљýска, прел.; в. спљíска.
- сповóди се, повр., посрђе. — Цéо дáн грáбим да окóпам кукуруз, па се увечер сповóдим по пут.
- сподбíје се, повр., нагне се напред у журби. — Сваки дáн зор'ом п'óђе на њíву, па не глéда ни тáмо, ни овáмо, него се сподбíје да стíгне што пр'е и да уради што мóже вíше.
- спóмен, м., надгробни споменик. — Кад нéки умре, трéба да му се подíгне спóмен за гóдину.
- сп'óран, на, но, јак (храна), хранљив, заситљив. — Некад су сматрáли да је проин лéба сп'óран и добар за здравље и да држи ситос млого.
- спорéдују, непрел.; в. сврстују.

- спорéжу се, повр., удруже се (махом перф.: спорезáли се), ради неког заједничког посла у који улажу и једнаке суме новца. — Милутин и Драгутин су се спорезáли и направили копачицу, па и један и други прáше кукуруз.
- спорéкну се, повр., споречкају се, посвађају се (махом перф.: спорéкли се). — Заједно копáли кукуруз, а кад требáло да д'еле, спорéкли се.
- спрáсна (само ж. род), прид., супрасна свиња: може се употребити и у средњем роду: Е л' ти спрáсно т'ó прáсе? (Мисли се на малу, младу свињу). — Милан Галин је чувáо добре свиње, па кад су спрáсне, опуште мешине дóзем.
- спр'ема, зб. им., опрема за рад, алат. — Кад чóвек н'ема спр'ему, не мóже да напрáви што му трéба.
- спрíја, ж., јака летња олуја, ураган. — Зачáс је дунуó ветар и нáнео óблаци над сéло и спуштила се стрáшна спрíја.
- спрте се, повр., збију се, сабију се, стесне се. — Спртили се сви у једну сòбу, па већ н'емају куд.
- спрти, прел., угура, набије. — Спртили ц'елу фамíлију у стáру кућу, а нóву чувају сáмо за гóсти.
- спруд, м., земљиште са шљунковитом подлогом. — Спрудови су прéкај р'еке, па и вóда ч'есто плáви.
- спузне, непрел., смршави (махом перф.: спузнуó). — Кад стоку јуриш, а не рáниш кáко трéба, óна спузне, па се сповóди по пút.
- срáмотно, изр.: Врéви срáмотно (Говори стидне, вулгарне речи). — Пред дéцу нé би трéбало нíко да врéви срáмотно.
- срба, прел., срче. — Немó да србаш врéлу ч'орбу, него дúвај, да не квáриш зúби.
- србне, прел., сркне. — Жéне, док гóтве јéло, србну од једн'ó, србну од другó и засíte се, па пóсле и не рúчају.
- срдáлце, с., с. дем., дрвена шипчица у сов'ељки (в.) на којој стоји ц'евка с потком. — Срдáлце се прáви од дренóве гранчице.
- срдíна, ж., средина (меки део хлеба). — Срдíну једу бáбе што н'емају зúби.
- средња́к, м., бакрач средње величине (око 15 литара). — Жéне ўзну два средња́ка на кобилку, па íду нáводу на бунар.
- ср'едњéви, м. плт., даске у дну бурета (каце). — Ср'едњéви се прво истружу, па се углаве у буре и стéгну с óбруч.
- средопóсје, с., средина поста. — Кад д'óђе средопóсје, п'ос је лáкши.
- срнда́к, м., зоол., срндаћ. — Кад се чóвек упуди, б'ежи кај срнда́к, па прерипне што нíкад не би прерипнуó.
- српк'ов, óва, óво, отворено жут. — Нéкад су жéне чинíле прéћу српк'ово у српáк.

- срце, с., стомак; средишни делови стабла. — Кад сам чувао ђвце с баба Живу, она ми запрехе јајце у жар, па кад оно пукне и упепељиви се, баба каже да је пепе добро за срце (стомак). — Мајстор скине белут и од срце прави главине.
- срча, зб. им., ж., стакларија (посуђе). — Неке жене су несмóтрене, па сваки дан разбивају срчу.
- срче, с., стакло; парче стакла. — Дању очисти́мо срче за лампу, да се увечер не туцамо по тавни́ну. — Кад лети идеш б'ос, пази да не нагазиш неко срче, да се осакатиш.
- срчоб'ољ, м., срдобоља (дизентерија). — Некад су деца млого умирала од срчоб'ољ.
- ста(в)ља трпезу, прел., даје помен (даћу) умрломе. — У наша с'ела стаљају трпезу на субóту, на четерес дана, на пола годину и на годину.
- ста́вни се, безл., смркне се, смрачи се. — Лети се ради откад се савне па док се не ста́вни.
- ста́вор, м., зоол., врста великог миша који живи у камењару. Изр.: Смрдí кај ста́вор.
- ста́кло, с., флаша, боца. — Кад идемо с ђвце у Грапчину, понесемо и ста́кло с во́ду, зато што тамо н'ема во́да.
- стан'овни́к, м., (камен) станац. — Стан'овни́к ка́мен се не вади с трнокóп и ћускíју.
- ста́пка, прел., згази, изгази. — Илија Радíсавље́в се наљутио на Славка, па му пр'ети да ће да га ста́пка.
- ста́рка, ж., мајка (у птица и живине). — Ако деца ч'есто гледају гњ'ездó, ста́рка га оста́ви.
- стародíја, ж., старудија. — Деца збирају свакакву стародíју по путине и по пољане.
- стар'óјка, м., стари сват. — За стар'óјку се узима младожењин ел' младе-невестин ујка.
- стар'óјкиница, ж., старосватица. — Кум и куми́ца и стар'óјка и стар'óјкиница су нај глávни свáтови.
- старунчé, с., најстарије јагње једног пролећа. — Једну́ годину ву́к ни угра́би старунчé.
- ста́сина, ж., споредна зграда у којој се држи одећа, разбој и друга опрема. — Ста́сину је парá де́да дао де́де кад се од'елио од њега.
- ста́тива, ж. плт., разбој за ткање. — Жене седну у ста́тива ујутру, па се ди́гну кад се смр́кне.
- ст'егне (кућу или неку другу стају); в. пот'егне.
- ст'егне се, повр., обуче се. — Жена се ујутру ди́гне, ст'егне се на брзину, па иде на́воду и приста́ви грнци да гóтви ручак.

- ст'егнут, а, о, трп. од ст'егне, добро обучен; шкрт; поправљен (кућа). — Деда Бóгој је ишо ст'егнут и кад је остарео и није био ст'егнут кад је требало некому да помóгне, и кућа и друге стаје су му увек биле ст'егнуте.
- ст'ежа, ж., бот.; само у изр.: травá од ст'ежу — биљка која зауставља пролив. — Јá знам да је сéме од з'еље ст'ежа.
- ст'ежа, прел.; в. пот'егне.
- ст'ежа се, повр., облачи се (одело). — Треба сáд да се научиш да се ст'ежаш брж, па кад от'иднеш у в'óјску, да н'емаш мýку.
- ст'елна, прид., само ж. род, стеона (крава). — Óбе крáве су ми ст'елне и скóро ће да се от'еле, па сад, за не́ко вр'еме, н'емам са штá да рáдим. — Може се употребити и средњи род овог придева, ако се каже: Он'ó твоје јуни́че ст'елно.
- стеља́ви се (вуна), повр., збија се, изгуби растреситост (вуна). — Кад се пре́ко чéшљану вýну тýрају дрéје, óна се стеља́ви.
- стени́ца, ж., зоол., жу́та сићушна мушица око грожђа и воћа при пре-вирању. — Мéне је увек чудило откúд да се ст'воре стени́це, кад се бéру гр'óзе и сли́ве.
- ст'есни, прел., смањи ширину, сужи. — Војник који је кицош да дрéје да му ст'есне, па кад д'ође на óсуство, сви глéдају у њéга.
- ст'и́за, непрел., доста је, довољно је. — По не́кому не ст'и́за ни цео једáн леба данáс.
- ст'ипсар, м., тврдица, ци́ција. — Ни́ко од њéгови није био ст'ипсар; на кога ли се 'он изметну́о?
- ст'иска, прел., штеди, тврдичи. — Не мóже чóвек дóвек ни да ст'иска, мóра једанпýт да се расположи и да от'вори кéсу.
- стисни́ца, м.; в. стипсар.
- ст'иснут, а, о, трп. од ст'исне, шкрт. — Не ва́ља чóвек да бóде ст'иснут кад не треба.
- стовани́ше се, повр., стврдне се јако. — Од овú сýшу гради́на ми се стовани́сала, па ће свé што сам расади́ла да ми се осу́ши.
- ст'овна, ж., ћуп. — Не́ки пýт су ст'овне биле дóбро пéчене и нису́ пропушта́ле, а сáд р'ётко ко́ја не пропу́шта.
- стоја́њан, ћна, ћно, стојећи, празнични (одећа). — Сáд м'óмци, кад п'ођу у в'óјску, обучу́ стоја́њне дрéје и весéле се, а не́ки пýт су полази́ли у в'óјску у ста́ре и иц'епане дрéје.
- стоја́њне дрéје, зб. им., ж., празнична одећа. — К'óј óће да има стоја́њне дрéје не но́си и сва́ки дáн, него сáмо кад је св'етáк.
- стој'ељка, ж., део на коме стоји предњи део процепа (в.); део на коме стоји витао којим се пређа са канура намотава на колени́ке (в.) и ц'евке (в.). — Стој'ељка за ко́ла прáви се од целéзо, а стој'ељка за ви́то од дрво.

стојечки, прил., у стојећем ставу, стојећке. — Моја ма́ти ни́кад ни́је сѣдла да ј'е, кај људи, ни́је има́ла ка́д, него је је́ла све стојечки́. сто́пли, прел., згреје; угреје, утопли. — Увечер сто́плим sóбу, па лѣгнем чим вѣчѣрам.

стотиња́к, м., човек (врећа) од сто кила. — У сѣло н'ѣма стотиња́ци, кад се ра́ди сва́ки дан од у́јутру до увечер. — Кад је био мла́д, Душа́н је мо́го ца́к стотиња́к да понесе и да натовари на ко́ла.

сто́чан, чна, чно, онај који предано гаји стоку. — По на́ша с'ѣла са́д има мло́го сто́чни људи.

стра́ни, непрел., држи равнотежу на обрамици или у рукама. — Же́не во́ле да но́се у обе ру́ке по не́што, да би и стра́нило.

страшњи́ци (и страшњи́ци), м. плт., страх, преплашеност. — По не́ки то́лко ви́че на де́цу да увате страшњи́ци од њѣга. — Изр.: Увати́о страшњи́ци (Страх му је ушао у кости).

стрџи, прел., растура, просипа, троши. — Вози́о с'ѣно и ни́је до́бро в'еза́о, па стрџи́о по пу́т. — Сва́ки н'ум'ѣ да чу́ва што има, него стрџи на све стра́не.

стрвни́к, м., велики кош од прућа облепљен говеђом балегом у који се смешта пшеница. — Ми смо има́ли један стрвни́к, али са́д не зна́м г'ѣ је, не ви́дим га ви́ше у по́друм.

стрво́љ, м., стрв, отпад. — Кад вук уда́ви овцу́, оста́не не́ки стрво́љ, а кад чо́век украде́, не оста́не ни́шта.

стр'ѣлка, ж., (лук и) стрела. — Кад смо били́ де́ца, правили́ смо стр'ѣлке и гађали́ ме́ту.

стрижѣ́ (се), прел., повр., шиша (се). — Упролећ овчари́ стрижу́ 'овце прво око р'ѣп, а по́сле, кад се до́бро ото́пли, стрижу́ сву́ ву́ну. — Не́ки пу́т су се људи стригли́ с но́жици и нису́ се брија́ли.

стри́нка, ж., с. дем. од стрина. — Мо́ја стринка́ Миланка́ је била́ мло́го добра́ и вр'ѣдна́ же́на.

стри́цка, прел., реже ситно маказама. — Д'ѣте, не стри́цкај арти́ју с ти́ но́жици, да и не исту́пиш.

Стрња́к, м., име једног шумског потеса у атару Малог Извора. — У Стрња́к, има́мо један брани́к, и та́мо смо ода́вно правили́ ли́сник кад смо има́ли 'овце.

стрт'ора́к, м., бот., баштенска биљка затворено црвене боје (боје „труле вишње"). — Стрт'ора́к не вѣне, па и зи́ми мо́же да тра́је.

стрт'ори́ се, повр., јако се осуши (махом за биљке). — Ниса́м сти́гла да поли́јем гради́ну, па ће да папри́ка да ми се стрт'ори́.

струга́нке, ж., мн. (јд. стрга́нка), танке иверке које настају при стругању дрвета. — Струга́нке су до́бре за по́тпалу, али не ва́ља да па́дне не́ка жи́шка у њи́.

стружѣ́ даске, прел., реже даске. — Не́ки пу́т су људи на́руке струга́ли даске.

- стружница, ж., стругара. — Иако имамо шуме, у наше село је имала само једна стружница на воду.
- струња, ж., торба од козје длаке (струња т'орба). — Стари људи су неки пут, кад п'ођу на панађур, узимали струње т'орбе.
- струсѐ, прел., стресе, омлати шљиву и сл. — Воћке не треба да се млате, него само да се струсу, да се не би ломиле гранчице.
- струсѐ се, повр., угрува се (скоком, падом). — Кад је био д'етѐ, Брана је падо од крушку и струсо се, али му није било ништа.
- стручка, ж., мали вунен покривач за дечју љуљку (в.); тка се лепше од свих других покривача; део њиве. — Моја мати и сад чува стручку с коју је мене покривала. — Остало ни да окопамо још једну стручку, па да докопамо.
- стрчи, непрел., вири изнад нечега, стрши. — Све што стрчи треба да се скрати; људи не воле нико да стрчи, ни добро, ни лоше.
- стршељ, м., зоол., стршљен. — Милорад Радин запалио кошару да изгорѐ стршељи.
- ступало, с., стопало (ноге, чарапе). — Рипао преко пл'от, па му мрдиуло ступало. — Заплѐла сам чарапе и исплѐла сам пола ступало.
- стўпка, непрел., иде полако. — Ошишано прасе по градину пасѐ, Отўд баба стўпка с кудѐљу га лўпка (н. п.).
- стўца, прел., уситни притиском неким тврдим предметом (на пр. шећер, со и сл.). — Кад имамо крупице, с'б, стўцамо у чўтору.
- стўцка, прел.; в. стуца. — Треба да му стўцкам главу, кад н'ѐће да слўша.
- сува се, повр., пружа руке за нечим, суне се. — Ћте како је у њину кућу: снаја се не сува за ништа, свекрва ју заштићава и не да ју ништа да ради.
- сувомрѐзица, ж., хладноћа без снега и кише. — Свў зиму је била сувомрѐзица, а сн'ѐг н'ѐма.
- сугаре, с., касно јагње. — Сваку годину имали смо по неко сугаре.
- сугарчѐ, с., дем. од сугаре. — Сугарчѐ добро д'ође да се испечѐ кад други јаганти одрасту.
- сугрѐби, м., мн. (јд. сугрѐб), трагови пасјег гребња ногама; болест коже свраб. — Пас, кад се нешто сили пред другога пца, баца сугрѐби. — Каквѐ су ти т'ѐ красте; мора да си нагазио на сугрѐби.
- сугрѐк, м., зоол., црв испод коже говечета. — Сугрѐци, кад нападну слабо говече, испроваљују му кожу.
- суђенице, ж., мн. (јд. суђеница), жене божанске моћи које одређују судбину људи у часу рођења (митска бића). — Тако су ми суђенице одредиле и нико не може да ми помogne.

- суклета, ж., погрд., велика, незграпна, презрена, омрзнута жена. — Ене ју, иде она Јованина суклета.
- суклиман, м., деран. — Ђј, суклимане, д'ођи овамо да ти дам нешто.
- сукљача, ж., погрд.; в. суклета.
- сукне се, повр., пружи руку грубо према нечему, посегне грубо за нечим. — Мирко се сукну как мене, да ме довати за груди, али се ја измако.
- сулудничав, а, о, сулуд. — Н'емај послу с такви, они су сулудначави.
- сумне се, повр.; в. сплуње се.
- сумпур, м., сумпор. — Ујесен спр'емамо бурићи за вино, па запалимо сумпур и унесемо у буре, да га сумпуришемо.
- суне се, повр., пружи руку за нечим; потегне да удари некога. — Он је поган; његова деца не смеју да се суну ни за јабуку ни за крушку, за ништа. — Да се он на мене сунуо да ме удари, не би се више сунуо на никога.
- сунчоглад, м., бот., сунцокрет (*Helianthus annuus*). — Не знам што наши некад нису сејали сунчоглад; нису ни знали да се од њега цеди з'ејтин; понеки су цедили з'ејтин од ораси.
- супре (махом перф.: супрло га), прел., притесни, притисне, присили. — Кад човека супре нека невоља, он не пита колно има да плати што му треба.
- супртан, тна, тно, тескобан. — Супртна ти је ова твоја собица за сви гости што ће да ти д'ођу.
- супурдише се, повр., сатре се од умора (махом перф.: супурдишао се). — Супурдишао се на орање, па није мого ни да вечера, него је одма лего да спава.
- сучке, ж., мн. (јд. сучка), суве гране за ватру. — Кад идемо по 'овце, наберемо сучке, па заложимо огањ и печемо печурке.
- сушенице, ж., мн. (јд. сушеница), танки, дугачки комади свињског меса који се суше на моткама изнад огњишта. — Сушенице су нај боље м'есо и не треба ни да се печу.
- сүшина, ж., строгост. — Терај ти њему сүшину док је д'ете, да буде човек кад порасте.

Т

- тавнина, ж., мрак, помрчина. — Доста си радео за данас, немој више да туцаш по ту тавнину, има и јутре дан.
- тавнин'ом, прил., врло рано, још за јутарњег мрака (фосил б. падежа без предлога). — Док је био млад, тавнин'ом је одлазио с кола у планину за гр'еде.

- тавњан, м., тамњан. — Не палите ми тамњан ни од вошак св'еће.
- тавњаника, ж., бот., тамњаника (врста мирисног грожђа). — У л'ојзе у Чуку смо имали белину и тавњанику.
- таг, тад, тада. — Кад порастеш, трéба да идеш у в'ојску, па таг да се ожéниш и да правиш кúћу.
- такће, непрел., штекће. — Пред рат људи су почели да праве гвóздена кóла, па кад упр'егну и потéрају, кóла сáмо такћу.
- талán, прил.; само у изр.: на талán — натенане. — Ўвечер на талán спр'еми кóла и свé што ти трéба за јутре и нарани крáве, па јутру п'ођи у планину.
- талије, ж., мн. (јд. талија), врста ексера. — Кúпи мертéчки ексéри и талије, нек се нађу у кúћу.
- там, тамо. — Ђј, там, прéко планину, има равница кóлко вíдиш с óчи.
- тамг'ор, тамо горе. — Тамг'ор у С'енци смо имали зéмљу што ни дáо дéда Лазá, па смо свé изм'ењали и пренéли у Арнауту.
- тáндара, узв., узвик којим се изражава шум (жубор) говора и котрљање неког предмета који је пао. — Иду двојица по пúт и чујем разговáрају нéшто, тáндара-тáндара, ал' и ништа не разбíрам. — Тáман су били издигли мертéци на товán, да праве кр'ов, кад се омáкоше нéколко гр'еде, па, тáндара-тáндара, пáдоше нáзем; дóбро кад нíко нíје бíо озд'ол, да га убију.
- тáндара-мáндара, узв., узвик којим се означава ништавило, безначајност. — Свé т'ó што 'он мíсли да ваља, т'ó је тáндара-мáндара и сед'ење бађав.
- тáслице, ж., мн. (јд. тáслица), прошивањем наборане манжете мушке кошуље. — Тáслице су жéне правíле на мúшке кучињаве кошуље.
- татаба, ж., зоол., стеница. — Дóвољно је једну татабу да донéсеш од нéгде у кúћу, па не мóжеш д? се очистиш од њí.
- татабе, с.; в. татаба.
- татабица, ж., с. дем. од татаба; в. татаба. — Кад је рат, навáле и вáшке и татабице, па етé ти бóлести и невóље кóлко оћеш.
- тврдајка, ж., бот., врста јабуке тврда плода. — У д'олњи плац смо имали једну тврдајку; рађала је ситне јабуке и осушила се.
- тврдак, м., бот., врста дрвета (које с пролећа засецају те сакупљају и пију његов слатки сок који се назива муса). — Тврдак растé по каменито зéмљиште и р'етко је дрво.
- тврдоглавштíна, м., тврдоглавац. — Дóкле ће тв'ој сáн да бóуде тврдоглавштíна и да не мíсли штá рáди?
- тевá, св., не би ли, е да би, можда, како би, да ли. — Кáчи се, кáчи на тá ора, тевá ћеш паднúт нéкако.

- тежа́, непрел., притиска тежином, тежи; вуче. — Штá вучéш то́лке дра̀нголи́је по це́пови, да ти тежа́ју?
- те́к, бр., непар; чив — те́к (пар — непар).
- тек, св., већ, него. — Ђу да зам'енимо ливáде, тек немó да ми тра́жиш ливáду у Плужник.
- телóвина, ж., бот.; в. отéло.
- т'ém, зам., 7.падеж од т'ó. — Изр.: На т'ém (Све исто тако, непромењено). — Ка́ко је д'етé, има л' не́што бóље? — Н'éma — све на т'ém. — На ч'ém водени́ца промéље, на т'ém се и раздéре (Како нешто почне, тако се и заврши).
- т'ема́ц, м., празн., вампир. — Дигне се у ниједно вр'емé, па т'уа по ку́ћу кај не́ки т'ема́ц; не да на људи да се одмóре. — Ма́рко живи́ кај т'ема́ц — ни му к'óј до́ди, ни 'он иде не́где.
- тенéћка, ж., лимени суд, кантица. — Ујутру помузé 'óвце, па у тенéћку однéсе млéко у сéло.
- т'ентá, ж., нерасположење, сета. — Не зна́м штá ми је ођутрос, увати́ла ме не́ка т'ентá.
- тéпавац, м., бот. (махом мн.: тéпавци), врста крушке. — Тéпавци су се ода́вно посуши́ли, не зна́м да л' има не́где не́ки да је још оста́о.
- тéповац, м., бот.; в. тéпавац.
- тэра, прел.; у изр.: Тэра дес'эту гóдину (Десета му је година). — Ја ћу да тэрам ова́ко док мóгу (Поступаћу овако док будем могао).
- тестайв, а, о, умрљан тестом; суд у коме је било тесто; са траговима, остацима, теста. — Ру́ке су ми тестайве, па не мóгу ништа с њи́ да повáтим док и не опéрем.
- тетин, м., теча (теткин муж). — Цéо в'ék од тетина нисмó имáли мирку; стáлно је тражи́о да му да́вамо мирáз уз тётку: те њиве, те ливáде, те брани́ци, пáре.
- т'ешкá (само ж. род), прид., трудна; може се употребити и у средњем роду ако се каже: Он'ó њего́во дев'óјче што се лани ўдало т'ешкó. — Јовáна Драгути́нова свáку гóдину т'ешкá.
- те штá?! изр.: свеједно; шта је с тим; нека. — Кáжеш да још ни́је поорáо и посеја́о? — Те штá ако ни́је поорáо и посеја́о?
- ти́ње, с., талог, мутљак (у течности, у реци). — Лéти Арнаўта пресу́ши, па и што оста́не на ви́рови, вода је пу́на с ти́ње.
- ти́пав, а, о, јако поцепан. — Иáко има ўшта да се обучé, Рáнко стáлно иде у не́какве ти́паве дрéје.
- ти́пац, м., бот., врста космате густе траве на посном и каменитом земљишту. — Сто́ка н'éће да пасé ти́пац кад узр́и и осу́ши се, него док је мла́д и зел'ен.

- типољци, м., мн. (јд. типољак), дроњци; старе и поцепане тканине. — Штó ли Стојанка стáлно износи неки типољци нáпоље?
- тиши́на, ж., мирна, дубока вода у реци. — У тиши́не има риба, а и добро је за купање к'ој ум'е да плива.
- тиштí, непрел., лешкари, одмара се; (по)стоји (још неко време) у пећи или пепелу (хлеб). — Блáго Десе кад је куд мáтер, па ујутру мóже да тиштí у кревет ко́лко о́ће. — Нека леба, нек тиштí још мáло у вруће пепе.
- тлајí, непрел., пламиња, тиња. — Кад сеч'емо шúму за лисник, увечер заложимо огањ и легнемо да спавамо, па гледамо како огањ тлајí у тавни́ну.
- тмура́ц, м.; в. гмура́ц.
- тобољак, м., дењак папирног новца; много новца. — Лáко је Мíлету кад је гáзда: о́н извади тобољак, па плаћа на свирачи́ да му свíре три са́та.
- товáн, м., таван. — Једну́ зиму дéда се по тавни́ну качио на товáн, па се омáкне са свé стубу и слóми но́гу. — Изр.: Кај товáн (Веома твр́д, нпр. хлеб).
- товани́ше, прел., укуцава даске на таван куће. — Док не сти́гнемо да товани́шемо ста́ју, не мóжемо да дíзамо с'ено на товáн.
- товања́че, ж., мн. (јд. товања́ча), таванице (греде у тавану куће). — Товања́че за ста́ју насéко сам у Сре́дњу Р'еку, прáве кај пушка.
- товáран, рна, рно, онај који нешто носи на леђима, натоварен. — Вр'едни људи су увек товáрни, увек нешто нóсе.
- тојашкá, ж., дем. од тоја́га, мала тојага. — Ба́бе, кад п'ођу на панађур, понéсу си торбичку и тојашкú.
- токмáт, а, о, в. дегмéчас.
- то́лки, а, о, толики. — Милéна сваки дáн тучé ону њ'ојну дéцу, то́лки б'ој нисáм ви́дела нигде.
- то́лкује, прел., саветује, поучава, придикује. — Нíко не во́ли да му неки стáлно нешто то́лкује.
- толúзина, ж., шаша, кукурузовина. — За нáзиму сам за мóју сто́ку спр'емíо с'ено, лисници, толúзину.
- тоња́в, а, о, спор, тром. — Не ва́ља кад је чóвек тоња́в; ништа не мóже да пости́гне.
- топоља́р, м., топољак. — У м'ој топоља́р ћу да ис'ечém једну́ топо́лу, да изре́жем за дáске и да ми Цíгани издубú не́ко корíто.
- то-пр́в, прил., још, као из почетка. — О́н мíсли да ви́ше ништа нíје дужан! Има о́н то-пр́в да да́ва.
- торбиче, с., дем. од т'орба. — Неки пúт, кад су људи полази́ли у рáт, узну сáмо торбиче пре́ко грб́ину и леба за два дáна.

торина, ж., овчје ђубре. — Упролећ истерамо торину из трљаќ, расту-
римо по њиве и забремо.

торледа, ж., припл. враголанка. — Ђј, ти, торледо, не пуштају се овце
у туђу ливаду.

т'орник, м., уторак. — У т'орник ћемо да косимо деда Лазину ливаду
у С'енци.

тоуз, м., незналица; само у изр.: Не зна ништа кај тоуз.

тоцило, с., округао камени брус који се окреће при оштрењу гвоздених
алатки. — У наша с'ела р'етко к'ој има тоцило, него секире и ножјеви
остре с брус.

травка, ж., дем. од травá, травица. — Упролећ пилићи праве гв'езда
од травке, сламке и п'ерца.

трављив, а, о, обрастао травом, закоровљен. — Л'ојзе не см'е да остане
трављиво, него се копа и по три пут преко лето.

травуљаќ, м., груба густа трава. — Увечер пуштим краве да пасу у
травуљаќ до колена, па легнем у траву да спавам.

трагле, ж. плт., овеће дечје санке у облику малих правих сеоских санки.
— Деца млого воле да имају трагле, али и р'етко кој'е има.

траќа, прел., погрд., прича; звоца. — Неке бабе млого траќају, али и
слабо к'ој слуша.

траќалица, ж., стара дотрајала волујска кола. — Ова моја траќалица
има да ми служи још неку годину, док не направим гв'оздена кола.

траќори, прел.; в. траќа.

трапав, а, о, неспретан; гломазан; здепаст. — Смрзли ми се прсти, па
видиш како су ми трапави; не могу ништа с њи да уватим. — Немој
њега ништа да тераш да ти гради, видиш какав је трапав; добар је
само нешто да ти поквари. — Он се такав родио трапав, и не може
да буде друќши.

трапавко, м., неспретњак. — Ђј, ти, трапавко, де мало потрчи, да те
не чеќамо.

трв'ељи, м. плт., врста старинског уређивања женске косе. — Кад сам
био д'ет'е, чуо сам за трв'ељи, али и нисам видо, зато што су били
одавно нестали.

тр'есак, м., гром. — Нисам чуо да је у наше село некога убио тр'есак знам
да је запалио једн'о с'ено и убио једну краву.

триф'ој, м., врста траве. — По наше рудине расту мл'еч, пог'онац,
триф'ој, паламида, подланица и друге траве.

трице, изр.: Разиграле се трице по полице (Тако се каже за некога ко
је претерано весео). — Пути кај миш у трице.

трледа, ж.; в. торледа.

трлица, ж., ракла са причвршћеним дрвеним ножем за обијање конопље; фиг.: брбљивица. — У наше село ја сам ви́до само једну трлицу; све жене обивају конопље на обичан процеп, а трлице су се изгубиле. — Ђј, трлице, много ти причаш; како те не заболé уста?

трља (жене), прел., врши побачаје. — Одавно је у свако село имала по нека жена да трља жене.

трља се, повр. (махом перф.: трљала се), побачује. — Њојна ћерка се скоро трљала, па виш како је бледá и жута.

трља́к, м., обор за овце. — Трљаци су били исплетени од грабово грање и ниски, па су вуци могли да упа́дну у њи и да искóљу о́вце.

трља́ње, с., побачај. — Она ће с то́лко њојно трљање да си отки́не гла́ву.

трмчани́к, м., пчеланик. — У наш трмчаник уишло теле, па оборило неко́лко трмке.

трн, м., бот., врста шљиве округла мала плода, ценерика. — Трн рано узри́ и од њега нај прé мо́же да се испечé ракија.

трн, изр.: Од трн, па на гл'ог (Са зла на горе).

трнободина, ж., место на нози или руци из кога је извађен трн. — Ђтс, трн сам ти извадила, сад ти је остала само трнободина.

трња́р, м., трњак (густиш од трња). — Истрси ти она́ тв'ој трња́р и изри́љај га и посади лубени́це, па ћеш да видиш какв'е ће крупне да буду; има само да се искотрљају.

трња́т, а, о, трнат (који има бодље), трновит. — Багрен је трња́т и, ако се не ра́сти, распу́шти гра́не, па не мо́же да се пр'ође кроз багрења́р.

трње, изр.: Беспослен п'оп крсти трње (и: Беспослен п'оп крсти јарићи).

троја́ни, донесе на свет (роди, окози, ојагњи, отели) три младунчета. — Дóбре ко́зе скоро сваку годину троја́не.

троје, ж., мн. (јд. трóја), мрве; веровало се да мрве треба скупљати и јести, да би се рађала лепа деца. — Ми не ба́цамо трóје, него и изне́семо на пи́лићи (гугутке, врапци́).

трок'еља́, непрел., клопара. — Кóла му се расуши́ла, па трок'ељају, али су још дóбра.

тро́пне (на врата), непрел., наиђе изненада (на врата), бане. — Ку́ћу трéба ўвек да држи́ш помéтену и ўредну, не знаш к'ој ће да ти трóпне на врата и да ти затéкне ку́ћу неустр'ебљену.

троп'олка, ж., поњава из три дела (пóле). — Ђмам двé троп'олке, једну прости́рам, а с дру́гу се покривам.

трорóга (вила), ж., вила са три шилка („рога"). — С трорóгу ви́лу хо́пкамо, а с дворóгу дéнемо с'éно.

трóскавац, м., бот., трокот (*Polygonum aviculare*). — Трóскавац растé прéкај пу́тови и сви́ње во́ле да га пасу́.

- трошошкас, ста, сто, незгодан, зао. — Сви су они трошошкasti, и с њи се г'ешко излази на крај.
- троши кукуруз, прел., круни кукуруз (ручно). — Зи́ми у́вечер му́шки трóше кукуруз, а жéне пр'еду́ и плету́.
- трошке, ж., мн. (јд. трóшка), дем. од трóје, мрвице хлеба. — Јуч'ер цео дан ни трóшку нисам тури́ла у уста.
- трпне (свѣ на њѣга), прел., натовари (све на њѣга). — Нај лакше је да трпнеш свѣ на некога, али није прáво ни убаво.
- трпне се на мѣне, повр., спопадне ме. — Трпну́о се на мѣне, па дѣ, брѣ, да му дам и што љмам и што н'ѣмам.
- трси, прел., вади трѣе из земље, крчи ситније шибље. — Ујесен, кад се прибѣре поље и удари киша, људи трсе ливáде и склáдови.
- трти се, повр., гузи се; узалуд се труди. — Млóго се они трте, ал' и ништа не помага. — Дóста си се тртио сам, сáд нѣка се млађи нѣшто заму́че.
- тртичњак, м., тртица (у живине). — Бáбе кáжу да дѣца не једу тртичњак од кокóшке, да не бóду послѣдњи.
- тртка, ж.; в. тртичњак; кићанка од плетива за дечју капицу или чарапе. — Тѣтка донѣла детету чарапкѣ и капицу с тртке.
- труља́к, зб. им., м., труло дрво; трулина (мн.: трула́ци). — Нѣки људи за óгањ с'ечу сáмо труља́к, а здраву гóру чувају.
- трунта́ш, м., зоол., трут. — Пчѣле лѣти избáце трунташи́ из трмку, да и не рáне кад ништа не рáде.
- труњóше, прел., погрд., подиже, носи; злоставља ношењем. — Д'ѣте, немó да труњóшеш ту мáчку, да те не огребѣ.
- трупа, непрел., лупа ногама; пада снег. — Нѣки трупа на врата, види к'óј. — Сн'ѣг од јутрос трупа ли, трупа, до јутру ће да бóде до колѣна.
- трупáц, м., одсечено дебло. — Бýкови трупци ћемо да изрѣжемо за тарáбе, да се оградимо.
- трупáчко тестѣре, с., ручна тестера за пресецање трупаца. — Ми смо имáли трупáчко тестѣре, па смо га далí некому и сáд не знамо г'ѣ је.
- трупелáс, ста, сто, в. дугмѣчас.
- трупѣ, прел., ш. и., једе (много). — Видиш како д'етѣ, кад му не трпаш сíлом да ј'ѣ, сáмо трупѣ ли, трупѣ.
- трупка, непрел.; в. трупа.
- трупне на врата, прел.; в. трóпне на врата.
- трусѣ, прел., тресе (воћку). — Људи трусѣ слíве, а жéне и дѣца зби́рају.
- труска, непрел.; в. дрúска.
- трусне, прел., стресе воћку. — Трусни ми мáло слíве, да набѣрем за јело.

- ту́, узв., их (узвик огорчења). — Ту́, брѐ, какви́ сте, не мо́же чо́век од вас да се одмóри ни да́њу, ни но́ћу!
- ту́а, непрел., дуго тражи по кући, тумара. — Штá ту́аш по ку́ћу, д'о́ћи ова́мо ма́ло на разго́вор.
- ту́ари, непрел.; в. ту́а.
- туга́, ж., нелагодност. — Изр.: Туга́ Вла́у у га́ће.
- тудѐм, ту, овде, отуда, туда; отприлике. — 'Овце су ми биле́ тудѐм, не зна́м куд су оти́шле. — Мо́же да има́ триестíну го́дине — тудѐм.
- тудѐмка, прил.; в. тудѐм.
- туђíнац, м., несродник, стран човек. — За мене́ и за мо́ју ку́ћу ти ни́кад не́ћеш да б́удеш туђíнац.
- Туђíца, ж., назив једног потеса на тремеђи Малог Извора, Илина и Мирова. — У Туђíцу има́ јак кла́данац који се исто́ такó зовѐ Туђíца.
- тулба́к, м., бураг, стомак (погрд.). — Кад оти́днеш у туђí људи, немо́ј да јѐш да ти пр́сне тулба́к; т'о́ је срамóта.
- тумара́ц, м., патрљак сакате руке (ноге). — Има́ли смо учите́ља без дѐсну ша́ку, па је био́ ђа́ци с она́ тумара́ц.
- тумбас, м., мали простор између зидова испод пода коша (амбара). — У тумбас испод о́пштински к'о́ш смо се кутáли кад смо се игра́ли на жму́рку.
- ту́п, а, о, глуп, ограничен (умно). — Док је био́ мла́д, ни́је био́ то́лко ту́п, а ка́ко остару́је, свѐ ви́ше се ви́ди да је ту́п.
- тупа́к, м., нешто тупо (нож, бријач и сл.). — Оста́ви та́ тв'о́ј тупа́к, ви́диш да је о́стар кај ба́бини зу́би.
- тупа́н, м., бубањ. — Немó да се закачи́њаш за њѐга, да те не напра́ви на тупа́н. — Изр.: Кад се сирóма заже́ни, и тупа́н се ицѐпа.
- тупанџíја, м., бубањџíја, бубњар. — Пау́н Ду́дуљ је био́ кланецíја, а њѐг'о́в сáн Ми́ле тупанџíја.
- ту́пне, прел., лупне, удари. — Тупну́о га с тоја́гу по главу́ и 'о́н па́дне кр́вав на́зем.
- ту́пне се у гру́ди, повр., тврдо се зарекне. — Тупну́о се Бра́на у гру́ди да ће да се освѐти Ви́доју.
- турго́ња, ж., бот., врста летње шљиве крупна плода. — Не́ки пу́т су по на́ши сливари́ имале́ и рáнке, китанóвке, турго́ње, муља́че, бсли́це, по́жеге, а сад се све посуши́ле, оста́ле са́мо рáнке.
- ту́ри се, прел., повр., спопадне некога, навали на некога. — Турíо се на мене́ да му про́дам ону́ њíву до њѐга, па де́, брѐ, иа́ко мене́ ни́је за дава́ње.
- турло́, с., прашина (дигнута). — Де́цо, не ди́зајте турло́ по со́бу, да ве не́ би истерáли на́поље на ова́ мрáз.

- Турско, с., име државе. — Није овде. Турско, да неки чини с људи шта му је воља.
- тут-тут, узвик којим се пуздају пси. — Тут-тут, Шаро, држи вука, Шаро, да не однесе јагње!
- тута, узв., узвик којим се гоне свиње. — Ўш, тута, куд ћеш овамо, у кућу?!
- тутав, а, о, неспретан, глуп. — Од тутавога немó да тражиш ништа, боље уради сам, да ти не уквари што му даш да ти оправи, па да те после је мұка.
- тутавко, м., неспретњак. — Ђј, тутавко, што си тако ујет, кај да н'емаш рўке!
- тући, прел., нађе, затекне; ухвати. — Ако те тућим у мóју ливáду, добро ћеш да се пр'ођеш.
- туца, непрел.; в. тўа; туца по кућу — ради нешто по кући.
- туца, прел., удара; ситни со (паприку) туцањем у чутори (в.). — Немó никога да туцаш у главу кад гóд óће нешто сам да уради, да не зату-тави, па после да ништа не мóже сам да уради. — Кад ни нестане с'ó, дéда узне чўтору и сéдне иза врата и туца с'ó, а кад туца паприку, изиђе напоље.
- туцак, м., тучак. — С туцак жéне туцају грумице шић'ер кад прáве колачи.
- туцне, прел., удари главом (ован). — Једанпўт, кад сам чувáо 'óвце, 'ован ме туцнуó, па сам се поклопиó назем.
- туцну се, повр., ударе се главама. — По неки пўт дéца, кад се играју, туцну се с главе, па се увáте за главу и заплáчу ел' се см'еју.

Ћ

- ћар, м., тур., добит. — Сваки глéда да од свўд има неки ћар, а т'ó није баш дóбро.
- ћари, прел., тур., добије, заради; добије више него што да за то. — Баш кад глéда нешто да ћари, чóвек мóже да изгўби.
- ћéбав, а, о, сабијен, набијен, нерастресит (вуна). — Ако прет'искаш вўну с дрéје, óна ће да ти бóде ћéбава, па мóраш да ју пречéшљаш.
- ћéбави (се), прел. (повр.), сабија (се). — Тánко ткање н'éће да се ћéбави, него дéбéло.
- ћ'ев, м., жеља, прохтев. — Мéне никад није ћ'ев кад видим у дрўгога што јá н'емам.
- ћел'ер, м. мала соба, собица. — Одáвно су нáше куће имáле сóбу, кућу и ћел'ер.

ћенáран, рна, рно, ланен. — Мáти спр'ема ћенáрну пр'ећу за ткањé. ћерkáна, ж., ш. и., ћерка. — Лáко је тéбе, ћерkáно мóја, док ти је мáти живá.

ћипа, ж., крпа. — Нéки пút су óни били богáти, а сáд су пропáли, па íду иц'епани, крпа на крпу, ћипа на ћипу.

ћипав, а, о; в. тiпав.

ћóк, м., дрвен суд у коме косач носи брус и воду за оштрење косе; привезује се уз леву ногу испод колена. — Косачи в'ежу ћóк за нóгу и кад и се кóса истúпи, стáну, па óстре кóсу.

ћóкавац, м., зоол., кос (птица) (Turdus). — Ђóкавци трчé пóзем и сáмо кáд, кáд л'етну. — Изр.: Испéко ћóкавца (Пропáо).

ћопав, а, о, сакат. — Павúн је у рáт с Тúrци остáо ћопав у једну нóгу и носио је дрвену.

ћóпка, ж., дењак скресаних грана (за лисник), гомилица сена што се може понети на вили. — Зими дéда растури нéколико ћóпке на óвце, па се врне у сóбу и грéје се уз огањ.

ћóпка, прел., ставља у мале гомиле (ћóпке, в.) сено, скресане гране у дењке ради сушења лишћа. — Јутре ћемо да ћóпкамо шúму у Грапчинку, што смо кресáли јуч'ер.

ћопча, м., погрд., ћопавко, хромац, богаљ. — Жив'óјка, шнајдера, су звáли ћопча зáто што је био крив у једну нóгу.

ћ'óra, непрел., ради нешто при слабој светлости; слепи. — Штá ћ'óраш, морí, по тó тавнину, што не упáлиш лáмбу кај лúди?

ћóравица, ж., погрд., слепица; жена која не отвара добро очи при неком раду; несмотреница. — Ђóравице ћóрава, штó не отвóриш мáло óчи, да видиш штá рáдиш, видиш какву си штéту направíла?!

ћ'орна, ж., погрд.; в. ћóравица.

ћ'орча, м., погрд., слепац, онај који не види (не гледа) добро. — По нéкога, кад млáд нóси цáкле, зову ћ'орча.

ћóшкас, ста, сто, рогласт, угласт. — За кúћу су свé гр'еде ћóшкасте, и тéмељи, и дирéци, и товањáче, и маíје.

ћúk-ћúk, узвик којим се вабе кокоши. — Ујутру бáба вíкне: „Ћúk-ћúk!“ и намáми кокошке, па и разбáца кукуруз, да и нарáни.

ћúка, ж., хип., кока, кокица, кокош (петао). — Кад нéки воли нéку кокошку ел' п'етлá, зов'е и ћúка.

ћуkáвац, м., зоол., ћук. — Кад сам íшо у сéло, волéо сам нóћу да слúшам ћуkáвца.

ћúkне, безл., чује се; писне; само одречно: н'éма ни да ћúkне — нема нида се чује (нема ни да писне). — Из кúћу излázим нóћу у нијéдно вр'емé, кад је свé мíрно и н'éма ништа ни да ћúkне.

ћулав, м., погрд., тур., неугледна, лоша капа. — Дóкле ћеш да нóсиш та иц'епан ћулав, да ти пада на óчи, да не видиш да идеш по пýт?

ћунак, м., сулундар. — Иде зима, трéба да очистимо ћунци и да намéстимо кúбе.

ћуне, безл., падне на памет; прохте се. — Óн не мисли мlóго, штá му ћуне, т'ó рáди.

ћупи, прел., трен., дохвати, узме, зграби, пограби. — Кад је чýо да у сéло наилазе Нémци, Милán ћупи пúшку, излетí напóље и увáти шýму.

ћупина, ж., аугм. од ћупá, (стар) ћуп; девојчица (хип.), глава (погрд.). — Ђј, тй, ћупино, óвце ти отóше у жíто. — Имаш ли ти ч'óрбу у тý твоју ћупину? (Имаш ли памети у својој глави?)

ћуприја, изр.: Óн је за све ћуприја (Све се тражи од њега).

ћупчé, с., дем. од ћуп, мали ћуп, ћупчић. — Напунíла сам ћупчé с кисело мл'екó за нáзиму.

ћупче, м., мастионица од стакла. — Нéкад су ћаци носíли у шкóлу ћупчићи с мастíло.

ћус, узв., узвик којим се одбија напад овна. — Ћус, наkáзе, штá бијеш т'é óвце?!

ћусíло, м., погрд., ован; глупак. — Бáш си нéки ћусíло, нíшта не мислиш.

ћут, узв., куш (ћути!). — Ћút, не причај више, вр'еме је да се спáва!

ћушка, прел., гура; отура, одбацује. — Слáбога свáки ћушка и остáвља острáг.

У

ý, узв., ух, узвик запрепашћења. — Ý, зар је дóгле дóшло да се браћа бију и тéрају по сýдови?

уајмáни се, повр., проневаљали се. — Кад је бíо д'етé, бíо је мlóго дóбар, а кад је порáсо, уајмáнио се и нíшта не вáља.

уáли (се), прел., повр., размази (се). — Уáлили га баштá и мáти кад је бíо д'етé, па сад нíшта не мóже да бýде од њéга. — Дéца се нáј више уáле кад и се свé чíни по вóљу.

уáљен, а, о, трп. од уáли, размажен. — Кад је д'етé уáљено, за њéга нáј не вáља.

уáчка (се), прел. (повр.), упрља се, умаже се. — Немóј да уáчкаш панталóне, знаш да н'émаш дрýге да обучéш. — М'óј сíн се уáчка чим изíђе напóље, па мóрам да га пресвукúјем.

убавачак, чка, чко, дем. од убав, леп. — Мíлица оженила сíна; убавачка ју снáја.

- убав'енко, м., лепотан (махом иронично). — Е, убав'енко м'ој, тако би ти тео, ал' тако н'еће да може.
- убавило, с., лепота. — Убавило је за време, пошт'ење је за в'ек.
- убавица, ж., лепотица (махом иронично). — Видиш ти шта је тела Десика
убавица: да завади мене и тебе; ал' н'еће да може скоро.
- Убавка, ж., име жене. — Зорка Убавкина је имала три х'ерке, па ју нај стареја умрела дететом.
- убивотина, ж., убој, телесна повреда настала ударом тупог оруђа. —
Нашли га само што је жив: поглаву и свуд по снагу имао је убивотинс
и сињице.
- убрашњиви, прел., стави брашно у торбу, врећу, сандук и сл.; умрља
брашном. — Брашно за појату сипи у врећу што си убрашњивила,
немој у чисту.
- убрложљиви, прел., забрложи, нанесе смеће. — Ова дечурлија мало,
мало, па убрложљиве собу, по неколко пут надан морам да мет'ем.
- убуклучави, прел.; в. убрложљиви.
- увајди се, повр.; в. оасни се.
- уварди, прел., сачува; примети. — Овце мораш да увардиш да ти не
утекну рано на овна, па да ти се јагње рано зими и да ти липцују
јаганци. — Данас сам у градину увардила кртину и убила сам ју с
трнокоп.
- увати св'ет, непрел., отиде у свет (махом перф.: уватио св'ет). — Неде-
љом ови наши мџи од јутру увате св'ет и н'ема и нигде цео дан.
- увијанка, ж., врста гибанице код које се свака кора увија као цигара. —
Неки пут су жене често правиле увијанке, а сад не праве.
- уврат, м., мали простор на крају њиве који се оставља непооран, те се
на њему окреће запрега при орању, да се не би газила суседова њива;
кад се пооре њива, пооре се и уврат или се остави непооран. — Добри
домаћини увек остаје уврат, да не газе туђу земљу.
- уврата, ж.; в. уврат.
- уврћка, прел., упреде предиво. — Пређа треба добро да се уврћка кад
се пр'еде.
- угагричи се, повр., добије жижак (пшеница, пасуљ). — Чим му пр'ође
година, пасуљ се угагричи.
- угасайви, прел., наспе гас (петролеј) у неки суд; испрља гасом. — Гас
немој да сипујеш у чис суд, кад има стакло само за гас, да не угасайвиш
сви судови р'едом.
- углавње (у-главње), прил., украј огњишта. — Углавње ни је стојала
једна ћупа сас сирће.
- угњет'е (се), прел., повр., погрд., увуче (се), угура (се). — Не видим
кад ми се мачка увечер угњет'е у кућу, па ми ноћу начини штету.

уг'ови се, повр., снужди се, ућути се. — Адамова ћ'ерка се нешто уг'овела, мора да је б'олна.

уг'ови, прел., зготови (јело). — Ујутру нај пр'е уг'ови ручак, па после пушти 'овце да пасу.

угреван, вна, вно, који се добро греје (земља у присоју или рудина). — На угревну земљу можеш да садиш све, а по ладовину ништа н'ће да р'оди.

ударен, а, о, трп. од удари; в. дрнут.

удари на виме, прел., изр., оболи на вимену (овца, крава и сл.); махом перф.: ударила на виме. — 'Овце, кад н'емају ј'анци, тр'еба да се измузују, да не ударе на виме.

удари на полуд, изр., полуди (махом перф.: ударио на полуд). — Пио, пио, пио, није знао колко му д'оста, па ударио на полуд.

удари се у груди, изр.; в. тупне се у груди.

удве (у-две), прил., изр.: уведе удве — пропадне, ослаби; омршави (јак); махом перф.: увео удве — јако ослабио. — Нисам га скоро видео, а јуч'ер га ск'обим, па видим увео удве.

удрами, прел., смири, умири. — Кад му вук одн'ео ј'агње, д'ете је плакало толко да нико није м'ого да га удрами.

удрви (се), прел. (повр.), укрути (се); наљути се. — Удрве пушке, па цео дан иду по село, не може од њи да се пр'ође по пут.

удува се, повр., загреје се сопственим дахом испод покривача. — Увечер, кад не мрзи да л'ожимо огањ, покр'ијемо се, па се удувамо и заспим'о.

ужбљ'о, узвик којим се гоне курјаци. — Кад види вука, д'еда викне: „Ужбљ'о, држи га, Шаро, да не одн'есе 'овцу!”

ужв'атољи, прел., ижвака (крава); скуп, згужва. — По некад крава довати неку танку др'еју од узицу, па ју ужв'атољи, да после није за ништа. — Само си ми пром'ила кроз воду и ужв'атољила кошуље, а ништа и ниси опрала.

уждр'гне, непрел., погрд., пробуди се, устане (рано). — Шт'а си уждр'го још ноћас, кај да те чекају непооране њиве; не даш на људи да спавају.

узаман, прил., увек, у свако доба. — У њину кућу узаман има г'ости. Исп. заман.

узвр'едни се, повр., постане вредан (марљив, радан). — Шт'а си се узвр'еднила зор'ом, кај да су ти д'еца гола и б'оса?

узг'уза, непрел., успуза се. — Стражар на крај село узг'уза на јовину и скута се у гр'ане, па гл'еда да не наиђу Н'емци.

узејтињави, прел., наспе зејтин у неки суд; упрља зејтином. — Зејтин с'ипи у стакло што сам ја уз'ејтињавила, нем'ој да узејтињавиш др'уго стакло.

узем /у-зем(љу)/, прил., у земљи; у земљу; мртав. — Боље врзасем не узем (Боље на земљи него у земљи). — Тури ти шта имаш узем, па чекај да видиш шта ће да никне, а ако не туриш узем, н'ема шта да се надаш.

узв'ери се, повр., унезвери се; уплаши се; забезекне се; збуни се. — Не ваља да се вице на децу, да се узв'ере, па да не знају ништа.

узида, прел., узида. — Војвода Г'ојко је дозволио да му невесту узидају у Скадар на Бојану.

ујет, а, о, погрд., неспретан, несналажљив, неспособан. — Ништа горе н'ема него кад је човек ујет, па није за ништа.

укалаши се, повр., припитоми се, смири се (махом за животиње). — Полако, док те упознају, па ће да се укалаше и н'еће да б'еже од тебе ни 'овце, ни козе, ни краве.

укатрањиви, прел., умаже катраном. — Док си подмазувао кола, укатрањивио си таслице на кошуљу.

укачи (се), прел., повр., погне (се). — Кад д'ође свадба од в'енчање, деца траже да и укаче на нека кола, да гледају шта чини младевеста, а нека се и сама укаче на неке таробе, па гледају шта се ради.

уквари се, повр., добије килу, исклави се. — Не зна како се укварио, да л' је дизао нешто т'ешко, да л' је рипнуо негде, ништа не зна да каже.

уковитли, прел., спонадне некога, притесни. — Деца га уковитлила да и под'ели имање док је жив и морао је да и послуша.

ук'олчи се, повр., укочи се, укрути се. — Св'о јутро стојим на мраз с ов'е краве, па сам се ук'олчио одстуди.

укогур, прил., около, округ. — Јурио га укогур око с'ено док га није уватио и оборио назем, па га истуко.

укогури се, повр.; в. скогури се.

укочања се, повр., стврдне се. — Н'ема к'ој да ј'е, па ни леба стоји и укочања се.

укркља, прел., умрси, замрси. — По некад ми се пређа укркља, па не могу да ју размрсим и д'ође ми да све баџим у огањ.

укркља се, заплете се; предузме нешто што не одговара његовим снагама. — Почео млого шта, па се укркљао и к'ој зна да л' ће да може да искочи на крај.

укулачи, прел., углави дирек крајевима (кулацима, в.) у лежишта на темељу и таваници; начини кулаке. — Сви сам дирекци укулачио; сад треба да и подигнем и да правим дувари.

укутур, прил.; в. укутур.

улегне, непрел., уђе. — Он лако улегне у кућу, ал' мука излегне; њему време није скупо.

- улёгне се, повр., угне се. — Док се зёмља не осуши, не треба с кола да се прелáзи преко њиве, да се зёмља не улёгне.
- улединчи се, повр. (махом перф.: улединчила се), постане ледина (њива, градина) услед необрађивања. — Кад се зёмља не ráди, улединчи се, па кад се побре, мóже дóбро да рóди.
- ули (на бóга), прел., неосновано се жали; говори криво (неистинито), хули. — Не трéба да úлиш, није ти мlóго лóше, а за бóље трéба више да рáдиш.
- улије (се), прел. (повр.), покваси водом; полије се водом. — Нíкад не мóже да пáзи, па да не улије свú собу (под). — Дéца вóле да се играју с вóду, па се свá улију.
- улогне се, повр.; в. улёгне се.
- улóндра се, повр., јакó се испрља нечим житким. — Г'é си се такó ул'он-дрáо, кај да си блáто л'епио?
- улуби, прел., угне ударом. — Рáтке се једну н'óћ бáци на Милáна с кáмен и улуби му чéло, једвá остáо жив.
- улу́жи (се), прел., испрља (се); укаља (се). — Дéца с'éдају свúд р'éдом пóзем, па улúже панталóне острáг. — Мáти кáже детéту: „Штá си се улужио кај прáсе?”
- уљу́ди, прел., уреди. — Снáје у́утру уљу́де ку́ћу и спр'еме ручáк, па íду на њíву. — Изр.: Уљу́ди рабóту (Упропасти нешто, махом перф.: Уљу́дио рабóту). — Он је уљу́дио рабóту, н'éћеш више да се сéтиш ништа да га тéраш да ти уради.
- уљуљајка, ж., зоол., врста ноћне птице, јејина. — У нáш ора́ се уселила нéка уљуљајка, па ноћу кáд, кáд ви́кне: „У-у-у!”
- ум, изр.: Штó на ум т'ó на дру́м.
- ума́ца (се), прел. (повр.), умаже (се), испрља (се). — Дéца, кад остáну самá, ума́цају се кај прáци, па мáти мóра да и пресвукúје.
- умáшка (се), прел. (повр.), умаже (се), испрља (се). — Умáшкаó си брадú, обрíши се. — Штá си се умáшкáла кај прáсе; иди́ се омí, па д'óђи овáмо.
- умёт, м., велика метла од грабова или брезова прућа. — Овчарí напра́ве умéти, да мету́ трља́ци.
- умéтри, прел., сложи у кубике дрва исечена у комаде од по један метар. — Исéко сам и умéтрио дрва за ц'елу́ зíму.
- уми́љача, ж., жена ко́ја се уми́љава. — Зóрка је на íзглед уми́љача, ал' к'óј знá штá мíсли.
- умне се, повр., угне се (земља). — Кад се отóпи гол'ém сн'ег, зёмља се на нéке мéсте умне.
- умре пчéла (трмка), изр., угине пчела (кошница). — Ову́ зíму пчéле нису́ имáле дóвољно м'éd, па ми једнá трмка умрела.

умртви, прел., убије. — Био га, био, па га умртвио.

умршка се, повр., испрља се око уста и по лицу (неким воћем). — Све си се умршкала, иди да се омијеш, немóј таква да идеш међу децу.

умудри се, повр., ућути се, ћути. — Шта си се умудреó; кажи нешто, да ти видимо зүби.

у́незнан (у-незнан), прил.; само у изр.: Падо у́незнан (Онесвестио се). — Кад је чуо да му изгорела појата, падо у́незнан.

упарлóжи се, повр., запусти се (земљиште). — Чим н'ема к'óј да ради, земља се упарлóжи: освóји ју трње и крупéжина и почну на њ'ó да се кóте змије.

упепељиви, прел., запрља пепелом. — Милка је стáлно уз огњиште, а никад не упепељиви дрéје.

упи́че сунце, изр., пригрева сунце. — Тék што је искочило, сунце већ упи́че.

уплéска, прел., убије; убије киша орање, набије. — Кад сам имáо дéсет гóдине, у нáше сéло уплéскали прéседника. — Ако се њíва побре и завлáчи, па пáдне киша, она уплéска земљу.

упретич, прил., претичући некога пречицом, попреко. — Кад сам вíдео да за Милáна íду Нémци, ја удáрим упретич, па стíгнем пр'е Нémци и кáжем Милáну да се склóни куд знá.

упржáк, м., парче земље јáко изложено сунцу. — На она́ нáш упржáк у Чүку рађáло је дóбро гр'óже.

упүди (се), прел. (повр.), уплаши (се). — Качамáче, бра́че, изиђи из трњáче, па ме упүди. — (Тако је говорио неки наиван човек кога су препредењаци наговорили да баци свој качамак, преваривши га да недалеко, иза брда, има свадба са печењем и пињем, на које позивају сваког пролазника). — Кад ју је муж био у воденицу, неки зачүка на врата и жена се упүди, па до јүтру није заспáла.

у́-пут, прил.; само у изр.: Не íде ти т'ó у́ пут (Није то лепо од тебе, не треба тако).

упүши се, повр., упува се. — Нéзгодно је кад се некому омáкне, па се упүши међу лүди.

урéжњаци, м., мн. (јд. урéжњак), отпадни делови основе на крају ткања који настају пресецањем основе. — Урéжњаци су крáтки к'óнци, с њí мóже нешто да се пришíје и закрпи.

урéкне се, повр., обећа, да реч. — За јүтре сам се урéко да óрем куд Јóвчу, а зáјутре би мóго да п'óђем куд тебе.

урни́ше, прел., упропасти. — Твојeга брата ће пијánка да урни́ше.

урóдица, ж., бот., врста житног корова. — Ако се пчени́ца не трије-рише, урóдица се пренóси из гóдину у гóдину.

- уродичав, а, о, снетљив (са житним коровом, уродицом). — На́ша пче-
ни́ца ни́је урочи́чава, али ако се врше́ по не́ку туђу́ урочи́чаву пче-
ни́цу, урочи́ца ће да се измѐша и с на́шу чисту́ пчени́цу.
- урочи, прел., празн., урекне (нађе да је неко леп и тиме му нашкоди
да се разболи). — Урочи́ла ми д'етѐ, па сад ста́лно пла́че и ни́је му
до́бро.
- урче (се), прел. (повр.), умаже (се) слином усекнувши се. — Не гле́да
ка́ко се рче, па урче и не́кога прекај њѐга. — Кад има́ ки́јавицу, урче
се по дрѐје.
- урша (неде́ља), ж., тре́ћа неде́ља пред Беле покладе (друга је „шаре́на,”
јер се у њој по један дан мрси, а сваки други се пости, а прва је „б'ѐла,”
јер се свих дана у њој мрси). — У уршу неде́љу ћемо два́ дана да
и́демо у грѐде у плáнину.
- усврдли, прел., притисне, принуди некога; доведе некога у незгодну:
ситуацију. — Усврдли́о ме и нисáм имáо кúд, него сам му да́о па́ре
што је тражи́о од мене, па сад ка́ко бу́де.
- усврдли се (махом перф.: усврдли́о се), повр., уплаши се, нађе се у не-
згодном положају. — Усврдли́о се и ни́је му ба́ш ла́ко кад се све́
тра́жи од њѐга.
- уси́ћи се, повр., укури се, укочи се услед болести. — Осѐбо сам но́ћас,
па ви́диш како сам се уси́ћио.
- уси́ча, прел., заилази, улази (земљиште). — Мо́ја ливáда уси́ча у њѐ-
го́ву њи́ву.
- уска́чи се, повр., успење се, попне се; в. потка́чи се.
- ускра́јак, м., окрајак (хлеба). — Одлóми му једáн ускра́јак док је вру́ћ,
па нек и́де по 'бвце.
- ускра́јка, ж.; в. ускра́јак.
- ускра́јче, с., дем., од ускра́јак. — Одлóми си сам ускра́јче, па си гле́ј
шта́ имáш рабóту.
- усла́ди се, повр., веома му се допада нешто (махом перф.: услади́ло
му се). — Услади́ло му се да запов'ѐда, па де́, брѐ, наређу́је.
- успѐрак, м., комад хлеба. — Кад смо били́ дѐца, даду́ ни успѐрак ле́ба,
па и́демо у шко́лу.
- усправкѐ, исправно. — Та́ тво́ја вракњи́ца не стоји́ ба́ш усправкѐ, ви́диш
да се ма́ло накриви́ла.
- устеља́вен, а, о, трп., од устеља́ви (се), сабијен (вуна, памук). — Од кад
но́сим ова́ грúдњак, ву́на у њѐга ми је ода́вно устеља́вена.
- устеља́ви (се), повр., сабије (се) (вуна, памук). — Ву́на се устеља́ви, па
ју на́ши не́ки пúт за́то нисú ни тура́ли у јесту́ци, него су ви́ше волѐли
сла́му.
- устоб'о́љ, м., болест уста у стоке, устобо́ља. — На́ша сто́ка је и́шла по
на́ше чисте шу́ме и ми́ за устоб'о́љ нисмо́ ни зна́ли.
- устоја́ва, прел., угађа. — Док мо́гу, ја́ ћу да устоја́вам сви́ма, а кад ви́ше
не мо́гу, немóјте ни́шта од мене ни да тра́жите.

- устоји се, повр., стајањем дозри воћка (убрана). — Има неке добре крушке којé, док се не устојé, нису за јéло.
- устребан, бна, бно, уредан (у кући). — Дéда је бiо млого устребан; свé што је имáо знáло му се мéсто.
- устрéби, прел., поспреми у кући; рашчисти. — Сваку недéљу жéне претр'есу и устрéбе свé по кúћу. — Дéцо, устрéбите т'é драуголије, вiдите да од њi не мóже да се пр'ође.
- ушрупац, прил., из места (прескочити). — Нéки пут сам мóго ушрупац да рiпнем млого, а сáд не мóгу.
- ушрупачки, прил.; в. ушрупац.
- устúкне се, повр., тргне се; врати се на прави пут. — Кад iде у в'ојску, па се в'рне, и он ће мáло да се устúкне.
- усúкан, а, о, трп., од усúче, незгодан (човек). — Ђ, знáш тi њéга кáко је усúкан, па сáмо за сéбе глéда.
- усúче, прел., искриви, оде у страну; упреде узицу вишеструко. — Кад смо стiгли на кривину, крáве усукáше једнá на једну, дрúга на дрúгу страну и полица од јарáм прсе. — Прекóзиму овчáр усúче в'рвце за ц'елу кúћу.
- утапка, прел., утаба, угази. — Кóлко пролáзе кад ја нисáм тúј, утапkáли ми пúт прéко градíну.
- утапкан, а, о, трп. од утапка, угажен, утабан (земљиште). — Не знáм откáд је нéкому пúт прéко мóје л'éје, сáмо вiдим да ми је једнá л'éјá утапкáна.
- ут'енчи се (óгањ), повр., угаси се (ватра); охлади се. — Нисáм билá овдé да га подстíчам, па ми се óгањ ут'енчио.
- утéчница, ж., овца која се ојагњила много пре осталих из стада (јер је пре осталих утекла овну на оплођење). — Мi нисмó имáли утéчнице, зáто што смо на в'р'емé одвајали овнá од óвце.
- утипчи се, повр., обрaste типцем (в.) и другом ситном травом. — Кад се ливáда не кóси и не пасé, она се утипчи.
- уторáк, м., други рој пчела из једне кошнице. — Лáni ми се једán уторáк измáко и утéко у шúму.
- уто́ри буре, прел., уреже дуге бурета за смештање дна. — Мáјстор úзне кривó рéнде да уто́ри буре.
- утрámчи (се), утрапи (се), натура (се), утрпа се. — Утрамчио ми да нóсим и његово мл'екó на лúди у варош. — Утрамчио ми се да вóдим и њéга на свáдбу.
- утр́гне, безл., засуши (локва; краста која цури); махом футур: ће да утр́гне). — Кад сам бiо д'етé, ч'éсто су ми искачáле крáсте óко úста, áли су за нéколко дáна утр́гле.

- уфајди се, повр.; в. оасни се.
- уфџкља се, повр.; в. проб'ежџ напољ.
- уфркести, прел., притесни, притисне. — Милија довео дру́гу жéну, па ју уфркестио да није мógла да мрда, и, кад је ви́дела да не мóже да иде л'éво-д'éсно, остави́ла га и оти́шла.
- уá, узв., још како (изговара се: У-ха!). — Да л' ће да ви б́уде дóста једáн лéба за данáс? — Ухá, и млóго је.
- уцело, прил., у целини. — Кад íдем на пíјац, во́лим да прóдам крóшњу с јáјца уцело.
- учезни́ (лубени́ца), безл., усахне (лубени́ца). — Лубени́ца ни́је за стоја́ње; ако се óдма не разрéже, учезни́ и изгуби слáс.
- учи́, безл., хучи, бучи. — Зíми смо слушáли кáко ветар учи́ náпоље.
- учите́љка, ж., учитељи́ца. — Нáша учите́љка Христи́на ни́је била нијед-но́га х́ака.
- учопр́чи (се), подигне (се); предузме нешто. — Штá си учопрчи́о т'é ви́ле, кај да ћеш сáд да идеш да денеш с'éно? — Штá ли се учопрчи́о кај да сам мóже не́што да учíни?
- учу́ка, прел., укуца; ушкопи (бика). — На д́увар над шпóрет смо учука́ли ексéри, да закачу́јемо чара́пе да ни се с́уше. — Кад не прóдају б́ика, учу́кају га и прéжају.
- ушар'ени, прел., ушара, нашара. — Штó си такó ушарени́ла óпрег; зар ни́је билó бóље да си га учини́ла у једну́ фáрбу?
- ушво́љак, м., грому́љица (грудвица) брашна у качамаку. — Ако óћеш да ти качáмак н'éма ушво́љци, трéба стáлно да м'éшаш бра́шно док прáвиш качáмак.
- уши, изр.: Уши ми се не ви́де од рабóту (Веома сам заузет радом). — К'óј те б́ио по ўши да пр́ичаш свáшта?
- уши́не, безл., заболи; махом перф.: ушинúло ме (у грб́ину) — заболело ме (у леђима). — Човéка óће да уши́не у грб́ину и кад не́што т'éшко подигне.
- ушља́ми се, повр.; в. оглáгори се.
- ушља́па (се), повр., упрска (се) блатом (или другом прљавштином). — Кад је блáто, кóлко полáко да óдиш, мóра да се ушља́паш. — Свé си ушља́пао панталóне; кад се осу́ше, истрља́ј и си скíни блáто.
- ушмрку́је, непрел., шмрче; плаче, цмиздри. — Кúм ўвек ушмрку́је, не знá да т'ó ни́је згóдно ўљуди. — Брáт одлáзи на завéћину, а сéстра оста́де да ушмрку́је што не повéде и њ'ó.
- уштéти се, повр., уквари се јело; искилави се. — Лéти не вáримо млóго, да ни се јело не уштéти. — Иáко д́изају свáшта т'éшко, људи по с'éла се не уштéте.
- ушти́пче, с., дем. од ушти́пак, хлeпчић. — Нéки пúт смо волéли да ни мáти испеч'é ушти́пче у пéпе.

уштркља се, повр., разобада се (говече). — Кад се краве уштркљају, оне кίδαју конопци, ваде к'оље и гáзе свé испред себе и б'еже у шуму и у кошáру.

ушум'ета, прел., помеша, побрка; направи неред. — Штá си ми тí овдé свé ушум'етáла, да не мóгу да се разбéрем?

Ф

фáка, ж., зоол. (махом мн.: фáке), стара, мршава крава. — Ёте, кáко ти је т'о с краве: тели ти се и прéжаш ју дóкле гóд мóже да óди, а кад постáне фáка и пóчне да се сповóди по пýт, тí ју извэдеш на пíјац и прóдаш.

фáли се, повр., хвали се. — К'óј се фáли, сáм се квáри.

фáмилија, изр.: По фáмилије (Наследно). — Њíма је по фáмилије да су вр'едни и чуварí.

фédремеz, м., деф. од Federmesser, нем., ножић, перорез. — Já у једну пукóтину испуштим једán фédремеz, и више нисáм мóго да га извáдим.

фérма, прел., уважава, цени. — Нíко нíкога не пóштује, нíко нíкога не фэрма.

фíкса, ж., маст за обућу („ималин"); препарат за чишћење пећи и шпoрета. — Војник си свáки мéсец кúпи фíксу за цýпеле.

фињ'ер, м., тур., фењер. — Нéки пýт су лýди самí правíли фињ'ери од дрво и стáкло, па туре унутра лáмпу ел' св'ећу.

фирóнге, ж., мн. (јд. фирóнга), нем., завесе (за прозоре). — По нáша с'ела су од скóро пóчели да тýрају фирóнге на п'енцери, а одáвно су се турале покровице, и т'о сáмо зíми, кад студ'ен ветар пóчне да фури унутра.

фитиљáш, м.; в. витиљáш.

флýс, узв., плус. — Р'еч-дв'е, па флýс, домаћице шамáр.

флýскавица, ж., шамар. — Нéкад су жéне у сéло ч'есто добивáле флýскавице од мýжа.

флýсне, прел., плусне, ошамари; бризне (вода). — Прича се да су нéки пýт кáплари, кад војници п'ођу из в'óјску, питáли којí војник нíје добиó шамáр, па кад се нéки јáви, óн га флýсне, сáмо да не отíдне из в'óјску нéбит.

фофлýза, ж., погрд., лоша жена; ништак (човек). — Остáви ту фофлýзу, штá ти се тиче шта рáди.

фрáјла, ж., погрд.; в. áмшица.

фр'ља, прел. баца. — Фр'љај ту цигáру из úста, да не добијеш једну флýскавицу!

фрљи, прел., баци. — „Фрљите пушке!” — викне наш командир. — Изр.: Фрљи лесково, ўзни дреново (Тако се говори тек ојагњеном јагњету које покушава да стоји на својим још несигурним ногама; а и неком болеснику, кога тим речима позивају да оздрави).

фрпће, прел., гласно куса (чорбу и сл.). — Немó да фрпћеш кад кúсаш, не вучеш кола.

фртáлка, ж., стаклен суд (флаша) од четврт литра. — Кад ћ'ерке д'оће баштá у гóсти, она му наточи фртáлку вино и нареже му сушенице.

фрц, узвик којим се изражава цепање тканине. — Док је прескачао пл'от, заkáчи у неки чв'ор и, фрц, нога̀вица му се иц'епа.

фрцка се, повр., прави живе покрете при ходу. — Она ће да се фрцка док је младá, ал' ћу да ју пита́м штá ће да ра̀ди кад остари́.

фрцне (ши́пку), прел., кресне (шибицу). — Кад су ўноћ најшли у кућу, ма̀ти фрцне шипку и упáли св'ећу.

фрцне се, повр., учини жив покрет телом при ходу (млада жена). — Ка́ко ви́де нас, она се ди́же, фрцну се, о̀тиде не́где и до́несе једну студéну лубени́цу.

фужди́, безл.; в. вужди́.

фу́за се, повр.; в. ву́за се.

фуза́лка, ж.; в. вуза́лка.

фузни́ца, в. стру́чка (2).

фука́ра, ж., погрд., в. а̀мшица.

фу́кне се, повр., погрд., у́ђе, угура се. — Он се фу́кну у по́друм и до́несе једну кро́шњу јабуке.

фу́к та́м — фу́к ова́м, сад тамо — сад овамо. — За́јац кад се на́ђе у тес-кобу, р́гне фу́к та́м, фу́к ова́м, ако мо́же да утэ́кне.

фури́, безл., провирује ветар. — Ле́ти је ла́ко, мо́жеш сву́д, ал' ћу да те пита́м ка́ко ћеш на́зиму, кад ў́зне да фури́ од сва́ку страна́у.

фу́ртом, прил., сасвим, све, у целини. — Ка́д је по́шо у рат, ка́ј да је зна́о да не́ће да се в́рне, остави́о је сестре и ку́ћу и има́ње фу́ртом.

фуру́на, ж., пекара. — Од скóро су по́чели ле́ба за свáдбе да печу́ на фуру́не.

фу́те, ж., мн. (јд. фу́та), погрд., танка, похабана и поцепана одећа. — Т'е́ фу́те што ви́диш на ње́га, т'о́ му свé што има́.

фу́тери, м., мн. (јд. фу́тер), оквир врата (прозора). — Не́ки пу́т, кад су ку́ће билé ниске, у фу́тери за п'енцери су тура́ли колени́ке, а сад колени́ке не тура́ју.

футóљине, ж., мн. (јд. футóљина), аугм. од фу́те; в. фу́те.

фу́ћне се, повр.; в. фу́кне се.

фушља́лка, ж., с. дем. од фузни́ца; в. фузни́ца.

Ц

цагрице, ж., мн. (јд. цагрица), семенке од зрна грожђа. — Неко гр'бјзе има више цагрице, а неко мање.

цак, узв., узвик којим се изражава звук удара тврдог предмета у стакло или у металан предмет. — Кад се уватио мрак, нешто учини цаk у п'ендер.

цакле, ж., мн., наочари. — Одавно су само по неки школовани људи носили цакле, а сад и носе и деца.

цаклен, а, о, стаклен. — Неки пут п'ендери нису били цаклени, него од артију и зал'епљени с т'есто.

цакли се, повр., блиста, светли. — Кад је сунце, срче се цакли од далеко.

цакло, с., стакло. — Деда Душану сам наточила једн'о цакло ракију.

цакне, непрел., произведе звук као ударом у стакло или металан предмет, звекне. — Кад се упалена лампа изнесе на студено, бће да цакне и да прсне.

царичица, ж., бот., врста траве поземљуше са жутиим цветићима. — У нашу Грапчину царичица расте између кам'ење.

царке, ж., мн. (јд. царка), три полутке танког стабла, дужине око 10 см, са којих није скинута кора; служе за дечју игру „на царке“; игра се тако што се царке бацају увис, па, ако падну са кором горе, онај који их баца је „пас,“ ако падну једна с кором, а друге са оном другом страном, онај који их баца је „краљ,“ а ако су све без коре горе, онда је цар; баца их док не постане „цар.“ — Кад сам ја био д'ет'е, нисам ни чуо за игру „на царке.“

царска круна, ж., бот., врста баштенског цвећа са цветовима у облику великих црвенкастих звончића. — Царска круна је некад билá р'етка, а сад се сасвим изгубила.

цацори, непрел., какоће (кокошка). — Кок'ошка цацори кад се негде нађе самá, па кај да самá сас себе разговара.

цвелика, ж., бот., врста крупне биљке (траве). — Цвелика је ц'еваста, и од њ'о смо правили свирајке.

цвеликар, м., зб. им., густиш цвелике. — Цвеликар је вис'ок и у њега ноћу може да се скута неки кому је невоља.

цв'ик, м., танка посна сурутка. — С цв'ик п'јимо свиње, а с'рутку в'аримо за пробару и др'обимо уместо мл'ек'о.

цв'окне, прсл., погрд., пољуби, цмакне. — На свадбе м'ужи у шалé цв'окну један дру'гому ж'ену.

ц'евка, ж., цев. — Од гологузу ујесен ис'ечемо ц'евке за ракију.

цевур'ина, ж., аугм. од ц'ев, погрд., пушка. — Шта сте приметили т'е цевур'ине на грбину кај овчари тојаге?

целина, ж., нетакнут (непашен) пашњак са изврсном травом. — Целина се чува за јаганти, кад мало порасту и почну да пасу.

целцит, само у изр.: цео целцит, целá целцита, целó целцито, прид., сасвим цео, нетакнут (наглашено). — Кад је ођутрос пошо у планину, турила сам му у т'орбу цео целцит леба, а он га увечер врнуо неначет.

цепанка, ж., цепљика. — Што одиш б'ос, може нека цепанка да ти се забод'е у табан?

цепне, прел., нацепа мало дрва; скупо наплати; одере (ценом). — Жена каже човеку: „Немо да се изгубиш у село, док ми не цепнеш дрва.“ — Он уради некако, а цепне како оће. — Ја знам да они што цепну човека да панти, и не ураде човеку како трéба.

церјик, м.; в. церјак.

церјак, м., млада церова шумица (густиш). — Откако н'ема козе, а и овце су се прор'едиле, подиго се церјак и по пољанке што су некад биле голе.

церов, изр.: Кај церова к'орка (Груб, рапав). — Кад човек остари, лице му д'оће кај церова к'орка.

церовак, м., церов прут (за батинање). — Наш учитељ је од једнога ћака тражио да му донóси цер'овци, па га после бије с њи.

цер'овац, м., бот., врста диње. — Цер'овци су водљиви и слатки п'у-пољци и не пуцају кад узрe.

церозубас, ста, сто, ретких зуба. — Боље је да се церозубас човек смеје него нецерозубас да скрчи с његови г'усти зуби.

цѝвково п'ерје, зб. им.; само у изр.: набере цѝвково п'ерје (смрзне се, измрзне). — Кад нису тели летос да беру дрва, они ће сад да наберу цѝвково п'ерје, кад морају по сн'ег да иду за дрва у планину.

цѝвун, м., излазни део букве кроз коју тече вода на воденични витао. — Изр.: Дува кај на цѝвун (Дува много хладан ветар).

циганско м'гекó, с.; само у изр.: кај циганско м'гекó, несигуран, несигурно; краткотрајно. — Има прича да је Циганин испросио мало м'гекó, тек толко да му је прекрило дно од кантицу у коју му га сипали. Кад је стиго дома, наложио је јак огањ и турио канту над огањ, да свари м'гекó. На пламен је м'гекó ускипело и почело да се нагушује. Циганин се радовао и мислио да његово м'гекó расте, па реко: „П'уни, бóже, п'уни! Т'и знаш да је м'оја ч'ерга п'уна с Циганчињи што н'емају шта да једу!“ Али м'гекó се убрзо излило преко канту у огањ и унутра није остало ништа. „Е, бóже, бóже! Брж га даде, брж ми га узe!“

циганчи, прел., просјачи, захтева. — Научио да циганчи, па човек не може да се откачи од њeга.

Цигањ'ор, зб. им., Циганчад, Цигани. — Неки пут је било такó: Цигани нарађају Цигањ'ор, а не мисле шта ће толка деца да једу и да обукују и г'е ће да бораве зими.

— јадиковáo је Циганин, покуњен што му млекó утэкло. — Отуда изрека: Кај циганско млекó (којом се изражава нешто несигурно и нестално).

цигуља́в, а, о, танушан, мршав. — Деца, док расту, цигуљава су, а, кад одрасту, попу́не се и поста́ну људи.

ци́ма, прел., сиса. — Овчари́ не давају да јаганци ци́мају о́вце ц'ело́ ле́то, него и одбију, па музу́ млекó за сирење и кисело млекó.

циме́нта, ж., лимена канта; фиг.: глава (погрд.). — Пара́ баба Жива узне у цимéнту млекó и понесе у Бољевци га́зде чијé смо имање радéли на́поле, па поведе и мене. Ша́ра ни́кад ни́је ишо с нас, да не настрада у ва́рош, а и о́н је био о́пасан за људи. — „Слушај ти, брe,” ви́кне Драгутин Мија́јлу, „немо́ј да причаш сва́шта, да те не уда́рим по цимéнту, па да па́нтиш док си жи́в!”

ци́нка се, повр., плаче без суза (дете). — По не́кад се дете́ са́мо ци́нка, а ма́ти му се секира́, ми́сли да га не́што боли́, па пла́че.

цици́љ, м., киселина (јака); укварено сирће. — Кад се сирће прекисели и пр'еђе у цици́љ, ни́је ви́ше за ни́шта. — Изр.: Кај цици́љ (Веома кисео). — И за вино́, кад се укисели, ка́же се да је кај цици́љ.

цо́кла, ж., доњи део зида, обојен масном или другом бојом (различном од боје горњег дела). — Не́кад су у се́ло цо́клу шљипали с р'етак ма́лтер, који је, кад се осу́ши, био ра́пав и чвр́с и доста траја́о.

цр-цр-цррр, узвик којим се маме кокоши. — Же́не у́јутру ма́ме кокошке: „Цр-цр-цррр, пи́ли, пи́ли!” и ба́це и куку́руз, да и на́ране.

цр́вен, м., унутрашњи део стабла који је тамније боје од белута (в.). — Кад чо́век о́ће не́што да гра́ди од дрво, о́н пр́во одеље бeлут, па од цр́вен на́прави шта му трéба, за́то што цр́вен и буба ма́ње је.

црвени́ло, с., средство за црвењење лица. — Ода́вно дев'о́јке нису́ тура́ле црвени́ло на лице́.

црвени́ца, ж., црвена земља. — Црвни́ца је сла́ба зeмља и не ра́ђа до́бро.

црв'énка, ж., бот., црвенка (врста пшенице загаситог зрна, „румунка”). — Не́ки пúт су у на́ш кра́ј сеја́ли црв'énку и бели́ју.

црвења́к, м., здрав човек румена лица. — Погледај кака́в је црвења́к: да га уда́риш у же́дан обра́з, она́ дру́ги би му пу́ко.

црве́њаче, ж., бот., мн. (јд. црве́њача), рудњаче (печурке). — Ми́ смо ода́вно зна́ли са́мо за црве́њаче; дру́ге печу́рке нисмо́ сме́ли да бе́ремо, а нису́ ни имале́ око на́ше се́ло.

црвљивача, ж., бот., врста планинске траве отровна корена; жиле су јој као оједене богињама (отуда име црвљивача). — Од црвљивачу су људи правили́ отров и трова́ли пшeту, да не же́ду куку́руз на њиве.

црвљивко, м., погрд., проклетник; употребљава се у клетви: „Црвљивко црвљиви!”

- црвљивица, ж., проклетница (употребљава се у клетви). — Дóкле ћеш да ме ј'еш, црвљивице црвљива?!
- црвски, прил., мученички; изр.: пиштí црвски (страховито се мучи). — Кад му је умрела жена и изгорела му кућа, остаó је с два детета под ведро небо и црвски пиштéo да очува децу и одрани и и усправи на ноге.
- цр'ембуш, м., бот., врста дивљег лука широких дугуљастих листова са мирисом белог лука (*Allium ursinum*); расте на планинском хумусу. — За ракију ти не треба ништа дрúго кад имаш цр'ембуш, само máло с'ó.
- цр'ен, м., дрвена попречна дршка бургије. — Цр'ен се прáви од не́ко тврдо дрво, од горунóвину и граничевину и од јесенóвину.
- црепуља, ж., округао плитак земљан суд (у облику тепсије) за печење хлеба у жару и пепелу; хлеб се стави у црепуљу, па се покрије врелим пепелом и жаром (или се стави у празну црепуљу и покрије се сачом, на који се стављају врео пепео и жар). — Сад црепуље прáве са́мо грнчари, а некад су и правíле и жéне по с'ела.
- црепуљан, м., погрд., кукурузни хлеб из црепуље. — Кад је сýшна гóдина, људи кажу: „Мóре, добро ће да бóде док има црепуљан, зло ће да бóде кад нестáне.”
- црешња, ж., бот., трешња. — Треба да изóремо око нáшу црешњу у Чóку, да се не осуши.
- црешњар, м., бот., врста белог пасуља са црвенкастим пегамa, трешњак. — Нéки пýт су жéне сејале свáкакав пасуљ, и црешњар и кулаш, а сад саде са́мо нéки бео.
- црешњ'ов, óва, óво, трешњев, од трешње. — Карађ'орђе и Ајдук Вéљко су тóкли Тóрци из црешњови топóви, и, да нису погинули, ми би били слóбодни мlóго пр'е.
- црешњовача, ж., ракија од трешања, трешњевача. — Црешње се мýка бéру, а и máло рађају, па се ракија од њí р'ётко печ'е.
- црешњовина, ж., трешњевина (грађа од трешњева дрвета). — Од црешњовину људи ништа не прáве зáто што су црешње р'ётке и што су воћке, па је греóта да се с'ечу.
- цркавица, ж., пара, новчић. — Свáки треба да сачува неку цркавицу за стáрос, кад не мóже више да рáди, да дá некому да му нешто помóгне, ако н'ема своји да га глeдају.
- црква, изр.: Ако је црква голéма, ти се крсти са́мо у једán крáј, немó по ц'елу цркву (Иако можеш нешто више, ипак не претеруј).
- црквено, прид., оно што се обуче кад се пође у цркву (ново). — Изр.: Т'ó ми је и црквено и мртвено (То ми је једино одело и сл.).
- цркнице-пукнице, с., бот., љутић (*Ranunculus*). — Цркнице-пукнице цавтí жутó и дóста је р'ётка травкá.

црнка́, црнкó, прид., хип., црна, црно (само ж. и с. род). — Н'éma ни ју она́ црнка́ кокóчица, бојим се да ју није однеó јастреб. — Он'ó црнкó јагње се научило, па иде по деду у кућу.

црн'óјке, ж., мн. (јд. црн'óјка), бот., врста конопље загасита влакна. — Жéне лéти прво обéру бел'óјке, па тад црн'óјке, óне стíзају мáло пóсле црпац, м.; в. крстáш.

црца, непрел., цркава, јако се секира. — Нéка га, нек црца од мýку, кад нíкому не мíсли дóбро.

црч, м., веома јак мраз, цича зима. — К'óј ће сáд, по овакáв црч да иде за вóду? Да сачéкамо да мáло попушти.

цртáк, м., велики комад пљоснатог гвожђа (око 0,75 м), на једном крају растањен у шакасто сечиво; ставља се на плуг испред раоника, те просеца земљу одозго, да се бразда не би расипала; цртало. — С цртáк се туче и с'ó и папрíка и орáси за з'éтин.

цўпка, непрел., подскакује. — Кад је зимá, ћаци цўпкају пред школу, да загреју нóге.

Цўра, ж., име жене. — Бáба Цўра је имáла два мýжа: Добрóсава и Ми-лбóрада.

цўца, ж., хип., израз тепања женском детету. — Тí си бáбина цўца, па ћеш, кад порастéш, да нóсиш бáбе вóду.

цўцка, ж., хип.; в. цўца.

цуцурајка, ж., хип.; в. цўца.

цуцуран, м., хип., израз тепања мушком детету. — Бáба ўзне унўка на колéна, па га мýлује и кáже му: „Тí си бáбин цуцуран, па кад порастéш, тí ћеш бáбс да крáтиш дрва, да се не смрзне.”

Ч

чá (махом увишестручено: Ча-ча-ча!), узвик којим се упрегнута говеда гоне да скрену. — Чá-чá-чá, Бўла! Дáј д'éсно!

чавўра, ж., чаура (топовска); погрд.: глава. — На Ђурђевдан баштá напўни једну чавўру с барўт и цўглу и тўри фитиљ, па, кад се испеч'é јагње, запáли и она грўне кај тóп и забије се у зéмљу, па ју пóсле вáди с трнокóп. — Имаш ли ти нéшто у тў твоју чавўру?

чавурица, ж., с. дем. од чавўра, чаура (пушчана). — На стр'елиште, кад лўди пўцају, дéца збíрају чавурице.

чаклўиза, м. ж., онај који заједа; чангризало. — Ё, она је чаклўиза, нíкад не мóже да ју се досáди да те клўца г'е те нáј боли.

чактáр, м., бот., врста високе круте траве. — Чактáр није за с'ено, али су дóbри кáнтари за трмке од њéга.

чалдáн, м., сталак за свећу (са уређајем за спуштање и подизање свеће). — Кад је св'ећа голéма, спушти се у чалдáн, а кад се скрати, подигне се.

чамбúра, ж., извор захваћен већим издубљеним деблом (да се извор не би заројавао). — У нáше сéло смо имáли једну чамбúру испод шкóлу.

чамúга, ж., батина са главичастим задебљањем на једном крају. — Нéки пúт су чамúте носили овчари, да се бране од туђу пцету.

чамушкá, ж., дем. од чамúга. — За чамушкú се узима дрво с кóрен кај главица.

чáнтра, ж., кожна футрола за пиштољ и сл. — Одáвно су се пиштољи носили зáпојас, а сад се нóсе у чáнтру.

чáп, м., мера за растојање летава за цреп на крову. — Кад се не направитáчан чáп, цео кр'ов се покрије пóгрешно, па ветар обáра цр'еп.

чаралúк, м., батина. — Немóј да се закачињаш за њéга, да те не омáши с онá чаралúк што нóси.

чарапíне, ж., мн. (јд. чарапíна); в. назуваљке.

чарапóсан, а, о, трп. од чарапóше; в. дрнут.

чáрка, прел.; в. чáрне.

чáрне, прел., дирне. — Да га нисí чарнуó за т'ó, óдма се лúти.

чатí, прел., гуиња; говори; саветује. — Цео дан чатí; кáко ју се не досáди? — Дóкле ћу ја да чатím, а ви да ме ништа не слúшате?

чаћка, прел., дира, чачка. — Немó да чаћкаш никакву крáсту, да ти се не подлúти.

чáче, с., дем. од чаша. — У нáше пóље на свáки клáданац је стојáло по једн'ó чáче, кад чóвек најíђе, да íма из штá да пíје вóду.

чáше, ж., бот., мн. (јд. чáша), врста тикве чији се плод изрезује и употреб-љава као чаша за захватање воде. — Чáше се сáд р'етко сéју и слáбо се лúди слúже с њí.

чáшка, ж.; в. чáче.

чвáка, прел., масти качамак месом на ражњићу за време печења на ватри. — Чвáкан качамак узíмамо с прсти и јемó, а кад нестáне чвáкан, узíмамо печéно м'есо.

чвóкне, прел., куцне, удари; каже нешто глупо (лупне). — У прву бóрбу Дарíнкинога сíна чвóкне óлово у чéло и она остáне самá. — Кад д'óђеш мéђу лúди, немóј да чвóкнеш нéшто, па свí да ти се см'еју, него размíсли штá ћеш да кáжеш.

чврáв, а, о, чворноват, квргав. — Његова гóра је чврáва и није за гр'еде, него сáмо за дрва.

челѣнка, ж. (прибл.: колајна); само у изр.: Добио челѣнку (Добио по глави, повређен је). — Рѣкла сам ја њѣму да пази да не добије челѣнку, ал' он мене не слѣша.

челѣбина, ж., доња вилица, челѣуст. — Опили се, па се побили, и неки му разбио челѣбину.

чѣмбер, м., страна косе насупрот оштрици. — Чѣмбер је кај неки в'енац уз целу косу и заштићава рѣз да се не слѣми.

чѣпар, м., одломак прута или гране (махом оштрих крајева); има и зб. им.: чѣпарје. — Збѣри чѣпарје на дрвник, па залѣжи ђгањ и турѣ воду за качамак. — Изр.: Кај да си му забио чѣпар у нос (Веома љут).

чѣпи се, повр., криви се; криви уста на некога; руга се; плази се. — Немѣ да се чѣпиш на никога, да не останеш ичѣпљен.

чѣс, м., част, честитост; поштење. — Изр.: У гáзде глác, а у сиротинѣу чѣс. — Вѣди чѣс некому (Има обзира према неком). — Такáв је он: не вѣди чѣс никоу.

чѣсан, сна, сно, частан, честит. — Док је био жив, био је чѣсан и поштен.

чѣска (кукурѣз, лука), прел., (с)кида пера кукуруза (при окопавању), лука (ради употребе за јело). — Наши су копали, а ми, деца, смо ческали кукурѣз испред њи, да се они не би мајали да чѣскају.

чѣтали, непрел., пусти више изданака из једног корена (на пр. пшеница). — Кад је година, сваки струк пченица чѣтали, па је њива густа кај чѣтка.

чѣтвѣри, прел., упрегне два пара говеда у једна кола или плуг. — Кад су кола пуна, па трѣба да се извучу љзбрдо, мѣра да се чѣтвѣри; једнѣ краве не би мѣгле да извучу.

чѣтвѣрка, ж., четворопрег (говеда или коња). — Једанпут ми се кола заглибе у једну валѣгу на пут, али, на моју срећу, најђе с кола један Јáбланчанин, па направимо чѣтвѣрку и извучемо.

чѣвртáс, ста, сто, квадратан, четвороугаон. — Кад се прáви кућа, свѣ грѣде се издѣљу чѣвртáсто, исечу се дирѣци и одвоје нај веће грѣде за тѣмељи и мајје.

чѣширко, м., онај који носи чакшире (Говори се у шали деци). — Ђј, ти, чѣширко, д'ѣћи овамо да ти дам нешто.

чѣшљигáр, м., зоол., штиглиц (врста птице, *Carduelis carduelis*). — Чѣшљигáр је рѣтко пиле и иде на цвѣт од боцу.

чѣшљигáрка, ж., зоол.; в. чѣшљигáр.

чѣшљикѣвина, ж., бот., чѣшљика (*Dipsacus silvester*). — Чѣшљикѣвина растѣ по ладѣвине по потѣци.

чѣшма, ж., чесма. — Ми смо доносили воду од бунáр и од чѣшму; бунáр је био ближи, а чѣшма ни је билá далѣко.

- чибе**, узвик којим се одговори пас. — Чибе, да те не ударим с ову тојагу, па да ти потрајаје.
- чів**, два, пар; **чів чарапа** — пар чарапа; **чів волóви** — пар волова; два **чівта опанци** — два пара опанака (двоји опанци); двоји, двоје, двоја. — На јесéњи панађур смо прóдали чів волóви.
- чивтé**, ж. плт., пар задњих копита (у коња); баца чивтé, рита се (коњ). — Сваки млад и јак к'ош баца чивтé и мóра да се пáзи да не убије некогога.
- чилé**, с., канура памука (предива). — Трéба да ткáм платнó, па сам купи́ла дéсет чилéта паму́к.
- чиља́в**, а, о, шкрт. — Чóвек не трéба да бóде чиља́в прéко мéру, т'ó се свé њéму осв'éти.
- чиља́вко**, м., погрд., тврдица, шкртац, циција. — Чиља́вко чу́ва пáре, а у ку́ћу н'éма што му трéба.
- чиљавштина**, ж., погрд., тврдичлук, цицијашење; тврдица. — Чиљавштина нíкому не корíсти, него сáмо шкóди. — Жíван је цео в'эк бíо чиљавштина, али нíје млóго постíго.
- чиљка**, прел., задиркује, изазива. — Немó да га чиљкаш сваки чás, кад 'он тéбе не зад'éва.
- чíни**, прел., боји, фарба. — Прéћу за сукнó чíнимо у жíле и у кóру од ораси.
- чиноштéта**, ж., штеточина. — Кóза је голéма чиноштéта, и бóље је да ју чóвек н'éма него да ју има.
- чиноштéтан**, тна, тно, штеточин, штетан. — Млóго је дóбро што смо уништíли чиноштéтне кóзе; сад имамо шуме дóнебо и тáмо г'е су, док су билé кóзе, стојале голé пољáne.
- чивá**, прид., изразвијена **вимена** (те незгодна за мужење, овца); само ж. род (Може се употребити и средњи род ако се за овцу употреби израз средњег рода). — Сáмо сítне и загрчавéле 'овце су чипé и мýка се музú и н'éмају ни мл'екó. — Он'ó твóје двиче што се ојагњíло чипó је и н'éма скóро нíшта мл'екó, не знам кáко ће да одóји јáгње.
- чистáлка**, ж., направа за чишћење обуће од блата. — Ујесен пред свáка врата трéба да има чистáлка да лóуди очíсте блáто од нóге.
- чíшенице**, ж., мн. (јд. чíшеница), три жице пређе у канури: десет жица чине мало, а двадесет голéмо пáсамце. — Кад су бáба и мáти уведíле прéћу у нíти, слóшао сам кáко су бројíле жице на чíшенице.
- чка́ља**, ж., жиле дрвета у обали реке (у којима се крије риба), чкаљ. — Лéти завучéмо к'ош у чкáљу и рчкáмо сас тојагу у жíле, па кад подíгнемо к'ош, нађемо рíбу у њéга.
- чколáр**, м., ученик, ђак. — Чујем бíје свóно, чколáри трéба да íду у чкóлу.
- чкóлује** (се), повр., учи (се). — Нéки пýт је р'éтко к'óј мóго да чкóлује дéцу, а ако се нéко д'етé дóбро чкóлује, давáли су га у гимназију.

- чмавало, с., дремљивко; онај који много спава. — Мој брат је био чмавало; ујутру га маји једва разбуди, а увечер легне с кокошке.
- чми, непрел., погрд., спава. — Лего си да чмиш, немó више ништа да причаш.
- чмрљив, а, о, тупа и спљоштена носа; тупонос, затупаст. — По неко дете, док не порасте, има чмрљив нос, а по некому и кад порасте остане чмрљив.
- чмрљавица, ж., жена тупа носа. — Моја сестра од ујку је чмрљавица, има краћак и туп нос.
- чмрљавко, м., мушкарац тупа носа. — Ђе, чмрљавко, кад ћеш ти да порастеш?
- чобанка, ж.; в. овчарка.
- чобанка, ж., бот., жаворњак (врста биљке лепих плавих цветова; расте у житу). — Чобанка цврти кад се жњече пченица.
- чобрља, прел., чепрка (кокош). — Кокoшке чобрљају целу годину, па ископају рупу до рупу.
- чобрњак, м., чабрењак (јака мотка на којој на раменима двојица носе чаброве наповилице в.). — Чобрњак се провуче кроз уши на чабар, па људи увате за по један крај и дигну на рамена.
- човања, ж., велика дрвена кашика за брашно. — Човање су правили Цигани, коритарџи, а продавале су и Циганке.
- човест(в)о, с., човештво, човечност. — Карађорђе је на сваки корак отварао човесто.
- човрдало, с., батина. — Понеси ово човрдало да се одбраниш, ако те налетџи неки пас.
- човрљи, прел., искривљује, криви. — Кад сам ишо у школу, често сам човрљио опанци, па сам одио на закаче и кидао сам и.
- човрљуга, ж., зоол., шева. — Лети се човрљуга дџа на крила у небо и погџа.
- чока, прел., куца, удара. — Чујеш ли, неки чока на врата, види кој је.
- чокетало, с., парче дрвета, везано за сандук са житом у воденици; упире у горњи воденички камен, те при његовом окретању потреса жито и истреса га из сандука у доњи камен, где се меље. — У једну народну причу каже се да је чокетало измислио Свети Сава. Еве ју та прича:
- Један ђаво је направио воденицу, али за чокетало није знао, па је жито с руку вуко из сандук у камен да се меље. Тако је морао стално да седи уз камен. Једанпут наиђе у воденицу Свети Сава и рекне: „Шта ћеш ти мене да даш, да ти ја направим нешто што ће само да ти обара жито у камен?“ Баволу се већ било досадило да седи дан

н:оћ уз камен, одговори да ће да га прими за ортака у воденицу. Свети Сава пристане и договоре се да он ступи у воденицу одма, и да остане док на дрв'еће буде лисје, а да ђаво ступи у воденицу кад лисје опадне, Тад Свети Сава уиђе у воденицу и отпочне да меље жито за народ у та крај.

Прошла је пролећ, прошло лето и почела је јесен. Опало је лисје од дрв'еће у долину г'е је била р'ека и воденица, а Свети Сава је још седео у воденицу и млео брашно. Тад у воденицу д'ође ђаво и каже Светому Сава: „Дe-дер, одлази из воденицу, дошо је м'ој р'ед, лисје је опало од дрв'еће!” „Погледај Ртањ,” рекне му Свети Сава. Баво погледа и види да се ј'еле на Ртањ још зеленe, њино лисје још није опадало. Баво није имао куд, него остави Сава у воденицу и даље, нађе једну голему бургiju, издeље једну т'орбу дрвени клинци, укачи се на Ртањ и почне да се качи на ј'еле и да врти рупе у њи и да набива дренoви клинови у рупе, да би се ј'еле посушиле те да и лисје од њи опадне. Али ј'еле се нису посушиле, него су клинови у њи урасли, а лисје је на њи и даље стојало зелено.

Тад ђаво узне једну мотку и уиђе у воденицу да с мотку истeра Светога Сава напоље. Али, како је воденица била ниска и тескобна, ђаво је с мотку закачињувао час у тован, час у дувари, и није мого никакo да удари Светога Сава, а Свети Сава је, да би се одбранио од ђавола, доватио од полицу качамило и ударао ђавола поглаву кољко год му је било воља. Кад ђаво више није мого да издржи б'ој, рекне Светому Сава да пром'ене батине. „Оћу,” рекне Свети Сава, али да изиђемо напоље!”

Баво да Светому Сава мотку, а узне од њeга качамило и изиђу пред воденицу. Туј, у ширину, Свети Сава отпочне с мотку да млати ђавола, час поглаву, час по грбину, а ђаво п'ође с качамило как Светога Сава да га удари, али качамило је било кратко, а Свети Сава му с мотку није дао ни да му приђе и није престајао да га удара. Кад ђаво више није мого да подноси батине, бацио је качамило и утеко у воду испод воденицу. Такo Свети Сава остане једини господар у воденицу, млео је жито на људи који су имали, а ујам од мељава д'елио је сиротиње која није имала ни зeмљу ни жито.

чoкне, прел., куцне, удари. — Чoкне два пут у п'енцер, па дeда изиђе напоље и увeде га у кyћу.

чoлама, ж., каша од пшеничног брашна и белог меса од живине или од зечјег меса. — Баба Љубица је ч'есто правила добру чoламу од кокошиње б'ело м'есо.

чoљтине, ж., мн. (јд. чoљтина), погрд., подерани (дотрајали) опанци (чарапе). — Изуј т'е чoљтине и закачи над oгањ да се исуше до ујутру, да имаш јутре шта да обујеш.

чoпке, ж., мн. (јд. чoпка), пуцке од кукуруза. — Ми тyримо зрна од кукуруз у канту, па канту држимo над пламен, и такo испуцамо чoпке. — Изр.: Кај чoпка (Ванредне белине; многобројан). — Исплeла сам му и изб'елила чарапе кај чoпка. — Гусенице напуниле јабукy кај чoпка.

- чорне, прел., удари. — Буди миран да те не чоренм с ову грану, па да пантиш док си жив.
- чорнут, а, о, трп. од чорне; в. дрнут.
- чудило, с., чудо, ругоба (услед необичног одевања или косе). — Какв'о је он'о чудило што се не од'ева кај људи?!
- чук, м., чекић. — Треба да узнем чуќ и да разбијем кам'ење и да прострем у бла́то пред подрум, да не каљамо ноге.
- чуќа, ж., голо брдо. — У нашу чуќу расте божур, па ју зато зов'емо Божурова чуќа.
- чуќа, прел., куца; лупа. — Ноћас ми неки чуќао на врата; нисам смела да отворим.
- чукар, м., голо, каменито брдо, чуќа. — У наш атар има један чуќар према Тимок.
- чукер, м.; в. чуќар.
- чукљан, м., чланак на нози. — Мршави људи имају већи чуќљани него дебели.
- чуќне, прел., куцне, удари. — Ујутру рано, кад п'ођеш у шуму, чуќни ми на п'енџер, да идемо заједно.
- чуќне се упамет, повр., изр., опамети се, тргне се. — Кад ли ћеш ти да се чуќнеш упамет?!
- чуљ, а, о, делимично или сасвим откинута уха. — Кад је био д'етэ, омаќо се у огањ и једн'о му уво изгорело, па је сад чуљ.
- чуљни уши, прел., ћули уши, напреже слух. — Наше куче, чим чује да нешто шушка, чуљни уши да распозна шта је т'о.
- чунгарі, м., мн. (јд. чунгар), суве криве стабљике дрвећа; веома чворновато мање дрво. — Ови чунгари нису за ништа, сем да печ'емо ракију на њи.
- чуп'ераќ, м., прамен неуређене косе. — Дев'ојка се обукла за оро и извукла чуп'ерци под крпу на чело.
- чурањ, м., дим. — Кад ујутру од Чуќу погледам село, видим да из сваки комин иде чурањ унебо.
- чури, прел., пуши (дуван); пуши (дим). — Чеда није ни пио ни чурио, док је био млад, а кад је остарео, почео је и да пије и да чури.
- чури (се), повр., пуши (се). — Немци су рано дошли у Подгорац и попалили га; над село се цео дан чурио чурањ.
- чурило, с., висока, незграпна особа. — И он'о Зоркино чурило се удало у Јабланицу.
- чурка, прел., разбија грудвице брашна у врелој води (за качамак) или кида коприве које се кувају чуркалом (в.); задиркује, изазива. — Док врї вода надогањ, чуркам брашно за качамак. — Немо да чуркаш кучку кад има кучићи, може да те раскине.

чуркало, с., гранчица од тврдака или клена са више рачви; служи за разбијање грудвица брашна при прављењу качамака (и за раскидање коприва при кувању). — Лети насечемо чуркала, па имамо за целу годину.

чүтора, ж., трешњева ступа за туцање соли, паприке, ораха (кад се од њих прави зејтин) и сл. — Ми смо имали неколко чүторе, ал' сад не знам где су. — Изр.: Не можеш да га згодиш у чүтору (Не може му се никако угодити).

чүче, с., хип. од јастуче, јастуче, јастук. — Влајње нису турале детету чүче под главу, па су детиње главе у љагане биле у једну страну равне.

чучи, непрел., деч., седи. — Чүчи туј, уз огањ, па ће баба да ти надроби млекце.

чүчка, ж., јастук (обично пуњен сламом, ређе вуном). — Кад се девојка удава, она понесе и вежене вунене чүчке.

чүчка, непрел., чучне (више пута). — Кад сам пролазио кроз кукуруз, најшо сам на једну жењу где чүчка и тура нешто у торбу; мора да бере траву за свиње.

чучуљајка, ж.; в. астраган.

чучуљак, м., купаста главица затупаста врха. — Чучуљци су мања брда, стрма и с заравњен вр.

чучуљат, а, о, купаст. — Одавно је сваки по стар човек имао чучуљату капу од јагњећу кожу.

чучуљата капа, ж.; в. чучуљајка.

Ц

цабајше, прел., дигне руке од нечега; напусти нешто. — Кад сам видео колико морам да чекам да ми плате, цабајсао сам и паре и имање.

цабалук, м., јевтиноћа, багатела. — Неки пут је пченица била цабалук: динар кило.

цабе, прил., бесплатно; узалуд; јевтино. — Општина ни дава цабе земљу у планину да садимо компири. — Цабе сам чувало децу кад сад нема ниједно да ми нешто помогне кад сам остарео. — Кад је нешто много јевтино а добро, ми кажемо да је цабе.

цава, ж., галама, граја. — До неко време ноћас чула се некаква цава по пут.

цавала, ж., граја, бука. — Синоћ се одједанпут здаде нека цавала на пут испред нашу вракњицу и неки се побише с тојагце.

цавка, непрел., кевће. — Кад је уморан и мрзи га да се дигне, пас само цавка.

цака, прел., захтева, иште, тражи; говори; брбља; галами. — Не може она док нешто не цака од другога. — Милуника ти поручила да има нешто да цакате. — Анђелија свашта цака, ал' ја ју не верујем све. — Маргита св'о јутро цака, само да ју не стоје уста затворена.

цапа, се, повр., рита се; противи се; опире се. — Коса научила само њ'о неки нешто да дава, па кад се од њ'о нешто тражи, она се цапа и не да.

цара, прел., дира. — Рекла сам ти да је најбоље да т'о не цараш никако. царне, прел.; в. чарне.

цвокне, прел.; в. чвокне.

цгањ, зб. им., м., ситна деца у једној породици. — Шта је нараћала оволки цгањ, кад н'ема са шта да и рани?

цгањ'ор, зб. им.; в. цгањ.

цекуљица, ж.; в. кесуљица, деф. од цакуљица, врећица (која није у употреби).

целезап, зна, зно, гвозден. — Дан издан стојим ја наноге, па не могу више, нисам целезна.

целезо, с., гвожђе. — Да је човек од целезо, не би могло све т'о да издржи.

целез'ор, зб. им., м.; гвожђурија. — У подрум, по неке ведрице и крошње, има свакакав целез'ор у који неки пут може да се нађе нешто корисно.

целџа, с. плт., гвожђа за хватање птица, мишева и сл. — Деца ваћају на целџа и свраке и врәне, ал' целџа поломе ноге на пилићи, па само направе штету.

целудица, ж., желудац (бубац) у живине. — Баба каже да деца не ваља да једу целудицу, да и не посиње уснице. — Изр.: Уста су му кај целудица (Уста су му помодрела од хладноће).

целутка, ж., дем. од целудица. — Иако бабе кажу да деца не ваља да једу целутку, ја сам јео и нису ми посињела уста.

церима, ж., проклетство; проклетница. — Умори ме, церима, ова грозница, па не могу да стојим наноге.

церимац, м., проклетник. — Дува ова север, церимац, па л'еди крв у жиле.

церимица, ж., проклетница. — Обрнула кошава, церимица, па носи снег, не може човек очи да отвори.

цериМСки, а, о, проклетнички. — Ова церимска кашљица неће да ме мане целу зиму.

цецавац, м., онај који цецји (окапава чекањем). — Неће цецавац да седи дома, него цецји по село од једнога до другога.

цџиј, непрел., чека, дрежди. — Ене га, још одођутрос цџиј куд Мијајде на казан.

цибан, м., дрвен суд од дуга за воду и за ракију кад се пече у казану. — Вода се у цибан лети не грее. — До пладне сам истерао три цибана ракију.

цигља, м. ж., мршавко, мршавица. — Ђј, ти, цигљо, кад ћеш мало да се угодиш?

цигља, непрел., расте (шикља у висину). — Док су деца, цигљају, а кад порасту, попуне се.

цигљав, а, о, мршав; танак; висок (млад човек). — Сад је још цигљав, а кад мало зађе у године, он ће да одебља.

цигљас, ста, сто; в. цигљав.

цида се, повр., бацака се; рита се. — Риба, кад ју узнем из кош, па ју баћим на суво, цида се и тражи воду, док се не замори.

цици, непрел.; в. цецци.

цљезда, ж., жлезда. — Од како се родио мршав је, па му се виде вратње цљезде.

цока, ж., незграпна жена. — Цоко, цоко, кад ћеш ти да напредеш и наплетеш све што ти треба?

чорнут, а, о, трп.; в. чорнут.

чувала, ж.; в. цавала.

цугљевље, зб. им., с., цомбе (на путу), стврднуто блато. — Куд ћеш ноћу по то цугљевље; спавај ноћас овде, па јутре иди куд оћеш.

цудила, с., мн. (јд. цудило), погрд., велике (грубе) ноге (стопала). — Њему не трају ни наглавци ни опанци, на његова цудила кај санци све се размакне.

цукљеви, м., мн. (јд. цукаљ), чукљеви ногу. — Искочили му цукљеви колко је мршав.

цуњи, непрел., цоња, дрежди. — Научио да цуњи у мејану, иако н'ема царе да пије; г'е двојица, он је трећи, па му по неки да нешто и да попије.

цупри, непрел., погрд., (дуго) седи или стоји уз нешто; чека. — Није га мрзи да цупри по ову мејаву уз туђ казан.

Ш

шајачан, чна, чно, од шајака (врсте сукна са пругама у боји различитој од основне). — Шајачне дрее су носили млађи, а сукнене стареји људи.

шалција, м., шализац (онај који се радо шали). — Милан П'ерсин је шалција откако га знам, а кад је био млад, био је и песнација.

- шалџиџа, ж., шалџивица (жснa која се радо шали). — Све жџне су шалџиџке кад се збџру на влачиџлке.
- шанџав, а, о, болестан; болешљив. — Вџле Мџте Вџнкиному је остџо шанџав из рџт, и док је бџо жив, мџчио се.
- шапџи, м., мн. (јд. шапџац), погрд., ноге, шапе, велика стопала. — Прџжи ти шапџи овџмо, да ти обџјем чџрапе, да се не смџзнеш.
- Шџра, м., зоол., шарен пас, Шарко. — И мџ смо имџли једнџга пџџ Шџру; ја сам га мџло го волџо.
- шарениџкав, ква, кво, ниџкав (непостојеџи). — Кад неџога пџтају за неџто што неџма какв'о је, он одговџри: шарениџкаво; значи: неџма ниџкаво.
- Шџрка, ж., зоол., шарена крава. — Мџло го пџт смо имџли Шџрке, оне су билџ мџло го дџбре и џбаве краве.
- шџшав, а, о, безуман, џакнут. — За џџга кџжу да је одџвно шџшав-шџшавџло, с., лудовање, бесовање; лудило. — Дџкле ће да га дрџи т'о џџго во шџшавџло?
- шџшавџња, м. ж.; в. лудџчина.
- шџшавџца, ж., фиг., лудакџња. — Ёј, шџшавџце, штџ си се натоварџла тџлко, кад знџш да не мџжеш да нџсиш?
- шџшавко, м., лудак (фиг.). — Ене га шџшавко: тџчџ онџ дџцу кџ свџти Илџја.
- шџшавлџк, м., прен., лудило, бес. — Дџкле ће Мџту да дрџи џџго во шџшавлџк?
- шџшџан, м., шџшавац. — Шџшџане, немџ да тџчџш ту стџку, кад ти није ниџта кривџ.
- шџшџко, м.; в. шџшавко.
- шџшџџла, м. ж.; в. лудџчина.
- шџшџџли, прел., чџшка (нежно), шџкалџа. — Немџ да ме шџшџџлиш по тџбани, не мџгу да трпџм.
- шџврџа, прел., погрд., шџра, пише; лута, шџврџа. — Цџо дџн шџврџа по неке артџје, па пџсле ни сџм не зна да прочџта. — Научџо се да шџврџа од врџу до врџу, г'е има да се ј'е и пије.
- шеварџка, ж., бот., шевар (барска трава), *Arundo arenaria*. — Шеварџка је дџбра да се покрџвају кошџре с џ'о и да се праве кџнтари за трџке.
- шеџа, ж., подсмех. — Немџ да бијеш шеџу ниџкому.
- шџени, непрел., стоји на задњим ногама (домаће животиње); пузи (чџвек). — Пџс мџже да се научи да шџени, а чџвек не би трџбало да шџени ниџкому.
- шџест'џр, м., тканице (појас). — Неџкад су свџ опасувџли шџест'џри, и жџне су ткџле крџсне ткџнице, а сџд и скџро ниџко не нџси.

шиб, м.; в. реза.

шиљ, прел., прави (реже) врх (коцу, писалки). — Зими људи шиље к'оље за л'ојзе за упролећ.

шиљка, ж., кошара (латинара) у којој су живели овчари; има у основи круг. — У шиљку бораве само људи, и она је т'есна, а у кошару половина је за људи, а половина за јаганци.

шиљка, ж., бот.; в. пипарка.

шиљкаш, м. мршаво свињче (са шиљастом губицом). — Онога шиљкаша морамо да продамо — неће да се гоји.

шимшава, ж., вожић за резбање. — Људи сас шимшаву изрежу шапе на кудеље за младе жене.

шиндра, ж., једна у другу ужљеблене даске којима се некада прекривао плафон соба (у ижућнијим кућама). — У баба Живину кућу имала шиндра; штета што се шиндра сад не прави.

шипкиње, ж., бот., мн. (јд. шипкиња), шипци (плод шипка). — У наше село не беру шипкиње и не користе и за ништа; не знају колико су добре за здравље.

шир'ок, широка, широко, лаком, грамжљив. — Није добро да је човек шир'ок за туђе, него треба да се труди да има своје.

ширча, м., погрд., лакомац, грамжљивац. — Еј, ширчо, кад ћеш ти да се наситиш и награбиш?

шист'ор, м.; в. шест'ор.

шиће, с., шивење. — Милица Миланова је умела да пије, а није много узимала за шиће.

шише, с. (мн. шишићи), највише парче долме (в.) које се не може ужлебити међу диреке од товањача (в.), већ се отвара жлеб и прикива се за диреке. — Између свака два дирэка под товањачу мора да има по једн'о шише.

шкембат, а, о, трбушаст, велика стомака. — У село нема шкембати људи, зато што они раде много, па се не гоје.

шк'орње, ж., мн. (јд. шк'орња), незграпне ципеле, опанци). — Кад ћеш да оставиш т'е шк'орње, да ти не глођају ноге?

шк'рапља, ж., зоол., врста гусенице (у живим бојама, с рошчићем на носу). — Баш би волео да видим лет'ерка што се претвори од шк'рапљу.

шљајпик, м., новчаник. — Некад су и жене имале купени кожни шљајпици.

шљакавица, ж., шака; шамар. — Има жене што знају шта је шљакавица од м'ужа.

шља́м, м.; отпад; шушањ; ситни безвредни људи, олош. — Упролећ људи зберу с гребуљу шља́м по градину и запале. — У село сваки мора да ради, па зато нико не може да иде у шља́м.

шља́ми, прел., погрд., ждере, једе халапљиво (много и не пробира). —
Кóлко Воја мо́же да шља́ми, т'ó н'éма близо.

шља́па, прел., гази незграпно по блату. — Са́д мо́раш да шља́паш но́ћу
по бла́то, кад нисы́ теó да погра́биш, па, за ви́дело да идеш на поја́ту.

шљекóше, прел., ошамари. — Жéна не трéба да повр́ћа мýжу, óн има
óбичај и да ју шљекóше.

шље́па, прел., говори бесмислице; лупа, трућа. — Кад се напи́је, чо́век
во́ли свáшта да шље́па.

шљепанáк, м. (мн. шљепанци́), широк, пљоснат, неугледан опанак (капа).
— Изу́ј тй шљепанци́ и ту́ри над огњиште да се сýше, видиш да ће
да ти се раштумé. — Дóкле ћеш да нóсиш та шљепанáк на́главу: штó
не кúпиш кáпу кај љúди?

шљй́па (по бла́то), прел., гази по блату; удара, бије. — Кáко те ни́је
мрзй́ да шљй́паш но́ћас по бла́то из једáн крај сéло у дру́ги; шта не
лéгнеш да спáваш кај чо́век? — Мáти óће и да шљй́па д'етé по дýпе
кад трéба.

шљй́пне, прел., удари лако шаком. — Шљй́пне óна вéга кад гóд је мло́го
нéмиран.

шљй́пнут, а, о, трп. од шљй́пне; в. дрнут.

шљй́пча, м., неспретња́к. — Ђј, шљй́пчо, шљй́пчо, кáд ћеш тй једангýт
да се узврéдниш?

шмáкља, м., погрд., онај који се аљкаво одева. — Кáд ли ће шмáкља
Блáста да закóпче ногáвице?

шмакља́н, м., погрд.; в. шмáкља.

шмокља́н, м., погрд.; в. шмáкља.

шмрклй́вица, ж., кијавица. — Овá шмрклй́вица н'éће да ми пр'óђе
дéсет дáна.

шмрклй́вица, ж.; в. шмрклй́вица.

шмркутљй́в, а, о, кијавичав; онај који много шмрче. — Не мóгу овакáв
шмркутљй́в у́људи, мо́рам да остáнем дóма док ми не пр'óђе.

шмркутљй́вица, ж.; в. шмрклй́вица.

шмркутљй́вко, м., човек који много шмрче. — Док си такáв шмркут-
љй́вко, не излáзи на међáву, да ти не бóде још гóре.

шмрче, прел., погрд., претерано пије алкохолна пића, шљоче. — Сй́нко,
сй́нко, дóкле ћеш да шмрчеш; пијáнка нигде ни́је отворй́ла ч'ес?!
шмýгне, непрел., побегне. — Кад се стражáр окрену́о на дру́гу стра́ну,
да запáли цигáру, Мй́та рй́пне и шмýгне у тавни́ну.

шму́ља, прел., халапљиво једе. — Тр́па у у́ста с óбе рýке и сáмо шму́ља.

шнáјдерка, ж., нем., шваља, кројачица. — Одáвно је свáка дев'óјка у
сéло тéла да бóде шнáјдерка.

- шњ'ева, прел., сања. — Да ти причам каква сам чу́да шњ'евао но́ћас.
- шњ'евање, с., сањање, сан. — Намучило ме неко шњ'евање но́ћас.
- шобур, м., цев на чесми кроз коју истиче вода. — У наше село има само једна чешма с два шобура.
- шобура́, непрел., тече млазом. — Упролећ вода на чешму шобура́, а ујесен пресуши, па само слизи́.
- шодер, м., шљунак. — Кад смо правили пут, сви смо возили шодер и растурали по пут.
- шоки́ц, м., врста врло живог народног кола. — Шоки́ц је тешко бро и не знају сви да га играју како треба.
- шопка (се), прел., повр., деч., купа (се). — Ма́ти шопка д'ет'е у ко́рито. — Неко д'ет'е во́ли, а неко не во́ли да се шопка.
- шта, узв., узвик за одзивање. — Де́да ви́че уну́ка: „Љу́пче, Љу́пче!“ Уну́к се одзи́ва: „Шта́ је? Шта́ ме ви́чеш, де́до?“
- штиво́ли, прел., чупка (пасе) траву (овца, говеда и сл.). — Чим се залади, пу́шти кра́ве, не́ка штиво́ле око коли́бу ко́лко има.
- штíм, м., вуна која остане на гребену при гребенању. — Од штíм се не пре́де пре́ђа за ткање зато што је ситан и пре́ђа од не́га је сла́ба.
- штимна́ (само ж. род), прид.; в. штíм. — Од штимну́ ву́ну се плету́ чара́пе.
- штирки́ња, ж., неплодна крава (која се не тели). — Ми́ никад нисмо́ има́ли кра́ве штирки́ње.
- што́ мо́ж, прил., што год може; из све снаге. — Биро́в ста́не на чу́ку иза општину, па ви́че што́ мо́ж, да га чу́ју сви́ у село.
- штра́п, узвик којим се изражава шум при стављању стопала на земљу. — Но́ћу се чу́је само како љу́ди прола́зе испод п'енџер: штра́п, штра́п, штра́п.
- штра́па, непрел., погрд., гази, ступа. — Не́мо да штра́паш по́зем у чара́пке, не́ће да има́ к'о́ј да ти исплет'е чара́пе кад и иц'епаш.
- штра́пка, ж., траг стопала (стопа). — Око ку́ћу се ви́де штра́пке по сн'ег и од љу́ди и од сто́ку.
- штра́пне, непрел., стане ногом, нагази. — Зи́ми, кад има́ сн'ег, око трља́к се ви́ди г'е је штра́пну́ ву́к.
- штр'б, а, о, прид., онај који је остао без зуба. — По не́ки ни́је штр'б ни кад остари́, ако му тра́ју зу́би.
- штр'бне, прел., чупне траву (стока), одгризе, пасе. — Овча́р не во́ли овцу́ што штр'бне овде́, штр'бне онде́, па јурне у њи́ву.
- штр'ек, м., страх. — О́ни живе́ све на штр'ек, и не вр'еди́ и ни́шта што има́ју, кад сва́ки ча́с мо́рају да се тр'есу́.
- штр'екне, изр.: Штр'екне му у́срце (Уплаши се). — К'о́ј је не́што скриви́о, мо́ра да му штр'екне у́срце кад г'од се пове́де разго́вор за њего́ву кри́вицу.

штрецање, с.; в. прободи.

штрѣцне се, повр., тргне се, уплаши се. — Увек се штрѣцнем кад ми ноћу неки чоќне на врата.

штрицка, прел.; в. стріцка.

штркљица, ж., зоол., врста инсекта који напада говеда, услед чега се она разобада; обод. — Кад говече осѣти штркљицу, чуна колац, кида конопац, дїза р'ѣп увисин и б'ежи љсвет, у кошару, у луг.

штркљице, ж. плт.; в. трагле.

штркне, прел., (по)музе; помузе мало млека; музне. — Штркни млекѣ од краву, да ј'еду ова дѣца, па да іду у школу.

штрпка, прел., одгриза траву, пасе по мало. — Ђвце штрпкају траву на пољану, а овчар се навалио на тојагу, па се замислио, а пас чути пред њега и гледа га у очи.

штрпча, м., човек без зуба; штрбац. — К'ѡј разбива ораск сас зуби мора да буде штрбча.

штрумента, ж., труба (музички инструмент). — Мијало Циганин је свирио у штрументу, а његов брат Видој је био тупан.

штукне, погна натраг упрегнута говеда, устукне; нестане. — Говеда се науче, па іду напред и штукну натраг. — М'ѡј син штукне негде сабајле јутру, па д'ѡже увечер, на коматић.

штурне, непрел.; в. штукне.

шубарка, ж., бот., карпот (врста цвећа); *Votirnum opulus sterile*. — Шубарка је ретка по наше градине, и већ се изгубила.

шума, зб. им., лишће; шаша (кукурузовина); лисниковина; планина, гора. — Кад н'емају сламу, људи јесен зберу шуму позем, па простирају на краве. — Кад оберемо кукуруз и исечемо шуму, бремо за печницу. — Кад се направи пртина, морамо да возимо шуму за ѡвце. — У шуму је добро да се живи лети, а зими је тешко.

шуман, м., грм. — Ишли смо преко поље, кад рипну један зајак и утече у један шуман.

шумање, зб. им., с., грмље. — Одједанпут је дунуо страшан ветар и савијао шумање дозем, а град је туко и набивао траву узем.

шумарица, ж., бот., танка стабљика храста, цера и сл. — На Чуку су израсле неколко шумарице и порасле у границе и ц'ерови.

шумат, а, о, брснат. — Јутру насечемо шумато грање и оставимо у јасле за нашу козу.

- шумѐр, м., шумица, густиш. — У Грабовде има ђвде, ђнде по неки шумѐр, а ђвде, ђнде су пољане.
- шумка, ж., листић. — Ујесен, кад узри шума, једна по једна шумка падају назем и прекривају узрелу траву. — Изр.: Коју шумку шуми (Ко је сумњив обзире се).
- шумне, непрел., полуци, скрене с ума. — Шта смо све препатили преко ратови, добро нисмо шумнули.
- шумнут, а, о, трп.; в. дрнут.
- шумрљика, ж., бот.; в. шумарица.
- шумрљика, ж.; бот.; в. шумарица.
- шупаљ, изр.: Добио шупаљ н'ос до очи (Није добио ништа).
- шупељаќ, м.; нешто шупље (празно); само у изр.: шупељаќ-дупељаќ (ништа).
- шупља́р, м., шупљина у дрвету. — Ноћу изиђе ћукавац из шупља́р у наше брањиште у Чуку, стане на неку грану и виче: „Ћук! Ћук! Ћук!”
- шупљика, ж. (махом мн. шупљике), празнине на плетеном раду од предива. — Ско́ро све што се плет'е има шупљике.
- шута, ж., зоол., коза без рогава. — Ми смо увек имали по неку шуту, и ђне нису правиле штету, зато што су живе́ле с ђвце у шуму.
- шутило, м., зоол., ован без рогава; глупак. — Да не би ђвнђви тукли децу и жене, људи остављају ђвна без рђзи, шутила. — Човека који не мисли ништа зову шутило.
- шутка, ж., зоол.; в. шута.
- шућурка, ж., бот., врста ситне украсне тиквице. — Жене у наша с'ела р'етко сеју шућурке, зато што су ђне ситне и само за украс. — Изр.: Кај шућурка (Леп, округао). — Кад је неко дев'ђче ђбаво, кажу да је кај шућурка.
- шућурци, м., мн. (јд. шућурац), углачано речно камење. — На суну годину и на слабу земљу лубенице се направе кај шућурци (мале, закржљале).
- шуш, узв., пст! тишина! Ћут! — Шуш! Да нико није писнуо док пр'ђжемо ћуприју!
- шуш-муш; само у изр.: Има неки шуш-муш међу њи (Има нешто [нечасно] међу њима).
- шущкеља́, прел., шущкета. — Кад је остарео, погубио је зуби, па је мо́го само да шущкеља́.
- шущљаив, а, о, нечист (жито), уродичав, са земљом, снетљив. — Кад се оврше пченица, треба и да се тријерише, да остане само зрно, да не буде шущљаива.

шушљак, м., смеће, шушањ (суво лишће и трава на земљи у шуми). — Дивље свиње зими зберу шушљак и завучу се у њега, да се не смрзну.

— Изр.: Потерао му шушљак (Притеснио га, принудио на нешто).

шушњари, прел., погрд., претура; тражи. — Шта Илија има да шушњари око нашу кућу?!

шуставан, вна, вно, болешљив; слабуњав. — Живојин је одувек био шуставан и није живео ни триес године.

шумумига, м. ж., погрд., несолидна особа, некарактеран човек. — Иако није прос, он је шумумига и ништа не може да му се верује.

НАРОДНЕ ИЗРЕКЕ И ИЗРАЗИ ИЗ ЦРНЕ РЕКЕ

Ако је за вајду, доста је, ако је за штету, млого је. Ако је кућа т'есна, људи нису б'есни. Ако је црква голема, ти се не крсти по ц'елу цркву, него само у један крај. Ако не знаш какав си, зајени се, па ћеш да чујеш. Ако сам реко, нисам посеко. Ако си пио, памет ниси попио.

Бађав крава напуни бакрач с млеко, кад се ритне, па га исипе. Баџи лесково, узни дреново (У смислу: Одбаци болест, узми здравље). Бежанова маџи не плаче, него Стојанова. Бери кожу на шиљак (Спремај се за нешто веома непријатно). Беспослен п'оп крсти трње. Бистра водџца, мирна главџца. Биће гаће, само не знам кад ће. Б'ој се мечке, па и мечкиному говнџту. Боли га п'ета за тебе. Боље да је родџла једн'о клупче к'онџи, да се закрпи (И: Боље да је родџла један камен, да претџсне копџс). Боље да си казао некому „Добро јутро!“ него што си т'о од њџга тражио. Боље сам него срам. Бољи од тебе неће да те оговара, него гори. Буџају се паре у њџга (Нема пара).

Баљене јагоде — празна крошња (Хваљене јагоде — празна корпа). Вашка на дџпе (Човек без икакве вредности). Влаџи се на крај даве. Војска б'ој бије (Више људи брзо и добро обави велики посао). Воли га (ју) кај квочка уџицу. Врџв'те, уста, да нистџ пуџта. Врџдан кај д'олњи воденички камен. Врџдан, само сџло није големо, па нема к'ој да га ваџи. Вучџш ј'џжа у свиљу, 'он б'џжи у трње. Вучџ се кај свињска г'овна.

Г'џ смрџи, тџј и мерише. Г'џ су ти билџ мратиње ноџи и петрџви данови? Гладан рџт и кисџљке ј'џ (Гладан хрт и дивље јабуке једе). Гладни кај да су дошџли од роџију. Гледају се кај мачкови. Глув два чује. Говџда не липџују од пр'џкор, него од п'омџр.

Да га удариш по један образ, она други би му пуко (Тако се каже за човека који је једар, здрав). Да имаџе рукавице, ћашџ да (га) уватиш (Каже се некоме кад нешто неспретно не ухвати). Да је богу на путџ (Да хоће да учини нешто што други жели). Дај ми, бџже, гџста, да је и

мене доста. Дај пшћу кобасицу — 'он каже крива му. Да ми се не скита вечера (Да вечерам сасвим мало). Два ручка се не карају. Девет бабе сурлице (Далеко, тобожње, сродство). Добар и будала браћа. Добило куче срам (Постидео се бестидан). Добио чел'енку (Неко га је ударио, повредио или истукао). Добио шупаљ н'ос до очи (Није добио ништа). До једанпут ће да му буде (Једном ће сигурно да испашта за своје потупке). До сад су ручали и они што су 'овце изгубили. Дошо д'онде (Пропао). Дошо му дан (Дошло је време да умре). Држ' се пројо, на свадбу сам био! Дува кај на цивун (Цивун је цев на крају воденичког бадња, из кога вода удара у воденичко витло). Дуг на гњиви (Дуг не пропада).

Баво не оре и не копа (него зло мисли).

Жива ти маџи (Каже се ономе ко наиђе кад други обедују). Живи кај б'ос по трње. Живи кај пас на пуздэр. Жуті жутују, црвени путују (Каже се кад неко, наоко здрав, напрасно умре, за разлику од неких болесних који, и поред болести, настављају да живе).

Зави здрав прст, па г'ођи кроз село: док стигнеш на крај, ће да испадне да ти је рука откинута. Завија закрпџине (Изналази неосноване разлоге). За кљуш и за смрт немој да молиш б'ога (Оне и без молитве долазе). Замакоше иза бр'ег (Каже се кад неко, само што му је саветовано да нешто не чини, наставља по старом). Замлаћен, па у ш'от ветеран. Затвори врата, да не жије прасе. Због Николу мрзи и светога Николу. Збрали се у грунце кај Мир'овица. Здрав си, Осмаше, тебе што остане! Земља свашта рани. Зими без леба, лети без капут (не иди). Зло ни на в'ојску не гњис. Зови ме и грне, само немој да ме разбијеш.

И бројене 'овце кољу вуци. И говеда се на зајам лјажу. Иде му отпамет (Успева). Иде на три колета (Не пази шта ради). И дупе ти смрди, па га носиш. Извадио зоре очи (Тобоже рано устао). И куче кад тражиш, гледаш какви су му башта и маџи. Има да жениш Цигани (Има много). Имаш ли ти нешто у ту твоју чавуру?! Имаш ли ти ч'орбу углаву?! (Обе изреке значе: Имаш ли ти памети?!). И моја би нава гибу гибала, кад би имала (И ја бих себи приређивао много шта добро, кад бих могао). Искусали попару (Замерили се један другом или неком трећем). Испеко ћокаваца (Пропао). Иц'епало га кај свиња м'окру кошуљу.

Јак кај бабин гужњак. Једна душа — једна гуша.

Кадар да завади две очи у главу. Кад би могао, 'он би се посрао, па би се обрнуо да га пој'е (Велики циција). Кад би свака буба брала м'ед, бумбар би највише. Кад видим коња, заболé ме ноге. Кад н'ема киша, добар је и град. Кад прдне мртав (Никад). Кад се жени сироме, и тупан се иц'епа. Кад нему б'ог с врећу, он ће тебе с шаку. Кај да га рани цело село (Напредан растом). Кај да га (јело) фрља иза грбину (Мршав). Кај да је јела кокошиње ноге (Не може да ћути о ономе што зна). Кај да је 'отрови (Веома мршав). Кај да си га уватио на црпац (Ружан).

Кај да си му забио чепар у дупе (Веома љут). Кај да ти је срце до дупе (Много се брзо и лако љути). Кај циганско млекó (Несигурно и кратко-трајно). Како сам са надála, добро сам се údала. Капу могу да ти кúпим, али пáмет не могу. Кáтанку ће да ми игра (Принудићу га да буде веома покор н). Кíша, сýша — бри, с'еј! Кліма кај к'оњ на прázно јáсле. Клічка (По некој рђавој особини личи на свог оца). К'óј вíдео, и вíче и не вíче, а к'óј није вíдео, и дупе одére. К'óј га нађе, 'он га зађе. К'óј га не зна, скупо га плаћа. К'óј има в'ек, има и л'ек. К'óј је јуч'ер умрео, данас ће да се покáје (Каже се кад је јуче било јакó лоше, а данас одједном врло лепо време). К'óј рáди, б'ог не брáни. К'óј се чува, и б'ог га чува. К'óј слýша, 'он и окуша. К'óј те бíо по úши (да кажеш нешто што није требало рећи)?! К'óј те пíта брíја л' се владíка? Кóму шумка шумí (Ко је нешто крив, он и без стварне опасности преза). Криво сéди, а прáво бесéди.

Лáкше коњу без самáр. Липцала му вáшка зáврат (Веома је сиромашан). Лúпа се кај вóда од брéгови. Лúпа се кај мóкра пóла од кра́ци.

Магáре у Царíград, магáре из Царíград. Мајцко грн'енцé — слáтко вар'енцé. Матер'ешка (По некој рђавој особини личи на своју мајку). Мéчка игрáла пред свáчију кућу, па ће и пред твоју (Невоља редом иде). Мíло ме за јáре, жáо ме за пáре. Мúдре глáве једн'ó óко дóста. Мúка се учи стáро магáре.

Набраó м'ед кај пчéла на бру́с. Накањúје се кај глáдан на срањé (Неодлучан). Накривíли му (Настојали да му науде, а у ствари су му учинили добро). На кривóга б'едá (Кривога окривљују). Нáпео се кај к'óш (Много се наљутио). На пóклон се зúби не глéдају. Напрéдује кај рáк на брзáк. На пут мóжеш да му стáнеш, а на срећу не мóжеш. На ч'ém воденица промéље, на т'ém се и раздére. Начинíли ни пцéта да не једú. Нáшла снаја тýцањ иза врáта (Нашао нешто што није ни било тешко наћи). Нáшо, па зáшо. Нáшо се у недрана лíка (Нашао се у неприлици). Нáшо цркву г'é ће да се прекрсти (Обратио се за нешто некое од кога то неће доботи). Не вр'еде му ни кóжне гáће. Не вр'еде му ни кóжне панталóне. Не дá ти ни кáмен да си разбíјеш глáву. Не дá ти ни кáмен úзуби. Не грéје ме сунце нíкако (Не видим да ће бити добро). Не дíрај г'овна, да ти не смрдé. Не зна вампíр да мóри дéцу. Не зов'е те да те гоји, него да ти рéбра брóји. Нек иде вóда у Морáву (Не секирај се за то). Н'ема двá дóбра. Не мáжи нóге на дебеле гýске. Н'ема сáмо од пóпа брадá. Н'ема ни за л'ек. Н'ема ни за причéс. Н'ема од г'овна ч'óрба. Н'ема ни до пладнé. На пример: Н'ема од нéга чóвек ни до пладнé. Не мóжеш да га згóдиш у чúтору (Не можеш му ничим угодити). Немóј да ми завíјаш закрпéтине (Немој да околишиш, него се изјасни отворено). Немóј сам да си забáдаш трн у здраву п'етú. Не сéцај, нисí из Јáбланицу! Не см'еш да му рéкнеш: црнé му óчи. Н'еће бру́ка у говéду, него у људи. Н'ећеш да ми нóсиш душú у крошњу (Нећеш да ми узвратиш неким ретким добром). Нíзбрдо се и г'овно вáља. Нíје завéћан (Нíје с раскида). Нíје кóму рéчено, него кóму сýћено. Нíје

му ч'ис в'осак (Нешто је болестан). Није но́ж под гу́шу (Није хитно). Није па́мет у ка́пу, него у гла́ву. Није шу́ да пљу́не у ду́пе. Није ру́па на́небо (Није најстрашније). Није ти та́мо в'езан башта́ (да толико настојиш да стигнеш тамо)! Није у ра́звалу (Није с раскида). Није ши́ја, тек огу́лен в'рат. Ни́ко није сунце, да огре́је це́о св'ёт. Ни́ ми у т'о́р, ни́ ми из т'о́р. Ни́ му бле́ји, ни́ му вр'ечи́. Ни́ му кр'ечи́, ни́ му вр'ечи́. Ни од г'овно́ дирéк, ни од зéта чо́век. Ни па́с к'о́с гло́ђа, ни дру́гому да́ва. Ни простира́ч, ни подглава́ч (Ништа нема у кући). Ниса́м га зва́о с букли́ју. Ниса́м гра́ђен у пл'о́т (да бих био толико глуп, колико се претпоставља). Ни́ се се́дла, ни́ се ја́ше (Незгодан човек). Нис'и́ ми исп'а́о изочи́. Нис'и́ пил'енче́. Ни́ у тикву́ суд, ни́ у Вла́ дру́г. Ни́шта бо́ље од свето́га ми́ра. Н'ум'е́ ни мрсо́љ да си обри́ше (Веома је млад и неук).

Њему су свé три ли́тре у о́ку (Њему је све свеједно).

Од добро́ и не ва́ља. Од ко́га је и мло́го је. Од ле́ба н'е́ма огри́зина. Од невéшта и го́ра пла́че. Од пија́нога и лу́д б'е́жи. Од са́д до́век мло́го је. Од т'рн па на гл'о́г. Од шта́ бо́лес, од т'о́ и л'ék. Од шта́ те стра́, т'о́ ће те сна́ђе. Од штéту вајда́ н'е́ма. 'Он ће да му д'ође до о́ка (Он ће да му дохака). Оно́га ко́га трéба да мо́лиш, немóј да л'у́тиш. Оно́ прво́ тебе пој'е́, па та́д ти њéга (Каже се кад се неки производ за исхрану добија тешким радом). Опасан кај 'овца́ на петро́ву жéгу. Остар кај ба́бини зу́би. Отво́ри четво́ре о́чи. Оти́де кај по́сран голу́б (Обрукан).

Па́де на мéчку ли́с, па она́ ров'е́ ли, ров'е́. Па́ла Ма́ра, па́ла Са́ра (Свеједно му је). Пасу́љ ца́рство држи́. Пија́нка ни́где ни́је отвори́ла ч'ес. Писмен по грбину́. Плива́ кај цртáк (Не уме да плива). Појео́ си сре́ћу (Много лако́м). По ки́шу и а́љине (не требају). Покло́пљено грне се не ру́си (У поклопљен лонац не пада прашина). Покóпај он'и́ што си доса́д поби́о, па та́д убива́ј дру́ги (Каже се ономе ко прети нечим што не мож остварити). Посóли да се не усмрди́ (Каже се некоме кад лаже у приповедању). Потпи́ра му ку́ћу одозг'о́р. По́шо кај свира́ц на сва́дбу (без свира́јку). Пронóси води́цу (Разноси вести). Пу́ди мéчку с решéто. Пу́ри уѓљен, па ху́ти. Пу́шти свињу́ под со́вру, она́ ће и на со́вру.

Разби́о му гла́ву (Учинио му нешто добро без разлога). Разигра́ле се три́це по поли́це (Веома је весео). Раки́ја је са́мо у буре́ мирна. Раскишкáо се кај ба́лега (Много се размазио). Растé му п'ерó (Осећа се сигуран, јер има нечију подршку). Растури́ли се кај манасти́рске ма́чке. Рашири́о се кај р'ђа у туђу́ ку́ћу. Рашири́о се кај Стáнкуљ на трпéзу. Р'ђава спа́стра — готóва зáтра (Р'ђаво смештена ствар пропада). Р'ђав за добро́га ни́кад н'е́ће добру р'éч да ка́же. Р'ђавому бра́ву р'ђава па́ша не г'ине. Рéкни лудо́му да прдне, 'он ће и да се усéре. Рóди ме, ма́јко, сре́ћнога, па ме и на буњ'иште ба́ци. Руж'и́ло ку́ћу чува́ло (Жена која није одвећ лепа добра је супруга и домаћица).

Са́мо се у водени́цу два́пут казу́је. Сас сво́јера је́ћи и пи́, али не тргу́ј. Сачу́вај ме, бо́же, од добри́, а од зли́ ћу и са́м да се чу́вам. Сва́ка вре́ћа на́ђе закрпу́. Сва́ки дан л'éп — на до́бар дан сл'éп (Ко радних дана носи

нову одећу, празничних дана биће у старој). Сваки се ва́ли с он'о што н'ема. Свако грне на́ше покло́пицу. С в'езаного рта за́јци се не лове. Све́ има ре́д и кра́ј. Св'ој ле́б ј'е, туђу брѝгу во́ди. Сетѝла се прѝља за кудељу́ уочи недељу́. Си́ли се кај цр'ев'о на у́гљен. Си́лом ба́ба у ра́ј не ѝде, Си́рома чо́век — гот'ов љаво. Си́ти го́сти му́ка се го́сте (Си́те госте није лако угостити). С једн'о́ око гле́да у Ртањ, с дру́го у Ма́линик (Разрок). Сла́бе 'овце́ и руно́ т'ешко. Сла́гају се кај ра́ци у т'орбу. Сла́гају се кај ро́зи у вре́ћу. См'еја́ла се ку́ка криво́му др́вету. С р'е́д и с кра́ј (Умерено, уљудно). Стѝсо се кај дв'е́ па́ре у ке́су (Тврди́ца).

Тео́ би и да стѝсне и да прѝдне. Те́рај ко́ла у авли́ју (Не секирај се). Ти́ га крѝстиш, 'он прѝди́. Ти́ пу́шти ме́не кад си са́м, ја ћу те́бе у срáм (Загонетка: прдеж). Ти́ ћеш да избучи́ш очи, ал' ће до́цкан да ти бу́де (Увиде́ћеш, али ће бити касно). Т'о́ је за љу́ди с мло́го па́ре, с ма́ло па́мет. Т'о́ ми је и цркв'ено и мртв'ено. Т'о́ му св'ѝти душá (То особито воли да чини). Т'о́ се са́мо б'о́лни пи́тају. Тра́жи Вла́ лу́лу, лу́ла му у у́ста. Тра́жи ум'ешено, па обѝшено. Тре́ба да се уда́виш г'е ба́бе пи́шају. Трпа́ с'е кај вре́ћа на ту́ђа ко́ла.

Те́ да доби́је но́ге (Украшће га). Те́ да истѝгљи́ у́ши (Биће дуго без хране). Те́ да му потков'е́ опáнци (Учиниће му неко зло). Те́ да му прѝда Ртањ (Нема шта да му прода да би наплатио дуг). Те́ да набѝре ци́вково п'ѝрје (Смрзнуће се). Те́ да напра́ви опáнци (Умреће). Те́ да сков'е́ кли́нци (Смрзнуће се). Те́ да ме м'ѝсиш ти́ од бла́то, ал' н'ѝћеш да ме на́ћеш. Те́ му поје́ду у́ши (Утрошиће му много хране). Т'ѝрку ка́ра, сна́је приговáра. Те́ те боли́ мешѝна. Те́ те рѝтне мага́ре (Обе изреке значе: Неће ти поћи за руком то што желиш). Те́ ти врне на Кукуљ'ѝвдан (Никад). Ђути́ кај ми́ш у три́це.

Убава ја́, убав ти́, а шта́ ћемо за вечѝру? Убо́ се у качáмак (Каже се кад неко настрада онде где нико не страда). Увати́о за́јца (Пао у блато и искаљао се). Увати́о страшњѝци (Ухватио га дуготрајни страх). Уве́о у́две (Много ослабио). Удари́о у г'ѝрњи пра́г (Доспео у велику неприлику). Ужива кај б'ос по трње. Ужива кај па́с на пузѝр. Уљуди́о рабо́ту (Учинио нешто наопако). Умиља́то ја́гње дв'е́ ма́јке си́са. Упали́ле му се га́ће (Доспео у велику неприлику). У сва́ки буљу́к мо́ра да ѝма по једн'о́ брљѝво бравчѝ. У сва́ко грне мироди́ја. У́ста су на ме́коту (Устима се може свашта рећи). Учи́ш ста́рца да квáша ја́јца.

Цѝганке црн'о́браз, али пу́на т'ѝрба. Црв'ѝн кај крајѝнски врѝг. Цр'ѝп грне прекори́о (да се разбило, а и он сам је разбијен).

Чети́ри се бра́та вáздан јуре́, а ни́како да се стѝгну (Загонетка: точкови на колима). Чети́ри се сѝстре вáздан јуре́, а ни́како да се стѝгну (Загонетка: игле којима се плету чарапе).

Шта ви је мало у празну кућу? Шта ви је мало у празну т'орбу?
Шта ми је дан, т'о ми је н'оћ (Све ми је свеједно). Што на ум, т'о на друм.
Што просило не д'елило. Што сачука т'о почука (Што заради, то потроши).
Што си човек сам начини, нико не може да му начини. Шума, вуна —
само да је рупа пуна (Не треба бити пробирач у јелу).

СЛОБОДАН РЕМЕТИЋ

ДИЈАЛЕКАТСКИ ТЕКСТОВИ
ИЗ ЖАБАРА КОД ТОПОЛЕ

У јесен 1984. године сакупио сам у шумадијском селу Жабару код Тополе дијалекатску грађу за *Српскохрватски дијалектолошки атлас* и народну лексику за *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*. За двадесетак дана теренског рада снимео сам и око двадесет пет сати говора старијих становника села. Разговарало се на теме из некадашњег и садашњег живота мештана, као и о доживљајима у ратовима. Овде доносим део текстова скинутих са магнетофонских трака, о основним фонолошким карактеристикама жабарског говора већ сам писао,¹ а обраду преосталих језичких особина остављам за другу прилику. Читаоце подсећам на то да Жабаре припада подручју смедеревско-вршачког дијалекта.² При преношењу садржаја магнетофонских трака на папир из техничких разлога се прибегло неким транскрипционим упрошћавањима. Тако је сонант *j*, чија се реална вредност креће од *i* до *j*, обележаван знаком *j*. Исто тако, није посебно обележаван нешто отворенији изговор кратких, првенствено акценгованих, вокала *e* и *o*. С друге стране, по правилу је чуван интегритет снимљеног текста, те су навођене успутне дигресије, обраћање информатора другим лицима (давано у угластим заградама) и сл. До скраћивања је долазило врло ретко: код већих и неукусних псовки и других неприкладних израза, као и код екстремнијих случајева понављања.

*

Имам лѣкове, на дијети да се живи. Не смѣ, не смѣ јака рана, јел од јаке ранѣ добйја-се крв доста и дббйје-се притйсак. Удѣри прво у главу, удѣри у-главу ако јѣдеш, на-прймер, пасуљ, купус, говѣћину и такѣ дѣље нѣшто. А кад јѣдеш пилѣтину, чорбйцу, супицу, кромпирйћѣ, сутлйје, тѣ нѣће . . .

¹ Уп. Slobodan Remetić, *Fonološki sistem govora šumadijskog sela Žabara*. Logarjev zbornik, ob sedemdesetletnici, Ljubljana, (у штампи).

² *Дијалектолошка карта шйокавској наречја* на крају књиге: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватској језика. Увод и шйокавско наречје, Друго издање*. — Нови Сад (Матица српска), 1985, стр. 216 + карта.

Трѣба да презида па трѣба да крѣчи. Ја-са-му ономад рѣкла ка-ти то мислиц да радиш? Је-л сад за Бџић кад буде топлије? . . . Па мало оделѣње, ја зовѣм колиба, мали бурдѣл, мало сѡпче, такѡ свѣ. Вѣлика ђаја, вѣлика сѡба нѣко такѡ каже. Ево, тамо има у овѣ бѡбе за три овѣ оделѣња, за три. Али овѡ је била кѡјница, а тамо је била вѣлика сѡба, тамо су били три крѣвѣта, спѡва-ло-се. А зими кад буде, ми им мѣтемо шпѡрет тамо и ђнак ложѣ-се исто такѡ. Овдѣ-су била врата, евѣ тѡ су била врата гдѣ овѡ. Па ми ка-смо се подѣлили, ми смо тѡ затворили пѡсле. Е, сѡ-тѡ оделѣње тамо није мѡје. Тѡ је њино оделѣње и овѡ је сѡмо мѡје. Ја сам казѡла: „Мѣн више не трѣба, него трѣба сѡмо да се прерѣди, ал нѣма кѡ. Е, ономад ми овѡ, кад је бијѡ вѣлики снѣг, напаѡо ми снѣг па ми одлѡми сѣјалицу и, овѡј, и тѣле овѣ дѡске да ми испѡдају да ми онај крѡв пѡдне, те дѡђу двѡ чо'ѣка. Вѣче били дѡшли пѡслов. Ја-и замѡлим те ѡни тѡ скѣну, иначе би нѣкога убѣло. Тѡ би, тај би крѡв пѡо и убѣло би дѣцу, убѣло би мѣне, ма-кѡга бѣло, јѣс етѣ такѡ. Сѡд ѣма да се тѡ ради, ал трѣба сѡ-да се плаћа . . .

Тѡ чѡдо јѣдно сломѣло и упропѡстило, поломѣло шѣйве, поломѣло вишње, поломѣло јѡбуке, поломѣло, п-овѣм чо'ѣку поломѣло двѣ јѡбуке. Ђн је мѡраѡ сѡ-да-и извади, свѡ грање поломѣло. Ова жѣна, сѡ-што је дѡшла, ѡна ѣма три вѡтѡака. Двѡја кѡла грања поломѣло у вѡтѡаку, двѡја кѡла — тѡ је толико бијѡ вѣлики снѣг. А код нас видиш (!) — ми сѡт-прођемо са лопѡтом те направимо јѣдну ѡску стѡзицу, путѣћ. Ма, не постоји сѡт, ѡно затрпало, тѡ је толико страшно бѣло зимѡс. Нијкад — ја сам дѡшла ѡвде шѣсет гѡдина — није бѣло као овѣ гѡдине. Бивѡло је снѣга, пѡдало је, пѡдне данѡс мало и кад буде вѣче, буде мрѡз прѣко-ноћи, сѡтра дѡн пѡчне ђпет да пѡда и такѡ тѡ. Али није вакѡ бѣло. А овѡ сад, овѡ кад је пѡчело да пѡда, за три дѡна није престѡјало, такѡ док је нападало. Ал кад је пѡчело да се топѣ, ѡн је пѡсле брзо ишѡо. Угрѣјало сунце и зѣмља сѡва — ѡна га појѣла, ѣто такѡ. Такѡ-ти је бѣло, ѡна је збрѣсала ђма. Тамо су бѣле јарѡге вѣлике, овѡј, вѣлика вода тамо је ишѣла, јѡрила вода, мутљѡк. Гѡра вода па, овѡј, топѣ-се снѣг па мутљѡк сѡмо гѡра. Ђ, па кака је бѣла Јасеница, сѡмо што није излѣла, па сѡмо вѡља, сѡмо вѡља онѡ мѡље. Она тѣра и грање, и блѡто, и свѣ из њивѡ, јѡри па свѣ пѡток, у корѣто тѡ што се зовѣ Јасеница. Јасеница је мѡла рѣка. Она сѡмо је слѡжила: имѡле-су тѡ поточѡре водѣнице што-је-се млѣло нѣкад брѡшно. А сѡ-тѡ не ради нијко. Нијко не ради, сѡмо смо ми слѡтко лѣба јѣли кат-смо млѣли у водѣници. Ђко је тѡ бѣло и прѡја, ѡко је тѡ бѣло и жѣто — кад умѣсиш лѣба од жѣта, не мѡж-да се најѣдеш, а сѡт струја изгорѣ и лѣбац лѣп за двѡ дѡна, пѡсле се осѡши, не мѡж да га јѣдеш . . . Ракија не вѡља, такѡ дѡђе кѣсѣла, кѣсѣла. Јѣл ѡћеду да је шѣйва зрѣла дѡбро па да буде ракија дѡбра — да је зрѣла . . . Па тѡ се не купу шѣйве прѣ Мѡле Госпојинѣ. Тѡ сѡт кад је бѣла Госпојина, тад-би-се нагло кѡпили шѣйве, па кѡпи народ; мо'ѣ овѣ снѡје мајка кѡпи шѣйве. Јучѣ кѡпила, номѡд кѡпила гѡре. Тѣрају на сушѡру, тѡ исто у Чѡланѣма, навѣше тѣм пѡтом дѡкле ѣма сѣла. Тѡ се зовѣ Чѡланѣ, тѡ је тамо њѣна мајка. Ђни су тѣрали номѡд и у Беѡград, тридѣсет ѣлада кѣло бѣло шѣйва у Беѡградѡу. А знаш штѡ-се тѡ купѡ'ѣ.

Кӯвају се цѣмови, кӯва се слатко от-шљива. А шљива овѣ гѣдине — тѣ није било. Евѣ моја снаја, она има три вѣтњака, зѣмљишта три вѣтњака има. Није имала д-убѣре шљиву за слаткѣ. Ништа остало није, свѣ је убијо мрѣз. Даклем, ђвде нѣма шљива код нас, тѣ у сѣлу гѣр на вр сѣла, тѣ Драганина мајка и има нѣки Мика, Раде Марић у брду једно десетину ари — зовѣмо као зѣмљишта десетину ари — тѣ су родиле шљиве. И овај ђвде на ђѣшцу, овај Митар што има онѣ клупицу, нѣд седѣ код нѣга — ђн има ђвде у Јасеници једно десетину ари. Њѣгѣве шљиве родиле и ђвде нѣма више ниѣде, ниѣде. У Сремчевићим нѣ-знам има-л виш гѣр, дѣ-л има нег у Чѣланима. Тѣ је имало гѣр на вр сѣла. Нѣ-знам дѣ-л има у Вѣсићим, нѣ-знам дѣ-л они имају . . . Јѣ сам из Јѣнковца от Стојадиновићи. И она је исто из Јѣнковца дѣл до Наталинаца, од Матићи. А ова мала — она-је од Митровићи иш-Чѣлана. А снаја за синѣвцом и она-је иш-Чѣлана, од Вѣсићи; тѣ ми је снаја за синѣвцом, дѣлна фамѣлија, није тѣ рођена фамѣлија . . . Она што је долазила јучѣ — она има унѣка, девѣта му година и ђн идѣ у шкѣлу, трѣћи рѣзред. И тѣ ономад, нѣки дан, чѣла њѣгѣва мајка, њѣна ѣрка, да ђн пѣши цигѣре. И она га увѣти: ђн метѣо рѣку за лѣфа. „Штѣ-ти-је — кѣже — тѣ”? „Па, цигѣре”. „Па, кѣ-ти-је рѣко да пѣшиш”? „Па, свѣ пѣше” — кѣже. Она ѣзела штѣп, па била, па била, па била, па била, па убѣла га лѣпо. Идѣш у шкѣлу, јѣш ниси ни оснѣвну шкѣлу завршијо — да пѣшиш цигѣре. Кѣже: млѣго дѣца не ваљаду, тѣк трѣћи рѣзред, и оно пѣши цигѣре. Затѣ ти прѣчам. Јѣ кѣжем: они су мали, јѣш не знају ништа, али, бѣгами, Аца док одрѣстѣ — него-ѣе они да га дѣдѣ у забавиште. Њѣму је сад — ђн је сад напѣнијо пѣд година. Ал нѣѣе до сѣдне у шкѣлу, да прѣѣе шѣста, па у сѣдној да пѣѣе. И ђндак, овај, сѣмо мѣра да пѣзи тѣ година дана д-идѣ гѣре пѣсле, пѣсле ѣе овѣ ђвдѣ. Али слѣбо се ђвде учѣ. Има тѣ и учѣтеља и учѣтељке, али пропѣстају тѣ дѣцу кроз рѣке нека сѣмо идѣ, па пѣсе идѣ у Топѣлу. Е, сад у Топѣли они идѣ, овѣ тѣмо нѣѣе да-и-бијѣ, наѣрна стѣра: јѣл знаш ти — знаш, нѣ-знаш. Кад бѣде полугѣѣе, имаш слѣбе ђцене. Кад бѣде до рѣспѣста, до врѣмена: јѣсѣ-л попрѣвијо ђцене? Кѣже — нѣсам. Па штѣ нѣси попрѣвијо? Можѣш-ли да попрѣвиш за врѣме фѣрија? Па, кѣже нѣко: мѣгу, а нѣко — не мѣже. Истѣрау га и-шкѣле.

Јѣ-ли, дѣ ти је сѣка? Дѣ ти је сѣка? Ма, пѣтам ја нѣга дѣ му је сѣка. Па, штѣ си је оставијо? Штѣ си јѣ прѣо рѣке лѣдном водѣм кат-сам имѣла јѣ мѣлаке водѣ? Је л ђѣш да ти се смрзне сѣка па да иде код лекѣра, да јѣ огнѣдну прѣсти? Је л ти пѣло дѣте, убѣѣ-те мајка! Јѣо, и она штѣ је га оставила у ѣвѣји, ѣх, дабѣгда цѣкла! Штѣ је га родѣла кад му не водѣ рѣчуна. ѣх, и онај мѣј ѣнук, о-никад кот кѣѣе није. Ёво, штѣ није. Он мѣра д-идѣ да рѣди. И да дѣѣѣе у три сѣта четѣри и штѣ ђн зна штѣ су ђни до три сѣта, пѣсе мѣте дѣте да спѣва. Не рѣди она ништа гѣр. Зна-штѣ се рѣди. Реновира се рѣдња, удѣра се пѣтос нѣв, удѣрау-се рѣфови нѣви, крѣчи-се. А ђне стојѣ, чѣвају рѣбу. Штѣ има од рѣбе, има да накупѣ двѣ цака, више нѣма ништа.

Од врѣнѣг лѣба боли стомѣк. Тѣ мал да се пролѣди па да се јѣде. Није здравѣо да се јѣде врѣћ, тѣзе лѣба. Трѣба да се јѣде лѣдан лѣба, па да ти бѣде здрав стомѣк.

Евѐ како. Печѐ-се казан, па до пѐла онѐ бѹце идѐ лѐпа ракија, јака, јаѓа, лѹта, лѹта, а от-половине оно — блага: нѐма ништа, не мирише на ракију. Ё, сад видиш, ал они пѹсте те се напѹни тѐ буца пѹна, па ѓнда дрѹги казан ѹзму, мѐту шљива и не напѹне казан, изрѹче онѹ ракију. Ё, дрѹга је пѓсле ракија добра. Тѓ се зовѐ препеченица, а ова мекѐ — изрѹчили у казан да се препечѐ. Кат-се препечѐ, она је лѹтѐ ракија, лѹтѐ . . . Комѓвица је ѐво како. Она се печѐ од грѓжѓа. Којѐ грѓжѓе није лѐпо, трѹло — сѐ-се тѓ остави у нѐку качицу мѐлу па се тѓ испечѐ. Али нѐ от првога казанѐ што ти кажем; идѐ донѐкле лѹта, пѓсе блага. Она се напѹни пѹна буца, пѹна па се пѓсле мѐте дрѹги казан и у тај дрѹги казан тѐ се ракија испечѐ.

Нагојили се ка-вепрѓви. Није добро ка-се нагѓји, тѓ није здраво. Прво дѓбије се притисак. Ёно она мѓа ћѐрка, виш какѐ-је. Она је била ка вретѐно, а пошто је се дѐте родило, тѓ што сад има тѓга унѹка, она је пѓчала да се гојѹ. Ал трѐбало је д-идѐ лекарѹ. Она није мѓгла, чѹвѐла тѓ дѐте; ћѐркѐ-јѓ ишѓла те рѓдѹила. Ћѐрка јѓ рѓди једанѐс гѓдина, двѐнаѐс. И ѓндак она није мѓгла д-иде код лекарѐ, она дѓбије реѹму и дѓбије слабо срѓце и затѓ се нагѓји. А не рѓди ништа.

А да је бѹије стѓри капѹт, не-п-тѓ прокисло. Па, носѹли смо, шѹили смо капѹте нѐке, от чега бѹило кѹповало-се тѓ. Кѹповало-се кѓ је могућан, ѓн је кѹпѹијѓ. Бѹило је нѐка чѓјица: прѓсто чѓјица па су тѓ кѹпѹили, па се сашије. Па јѓ знам кат сам јѓ дѓшла, па нѓсам имѐла, ѓнда се није тѓ имѐло, ѓнда је бѹило рѓтно врѐме кат-сам јѓ дѓшла, па пѓсле-ми кѹпѹили ѓни. Они ми кѹпѹили такѓ нѐшто и сашѹили, такѓ дѓтле, на пример, нѓсмо дугѓчко шѹили него нѓк имѐ горе на лѐђа . . . Кабѓница, тѓ је бѹило, на пример, бѹила нѐка капа у којѓ су чѹвѐли чѓбѓни ѓвце, па зѹали кабѓница. И тѓ није ништа, није тѓ ништа . . . Не пѹтај штѐ је лѐпо, пѹтај штѐ је скупо — дабомѐ . . . Ако је јѓш јефтинѹје, прѓсто, јефтинѹје и није за ништа, брѓо пропѓдне, е такѓ. Ако нѐ-знаш материјал какѓв-је, ти пѹтај којѹ је (ѐво га овај материјал), пѓшто је. Па ѓндак ѹзмеш дрѹги, ѓн је скупѹи. йзмеш трѐћи, ѓн је јѓж-бѓљѹи. И затѓ се каже: Ако нѐ-знаш штѐ је лѐпо, ти пѹтај штѐ је скупо . . .

Мѓраш ти да завирѹјеш, да видиш свѐ дѐ је штѐ. Не трѐба тѐб нѐшто, онѓ што се не јѐде, јѐс. Етѐ ти жѹца, жѹца, мѐн не трѐба . . . Него, штѐ је! Жѹца увѹчѐна, нѐ-знам јѓ штѐ је. Нѐћу јѓ те бијем, метѓш у-зѹбе тѓ. Ђѓо, да седѹш, миран. Шѓто нѓси ко-тѓвоје мѓјке да види она штѐ ти рѓдиш. Него она тѹ нијакд није, није тѹ ко-тѐб.

По правѹлу се саѓи кѹпус од врѓтѐ овакѓ. Ёто, тѓ је врѓта, овѓ је врѓта, а ѓвде се, на пример, тѓм једнѓм врѓстѓм саѓиш кѹпус. Мѹ кажемо стѓпа, нѓга јѓдна и прѐка. Тѓ овакѓ, мѐтеш нѓгу прѐко, мѐтеш јѓдну на дѹж. Мѐтеш јѓдну нѓгу и јѓдну прѐку; тѓ ти је даљѹна јѓдно ѓ-дрѹго. Јел, нѓјбоље је такѓ, а кѓм је мѐло нѓга, ѓн пѹсти двѐ ногѐ. Јели трѐба, ѓн расте, расте, рѓстѐ и пѓсле трѐба да се зѹвије главѹца. Она ће да довати јѓдна до дрѹге па ће кад бѹде вакѓ овѓ врѐме кѹшѓа, ѓно се умуљѐ, истрѹли. Мѹ зовѐмо умуљѐ се, до земљѐ истрѹли и не вѐља . . . Садѹљка је дрѹво. йзмеш па побѓдѐш тѓ дрѹво, па мѐтеш стрѹк па утврѓдиш ѓтуд. Тѓ зовѐш садѹљка. Мѹ мѐтемо — такѓ се саѓи и лѹка, онај прѓзи, такѓ да саѓи

күпус. Направи се мала рупа, тако толика, само колико да доле направиш место да спустиш тај струк. А тај струк — он колико је бијо у земљи посещан, он се не спушта више него докле онé жйле да се оне покрију.

А што се зовé дачица дуга и дугачка, то, то мање-више мђжеш да зовеш како дђеш. Оно мђжда не мђже да ти довати, кратка млдого. А она дугачка (!) — ти њу измериш колко ти треба и посе онó осечеш, откратиш; ми зовемо откратимо. Откратимо тестером. Мала тестера, то знаш да йма мала тестера. Јеси л виђао у радњи ако нигде ниси видо? Има још мања, то се зовé тестера са разбдојом, тестера са разбдојом. Има и она дугачка, то је прека тестера, велика.

Нé-знам, има, овај, шћрани, ови плџовки, има једна врста, само ја нé-знам како се зовé. Онé-су обично, те рибе по виру. Ал кад удари мутна вода, буде кйша ко-во сад (сад је мђжда била кйша гóр, ми зовемо на Руднику) и оно почне мутна вода озгó сјурује блáто, крш којекáки, знаш. Ё, онда наши иду те вáтају рибу. Ймају прѣху. Па тако йма, исплетé се нéка прѣђа, како да ти кажем. Јá сад нéмам óвде да ти покажем ништа. Четвртасто (!) то дође, нéко тако па посе мéте там дрво па овáм дрво, па óвде па óтуд, па то завéже, то дрво гóр па то се завéже дóбро да не би се то откйнуло. А гóр се удари мóтка, мóтка дугачка и он ўзме и ону мóтку спусти у вóду. Ал óвде је метуó глисте, метуó нéшто за јéло, шта било за јéло (јá нисам никад вáтала, лјуди иду). И онда спусту у вóду. Оно стоји, стоји, стоји ту у тој вóди, а он подигне ту прѣху. Ако је тешка прѣђа, ондаг знаћи да има пуно риба ту. Или једна или двé, или три — како кад. И ондак кад йма, он овáм изнéсе, овáм на ледину, на зéмљу где је овај — на суво, да није она прѣђа над водом. Ако је над водом, риба ће да побéгне ў-воду. И он је изнéсе онамо и тамо је увáти и мéте је у нéку торбицу. Риба се ўзме и очисти се она њена краљуш. Свé се онó очисти, скóне се. Нéма онó нигде, па ондак ўзме се па се риба распóри, нóжом распóри се, извáди се она њена ўтроба. То нису велике рибе код нас. И ондак ка-се та ўтроба извáди, онó се испере па и мáлко усóли. Исцéди се та вóда па се мáлко усóли. Овáмо се мéте или мáс или зејитин па се то угрэје, а риба се мáлко посóли па се увáља у прóјино брашно, у прóјино брашно — от кукурўза. Увáља се и то прóјино брашно па се на ону врућу мáс мéте та-риба, а нé да је јака вáтра, велика него да је тија вáтра, слабйја, тија, слабйја вáтра. И онда кад је та вáтра блáга, ондак риба се ужўтила с једне странé. Полако ўзмеш виљушкy и превр-неш са дрўге странé. И дпет мéтеш на вáтру, она се испржила па се бели ка снeг . . . Па тако онé њене перáје што она идé по вóди. Јел она не би мóгла да идé по вóди да она нéма онé њене перáје. Јá знам, чўла сам, да су вáтали овé, те ситне рибе, па су бацáли ў-воду да расту и да су забрањивáли лјудма да навáтају те рибе. Кажњавали су лјуде, нису дáли да вáтају рибе. То сам чўла, нисам видла, тако сам чўла од лјудй. Кáже: когá увáти — плáтиће кáзну. Не смéду да вáтају рибе. Пўстили су, кáже, онé рибе мáле да постáну велике.

Сад још није, овај, ловци да иду да вáтају зéчеве. Зна се откáт-се почиње то. Тамо они, ваљда, објáве кáт почну да се то рáди и онда се они скўпе и спрému тамо рўчак ти ловци и данáс иду у лóв. Има ту дваес-

тину људи који иду у лов. Овај убијо зџца, онај убијо фазана, овај убијо два зџца, онај убијо три фазана. Ал не брани им се са-то. И то се тако лови, лови, зна се до пролѣћа до којѣга месеца и после прекрине. Не сме нико д-идѣ у лов, ко год увати . . . Оно су зџчеви, а њини мали, оно су зџчићи малуцки, малуцки, мали малуцки — како кò ðе. Ма то није ништа, то је једна рѣч . . . Оне се пату тамо по брду, де су јаруге. Има де прòдрла вода па се направила јаруга. А ту де она направила, де је та јаруга она укопала рупчагу тамо велику па је нанела ту шуму, то се зовѣ њена јазбина. И она-се ту окотила. Оне се ту пату и оне порасту. Чим порасту, оне после иду по пољу . . . Ма, глѣдала сам, ал нисам га видла сад ово скòро. Он-је као мачка, приближан као мачка, тако. Нисам га видла одавно, јѣс . . . А и то нисам видла са-да има, само сам чула да има. Оно има, то је донела држава и башила ту у шуму да се пату. Она-је као теле, толика је велика, скаче као, скòчи одавно дòвде, до онòга канана. А знаш што знам. Там де је наще имање, па сам ја преко једне њиве ишла, па трѣба да прѣђем преко јаруге па да уђем у моју њиву. А она испред мѣн искочи па скòчи чак онам на онај брег на моју њиву — óде, óде у-ђавола. Знаш колика је? Ко теле — срна, шарѣна кò-детлић, шарѣна. А јѣс ту детѣлина, ма како детѣлина. А гóре, а гóре је узбрдо шума. А она мене викала неколико пути, ја ниса-могла д-идѣм да видим. Ниса-могла д-идѣм да видим. Каже: „Радо, дођи да видиш, ене је у Лукићком детѣлини пасу.“ У Лукићој детѣлини, тако се зовѣ то имање — у Лукиће да дођеш — ене у Лукићем имању пасу детѣлину. Па ако би неко најшо случајно одиòкуд, јел јавила нека пушка, мометално оне у шуму побегну. А сишле и-шуму те пасу по тој детѣлини.

Једно йсто: ладна вода, студена. Тò-само што се није заледила кад је ладна. Неко каже ладна вода — студена. Тò само кад је велико изјутра виш ко-во јутроскане ова моја снаја: „Ја сам мислила — каже — да је јутрос слана.“ Било ладно, знаш, а она изашла напоље, а оно ладно било. Мòжда је било то њòј ладно, ал оно, њòј се то учинило тако . . . Да му озѣбу руке. Па мало, нема снагѣ, а вода ладна. И кад му озѣбе глава, оно кија и кашѣе. Кашѣао затò што је изишо напоље рано, неће да лежи и спава, да седи у топлој сòби докле се одјутри док прође, док дође осам-дѣвет сати, дѣсет. Кат прође дан, бòде мало топлије. Ал он чим се устане, он излѣти напоље, излѣти напоље да озѣбе, тако, тако свако дѣте. Није сам то он. [òнеш напоље, ај да те пусти она, пусти га . . . Ё, ако нећеш, ти седи ту.]

Направимо од млѣка. Мѣтемо пиринач и онда сунемо мало водѣ те се кòва. Кат саври та-вода, ми-онда сунемо млѣка и оно рѣсто докòва се са млѣком и пòсе мѣтемо шећѣра кòлко ðхемо да бòде слатко. Тò је сутлија, сутлијаш, сутлија, како кò ðе да зовѣ. Кòвамо са млѣком, ал само прво сунемо мало водѣ, прво мало водѣ па после доливемо млѣко дòкле се скòва и пòсе мѣтемо шећѣра кòлко кò вòли да му је слатко. [Ма немò да ми излòмиш столицу! Можѣш ти да буднеш миран кат се разговара? Немò да узем и набијем на-главу ту столицу. Немòј да си такй. Мòш ти да седиш миран?]

Кѹку, да ли ми је стао сат? Бијо је стао, није тео да ради. Она-га однесе горе, овај га очисти — има неки мајстор горе, јебе-му дете у дупе, [Немој да излѡмишц столицу, седи миран . . . Па узми-је, узми, те је поједи, узми је, једи је] и љзме јој двајес пѣт љљада те га очисти. И она-га донесе ѡвде. Он ради, ал никакo не ради тачно. Такo тo било: ја погледи нѡћу: некад дванаес сати, некад једанаес, нека-три сата. Никако ја не могу да му свѣтим. Ја кажем њој: „Слушај, овај сат не ради тачно.” Она га однесе ѡпет горе код њега и каже њему: „Баба кѹка, не ради јој сат тачно.” [Ацо, седи миран, немој столицу да ми излѡмишц, да те бијем . . . Да се попѣнеш. Мѣти је на-главу.] Кад, овај, он бијо неколико дана код њега. Каже: браће, ради сат тачно. Само га баба није дотеривала. И он га навѣјо, а јуче моа ћерка, она каже: „Мајка, узмиче ти сат, пѡла сата напрѣд.” Ја га врѣтим.

Шта ради да ми излѡми столицу! Ако је не би излѡмијо, ја смѣм главу да дам. Он има да извади онѡ дрво онам да излѡми и вод да љзме да полѡми свѣ. Па ти још не-знаш шта он ради. Седи кад говорим, ѡћу те ударим па те залѣпим. Безобразан је, још како безобразан. Само му никад ѡтац није кот кѹће да чѹје шта он говори. Што му причам, он не вѣрује — тo свѣ није љстина.

Причѣли су причу о првѣним врапцу. Нѣма врапца црвѣног, ма нѣма него, тo је така приповетка. Такo су само причѣли. Каже: полетѣла ласта тица, љико кукурѣк, бѣру бабе нѡво цвеће, трѣбаће за лѣк. Изњикнула озимѣца, трава мирѣше, славј сѣња иза грања, зѹмбул мирѣше. Тo је прѡлеће. Пѡсле се каже кат прѡђе лѣто. Прѡшцла сѣтва (тo сѣјање, него се такo каже сѣтва, љико тo бащ не каже онѡ тачно што се говори него тo, овај, прескѡчи се или скрати се). Прѡшла, каже, сѣтва, стигла жѣтва, кукурузно брање, сѹтра ћемо, акобѡгда, зорѡм на орање. Ја сам тo и заборѣвила. Ђут, како су мѣн мѹке јѣле, код мѣн како је било.

Немој пѣпео да ми прѡспеш! Папѣр узми, ал немој пѣпео да ми прѡспеш. Узми папѣр, нѡси-га. Били сте га метѹли, сѣка-га уквѣсила, па сте га бацѣли онам код лѣтава. Ја љзела те га дѡнела, те га осѹщила. Пѣта ме чѣ је папѣр. Ка-да ја-знам чѣ је. [Ма, седи. Је л не мѡж да седиш миран . . .] Има, етѣ-и. Нѣка га. Да л стојѹ пѣре? Има л тѹ пѣра? Он мѣсли тѹ пѣре стојѹ ако . . . [Нѡж остави, немо да се убодеш, јал да се посѣчѣш! Остави нѡж.] Тo се дѣци не дајѣ, поготѡву којѣ има врѣ. Д-удѣри ѹ-око, истѣра ѡчи и да убоде нѡс, направѣ неко злѡ, па кѡ је крѣв. Као овѡ мѣло отѡйч дѡшло и ћупило ми сапѹн ѡдма и нѡси ми га овѣмо. Штo ће мѣне сапѹн? Ја знам дѣ сам га оставѣла да опѣрем рѹке. Не мѡже да стојѣ од њега. А и овај такo љсто. Он дѡђе тѹ у кѹћу, он пѡчне по асталу да прѣтѹра, па пѡчне по орману. Онда отѡри дѡле да види шта има, да л има нешто његово тѹ.

Није тo сваки такo, не мѡже да бѹде вѣсео кад му нешто фѣли . . . И она жѣна вѣсела, распѡдѡжена али њѡј свѣ идѣ како трѣба. И добро, на примѣр, и слѡга у кѹћи и мир у кѹћи, слаже се са својѣма у кѹћи чѣљадѣма. Ал има неко не мѡже да се слѡжи, свађају се. Нѣкад је се пѡштовало старѣје и цѣнѣли се старѣ. Сат се не цѣне, сат старѣ као да не постѡје. Па она има снају, онѹ мѣлу, ма не види ме: ни мѣн ни њѣну

свекрву, нити мџ да гледа у кући. Ако је она дошла — саће шез година како је дошла. Она апсолутно, па са свекрвом не говџри два месеца, два месеца, и то за ништа. А и са-мног сад не говџри. И затџ је она сад одвела дете. Она неће да каже да неко чува дете и ондак одвела дете гџр. . . . Она је нерасполџжена, мџжда онај није дџбро нешто па није вџсела.

Па не стојџ јџрган беш-чџрщава, Бџже сачувај. Па он би се сџв исцџпао кад не би имаџ чџршов, него има чџршов . . . Куповали материјале и шџли, а сад има постельна гџтџва да се купи. Сџмо кошта постельна, чџршов крџвџски овакџ и јџргански чџршов и јастуџница стџ йљада. Тџ је моја снаја сџт купџла, гџтџво тџ свџ купџла, дала стџ йљада . . . Прџ је тџ слабо било, били губџри, биле поњаџве, ћилими. Тџ раније није било, тџ је от пџсле рата овамо изашло, тај мџдус, што реко јџдан чџек; та моџа изашла. Да жиџви наџрод гџспџски, да не раџи ништа. Ми тџ зџвџмо неџрадан наџрод. Не ткџје, не купи па да изџтке. Тџ се куповало памук па се ткџло, па се прџло, па се сџјала тежиџа, па се сџјаџо лџн. Сад нико тџ не раџи, ниџгде рџзбоја нема. У нашим сџлу сџ-две куће сџмо ймају рџзбџј, што су ткџле зимус. Оџе моје снаје, џџна сџстра клџчала је јџдан ћилим зимус џџним уџуку. И јџш јџдна гџр де си бијџ код Бранкове куће — Аџџка јџдно што ткџје, она ткџје за пџре наџроду. И више нема рџзбџј ту ниџде. Йма рџзбџј него не ткџје нико ништа, лџњ, лџњ наџрод.

Видраџџца, неко зџвџе зџвџесица кратка, јџс, а зна-штџ. Јџ тџ, овај, да се не виџи спџља у кући кџ йма па се тџ затџ мџте тамо. А ймам ја и вџлику зџвџсу йсту накџ као овџ на вџратиџа него нема гџде да стојџ виџиш . . . Тџ су се зџвале виџџнге. Виџџнге сџщијџмо, а раније се ткџло. Сџ-се тџ не ткџје. Јџ сам дџнела ткџне зџвџсе. Ми смо зџвали зџвџсе. Ни смо зџвали виџџнге, неко зџвџе виџџнге.

Нема-је да дџђе да јџј кажем да ми виџи неку маџаму да купи. Ако неџ од вакџ гџтџву маџаму, мџже да се купи делиџа, материјџл делиџн. Оџџ је циџ, ал има делиџн, па се овакџ узме та шџриџа лиџа па се овакџ колико овџ пџре, толико и овџ д-изџђе пџре. Ё, тџ ти је маџама и сад осџчи дџтгле и порџби и еџе ти маџама. Виџиш, прџчџнски тамо маџаме йма; ја знам раније мџј мџж — он-је бијџо, овај, у Београду, продаџо грџжђе пџ-материјџл бијџо, на прџмер, црџвџна бџја затџврџена вуџџна, од вуџне. Сџмо тџ два даџа трџ па се изџжџва џдма кад је од вуџне. А, овај, а кад је о-дџругџ материјџла, кад је от памџчнога — неће. Оџџ је памџчни материјџл. Сџмо сад нема маџама уџшџте, нема да се купи џвде. Такџ, свџ ми кажу да нема, ја ни сам йшла, ја има трџ гџдине-четџри у Тџпџлу ни сам отџшла. Како ме пџчеле нџге да болџу, ја-не идџм, али ја да идџм, ја би траџџила, ја-би купиџла. Кажу да нема, ја не мџгу да вџрујџм кад ни сам виџла . . . Ёто тџ црџвџно, сџмо има блџђе црџвџно, маџо отџворџније . . . Маџло је црџвенкастије. Оџџ је црџвџно, а овџ је отџворџније . . . Ма не-како неџгодџно тџ да се каже, а ја кажем: тџ-дџђе блџђе, отџворџније. Има жуџто, а има жуџто, блџдо жуџто.

Узме столџцу па навџчџе, ма бџжи, не мџгу. Он и не сџди код мџн у кући. Јџ-тџ истџрам наџпоље. Акџ-ћу да сџдиџм, сџдиџм, акџ-ћу да лџгнем,

ја закључам врата. Он од јутрос није дошћ код мѣн. Ја закључам врата и не дам да он дође. Кад је он отишо там код онѣ моје снаје да је отојич била. Ја кажем што је било отојич код мѣн, а нѣко каже, па нѣ: ми тако то разговарамо знаш, па код на-се каже — ма̀лопре.

Каже се: мој му̀ж жи́ви код нѣки људи. А кот кога жи́ви? Кот којега то жи́ви, у којим је то мѣсту? Је л у сѣлу то? Није ништа што ти пишеш од овѣга сад нѣвога. Сѣ то није ништа. А онѣ стáро дѣбо црно и бѣло, а овѣ ти није ништа . . . Бѣље је од ладног лѣба, од ладног. Оѣш о-та̀зѣга или од ладнога?

Да доѣш по недељи, у понедељак или у̀тѣрак. Док ја бѣдем док ми ма̀ло бѣде бѣље и, овај, док ви́дим да овај брај омла́тим. Треба да пречистим и треба нѣки љук има́м да пречистим ал то ја ако мо́гу. Ал ја ако не мо́гу, ја ћу да лежим . . . А ѣво штѣ. У субѣту је лѣв. Је л би́жо први сад, који је да́ту? Није би́жо први да је овѣ субѣта, није. Па то ти ка́жем. Имам календа́р, етѣ га ту, него, овај, не ви́дим ја, не ви́дим ситна слѣва . . . У, што је то данас ва́шар у Пала́нки, то ѣпасан ва́шар ту, ма бѣжи, у срѣзу га нѣма. Ту је мој син најбоље волѣо д-идѣ . . . Па дѣле кад би дошћ, он би то свѣ повáдијо и изнео одáтле. Одно негѣвој ку́ћи и растури́јо; ѣпасан је он. Ја сам ти исприча́ла. Ја поједи́не рѣчи што ме питаш, ја се, пра́во да ти ка́жем, ја се ми́слим да те рѣчи код нас нѣма. Затѣ ка́жем да би ми па́ло на-па́мет да се сѣтим пѣсле нѣки да́н. А ина́че сад не мо́гу. Не мо́гу уѣшгте сѣтим. Ко́лко је са́ти? Је л има пѣла двáнес?

Реко, овај, нѣма-те, а нѣ-знам да л ћете да ра́дите, да л нѣћете. Слу́шај, је л пѣчала ки́ша? Нѣка-и врата. Ни́су-се они пѣпели гѣр да зна́ју . . . Ка́ко кат-се наобла́чи — јесам ти прича́ла? Кат сѣкне мѣсец, свѣ га ма́ње, свѣ. Или кат пѣчне да се пѣни, свѣ ви́ше, свѣ ви́ше дог дође петна́ез да́на. Кад бѣде петна́ез да́на, мѣсец се напѣнијо. Он пѣсле бѣде у́штап, то се зовѣ у́штап, тако. И ондак, сад он свѣ ма́ње, свѣ ма́ње, свѣ ма́ње, кад бѣде у́штап, бѣде ки́ше. Пѣсле петна́ез да́на — мѣна мѣсеца. Ёво, номáд је била мѣна мѣсеца, у̀тѣрак, ѣто ти. И пѣчала ки́ша. И сад она мѣже да па́да свѣ до недеље. Јел она — љѣј је те́шко да пѣчне. Кат пѣчне, она пѣсе па́да . . . Онда су били агро́номи, астро́номи да ка́жу: да́наш-ће биде ле́по вре́ме, овај, у Слове́нији ки́ша, нѣ-знам овѣ, нѣ-знам онѣ. Није и́стина то. Они нѣ-знају, они прича́ју ко-год онѣ што ба́бе, ка́же, га́тају. Кад нѣка ба́ба при́ча нѣке при́че, ти ми́сиш она је оно свѣ потрѣвила што ка́же. Није! Тако и́сто и они. Дѣ су они би́ли да зна́ју? Ја то не ве́рујем. Не ве́рујем затѣ што они; не мѣжду они да зна́ју. Ни́су они гѣр били. Па је л није тако? Ајде сад рѣци-ми је л није тако. Јáвили да ће да бѣде ле́по вре́ме, а оно цѣо да́н ѣблочно, цѣо да́н ѣблочно. И ѣто, пого́дву, пѣчала је и ки́ша. Дѣбро, она није ве́лика, није она мло́го са́т па́ла. Ал она мѣже, дѣбро, она је пѣчала сад ма́л, а мѣже да бѣде дѣвече, па мѣже да бѣде сутра цѣо да́н. И затѣ ти ја ка́жем: ѣткуд они мѣже да зна́ју? Ја то не ве́рујем, не ве́рујем, ѣто.

Мој кре́вет па ми бли́зу шпѣрет. Зна-шта́ је то би́ло. Уви́ђе ми је́дан ми́ш, а та-јѣрган би́жо ѣвде поред прѣзѣра и ја са то-мојом снајѣм ди́гнем та-јѣрган па повѣчѣм овај кре́вет. Па, ѣто, уви́шо ми́ш на кре́вет би́жо. Има там ра́на у овѣј сѣби, бра́шно, и они долáзе ѣтуд. Ёно и́скопали

мишци, де она рукунйца, йскопали рупу нод, па оту-долазе. Иначе, ја немам овде мишйју, они се пату у рупи, у зёмњи. Ма, бѣжи, то су скотѣви, то су изелице у рупи.

Са-се ўзму ораји па се посѣју. А знаш, како се посѣју. Ископа се рупа не велика, као да се сѣје кукуруз; ми такѣ зовемо — сѣјемо кукуруз, ископамо оцак, мѣтемо један орај овде, по један мѣтемо код ове цименте, а један мѣтемо онам на крају. И у то-мѣсту стоју они, у то-мѣсту стоју ту четири године. Кад никне, он четири године ту стоји, туј, док он одрастѣ њ, њ. Е пѣсе га вадиш одатле ис тог мѣста па садиш дѣ дѣш, дѣ дѣш да га посадиш . . . То је једно исто дрво, ал дуњац, он дође на дуж, као мало дуж дође. А дуња дође округла као ова јабука. Дуња округла, само већа мало, она дође округла, а дуњац дође као та крушка, само није толико, тај репел горѣ нема толико. Као репел тај нема, етѣ крушка, дај овам крушку да ти покажем. Овако мал овдга нема, то је дуњац, а ово је дуња. А расте дрво йсто ко-год и оно. Вакѣ је, ово дуњац, вакѣ је ово дуња и то растѣ једно дрво . . . Оно се очисту парчићи, колко дѣш парчића да сѣчѣш. Очисту се парчићи, овамо се ушпйнује шећер. Ал ако су дуње тврде, оне се у други суд мѣту те се кѣвају, знаш. Па кад видиш да су мѣке (овако ўзмеш парче, оно мѣко), ѣ, са-ти ону воду повадиш онѣ-дуње па у онај шећер тамо што је ушпйнован ти мѣтеш онде. И оно се скѣва ту, прѣбаш софт, он дође као мѣд. Кад бѣде он такѣ, овам дуње скѣваш, и овај и оно пѣсле то лепо . . . Ўзму се, мѣже и да се наредјају.

Штѣ си ону шйну доно нод? Штѣ сте ми растѣрили кукуруз овај бѣли што сам оставила да се сѣчи за проју? Па ја нѣ-знам кѣ-ћу да се дѣвам од вас и штѣ ћу да радим. Свѣ ми ўпропасти, свѣ ми растури . . . Па ово мѣте горѣ да сѣчи. Неће да јѣду овако сйрово, неће, знаду, они паметни него и ти и ја. Чѣкају они да се то осуши па да јѣду. Нѣ да јѣду вакѣ зелѣно. Он је паметни нег ми, они су паметнији од нас. Нѣ да окуси то сад, да јѣде неће такѣ. Три им јѣла скѣвала јучѣ. Имам јѣла, каже, нећу да кѣвам. Она питала ако ти дѣш да јѣдеш, она тѣб, она збок тѣб да кѣва. А они имају, кѣвали јучѣ.

Кад извекча нѣшто овако, старо пропало, то је йзвекчало — каже. Йвекчало и пропало — каже се. Йзвекчало и нема ништа. Йвекчало, истрошйло па не мѣже више да носи, да траје више . . . Моја снаја каже: свѣ ово старѣдйја. Па штѣ, реко, види се ново. Ма, каже, изгорѣло от сѣнца, йспрало се, то није ништа. Знаш ти раније како је грѣјало сѣнце и како грѣје сад? Сад грѣје да те испечѣ и не мѣже да издржиш лако до краја. А раније, а раније два одѣла слѣжу те толико. А чик са-да те слѣжи две године одѣло. Сад јако грѣје и свѣ погорѣще ствѣри на тѣб кад радиш лѣти. Свѣ йзгоре, а раније јок. Раније дрѣкче, мање грѣјало, није овако, ово препали да те испечѣ сад. Свѣ се променило, са-дрѣго. Са-ће раније и зима да бйде, нѣ да бѣде ка-раније што је било. (У Америци није падало снега до прѣшле године. А прѣшле године, каже, бйжо пао снѣг у Америци. То се свѣ живо чѣдило: откако је свѣта и века није падао снѣг никад.) Ниси мѣго ис-кѣће да изйшѣш, то је било волико. Ја кат-сам изйшла ис-кѣће, ка-да идем крос тунѣл, тачно крос тунѣл.

Ниса-могла четйри дана да ђдем нѣгде ни да изйђем из авлйје. Само до у кўћу, само дрва да донѣсеш и тѣ ти је и водѣ да завѣтиш.

Није ко-во сад. Оцѣк се уносила слама па разѣстреш сламу по зѣмљи (тѣ знаѣта моја баба) и мѣте на тѣ сламу, прѣстремо, на пример, тѣ је бијо цѣк мѣтут, мѣтули цѣк па се тѣ постави вечѣра. Тѣ ђндак спрѣмѣли мѣљан пасуљ, сѣрма (вако густй пасуљ, па помѣљаш пасуљ ил ѣшц, ил да прѣвиш пребрѣнац па које дѣеш) . . . Сѣднемо тѣуенака, и ораницу умѣсимо, и ораницу свй љземо, ораница се зовѣ — лѣба. И сѣче се нѣжом, па пѣсе тѣ свй излѣмимо тѣнѣ и свй по пѣрче љземо и јемо и сѣднемо тѣ и вечѣрамо. Спрѣмијо се пасуљ, нѣко сѣвијо сѣрму, нѣко — направѣ се гибѣница од ораја, са орајима. Тѣ се зовѣ орашница. Лѣпо рѣзвијемо кѣре па рѣд мѣтемо кѣре и мѣтемо ђраја, па ђпет мѣтемо кѣру, па ђпет ораје, зајитйна мѣтец, шећѣра . . . Тй пѣсиш сламу. Унесѣ је и кѣже: „Крйсто-се рѣди.“ Онај ис кўће: „Ваистйну се рѣди,“ гађа са кукуруђзом, зрнѣвљом, пѣсе унесѣ бѣдњак.

Кафа се не кўва, тај дан се не пйје кафа. Нѣко кўва и сѣт кўвају, сѣт кўвају . . . Па покљадѣјемо, знаѣле-се Покљѣде, ка-су Покљѣде, спрѣмиш Покљѣде и покљѣдујеш и пѣсе цѣо пѣс пѣстиш. А овѣ сѣ-дѣ је пѣс? Сѣд не пѣсти га нйко . . . Изѣђеш нѣ-игре, на играње коједе, бйло игрѣ. Сѣ-дѣ йгра, сѣд нйшта, сѣт-по пўту само идѣ. Па такѣ мѣж да жйвиш и у авлйји.

Дѣ се сѣћам кат сам мѣла бйла. Јѣ ниса-могла ни йшла овѣко са децѣм за овѣама, са децѣм нисам ти јѣ толикѣ дрѣжйла. Тѣ се зовѣ пйљци. Йграмо се пйљака, знаѣ се кѣко то йграш се. Сѣд нйко тѣ не йгра. Йзму пйљке, пѣт пйљѣка направимо од цйгли, од цйглѣ(!) рѣзбијемо па онѣ љземо па трљамо док не начинемо пйљке, па сѣднемо па се сйграмо, љземо вако рукѣм, бацѣмо навйше па се сйграмо.

Он је дошѣ и, овај, јѣ сам се пожѣдйла да нѣмам шећѣра, ђн ми је дѣно двѣ кйла шећѣра. Јѣ кѣжем кўпйла сам зајитин. И она јучѣ дѣшла и она ми дѣнела шећѣра . . .

Јѣ га бйјем и не врѣдй нйшта. Чйм се свѣне, дйгне се ђно, етѣ га дѣђе код мѣн ђп-дѣђе, ѣко га јѣ изгѣдим, псѣјем и бијем — нйшта не врѣди, нйшта. А нѣмиран је, дѣщѣ ми пѣједе.

Осамнѣз гѣдина бйло ми па мѣн бйла љмрла мѣјка, па ме тѣ пѣсле мѣћа дѣла. А ђтац-ми погйнуо бѣгарског рѣта. Тѣ је ђнда бйло: йшла девојка и мѣјка свѣ заједно, знаш, и родйтељи, а ђна кѣже: „Јѣ вйше не мѣгу.“ ђнда ме дѣла ђвдѣ. А тѣ је, с нѣма мѣсто, тѣ је црква јунковачкѣ и Гѣрович и Загѣрица. Јѣдна црква, четйри сѣла. Јѣдан пѣп сѣт слѣжи тѣ у тй четйри сѣла . . .

Учйјо шкѣлу па је бйјо судйја, па је бйјо прѣсѣдник сѣда, па је љмро прѣ трй гѣдине, а јѣ сам старйја од нѣга двѣ гѣдине. Јел тѣ ми је пѣсле мѣјка као рѣйла, дрѣга мѣјка, а моја мѣјка је љмрла. ђна је мѣне оставйла о-двѣ мѣсеца. Толйцѣка сам бйла мѣла. ђтац ме дѣо у сѣло те ме чѣвали дрѣги, а ђн је бйјо на вѣцби у Крагѣјевцу. Па бйло прѣво ка овѣ што је сѣт прѣдвојничко, тѣ је ђнда бйло прѣво вѣцба па су пѣсле йшли у рѣт кад је трѣбало. Пѣсле отйшо тѣрског рѣта па ђнда је пѣсле стѣпйјо на

бугарски и на Требевнику он је погинуо. Сећам се кад је војска прошла кроз наше двориште и у нашу кућу купила ствари. И купила овд, кад је купила дрво и врата и којешта, правили ћуприје тамо. (Ја сам ослабила сад млого, ндге ме болу па сам слаба.) Седам година ми је било и сећам се кад је бијо тај рат и кат су ми оца дотерали, ал на Паланку возом. Ишао мој дѣда, моѣ мајке отац и још једнога фамилија. Ми платили те они су ишли и дотерали мѣгега ујака, моје мајке брата и мѣг оца. Ндћу-и дотерали. Ёто, тако се сећам како је то било, јѣс. Ё, сад, овај, пдсле смо ми стигли, а отац кад ми је бијо тамо на рату, он пише — маћи ми је имѣло Совија — он каже: „Совија, немѣј д-оставиш дѣцу слѣпе код очију.“ Па ондак је дала пдсле једнок сина па другог и они: овај ми бијо судија, а онај ми бијо у Београду ко-дѣде. Где су Теразије зване, нѣка-то је било наше нѣкад, то је било наше. Стојадиновићи то је нѣкад било, али су то Немци растурили. Мѣн су стричеве побили. Имала сам два стрица и имам три овѣ тетке. Само је жива Љубица сад и Дана, свѣ пропало. Онда није била црква завршена, они кот куће крстили ме. Та жена држала ме и она казала да ми е то име, на радос, забѣга. Брату ми имѣло Радоје, а мѣн Радѣјка.

Згодније не мало него млого. И овде кат сам доцла у Жабаре и ту је се изменило, али тамо код мѣне ѣво како је било. Ми смо имали ѣсам ѣктара земље. Мѣја је та мајка давала то земљиште напола те се радило, а ми смо били кући: имали смо винѣграда три, тридѣсет ари. Ту смо радили, она је и рѣзала тај винѣград и поливала. Онда је била оскудација за људе, људи су били по рату. И ондак, овај, само ѣво како. Билѣ-је жита, кукуруза, па и грѣжја и шљива. Паре се узму кад стигне жито јал кад стигне ракија, тако то, знаш, свѣ се то имало, али није овако се живело. Није ни у једном кући имало цак него се купи килѣ-два. Није кафа била, није било овѣ ље него је се то, је л, купило сад нѣка-да има, него се клала свиња била. Била свиња, истѣпи се мас и-сланине и тако дље. Сушило се, имали смо оцак. Оцак се ту имало и ту се сушило, ложй се дѣле ватра, била црепуља. Овако дође, ѣво да вам покажем: исто као овѣ, исто, само дође велико — исто тако црепуља. От саме земље па је то испечѣно и онда овѣ се мѣте, ложй се ватра па се мѣте на ватру и то се угрѣје. А има тамо овако лопар, лопар, па се умѣси у — звале се наћиви. То је корито, обично корито, само се то одвѣји — оно умѣси се лѣба, ма какй лѣба или погача или проја. А овѣ се угрѣје на ватри, наметѣ се, овај, наметѣ се дрва дѣста и то се угрѣје. Кад угорй она ватра, оно се, има тамо овако као сада ашѣв, али то је направљено, зваѣ се ватраљ, а имло кукач тако толико дугачко, па онда овде кукича. Мѣте се оздѣл жара онѣга и пѣпела дѣ ће она рупа да бѣде, има ту рупа на средини па се то спусти ту и онда се мѣте ту лѣбац. А ако је лѣбац, укисело се звало као сад што је лѣбац, оно се пѣкрије дренѣвим лишћом или орајевим лишћом, орајевим лишћом, јѣсте. Ако је погача, она се мѣте па се узме овй трица што је се сѣјало брашно, а овај се кукач угрѣје у ватру па се онда то пдсле мало и оно се ту ожари погача да се оструже да не бѣде изгорѣла. Ожари се, јѣсте. Проја кад исто тако кат се мѣсила проја или кѣ је мѣсијо проје о-тога. Није имало, на примѣр, стрѣга лѣба, није

имало жита, је ли. Оскућевали су људи. Било је и тако и тако. Они мету, ту црепуљу, мету ту проју. Исто тако с лопара скине. А овд је лопар вако округло знаш, и то се спусти, та проја, па се она покрије лишћом или орајевим или дренџивим па се после тај жар мете озго. То се испече проја, то не може да се наједеш оте проје. То је тако било, старински се тако живело. Е после изашло фуруна па се умесу проје у плёкове па се налџи овим или шащом или грањом па да се то потакне доле и горе има шћна вако и ти се плёкови мету. Ако је лебац, за сат он је готџв, ако је проја — она мако више стоји. Ја сам, кат смо ми ову кћу правили после Немца, ја сам тако месила те проје, па буде ми по два-три дана, а по девет радника рађило . . . Садамџи (?) неки радили. То смо добили као материјал о-државе нешто мако, јел онда није имало материјала, није имало цимета, није имало гвџжа(!). А нама кћа разрушена од Немца и онда смо ми тако то добили те смо то мал направили да се склџнимо. За то време бијо ми је син стигџо, он је копаџо темелъ и урађио је и нешто су били измазали па је после отишо у војску љ-јесен. То је било, сад ја н-умем да кажем које то године, нисам то пазила, јес тако је било. Ђ, сад разумеш, сад знаш, то сам ти испричала како је се то рађило и шта је се то рађило, то што знам, а што не-знам ја не могу да вам кажем. Ви упитајте ме ма от чега било, ма свѣ ја разумем, ма ја разумем свѣ. Ме-не треба адвокат, ја знам бџље од њега. Ако они кажу да сам ја остарила и да сам ја излапила има ко то каже. Уху, па ја сам сита доџден.

Свѣкар и свѣкрва радили у кафани, где овд продавница, и онда су они сејали неку науту. Звѣла-се наута, кава, сеје се и то се млѣти и веје се. Али кат сам ја дошла, они су јечам прџили па тукли, па просѣјали кро-сито и то су пили, ѣто тако. Наута, зрнце ко-год у виду кафѣ, само нема онџо преко сређине овако шупљџо него округласто. То је било некад, са-то нема ниџде да се нађе џвѣ. Нико то не сеје сад. Имѣли смо долѣпче овако, зовѣ се долѣпче, овако џбло ко-ова шџља, само је повеће па има шћпка гвозѣна, па има вратѣнца ту. Па ми смо имѣли, до скоро то смо прџили и ову кафу. Ставимо и метемо на вѣтру, на цигле тамо и окрѣћемо и вѣтра горѣ и кад џће да се промѣша, џно се тај — има ту затварѣч — он се отџори па се онда учини вако, виђи се џа л је прџена. Ако је прџена, онда изрѣчи се, на пример, на стџо па се разрѣди. Ал ако није дџбро прџена, џна се изрѣчи на стџо, али се ускѣпи на гомѣлчицу. Она се озџџи да дџђе да се, сама џна после дџђе како треба . . . Није имѣла са чѣм него имѣли смо ми, звѣло се стѣпа гвозѣна, имѣли смо гвозѣни тѣчак па се то звѣѣ џван. То је било до сѣт скоро код нас. Ми смо имѣли за кафѣну, и-ситѣнца се то просѣје, ѣто тако је било . . . Гвозѣѣно, џбло, само тещко као од неке брѣнзе, као тако нешто. Пно неће да се разџије и тѣче се са тим тѣчком и после, овај, усѣтни се та-кафа и ми после ѣто тако, ма то бијо јечам, ма то бѣла та наута, ма то бѣла ова кафа садања. Па кад изишла и ова кафа, није имѣло машинѣца. Ђ, сад има свѣд. Мџџџа је било неџде у вѣроши.

И њеџџа је мајка прѣла на рѣке. Има корѣто толѣко и ту се сѣне, на пример, или млѣка вѣда или се тамо, ја имам овај бѣнар па наспем тамо кѣщницѣ, па метем пѣпела па то мешам неки дан. Оџѣгле ѣзем

тѣ, то се зовѣ цѣђ. А имамо сапун што кувамо кат кољемо свињу па мѣ-
темо содѣ. Нѣко мѣте пѣт кила, да кילו соде па се то скува, па се то
исѣчѣ, укалупи па имаш кйшнице: то се пѣре, то скида, како — ова
машина! Кад опѣре се вѣш, то само цакли по авлијама ка ово ваше.
Цакли се, нѣма ту, ако је то бијо ту цѣђ и ако је то бијо сапун сељачки.
Такѣ се то рађило . . . Како смо правили? Имамо, на примѣр, нѣко
зовѣ, има бакрач, нѣко зовѣ, има казан: пресѣчено буре на пола па ондак,
па се то мѣте ту, овај, вода. На кילו мрса мѣте се по три кила водѣ, а
кילו мрса. Мѣте се пѣт кила мрса, а кילו содѣ, содѣ — знате шта је сода.
Нѣма-је сад, имало у бусикама у летирићима (вако свѣ као летирићи,
такѣ танко; лептирић је ово што летѣ, ми га зовѣмо летирић). Овако,
видиш, има као исѣчено такѣ, јеси виђао ти, Миле, у кутѣјама? У кутѣ-
јама парчићи овѣ. Па дошла, каже, сода у лептирићима, свѣ исѣцкана,
свѣ такѣ то исѣчено као, на примѣр, да ти узеш, ти овѣ артију да исѣцкаш,
такѣ је то исѣцкано. Али то не-смеж да узмеш у руке, то ти свѣ однесе
руке, то је опасно, сода, да ти појѣде руке. То не смѣ да се пипне у-руке,
ми кад мѣримо, ми мѣтемо артију или мѣтемо крпу па на кантар да се
то измѣри па се одма тамо сипа у казан или у бакрач и сипа се вода. Ё,
такѣ смо рађили, ѣто-ти.

И ова ђвѣнака, она-је и мој мѣж јѣш — само се скида с ватре и
сипају они и пѣју. Ђлка и мој мѣж, Ђлка моја јѣтрва што је . . . па
њѣн мѣж и мој мѣж браћа, ја . . . Каже се, то сам видла да се зовѣ вѣчије,
то су доносили озгѣ, шта ти ја знам: Ужичани, Мачвани и такѣ даље,
такѣ толико бурѣнце. Шта они носе у тим, а дошло право, то сам ја видла
али нѣсам са тим употребљивала ништа нити знам то шта је. Ми га
зовѣмо бурѣнце, они га зовѣ вѣчије.

Ви питате јесмо-л ми то откували. Ё, то. Па то није морало да
се у толики суд него ѣво и сад, енѣ га лонац онај, видиш. Ё, то се, опѣре
се, на примѣр, прљавашина, па се мѣте у то, па се, јѣ л, па се сипа працка,
а онде се метѣ сапун и то се мѣте на ватру; на шцѣрет — де имаш — и
то се откува. Ёто, то је то, то је то. И то је било, звало се парѣјоница,
ал то је чабар, ми зовѣмо чабар, знаш. То је имало овамо, она је, има
нѣка, има кот Павловићи парѣјоница. И ондак, оне, жѣне (!) ту покуселу
тај-вѣш, нѣмају корѣто, покуселу ту и одатле то ваде и пѣру, јѣсте, а
заливају врѣћим. Тамо се грѣје на ватри или у бакрачу или у канти или
у лонцу-или у лончићу. У лонцу, на примѣр, онако, ѣли ма шта било.
Ёто такѣ тај суд и оно се прѣлива, кад она буде повадила то, она узме
сваку ону, на примѣр онај, ону крпу или кощѣу или шта било — тим
сапуном сељачким и прѣлије тим врѣлим. То пѣ-стоји док се олади
мало па се то пѣсле, то трља, вади се . . .

Ја сам одѣвде, Миле зна, од моје кѣхе до Жѣке Радосѣвљевића
чѣвека познавала, или ђсобу, жѣну или, а сад видим, али не познајем
ко је. Само могу да видим вако ка-дође па онда проговѣри, по гѣвору
пѣсле разумѣм. То је ове гѣдине пѣчело. А досѣ-сам видла. Ја и сад
видим кад је сунце. Изѣђем нѣшто да шѣјем или да плетѣм, а само надалѣ.
Ё, такѣ ти је.

Ово је сикѝра, једно и друго. Ово је горе ушник, а ово што сече — острѝк, ово се зове острѝк. Ми зовемо бурѝнце, а ово подпреко зовемо шиѝна. Ово, видиш, шиѝна зовемо, ево овај дбруч, други дбруч, трѝћи, четврти, пѝти, а ово зовемо данце, доле — данце. Ми га некад зовемо срѝћ, некад зовемо данце, то је то. То су кола, точкови, а ово сврачѝне, а после кат се мѝту два точка вам, точка — овде се завуче па овамо у ово друго и тамо напред два точка — то се зове руда. Ово се зове, видиш, паоци, а један се зове паоц. Ово се зове наплаци, а један је наплатак, јѝда-наплатак, један паоц, а кад ѝма више, зову се целокупно паоци, ако ѝма — наплаци, држћу точкак. Осовѝна прво па се после мѝте туненака овај јастук, па се мѝте оплен. Оплен, видиш, овако, он се мѝте повр тѝга. Има једно јастуче тћ као мало толико па ондак после тај оплен, тћ се мѝте један ступац и овде ступац, то се зове ступци те се вуче дрво, вуче се сѝно, вуче се слама и тако даље. Ово ти је главѝина, а нема ништа у њѝј. Она-је на овој осовѝни и овде — како се зове ово овде — тулајка. Тулајка — тако гвожђе умѝтуто унутра да није до дрвета оно што затвори озѝо како се зове . . . Ыма скѝла, направи се скѝла о-дрвета. Мѝту се две греде прво, па после крајне, па прѝке, то се зове скѝла. Свега два дрвета, једно ѝтуд, друго ѝтуд и на средини ове две греде па после метају овако прѝке и то се зове скѝла. А, на пример, ово, овај, кад је без скѝле кола, то се мѝту две мѝтке па се мѝту ти шиѝци што сам ти казала на оплење, ове оплење (што сам ти рекла да ѝма јастуче па оплен) па се ѝтуд задѝне шиѝак и ѝтуд се задѝне шиѝак, тако и на другом делу. Е, тако се вуче дрва, вуче се и сѝно, вуче трава. Обично се скѝла мета кат се вуче жѝто, е то се затѝ прави . . . То се зѝми прави, идћ по снегу. То је дрво право и мало савијено и то је сѝник, сѝник се зове. Два ти се мѝту па после дрво те се увати за те сѝнице, ушрафи се, процеп се ушрафи, па се то пусти дугачко те се зове руда (ти знаш, Миле, то је руда). И ондак и озѝо неѝо ѝзме па поткћје шиѝном озѝо да му се дрво оно не појѝде. А неѝо тѝра и онако док му се полѝми. Е, то су сѝнице. Кћје се гвожћом па ѝма шраф. Ызме овако гвожђе волико па се урѝже, знаш, па се мѝте шраф тћ и то се зашрафи да се не-би поломило, е тако. Тћ се мѝте за овај сѝник и за овај сѝник, за дбадва сѝника зашрафу се. Тај се процеп, а то је дрво рацѝпљено те је уватило за сѝниѝе, а после се мѝте руда горе, што зовемо руда. Тћ се увати стоѝа, после горе, а горе се направи ѝпет овако . . . Исто се мѝте дрво, направи се као оплен и пробуши се ѝтуд и ѝтуд за то . . . Па пробуши се, ѝма тамо оволико се пробуши колико ће да се мѝте онај ступац, толико се пробуши на тћм. То је толико дугачко преко цѝли сѝница, јѝсте, дабогмѝ. И оно ѝтуд и ѝтуд, на пример, мѝте се ступац и после преко ти ступаца то ѝпет мѝтеш мѝтке, ма ѝаво си ти. Да лћеш да наћеш јѝш неѝу жѝну да би разумѝла тако? Преко сѝница бијо је оплен и онда пробушено за ступце. То разумѝш, ваљда. А процеп (!) се зове от сѝника оно што је вакѝ криво, оно се увати тћ, а процеп се заврти за сѝник, процеп да се увати, а от процѝпа (!) после се мѝте тамо руда. Ма, како се оно мало зове озѝо де се мета онај клин, вакѝ мало — сѝмо не мѝгу да се сѝтим . . . Па ево и јарам да ти покажем. Јарам је бијо овако. Оздѝо је било једно дрво,

то је се звало дојна поличица, а озго је јарам па је овако изрџан дѣ ће, на пример, врат. Јармењача има, држи ђвде веће ово де се ово урџало. И овамо на средњи је клин и овам-је палица с краја, ѣто ти. Двѣ јармењаче, двѣ палице.

Даклем, то има највише де су брда. Ёво, ја сам ишла у Рековац, мѣн је ћерка била у Рѣковцу три-четири гѣдине. Тамо је брдо, да они и лѣти са соницама свлаче сѣно и дрво, свѣ са сонницама. То они са кѣлима не мѣжду. Јел они кад би уватили кѣла, то би изгинуло, јѣс, јел тако им је мѣсто. Не могу ти кажем оно што нѣ-знам. Могу оно што знам и што сам видла.

Лан што зовѣ се, ђн се баџи у-јесен. Поѣре се и подрља се и ђн се баџи и кад бѣде лѣто стигло, ђн је сазрѣо. И ђн се обѣре. И оно се сѣме скине, исѣчѣ и мѣте те се искисели па пѣсле се тамо направѣ овако. Овако се направѣ што зовѣ се трљѣца: двѣ дрвета оздо, а трѣће озго . . . Ё, па ја не йментујем њѣга, ја разумѣм да се зовѣ трљѣца целокупно. Сѣме се отрљѣје и ђнда се то ўзме те се то ђбије и скине се оно, кѣрица она са свѣког стручића и истрѣсе се, па се после грѣбена. Има ту мѣке пуно. Изгрѣбена се то пѣсле; има грѣбени, зовѣмо: мале грѣбене. Мѣтемо двѣ грѣбена и то се скине, остане повѣсмо. Зовѣмо повѣсмо пѣсле оно што је остало чѣсто. А оно дрѣго пѣсле се прѣгрѣбенава. Од онѣ повѣсма (!) прѣдѣ се основа, зовѣ се основа што се највије на рѣзѣј. Прѣдѣмо на рѣке, ймамо кудѣљу — ја и сад, евѣ је стоји у кѣни — па ђнда вретѣно и тако смо прѣли. Ё, от повѣсма смо то прѣли, основа зовѣ се од онѣ што пѣсле рѣди се; то се зовѣ пѣтка. Изѣтке се то . . . Имѣли смо сновѣлку. То је сновѣлка, овако йма четѣри дрвета, то ђндак йма гѣре јѣдно па дѣле јѣдно да се прѣбира, јели мора да се то овако прѣбѣре као дѣле и гѣре ка-стане да се мѣте на вратило да оно — нот се учѣни овако, згѣзи се — да зѣне, да прѣђе чѣнак. Йсто се тако и тежѣна рѣди ко-гѣд то овам што се рѣди. Само је тежѣну лакше рѣдити него лан, а лан је мѣкши . . . Йма на двѣ кѣта, бѣре се — зовѣ се белѣјка. Она бе-сѣмена, она стѣгне и то се прѣво обѣре, она, па се исѣче ђтуд и ђтуд и мѣте се тамо у вѣду, те се искисели. Йсто се пѣсе тако обѣје и тако дѣље се рѣди. А она се дрѣга пѣсе, црнѣјка са сѣменом, она мора да се после бѣре па ђнда се мѣте, спакује се да се угорѣ. Спакује се оно на гомѣлу вако да се угорѣ (такѣ се зовѣ), па пѣсле то сѣме отрља о кѣрпу, те се то сѣме извѣје, те се оставѣ сѣме за догѣдине . . .

Ово ти нѣшто умрѣшено, не могу да видим. Кѣ йма рѣзѣј на пример . . . ђвде и ђвде, је л тако, видо си рѣзѣј. ђндак ђвдѣ-је вратило, ово прѣдње, а ђвде је задње вратило, оно што се највије платно на њѣга, задње — да престѣвимо, знаш. Не видим то ја добро, затѣ ти и причам то. И то пѣсле се овамо увѣдѣ у нѣте, а зна-штѣ су нѣти, видо си нѣте? Па, направѣ се нѣти от кѣнца. Мѣте се јѣдан штѣп гѣр, јѣдан дол и то се нанѣти (зовѣ се те се нанѣти то такѣ, тако и дрѣги). Штѣпац осѣчѣш, осѣчѣш штѣпац, двѣ штѣпац и мѣтеш и, овај, кад бѣдѣш — то нанѣтило се, ђнда се тамо — вѣжеш нѣте за гѣре, за скокчиће (скокчићи зовѣ се на рѣзѣју, дрво овако јѣдно мѣтуто па пѣсле ту йма двѣ точкића мали па тѣн идѣ). И ђнда, овај, увѣдѣ се пѣсле овамо и пѣсле чѣнком ми рѣдѣмо,

ткѐмо. Тò је овàко чўнак, толико дужинѐ, òнда у њѐму је јѐдно дрвце, срдàчка. И мѐте се тў цѐвка, намòта се отѐ тежине . . . Ймамо зовѐ се трава чешљига. Она волика растѐ па бодѐ. Она од земљѐ до вра, она бодѐ, има ђубурке свѐ, бодў. А ми осѐчѐмо тò вакò, осѐчѐмо па òнда ўзмемо тò, па очистимо . . . Ймамо чѐкрк, зовѐ се чѐкрк, ѡво кàко. Йма тóчак па вѐже се ўзица, а òвдѐ-је шйпка. Ё, òвдѐ-се мѐте цѐв на овў шйпку, а òвдѐ-се окрѐше онај тóчак, ѐто такò. А тò је лѐчаник, да ти кàжем штà је. Йма овàко од вўне прѐдў жѐне што се зовѐ — ткѐју сўкно, одѐло за лўде. И òндак йма нѐка, нѐки точкйћ, нѐко дрво тў на тйм и òно чинй вакò: мòта онò, мòта онò, мòта, мòта. Тò се зовѐ лѐчаник, ѐто. А йма витлић, овò што ми мѐтемо кàнуру на, те мòтамо на чѐкрк тѐ цѐви, а йма вйто овакò прекрщѐно вѐлико и òнда мѐте се кàнура тўна на њѐга па се òвде мѐте дрвце . . . Тò је мотовйло, дрво, а òвде йма вакò рàкљйца, а гòр се мѐте — полйчица зовѐ се. Тò се мòта из овòг рàзлòга — да се знà колико йма — пребрòји се — брòјеница, а бројенице се зовў да се, овàј, оснўје сўкно Сўкно-је-се снòвало у òсам, а тò је ў-осам, тò је овò, да ти кàжем, вакò на тры онѐ на брду, знàш, по тры онò бројй се — чйсàнице. Чйсàница тà, такò се зовѐ дрвце на овйм брду, тры тà дрвцѐта зовѐ се јѐдна чйсàница, до двàдес. Ако йма двàдѐсет жйца такò по тры на мотовйлу да се слòжи са овйм, òнд-ѐе да се наснўје. Ал ако нѐма тàмо, мòра да се додà, ѐто тò је тò. Чйсàница йма на овйм брду, а чйсàница и на мотовйлу. Чйсàница на мотовйлу: тры жйце, вакò жйце ўзмеш — тò је јѐдна чйсàница. Ако ймаш такò на двàдѐсет мѐста òвде, такò мòраж да ймаш и на брду двàдѐсет чйсàница — такò да се слòжи, да се напўни брдо кат стàне да се ткѐје и кат се буде тò йзаткало, тò се нòси у ваљарйцу па се ваља сўкно . . . Али сўкно тò ка-се ткѐје, тò се увòди по тры жйце, дабогмѐ . . . Нѐко мòта цѐви, нѐко ткѐје . . . Пòдношкѐ су дòле, а овàм су нйти, онй што се увòди — онѐ жйце. Нйти су от кòнца, о-тежйне, от памўка. Што ти јà кàжем да је јѐдан штàпац òвде, јѐдан òвде, па се овò дòле вѐже за онѐ подòшкѐ. Онѐ се пòдношкѐ гàзу, те овò скòчи па се овò ткѐје. Кад је — ткѐје се сўкно четвòрно; тò се зовѐ четвòрно, тò са четйри пòдношкѐ. Ако се ткѐје плàтно, тò је у двѐ пòдношкѐ, тò се зовѐ у двà нйта . . . Првòм дѐсну, јѐсте, јѐдну нòгу згàзиш на дѐсну пòдношкѐ, па дрўгу до њѐ, па пòсле òпет онамо прву (!), па задњу, па òпе-такò от краја. Такò се ткѐје. Тò се нѐка-ткàли губѐри, поњàве, сўкно. Јà сам дòнела јѐдну поњàву, маћа ме научйла да се ткѐје, а кат сам дòшла òвде, ткàла сам сўкно: двà чоѐка бйло . . . Овàко дòшло (не мòгу да ти покàжем) јѐдно пàрке, јѐдно жўто, јѐдно бѐло — плàтно. Па òндак жйце, на прймер, овàке, па дòше, јел дођу тры жйце онò де се вѐзѐ, на прймер. Акò-ѐещ покфстигу, удѐнеш вакò, задѐнеш òвде па пòсе прѐко — тò се зовѐ покфстица, јѐс. Акò-ѐещ сàмо на јѐдну стрàну, тò такò йде. Тò је шпòгод, плàтно, па такò је изрàђено тò плàтно. Шпòгод је урађен да се вѐзе на њѐга. Йма сàд и гòблѐм, ал гòблѐм је тò чѐсто па свѐ, ал овò је рѐђе сàд, рѐђе је тò бйло . . .

Е, па ѐто ти, видиш, свѐ ти и сврачйне позàди, свѐ ти је рўда, свѐ су ти точкòви, главчйне, на прймер, овà осовйна. Овò су мѐтуте нѐке као, у йме кàната метўли нѐке лòтре гòре. Лòтре, па ѐто такò видиш,

у виду као ми, ми смо метали, на пример, вако канате, а онò разрèђено па дошло као лóтра . . . Евè ти колèчке па цртак, па пòсле рòнник, овај, и овò — како се каже . . . Тикòмир Пáвловић прáвијо гóре његòвим шураку онè, како се зову — ралица. Тò је за брдо да се ðре. Билò-је, исто такò, у виду плуга, сáмо идèш на јèдну страну да рáдиш, не мòжеш са ðбадве стране. Тò се зовè ралица, а ови су нáши плугови, знáш кáки су. Ма разумèш ти пуно штá, видим-ја! Слушáјте, да вам кáжем. Сà-тò нèма. Тò је било. А èво штò. Сад рáду трактори, сад је другò свè, свè је другò сад . . .

Обèremo кукóруз(!), извучемо шáшу и ðнда — кò је имáо кòње, ðн је с коњима (!) — данáс мòж-да поðре педèсет áри и више — седам-дèсет, а кò йма, овај, крáве, волòве, тò идè спорије. Ђн скóпи двá-три плуга и поðре и пòсле посèје. Имáли су дрлáче, а мòј óтац — јá сам запáнтила — ðн је имáо, звáла-се брána, вако дугáчка. Дрво дугáчко овакò, èво, па óвде су клинови гвоздèни. Тò је ðн ми наоштријо, тè клинове направијо йсте као на-нòм дрлáчи. Па ðнда óвде направијо клинове, па óвде наметáо трње, па ўзо конòпац па тò увèзáо, мá тò биле крáве, мá тò било кòњи, ðн је тò пòравнò тóде. Ми смо имáли èктар й-по више кўће. Онò што је кóпијо Жўћа сад. Жўћа ўмро и ðн — онò је његòво енè ðнде дè-ðграда. Ёто, јá сам тò запáнтила од мојèг óца. Мòа мáјка ка-дошла и-Зáгорице (навèла је тèтка, њèног óца сèстра тў) па прòђе јој тá тèтка, идè гóр у њйву, а она се звáла Живáна. Кáко је, Жйко, пítала брáгичину. „Не пítај, тèто, не мóгу сáмо овè грóде д-истўцам и да поравњáм да ми бóде рáвна њйва”. А тò èктар й-по тў, а она зáшла и тўче грóде, ал такò је било ðнда. Мòа мáјка јòш (а тò дòбо йма осамдèсет гòдина, деведесèт); ðнда је такò било. Презимй такò, кад бóде у пролèће, нèка кйшица ðће, ðни лўди бáцу хўбре, а кò йма хўбре селáчко от стòке ðн то ў-јесен, на пример, заðре тò. На пример, ð-не мòже свè тò да нахўбри сад. Сад је нахўбријо мòж бити двáјес áри, догòдине нахўбријо ðне-такò и такò дáље. [Мйтар бèре јáбуке у Јасеници]. И ðндак на прòлеће кò ймá хўбре селáчко, нáјбоље, а кò нèма о-нèма ништа. Ё, сад изáшло овò вештáчко хўбре, ðни ў-пролеће бáцу то-хўбре: свй смо се пòтровали, свй смо се поразбољевали, свй немо да поцркамо од овòг отрòва, èво штò. Његòв — је л ти Стèва пáда стрйц, мèн пáда брáт о-стрица — и ðн, ðн је имáо бáшту, сáдијо парадáјис тáм у Гају, дè му је било, јá не мóгу да се сèтим дè је бáш. Ђн је имáо бáшту што није имáо нйко у сèлу, његòв парадáјис нáјбољи, а ðн — пáдне вако кйшица — ðн отиде па лèгне ðнде у онў његòву бáшту. Ђн се нагутао онòг ðтрова, бòлово чòек нèко врèме, не мòже лекари да пронађу штá је и ðн црче. Ёто ти, од хўбрета овòга сáмòг, овè шпèције сáт што се полива вòћка што се овè којештá рáди свè тò нáрод ðтрова се (Мй тò зовèмо шпèција, којекáке мешáвине, јèс, ёто ти). Полива се вòће и полива се којештá, ёто о-тòга је тò. Кат су били ти прáшкòви, јè ли, кат су били прáшкòви, кат се полива винòград? Је л се поливо винòград са кáменом плáвим и са крèчом? Тò је се поливало и тò ништа фáлило није селáку. Није селáку, није нйком уòште. Јèдна је жèна óвде — има винòград такò лèп винòград и поливала свè са тйм нèким прáшком, са мèшаним прáш-

ком (ја ћу ти кажем која је) и њен син отёро грóжђе у Беóград. Грóжђе, каже, на очи — нумера један. Онда неки господин дође и кúпи и отиде кúћи, пóчне да једе, је-ти су сви у кúћи. Оно, каже, пóсле њи свё постёзало за грло. Сутрадан се он дигне опет, овај, опет на пијáцу са грóжђом. Каже: „Младићу, прáво да ми кажеш — каже — са чим сте поливáли овај винóград.” Каже: „Не-знам ја — каже — са чиме, тó је мóа мáјка.” „Вáла, дете — каже — свáка ти чáс — каже — ја ти га више кúпит нећу. Ово је óтров, нáс је свё постёзало.” Ёто ти. Лёпо ти је грóжђе, сáмо ја ти га нећу, свё нас је пóтровало.

Паламáда, трава нека, па бóцка, паламáда кúкољ. Имáли смо овё, неко зове косирíће, као српíћи, а неко зове — има вакó па дрíцка овáмо и тó се зовё прљíни. Трње се сёкло са њима, а кó дñс он тó чупá рукáма, е такó је се тó рáдíло.

Раније се жњёло кó је, овај, док није тó — лúди су вёћ пóсле олакшáвали сёбе. Жњёло се са српом. Тó је срп, овáко срп, такó, па óвде има дрво такó толíко и тó је се жњёло са тíм. Лёвом рукóм се вáта, држí се жíто, а овóм се сёчё. Ё, чупá се те се исплетё úже овáко. Овáко ўвије се и распрóстре се и тó се мёте жíто и вёже се. Снопóви се зову и кат се тó здёне на гомíлу, мáло се слёгне, лúди вучу кúћи . . . Рúковёћи се кúпе и метáу се на ўже. Онда се вёже снóп и здёне се — неко седмáк, неко деветáк, неко трíнаес . . . Седмáк — сёдам снóпа мётеш вакó, ёво ти такó, па óвде мётеш, овај, ёто такó. Овај влáт једно-друго, а овó тáмо у пóље, такó. Нáпоље идё огузина . . . Свё је тó крстíна, неко зовё седмáк, неко зовё деветáк, кáко кó здёне више снóпá. Седмáк сёдам снóпа, а деветáк — девет . . . Лúди га вучу кúћи, де дñе да здёну негде у њиву; имáла је вршáлица, његов стрíц имáо и мóј, Мíлош тá Лáкић, имáли су машину, дрёш и тó се дотёра и вршí се, овршí се жíто. Овршí се, има цáкóви, овáмо се у сáндук кúпи . . . Тó сам ја чула да се вршíло. Овај, óвде бíјо неки чóвек, па се смёјали, знáш, као он здёнуо тó гóвно па са кóњима вршíјо. Он је здёнуо овакó жíто, такó је здёнуо тó-жíто свúд укрúг óндак и сáд тó доведё кóње и гáзи тó-жíто, гáзи, гáзи, оно се крúни, крúни, суво жíто па се тó свё окрúни, па се тó пóсле кúпи: па на ветрењáчу тáмо неку тó се вёје. Али, овај, ми се смёјали тíм чóвеку, здёнуто бíло такó жíто и он трёба да вршí. Пошó да вршí, оно удáри вёлика кúша па му пóла жíта óднесе — Никóдије Бркић покóјни. Жíто однесё вóда, а он да виш кáко је бíјо распóлóжен. Знá-штá каже: „Алá-је овó за мóј кúпус,” а вóда óднесе жíто . . . Ложí се са слáмом (!?) да се загрёје машина и она тёра пóсле дрёш тáмо и óнда се овршí жíто, жíто пáда овáмо у сáндук, знá се . . . да се подмёту цáкóви. Кó йма, којí су лúди на цáкóвима и пóсле напúне те цáкóве па óнда йду те мёру на вагу да знáду кóлко је се вршíло, па дáдú ўјам и такó дáље. Слáма се пóсле дёне кáко кó дñе. Неко дёне кó йма више, дёне у камáру. Зовёмó — камáру, тó се напрáви овáко дугáчко, знáш — камáру. А неко, кó йма мáње, он здёне, пóбије кóлац па уз кóлац здёне . . . Којём не мóже да дође вршáлица дúго па лúди пó-здёну у стóг. Они овакó метáју тó жíто, тó је вíдо Влáста, знá он штá је стóг. Такó, тó се здёне, здёне

у-висину, ал здене се високо па псле, овај, доврши се то и то стоји па кад буде дошла вршалица, они псле овршиу, е такo.

Имали смо, еве је воденица испот кућа, није то једна, него ево доле биле две, па била још једна. То се зовѣ воденица поточара . . . Има камен гoрњи и дојни. Гoре направљено вакo као сандук тамо де се сипа жито, де се сипа жито, кукуруз, шта буде било. И оно овамо се направило свѣ дѣ излази то брашно. Није камен, то има овако сандуче као зовѣ се мучњак. И оно се ту — изађе то брашно, а људи, а овамо има сандук. Ако нису људи тун, оно излази у сандук; они псле купе и покупе. Само да ти кажем: док смо ми то брашно млели, ми смо се слатко леба најели. Ако је то била и проја, ако је то било и стрнј леба, то је било нешто најопасније и најслађе . . . У тим сандуку гoре што је сунуто овако оно има овде дрво. Не-знам како се зовѣ . . . Чекетало је доле, кад падне на камен, оно покаже да нема више у сандуку. То је чекетало, а ово показује колико испадне: оно учини таке-таке и оно испадне редом доле зрно, ма то била проја, ма то било и оно мѣље, ето то је . . . Вода идѣ лепо, она не идѣ такo високо гoре. Тамо су људи направили као баван, дрво да се пролази, и овде-се направу уставе. Уставе се направу свѣ о-дрвета даске па рукунце гoре па се то држи. То се три-четири наређа да држу воду. Излази вода негде, али то држи. Саd ако дѣ да мѣље проју, он је пустију ово воду, ако дѣ да мѣље, он је пустију ову воду, ако дѣ да мѣље, да мѣље жито, он је пустију ову воду. А тамо има даље, далеко гoре брана зовѣ се, да не идѣ на другу страну вода него зајазују људи, обрћу овамо на њину воденицу. Е, такo се то зовѣ. Оно њено корито дол направљено, има буква, а има и корито, па вода идѣ право — буква, такo се зовѣ. То идѣ вода, она идѣ право на онај озгo што окрѣне точак. Има дол точак и вода па она вода окрѣне онај точак, а онo псле окрѣне гoр, па се мѣље. Свѣ то људи направили о-дрвета је направљена буква, на пример, мoже да се направи она овако, овај. Она-се направѣ, има једна која је прокопана, шуља, ал она није мoгла да се прокопа такo него је се она пресѣкла пoла па је се она то ископала. Ово јој корито, а озгoр друго поклопѣло, па се то оковало шином, е такo. А има неко само корито и то-идѣ дол на вито. Вито, што га тѣра вода, на витлу, како се зовѣ онај — оно што се на колима зовѣ — пaoц. Ал само он је, видиш ти, ал они су вакo, нису они вакo прави пaoци него мало накривљени, накривљен вакo да на једну страну то идѣ вода, да тѣра то.

Направљено овакo: звале се лѣсе као овај астал, такo дугачко па је то отуд и оту-даска, отуд и оту-даска — разумѣш. Лѣса се то целокупно зовѣ. Овде-су ово свѣ расцѣпљено прѣше и заковано. Оздo је мало јаче дрво да се на ту даску заковало одуд и отуд да кат се мѣту шѣйве, да оне не-би-пропале и тамо се мѣту — има доле фуруна направљена, а има гoре вишње де се мѣту тѣ лѣсе . . . Рајњеви су — мѣтуто дрвѣне да се држи лѣсе на тим, дрвиште дебело: ево да ти покажем сад. Ене га онам има једно; такo јако па се мѣте ту лѣса. Е, то се сѣши. Зна се ако си мѣту јутрос, вечерас окрѣну се тѣ лѣсе, вечерас пред мрак, ево штo. Она је била овакo, да преставимо: ово је до фуруне вод, овде

је до фуруне. Е, сад ово мало се окрене овако и зна се колико сати то стоји. Пробају се те шљиве, дол су суже, пробају се ал ево како. Ако се оне лепу за прсте, ондак оне нису суже. Ако су чвршће, оне се тамо изручују на гомилу па кат се буду оладиле, е сат се пребирју. Све се то пребира, пребира: која је ситна, која је прсла, она се одваја на-страну . . . Пурак је изгорела шљива. Она-се надула, сва изгорела, испуркала се лѣса, изгореле шљиве. Ми смо сущили то једно две године, али нема рачуна и мој свекар батали после. Растурили пушницу уха, има више о-двајез-година растурили. Ма како двајес, има више о-тријес . . . Има двањес на једној фуруни. И на другој двањес — то је дваје-четири. Све је исто како је доле, тако горе. Што се каже да мора да се окрену и да се промену јели да не би изгореле до фуруне. Мењају се и окрећу се. Оно стоји овако, видиш. Ово је шупљина, ово је дрво ту, ово је овде. Е, сад, овде две лесе на тај ражањ . . . Оне се зову парњаче па се после, кад буде завршено све, вуруна слади, оне се мећу на једну лѣсу, па се досуше. Оне су најлепше и најдрије. Били две године кат сам ја дошла, имала сам ја јетрву, дѣвера и мѣжа, и свѣкра и свѣкрву, и онда ми смо то онда радили. Они су куповали, ми нисмо имали; имали смо наш вѣтњак, само то није могло, ту треба шљива млого. Куповали све од овог Лазе, знаш да је умро Лазе, чуо си. Каже, ономад умро тај човек што је нама дотериво шљива, Лазе Жикић. Имао доста вѣтњака, доста шљива (вѣтњак, то се зове дрво вѣтњак), па имао волѣве неке теѣчке, па с тим волѣвима дотериво нама шљиве, ма шта није било, ма шта није било! То је се променило, ма бежи. Ја што реко, ја ту историју не могу више да причам, то ми је изишло из вѣље . . . Ја овако што пантим од мојој овој овде, ја сам дошла, било ми је осамњес година, осамњес ми било кат сам дошла овде у ову кућу. Ал то није у ову кућу, дол ми је кућа била и, овај, кат су Немци дошли, они су нама ту кућу ударили и растурили. Пѣд гранати било, пѣд гранати ударило у кућу, са Опленца . . . То је код нас-било две врсте шљива: црвѣначе и мацарке. Црвѣначе, рѣнке; то су раније, ситне, а приближна као мацарка. Имала белѣшљива, бѣла шљива. Имала пандара, крупна шљива, велика жућа, није се сущила. Није ни слатка толико. То је код мојој дол имало пуно. Расте она ко и свако дрво, исто, само, овај, како је ко вѣли да једе, ко вѣли да има. Ал ја сам, ми смо имали дол де ми је кућа, дол у Јунковцу. Па моја кућа до Жабара, до крај Жабара дол . . . Умро ми брат, него имам ја снају и братичину о-другога брата. Не-знаш, ниси ишао горенака. То је код нас било. Сад има неке крупне, црне шљиве велика, а не-знам како се зову.

Имали смо крушке зимкуље, оне су мале, тврде, а то се метá у-воду, у-јесен па преко зиме се оне укиселу, те дођу мѣке. И крушке топчидерке и караманке. Топчидерке, све-и ове што су у мојом авлији (у мојом авлији, па дабогме, ја тако зовем, а сад наше је целокупно). Еве је, видећете у авлији овам. Ове караманке, оне су крупне, велике. Има ове водењаје и то је обична крушка, није тако велика. Како су се звале ове наше кат стигне жито — воденајка, водењча, јесте. Има и жутице, и петрѣваче. Жутице, оне мале — стигну најпре, мале, нису велике, јес

дабоме. А петрѠваче — ка-дѠђе ПетрѠвдан, прет ПетрѠвдан, Ѡне стѣжу, Ѡне су маѠо крупније, лепе су . . . Онѣ што су рѠзе, знаш, Ѡне се звале лубеничарке, онѣ-су овако крупне па кро-средѣну имају плаво, имају рѠзе, јѣс. ТѠ су тѣ крушке. МлѠго тѠ имаѠи тѣ вѠшке тѣ. Јел ми смо Ѡвде као у варошици близу. Власта има пѠље гѠре . . .

Очѣстѣли шљѣве и ѣрендали Ѡвѣ, јабукѣ очѣстѣли и ѣрендали крушке и скували смо — мѣтули смо шећер и скували . . . Нѣ, нѣ, Ѡће Ѡн ѠнѠ што се скида, тѠ је кѠрица, скинемо кѠрицу, онѣ ѣуштику. Ууштика се зѠвѣ кѠра са шљѣва . . . Па, ѣво како: ми рацѣпѣмо шљѣву па извѣ-димѠ кѠчицу, па мѣтемо тѣмо на дачѣцу (МаѠо сам се умѠриѣла. Није ми бѠш бѣло најлепше о-ТрѠјица, па маѠо се више самѠрим, знаш. А инаѣе јѠ раније док је бѣло, јѠ се ни сам бѠш тѠ такѠ мѠриѣла. А сѠд ме болѣ нѠге, па ми, знаш како. ЈѠ седѣм, а нѣкако свѠ сам убијѣна као да је ме нѣко убијѠ) . . . Па, има и сѠ-тѣ јабукѣ, овај, није тѠ бѠгна штѠ. Звалѣ-се, нѣке код мојѣг Ми кѣ имаѣе Ѡвѣ ѣрске бездрѣке. Ѡне су млѠго лепе, тѣ јабукѣ, слѠтке. Е, да ти кажем Ѡвѣ делишѣс, бездрѣке наше сѣлѠчке, Ѡбѣчно кисѣле јабукѣ, колачѠре. КолачѠре ни су бѠш најслаје. Е сѠд мѠј Мѣливоје има нѣке крупне, али сѠмо јѠ, Ѡвај, нѣ-знам како-су, дѠ л су слѠтке и такѠ . . .

Вѣрујем, јѠ те разумѣм свѣ, али сѠмо ти кажем: мѣне није најбоље Ѡд Ѡвѣ гѠдинѣ. ЈѠ са-маѠо прѠшле гѠдинѣ нѣшто се сикирѠла па су по-пѣстили жѣвци, па сам толико нѣки пѣт нѣрвозна. БѠже ѠпрѠсти, убиѣла би ѠнѠга кѠ ме родијѠ. Али штѠ ѣу да раѠим, јѣли жѣво се у зѣмљѣу не мѠже, Ѡд нѣчега мѠра да се ѣмре, Ѡвако не мѠже. Свѣ јѠ тѠ разумѣм и знам. МѠ-је Ѡтац погѣнуѠ, мајку ни сам запѠнтиѣла. БрѠт ми јѣдан, други погѣнуѠ и-јѠн у рѠту кад је јѠдан Свѣта мѠј брѠт млађи, Ѡн је казѠо: „Зар ни јѣдан да ми не идѣ да ѠслобѠди ЈугослѠвију.” Старѣ ми брѠт бѣјѠ судѣја па није ни слѣжијѠ војску. И Ѡн како је стѣпијѠ у бѠрбу Ѡн је погѣнуѠ, дѠтерѠли га тѠмо у Јѣнковац. И тѠ кажем, али сѠмо ѣто такѠ пролѠзу и ни смо више за Ѡвај свѣт. Ћво, јѠ, Ѡвај пѣт што глѣдѠте гѠре идѣ, тѠмо сам јѠ — пѠчнем Ѡд мѠрта мѣсеца. Ми смо имаѠи грѠдан винѠград тѠмо, ми смо имаѠи тѠмо нѣкад и коње, имаѠи смо и говѣда, али јѠ ѣвек нѣшто да понѣсем, да понѣсем Ѡдавде. И кат пѠђем Ѡтуд из Гаја да понѣсем и Ѡтуд. СѠд имаѠо тѠ стѠке, али јѠ да понѣсем. ТакѠ сам нѣшто вѣриѣла, носѣла, нѣшто вѣриѣла, ѣто такѠ дабомѣ.

ТѠ раније да ти кажем како је бѣло. МѠји такѠ, тѠ су ми приѣѠли. Пошто сам јѠ пѠсле дѠшла Ѡвде, Ѡно је тѣ имаѠо више пѠсла. Раније Ѡсѣчѣш лѠзу и закѠпаш и Ѡна раѠтѣ. И стѣгне тѠ на рѠд и Ѡндак ѣзме се тѠ: поливалѠ се са чѠђѠм, са пѣпелѠм и маѠо, како, како, грѠжђѠ. И ни су се тѠ млѠго мѣчили. А кат сам јѠ дѠшла Ѡвде, ми смо поливали винѠград по три-чѣтири пѣта. Тѣ се залама, тѣ се чѣсте заперци, тѣ се праши . . . Ћво како, ми смо калѣмили винѠград. ТѠ се ѣзме дивѣѠа лѠза и питѠма, па се накалѣми. ТѠ се вако јѣдно ѣ-другѠ, јѣсте, па Ѡндак се ѣзме сѠндук, па се тѣ напѠкује и мѣте се тѣ ѠвѠга ѣгѣѠа, мѣте се Ѡвѣ стругѠтѣне и штѠ ти јѠ знам — жѣти пѣсак и тѠ се свѣ мѣте и мѣте се у тѠплу сѠбу да тѠ изрѠстѣ. Ка-тѠ изрѠстѣ, изрѠстѣ младѠри воѣки (ѠнѠ ѣгѣѠво, младѠр) и тѠ се Ѡднѣсе тѠмо дѣ ѣеш да сѠдиш, ѣзмеш ѠшѠв, искѠпаш му јѠму и

мѣтеж га тѹ, посадиж-га и заклопаш онѡ дѡкле је она његова де овѡ састаљено да он пѡсле пѡново избјаја. Ђ, тако се тѡ подигне и кат се буде подигло, ондак пѡсле рѣжеш рѣдом и ондак се . . . Рѣже се лѡза, мѡј син — он је бјао ѹ-преко, он зна како се рѣже. У прѣку је рѡдијо нѣколико гѡдина. Он, видиш, на прѣмер, нѣко зовѣ чѡкот, а нѣко зовѣ гѡца. Он овако орѣже тај, видиш, овако орѣже тѡ и постави комдѣр (?), овѡ од лѡзице остави се чланак да то има д-ѡзбије да рѡстѣ и остави тѹ, а овѣ штѡца и оно ѡзбије. Кад ѡзбије та лѡза, тѡ се пѡсле, овај, полива, па се тѡ пѡсле плѣви, па се тѹ, тѹ се мѹчи млѡго. Тѡ је велика мѹка . . . Лѣпо смо брали: у кѡрпе и у сѹдове па у кѡла, па дотѣрамо кѹћи, па има муљач па се измѹла, па се мѣте тамо сѣто, па се отѡчи вино. На прѣмер, ако ћемо — зовѣ се бѣло — тѡ се ѡдма отѡче. Ако ћемо црно, мѡ, овај, оставимо са свѣ онѡм кѡмином да преврѡ, ѣ тако . . . Правимо ѡсто кѡ-гѡд и от-шљива. Па, има казан и мѣтемо тѡ у казан. Кат прѣври тѡ свѣ и истѡчимо тѡ вино, мѡ ѡземо тѣ кѡмине и мѣтемо и ако нѣма тѹ вина, сѹне се водѣ. И онда се налѡжи ваѡра и ракија изађе. Кад изађе та ракија, ако није лѹта, она се пѡсле поврѡти, дрѹги пѹт — ѡпет. Она се препечѣ да бѹде лѣпша, јѡча, и онда, овај, тако, она бѹде пѡсле јѡча и лѡжи се. Овамо има лѹла, има табѡрка, де стојѡ водѡ (!), де идѣ ракија и тако даље. Она прва ракија зовѣ се првенац и на крају — пѡтока. И пѡтока ѡпе-дѡђе лѣпа, ухѹ, да видиш тѡ како она дѡђе. Мѡ-јѣдан тѣтак за улицом овамо оставијо тако пѡсле по десѣтѡну кѡла па четѡри гѡдине стајало, па кад је бјао да видиш како је ракија! . . . Имѡли смо мѡ више врѣста. Мѡ смо имѡли бѣлу смедерѣвку, па смо имѡли ризлѡнгу, па смо имѡли каменичарку (тѡ дѡђе окрѹгло, црно), па смо имѡли дѡнку (дѡнка — црвена, дѹгачко волико), па смо имѡли дрѣнак црвени. Дрѣнак, и тѡ је јѡш веће, волико крѹпно, црвѣно, па смо имѡли црни дрѣнак, окрѹгли вако што смо брали у вино. Нѡсмо мѡ имѡли сѡмо јѣдну врѣсту, мѡ смо имѡли пуно врѣста грѡжђа. Имѡли смо хѡмбур, па — да ти кажем — ѹ, Мѡка има афусѡлију, па има онѹ (афусѡлија, тѡ је грѡжђе волико, дѹгачко, бѣло грѡжђе). Разне сортѣ код нас имѡло грѡжђе, свакојѡке. Гѡне, тѡ је најпростѡје грѡжђе и тѡ је сѣтно овако, гѡне . . . Реѹла, грѡжђе обично и на њѡм има мѡло пуцадѡи, крѹпни, оно сѣтно. Јѡ сам вама испрѡчѡла свѣ што сам знала. Да би ме питѡли сѡд от-почѣтка, више ви не би рѣкла нијѣдну рѣч, јели јѡ сам ви казѡла што сам знала, што сте ми питѡли и гѡтѡво, је л тако?

Нѡсам тѣла ни да се удајем, право да ти кажем. Јел мѣн је било тѣк напуњено — бјао Мѡйтров дан — осамнаѣз гѡдина. А та мања, као мајка ми, она каже: „Има лѣпа прилика тѹ и тѹ, кот цркви“ . . . и каже: „Јѡ ћу тѣб да дам, да те удам. Јѡ д-идѣм више с тѡбом не мѡгу.“ Онда је било девојка да је са мајком: идѣ на ѡгру и на комишање и тако даље. И она мѣне да тѹ. Кат сам дошла тѹ, имѡла сам дѣвера, јѣтрву, свѣкру и свѣкрву и мѹж ми бјао и бјао ми јѣдна Мѡлица, наша синовица мѡла. Бјао јѡј двѣ гѡдине и трѣћа (Мѡлица што је Мѡлошева мајка и Дрѡгина), а мѡја свѣкрва каже: „Е, Мѡцо, што нѡси — каже — мѹшко да бѹдеш стрѡни наконче.“ А Лѣпѡсавѡ покѡјна, тѡ ми је снаја за Мѡлошом. Она-ми је шѡла, шѡла кошуље, шѡла Вѡлипу, мојѡм свѣкру Вѡлипу, и свѣкрви и

такò даље. Ми смо онда ткали платно бeљано (такò се звало). Купи се платно памука па се ткè. И ондак, овај, она, она кад је дошла да кроји те кошуље, она сашије и Милице кошуљу. А Микајло покòјни, Миланов брaт, бијо ми је нaкòнче. И такò, овај, такò је тò било. Тò смо седели ту двè-три гòдине и пòсле ми се та јèтрва и дèвер оделили. Седели су тун у двòришту; они су пòсле преместили качару па преместили ту њину кyху. Била кyћица са два оделèња: двè сòбе биле и једна кyјна и такò тò. Радило се имање, било далèко, пòсле деца била мала, тò је свè пòсле било рaтно врèме.

Да ти причам свè како је било. Ёво кaко. Дошли они — срèда дан — дошò мòј свèкар и Милош Срèмчèвић, а ми-ткали, тò знаш. А та мòја Совија кaже: „Радòјка“! „Чyјем.“ „Срèди мaло óвде — кaже — у овòј сòби — а ми ймамо три сòбе, кaже: „Дòће двà човèка да те виду.“ Кò ће да дòђе: дошò мòј свèкар и дошò Милош тај Срèмчèвић. Ништа, дошли они. Ту ја послужим ракйју, кaфу и такò даље и ондак они одòше. У другу, други четвртaк они — етè-ти-и дошли. Дошò ми тај мyж и дошла ми сèстра њèгòва и дошò ми свèкар и свèкрва и ðпе-тај чòвек дошò. И они ти урèдише, чaс пòсла. Оћèш-ме дрòњо, оћy-те рyто и — гòтòво. Ја сaма извòдим, ја у шaли (!). И ту бијо пòз-Драгòмир кот поп-Алèксине кyће. Митров дан бијо, ðма он дòће тyнaкa, они га позвaше, испитaли се, па те идyће недèље — недèља била — па срèда, друге недèље Млaђа и Тика ишли у Натaлинце, кyповали, зaбога, нèке шешире. Онда мòда — зимске шешире — да кyпе и свaдба Живки у недèљу и Млaђи. Дошли они, зaбога, да питају Совију да она мèн пусти да дођем ја на свaдбу. Кaже Совија: „Сaмо мòш кад бyде дошла код вaс, такò мòже, а инaче сaд нйкакò.“ Отйшла ја да накyпим дрвaца да скyвам кaфу (дрвa са дрвљаникa, такò се зовè), грањица, а мòј мyж дошò код мèн. Енè, што не питаш да ти дa двà крèвета — он видо да йма крèвета пуно у кyћи — јèс, очйју ми. Кaжем, реко: „Слушaј тй, онò што ти рèкне она ће онò да ти дa; а инaчè нèшто другò, тò немò да се нaдаш.“ Је л такò? Реко — такò је. Е, такò је било. И пòсле нйје она дaла да дођем ја ту на свaдбу. Они ишли ðтуд преко Гаја па кот Тикò-мира Цйганина кyће. Тила бијо на папyчи, они га гyрну, били пијани (штa йма ту, ја не кријем, ја нисам видла, сaмо отприлике). Они га гyрну, он излòми нòгу, мòј младожèња, излòми нòгу. Они пòсле код Блaгоја Блaгојића: Блaгоје му намèсти ту нòгу и нйје мòго да мрдне до идyће недèље. Ё, у идyћу недèљу нaша свaдба била. Врèме било, мaгла — гaдно. Они ми ништа нйсу кyпили: ни капyт, ни мaнтйл, ни костйм, ни нйшта, сaмо aљйну, aљйну нèку от штòфа. И тò били испросйли у Вишевцима нèку, тa поквaри. И такò тò било, бијо ми дèвер из Натaлинца (!) нèки Драги и тò било. Ми смо, што рèко онaј нaш, нèколико: била нèка тèтка Вемйја и којештa: били у кyћи, рyчaли. Ручак бијо нaпољу, гòсти, они су други рyчaли нaпољу. Чyда сам пòсле: од мојй нйје нйко бијо, сaмо ми бијо један брaт о-тèтке и-Зaгорице, Мйлован, и нè-знам да л је бијо Велймир Јèфтић — више нйко. Нйкога нйје она мòје звaла, нит је мòј нèко бијо; били њèни. Ништа ја нисам говорйла и такò је тò било . . .

Сѣдне свѣкрви у крила, а они љзму па пљўсну воде, пљўсну воде свѣкрви у крила, јѣс. Тѣ нѣки дбичај такав бѣјо. Е, тако је тѣ бѣло . . . Па, тѣ ти ја причам — наконче. Они ми дадѣ дѣте љ-руке, ако могу ја да га подигнем. Ал ја ако не могу, ѣни-га подигну и ја му дам кошуљу . . . Пољуби дѣте и да-му кошуљу. Мѣра да бѣде мушко дѣте, па тако се зовѣ. Овај, па је л ти ја причам: имала сам синовѣцу, ал свѣкрва ми каже: „Штѣ нѣси мушко, да бѣдеш стрѣнино наконче?! Ё, тѣ је тѣ. Ја сам бѣла као стрѣна дѣтѣгу, ал ѣни пѣсле звѣли дрѣго дѣте . . . Па, баѣи се на кѣћу тѣ мѣло, мѣло жѣта, мѣло кукуруза.

Радојка Прокић, рођена 1905. год. у суседном селу Јунковцу, неписмена.

★

Осѣчем от свињѣта љши и нѣге и тѣ ставѣмо и кад ѣма мѣло и говѣћине нѣке: нѣга ил нѣко љво, мѣлго се бѣље стѣгне. Дѣбро искувамо, искувамо па ѣндак процѣдѣмо. Онѣ кѣске ѣстану у лѣнцу и мѣ пѣсле ваѣимо-но мѣсо и чѣстѣмо од ѣни костѣју. Овамо ставѣламо у шерпу, у чѣнију нѣку па пѣсле љзѣмо ѣну машинѣцу штѣ мѣљѣмо мѣсо па очѣстѣмо бѣлог лѣка па самѣљѣмо тај лѣк и самѣљѣмо тѣ мѣсо и тѣ урендѣмо мѣло-ве зѣлени, тѣ је зовѣмо рѣмфлајш, рѣмфлајж зѣлени ѣво и усѣчѣмо-но након на ѣкругло па ѣндак ставѣмо у тѣ мѣсо, тѣ кѣвамо тѣ зѣлен и тај лѣк и тѣ свѣ измѣшамо и пѣсле рѣзѣјѣмо у таѣѣре или сѣд разѣѣвамо у тепсѣје (Тѣ дѣје вакѣ плитко та тепсѣја, ѣкругла) и ѣндак пѣсле сѣчѣмо на кѣчке . . . Не могу свињскѣ да се стѣгну лѣпо ко-но кад ѣма мѣло говѣћине . . . љши и главу, и нѣге ѣнѣ пѣклењаѣе дѣл, дѣл де ѣнѣ, де се превѣјѣју нѣге, дѣл нек ѣсѣѣе, мѣти и од главѣе, мѣти, мѣжеш трѣ рѣда да кѣваш и мѣло говѣћине — ка-Бѣг! . . . Пѣклењаѣе, па стѣци пѣклењаѣе, а нама лѣстовѣ . . . Сѣмо шѣпке ѣсталѣ. Кѣ-пѣтѣма гѣска, главѣ-јѣм, гѣр шѣја вѣлика . . .

Идѣ јѣдан вѣзѣјѣц за дѣсет жѣтѣјѣца, мѣже бѣти дѣсет^а жѣѣду, а јѣдан налѣже ѣнѣ рѣковеѣи и вѣзѣје. Јѣдан вѣзѣјѣц, а дѣсет ѣѣ жѣѣду. Двѣјѣз дѣна сам ја жѣѣла дѣн и нѣѣ. Ја сам наѣпако и жѣѣла и копѣла, и свѣ, свѣ: и вѣзѣвала жѣто, вѣкѣла на камѣру, дѣнула и свѣ. Е сѣ-дѣшло вѣреме па не мѣже, не мѣже . . . Тѣ се зовѣ пѣставка, кад изажѣѣли јѣдну, па пѣсле идѣмо за дрѣгу . . . Идѣ сѣмо кѣ дѣбро жѣѣе. љх, алѣ је тѣ жѣтѣјѣц, ѣјде да прожѣѣва ѣн, да прожѣѣва јѣр којѣ је дѣбар жѣтѣјѣц, ѣн прожѣѣва и свѣ завѣћа и свѣ шѣре ѣва пѣставка. Тѣ штѣ смо заѣзѣли — пѣставка, изѣшли-смо јѣдну пѣставку, сѣ-се вѣћамо за дрѣгу.

Дѣвојке, пѣшѣз-дѣвојака и по јѣдан басѣра — ма бѣжи! Вѣче се вѣћамо из гаја тѣ-сѣмо пѣсма па да се чѣдиш. Нѣма сѣ-тѣ. А и трѣкторѣ, вѣршѣлицѣ вѣше; нѣма ни тѣ.

Тѣ се рѣди ѣто вакѣ. Окрѣшу, окрѣшу гѣмно у кѣруг коѣлико дѣе вѣлико, очѣшту траву и мѣту, почѣшту. Ја сам бѣла као дѣте ал сам тѣ

запантила — и на средњи колац један мету и највише снопове редом, редом, редом, редом и ондак један иде и води говеда наоколо или ко има коње он стане ко-тога колца и тера тога коња наоколо: гази, гази и овамо спремију пуно њи да купу. Па после испреврћу ону сламу, испреврћу па ајд бпет. Па испреврћу и трећи пут, па после скину ту сламу озго, па мету после други ред. И тако се ради. После грћи лопатом на гомилу и купи оно и тријери овам и веј на ветрњачу. Извејајеш ону плеву, извејаје ону плеву, одбацује. Мучију се народ младго. Сад живи ка-Бог. Само нек им траје овај живот дуго. Ја ти кажем — то се раније народ мучију . . . Неки пут ја кажем скупо пиво, а мој унук каже: „У, шта је скупо, сто банки, па скупо!“ Али сто банки су велике. Сад, каже, паре ништа нису.

Пролазу они стари шпобрети, стари били, црни вако: видиш оно што печеш онај лебац. Гор изашла вуруна, дол ногице а озгор брџа. И ни имало оне шмиње да ти уредиш тај шпобрет него преврнем ринглу па крпину у-воду, па ону ринглу мало намажи озгор шпобрет. Нема вијксе, нема масти, ове шмиње са-што чистимо.

Како пеглање, осушим на ўзици, испеглам рукама и претиснем вако, излупам, излупам или сам претиснула под неку циглу да стоји до ујутру. Ујутру ўзем и ка испеглана, све они превијуци. Ја се обучем па само перјам (превијуци, знаш оно, прџије се марама) . . . Најпре вако нешто ко камен, ко цигла, тешко ко-бетон ја не-знам шта је и звало се штрџла, штрџла се звало. Нека старинска пегла и на то утрџемо то па завучемо у ту пеглу па то мало истрљамо, испегламо. Није ни било бог-зна шта. Е, после су изишле ове са ђумуrom, са ђумуrom има поклџпац онај с рукуњцом, па је заврнемо овам па наспемо ту жара, па оно поклџпимо, па ондак са тим смо пеглали дуго. Ђ, сад су изишле ове, задени у-дувар онамо па само терај, пеглај до миле вџе. Изиђе месец дана, одрџи кџу па плаћај све. А видиж за мојег унука, њи двоје и двоје деце — сваки дан пуна ўзица вџа: и завџе и крпџе, и све то, мајко рођена . . .

Ја код мајке и оца три џктара земље, а вџт кат сам дошла седам-џсам, а ја жџдна и вџлим што џмам земље па ради све вџше, па ајде купи, па ајде да посадим багрџн, па ај да џмам. Није имало ни дрџва. Е, са-се џма све, само године прошле. Зџмља не мџже ника-да проладне.

Плџгови дрџвени, дрџвени плџг, само раоник гвџздџни и мџтичице; онџ, онџ дрџго све дрџвџно. (Мџтичица је на прашаџу онџ две, то зџвџмо мџтичица, а онџ што напред иде, то је раоник.) И пред раоникџм цртџк. Гвџздџни плџгови скџро изашли, гвџздџни плџгови и прашаџи. Баш пред овај раџ сад ми смо купиџли па сад имџли смо и браџли смо са џим до скџро. Прџ јџдно три године унук ми купиџо траџктор. Све са плџгом или плаћаџи. Али то се плаћање досаџило. Купи џубре, плати, порџзи јаџи, имџње пџвелико, трџба одговорџти и даџ порџзе. Па сад и струја и вода и телевизор: од џи двоје јџдна плата гџџво џде за то. Вџда, све да платиш ка у вџроши. Све је то скупо а џкстра што трџба да се пџједе да се купи, а сваџи враџ вџли у вџрош. А што из вџрџши не дође ко у сџло да копа, него глџди да му даш, џко није копаџо, џто то је. А

ја сам увек волела да радим и да копам и да ймам свашта. Па ка-дође неки сиромашак, нема јадан, дечйца мала — ја му пружим и жао ме. Моје дете може-бит појело јаје, па сира, па пило млэка, а оно нема, нема: сиротйња па нема. Саџ може да буде сваки газда, само рад. Ако не радиш ко-државе, ниси запдшљен, немаш плату, копај — наџнице су скупе. Економйја плаћа добро. Леба у торбу и мети водѣ и йди: стџ банки су наџнице, стџ йљада, каки стџ банки, стџ йљада. Није тџ баш мало, ка ти шѣз-дана копаш, тџ је шѣ-стџтина йљада. Ја да могу само и да са-млађа, ја би йшла, него не могу у њйву . . .

Носйла кйке, детѣнце бйла и кйкйце сплѣла па пџсле тѣ кйкйце порасле: јѣдну там, јѣдну там, до ушйју, а мој отац: „Е, са-се саставиле, са-ћемо јѣдну преко другѣ.” И тѣ се саставиле и прекрстйле и вџт стйгле. Нйсам осѣкла док се нйсам ўдала, испросйла. Е ка-сам се испросйла, јѣтрва дошла те ми скйнула. И трапйр онај, имаџ трапйр, трапйра кџсу, свѣ на превйјутке. Она мѣн измйла, и џндак натрапйрала ме. Мала Госпо-ййна бйла и мй отйшла на вашар. Испросййо ме Бранко, а мй отйшли на вашар. Ја не-знам — није да се фалим — кџ није поглѣдо. Ў, кака, у кака, штџ не-осече кџсу прѣ, јџж-би се бџље ўдала. А Бранко сйтан, није бййо мѣн до рамена, цѣо се народ чѣди штџ ја џдо за њѣга. Отйшла због имања.

Штџ ми је бйло? Имање црно преварило. Код мојѣг џца сиротйња, бйла трй ѣктара земље, а на-смо двѣ бйле жѣнске знаш, ћѣрке двѣ, па нема. А џни богџти, па воденйца мѣље, па тџчак обрће и мџа баба покџjna: „Йди, йди, дйјете, земље пуно, а вода нџси.” А ја мйслим — штџ ли тџ нџси вода. Па реко; штџ, баба?, „Па, дйјете, воденйца на јазу обрће се и вода иде озгџ и тџчак обрће и донџси леба.” „А кџ је, баба, онџ зарѣдййо да се сѣне у кџш? Треба тй имање да се кџпа.” „Йди, дйјете, тй си снажна. Кад идѣш вод у наџницу, йди саџ-па кџпај у својџм њйви” . . . Стџ кйла није мѣн бйло нйшта. Није могџ нйкад ка ја . . . Једне се недеље родйли, бйли на крштѣњу и на венчању. Е, ако дѣ Бог Гџспџт-па и да ўмремо . . . Отйшли у бйље ка онџ са-што йду џни девојчйћи. Нйсмо јѣдно по јѣдно, па јѣдно там, јѣдно там, но цѣла гомйла йде. А ја задѣла јѣдно ма-рамче лепо за-појас и сагла се убѣрем ћурћѣвак, а џн изнаџ мојй леђи извуче тџ моје марамче. И ја тражила, и ја тражила — не дѣ, а ја: „Поглѣ-дйћеш ка-ћу проговџрит.” Равне двѣ гџдине дана нйсмо говорйли — Бџже сачѣвај. И ја йшла чѣк тамо у Јарѣбйце, имала нека џјма у мојйм џцу вйнограду, йшла пред Бѣрћевдан да ўздем тѣ џјме, а џн крчи неку врзйну у Пољани, тй знаш дѣ. А ја џдо у Гај па путом, па шашава — гџзим доведе блаџо: нећу д-идѣм кроз њйву поред њѣга, нећу да цџкам. Ўдем там па се врати, а џн јџш тѣ, а ја мйслим. Ў, реко, Гйцо лѣда, па штџ врџаш? Идѣм кроз њйву, вѣлда ме неће бит. А чѣк дџл да заобйћем, тако рѣдом. Стой џн вакџ испџд багрѣна. Ал, како ја да прѣђем њѣга — Бџже, штџ сам бйла шашава! И бѣгала да ме не стйгне. Ал џн с џним сикѣрчѣтом прѣскџчи преко онџг багрѣна па пред мѣн: „Штџ мйслиш са-да ти осѣчем главу?” „Ако сам ти штџ крйва, осѣци!” И тѣ двѣ-трй рѣчи проговџримо и пџсле јџж-гџдину дана разговѣрали и ўзели се.

Зато сат-кажем овим девдјкама ка-се посвађају: „Наће-те, децо, и да се помирите. Кд се воли, он мора и да се помири, не вређи то ништа.”

Дошла деца па ме вуку, па ме вуку: „Ајде, мајо, ајде мајо,” а ја све одговарам: „Не видим да сиђем, не могу да дођем, и што ме зовете”? Ма ајде, само да видиш. А мѣн и стид да видим — ту и старе живинѣ и младе и дете. Кад ја погледам: о, за то сте ме звали, па ти ја сави шипке па утеко, сави руке пред мѣн и утеко. Па ја знам шта има да гледам, а трчи народ свако вече да види Брену. Ајде, мајо, пѣва Брена. Реко — иди па гледај. Срамота ме да гледам како је гола. Ја говорим мојом Данијели: „Јаој, учи, па се увијај ка Брена, па даћу ти ја паре. Само не-би могла да гледам . . . Сад има то једнако да ме дира. Ја и нисам крива кад сам у осамдесѣд-годиња, не знам . . .

Прѣ је народ здравѣ бѣјо. Сат се, браће, не-зна се среда, не-зна се петка, не-зна се светѣ Јован Секованије, не-зна се Крстовдан. Сви се ти дани не поштују. И мора онда да дбѣије и пртѣсак и сто чуда. Каже: љ, има притѣсак! Па, деш се само месо, масно сваки дан! На сејитину скуваш па видиш како је леп ручак. Ја док сам кувала . . . И сат кувам који пут, они не знају. Ја не умѣм да такѣ кувам. Они псују — нисам посолѣла. А ја све због мѣн па то уготвѣм па није слано. Ја от соли морам да врдам млдо. Кад је слано млдо, морам да сунем мало млѣка, да разблажим . . .

Удару им брѣнице. Мо-је Митар баш јутрос ставѣио на десет њѣ. Имали смо назимака там у Гају. Он-и догнао и метѣо. Назимака такѣ, ту ће им сад некако година. Па ондак рѣју, а у лѣдини, а он-и догнао, те им удари. Угорѣ жицу там у шпбрету и шѣло љзме и веже га за дојњу њѣшкѣ овѣ и онда прѣбѣије нѣс онај са онѣм шѣлом, швајцѣгером, шѣлом, сам нек је шѣло, па све им по двѣ у нѣс. Па ондак извѣче овѣм и ондак завије онѣ кљѣштѣма да не спадне. Кљѣшта љзме па љвије двѣ-три да не поспадају тѣ брѣнице . . . Има и ракља такѣ, а дол има једно дрво прѣко и ондак овѣ се мѣте гѣр, а оздол под гѣшу овде мѣте дрѣго па ондак зашраѣи вод или веже нечим ту и то су све ракље, такѣ дође. Гѣр је ракља, а одавде до овѣг дрвета дрѣго је под гѣшу. Ту оно завѣче главу. Ми смо стављали на двѣ-три — проваљѣвали ту — и пѣсле не мѣже. Она иде полако, а онѣ нѣге чѣпкају под вратом и оно мирно.

И вакѣ чанчићи за дегу, а нама о-земље. Само Цѣгани то урађѣли тамо и мало загладили глазуром неком, онда каленице. Каленица шта је? Па, такѣ окрѣгло ко сланик окрѣгло — ко-сат чѣрбалук. И дрвѣне кашѣке, и дрвѣне варѣче, и дрвѣна кѣтлача. И она кѣтлача изврѣена. Изврѣили ти што нѣсу по сѣлу, ти Цѣгани, и ми кѣпимо и с том кѣтлачом завѣтамо и сѣпамо у тѣ каленице. И дрвѣне кашѣке биле. А сѣр носѣли у застругу. И то је ѣсто дрвѣно, изврѣено, окрѣгло оздѣ. Озгѣ прорѣзали поклѣпац. Мѣтеш сѣр и кајмака и то претѣгнеш добро и затвѣриш, неће да цѣри вѣзда . . . Они су то негде у планини и од неког дрвета мѣког, от којѣг мѣгу да израду ту. И мора да изради да се краѣни. Да ти за лѣб, за пасуљ, за брашно, за-што шта ѣмаш . . .

Штрéка — кат прédеш вакò на дрúжицу, а упрédаш вакò на вретéно. Тò је штрéка, а онò је рудйца што вакò прédеш на вретéно, а упрédаш на дрúжицу. Тò је рудйца. А бòља је рудйца, мèкша нèго штрéка. Мèкша је рудйца . . .

Радйша ми је унук, а овò је пàраунук. А йма нй — да су жйви и здрави, о-трòје мојй децè трйнàес парàунучића йма. Тò би волèла кад би мòгла једнòм да-и-скúпим свè, трйнàес. Тò би бйло баш лèпо, ал сàмо не мòгу свè да скúпим.

Од бадњака ўзме онò што је ўвече прегорèо па вйче: колйко вàрница, толико гòдиница, колйко вàрница, толико пàра, живòта, гýсака, хýрака, вòлова, кòнà — свè-то рèдом — јàгањаца, свйнà, крàва, бикòва, телàди — свè-то рèдом избрòји. Тò је полàженик . . .

Јесам глèдала и гýсле. Па тò Цйгани свйрú нèкад. Нèкат су свйрàли. Гýсле, каже, свйра гýсле. И гитàра — тò је прèблйжно једно з-дрúгим. Имà гýсле кúпују, има бàс онàј велики што је свйрано нèкад по свàдбама: врк-врк-врк. А нèкат-су бйле, ранйје — двòјнице и армуника, ка-се свàдбе прàву. Армуникаш — каже дòбар — свйра лúцки. А сàд и армуникаш и бàс и тй мàли и тàј бàс вèлики и певàлка — ма стò чýда, чýда, бèжи . . . Нèшто сам запàнтила, бàба ми прйчàла, а нèшто сам у тйм вèку мојйм толикйм па и вйдла нòвòсти пýно, а поготòву сàд у нòвйм. Тй ймаш свàшта и да вйдиш и да чýјеш, а јà тò не вòлим. А свè је лèпо. Пèвање вòлим, играње сам волèла, свйрање, музйку — свè сам тò волèла и прàтила, а сàмо тò не вòлим — прàво да тй кàжем. Сàд јà мòжда сам прòста за тò, али сàмо па штò ће онò? Пèвај, брè, пèвај, свйрај, йграј, а онò се женскйнè сàд — хýти . . . Пòчело сàд онà нòшвья што је се нèкад носйла па позàди сýкнья рашивèна, па нèки шпицèви; кратка па ўска.

Бàба није дàла ниједан свèтац да се рàди, мòја бàба. Е вòт кат сам дòшла, нèко врème нйсмо рàдили ни-ў-руке, ни-ў-поље, ал пòсле ми вйдим: енè онàј оде, енè онàј, а и мй: Бòже Гòсподе, опрòсти, нйсам сулèдница д-идèм прва него сам вйдла о-дрúги па идèм и јà. Тò је такò мòа бàба говорйла — ако ћеш нèшто да рàдиш. Док не прòђе, дйјете, нèко у гàј, тй рèци: „Нйсам сулèдница него углèдница, вйдо о-дрúги: одòше на рàд па д-идèм и јà да рàдим.” Нйсам, каже, сулèтница, вèдла сам: одòше тй и тй да рàду — којй је отйшо, па велйм д-идèм и јà.

Имàју и онè дрењйне, óне су здравè, тò сам имàла код мојèг óца кýће. Свè на Бòжић узймају жèне те шàрàју чèсницу и мèху помàло онè дренòвине и каже: óвце, свйнè, говèда мèхàју по нèко зрно у-нý прòју. У тý прòју умèсимо па онда онàј колàч што је за Бòжић мй мèтемо у тò. Па онàј колàч излòмимо прè пòдне и ону чèсницу излòмимо и кò нàше — пàра се мèте па се тà пàра пòсле чýва у новчанику за гòдину дàна . . . Тò, каже, за домаййна. Ўзнемо једно дрвце и задèнемо у прòју . . .

Па èто, двè даскè òтуд и òтуд и на средйни један вèлики трљач, тý у средйни и òндак трљи, лúпај, лúпај па отрèси ову ручйцу. Испàдне онàј пòздер па обрнем дрúги крај. Истрèсем, мàло истрèсем, сàмо пàда онà цйца и тàмо мèтем и пòсле гребенàм. Угребенàм, слòжим, пòкријем да се не пýни прашйне и пòс-прèдèм кад мòгу . . .

Па то имало раније, да ти сѣме-кутију, па ти је држиш на шпобрету, на млаќим. И одатле се лѣжѣ ко мравићи — најмањи они мравићи, а кутија тако дође округла, мало већа. И ти тѹ умећаш листић о-дѹта и онѣ-се данас полѣгу и ти метеш тако на артицу, било неки мали вако — како ћу да кажем — дачицу. Тако два-три дана та се кутија свѣ полѣже по-ном, пуно на тим лишћу. Ђ после меташ листиће — одавде оне најћу — а ти разрећуј: мети тамо, па тамо, па тамо па то јѣдну пуњу (посебно наглашавање, С. Р.) велику собу излѣжѣм, па после велико порѣћам те асталѣ. То су свилѣне бубе, мијурци; после добијеш мијурак. Добијеш мијурак. Ђ, каже, пѣт им недеља, пѣчеле да ми се завијају. Метеш ораово — не мѣш само дутѣво — јасенѣво, лис какѣ било, унаќоло лишћа. Грања пуно, а гѣр већемо за јѣдну грању па те грање заќачимо гѣр. Оне се на тај лис пѣњу па завијају, завијају, завијају и свѣ се позавијају у мијурак. Најпре већи, па мањи, па мањи, па ѣндак тако толики мијурак. И на средини исто мало прѣклан, мало прѣклан, није раван. И ѣндак то после ваќимо бубе или ако ѣбу да продѣм — то су блии скѹпи ти мијурци — ко је теѣ да продѣ. А ја сам ваќила . . . Па метем канту на шпобрет па ми она вода зуји, а овамо избрѣјим сто мијураќа. Метем у сито ово што сѣјемо брашно, у сито на тѹ пару. Па ѣндак они мијурци овлаќу па ѣндак ймам дрѹги сѹд, метем у канту, п-ѣндак узнем грањато вако дрво, грањату јѣдну гранчицу, вако да има два-три чапурића, па мѣшам, мѣшам, мѣшам па подигнем па јѣш нисам покупила свѣ. Ја унаќоло покућим онѣ, два-три одбаћим, после идѣ свила. А ја овамо астал ми стоји тѹ, а ѣдуд ваќи, а овамо баќај, то само идѣ ка-живо. Наканурам толику гомилу а после сипам брашно да не би се онѣ замрсило па ѣндак йма мотовило дрвѣно, па вако штапић а долѣ вако раќљато — дол, а гѣр у врѹ има полчица, дрвѣна па набијемо одоз-гѣ и ѣндак мѣтам на то мотовило. Смѣтам и ѣндак упредѣм и ѣндак скѹвам и помѣтам на ќалѣм. Идѣм на сновалќу те оснујем и навијем на вратило, изѣткѣм пешќирѣ. Тќала са-мѣн аљину, плисирану сѹќњу, ма шта нисам! Ймам јѣш два они ћилима што сам йзатќала на свили, то сам раќила . . . Па ѣто, клѣчани су. Шѣре, свѹд је шѣре, клѣчани, а чунќари су само јѣдна палта вод, јѣдна вод, јѣдна нѣд, четйри-пѣт палти и ѣјде . . .

Замѣсимо тѣсто, направимо колаќ. Ко ѣће крстаќе, ѣн расплѣсќа и увѣти вако, онѣ тѣсто развѹче и овако. Крстаќ — то мућкима дѣле, а женѣма осѣчѣ вако на дѹгачко па рѣдом, као посќурице, посќурице зовѣмо. Само мѣти слѣво. И на грѣбље кад ѣдемо мућќарцима тај крстаќ, а женским то посќурицу. Ким ѣћемо, ми шта смо јѣш спрѣмали овамо, знаш, за јѣло и ѣндак мѣти тај колаќ и на то помѣти мал торте, мал колаќа мал мѣса, мал тако . . .

Зовѣмо коћници. Пчѣле йма, четйри-пѣт коћница, пчѣле, йма доста коћница — пчѣле. Кат-се тамо напуни пуно па йма ваљда мѣд — две маћице. Ундак она маћица јѣдна идѣ одатле и тѹ који гаји те пчѣле, ѣн ће то да саќупи на јѣдно дрво. Виће — има маћица трава — у маћицу маќ-маќ-маќ, у маћицу маќ-маќ-маќ, а онај празник подмѣтуо што ће да-ји увѣти. Оне рѣдом пѣчну, та маћица напред се спѹшти, слѣти, па онѣ

друге редом за њом и он после носи там те остаља доле дрвено прострвено, пред оним има вратанца где оне излазу

Тò су моји имали. Па жрвањ, тò су некад млели моји сò. Узме се у крупциу, крупца се узне велика. Десет кила купиш и ондак на неким белим чаршавом истучеш ту крупциу и ондак жрвањ велики тако окрүгào и на средњи озгò бушан вако може пèсница да стàне. И тй ту мећеш, а онò окрèшеш. И сò испàда и-жрвња, овàмо има мàло прорèзано кò кад мељеш брашно — оно сàмо сèва она сò, сàмо прштй дòл. Испàда и-жрвња и тй купиш — тò је жрвањ, тò смо имали. Енè га и сàт стојй, сàмо окрèшен. Мèтемо га у кàцу те претйснемо кўпус. Па, да наћем неки кàмен велики да мèтем да претйснем ал мй нећемо кàмен него тај жрвањ чйс, опèremo га и чўвамо га за тò. А кўпус мèтемо, онда наљйемо тà-један жрвањ, пàрче мèтемо на једну кàцу, а онај другй на другу и наспемо водè и тò се укйсели . . . Рибàнац сèцамо што ситнйје, ко-за салàту вако кат ситнйш да јèдеш. И стàвимо у лòнац плàви вако велики и солимо. Рèд мèтеш и ондак посòлиш и ондак ймаш тўчак мàли па тўцај, тўцај, тўцај, па пòсле насèцај другò, па мèти и посòли, па ðпет тўцај га, озгòр нађй. Наћем ја тањйр или покòпац од овй судòва мèтем, па мèтем двà кàмена па тò стојй недèљу дàна и отпўсти ону вòду и укйсели се и пòсле јèди без водè, без водè. Тò ти је резàнац. Акò-ћеш крупнй, са водòм, мàло крупнйје овàмо, йсто тако мèтем и посòлим. Обйчно накò нагазим мàло са тйм тўчком мàло набијем. И сўнем врўћè водè накò обйчно да је крўпно и ðпет озгò претйснем да изљйе, недèљу дàна стојй и јемо . . . Тò пòсле за зйму укйселимо. Па тò помећамò главйцу: мèтемо двà кòрена нà-дну кàце и ондак стàвљај рèдом главйце и озгò ми свèкар ўвек ðбује чйсте чарàпе, стојй у кàци. Нагазàје и рèдом метà, нагазàје озгò тè главйце да-и слòжи бòље. И ондак озгò ймамо о-дасàка покòпац мèтемо и мèтемо тај жрвањ, претйснемо тèжак, а солиж-га рèдом. И онда ка-тò уради, стојй двајеш-четйри сàта па наљйе водè. И оно вода йзбије по врy оног жрвња и тàко. Стàкамо и пèremo онај крўг на врy, опèremo да не би увàтијо ону мàовину. Увàти се, знàш, прљаво по онйм даскàма, црно накò од водè. А мй тò скйнемо онај жрвањ па крўг опèremo па ðпет стàвимо. А ако нèма водè, мй дотўримо мàло . . . Кàжемо кòрен от кўпўса. Па тò остàне онò йсто кòрен: остàли ми онò корèње, кàже, у зèмљи репèљци, па репèљци — репèљак, знàш. Сàрму прàвимо сàмо од мèса. Сàмо мèсо самèлемò на машинйцу и ондак тò прàвиш сàрму. Савйјеш у лйс кўпўса и тò млевèно мèсо мећеш. Стàвиш и мàло сўви рèбара и мàло сланйнице мèти и тò је фйно. А сàрму самèлемò и црèва и цигèрицу и срце и свè и ондак тò мèтемо у шèрпу, испржимо и додàмо ту двà јајèта трй — кòлко ймаш — ако ћеш ðма да појèш. Акò-ћеш да ти стојй дўже, немò јаја метàти него кад ўзмеш да јèш — отсèчеш (тò се стèгне) п-отсèчеш. Тй угрèј на шпòрету па разбй јаје, тò је млгò лёпо. Тò је цигèр-њàча, кавўрма. Мй вйше зовèмо кавўрма. Кàже Дарйнка: да напрàвимо мàло вйше кавўрме.

Па, мèтемо у корйто велико, па угрèју вòду дòбро, па сйпају, па једнòм дачйном озгò лупàју по-нòј вòди, па ðпет сйпају, па је пòсле прèврну, па и з другè стрàне и ондак је за чàs ошўру, скйну онò нòжом или

кашйком ђстром. А кад ђне да дѣру, ђни одѣру кѡжу која је матѡра свиња. Умѣду да дѣру лѣпо: јѣдан ђтуд, јѣдан ђдонуц и одѣру свѣ. ђнда пѡсле обѣсу и сѣчу онѣ ѡдове сланине. Сѣчѣ, метâ тâмо на стѡ и јѣдан скѡда сланину, остâје такѡ двâ прста и онѡ имâ зарѣзано дѡкле је сланина, а онѡ је гѡр пѡсле сâло. Онѡ сâло скѡда и тâмо за мâс. Сѣца на сѣтне чвâрке накѡ обѣчно па тѡ пѡсле топѣмо у казâну и мâс имâмо . . . Па имâ овѣ којѣ међâју нѣку саламѡру, а мѣ тѡ не метâмо. Тѡ прѣчâни тâмо метâју. А мѣ у чѣс сѡд, шѣрпу сѣчѣмо на шѡмке такѡ толикѣ такѡ, па такѡ, такѡ мâл сѣцнемо нѡжом п-ѡндак усâламо и тâмо пâкујемо. Ка тѡ бѣдемо спâковали тâм, ѡно стојѣ недељу дâна и пѡсле везѡјемо за крај и дѡжме гѡре, јѣдну дѡл, јѣдну гѡре. Двѣ вѣжме па такѡ јѣдна вѣси вѣше, јѣдна нѣже. А такѡ ѣсто и сланину онѡ што је остâла каѡ сланина. А с кѡжом је лѣпша сланина. Потрбѡшина је озгѡ, а око врâта грѡник . . . А пршѡтке су вѡд, крчѣна (кичменица, С. Р.) вѡд. А удѣни су пѡсле од бѡта ка и мâло с рѣбара и овѣ плѣшке и тѡ . . . Тѡ су шѡмке, кâже, крѣина. А овѡ су пршѡте на лѣђѣма. Тѡ нѣмâ ни мâл жѣлице ни мас-ноћѣ. Тѡ су млѡго лѣпе шѡмке.

Кѡвала мѡа свѣкрва у лѡнцу земљанѡм па поред вâтре и шпѡрета, дѡброг нѣсмо имâли. Јѣдан мâли шпоретѣ па се накрѣвијѡ и ђн пѡши . . . Па кѡвали такѡ: мâло грâнчица, мâл ивериња, мâл дрва насѣчѣш па мâл накѡпиш, шâку поднеси, па — нѣма . . . Свѣ сам запâнтила. Па, раније вâтриште тѡ бѣло кат сам ја-дѡшла у овѡ кѡћу, тѡ бѣло вâтриште. Оѡак и тѡ ложѡ дѡле, кѡва се пѡпара — пѡно нâз бѣло — у шѣрпи земљанѡм, на онѣ трѣ ножѣце — онѡ гвоздѣно се направѣло. Тѡ се зовѣ сâцак, тѡ што кѡвамо дѡле, а тѡ што ме питаш земљано мѣтемо на тѡ. Е, тѡ, е пѡсле, пошто су пѡчели мâло да стѣжу овѣ сѡдови земљани што се по пијâцу купѡју, по граду, лѡнац, шѣрна, крчâг (донѡсимо водѣ у крчâгу). Крчâг — водѣ донесѣмо, а бардâк — сѣпају лѡди стâри, пију ракију . . . Па такѡ, кâко кѡ ѣма. Угрѣјеш вѡду и кâко ђнеш: от прѡје мѣтеш, кѡва се и у тѡ пѡпару мѣти мâсти, мâло и кајмâка и свѣ по мâло. Кѡ ѣма кајмâка, кѡ нѣма — ђн мâло и на мâсти. Мојâ-је кѡћа, де сам се ја родѣла, вѣлика, али је бѣла празна. Нѣма, нѣма — ѡћеш у кѡћу: јѣдан долâп вакѡ, што узѣдан тâмо у зѣду и тѡ мâло зѣдова стојѣ. Нѣка клѡпа вѣлика, дрвѣна, јѣдна столица мâла поред вâтре. Тѡ дѣца сѣднемо вѣче па се грѣјемо, озѣбли — чѡвали стѡку. Тѡ ни мâјка мѣси колачиће нѣкад, нѣкад погâчу, нѣкад^г прѡју — кâко кâд^г штâ ѣма. А свѣ бѣло слâтко: прѡја па сâмо пѡца . . . Ёто дѣ смо. Ўскопано корѣто код нâс, ако си запâнтијѡ онâ дрвѣна корѣта, па тѡ зовѣмо нâвши. ђтуд и ђтуд ручѣје и озгѡ ѣма дрвѣни поклѡпац па онâј поклѡпац отѡрѣмо па тѡ просѣјемо брâшно па умѣсимо, па овâм пѡсе нѣкад у шпѡрет, нѣкад у тѣ црепѡље. Прѡју: угрѣјемо дѡбро црепѡљу па мѣтемо с онѣм лѡпâром — окрѡго лѡпâр па тѡ жѣне испљѣскау па нâоколо онѡ, знâш, направѡ лѣпо, па рукѡм гѡрну тѡ црепѡљу, па пѡсле с онѣм жâром тѡ пѡкрију. Нѣкат се испечѣ, а нѣкад не мѡже, ѡна кукачѡм промѣша, промѣша, озгѡ дѡспе мâло жâра . . . Гвоздѣни ватрâљ, тѡ кот Цѣгана кѡ-âшѡв сâд, кѡ-лопâта, па тѡм лѡпâтом — на дршки дрвѣном — и ђндак са тѣм плѣска, плѣска, па подвѡчѣ под онâј жâр, те ѡзме па онѡ црепѡљу јѡш мâло

испечѐ, п-извади, па проја само се пуши, ма ка шеѐер, слатка . . . Па такò: нѐкад у земљаним лончићу, а нѐкад земљани лончић има па и òвди исто ка нòви лонци. Има и рукунѝцу и свѐ па на шпòрет — земљани лонци. Верѝге тѹ, ватриште, и тѐ верѝге дòле. Тѹ се грѐје вода за брава, зà што òѐеш, вода врѝ тѹ на верѝгама. Млѐко вѝрили у канѝцама, нѝ имàло ко-но-сàд шѐрпа вѐлика па на шпòрету. Канѝца, па озгò поклòпац дрвѐни завѹчѐмо да се нѐ-би потрѹнило млѐко.

Како смо рãдѝли? Онò сѝриште што закòлемо брава мѝ осѹшимо па тò сѹшимо; нãпре пòчнемо са водòм па пòсле досѝпамо сѹрутку па тã сѝришта-ни недѐљу дãна стојѹ па опѐремо, па сѹшимо, па мѐтемо дрѹга, па пòсе онã пѐремо, онã мѐтемо и такò . . . Бѝла дѐте, запãнтила сам штã је мòа бãба рãдила. Видрица дрвѐна кò-чабрићи сãт што су. Мãло, окрѹгло, десетѝну кѝла па òдуд има јѐдна дрѹшка гòр — вѐлика, дрвѐна исто у тѝм, у тòм чабрици. За тò дрвѐно мѝ нòсимо тѹ чабрицу . . . Па узвãримо, па сѝинемо кајмака, са тѝм сѝриштом што смо кѝселили мѝ пòдлијемо па дòбијемо сѝра и кајмака, кò има, кò нѐма — òн трѹѝ. А сѝр смо такò правили: сѝинемо онãј кајмак па мãло угрѐјемо онò млѐко на шпòрету па òнда пòсле у онò млѐко пѝпнемо дã ли је сãмо накò млãко кò ис кра̀ве, из овцѐ. Па òндак у тò сѹнемо пòсе онãј подливòтак, јѐз брãте, па òнда тò се стѐгне, па исѐчѐмо такò рѐдом, онò се оцѐди — сѹрутка. Òдлијемо па òнда ѹ-шта имаш: кãрлицу нѐку дрвѐну, онѹ што мѹзѐш ал обѝчно за тò има кãрлица, тò што млѐко сѹнемо, те се увãти кајмак. А исто такò имамо за грѹду па òндак . . . Па, тò је сѝр, грѹда, па òнда сѹнемо, мѐтемо: цедѝло, кр̀па бѐла вѐлика вакò, чѐста, четвѹтка, па òндак сãвијемо, па дачѝцу оздò подмѐтемо дрвѐну, па тѹ мѐтемо да се исцѐди у тѹ кãрлицу дòл. Пòсе рãзлијемо, оладѝ се и стãвимо тãмо у дрвѐне чабриће, òпет чабрићи о-дрвѐта. И тѹ пòсе нãлијемо млѐко и такò нѝје млѐко негò сѹрутку. Сѝпамо сòк у сѹрутку што претѐкне. И сѝр такò пòсе мѐнамо. Кат пѹно дãна сѝр стојѝ, òн се укисѐли у тѝм, а мѝ пòсе извãдимо па дòспемо дрѹгò . . . Уквãрило се, ѹгрумуљало се, јѐз брãте, ка-ти стојѝ, пренòѝи, не превãриш вечерãс, òно јутрòшње за ујѹтру, òно се уквãри. Тѝ ујѹтру ѹзмеш да га мòж-бит пѝјѐш или нѐшто, òно се — тò ти је — угрѹдãло се, провѹрдãло се, поквãрило се и тѝ просѝпаш у сплãчивãру, у сплãчине свињãма. Па, сплãчине мãло дãље тãмо стојѹ, нѝсу тѹ негò тãмо по-трѐмом ил у нѐком шѹпи.

Прѐ смо развѝјãли јѹвке, онѐ òвге, зовѐмо òвге. Рãзвѝјемо па на шпоретѝћу овãм печѐмо или на црепѹљи. Сãмо бãци на црепѹљу и превр̀ни-је и òма дѝжи. Òно сãмо изићу онѝ клòбуци, испечѐ се. И тãмо се слãди, овãмо састãвимо сѝра и јãјѝ и мãсти, па у тепсѝју (бѝле тепсѝје, òндак пр̀вом су изãшле овѐ кот Цѝгана ко-нò овѝ бакрãчи, тепсѝја вакò окрѹгла, бакãрна). Па òндак испечѐмо, у шпòрету печѐмо, па се мãло излãди, па испечѐмо, па јѐмо . . . Дулѐк ољѹшtimo, лѐп дулѐк којѝ је вакò кад, овãј, оглѐднемо којѝ је слãдак лѐп, зрѐо, жѹт, па га òнда изрен-дãмо и мãло обãримо, па се тò слãди, па пошећѐримо па н-онѹ жѝву òвгу. Мѝ онò изрендãно метãмо, метãмо, сãвијемо окрѹгло па з-онòм, па з-овòм, па з-онòм и напѹнимо и такò грãдимо дулѐчницу . . . Па, сãт кãко ћу да објашњѹјем тò свѐ. Убѐремо зѐља па обãримо, обãримо зѐље п-исѐ-

цкамо, вамо просејемо пројиног брашна, па ту метемо сира и кајмака у то брашно, и то зѐље и то пројино брашно, па кд има он млеко, кд нема — он и водом замеси, мете у ту чинију, у ту — као што су ови — у ту тепсију, испечемо и ка душа, тако нарасте — зельница.

То је свѐ без рѐда. Ако рѐкнеш, ти нѐ-знаш ништа. Шта има да ти причам даље? Прѐтијо им и псво, и ја сам већ и била — што рѐко онај љуцки — ћути. Свѐ девојке идѹ, није баш кѐ-сад, ал идѹ мало кратки рукавићи, мало кѐсу подигне, мало нѐку шийску извади, знаж, да биду лѐпше. А мѐн мој отац није даѐ. Каке шийске, каку пунѹ (онѐ чешљају пунѹ), онѐ ми кѐке сплетѹ, а кѐса велика па сѐмо завије око главе. И то високо, не да ми нѐско да пѹстим. Ал на-игру — нигде. Каки, онѐм на брегу игра, свѐра музика, пѐвау, играју, а ја и моја једна другарица, гѐр сѐстра от стрица, мѐ седѐмо у мојѐм кѹћи овѐм на брегу, а тѐмо та играња, ал мој отац не да нама. Каку црну, дан па ти не да, дан, а сад! Оде вѐче па јутру дође. Са-да ме чѹје овѐ омладина, злѐ би бѐло . . . Пѹшу више него људи, јебѐм јој и цигару и уста, Бѐже опрѐсти, жѐна па запѐли цигару. Идѐ и пѹши. Нѐко уђе са цигаром — ух, ту ми дѐте, он ушаѐ па пѹши. А она рѐни дѐте и пѹши . . .

Чѐтири дрвета вакѐ, знаш, а чѐтири укѐштене, два дѐл, два гѐр, па онѐ дугѐчки ѐвде, и ѐвде на чѐтири мѐста. Овѐмо лотрица пробѹшена вакѐ, три шийске, дрвѐне, што избѹшене тѐм и овѐм на равнѐ па увѹчени калѐми тѐмо и тѐмо, а овѐм дачица, овѐј, па избѹшена па онѐ жѐце рѐдом увѹци па снѹј. Дѐле два ракља у овѐм сновѐлки па се ту направу, тѐ су чѐни: јѐдну жѐцу дѐл, јѐдну гѐр. Тѐ зѐвали мѐ чѐни: онѐ жѐце што ти идѹ одозгѐ кроз онѹ дачицу што прорѐзана, мѐж-бѐт има по педесѐт жѐца, а ти онѐ пребѐраш вакѐ. Јѐдно дѐл, јѐдно гѐр, јѐдно дѐл, јѐдно гѐр, па између два колца клинчиѐе ти набијеш, идѐж гѐр, снѹјеш, снѹјеш. Оно се обрѐе док изиђеш до вра. Па гѐр јѐдан колац, кѐчић ти замѐкне па се подвѹчеш под онѐ па се вратиш па назад, па такѐ пѐсле ѐпет одозгѐ пребѐраш де су тѐ чѐни и завијем за онај кѐчић и ѐпет ѐј навише. Па тѐ пѐсле двѐ сојѐ (гѐр се ѹзме код лѐтава, ту сам ја грађѐла), па ѐндак навијамѐ. Прѹжимо тѐ па дѐл има дрвѐна јѐдна ракља — вѐза, па на тѐ метемо памук или за ћѐлим или зѐ-што, озгѐ камѐња, притѐс-немо а гѐр двѐ нѐј. Јѐдна намѐшта на вратиљу онѐ жѐце, свѐ равнѐ и тѐм и вѐм, и тѐмо, и тѐмо, и тѐмо, и јѐдна обрѐе. И онѐ штѐпце гѹра дѐл, морале су да се увѹкѹ у тѐ чѐне дѐл. И ѐндак пѐсле на рѐзбѐј, и ѐндак навијем и пѐсле намѐстим рѐзбѐј и метем, доведѐм жѐну јѐдну или, ако нема у кѹћи, ако ѐмам у кѹћи — ја уведѐм. Гѐре метѹли онѐ вратиљу, а дѐл у нѐте увѐди у овѐј па у онај, овѐј, па у онај. Па дѐле пѐсле ѐмам вратиљу дрѹго, завѐжем па јѐдну шийску увѹчем у онѐ па онѐ жѐце озгѐ повѐжем за-нѹ шийску па бѐда чѹнак па запѐчни, па сѐмо хѐјде, хѐјде . . . Тѐ су подношци: кад је у два нѐта — два, кад је у чѐтири, ѐма чѐтири пѐдножника. Згѐзим у овѐј па згѐзим у овѐј. Од ови пѐдножника гѐр повѐзане ѹзице за нѐте. И ѐнда вакѐ радиш рукама, чѹнак овѐм, чѹнак овѐм, а она брѐдила озгѐ лѹпају. Чѹнак је што се мѐће она цѐвка, тѐко ѐсто толики и ѐнда прорѐдим вакѐ на сређину и ѐндак тѹ метѐш цѐв, јѐдно дрвце мало и ѐно се кобрља. Ти гѹрнеш, ѐно се ѐдвѐје колико

треба. Ти гурнеш овѣм овѣм рукѣм, оно се ђдвије, а дѣле рѣдиш ногѣма. Није то лако, ма сад овѣ оmlадина нек пѣва, нек не прѣча.

Знам само шта је мѣн моја баба прѣчала. Каже баба: „Е, дијете, треба сваки да поштује светѣк Саѣу.” А ми — што, баба? Е, тако, то је бијо учитељ нарѣда, то је сваког* човѣка који је теѣо да слѣша он је га научијо. Орало се раније, каже, па са једне стране. А светѣ Саѣа прошѣо па казо: „Бѣк ти помѣго,” ал тај, ваљда, одговоријо. Шта то рѣдиш? Каже: „Јѣ ђрем.” „Па — каже — не Ѣре се тако.” „Него како?” „Ајде навѣше, па обрѣни плѣг, па ајде нанѣже. Штѣ д-идѣш прѣзан кад Ѣреш?” То ми она јѣдна прѣчала, а јѣ сам то утѣвила. И тако кад нѣко, нѣшто н-умѣм да пѣчнем, а рѣдила сам рѣдѣва пѣно, а она мѣн велѣи: „Узми јѣтру на Светѣк Саѣу, па се прекрсти па рѣци: „Бѣже гѣспѣде и светѣ Саѣо, помѣзи.” И јѣ тако рѣдила. И у школу кад идѣм и кад Ѣну нѣшто да рѣдим па тај почѣтак н-умѣм да пѣчнем. И, фѣла Бѣгу, свѣ са-могла . . . Жѣна, велѣи, ткѣла па кѣдала онѣ, знаш. Каже: „Немѣј тако, прѣвиш крајеве, него тѣрај овѣм рукѣм овѣм, овѣм одѣд.” Е, жѣна пѣчала пѣсле па се прекрстила: фѣла Бѣгу и светѣм Саѣви. Питѣле је жѣне: „Кѣ је то научи?” „Јѣ сама.” Е, шта је било пѣсе, нѣшто не могу да се сѣтим . . . Рѣко-јом светѣ Саѣа: „Штѣ за гѣдину смѣчила, свѣ пот пѣзу згѣчила.”

Тѣ сам и овѣга мојѣк сѣна чѣвала: дѣ нађу мѣшку дѣцу, Ѣни кѣпу. А и било је то — свѣ ти белѣжи у кѣйгу, да знаш кут се дѣо, и кѣлко чѣга ѣмаш и толико краѣне да ти остаѣу, а онѣ ти дрѣго узѣмају: и вѣну и свѣ. Нѣки се нађе дѣбар, пѣта те вакѣ — моју бабу, бабу сам имѣла стѣру — ѣмаш, мајко, пѣћа, можѣш да даш? Она им да кад ѣма. Евѣ, дѣцо, евѣ и испечѣ лѣба, проју — Ѣни тражу: „ѣмаш лѣба?” Она осѣче пѣрче па да: евѣ, дѣцо . . . Одѣше пѣсле, одѣше, кад — нѣ-знам, нѣка сѣла дошла. Шта-јѣ знам, то сам заборѣвила који — Ѣвде, сат сам овѣј рѣт дѣбро запѣнтила, тај нѣсам. Само билѣ-сам тако девојчица, ал ѣпак сѣћам. Овѣга се рѣга свѣга сѣћам. Уф, гѣдно је било што је војске било пѣно, па нѣ-знаш која је и нѣ-знаш кѣ-нѣш. А и Ѣни-су бѣли, сад нѣ-би трѣбало да говѣрим, ал кажем. Тражѣли Ѣни да им се нѣси како која дѣже — Ѣни образују дѣ кѣћа вѣлика и дѣ могу да станѣју и Ѣндак и кѣ је могућан, Ѣн га одрѣди: данѣз да закѣљеш пѣле, спреми рѣчак — или јѣја или гѣбѣнишу или штѣ било да нѣсиш тѣ да рѣчају. Па, билѣ-су гѣдни па су и мѣрѣли. Њѣма није ѣшла за ѣма кѣвар па им кѣва, него дѣ су штѣ доѣтили и кѣ им штѣ дѣо то су и пѣјели. Е, пѣсле, у последње вѣреме дѣца моја стѣгла, а бѣли мѣли. Чѣек ми бијо у рѣпсту, а јѣ остѣла са ѣр-кѣм, ѣсто толика бѣла, учѣла оснѣвну школу, само нѣ-знам бѣш колико гѣдина. Јѣ са ѣѣм и са свѣкром, а свѣкрѣва ми ѣмрла, а чѣек у рѣпсту, а двѣ сѣна кот кѣће. Одвѣдѣше једнога, а једнога — бијо мѣд — и Ѣе и нѣе. Ал кад наѣје јѣдна војска, ѣзе и ѣѣга. И јѣ се жѣлим. И свѣ ме лѣуди брану и кажу: немѣј да јѣ дѣраш тога трѣнега — мѣшко ѣво ис кѣће, јѣл она остѣје само са дѣдом. То је на сам дан Прображѣње. Нѣки, чѣка-Пѣра се звѣо, јѣбо га Ѣтац, Бѣже опрѣсти (Бѣг да га прѣсти, Ѣн, мѣже бѣт и није жѣв, нѣ-знам), ал јѣ се жѣлила код ѣѣга и плѣчем, а Ѣн ми велѣи: „Дѣји, снаѣ, сѣтра у Страгѣре (а она-јѣдан је у војски доле: Кѣлока и Церѣвац и нѣ-знам ни гѣде је Мѣтар) па ћемо ти — каже — јѣд-

нога пустит.” Ја одем гóр и нађем тог млађега у једним вòтњаку седí, пуно се јòш њí скóпило. Пуно тог његòвог друшта је изгíнуло, али óни, фала Бòгу, нèкако су се извóкли. И ја мòлим: ð-да пустите — ðе́мо, ðе́мо, сáмо дођи ти у Страга́ре. Ја óдо: ни чика-Пе́ре, ни Јáнка ни Ма́рка, нéма ни́кога. А нèко ми рече: „Етè га Нèгованов óтац.” А у Нèговановим ðдреду бíјо ми овај старíји Мíтар. А мí идéмо вако́ на пýт да и вíдимо, зна́ш, кат прòђу. А óни свè два и два кò војска: кèбе на ра́мену, пушка, дрòњав је, дрòњав, два цр́ни мéсеца га нíсам вíдла. Дебелá кошу́ља на њíм, цуруле црне ицèпане, свè пр́сти поиспа́дали. Тò је бíло рёт кат сам га вíдла и Бòгу пла́кат. Али ја сам то́га дána ðдржала. Óдо ја гóр: óни затворíше-и у један вòтњак, вели́ду мéн. Ја испр́ичам да íмам óвде јòш једнòк сýна, ўзели су и њéга да и пýсту да се и њí двоји́ца састáну, а мé-не да́ду тáм да ўђем. Чèкај ти — ка́же — снаò тý, мí ћемо га пу́стит. И óни га пýсту и ја ðдем дòл кот Шóула, ова́ј сáт што ми је гóр у Врèлу, отíшо у кýћу. Јаòј, кýку мéн, óни се лóбу. А такò сам била твр́да да нíсам тéла да пла́чем да вíду óни. Излóубише се тý и ја кýћи се вратíм, óдо; и један и дру́ги. Кат сам до́шла кýћи, свèкар леж́и бòлесан и велí: „Јéсу ти пу́стили Шóула?” Реко — нíсу. А он: „Íх. Штá ћемо сáд мí да ра́дим?” А кèрка-ми толи́кá била па мўзла кра́ве. А Дани́ца покòјна — нéма-је јòж гòдина дána, тò ми нèка сна́ја ис фамíлије — до́шла и óна седí и тò ме и óна пíта, а ја пла́чем. А тá мóа кèрка велí: „Ајде, ма́ма, ја нíсам јéла лéба вáздан, а свè помўзла сам кра́ву и утросíла мáло млéка па ај да јéмо.” А ја јој велíм: „Не мóгу, једи ти.” „А кат — ка́же — ти не мòжеш, ни ја не мóгу.” И такò тò бíло, дéте óде да спа́ва, ја ср́кну пé-шес пýти онòга млéка, па ка́жем Дани́ци: „Е, Дани́ца — Дани́ца се звáла тá сна́ мóа, реко — ја мòрам да но́ћас — реко — до свану́ћа нèко чўдо да ура́дим.” А тý де смо тý кýћу поста́вили један óрај раклáти. А тý ми свè дéца вèшала вако́ улáре, ја́рам. Реко: „Óћу д-идéм за ова́ј óрај да се обéсим. Зар ја — реко — трí човèка и до́шло да нéма ниједнòга.” А óна мéн велí вако́: „Немòј — ка́же — ако ме слўшаш, немòј тò д-ура́диш. Мучи се кáко зна́ш, па о-тí троји́це бáр ће ти један до́ћ. Ако ти ўмреш, ова́ј дéда бòлесан, штá ће овò дéте да ра́ди? Кў-ћеш њéга?” Сáмо да ни́је бíло њé, ја би се обéсила. А ја дíг-нем јутру: улáри стојý, ја́рам стојý, кра́ву имáли и во́ла — рíчу глáдни, а њéна девојч́ица и тá мóа кèрка íшле зајно у шкòлу, једна врста. Ајте, ка́же, да увáтимо ову́ дéцу — имáла сам тý сáчму близу — нек тèрају, ка́же, тý кра́ву и тог во́ла и тò тéле и нек вèжу за кòла и нек на́рању тáмо. Такò један дáн, два и пòсе óвде бíјо један сиромáшак, а ја га ўзнем: имáла кра́ву и тéле. Дá-му тò тéле и рáнила га и-јòн седèо и сýн његòв и жéна, свè тò јéло код мéн, зна́ш, и слўшали ме. А ја íшла-сам и обила́зила дéцу. Ё, пòсле такò је тò бíло сá-двè-трí гòдине íшла тá војска, па једна до́ђе, па сòрта лòтићевци, па нéдићевци, па партизáни су тý били у тој кýћици тáмо мојéга свèкра. Тò је бíло мојéга свèкра и óндак óни су се тý састáјали. И мéне ка́жу: „Попáлиће тéп свè и побíће свè чет́ници.” А штá сам ја мóгла да ра́дим, нíса-мóгла да јўрим ја тáмо, д-идéм. Нíсам ни íшла тáмо. Ё, нèкако пòсле кад је тò ослобо́ђење до́шло и тá-војска поизлáзила и партизáни до́шли, óндак су ми овòга млађега

пустили. Пустили кући да иде као у позадину, знаш. Ту му дали да буде стражар у Наталинцима, знаш, и ту као да обилази нас и да долази. И тако је то било после годину дана и кад је се то завршило, чдек ми је дошао и, фала Бџу, тај се рат завршио и све тако било. Опет у мојој кући било, ал сам Бок сачувао: тројицу њи у тим рату, те су дошли кући. А има кућа где је затрло — и један и други па нису дошли. Тако су бата некако имали, ал само није лако. Свекар ми стар, војска дошла, наређала се око шпобрета, ложји, спава, само рече. Ја седим, а они мѣн кажу: „Пази добро, тај дѣда ако каже да смо ми били овде вечерас, ми ћемо да дођемо да га убијемо.” А једна, рѣтква се звала, она и клала. „Ја само — каже — уватим и закољем.” Ја јадна само ћутим, а дѣ да кажем! Ал он није знао то, бијо мало, мал глув ка-гѣћ и ово Бранко сад, па каже (а други после неки дошли, други, како се зову, ја не-знам): „Јаој, браће, ви који сте да-сте, ви сте добри. Ал што су дошли ономад једни, пуни — каже — били вашју и напунише нас.” А они мѣн питају: „Па, која је то војска?” „Па шта ја знам — реко — долазу редом, тако ко-то-ви. Откуд-ја могу да знам која је.” И тако је тај рат завршио. Ђто, већ колико година има па сад да буде мира па како да је. Ал да су живи и здрави и борили су се . . . Сад нека само да Бог нек живу тако, ја мислим да је добро. Омладина ради тамо, а ми радимо колико можемо кот куће и за све је наз добро . . .

Мој Бранко из рѣпста дошао је ка-дѣктор, знаш ка-дѣктор. Ја нисам смѣла да прѣћем да се поздравим и ако дѣнеш да верујеш, па бај га нисам добро ни познала. Тако је бијо пун, тако је се бијо угојио, тако је — кошуљу па пантолоне на трѣгѣре и метуо златне зубе, па ствари доно пуно, па одомаћије се тамо и бијо у рѣпсту и слушо једнога газду, дѣнео је слику: две девојке имао и сина, он је слушо, мѣзо краве неке и сѣно купио. Лѣпа рана била, каже: „Ал ја не жѣрим тамо, само не стојим кад ѡдем да купим сѣно. Не стојим, све полако. Да л ће киша, да л ће да загрми, да л ће киша д-удари штѣ — оће л моје сѣно да покисне?” А рана била лѣпа — ка дѣктор, ал само се намучили годину дана. Глѣдовали су по лѣгорима, позатварани, знаш, заробљеници. Скѣро годину дана нису могли да се расподелу. Е, после су се расподелили по кућама, по газдама, негде два љзели, негде дали једнога, и тако су после живѣли добро. Има неколико њи што су и остали тамо. Један је већ љуро, моје унѣке, њѣн стрѣц, није дѣда! . . . Нисам била кот куће, ѡднела ту на једно мѣсто повѣјницу, а једна жѣна дође па ми каза — а ја сам чула — каже: дошѣ Бранко у Младѣновац. Чула сам, ал нисам сигурна, а она жѣна дође: јаој, ајде, дошѣ Бранко, ајде, а ми таман сѣли да ручамо, љзвуче ме она из онѣк стѣла, а ја ѡтут, па прѣко, крос ту авлију — то није било моје, само њико није бијо ту, ја сам слушала тог-дѣду — па погвири, а он седи под онѣм магазѣм онде и скупило се народа, пуна авлија. А један чѣек седи. Је л онѣ, реко, Бранко, знаш како сѣљак, добро се обуко. „Ма — каже — каки онѣ, ене га у срѣд онѣга народа ка-дѣктор.” А ја бљѣже, бљѣже, кад ја поглѣда — има шта и да видим: је л је дѣбљи, је л је пунѣји, је л је лѣпши, је л је одебѣљѣји! Не смѣм да прѣћем, а ја — све на мене и прѣсто и о-тежѣне: и сѣкња и блѣза љзаткана па обукла.

И маѝау тежињаѝу забѝулила. Није имало, била-је задрѝуга, ако знате, знаш, па кѝ је ишѝо у задрѝугу, оно било пуно свашта, шта ѝе. Ми смо свѝ од њи шећер кѝповали, они су наѝа продавали. Давали: требало ни за ова два детѝта. Ми нисмо имали: да ти педесѝт, шѝсѝт граѝа, неѝа ни кѝло, а они дѝбију мож-биѝт, сад не-знам колико, ал вѝлику количину Наѝа кажу: „Ово је дѝбро и лепо, ајте сви и ви, па и ви да дѝбијете.” А мѝј муш каже — јѝк, свѝкар ми каже: „Ў, мѝго сам ја знѝја протѝрију и сирѝета пѝјео док сам ово зараѝију. Ё, сад ми није за даѝање” . . . Задрѝуге се вакѝ по сѝлима основњивале, неко волѝо тѝ задрѝугу, д-идѝе у задрѝугу, таѝо раѝи, врши? Пѝсле им доѝавали свѝ, маѝили такѝ: и одѝло, и шећер, и пиринач, и зайтин, и свѝ, а наѝа неѝа . . .

Сад ѝа понѝге у некого. Нису они дали, кат су дошли да се тѝ козе држу, ал понѝко је ѝпет у некоеј планини држо и сад ѝа, сат су тѝ питѝме свѝ се произвѝле, неѝаду рѝгове, неѝа рѝгове. Саѝо без рѝгова и свѝ су беле. Ёѝа на два-три мѝста ѝвде по Жаѝару . . . Ојару по два, по три јаѝета. Тѝшко је чѝвати овѝ, није овѝ, оне пасѝ са овцаѝа, ал онѝ што су биле: пѝњу се, шѝѝену уз дрѝво (шѝѝену уз дрѝво, дѝле на две ногѝ, а онѝ две прѝжи па савија граѝе) . . . Свѝ козе биле рѝгате, па саѝо таѝо завилѝашиле рѝгове, таѝм отишли вакѝ, сад — јѝк. Ёѝаду тѝ по две киѝанчице и неѝа рѝгове, као ѝвца . . . Она врѝчи и бѝга у кѝћу. Па, шишѝали смо и продавали тѝ. Неѝат продаѝо, неѝкад баѝимо. Тѝ се звало козѝтина. Раѝила је држаѝа тѝ покрѝвце, зѝбниѝе, бисаѝе. Бисаѝе — па ко-торбиѝе две. Знѝчи: овѝ се преклопило ѝлуд, а овај поклѝпаѝ ѝлуд, а ѝвдѝ-је овѝ расѝѝено овако па ис тѝга сѝју жѝто. Наѝије тѝ дѝ расѝѝено, а по јѝдан чѝѝек подѝгне му, знаш, тѝ, а ѝндак сѝје, из овѝк сѝје, сѝје па кат посѝје из овѝг ѝндак ѝн обрне саѝ: овѝ напрѝд, а овѝ назаѝ и такѝ посѝје и из онѝг дрѝгог бисаѝа . . .

Ёѝа кѝга, ѝа прѝш, у каѝен удѝрију, шаѝлаг, шаѝлаг. Далѝко било, свѝакого удѝри у грѝло. Ја кат сам у школу ишла, наѝа јѝдан дѝчаѝ ѝмро о-тѝга, от шаѝлага. Такѝ мишѝљали крајниѝи, задрѝжали два-три даѝа и ѝѝему свѝ гѝре и одведѝ га у Наталинѝе. Не бѝде леѝар и сутраѝан у Топѝлу, ис Топѝлѝ дѝктор врѝти кѝћи. Каже: „Вѝдите га, гѝтов — шаѝлаг, не мѝже да се излѝчи.” И оно трѝћи даѝ ѝмре . . . Чѝр ѝа врѝ. Ја сам до скоро имала свѝ по рукаѝа. А миѝина, ѝ-каѝен удѝрила, она дѝѝе округла, а чѝр изѝаје врѝ, наѝо ко-гнојниѝиѝа. Најпре црѝѝено па ко-гнојниѝиѝа па пѝсле изѝа врѝ, па се пѝсле тѝ провали — чѝр. А миѝина је округла и — ѝ-каѝен удѝрила — мѝго болѝи. И она ѝѝе најѝише окѝ-врата и пот пазу . . .

Пѝт каѝенчиѝа па тѝ — четѝри и онај јѝдан избаѝујеш. Избаѝиш и овај ѝупиш и избаѝиш и овај ѝзмеш, такѝ, па пѝсле мѝтеш каѝенчиѝе: два вѝд, два вѝд. Ај сад у двоје, па такѝ избаѝимо и ѝупимо па, овај, ѝ пѝсе мѝтем три, а оваѝ јѝдан, па ѝупим они три и избаѝим и увѝтим и пѝсе ова-јѝдан и пѝсе мѝтем сви четѝри избаѝим-и свѝ. Ако остаѝе, ѝнда раѝим пѝново . . . Кѝса сам се најѝише играла кат чѝваѝо стоѝку са дѝѝом — кѝса. Побѝдеѝо јѝдно дрѝво, каже — овѝ баѝа. Побѝли ѝвде јѝдно дрѝво, а оваѝ ѝмам у руѝи ко-нѝ оклагѝја, а оваѝ вакѝ волико шта-

пић и ђнда гађам с овим дрветом онај штапић и ону лѣтву. Па пѣсе онѡ ђдонуд бројѣ тѣ машки, а овѡ се у рѣци ѡвде звало машка, а он ђтуд бројѣ, кѡлко машки ѣма до мѣн па тѡ сабѣре, па тѡ надиграјемо јѣдно друго такѡ. Кѡлко машки клиса, а овѡ је клис ѡвде . . .

Свѡ задовољсто нѣка ѣма па нека и пуши, а нѣка нѣма да је, а ђе да пуши. Кѡ нѣне да раѡи у Шумаѡји тај и нѣма, а свѡ друго мѡже да се зараѡи. И којѣ раѡу у предузећу, на примѣр, као рачуњају се нѣке вѡрдшке гѡспође, шта ја-знам и на сѣлу да кѡпају. Ја да са-млађа д-идѣм да кѡпам и да мѣтем мушкѡтлу дѡл и да пѣвам и дѡвече стѡ ѣљада. И сѣтра ђпе д-идѣ да кѡпа и да зараѡи шта ђе. Него ѣма нѡрѡда лѣнѡг па нѣне . . .

Мѣтем вѡду на шѡрет па проврѣ. Овѡмо сам спрѣмѣла брѡшна и онѡ вѡда врѣ и ја посѡлим ону вѡду и ђндак мѣрно — пѡла кѣла или кѣло кат колѣко ђу — качамак. Ставим у ту вѡду и она врѣ, ја мѣшам, врѣ, мѣшам. Не мѣшам него стојѣ на вѡтри, те врѣ, врѣ, врѣ па кад бѣде веђ гѡтѡво, ђе да загорѣ, ја је скинем па ђндак измѣшам, измѣшам. Измѣшам онѡм обѣчно дрвѣном — зовѣмо кѡтлѡча, тѡ је варјѡча — измѣшам, измѣшам. Тѡ је мѡа бѡба правѣла и мѣте сѡврицу, на сѡврици јѣмо. Она мѣте ону сѡврицу па ђндак ону јѣдну кашѣку на сѡвру вѡд, па нѡд, па нѡд, па нѡд, колачѣне направѣ, а овѡм усѣцкала бѣлог лѣка и сирѣта па сѣнула мѡло зајѣтна, па онѡга качамака, па мал умѡчимо у-вѡ сѣрѣ па тѡ јѣмо, па слѡтко ка-шеѣер, па пијѣмо водѣ до пѡднѣ, сѣти . . . Како кѡ ђе. Нѣко прѣжи па сѣне водѣ, а нѣко направѣ ѣсто ко тај качамак и мѣте масти и сѣра и кајмака преврѣлога у ту ѡцвару и тѡ измѣшамо и са *лѣбом јѣмо.

Па, сѣjali смо прѣ под мѡтѣку. Искѡпај ѡцак двѡ-трѣ пут па мѣти зрѣно па затрѡј поре-тѡг ѡцака — мѣн дѣда покѡјни показѣвѡ: па корѡкни, па кѡпај други ѡцак. Искѡпај двѡ-пу-дѡбро мѡтѣком; ако је тврѣе, тѣ више путѡ па мѣти зрѣно, па прашѣне мѡло сѣтне и влаѣице — ако ѣма, па ђпе — такѡ. Ёто такѡ кукуруз. И такѡ пѡчне да расте и трѣ-четѣри зрѣна, трѣ-четѣри ал тѡ бѡгами скѡро мѣтар ѣма ѡцак од ѡцака. Па ни имѡло ђубрета кѡ-нѡ сѡд. И бѣјѡ онај старѣ кукуруз што је нѣкад бѣјѡ бѣли и жути, имѡло двѣ сѡрте. Није се мѣњаѡ други, а овѡ сѡт како која гѡдина наилази, онѡ свѡ друго сѣме. А сѡмо трѣба овим сѣмену ђубрета дѡста, ал тѡга нѣма, тѣшко се дѡбије; нѣма да ти дѡђе у магаѡин и тѡ је вѡтра — скупо, скупо свѡ . . . Копѡли, нѣсмо имѡли прашѡч, бес прашѡча, мѡтѣком кѡпај врѣсту скоро трѣ фрѡља, кѡпај, кѡпај па закѡпај мѡло ону прашѣнину око ѡцака, па ђпет рѣдом кѡпај. А сѡд је жѣвѡт: и прашѡч и фрѣза, и трактор, и за трактор закѡчу трѣ-четѣри прашѡча и ђубре мѣти и штѡ да ти не родѣ?! Такѡ тѡ ранѣје. Кѡ не окѡпа такѡ, не урѣди, каже: не кѡпа лѣпо. Није онај стручѣћ, каже, оплѣвијѡ, ни зашѣшаѡ гѡр . . . Тѡ зовѣмо гагрѣца: јѣде, каже, кукуруз. Ума, каже, у кукурузу пуно гагрѣце . . . Онѡ је пламењача: пѡдне кѣша, а жѣто је накѡ пѡзелено, па прѡчврѣли сѣнце па онѡ жѣто за двѡ дѡна — трѣ. Онѡ веђ пѡчне да жѣти. Каже: препланѡло ми жѣто, убѣла га пламењача . . . Нѣкат смо ломѣли сѡмо, па на рѣдѡве баѡали, пѡсе сѣдемо веѡе па комињамо, а сѡт свѡ комињамо, с кѡлима овим говѣђим догнамо. А сѡд ѣма трактора

па ваџдан беремо и бацамо на рѣд па трактор дође вѣче па покѹпимо у трактор и догнамо кѹћи. Баџимо прет кѹш и трѣбимо. Који је зрѣо и леп — у кѹш, а онѹ сѣту и онѹ остаљамо свињама. И ђндак онѹ сѣцамо рѣдом и дајемо и свиње пѹједу кочањѣку и свѣ . . .

Па, прѣ смо мѣсили, како сам ја запанџила, квасац остаџимо о-тѣста колаџић и тај колаџић мѣтемо у брашно, ђн стојѣ и кад ђнемо да умѣсимо, ми вѣче ко-исџиџкамо и ђндак тѹ додамо мѣло водѣ и тѹ се отџисели и замѣсимо мѣло брашна у лѹнаџ и тѹ дође квасац и тѹ зовѣмо квасац. Да подмѣсим квасац — сѹтра трѣба ми лѣба. И ѹјутру-нај квасац просѣјемо ѹ-наџви — зѣвали наџви, корѣто дрѣвно ѣскопано кѹ-корѣто. ђндак тѹ просѣјемо брашно и ђндак сѹнемо онај квасац и замѣсимо и тѹ дође, порѣсте и пѹсе мѣсимо и метѣмо (!) тѣмо у вурѹну да се испѣчѣ . . . Из наџвију ваџдимо пѹсле па у плѣкове овѣ метѣмо. Нѣки је окрѹгаѹ, нѣки дугѣчак, вѣћи, и ђнда тѣмо испѣчѣмо. А сѣт квасац изведѣмо па осуџимо, па тај квасац мѹже да ти траје пѹла гѹдине . . . Изведѣмо на колаџиће, додамо ту пивѣрско-квасацѣ и ђндак стојѣ тѹ двајес и џетѣри сѣта, тѹ брашно у лѹнџу, пројино брашно, трѣдо, и ђндак заѣтамо кашѣком и ѹ-руке мѣло расплѣсѣкамо и тѣ колаџиће ѣсто вакѹ на окрѹгло мѣтемо толиѣ на стѹ или мѣтемо па осуџимо. И ђндак покѹпимо пѹсе у јѣдну кѣсу и кад замешѹјемо, ми тѣ два колаџића покѣселимо у водѹ те се отџисели па ѹвѣче додамо брашна па до ѹјутру тѹ је кѣсело, па ђндак замѣсимо. И кат се укѣсели и дођу наџви пѹне, ђндак размешѹјемо на вѣкне и стаџимо тѣмо у вурѹну. Ал мѣлого је леп лѣбаџ . . .

Па, кисѣло млѣко правимо вакѹ: слијемо са кѣрлице накѹ јѣдампѹт, слијемо дѹста млѣка, накѹ и онај млѣчаџ и свѣ. У џѹрбалѹк мѣтемо па тѹ-пѹчне да се кѣсели, па тѹ додајемо пѹсле кад врѣ млѣко, па онѹ пѣну с вра, ми тѹ бѹље укѣселимо. Па тѹ напѹнимо скѹро тај џѹрбалѹк, три-џетѣри даџа и тѹ се укѣсели и пѹсле кад ођнемо да направимо, ѹвѣче лаџно млѣко јутрѹшње и онѹ што си помѹзла вечерѣс, онѹ вечерѣшње узѣарим, онѹ лаџно и састѣвим. И ђндак мѣло прѣстом — да л је мѣлако — састѣвим у нѣку вѣћу чинѣју; тѹ зовѣмо маја што смо стаџили да се кѣсели. ђндак тѹ мају стаџимо у лѹнаџ и мѣло млѣко измѣшамо, измѣшамо дѹбро, исѣтнимо, изгѣавимо, изгѣавимо па помѣло, јѣл у нѣки сѹд вѣлики сѹни свѹ млѣко па ђнда то сѣпају у џѹрбалѹк и мѣћи нѣгде, завѣ га накѹ мѣлаѹшно. И ѹјутру ѹно ко тѣсто . . . Па такѹ узѣаримо, помѹземо, узѣаримо и ѹјутру нѣка-додамо онѹг врѹђѣга, а овѣм ѣма подливѹтак што смо свињу клѣли или ѹвџу, или говѣче, или кѹпимо на касѣпници. Тѹ-зѣвали сѣриште, тѹ је потѹпљено са сѹрутѹком и ђндак тѣ сѹрутѹке сѹнемо, тѣ маје и тѣ сѣришта и сѹнемо у тѹ млѣко и ѹно мѣло се пѹдлије, п-ѹно исѣчѣм, исѣчѣм, сѹрутѹка, сѹрутѹка се одѹѹџи и ми онѹ што мѹжемо ми одѹѹџимо, онѹ што не мѹже, сѣпамо тѣмо, ѣма кѣпа бѣла, џѣѹло зовѣмо, лѣпо, мѣти у шѣрѹ, стаџи у-нѹ џѣѹло, мѣти у тѹ ѣсту шѣрѹ даџиѹ и наџрѣви на јѣдну страѹу. ђно каѣше дѹл у онѹ шѣрѹ и такѹ се тѹ оџѣди . . . Па, сѣриште, тѹ се кѹпи сѣриште. Ёто о-тѣ стѹѣке такѹ кад заѣлѹ браѣа, па одѣру онај бурѣг, знаш, скиѹу онѹ кож-мѹру, тѹ се зовѣ сѣриште. А подливѹтак: пѹсле тѹ сѣриште мѣту тѹ у

неки, у неки лончић леп, чис и наливено ту сурутком и то стоји два-три дана и направи се подливџтак. Тџк подливџтка ми сипамо у млеко и добијемо сир.

Направљено јаз више те воденице, направљено на јазу кућа, исто ко-кућа тако и више воденице на јазу направљена брана, затвори се та вода и о-те бране после има ископане горенака, метуте вако у четврт па ту после протиче вода и дџл испод воденице метуте, ис куће дџл у воду — зна-шта је кућа постављена на води — и тај стџб метут дџл, а дџл је направљено на тим стџбу точак па се обрће. То се зове точак, метуто на то дрво и озго иде та вода нанџже нис ту — ма, како то зову — букву, то се зову букве, нис ту букву и капље дџл, сипа у-воду и та се вода обрће. А горџе-је метуто два камена па се обрћу гор ти два камена, а гор има виш тога камења, има зове се кош. То је направљено нако на три хџшка и ту се сунуло оно жито, кукуруз, шта џеш. И точак-се обрће, оно чекетало удара и дџра ону рану гор и она рана полако испада, по пе-ше-зрџнади, колико трџба дџл у камен, а на срџт камена камен пробџшен и ту има гвоздџна чаша, ту где пада зрџно, нако кругло ко цемџнта, тако ту проврџнено. И оно капље ту и онај се точак обрће и вага та зрџна дџл и мџље. А овамо направљено дрвџно ко-корџто гдџе ће д-испада. Горе су два камена и то се обрће и вод испада брашно у сандук, и то врџће — врџће ко да негде вага има, тако је тај камен. И џнда ми имаџи лопату, па мџшај оно, мџшај да не сунемо врџће у цаџк, џће да се уквари. А имаџи смо, то је наша поточара бџла ту, Прџкџиџи, звала-се Прџкџиџи воденица. Неки Прџкџиџи продаџи, а ови наџи купџли.

Ангелина-Гица Сремчевић, рођ. у Жабару 1903. год., четири разреда осн. школе.

★

То та жена више нешто: вила и вџштица. То те питам ја, јеси л то чуо и видо негди. Ја то нисам видо, нисам ни чуо. А неки причау виџли вџштицу. Ту има неки чоџк у сџлу где си ишао гор ко-дуџана код неке женџ код Јилке у Паџџевац. Ту је џн отџшо да раџи, да сџче шашу нџћу са џегџвом тџтком, да сџче шашу от кукуруза. Отџшли с коџлима и џнда-коџла пот крушку и полџгали у коџла. Кад оно два џџ лету, нешто тако прџжа се тако као пламен. Доџџше на ту крушку и џнда се играше, играше по тој крушки и уватише правац доџле сџлу, тако то је бџло сџло Јунковац. И отџшли тамо у та-Јунковац и џндак неџо време бџло, џни се вратиџли. Да ли је то могуће, да ли није, не-би мџго да ти кажем ја тачно. Јер исто ту јџдан чоџек, џн је глџдао кад је изишло из оџака исто тај пламен и легџло на неџу кућу и џн заџне пушку. Кад заџне пушку, џно не мџже да склџпи вилице, него мџбра да доџе да мџли и према томе увату ко је. И да ли је то могуће? Ја то не могу да верујем ниџкако. Ма,

нијачо ја то не могу да верујем. Како је то могло, дѣ то могло, дѣ то могло шта да биде? То не може да биде, то је немогуће. Не могу ја ни вампир — шта је вампир? Само кд је крао, дхе да краде, он обуче бело нешто и онда огрне оно и там: види оно бело — јаој вампир бијо. А он идѣ па краде, заостао народ па мислијо да је то стварно тако. Ама, није, не мож-да буде, не дам ја за-право, ама нијачо.

Ту је један имао и долѣзијо код мѣн, охе да вража. Како ће то он са-да вража? Долѣзи ту: „Крави ми отѣкло виме, шта да радим, како ћу”? „Узми сирће, увече мажи и нека одмѣкне.” „Јаој, нечисто ми млѣко, шта ћу са-да радим”? „Узми мало сѹмпора, мекѣње, овд, онд.” „Јој шта ћу сад, нечисто ми . . .” „Охеж да вражаш ти, брѣ”? „Па, за то — каже — и долѣзим, Бѣга ти љубим.” А бијо сакат, није мѣго д-идѣ. Реко: „Слушај, ако дѣш и да вражаш, које дрво имаш прет кући (!) близу, ту да ставиш два њи нѣћу, а ти ка-дѣје онај болесник ко-тѣб да тражи лѣк, а ти га изведи па кажи: „Миллице, другарице, има ли лѣка и вѣка за овдга болесника”? Они ће да скачу, најлона помало ѹ-руке, као да лету: йма, йма, оставићемо.” Ё, шта са-трѣба њѣму? Он каже тим човѣку да остави ту. Ил му трѣбау сѹдови ил му трѣба пѣре или шта да остави ту. Оставићемо и на прѣве рѣскрѣнице, кѣлко трѣба — пѣдесѣт йљада, дѣсет йљада — да бацају. Дѣте идѣ рѣдом и кѹпи. Кака вила, а кака вѣштица, а каки Бѣг! Акѣ-ћѣж да лѣжеш, ти тако мѣжеш. Грдне је пѣре тај чѣвек ѹзо. Найћу двојица ту ис Тополѣ порѣ-дрѣвета и виду да нешто играју и повѣду пиштѣље да пуцају. Каже: „ај да пуцамо.” „Нѣ — каже — ми смо.” „Кѣ је ту”? „Па, ми.” Ја само верујем да нешто йма. Ако није Бѣг, нешто йма, кѣ је наз дѣо, кѣ је на-створијо, кѣ је наше биће дѣвао, кѣ је стѣрао рѣзно: свињу, ѣвцу, краву, рецимо, коња, вола — свѣ рѣдом? Нѣ је тај неѣо имѣо па да га крѣтимо сѣт како дѣемо. Дѣ л је Бѣг, дѣ л је . . . ми то не-знамо. Није ми ни пѣтреба да знам. Знам да нешто йма, а шта је, ја не-знам. Нид би ја то мѣго д-идѣм да лѣжем народ па да му пѣре ѹзем. А знам да те лѣжем, знам да те слажем. Дошао јѣдан ту, народѣ шѣшав, он је одозѣле — млѣла водѣица ту — он дѣје ко-тѣга чѣвѣка ту и ја однесѣм сир за рѣчак и онда ѣни глѣдау: „Јој, чѣдног* сира, овѣј чѣвек нешто зна.” Чѣм се крава ѣтели — шѣшавко, брѣливко бѣжи не-зна да прѣво идѣ жѣто млѣко па пѣсле бело. Јаој, свѣ нечисто, поглѣда ја: „Изведи ту краву.” Изведе је, ја јѣдну гранчицу мѣту на лѣћа, то је ко бејаги, а ту нема вајда нијача. Дѣј на дрѹгу капију увѣди овѣм, пѣдоји тѣле, онѣ, ја измѣзо малко, стаде: бело млѣко. И тај дошѣ пријѣтел њѣгѣв да мѣље, ја им ѣдно сир. Каже: тај чѣвек зна нешто, ја дѣјем глѣву и живѣт да ѣн зна. Па шта знам кад не-знам ништа. Акѣ-ћѣж да те лѣжем, ај да те лѣжем. Ништа, валѣ, јѣви чѣк у дрѹго сѣло, у Лукѣње, тим пријѣтељу. Кад ја јѣдно јѹтро ту дѣје пред вѣрата чѣвек. „Дѣбро јѹтро.” Реко: „Дѣбро јѹтро.” „Јѣси л ти Чѣда”? Реко: „Ја сам.” „Ја сам нешто дошаѣ ко-тѣб.” „Ти си дошаѣ код мѣн зѣок стѣке.” Каже: „Јѣсам.” „Шта ти је — реко — овѣј што си га срѣо, а шта онај (ѣн мѣро да пѣта дѣ ми је кућа, јѣбо га ѣтац шѣшавѣо, кад је шѣшав!). Дѣбро, са-да ми нешто кажеш ѣо стѣке. Штѣ ти је овѣ заврѣжѣно, сѣт пѣрно, сѣд непарно.” Нешто заврѣжѣно,

нѣ-знам тачно шта је, да л је две да ли три или шта — да ми он каже, он да ми каже, а ја нѣ-знам да кажем, па кажи ти кад знаш. „Имам — каже — њи две, ова је отѣлена прѣ нѣко време, а ова ће да са-да се отѣли.“ Реко: „Слушај, ова што је се прѣ отелила крава, кад идете њој да мѹзете, она мокри, јѣжи се.“ Каже: „Јѣс.“ „Ова жѣна — зидана кашија, с ове странѣ — шта је она вама — прѣсѣда удовица — та је дѣнела земљани лѣнац, зелѣни, прѣсула. Стѣка наишла, наишла: да л знаш ка-ти-се врата сама отворила, ондак ти је звѣдно ушло у кућу. Него сѣт прѣво да ми кажеш поштѣно ѓвде . . .“ Нек обиђе око краве и каже: „Тѣмо је ведро, велика грѹда ка-нѣбо, бѣла ка-снѣг, тврда ка-лѣд, слѣтка ка-мѣд. Одлило се сѹрутке колико си мѣгла у кашики понѣт. Ис прѣдњи сѣса да замѹзе у задње папке, и-задњи у прѣдње . . .“ Чинарице, врача-рице, која сте натѹриле, набѣциле, мѣја крава на папцима дѣнела, папцима ѓднела и кроз рѣп.“ „У — каже — Милѣва, мртву ти мајку јѣбѣм.“ Па, дѣ ја зна-Милѣву у Лукањевац, пѣто сѣло. „Ова жѣна, сѹва, пѣ-висока да л вѣли тѹђе лѹде, да л је нѣка распуштѣница, тѣ не мѣгу да ти кажем.“ „У, Олга — што је бѣла удавана у Баре тѣмо, дѣтично сѣло . . .“ Реко: „Ове две женѣ: ѓне вама дѣста злѣ направу, дѣћу, на прѣк сѣдну и сѣфсту рѹке, тѹ ви чѹда прѣву.“ „У — каже — да л ће ми дѣћ, главу ћу им разбит.“ „Евѣ ти пѣла живинѣ на ѹбрѣту, евѣ ти пѣла живинѣ прѣт кући, ѣво дѣ ти је кѹче, ѣво дѣ ти је свѣѹац, ѣво дѣ ти је штѣла, ѣво дѣ ти је . . .“ — свѣки сѣљѣк мѣра да йма. „Штѣ ти је овѣ — реко — ймаш нѣку белѣгу од гѣвѣжѣ.“ „А ймам, ѣво, бѣјо сам у рѣту, па ѣво дѣ ми је прошѣ кѹршум.“ „Овѣ замршѣно, овѹ свѣћу коју ймаш, штѣ си тѣ радѣјо.“ Каже: „Дѣлили смо се.“ „Ка-сте се дѣлили, овѹ згрѣду што си прѣвијо“? „Па — каже — кѹћа.“ „Окрѣнуо си врата сѹнцу ил јѹгу.“ Каже: „Јѣсам.“ „Штѣ ти је овѣ дрѣво — реко — прѣт кући“? Каже: „Лѣпа нѣка стѣра.“ „Да ли знаш кѣ је тѹ сѣдѣо, нѣосѣтан бѣл нѣси (мѣслим на њѣга): нѣки мршѣви, нѣма га тридѣс кѣла.“ „Дѣте ми сѣдѣло, вѣзло јѣстѹке и чѣршаве, забѣлѣле га нѣге, јѣж-га нѣга болѣ.“ „ѣво тѹ — реко — кат су се врата отворила, ондак ти је тѣ злѣ ушло у кућу.“ „Да л знаш, која је ми тѣ натѹрила и набѣцила“? Реко: „Нѣ-знам, сѣмо мѣгу да ти кажем да изиђѣш прѣт-кућу, да ўзмеж бѣлеге кокошиње, бѣлог лѹка и да ўзмѣш папрѣке. Свѣ која гѣт сте мѣје, тѣ мѣје дѣбро тѣле, евѣ овѣ ви прѣћам, мѣју дѣбрѣту свѹ враћам. Која гѣт сте мѣје тѣле, с тѣм се рѣниле и тѣ јѣле; тѣ вама прѣћам, а мѣје враћам. Ако си кѹвао вѣрицу за светѣга Никѣлу, онѹ — онѣ жѣто и онѣј кукуруз, ондаг да мѣтѣш ѓтут с прѣга и ѓдуд у штѣлу. Која гѣт сте мѣје тѣле, кад извѣдиле, ѓнда мѣјѣј стѣци досѣдиле. Оно не мѣже да нѣкне нѣкад . . .“ А тѣ свѣ от-прѣлике, нѣје ми рѣко Бѣг да лѣжем, ал умѣо би да те слѣжем акѣ-ћѣж да те лѣжем. Дошѣо јѣдан ис Шѣтѣрње, нестѣло му пѣра. Нѣко га прѣтијо, јѣбо га у дѹпе и кѣ га прѣтијо. Који си ми магѣрац дошѣо! Дѣнео вѣду нѣку, глѣдам штѣ да радим ја сѣ-тѹ. Дѣнесе ѓн онѹ вѣду, йзручи онѹ вѣду. Реко: чѣвѣг док не нѣђе га злѣ, не мѣже да дѣђе. Јѣ клѣвѣим да видим зѣок чѣгѣ је дошѣо. Нѣђе га овѣ, па онѣ, па рѣдом, рѣдом, док ми ѓн каже штѣ је: „Ма, нестѣло ми пѣра.“ „Ка-ти је нестѣло пѣра“ — ўзмѣм ја онѣ белѣге, мѣтем онѹ вѣду. Сѣд ја не смѣм да вркљѣм брзо,

јер ће ђно да трчи кут које, нег нојом полако једна за-другом иде, једна за-другом. „Је л теб неко зна ис куће.” „Зна ми — каже — жена, воли је туђ човек, па она зна.” „Ако ти она зна, паре зна она где су.” „Јаој, мртву јој мајку јебем у дупе, она је све подавала тим човеку.” Гледај шта раду те белеге. Оне идју, идју па једна на другу, пењу се. Па ете видиш, пењу се једна на-другу. Он шашав, лут човек. Јаој, Бже, људи . . . „Добро, са-то да ми кажеш то што смо уверили да то твоа жена зна за тај нђвац. Шта ти-во ђмаш парно, беспарно деце?” „Вмам трђе.” „Ово једно дете ђипка нђу у сану.” Каже: „Випка, шта ћу да радим.” „Да ђзмеж главичицу белог лука, црнога глђга, у свако чесменце забђди тај бђли лук, трнђй глђгов и мђй-му пђд-главу де оно спава.” И он кад му ја то исприча све: „Шта ћу да радим ја да се они свађау, да се поваде ђчи, да више — каже — не говђре, да одустану?” Реко: „Да ђдеж да ђзмеш с касапског пања крви, да се кољу, дђ се кучићи даву, закопај шећера де се мађке гребу, закопај и ту. Скупи онђ, дђ се вода растаје, скувај кафу па им подај да се кољу и да се крву и да се растају ко-но вода.” Сађ ја трђба да слђжим то, трђбам ја да слђжим то како је то једно за-друго, да не мђже да каже: није то тачно, него да каже: то је тачно и то је јасно. И ништа: он човек гледа, завршимо тај посб редом. Он ђзвади педесђт ђљада и бађи. Каже: „ђпе-ћу да дођем.” „Немђ, пријателу, да ми долђзиш. Не могу ја у свако време да ти то ја видим. Ја нисам сам, ја сам вилђвит, па не даду ми они да ја гледам свакађ.” И он ђзвади онђ паре, ја онђ паре ђему бађи, дађо: ђди ти у п . . . материну. Немђ да ми долђзиш више. Нећу да му ђзем паре што га лажем. Лажем га ја, ако он бађи сам, бађш па не могу да му вратим, тако да је остало да би ја мђрађо да ђзем онђ. А инађе, да му ја ђзем, и да те ја лажем, а умђм да те слажем . . . Ту су били људи из Београда. Ја пђчо да извђдим те кривине, волим да правим смеј, па кад им ја све отприђо, ка-тај имђ неки млђкађија, даје млђко, даво — овим казђ — овај га довеђо. Ту неки Никђла и он ђма дђста гђдина, старђји јђдно две гђдине од мђн. Па они дошли код ђђга ту, ја-и одвеђо де му је кућа. И они вољу да извђдим, ту да правимо шалу. Ја извђдијо, кад онај пђсле довеђо друге људе там што имђју краве. А ја, дађ Бђк, срећом нисам бђјо кот куће. Нђси ве врађ, ђте у врађа, не волим ја то, те лажи. А умђм да те слажем. Кат си ти сељађ, ти мђрађ да ђмаш све, мђра да ђмаш јђдно, другу, и ја полађ с тобом редом, редом, и тај мђн човек убеђује да је он гледађо на брду там да су биле ђвце, а овај мђзе ђвде. Ама шта мђзе, божђја те мајка убила, немђ да си тако заостађо. Откуђ мђже то да бђде, ма не мђже да бђде ниђкако . . . Видђ ђвце на брду там, а ђвде, каже, да помђзе. Како да и помђзеш? Он бађи неке конђпце, каже, и мђзе им млђко. Идђ, каже, млђко у лђнађ. Како млђко, Бђга ти љубим, остави се те лаже и те глђпђсти.

Тђе врачђре имђле ту неке: врачђра, не мђже бђља бит неђа Виђа у Азањи, неђа Косђна у Јелђнцу. Питађм ја ђу: „Косђна, ређци ти мђн како си пђчала да врађаш првом.” Каже: „Знаш како сам. Нисам имђла печеницу за Бђжић, па се договорим са људма да извђду јђдним волђве у забран, да вежу, и то да замђтају бђле лозђ око рођђва. Вежу за дрво

...” Да л ко зна, трчите: неке врачаре там, онам. Каже: идите кот Косане, ако она ће да ви каже. Оду они там. „Зна-шта је — каже — волџви су у тим и тим правцу везани, бела је лџа око роџа, спрѣмају нџеве да покџљу волџве него трчите брже.” Они там нађу волџве. Шта ће сад, син потѣро прѣсе да јој да, а џтац потѣро и крмѣчу — и прѣсе и крмѣча. И пџсле она рѣдом такџ рѣдом свѣ — грѣдне пѣре џзела наѣроду. Кад: жвѣли смо код једнџк чџвека па се задржали дѣго, па нџн. Мѣсечина, а имѣла водениџа, а моја комшиџнка, и она ту жвѣла па са нѣком врачарџм отишла там пџ-ту водениџу, пот кџло: нѣшто раѣду. А ја ишаџ, а мѣсечина кџ-дан. Ништа, ћутим, прошаџ сам и видим-и ту. Сутрадан жвѣмо ко-дѣруга. „Ў — реко — Бџже, што сам џморан. Ишаџ сам чѣк там до Паланке па сам ишаџ до Опсишта, там џдиграџ по два кџла, па смо се ту разишли. Штџ ћеш ти, жѣно, с онџм женџм нџд на онџм наџим мѣсту. Онџ је наѣше мѣсто нџд.” А — џжинамо. Она баџи кашџку: „Каџите сад да није џн вџловит.” Вџловит, у ѣвола кат сам ве вџдо. Иди, брѣ, у враџа . . . И сад ова жѣна, она тџ свѣ вѣрује. Штѣ јој кџ каже, она свѣ вѣрује. Нѣма о-тџга пџсла ништа. Ни вѣштиџа, ни вампѣр, ни Јанко, ни Марко. Ако мџжеш да раѣиш и дџбро да зарѣдиш, ти ћеш да џмаш свѣ. Ако знаѣш да пџслуѣш, да знаѣш о тим свѣ, о рѣчку, о тим сѣру, свѣ ће да ти испѣдне дџбро . . .

Чџвек чѣк иза Краљѣва, иза Крушевџа; бѣла бѣрба оплѣначка, ту ваѣар бѣјо: лџм и крѣш и ја бѣјо ту. Реко: ај маџо да изађем до црквѣне капије гџр. Идѣм ја: два чџвека идѣ за-мноџм и вѣчу. Кџ је тџ и шта је тџ. Ја — због овџга ме зафркавау више: врачар, гдѣ си — овџ, онџ . . . Кад љѣди: „Ма стѣни, брѣ, пријатељу.” Ја стаџо. „Штѣ ви трѣба”? Каже: „Ми смо чѣк там иза Краљѣва, иза тџга ѣвола, па смо те траѣжили, тѣли смо д-идѣмо врачару нѣким па смо чѣли за тѣб.” „Па — реко — зна-шта је. Чџвек докле га не нађе злџ, не траѣжи никџга.” Опет џћу да кљѣвим као жуња у сувѣру да истрѣи мрав да га појѣде (жуња, тиџа, она чвѣрка де су суве грање, чвѣрка, чвѣрка, па кад ѣма нѣка бѣбиџа, она истрѣи, она је појѣде). И ја такџ чвѣкам да би сазнаџ шта траѣже, шта ће. Кад џн: „Зна-шта је: траѣжим те, јѣдна ми жѣна рѣче да си ти тџ чџвек. Бѣјо ми син у војски — каже — па нѣшто није како трѣба. Бѣјо нѣшто осуђен па није како трѣба.” А ја се мѣслим: „Зна-шта је. Он је тѣб добѣјо жѣвчану блѣс.” „Па јѣс.” Реко: „Слуѣшај, иди ти де џнеш и куд џнеш, тѣб га спѣсит нико не мџже, ка-те ја учѣм вакџ уљѣдно. Само сам преко књѣга читаџ да је црѣни глџг због жѣвџа, а нѣ-знам тѣчно и сѣгурно да те лажем.” Онај дрѣги каже: „Ја сам због стџке дошџ, ја сам дошџ због стџке.” Исто ја нѣму отпѣвам тџ као што сам ти приѣаџ тѣб. Каже џн: „Чѣча, колико ти нама траѣжиш сад”? „Не траѣжим ја вама ништа, ништа ви ја нећу.” „Оћеш, ти д-идѣш с нама нашој кѣћи, грѣдне пѣре д-џземш. Бѣћеш одѣвен, бѣћеш нарађен . . . Ајд с нама у шатру да рѣчамо и да ти плѣтимо.” „А, нећу ја да траѣжим више ништа, никѣки рѣчак. Ја пѣре нећу да ви џзем.” Каже: „Оћеш да пџпиѣш јѣдну чѣшу вина мојѣм џцу за-душу.” Ај, дџбро: даде ми онѣ чѣшу вина, реко: „Бџг да му душу прѣсти.” И пџпи ја онџ. „А штџ не џземш, па џзми колико џнеш, па свѣ пѣра да ти дамо.” Ма, нећу д-џзем ја, вѣрујем да ѣма:

нека, нека, ко је наз даво и стваро. И да ја узимам да лажем. Мѣн тај није рѣко да ја тачно радим то па да се ја огрѣшим, нећу. Онѡ што гдѣ знам да помѡгнем ја ћу помѡћ и урадит, а да слажем — ја не тражим од њикога ништа, па макар како да је било. Саѡд не-знам како ће јѡж бит даље кад не могаднем да мрднем. Да л мѡрам лагѡт јал вражѡт, јал краѡ — нешто мѡрам. Ако не мѡгу д-идѣм, ја мѡрам да седим и да лажем.

Чедомир Јанковић, рођен 1901. год.
у Жабару.

★

Штѡ ја да цакам по њински, цакам ѡвдѣна њашки. Ма нема ѡна, није њѡм пуко корѡћ преко гузица, па би да видиш како би ѡна цакала лепо. Није јѡј пуко корѡћ преко дупета (корѡћ је штѡп, штѡп). Ал да ми је мѡј чѡек да јѡм сѡди, јѣбѣм јѡм њану њанину у дупе. Јѡ, брѣ, маѡра сам; Даница, маѡра сам бѡгами и бојим се тѡк-чѡвѣка. Овѣ данѡшње младице: „Штѡ се бојим? Штѡ да се бојим чѡвѣка?” Како се не бојим чѡвѣка? Оне добиле праѡо! Да се чѡди свѣт. Па така је моѡа саѡ, кажеш? Кака црна моѡа?! Жѣна мѡра да биде жѣна, чѡвек мѡра да биде чѡвек . . . Жѣна комѡндује и ѡна комѡндѡт, а чѡвек рѡке нема . . . Онѡдѡк ниѡи тѡи смѣѡ ништа да мрднеш док ти старѡи не нарѣди него слѡшаш. Тѡ се прѡло ѡнда свѣкру њѡге, чѡистила ѡбућа свѣкру, пѣглало се, прѡло, свѣ тѡ. А, додуше, мѣн мѡј свѣкар није даѡ да пѣрем њѡге. Јѡ сам дошла тѡ, била пѡна кѡћа мушкарѡаца љѡдѡи. А ја де сам била код мѡје мајке, ја ниѡам имѡла љѡдѡи, но смо се мѡчили. Воликѡи смо били, маѡло већа сам била, идѣмо ѡремо у њиви па плѡг не мѡж да занѣсеш у вратѡни, него подмѣтем раме па на раме мѣтеш. Плѡг не мѡж да занѣсеш њѡ-дну њиве на рукама, маѡи — не мѡжемо него мѣтемо на раме, па полако, полако, полако: занѣсеш ѡнај плѡг у браѡду па јѣдно вѡди краѡве, а јѣдно држи плѡг. Ма јѡк, дѣ су били ѡви траѡтори ка-саѡ!? Тѡ није имѡло него с краѡвама ѡреш. А ѡвѡ саѡ идѣ добро, н-идѣ ѡно да кѡсне по кѡши. Неће да кѡсне кот кѡће, а да кѡсне у њиви. Да саѡт кѡсне ѡно у њиви — ѡће ха! . . . Оѡѡц-ми погѡнуо ѡнѡга раѡа. Онѡ кад је рѡније бѡјѡ ѡнај раѡ, тѡ ми је ѡѡац погѡнуо, погѡнуо ми ѡѡац и дѣда. Јѡ сам била маѡла, мѡжда сам била маѡло већа од ѡвога маѡлога . . . Па штѡ се сѣћам? Јѡ сам ѡндак била маѡла кат су ѡни изгѡнули. Пѡсе се сѣћам како сам се мѡчила пѡсле. И ѡндак пѡсле сам дошла ѡвде, била пѡна кѡћа љѡдѡи. И мѡраж да слѡшаш свѣ, штѡ ти нарѣди ѡмаж да слѡшаш, а јѡк тѡи да ѡдговѡраш старѡим. А ѡвѡ саѡ — јѡк, дрѡги њѡрод. Не слѡша њѡко њикога, свѡк за сѣб и гѡтѡво . . . Штѡ врѣди што долѡзу? Они бѡду маѡло и ѡду, њѡној кѡћи мѡра д-идѡ, а не да седѡ код мѣн, штѡ врѣдѡи. А није лако бити сам. Свѣ си старѡи, свѣ, гѡре не мѡже. Док си млади, тѡи и некако, кад ѡстѡриш па не мѡже . . . Тѡ није мѡа кѡћа . . . Јѣдна ми се ѡдала у Јѡнѡвац, јѣдна у Младѣновац, јѣдна ѡвде у сѣлу, гѡре у Урошевићим има јѣдна.

Бѣреш тежину и тѣ набѣреш, како да ти кажем тако колико можеш да уватиш рукѣм па вѣжеш на два мѣста, па пѣсле осѣчеш вѣрове, па ђдеш у Јасеницу, па потѣпиш у вѣду. Потѣпиш, мѣтеш одозгѣ дрвѣће, мѣтеш камѣње да грѣзне вѣда одозгѣ. Она-се кѣсели, стоји скоро недѣљу дана и она се искѣсели, и ми опѣremo. Прве зовѣмо белѣѣке, белѣѣке, па пѣсле онѣ последње, тѣ су црнѣѣке. Онѣ су белѣ прѣве, а онѣ су — мало дођу друкче, дође црнѣ тежина од онѣ белѣ. Ранѣје се сѣјало млого тежине, а сѣ-тѣ не сѣје нико. Онда покѣселиш, опѣреш, осушиш па има трѣлица на крају. Сѣши се, вакѣ мѣтеш ти на сѣнце и осушиш, прѣстреш вакѣ. Јѣдну онѣ рѣку прѣстреш и оно се осуши. Пѣсле направу о-дрѣвета: три дрѣвета, тѣ се зовѣ трѣлица. Мѣтеш тѣ и лѣпаш, лѣпаш, лѣпаш, оно испадне онај пѣздер, остѣне сѣмо тежина. И пѣсле мѣтеш на сѣнце па ѣзмеш грѣбене па огребенѣш, па кудѣлице (онѣ што огребенѣш), онѣ кудѣлице извѣчѣш па пѣсле ѣзмеш па прѣдѣш . . . Шта је, Рѣдмила? . . . Изгубѣла лѣнац, велѣш. Нѣси тѣ, нѣси га тѣ ни дѣнела.

Жена стара око 70 година, рођена у Жабару.

